BANU
Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti

DŽAMIJA ADAMIR JERKOVIĆ U LASTVI

The mosque of Adamir Jerković in Lastva

جامع أدامير يركوفيتش

PROVIĐENJE

مشيئة الل Providence مشيئة الل

Adamir Jerković

Adamir Jerković

DŽAMIJA ADAMIR JERKOVIĆ U LASTVI
PROVIĐENJE

Izdavač: BOŠNJAČKA AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI
Ul. Štrosmajerova br. 1/II, 71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

ISBN 978-9926-520-07-6
CIP zapis dostupan u COBISS sistemu
Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH pod
ID brojem 59369478

Biblioteka: MONOGRAFIJE

Za izdavača: akademik Mehmed A. AKŠAMIJA

Recenzenti:
Prof. dr. hfz. Safvet Halilović
Prof. dr. Džemal Najetović

Ilustracije:
Arhiv Adamira Jerkovića, Sarajevo, BiH

Lektura i korektura:
Autor

Tehnički urednik i DTP:
Narcis Pozderac

Tehnički sekretar:
Almedina Zukorlić-Pašić

Copyright © photo
Arhiv Adamira Jerkovića, Sarajevo, 2024.

Na naslovnoj strani nalazi se Džamija u Lastvi

Štampa:
GRAFOTISAK Grude
Bosna i Hercegovina

Tiraž: 500 primjeraka na bosanskom jeziku.
Telefon: +387 61 764 399; mail: banusanp@gmail.com

Sva prava zadržava nosilac autorskog prava i izdavač po odredbama Zakona o autorskim pravima. Ova knjiga, u cjelini ili u dijelovima, ne smije se umnožavati, preštampavati ili prenositi u bilo kojoj formi ili bilo kojim sredstvom bez dozvole autora niti može na bilo koji drugi način ili bilo kojim drugim sredstvom biti distribuirana ili umnožavana bez odobrenja izdavača.

**Knjiga je štampana uz financijsku podršku Federalnog ministarstva financija /
Federalnog ministarstva obrazovanja Vlade Federacije BiH.**

Akademik Adamir Jerković

DŽAMIJA ADAMIR JERKOVIĆ U LASTVI

The mosque of Adamir Jerković in Lastva

جامع أدامير يركوفيتش

PROVIĐENJE

Providence

مشيئة الل

BANU
Bošnjačka akademija nauka i umjetnosti

Sarajevo 2024. godine

SADRŽAJ

Poklanjam džamiju Bošnjacima Lastve **9**
Zašto je napisana knjiga
Ovo je priča o bratstvu i solidarnosti – nečovještvu i varvarstvu **11**
Zaboravljena Lastva **15**
Proviđenje **19**
Bolesna zemlja **31**
Početak obnove džamije u Lastvi **45**
Rekonstrukcija trijema **69**
Neuspješna rekonstrukcija krova **69**
Džamija Adamir Jerković u Lastvi **77**
Tragovi bitisanja **83**
Veliko gradilište **88**
Reisu-l-ulema Mustafa dr. Cerić u Hercegovini **95**
Prvi dolazak reisu-l-uleme dr. Mustafe Cerića u Lastvu **101**
Islam se vraća u Lastvu **103**
Noć pred dolazak **103**
Reisu-l-ulema dr. Mustafa Cerić **105**
Vakufnama čin zahvalnosti Adamiru Jerkoviću **105**
Dirljiv susret vrhovnog poglavara muslimana i naroda **112**
Pažljivo se sluša svaka izgovorena riječ **115**
Štampa o posjeti Reisu-l-Uleme Hercegovini **125**
Obilazak obnovljenih džamija pred svečano otvorenje (Preporod, 13. 7. 2010.) .. **125**

Vakufnama Adamira Jerkovića 126

Vakufnama - milodar koji ostaje zauvijek 137

Korist vakufa nikada ne prestaje 138

Neuništiva džamija otvorila vrata vjernicima 141

Ponovo vihori zastava Islama 143

Izaslanik reisu-l-uleme ljubi vakifa u ruku 153

Molim Allaha da ti sagradi dvorac u džennetu... 157

Džamija mijenja ime 157

Dosanjan je san 161

Glas Trebinja pisao o obnovi džamije 165

Mevlud i zikr 167

Trnovit je put do zvijezda 169

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, 16–18. 12. 2015. 173

Mala munara koja dira nebo 174

Tarih u džamiji 179

Projekt 185

Nakon dva stoljeća tmine ukazalo se svjetlo nade 211

Članak je objavljen u Oslobođenju 1. 8. 2020 215

Kako se rodila ideja o turbetu 223

Projekt Turbeta u Lastvi 229

Nakon 205 godina izvila se munara i rodilo turbe 247

Proslava i mevludski program 247

Turbe h. Adamira i h. Almine 259

Rješenja i odluke vezana za džamiju i turbe 267

Biseri arhitekutre osmanskog doba 277

Džamija koje više nema 306

Remek djelo nije prepoznato 314

Bujuruldije – pravni dokumenti Osmanskog Carstva 321

Hronika jednog vremena 341

Sjećanja na historiju trebinjskih Bošnjaka 371

Uzurpacija i nacionalizacija vakufa u Trebinju 372

Hronika novog vremena 385

Recenzija akademika prof. dr. Džemala Najetovića 389

Pogovor Prof. dr. Safvet Halilović: *Džamije, svjetionici islama* 393

Akademik Adamir Jerković 401

Literatura 403

Poklanjam džamiju Bošnjacima Lastve

U Knjizi Časnoj, Kur'anu azimušanu, dragi Allah dž.š. u 261. ajetu sure Bekare kaže:

Bismilahirahmanirahim

"Oni koji imanja svoja troše na Allahovom putu liče na onoga koji posije zrno iz kojeg nikne sedam klasova i u svakom klasu po stotinu zrna. – A Allah će onome kome hoće dati i više; Allah je neizmjerno dobar i sve zna."

Uvakufljenje je jedan od puteva kojim se približavamo Bogu. Želim da nam se Allah dž.š. smiluje i da ovaj naš mali vakuf, koji će služiti vjeri i islamu u Hercegovini, učini najboljim zavještanjem kojim će se formirati trajno dobro.

Meni je Gazi Husrev-beg bio inspiracija još od malih nogu. Ovaj Hercegovac po ocu, a po majci unuk sultana Bajazita II, bio je bogat i moćan, pa je tokom četvrtog decenija XVI stoljeća izgradio blizu 300 objekata svog vakufa. Iz tog perioda ostale su zapisane njegove riječi u vakufnami iz 1531. godine:

»Sretan je onaj čovjek, koji na sebi priliku uzima te današnji dan na jučerašnji primjeni i koji, čekajući vrijeme smrti, u svome radu ne pogriješi. Dobra djela gone zlo, a najuzvišenije od dobrih djela je milodar, najuzvišeniji milodar je onaj, koji ostaje zauvijek, a od dobrotvornih djela opet je najljepše ono, koje jest, odnosno koje će se trajno ponavljati. Jasno je, da je od trajnih dobrotvornih djela najdulje zajamčeno dobročinstvo vakuf. Dok je svijeta i vijeka korist vakufa ne prestaje niti se njegovo djelovanje do Sudnjega dana završava.«

Tako je zborio Gazi Husrev-beg, veliki dobrotvor.

Danas sam sretan što Bošnjacima Lastve poklanjam milošću Allaha dž.š. ovu džamiju, sa koje lepršaju zastave i gori vatra islama još od 1816. godine kada je utemeljena i ne daju se nikako i nikome ugasiti. I kada te iskre svjetlosti načas utrnu, pa se obraduju oni što bi ih

ugasiti htjeli zauvijek, one se opet probude, zaiskre, razgore i buknu plamenom. Tako će biti do Dana Sudnjega. Meni je allahrahmetile moj otac, Hasan Jerković, koji se u ovoj džamiji napojio din-islamom i koji je preselio na drugi svijet sa لا إله إلا الله محمد رسول الله *Lā ilāhe illallāh, Muhammed resūlu-llāh* pričao kako je na ovoj, oduvijek škrtoj zemlji, bilo vanredno teško biti musliman. Pripovijedao mi je, a ja da budem pošten, skoro da nisam vjerovao u priču da su svako malo sa crnogorskih planina silazili hajduci i ubijali, terorizirali i tjerali muslimane dublje u hercegovačko zaleđe. No, narod se nije nikad mirio sa činjenicom da ostane negdje na boljem ali tuđem već se uvijek vraćao nazad u svoju Lastvu. Ništa ga nije moglo preplašiti, ništa mu nije moglo izbrisati njegov kod, tu urođenu memoriju da se vraća uvijek i iznova na svoju zemlju sa koje je istjeran. A simbol povratka bila je uvijek džamija. Upravo ova, ovdje, na ovoj uzvisini, na Svatovskoj glavici, na ovom brežuljku, koji iako nije visok dominira putem.

Želim vjerovati da će ova džamija biti svjetlo u tami i da neće ostati samo kulturno-historijski spomenik. Mi Bošnjaci koji smo ostali ovdje ili koji se vraćamo Lastvi sa odanom skoro djetinjom ljubavlju, želimo utrijeti put da se jednom godišnje na ovom mjestu, u ovoj džamiji, uči mevlud kojim ćemo slaviti Allaha dž.š. i svjedočiti islam.

Ovaj vakuf, kao trajno dobro, ponovno će nas okupljati da svjedočimo sve do Sudnjeg dana da je Allah dž.š. jedini Bog i da je Muhamed s. a. v. Njegov poslanik.

ZAŠTO JE NAPISANA KNJIGA

Ovo je priča o bratstvu i solidarnosti – nečovještvu i varvarstvu

Ovo je priča o bratstvu i solidarnosti na jednoj strani i nečovještvu i varvarstvu na drugoj. O čojstvu i mržnji. Dugo sam se dvoumio da li uopšte da napišem ovu pripovijest u vidu knjige koja je pred vama. Novinski tekst o kompletiranju Džamije sa munarom i turbeta objavljen je u sarajevskom *Oslobođenju* 1. avgusta 2020. godine kao svjedočenje njihovih vakifâ o vremenu duhovne obnove Trebinja. Glavni lik knjige je neizostavno *Džamija Adamir Jerković* iz Lastve, nazvana po njenom osnivaču i utemeljitelju, ali bilo bi nepravdno ne kazati da je i moja supruga hadži Almina učestvovala podjednako u ovom bogougodnom djelu.

Džamiju smo ponovo napravili nakon agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992–1995), kada je brutalno srušena 1992. godine. Prije džamije u Lastvi obnovljena je Osman-pašina džamija u centru starog grada Kastela, a onda i ostale.

Najprije sam namjeravao da napišem posebnu knjigu o toku ponovne izgradnje džamije kojoj su kasnije pridodati munara i turbe. Onda sam odustao od te ideje. Odbacio sam je rukovođen spoznajom da ono što je poklonjeno u ime Allaha dž. š. o tome ne treba pričati, da to treba ostati skrivena tajna izmedju nas ljudi i Stvoritelja. Jer, o našim djelima će suditi samo milostivi i Svemogući Bog. Vladala je dugo stanovita neodlučnost kod autora ove knjige.

Nakon proteka određenog vremena odlučili smo, ipak, da zabilježim ovaj događaj, posebno zbog toga što se džamija nalazi u trusnom historijskom području, na samoj granici Bosne i Hercegovine sa Crnom Gorom. Tu su kroz povijest stradavali ne samo vjerski objekti nego su protjerivani i ubijani stanovnici ovog kraja.

I onda nam se učinila prihvatljivom sugestija da treba ostaviti neki zapis o trajanju, o još jednoj obnovi džamije kojoj smo dogradili munaru nakon 204 godine “mraka”. Dugo je trajalo to natezanje, hoćemo li ili nećemo objaviti knjigu. Stalno sam odbijao pisati o

nečemu što bi neko mogao protumačiti kao hvalisanje obnoviteljâ džamije odnosno autora ove knjige. Neprekidno, mjesecima sam se dvoumio. I onda smo zaključili da je posljednje rušenje džamije 1990-tih godina prošlog vijeka jasno ukazalo da moramo imati zapise, slike, dokumente, fotografije, svjedočenja... pa i knjige. Hoćemo li četvrti put morati iznova da gradimo istu džamiju?

Niko to pouzdano ne zna, osim dragog Boga. Ali, ako budemo morali, potrebni su dokumenti o tome kako smo je obnavljana po treći put u njenoj historiji. Rukovodili smo se i sa problemom koji se ukazao prilikom slične rekonstrukcije džamije u Kotezima. Vakif se tamo javio, pronađena su novčana sredstva, ali iskrsnuo je problem oko izgleda prozora. Kada je glavni imam Trebinja od mene, kao tadašnjeg direktora Arhiva Federacije BiH, tražio pomoć nisam mogao ništa učiniti, jer dokumentacije iz tog vremena nije bilo.

U knjizi *Proviđenje* svjedočim, dakle, o jednoj džamiji koja je toliko propatila u svojih više od dvjesto godina postojanja. I ne samo o njoj, nego o brojnim džamijama na tlu Hercegovine od koje smo neke pomenuli u ovoj knjizi. Jer, to je dug prema našoj djeci i generacijama koje dolaze. Ovo je i opomena onim ljudima koji su se usudili dizati ruku na Stvoritelja i rušiti vjerske svetinje, kao što danas čine Jevreji (Izraelci) u napaćenoj Gazi. Za zločine prema Allahu dž.š. i njegovim bogomoljama rušitelje čeka kazna golema, ako dragi Bog ne odredi drugačije. Napisano je to i iznad vrata turbeta u džamijskom kompleksu u Lastvi. U knjizi govorim o maglama koje su se nadvile nad Bosnom i Hercegovinom uz jasnu namjeru da ispišemo novu stranicu bošnjačko-srpskih odnosa u Trebinju. Ovaj grad ima dugu islamsku tradiciju koja se nije mogla eliminirati ratnim rušenjem džamija i protjerivanjem muslimana sa vjekovnih ognjišta. Rušiteljima nije pomogao ni dinamit. One su ponovo nikle. I opet će do Sudnjeg dana, bude li potrebe.

Zaboravljena Lastva

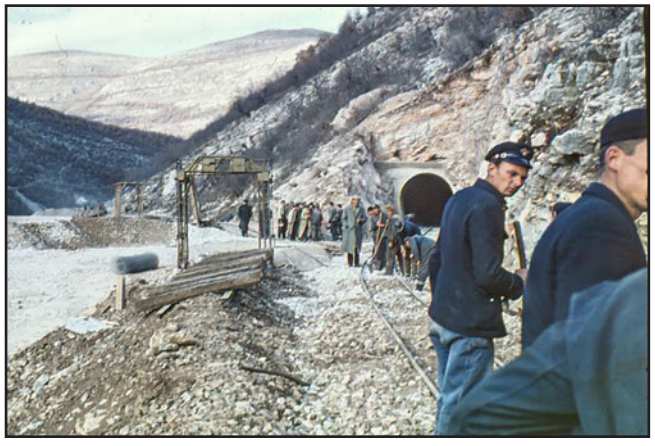
Gdje naša priča počinje? U jednom selu pored Trebinja koje je više od sela i zove se Lastva. Tu je Bijela gora koja se nalazi u masivu planine Orjen. Ovdje je rođen, može se reći, jedinstven geološki sastav bijelog dolomita u sivom krečenjaku, za koji dr. Ljubo J. Mihić veli da je atrakcija hercegovačko-crnogorsko-dalmatinskog kamenjara i dodaje da je trošni dolomit voda rastvorila stvarajući kotlinu, kanjon, sutjesku, strme usjeke i udubljenja koja podsjećaju na amifiteatre. Svuda izbijaju izvori, ima vode na pretek, tu je potajnica Zaslapa koja stalno izbija pa onda nestaje. Planinske rječice se pojavljuju, neprekidno žure u dolinu, zelene su i lijepe i kao da se pozdravljaju sa dražesnom prirodom u svom toku. U njima promiču pastrmke i druge ribe ovoga kraja koje se bezbrižno igraju ne mareći ni za koga. Prednjači Sušica koja predstavlja mjesto na koje ljeti dolaze kupači da se u njoj rashlade i okrijepe. Nirvana u vremenu moderne tehnologije. Kada bi Sušica mogla pričati ispripovijedala bi mnoge storije, a šta bi tek zemlja koja okružuje ovu rječicu koju stalno i iznova žednu napaja. I tako to traje vijekovima. Lastva se može ponositi svojim vinogradima. Oni koji piju vino vele da je ono sa ovoga kraja ambrozija, i da se služilo i na Bečkom dvoru. Pored njih raste gusta, neobično zelena borova šuma, u kojoj ima vrijeska koji okružuje dolomitne vinograde. Ovo je sigurno relikt prirode. Iznad borove šume izdiže se Bijela gora, koja se od decembra do maja zabijeli prirodnim biserima, snijegom Snijeg opasava Bijelu goru iz koje se uzdiže 30 m visoka stabla munika, crnogorične vrsta drveća iz porodice Pinaceae, što predstavlja rijedak evropski endem. Tokom ljetnih mjeseci ovdje možete vidjeti bukovu i četinarsku šumu, išaranu planinskim cvijećem koje čini prirodne ćilime koji posjetiocima izmamljuju dah. Ako dođete u proljeće pa sve do sredine ljeta kada cvjetaju jagode a ponekad i po drugi put ujesen bit ćete očarani njihovim plodovima. Mogu se naći već u maju, a mogu se ubirati sve do jeseni. Ima i malina koje rastu od sredine ljeta do sredine jeseni, a cvjetaju od maja do juna. I još mnogo čarolija prirode, u šta sam se uvjerio putujući od Lastve do Skočigrmu udaljenom jedva 5-6 kilometara.

Lastva, Korjenići

Prvi voz stigao je u Trebinje 1901. godine

Razgradnja pruge

Ćiro je otišao u povijest

E, sada, nešto o samoj Lastvi koja se nalazi od 42⁰30' sjeverne geografske širine i 18⁰ 21' istočne geografske dužine od Griniča, a padine Orjena su između sada tri države Bosne i Hercegovine, Hrvatske i Crne Gore, a ovaj prostor gravitira prema Trebinju, Nikšiću, Kotoru, Herceg Novom i Dubrovnik.

Najprije, kroz historiju možemo pratiti razvoj putne mreže. Rimljani su napravili značajne drumove od Narone (Vis, blizu Metkovića), preko Stoca. Jedan krak je urađen do Risna (Rithozona), a drugi preko Nikšića (Anderba). Poznata je bila cesta „Via adriatica", koja obalom vodi od Cavtata (Epidauruma), preko Risna i Budve (Butni) i Skadra, pa dalje na istok. Jedan krak ove ceste se odvaja prema unutrašnjosti, Bosni i Panoniji, dok je jedan krak vodio prema Trebinju, Bileći i Gacku. U srednjem vijeku su korištene stare trase i karavnski putevi od Dubrovnika, Novog i Risna prema Bosni i Srbiji odnosno prema Carigradu i Otomanskoj Imperiji.

Kada je Austro-Ugarska okupirala ove krajeve 1878. godine, počela je izgradnja strategijskih cesta i pruga prema Crnoj Gori. Uskotračna pruga do Zelenike i Trebinja preko Lastve i Bileće, izgrađena je do 1904. godine. Ona se odvajala od glavne željezničke pruge Sarajevo – Dubrovnik. Austrija koja je iskorištavala prirodna bogatstva ovog kraja izgradila je od 1881. do 1914. godine kroz planinski vijenac Orjen skupu cestu Trebinje – Crkvice – Risan za vojne potrebe u dužini od 65 kilometara. Od Herceg Novog do Crkvice Austro-Ugarska gradi drugu prugu, 35 kilometara dugu. Također, Austrija je izgradila cestu od Trebinja do Klobuka koja je vodila preko Lastve.

Ni stara Jugoslavija nije skoro ništa uradila na razvoju ovog kraja. Jedino je izgradila komunikaciju koja je bila u funkciji eksploataciju šumskog blaga, a nova Jugoslavija je napravila put za eksploataciju drveta od Lastve do Cetinja. Napravljen je put od Lastve do Begovih korita u Bijeloj gori i asfaltirana komunikacija od Trebinja do Ubala. Stanje se malo popravilo 1965. kada je puštena Jadranska magistrala od Dubrovnika do Budve preko Herceg-Novog. Od Dubrovnika se odvaja jedan krak preko Trebinja, Bileće, Gacka, Tjentišta ka Beogradu. U Trebinju se odvaja asfaltni put u dužini od 12 kilometara prema Lastvi, a kasnije je asfaltiran put prema Klobuku i Nikšiću. Uskotračna pruga koju su izgradili Austrijanci početkom XX vijeka u Trebinje je stigla 1901. godine, ukinuta je 1976. godine od kada se iz ovog kraja odselio veliki broj ljudi. Rečeno je da je to iz ekonomskih razloga, mada većina stanovnika smatra da su politički momenti bili presudni. Praktično sa penzionisanjem „Ćire" u Lastvi se počelo naglo smrkavati.

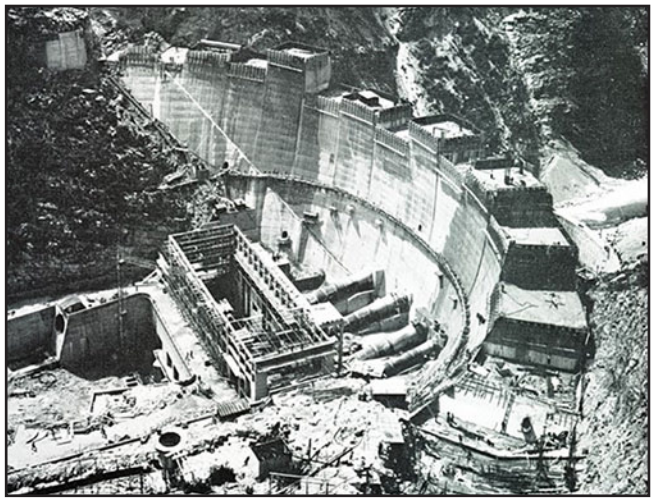
Ipak u Trebinju, a time i Lastvu, najvažnije su hidroelektrane... Sistem HET, koji je 2018. obilježio 50 godina puštanja u redovnu proizvodnju HE Trebinje I, čime je ozvanične početak rada sistema hidorelektrana. Pripremni radovi na I fazi su započeli 1959. izgradnjom pristupnih puteva, gradilišnih naselja, izmještanjem uskotračne željezničke pruge Trebinje – Bileća, rekonstrukcijom puteva prvog reda i drugim objektima, a nešto

kasnije i na glavnim objektima. Najprije je puštena HE Dubrovnik 1965. godine i HE Trebinje I 1968. godine. Objekti ovih hidroelektrana građeni su istovremeno.

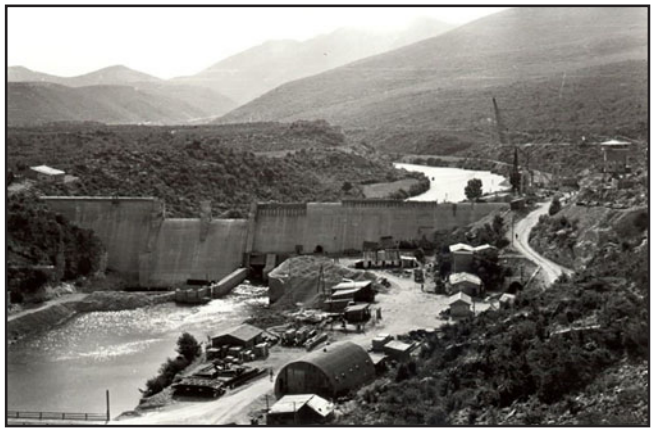
Ovo je veliki poduhvat domaćih graditelja. Ovdje je na vrhuncu radova radilo blizu 4000 radnika, od čega 1000 inženjera, tehničara i raznih drugih stručnjaka. U pripremi projekata, bili su angažirani i eksperti iz inostranstva i stručnih timova Ujedinjenih nacija. Uspješna realizacija projekta izgradnje brane Grančarevo i hidroelektrane Trebinje I je pionirski podvig evropskih razmjera i dokaz da se domaćim snagama mogu graditi velike hidrotehnički sistemi.

Na 18. kilometru nizvodno od izvora rijeke Trebišnjice izgrađena je brana Grančarevo. Tu je formirana jedna od najvećih vještačkih akumulacija na Balkanu, Bilećko jezero. Uz branu Grančarevo izgrađena je hidroelektrana Trebinje I, sa dva generatora. Vode prerađene na generatorima HE Trebinje I ponovo se akumuliraju u kompenzacioni bazen Trebinje, koji je nastao izgradnjom brane Gorica. Najveći dio tih voda odvodi se betonskim tunelom do postrojenja HE Dubrovnik, izgrađenenom na samoj obali mora.

O hidroenergetskom sistemu Trebišnjice, i samog Trebinja, mogli bismo pričati na dugo i naširoko. Ovo smo izdvojili tek kao mali isječak o razvoju grada i hidroelektranama na Trebišnjici za priču koja u centru pažnje ima prevashodno Džamiju Adamir Jerković u Lastvi, mjestu koje je u vrijeme izgradnje brane Grančarevo bilo veliko gradilišno naselje i okupljalo armiju radnika, inženjera i tehničara iz cijele tadašnje zajedničke države.

Gradnja HE Grančarevo

HE Grančarevo

Proviđenje

Izimno topao i prekrasan julski dan 2009. godine. Nebo nad Lastvom kakvog nigdje na svijetu nema osim u Hercegovini. Već su počeli radovi na izgradnji potpuno porušene džamiji u Lastvi kod Trebinja. Nju su razbješnjeli nasilnici organizirano i "hrabro" oborili dinamitom 1992. godine za vrijeme ratnih sukoba u Bosni i Hercegovini. Samo što sukoba na području istočne Hercegovine nikada nije ni bilo, kako to danas u "prepeglanoj" historiji žele predstaviti protagonisti nasilja. Islamskoj bogomolji u Lastvi, kao i svim drugim u Trebinju, bilo je tada, nažalost, presuđeno samo zbog toga što je džamija.

Trebinje uoči rata i skup SDS. Ovo ludilo kolektivnog duha pratili su mnogi muslimani, ali niko nije ni pomislio da će ih protjerati njihove komšija Srbi. Na slici: 2. red iza Božidara Vučurevića, Adamir Jerković (nosi naočale)

Ona se nalazi na teritoriji gdje su hrišćani pravoslavci predstavljali nadmoćnu većinu koja je nametala bespogovorna pravila igre. Mlađe podsjećam da je to bilo vrijeme potpunog kolapsa Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (SFRJ), koju su Bošnjaci uglavnom voljeli, jer im je valjda stvarala predodžbu o jednom pravednijem, za njih boljem svijetu.

Period lijepog i ugodnog života bio je završen i dolazi do neviđene polarizacije na vjerskoj i nacionalnoj osnovi. Među muslimane se uvukao strah, a među većinske Srbe neviđena mržnja koja je opterećivala svaku dalju komunikaciju. Muslimani su i prije rata naseljavali ovaj kraj koji su krasile različitosti, gdje su zajedno živjeli kako se narodskim jezikom kaže i "Alija i Ilija" i gdje su rađale na istom komadiću zemlje i to punim rodom i smokva i šljiva. Muslimani (Bošnjaci) su bili manja etnička grupa, ranjiva samim tim što uopće nije bila

Poharane kuće Jerkovića u minuloj agresiji na BiH

naoružana pa tako ni vojno spremna za rat. Ovaj sukob do istrebljenja oni su nazivali agresijom, a Srbi i Crnogorci opravdavali kao građanski rat. Šta su drugo i mogli poslije stravičnog progona ljudi druge nacionalnosti u napadnutoj Bosni i Hercegovini. Ustvari, oni su se pravdali pred historijom i činjenicama. Muslimani su doživjeli fizičke izgon i protjerivanja sa starosjedilačkih ognjišta. Ali, treba biti pošten i reći da u trebinjskom kraju nije bilo masovnih ubistava kao u drugim krajevima naše države. Umorstvo je bilo tek pokoje, ali su muslimani, Bošnjaci, otjerani iz svojih kuća sa zavežljajem u ruci. I u Lastvi koja se nalazi u neposrednoj blizini granice sa Crnom Gorom uspostavljena je ista matrica progona kao u drugim dijelovima BiH sa srpskom većinom.

U minulim ratovima koji su pustošili ove krajeve, od Nevesinjske puške 1875. godine pa sve do danas, granična područja plaćala su uvijek previsoku cijenu. Zna se da dobar broj Crnogoraca od pamtivijeka niti voli islam ni muslimane a ni njihove sakralne objekte. Kod dijela Crnogoraca nikada nije iščeznuo nakaradni mit o istrazi "poturica", koji je ispjevan i u njihovim guslarskim pjesmama napisan iz pera Petra Petrovića Njegoša. Zločinci su tako u svom narodu postajali "junaci" epskih razmjera. Slično je i sa dobrim brojem ovdašnjih Srba. Zbog toga oni nisu ništa manje odgovorni za protjerivanja muslimana, kulturocid i urbicid koji je zadesio sve džamije u trebinjskom kraju prilikom raspada dotadašnje države. Rušenje islamskog sakralnog objekta u Lastvi i u drugim dijelovima zemlje pod srpsko-crnogorskom kontrolom predstavljao je čin nepotrebnog trijumfalizma, bio je koprena i umobolni san nacionalista o etničkom čišćenju prostora od "Turaka", kako se i danas u mnogim pravoslavnim kućama nazivaju muslimani slovenskog porijekla.

Ipak, nakon završetka rata Bošnjaci su se vratili na svoja ognjišta. Istina, jedan je broj starosjedilaca uplašen za golu egzistenciju prodao svoja imanja i kuće, a većina danas osjeća bol zbog životne greške pa se vraćaju Trebinju. Neki od njih su ponovo kupili stanove u ovom biseru BiH. Ovdje se za vrijeme godišnjih odmora dolazi odsvakud, da se ponovo napoje mirisom svoje rodne zemlje, koji se zauvijek nosi sa sobom i ne može nikad da se zaboravi. Većina dolazi sa jasnim nijetom da se jednoga dana vrati Hercegovini, jer nijedan svjetski parfem (čak ni onaj koji je Bošnjacima 2022. posprdno ponudio hrvatski predsjednik Zoran Milanović[1]) ne miriše tako intenzivno i čarobno kao vegetacija njihove rodne grude i njihovih kuća koji su ponijeli u trenucima rastanka sa zavičajem ratnih godina. Osim toga, tu su i mezari njihovih roditelja koji su nekada hodili ovim stazama i tu zauvijek ostali.

Porijeklo

Poslije ovog uvoda zbog historijske istine i mlađe generacije koja nije zapamtila ovo teško vrijeme, ukratko se vraćam izgradnji porušene džamije koja je već tada na samom početku obnove nazvana "Adamir Jerković". Želim prije toga da kažem da je novoizgrađena džamija

[1] Zoran Milanović je 5. predsjednik Hrvatske od februara 2020. godine. Prije toga bio je 10. premijer Hrvatske, od decembra 2011. do januara 2016. godine. Od sredine 2007. do novembra 2016. vršio je dužnost predsjednika Socijaldemokratske partije Hrvatske. Ostao je poznat po neodmjerenoj i uvredljivoj izjavi za Bošnjake kojima je prvo nudio "da uzmu sapun pa onda parfem", te je na taj način napravio nepopravljivu štetu bošnjačko-hrvatskim odnosima. Izraziti je saveznik srpskog radikala u Bosni i Hercegovini Milorada Dodika.

[2] Gazi Husrev-beg je bio vojni strateg i smatra se najznačajnijim namjesnikom osmanlijske Bosne. Gazi Husrev-begov vakuf zasniva se na njegove tri vakufname.

Vakuf se sastoji od niza objekata i ustanova koje je podigao Gazi Husrev-beg. Gazi Husrev-begova džamija; Gazi Husrev-begova medresa sa bibliotekom kao centralnim objektima obrazovnog dijela zadužbine; Gazi Husrev-begov bezistan, Morića han i Tašlihan, Gazi Husrev-begov hamam, imaret i musafirhana kod sahat-kule, muvekkithana, šadrvan, hastahana (bolnica), mekteb, Gazi Husrev-begov hanikah.

[3] Prema Dejtonskom mirovnom sporazumu Federacija Bosne i Hercegovine jest jedan od dva entiteta u Bosni i Hercegovini (pored Republike Srpske) i zauzima 51% površine. Nastala je potpisivanjem Vašingtonskog sporazuma 18. 3. 1994. između Republike Bosne i Hercegovine, Hrvatske Republike Herceg-Bosne i Republike Hrvatske. Tim sporazumom okončan je bošnjačko-hrvatski sukob u Bosni i Hercegovini.

U Sarajevu je 30. 3. 1994. održana konstituirajuća sjednica Ustavotvorne skupštine Federacije Bosne i Hercegovine na kojoj je usvojen Ustav FBiH. Na sjednici su učestvovali poslanici izabrani u Skupštinu Republike Bosne i Hercegovine na izborima 1990. godine. Ustavotvorna skupština je prestala sa radom 1996. godine nakon izbora za Parlament Federacije Bosne i Hercegovine.

Federacija se sastoji od deset federalnih jedinica koje se nazivaju kantoni. Konstitutivni narodi Federacije Bosne i Hercegovine su

Bošnjaci, Hrvati i Srbi. Službeni jezici su bosanski, hrvatski i srpski, a službena pisma su latinica i ćirilica.

Međuentitetska granična linija koja Bosnu i Hercegovinu dijeli na dva entiteta napravljena je na osnovu granica tokom rata u BiH s bitnim promjenama u zapadnom dijelu države i oko glavnog grada Sarajeva koje su ucrtane Dejtonskim sporazumom. Međuentitetska linija se proteže na 1.080 km i nije pod kontrolom vojske i policije, u potpunosti je slobodna za prolaz. Federacija BiH, osim Republike Srpske, graniči još s Hrvatskom na zapadu. Federacija BiH ima 26 km morske granice kod Neuma.

▲4 Moja majka Sevleta bila je natprosječno obrazovana, vrlo načitana i za svoje vrijeme veoma napredna žena. U aprilu 1949. moj otac je zbog bolesti morao promijeniti mjesto boravka. Iz Zenice su došli u Nemilu, mjesto prema kojem gravitiraju Topčić Polje, Vranduk, Orahovica, Begov Han i druga sela. Od 1946. do 1958. Nemila je bila općina u okviru sreza Zenica. Kao obrazovanoj ženi mojoj majci je ponuđeno mjesto glavne blagajnice u Zemljoradničkoj zadruzi. Od starta su počele njene nevolje. Uglavnom nepismeni ljudi su vodili Nemilu i u njoj vedrili i oblačili. Ona je odmah uočila mahinacije koje su provodili opštinari preko zadruge. O tim sudbonosnim danima za našu porodicu majka mi je ispričala, u stvari ponovila pred samu smrt sljedeću priču, koju vam sada pripovijedam:

"Odrasla sam u tipičnoj muslimanskoj kući u kojoj su se obavljali namazi, postio ramazan i klanjale teravije. U vrijeme ramazana ja sam u Nemili nastavila da postim, ali nisam dozvolila da se to odrazi na moj posao. Dolazila sam ranije a odlazila kasnije. U međuvremenu me je predsjednik opštine Hasan Imamović optužio da sam ja nagovarala njegovu ženu da i ona posti. To je bilo 1952. godine, teško vrijeme, poslije informbiroa. Ali, ja stvarno nisam nagovarala nikoga da posti ramazan, čak ni svog muža. Apsolutno se nisam u to miješala. Uskoro je počela kolati priča po Nemili da ja nagovaram žene da poste. Na razgovor me zatim pozvao spomenuti Hasan Imamović i rekao da ovakvi ljudi kao što ja ne mogu raditi. Nedugo zatim dobila sam otkaz po kratkom

Sevleta Jerković

u Lastvi naš zajednički poduhvat, mene i moje supruge hadži Almine, koja je uložila osim truda i svoje najljepše godine života. Ne želim da bilo ko i pomisli da se u ovoj priči o džamiji radi o razmetanju novcem, mada znam da će biti i takvih. Uz mnogo odricanja smo podigli džamiju, zašto nikada nismo požalili. U ime Allaha dž. š. odricali smo se mnogih ovozemnih zadovoljstava da bismo napravili Božiju kuću i ovjekovječili jedan san i proviđenje iz djetinjstva. Tada nisam znao niti sam slutio da će to biti u entitetu sa srpskom većinom, jer takvih "većina" i "manjina" nije bilo nigdje u Bosni i Hercegovini. Prije rata naša domovina je bila na svakom pedlju zemlje. Kada smo se definitivno odlučili da počnemo graditi džamiju u Lastvi znali smo da će kandilji islama zasvijetliti baš tamo gdje su muslimani ozbiljno ugroženi kao ljudska i nacionalna grupa. U bosanskohercegovačkim prilikama to je bio prostor sa kojeg su oni protjerivani i na koji su se i pored nametnutih teških uslova života uporno vraćali. Od djetinjstva sam znao da ću jednoga dana krenuti stopama Gazi Husrev bega▲2, da ću postati vakif i napraviti džamiju, da ću pomagati ljude u nevolji, siromašne đake i studente, na razne načine, što se i ostvarilo. Šta znači vakif ne treba objašnjavati, ali zbog mlađih ću reći: vakif je zavještalac, dobrotvor, koji daje stvar ili dobro a ono se ne može ni prodati ni darovati ni naslijediti, a njeni prihodi se upotrebljavaju kao opće dobro. Dokument kojim se opisuje vakuf zove se vakufnama. Na kraju svake vakufname stoji:

”Proklet bio onaj ko na bilo koji način oskrnavi ovo moje dobro djelo!”

I tako, u toku jednog druženja sa tadašnjim trebinjskim imamom Huseinom ef. Hodžićem, kažem mu za naš nijet da napravimo džamiju i zatražim da mi preporuči prostor u manjem bh. entitetu na kojem bi se mogao izgraditi harem. Nije nam se gradilo u Federaciji BiH[3], jer tu je bio lakši put da dođem do dozvole. Tražio sam teži put i mislim korisniji za muslimane Bosne i Hercegovine. Iznenadio se, ali se brzo pribrao i predložio Lastvu, rekavši da je moj otac, rahmetli Hasan, koji je ponikao na hercegovačkom kamenu, naučio prve sure iz časnog Kur’ana u tamošnjoj džamiji.

“Tu u Lastvi bilo bi najbolje obnoviti džamiju koja je podignuta davne 1816/17, a srušena rukom lokalnih Srba 1992. godine”– reče nam imam.

Da sada objasnim.

Ja sam po ocu Trebinjac, a i žena mi je iz trebinjske porodice. Dobar dio svog života provodio sam u ovom gradu na jugu Bosne i Hercregovine. Moja rahmetli majka Sevleta[4], da joj dragi Allah podari džennet, bila je, također, porijeklom iz Hercegovine, samo sa drugog zapadnog kraja u kojem su Hrvati dominirali. Ona se, istina, rodila u Sarajevu, ali je njeni korijeni povezuju sa Vitinom i Ljubuškim, sa zaleđem Jadranske obale. Pripadala je bogatoj begovskoj porodici r. Sabita Mesihovića i r. Džemke iz porodice Sadikovića. Oni su, kao begovska porodica, imali goleme posjede u Vitini, ali su naglo osiromašili poslije agrarne reforme provedene u monarhističkoj Jugoslaviji dvadesetih godina prošlog vijeka. Nakon toga dedo Sabit Mesihović se zaposlio na željeznici, ali za malu nadnicu, taman toliku da prehrani veliku porodicu.

Imali su čak desetero djece, od kojih su dvojica sinova, Alija i Ismet, poginuli u NOR-u kao partizani i za čiji se mezare nikada nije saznalo, iako su ih poslije rata stalno tražili putem Crvenog krsta i na druge načine. Za Aliju su čuli da je kao student medicine pao u ruke ustaša u Zagrebu, a Ismet je navodno poginuo na Sutjesci.

Što se tiče druge nene, očeve majke, ona se zvala Derviša, a zvali su je Saja. Pričalo se o njoj kao o veoma hrabroj ženi koja je za vrijeme II svjetskog rata otišla u četnički štab da traži povrat svoje koze koju su oteli četnici. Umrla je 1952. godine. Sjećam se da su mi pokazali njen mezar, bilo je to početkom 1970-tih godina, ali sam to naprosto izgubio iz vida. Misleći da je mezar neobilježen odlučio sam da odem u Lastvu da istražim gdje počiva i podignem joj nišane. Nikog od muslimana nisam našao u Lastvi (raseljeni po cijelom svijetu), pa sam po pričanju njenih rođaka zaključio gdje bi moglo biti grobno mjesto. U klesarskoj radnji Ramiza Pozdera u Konjicu sam izradio nišane koje sam dovukao u Lastvu da ih podignem na tom dotad imaginarnom mjestu. Kako sam se umorio od petosatne vožnje od Sarajeva najprije sam otišao do džamije da je obiđem i da se malo okrijepim, a onda kada sam se vraćao dolje kroz harem zastanem na trenutak, pogledam “niz noge” i vidim natpis na mezaru: “Ovdje počiva Bijedić Derviša, udova Jerkovića Paše, umrla 1952. godine.” Kao da me je postupku, ali su napisali blesavo obrazloženje da me odstranjuju sa posla kao višak radne snage iako se znalo da pismenih skoro da i nije bilo. U međuvremenu su doveli jednu ženu lahkog morala da me zamijeni. Kazala sam im da ja idem samo na jedan kraći odmor i da ću se opet vratiti. Pet-šest mjeseci sam sjedila kod kući. Po toj stvari nisam previše intervenirala. Išla sam u partijski komitet (Komunističke partije) da se žalim, ali sam svuda bila jednostavno odbijana. O tome nisu htjeli uopšte da razgovaraju sa obrazloženjem da za to ima predsjednik Opštine i Komitet (KP) u Zenici. Sticao se “utisak” da su donijeli ispravnu odluku o mom otpuštanju. Niko se nije ni počešao. Narodni poslanik Osman Begić koji je naslijedio Hasana Imamovića rekao mi je slavodobitno da ako ja uredim da se vratim on će mi iz svog džepa vratiti sve plate. Izazvana nebrigom društva odlučila sam da pravdu potražim u Sarajevu. Nemilska garnitura je vjerovala da ja imam vezu sa tetkom Sulejmanom Filipovićem, koji je kao nekomunista obavljao visoku dužnost potpredsjednika Prezidijuma NRBiH. Nisam željela miješati tetka u ovaj slučaj, jer sam znala za njegov osjetljiv položaj u komunističkoj vlasti. Kada sam stigla u Sarajevo otišla sam u CK KP BiH sa namjerom da idem kod Đure Pucara. Naivno sam mislila da je to lagano. Začudila sam se kada sam se javila portiru. Njegova kancelarija je bila sređena kao kod nekog direktora. Kažem mu: “Hoću kod druga Pucara.” Ništa me nije pitao, uzeo je moju ličnu kartu i rekao: “sjedite, pričekajte”. Mislila sam da je to gotovo. Kada sam došla na red, rekao mi je “izvolite”. Otišla sam na sprat, ušla u jednu kancelariju u kojoj su bile tri žene. Jedna od njih je bila sekretarica. Pitaju me šta hoću, a ja kažem došla sam kod “druga Pucara”. Čula sam prije toga od stranaka koje su dolazile mjesecima po nekoliko puta da su ih upućivali referentima. Niko nije mogao doći do Pucara. Zaključila sam da ako kažem

Sabit Mesihović

Mezar Derviše Jerković koja je ukopana podno džamije u Lastvi

neko maljem pogodio u glavu. Kakvo proviđenje. Saznao sam neočekivanu činjenicu gdje mi je ukopana nena. Bio sam jako sretan. Nišani više nisu bili potrebni.

Osim toga, u Trebinju je bio zavičaj moje žene hadži Almine, koja je bosanskog roda a hercegovačkog poroda. Njen otac r. Ibro Džafić, koji je preselio na bolji svijet u septembru 2022. rodom je iz sjeveroistočne Bosne, iz Bratunca. Njemu su četnici u II svjetskom ratu zaklali oca Fazliju. Tih poratnih godina Ibro Džafić je došao po zadatku (KPJ) u oslobođeno Trebinje. Bio jedan od osnivača svjetski poznate fabrike alata, a njegova supruga r. Suada, koja je radila cijeli život u Varteksu, u glavnoj trebinjskoj ulici Maršala Tita (sada Kralja Petra I Oslobodioca), bila je ugledna i omiljena žena iz porodice stolara Ramadana i Emine Nuković iz Hrupjela.

Moj otac koji je pred II svjetski rat došao u Zenicu iz siromašne Hercegovine, rijetko mi je pričao o Lastvi. On je inače bio priznati i omiljeni električar, poznat u zeničkom kraju. Nije mnogo pričao, ali je bio jako nježan. Za oca se pripovijedalo da je bio toliko lijep da su u Lastvi i Trebinju za naočite ljude imali običaj govoriti "lijep k'o Hasko". Važnije je, međutim, što ga i danas ljudi pamte po dobroti i poštenju. O njemu kruže lijepe priče da je siromašnim ljudima besplatno razvodio struju i nerijetko davao novac umjesto da naplaćuje svoj rad. I danas se te priče mogu čuti u nemilskom kraju (Zenica) gdje je živio poslije operacije slijepog crijeva kasnih četrdesetih godina prošlog stoljeća.

Po preporuci ljekara tu se oporavljao od posljedica teške operacije. Preživio ju je samo zahvaljujući majčinom tetku r. Sulejmanu Filipoviću[5], visokom jugoslovenskom i bosansko-hercegovačkom funkcioneru, koji se zauzeo za njega kod čuvenog dr. Adolfa Goldbergera[6] u zeničkoj bolnici. Nakon te intervencije otac je dobio doze pencilina, koji je tada u tek oslobođenoj Bosni i Hercegovini bio deficitaran proizvod. To mu je spasilo glavu.

razlog kod njega nikada neću ući. Njegovim sekretaricama koje su me nagovarale da otkrijem razlog zašto želim da se susretnem baš sa Đurom Pucarom nisam htjela da kažem ništa. Odgovarala sam im – samo sa njim mogu razgovarati i ni sa kim drugim. One su mi uporno govorile "mi vas ne smijemo pustiti kod njega, jer ako ne bude njegov referat mi ćemo odgovarati". Kažem im: "Vi mene najavite i recite da neću da vam kažem koji je razlog mog traženja da razgovaram s njim. Ako hoće da me primi neka primi, ako neće ja idem u Beograd pa ću sjediti u parku dok ne dođem do druga Tita. To je opipljiva stvar koju vam ne mogu reći." Kazali su mi da sačekam. Nisam dugo čekala. Vraća se sekretarica i kaže "izvolite". Prošli smo kroz dvije-tri sobe. Nisam znala kako da se pozdravim sa Pucarom, jer je bio stariji od mene, a bilo mi je nezgodno kazati mu "zdravo". Nije me brinulo kako ću s njim razgovarati nego samo kako ga pozdraviti. Kada me je uvela sekretarica prepoznala sam ga jer sam ga viđala na slikama. On me ohrabrio rekavši "hajde, hajde, izvolite". Sjela sam za sto. Pucar se smjestio u drugu fotelju i počela sam mu pričati šta se radi po Nemili i šta su mi uradili nemilski komunisti. Kaže mi "je li to moguće drugarice da se to tako radi". Kažem mu, "nemojte mi vjerovati, vi oformite komisiju, pa ako ja ne budem bila u pravu, ako ja griješim, još sam mlada - pošaljite me u popravni dom pa ću se vjerovatno tamo popraviti. Mene, druže Pucar, niko nije razuvjerio da ne vjerujem. Jesam, postila sam i još uvijek postim. Vjerujem u Boga jer sam 19 godina vaspitavana u tom duhu. Druže sekretaru, vjerujem da ni vi niste preko noći postali to što ste danas. Klimnuo je glavom. Vidjela sam da sam ga ubijedila. Zbilja, fino me je primio. Bio je jako ljubazan… Eh, da, zaboravila sam reći da je nemilska politička garniture prije mog odlaska u CK KPBiH organizirala jednu konferenciju posvećenu isključivo meni odnosno mome "nazadnom djelovanju". Ona je održana u organizaciji Opštinskog komiteta KP Nemila. Došli su iz Sreskog komiteta partije iz Zenice, iz UDBA-e, iz svih političkih organizacija. To je bila jako posjećena konferencija a održavala se u Domu kulture. Pozvali su i mene, kao i ženu predsjednika Opštine Hasana Imamovića. Narod sluša dok pljušte riječi optužbi od strane nemilskih kadrova. Kada sam dobila riječ ja sam rekla svoje. Svi Nemiljani su mislili da neću osvanuti kod kuće i da ću završiti u zatvoru. Najteže me optuživao komandir stanice milicije Radovan Majdov koji je rekao: "Tačno je da je drugarica Sevleta takva, jer kada je izašao zakon o skidanju zarova ona je obukla zar i prošla kroz Nemilu!" Mirno sam ga saslušala i kada je on završio tražila sam riječ. Rekla sam: "Druže Radovane, pogazila sam zakon i obukla zar. Pa, ako je tako, pokaži mi kaznu kojom si me kaznio. Ja prekršila zakon a ti jednostavno prećutao. Ogriješio si se o zakon!" Normalno da komandir milicije nije mogao na to ništa odgovoriti jer me nikada nije ni vidio a ni kaznio za to "nenarodno" djelo. Tada se javio Edhem Čolaković koji je rekao: "Ne znam, ali drugarica blagajnica meni je u životu pomogla u vezi skidanja zarova. Imao sam velike muke svojom ženom koja nije htjela da skine zar, a blagajnica je došla, ubijedila je i moja žena je skinula zar. Nije pomogla samo mojoj ženi nego mnogim ženama." Mislim da je nakon te konferencije Čolaković zbog date izjave dobio po nosu od svojih partijskih kolega, ali se pokazao kao čovjek. Kako se u to vrijeme sunetio sin

Otac je bio učesnik NOR-a, partizan, koji nije iskorištavao svoju pravilnu orijentaciju. U šumu je otišao iz Zenice (Željezara) gdje je radio još od 1937. godine. Pripovijeda se da je bio veoma hrabar borac. Kruži priča da su u jednom napadu partizana on i njegov komandant, koji je bio Srbin, sami jurili jednu ustašku bandu. Kada je završen napad i kada je komandant vidio da su njih dvojica sami tjerali ustaše do Plave vode u Travniku, rekao je: "Turčine, nisam znao da si tako hrabar" (i u partizanima su, eto, muslimane zvali Turcima). Ovo sam čuo kasnije od njegovih saboraca. O ratu, nije volio da priča, tako da dugo nismo znali ko smo mi, u čemu je "razlika" između nas i srpske odnosno hrvatske djece i uopće između muslimana (kako su nas tada zvali) i Srba odnosno Hrvata. Za nas tu nije bili nikakve razlike (kao što i nema), jer smo odgajani u kosmopolitskom duhu, što je karakteriziralo muslimansku porodicu. Ništa nismo znali o tome u mladosti. Naprosto ovo je bila "zaboravljena" tema o kojoj se nije govorilo i tek kasnije smo počeli otkrivati "revolucionarnu traku događaja". Ja sam se rodio u trinaestoj godini braka Hasana i Sevlete. Majka nikad nije gubila nadu da će je Bog obradovati potomstvom. Molila se stalno Allahu dž. š. i nakon mene rodila je za godinu dana blizance, Amira i Damira, koji nisu ličili jedan na drugog. Poslije uvoda o mome porijeklu ispričat ću još nekih detalja zbog čega je i nastala ova knjiga.

Hasan Jerković

Mjesto umnih ljudi

Vraćam se sada perom u Lastvu prije ovoga rata. Dolazio sam možda dva puta u rodno mjesto svoga oca. Prvi put kada sam bio prvi ili drugi razred osnovne škole, a sljedeći dolazak dogodio se sedamdesetih godina prošlog vijeka. Mogla je biti 1973. ili 1974. godina.

Hercegovina u julu intenzivno miriše, to znaju žitelji ovih krajeva. Kasnog poslijepodneva otišli smo u staru, skoro napuštenu džamiju kojoj je zub vremena ozbiljno zaprijetio. Mezarje i džamija su me ostavili bez daha. U njoj je bilo nešto tako čudesno, lijepo, mirisno, mirno i fascinantno. Tu sam saznao mnoge detalje koji se odnose na džamiju. U enterijeru se nalazio mihrab bez dekora, zatim drveni minber i drveni mahfil. Otac nije znao da mi kaže kada je sagrađena džamija. Rekao je da je stara oko stotinu i pedeset godina, što je bilo tačno, a to ću kasnije i utvrditi. Istražujući njeno porijeklo saznao sam da je podignuta 1232. hidžretske godine, što odgovara 1816/17 po miladu. To se vidjelo iz natpisa (samo godina) uklesanog na nadvratniku (dženarluk) građenom na luk (čemer), koji je bio uzidan iznad ulaznih vrata. Ovaj nadvratnik bio je postavljen pod ploču na mejtašu pred džamijom. Ispričao mi je da su je podigle džematlije poslije jednog nemilog događaja koji se dogodio pred džamijom u Župi, kojeg neću spominjati, jer nije vezan za Lastvu, iako je u blizini. Od njene izgradnje džamija je više puta oštećivana pa onda obnavljana.

U toku II svjetskog rata vrata, prozore i pod su oštetili četnici. Kasnije sam pronašao podatak da je upisana u gr. ul. k. o. Lastva broj 592-I, katastarska čestica 2308 i da zaprema

predsjednika opštine ja sam rekla: "a da li snosim krivicu za sunećenje sina Hasana Imamovića, koji je i pored toga što je znao za društvenu "štetnost" postupka ipak pristao na njega". Na to se digla žena Hasana Imamovića i rekla: 'Nikad mi blagajnica nije govorila da postim, ja to činim od mladosti pa evo do danas, a i dalje ću postiti'. Mnogo mi je valjala izjava te žene. Nakon mog odlaska u Sarajevo kod Đure Pucara formirana je komisija. Ubrzo se smijenjen narodni poslanik Sulejman Ahmetspahić, uzdrmala se stolica predsjednika opštine Hasana Imamovića koji je ubrzo ostao bez posla. Nedugo zatim došlo je rješenje iz Sarajeva da me Zadruga mora vratiti na posao i nadoknaditi mi izgubljene plate. Presuđeno je da nemaju pravo žalbe. Bila je to moja velika pobjeda. Pobijeđen je birokratski sistem i ljudi koji su mu služili."

Đuro Pucar Stari (1899–1979) je bio bh. političar. Godine 1929. osuđen je na osam godina robije, ali mu je kazna povećana za još dvije godine. Kao delegat iz BiH na 5. Zemaljskoj konferenciji KPJ 1940. u Zagrebu izabran je za člana Centralnog komiteta KPJ. Bio je član Glavnog štab NOP odreda BiH, potpredsjednik ZAVNOBiH-a i član predsjedništva AVNOJ-a, sekretar Pokrajinskog komiteta KPJ za Bosnu i Hercegovinu.

Po oslobođenju zemlje bio je ministar bez portfelja u prvoj Vladi BiH, vršilac dužnosti predsjednika Prezidijuma Narodne skupštine BiH i potpredsjednika Prezidijuma Narodne skupštine Jugoslavije,

zatim predsjednik Vlade BiH i sekretar CK KPBiH, član Izvršnog komiteta CK SKJ.

[5] Sulejman Filipović je bio istaknuti jugoslovenski i bosansko-hercegovački revolucionar i državmik. Kao komandant Tuzle predao je u oktobru 1943. godine ovaj grad partizanima i uključio se u oslobodilačku borbu protiv fašizma. Kao član Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) bio je povjerenik za šume i rude. U prvoj jugoslovenskoj vladi koju je 7. 3. 1945. formirao maršal Josip Broz Tito imenovan je za ministra šuma i ruda, od 1946. je potpredsjednik Vlade NRBiH a potom i potpredsjednik Prezidijuma Narodne skupštine Bosne i Hercegovine. Umro je u decembru 1971. Nije bio komunista. U Sarajevu mu je klanjana dženaza.

[6] Prema nekima rodio se u Bosni 1886. godine, možda u Travniku kamo su mu roditelji Julius i Berta kao trgovačka obitelj došli iz Pljevlja. U Travniku je Adolf Goldberger završio osnovnu školu, a zatim gimnaziju u Sarajevu: "u nekoj od katoličkih škola, gde je savršeno naučio latinski jezik", kako tvrdi Vanja Kreho-Gligović u Jevrejskom glasu, listu Jevrejske zajednice Bosne i Hercegovine (br. 70, Sarajevo 2016). Kao Jevrej preživio je vlast ustaške NDH, jer je bio potreban kao ljekar. Jedna zenička ulica u kojoj se nalazila stara bolnica i u kojoj je dr. Goldberger radio kao upravitelj, nosi danas njegovo ime. Umro je 1961. godine.

[7] Hatib (arap. خطيب, khaṭīb) je imam koji vazi hutbu u podnevnom namazu što se klanja petkom (džuma). Osoba mora biti muškarac koji je ušao u pubertet. U toku obavljanja ove dužnosti hatib treba da ispunjava uslov fizičke čistoće, da ima abdest.

Vrhovni štab NOVJ u Drvaru, Sulejman Filipović, treći od Tita

60 m² površine. Otac nije znao kazati ko je bio prvi imam, ali sam kasnije saznao da je to bio rahmetli Ismail (Omera) Halifa, koji je bio iz porodice Agbabića. Oni su živjeli u Lastvi, što se vidi po grobnim mjestima okolo džamije. Zna se da je mladi Agbabić postavljen za imama i hatiba[7] ove džamije beratom od 7. džumada 1284 (6. IX 1867) godine. Lastva je bila u nahiji Korjenići, a džamija i mekteb[8] nisu služili svojoj svrsi pošto su u ratu bili srušeni. Imam Ismail Halifa primao je platu iz državne blagajne, iz prihoda trebinjskog kadiluka, jer nije bilo vakufa iz čijih sredstava bi se davala plata. Ono što se zna jest da je Sadik ef. Salković obavljao 1889. godine imamsku i mualimsku dužnost, a onda sve do kraja Prvog svjetskog rata svršenik Darul-mualimin[9] (u Sarajevu) Jusuf ef. Salković. Poslije njega imami su bili: hfz. Zahid Mušanović i hfz. Murat ef. Bešović. Provjeravao sam više puta ove podatke, a u njihovu tačnost mi je potvrdila knjiga r. Hivzije Hasandedića[10].

Džamija od II svjetskog rata nije imala stalnog imama, a danas ga pogotovo nema. Sada obnovljenu Džamiju "Adamir Jerković" povremeno otvaraju trebinjski imami Sadik ef. Fazlagić, a prije njega su to činili Husein ef. Hodžić, Ishak ef. Bećar, Benjamin ef. Bajrić, Sadmir ef. Mustafić, Ilham ef. Puce, Sadet ef.Bilalić.[11]

Pet stotina metara niže džamije nalazi jedna zgrada na sprat u kojoj je do 1941. radio mekteb i tu je bio mualimov stan. Zgrada je sagrađena ne zna se kada, ali sigurno prije 1867. godine. Kasnije je nekoliko puta obnavljana. Niko ne zna da li je i dograđivana. Ona danas više nikomu i ničemu ne služi, jer je potpuno dotrajala i svaki put kada prođem pored nje na putu do Džamije srce mi se slomi. Naša, a nije naša. Zna se da je vakuf ove džamije imao malo zemlje koja se nije obrađivala, kao i groblje u kome ima nekoliko nišana sa dekoracijama, koje je dešifrirao islamski doajen r. Hasandedić, na čemu treba da mu budemo neizmjerno zahvalni. Prihodi ovog vakufa iznosili su 1889. godine osam forinti a iznos je isplaćivan imamu džamije. Do ovih detalja došao sam kasnije. Moj rahmetli otac ih nije znao, ali je značajnije što mi je ulio veliku ljubav za ovu hercegovačku starinu. Na tome sam mu zahvalan, da mu dragi Allah dž. š. da lijepi džennet. Ali, ako nije znao do tančina historijat džamije, on je dobro poznavao porodice koje su u tome vremenu živjele u Lastvi, što je sa historijskog gledišta jako bitno. Naprimjer, tu su živjeli Čerimagići, Demirovići, Jerkovići, Hadžimahovići, Karamehmedovići, Kravići... Neke porodice su se raselile, kao npr. Agbabići, Bećirovići, Begovići, Bijedići (očeva majka Derviša je bila iz porodice Bijedić), Kapetanovići, Salkovići, Šahovići i Šehovići. Iz priča starijih Lastvana došao sam do saznanja da su se Čerimagići doselili iz Kostajnice, Hadžimahovići iz sela Krivošija, a Šehovići iz Donjeg Morinja. Niže džamije nalazi se Kapetanovića vrelo. Iz očeve priče prenosim da je tu za vrijeme Kraljevine Jugoslavije muslimansko društvo Gajret priređivalo svake godine teferiče. Bio je to jedan od najljepših događaja u godini kada su na Kapetanovića vrelo dolazili muslimani iz cijelog trebinjskog kraja, ali i šire. Još mnogo priča sam čuo tog predivnog julskog dana od mog šutljivog oca, koji je tada bio nadahnut za pripovijedanje, npr. o porodici Salković, s kojim su se Jerkovići kasnije i orodili. Salkovića kuće su se za vrijeme turskog

vakta nalazile naspram mekteba, pa je ovo naselje, po njima, dobilo ime. Ovo je bilo poznato bratstvo u Lastvi koje je doživjelo veliku tragediju za vrijeme hercegovačkog ustanka (1875–1878) kada su ustanici Luke Vukalovića spalili kuće u Lastvi, jer su bile "turske". Salkovići su se dijelimično iselili iz Lastve 1920-tih godina prošlog vijeka pod stalnom prijetnjom za život, a potpuno 1941. godine kada su neke od njih ubili četnici.

Poslije II svjetskog rata Jerkovići su ostali da žive u Lastvi. Potpuno su je, međutim, napustili za vrijeme posljednje agresije kada su neki od njih pretučeni. Naprimjer, Zlatana Jerkovića, sina Ademovog, koji nikom ništa nije učinio, ali je bio musliman, pretukle su komšije Srbi. Morao je napustiti Lastvu zajedno porodicom. Tri godine bio je muhadžir sa

U ovoj zgradi preko puta Vile nekada su djeca učila o din islamu. Sada je to ruševina.

Vila u Lastvi

[8] Mekteb (ar.: مكتب) je odgojno-obrazovna institucija, koja djeluje pri Islamskoj zajednici. Medresa je vjerska škola koja je višeg nivoa od mekteba. U mektebu djeca uče osnove islama: o vjeri, načinu života, osnovama arapskog pisma(sufare) odnosno kako čitati, pisati i izgovarati riječi koje su pisane arapskim pismom, zatim gramatiku arapskog jezika i pravilnom čitanju Kur'ana.

[9] Dar-ul-mualimin je učiteljski kurs osnovan 1869. godine. Ovo je bio prvi oblik obrazovanja prosvjentog kadra u Bosni i Hercegovini. Nastavnici za mektebe i niže medrese spremani su u ovoj školi tri godine i ona je imala rang niže stručne škole, Svršenici dar-il-mualimina osvježavali su nastavu i nekim sibjan-mektebima i medresama (Adamir Jerković *"Razvoj osnovnog obrazovanja i školstva u BiH i doprinos učitelja ...*" Novi Pazar, Doktorski rad).

Mahmut Traljić piše o dar-ul-mualimin sljhedeće: "Nepunih pet godina otkako je Zemaljska vlada Bosne i Hercegovine osnovala Šerijatsku sudačku školu 1887. godine za izobrazbu kandidata za zvanje Šerijatskih sudaca /kadija/, Zemaljska vakufska komisija, odnosno Zemaljsko vakufsko ravnateljstvo, donosi odluku da u Sarajevu otvori Daru-l-muallimin, neku vrstu učiteljske škole za izobrazbu muallima, koji su bili potrebni za novootvorene mektebi-ibtidaijje, koje je Zemaljska vakufska komisija počela otvarati u pojedinim mjestima Bosne i Hercegovine. Odluka je donesena na sjednici Komisije u martu 1891. godine. Odluka sa obrazloženjem i molbom za odobrenje upućena je Zemaljskoj vladi, jer ni jedan zaključak nije mogao biti proveden bez suglasnosti Zemaljske vlade. Na suglasnost nije trebalo dugo čekati, jer je Zemaljska vlada pozitivno odgovorila već 16. maja iste godine s jednom primjedbom: U nastavni plan treba unijeti i predmet metodika, jer bez toga nema govora o dobroj i uspješnoj nastavi.

Plan i program Darul-muallimina predviđao je da naukovanje u njemu traje tri godine, a predavaće se sljedeći predmeti: nauka o Kur'anu, vjeronauka, rikća, imla, inša, nauka o odgoju / ahlak/, edebijjat, zemljopis, povijest, maternji jezik, prirodopis, fizika, račun, geometrija i gospodarst-vo. U Daru-l-muallimin će se moći upisati učenici medresa, koji su završili arapsku gramatiku do Izhara i fikh do Multeke. Prednost imaju učenici Kuršumlije medrese i Hanikaha, jer se smatra da su oni sposobni toliko da mogu nastaviti školovanje u Darul-mualliminu. Predviđeno je također da se u prvu godinu primi 15, u drugu 8 i u treću 7 učenika, tako da u sva tri razreda bude ukupno trideset učenika. Raspored sati je udešen tako da nas- tava počinje u 9 sati i traje do 12, odnosno 13 sati, i to iz razloga što je nastava u medresama bila dvokratna: odmah po sabahu i iza ikindije, pa će učenici moći pratiti i jednu i drugu nastavu.

U drugoj polovini 1891. vršene su pripreme za otvaranje škole. Nađene su prostorije u ruždijji na Bentbaši, u zgradi gdje je bio smješten i prvi Daru-l-muallimin, koji je bio otvoren u Sarajevu godine 1869. i radio do 1878. godine, kada je zatvoren. U istoj zgradi radila je i novoosnovana Učiteljska škola sve do 1890. godine. Postavljeno je i potrebno nastavno i drugo osoblje, kao što je

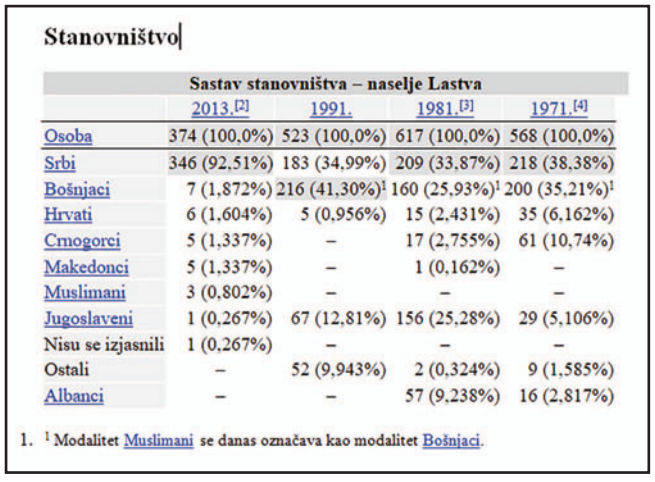
nabavljen i potreban inventar. Upisani su i učenici u prvi razred. Primljeno je njih 18, mjesto 15, koliko je planom bilo predviđeno.

Svečano otvaranje prvog razreda i početak nastave obavljeni su 28. 01.1892. godine.

▲10 Hivzija Hasandedić (1915–2003.) bio je poliglot, sakupljao je historijsku i rukopisnu građu, arhivist, historičar, literata, muzeolog, geneolog, teolog i profesor. Na temelju brojnih domaćih historijskih izvora na orijentalnim jezicima (kao na primjer: sudsko-notarske, matične, zemljišne knjige, sudske presude, popise), dokumenata iz dubrovačkog arhiva (Acta Turcarum), radova srpskih historičara (SANU) i druge građe obrađivao je muslimansku baštinu u Hercegovini.

▲11 STK , str. 43; *Bošnjak,* kalendar, 1889. i 1909. godina, Sarajevo, broj 12, str 3; *Gajret*, Sarajevo, 1930., str. 38, 1931. god. str. 69. *Glasnik VIS-a*, Sarajevo, 1965., broj 7-8, str. 299

ženom i djetetom u Turskoj. Nakon rata su došli u Zenicu gdje je na kraju i umro od posljedica dijabetesa koji je "fasovao" u izgnanstvu. Prije toga izgubio je dijete. Jedne kišovite noći Asmira je pogazio neki gastarbajter na putu M-17, blizu njihove kuće u Zenici. Uz veliku podršku moje prijateljice Milice Ristanić, visoke funkcionerke PIO/MIO, pomogao sam Zlatanu da ostvari penziju. Za vrijeme rata neki, kao moja strina, starica Džemila Jerković (udovica Mehmeda), nisu mogli bježati zbog nepokretnosti pa ju je njena rodbina ostavila srpskim komšijama na "čuvanje". Nisu to učinili. Slijepa starica je ubijena, a njene kosti su pronađene dvadeset godina poslije završetka rata u blizini džamije u Župi. Ukopana je 2010. godine kod džamije u Lastvi, uz mezar svog muža Mehmeda (umro 1969.) koji je bio najstariji očev brat. Koliko znam do sada se u Lastvu vratio samo Mustafa Jerković... Ali, ima i drugačijih priča koje ulivaju nadu da je možda moguć suživot sa pravoslavnim komšijama.

Stanovništvo

Sastav stanovništva – naselje Lastva				
	2013.[2]	1991.	1981.[3]	1971.[4]
Osoba	374 (100,0%)	523 (100,0%)	617 (100,0%)	568 (100,0%)
Srbi	346 (92,51%)	183 (34,99%)	209 (33,87%)	218 (38,38%)
Bošnjaci	7 (1,872%)	216 (41,30%)[1]	160 (25,93%)[1]	200 (35,21%)[1]
Hrvati	6 (1,604%)	5 (0,956%)	15 (2,431%)	35 (6,162%)
Crnogorci	5 (1,337%)	–	17 (2,755%)	61 (10,74%)
Makedonci	5 (1,337%)	–	1 (0,162%)	–
Muslimani	3 (0,802%)	–	–	–
Jugoslaveni	1 (0,267%)	67 (12,81%)	156 (25,28%)	29 (5,106%)
Nisu se izjasnili	1 (0,267%)	–	–	–
Ostali	–	52 (9,943%)	2 (0,324%)	9 (1,585%)
Albanci	–	–	57 (9,238%)	16 (2,817%)

1. [1] Modalitet Muslimani se danas označava kao modalitet Bošnjaci.

Stanovništvo

U ovoj obrazovnoj ustanovi odgojene su mnoge poznate ličnosti

Istinita priča o čojstvu

Sada ću vam ispripovijedati jednu takvu. Kazivao sam je 18. 7. 2010. na otvaranju "Džamije Adamir Jerković" i u julu 2022. godine okupljenom narodu trebinjskog kraja povodom izgradnje munare za istu džamiju. Ne znam koje godine se to dogodilo, ali priča prati ratna dešavanja od prije jednog stoljeća...Vjerovatno je riječ o Prvom svjetskom ratu, no bez obzira na to, ova pripovijest ima i ovovremeno značenje. Moj rahmetli djed Pašo (Hadže) Jerković, kojeg nisam upamtio jer je preselio sa ovog svijeta u u muhadžirluku u Banja Luci 1942. godine, kumovao je prije ratnog sukoba sa Crnogorcima, jedno pravoslavno dijete sa Vilusa (u Crnoj Gori), što nije bio rijedak slučaj u ovim krajevima.

Nekom Laliću, pravoslavcu sa Vilusa umiralo je potomstvo. Pošto je u takvim slučajevima bio običaj da se pozove neki ugledni čovjek druge vjere da kumuje dijete, zamolio je Pašu (na slici), kojeg je poznavao, da bude kum njegovom tek rođenom sinu. Božijom voljom dijete je preživjelo. Godine su prolazile, a onda kako to biva u našim balkanskim životima – ponovo je izbio rat. Kako granica nije bila daleko Crnogorci su odmah kada su ratne trube zasvirale upali u Lastvu iz koje su muslimani već bili izbjegli. Počeo je palež muslimanskih kuća. Gorjela je Pašovina, mahala Demirovića, pa Čerimagića, pa dio gdje je bila naša kuća, zvala se Kokošarevina... Sva Lastva je gorjela, bila je to moderna inkvizicija nad muslimanima ovog hercegovačkog mjesta.

Kada je vojska stigla pred Pašovu kuću, njegova crnogorska kumčad, Ilija i Risto, su se ispriječila, skočila na palikuće i počeli se tući s njima. Vikali su i galamili... "Kuću je to našeg kuma ne damo da je zapalite!" Većina crnogorske vojske je bila revoltirana ponašanjem njihovih sunarodnjaka koji su branili "tursko" ognjište. Videći da mu ovo može poremetiti moral u jedinici, crnogorski zapovjednik se umiješao. Rekao je da ovu kuću izuzima iz strateških razloga, jer vojska mora imati makar jedan objekat u koji će se skloniti ukoliko zapada kiša. Kada su se vratili moja nena i dedo sa svojom djecom dvije ili tri godine kasnije utvrdili su da je kuća bila pripremljena za palež, jer se u unutrašnosti nalazilo mnogo donesenog sijena, taraba i papira. I tako je u popaljenoj Lastvi ostala netaknuta jedino Pašova kuća, ali što je važnije ostala je priča moga oca r. Hasana, koju je meni ispripovijedao u više navrata kada bi mu navirala sjećanja o rodnom kraju. Tada nisam znao da ću je ispričati na stranicama ove knjige koja želi spasiti od zaborava zbivanja s početka prošlog vijeka. Ali, kako ništa u životu nije slučajno već se sve dešava sa Božijim određenjem (emerom), tako i ova pripovijest.

Pašo Jerković

Šta to navodi ljude da postanu neljudi?

U tim okolnostima počela je polovinom 2009. godine, po treći put, a nadam se i posljednji, obnova porušene džamije, za koju smo moja supruga h. Almina i ja uspjeli obezbijediti novac zahvaljujući našem mukrotrpnom radu i velikoj štedljivosti. Napraviti džamiju to vam je kao radost rođenja djeteta, kojeg s nestrpljenjem očekujete. Tako smo barem mi doživjeli rađanje ove islamske bogomolje. To je kao novi život, što u stvari i jeste bio, jer produžavate trajanje islama na ugroženom području, gdje kroz vijekove, sa manjim prekidima, hrišćansko pravoslavlje napada na "zvijezdu i mjesec". Razmišljao sam često - zbog čega je to tako? Šta to navodi ljude da skrnave i ruše vjerske objekte i tako se sami "guraju" u vatru džehennema[12]. Kada se približi kraj ovozemaljskog života ovi dželati najčešće osjete i strah i sram za svoju nečovječnost, a neki se i pokaju. Ali tada bude prekasno. Pokušaj njihovog iskupljenja je, čini se, uzaludan, ali dragi Stvoritelj to najbolje zna. Pristupajući obnovi ove džamije vjerovali smo da je ovdje kraj životinjskim i rušilačkim nagonima i da ova bogomolja ima pravo na život i da je više nikada neće sakatiti i rušiti đavolja ruka.

Iznad ulaznih vrata turbeta, koje je podignuto poslije izgradnje džamije, stoji napisan 114. ajet (II sura) iz časnog Kur'ana azimušana, kao opomena rušiteljima, ljudima opasnih namjera, da zastanu prije nego krenu u zločin i razmisle nad provalijom svojih neljudskih misli, dok još nije kasno, kada poslije učinjenog više nema pokajanja:

"Ima li većeg nasilnika od onog koji brani da se u Allahovim hramovima ime njegovo spominje i koji radi na tome da se oni poruše? Takvi bi trebalo da u njih samo sa strahom ulaze. Na ovom svijetu doživjet će sramotu, a na onom svijetu patnju veliku!"

[12] Džehennem je islamski izraz za pakao, a to je kako tumači islam boravište na ahiretu (budućem svijetu) koje je Allah dž.š. stvorio za nevjernike i grešnike. U džehennemu je vatra/oganj u koju se pada prilikom prelaska preko Sirat-ćuprije. Poslanik Muhamed a.s. je u hadisu opisao Sirat-ćupriju, koju je vidio za vrijeme uzdignuća u više sfere (Israa i Mi'radža). Sirat-ćuprija je tanka kao dlaka, a britka kao sablja". Dok budu prelazili Sirat-ćupriju nevjernici će pasti u džehennem na mjesto koje im je Allah odredio. U džehennemu postoje stepeni grešnosti. Prema Kur'anu faraoni i nevjernici pašće na dno džehennemske vatre i iz nje nikad neće izaći.

Bolesna zemlja

Nesreća koja je zadesila muslimane Bosne i Hercegovine, a posebno na istoku države, traje oko tri stotine godina. Bošnjaci, nažalost, još nisu shvatili razmjere katastrofe, koja traje sve do naših dana. Posljednja opomena stigla im je 2022. godine iz dvora nekrunisanog "kralja" Bosne i Hercegovine Nijemca Christiana Schmidta, koji uz prikrivenu podršku određenog broja zapadnih vlada, radi na destruiranju bošnjačkog nacionalnog bića. Ova knjiga će se odštampati a Schmidtova era će još trajati ovom nemirnom zemljom. Bošnjaci jesu najbrojniji, ali se pokazalo da su u političkom smislu riječi najnespremniji za izazove trenutka. Ovo je

Genocid u Srebrenici počinjen od srpske agresorske vojske je zločin epskih razmjera. Ukopavanje pronađenih ostataka umorenih Srebreničana

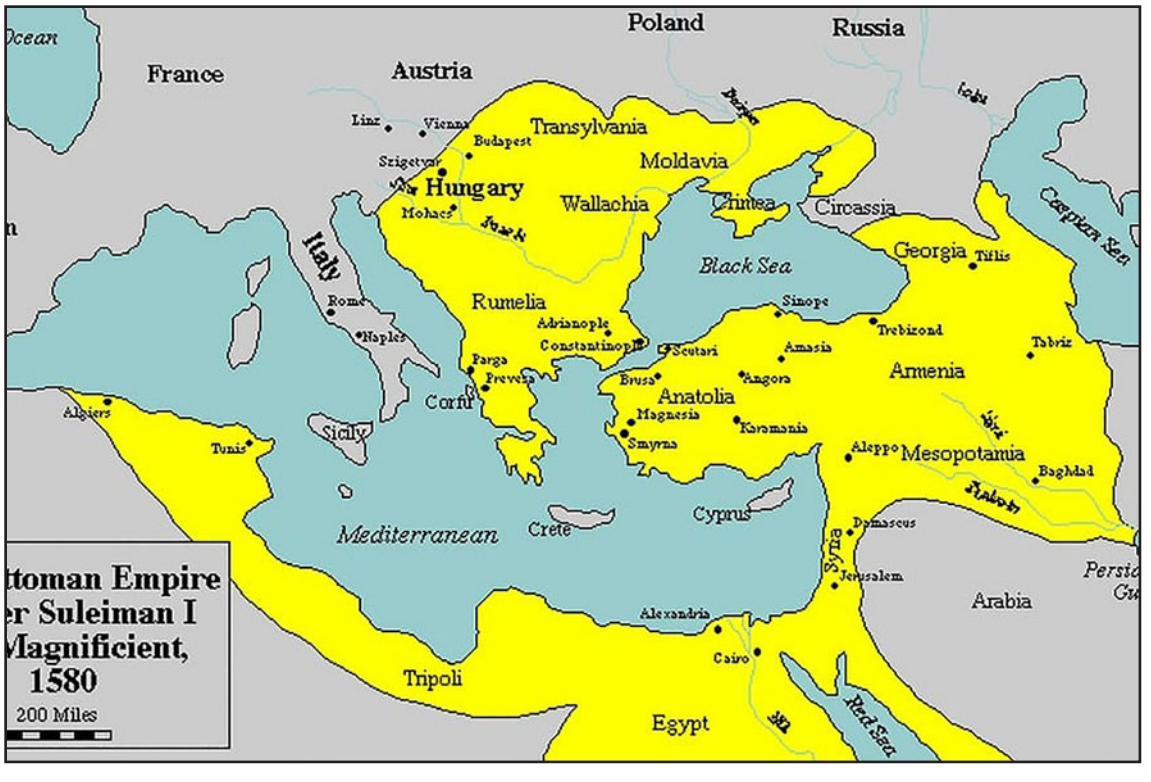

Christian Schmidt je visoki predstavnik međunarodne zajednice u Bosni i Hercegovini od 1.8.2021.Član je Kršćansko-socijalne unije (CSU-a) Njemačke.

naše stanje, ali kroz slične prilike muslimani (Bošnjaci) prolaze već nekoliko vijekova unazad. Protjerivanja i genocid nikako da se zaustave. Riječ je konstanti u politici susjedne Srbije (Srba) koji se nisu libili od preduzimanja najsurovijeg progona većinskog bošnjačkog stanovništva. Krajevi u Bosni i Hercegovini koje su naseljavali Bošnjaci i predstavljali njenu većinu, danas su postale pustahije. Srebrenica, Bratunac, Bijeljina, Zvornik, Rudo, Čajniče, Rogatica, Vlasenica, Višegrad, Trebinja, Gacko, Bileća, Prijedor, Ljubija... i druga mjesta i na zapadu i na istoku Bosne i Hercegovine postala su svjedoci genocida i masovnog zločina u posljednjem ratu. Bošnjaci su prorijeđeni, protjerano stanovništvo koje je prije rata živjelo prema granici sa Srbijom, danas je skoncentrirano u zemljama Zapada i u Federaciji BiH bez želja da se vrati na mjesta svoje tragedije.

Na ovaj momenat su svakako računali izvršioci svirepih progona. I protek godina je učinio svoje. Bošnjaci su počeli da se privikavaju na standarde Zapada, stvorili su svoje domove, rodila se nova generacija. Potomci su tuđu zemlju počeli doživljavati svojom. Počeo je tako da opada interes za povratak. U uslovima kada više ne postoji zabrana povratka oni nemaju vremena niti volje da se natežu sa vlastima koje provode rigidnu ideologiju srpstva. Zločinci su na to i računali kada su pokretali surovo protjerivanja Bošnjaka.

Slično je i na jugozapadu Bosne i Hercegovine, gdje Hrvati raznim opstrukcijama sprečavaju ostvarivanje prava muslimana na slobodno ispoljavanje vjere a prema zajedničkoj državi se odnose ignorantski o čemu svjedočne brojni primjeri na sportskim stadionima. To je surova stvarnost Bosne i Hercegovine koja traje puna tri stoljeća. Krajnji cilj je potpuno "očišćenje"

Karta Osmanskog carstva

istočnih granica od muslimanskih tragova. Pošto se bavimo Bošnjacima Trebinja i njihovim usudom, u knjizi neću govoriti o hrvatskim zlodjelima. Ona su evidentna, ali nisu presudna za ovu temu.

Muslimanska tragedija, koja se manifestirala protjerivanjem sa teritorija njihovog življenja i gubitkom posjeda započela je porazom Osmanlija pred Bečom krajem XVII vijeka. Treba reći da su vođena dva rata za Beč. Prva opsada se dogodila između 27. septembra i 14. oktobra 1529. godine. Osmansku vojsku koja je brojala oko 120.000 vojnika predvodio je sultan Sulejman Veličanstveni. Ona se probila na najzapadniju tačku u Centralnoj Evropi nakon što su prethodno zauzele Budimpeštu. Osmanske snage su predstavljale nepobjedivu vojsku tog vremena. Pred Bečom su zaustavljeni zahvaljujući nadljudskoj odbrani grada, ali i vremenskim neprilikama, kao i zbog nedostatka hrane i vode. Ova neuspješna opsada Beča nagovijestila je kraj osmanskih napredovanja, iako su nakon nje nastavili osvajati dijelove Mađarske.

Od tada je počelo slabljenje Osmanskog Carstva. Vijek i po iza toga dogodila se "Druga bitka kod Beča", 1683. godine. Osmanska opsada je okončana dolaskom velikih kršćanskih pojačanja poljskog kralja Jana III Sobjeskog od 37.000 vojnika i bitkom pod zidinama Beča kojom je sultanska vojska od 100.000 ratnika razbijena. Opsada je trajala dva mjeseca a odlučujući sukob se dogodio 12. septembra 1683. kada vojska kralja Leopolda udružena sa jedinicama Jana Sobejskog razbila osmanske trupe Kara Mustafe i natjerala ga u bijeg prema

▲13 https://kroativ.at/opsada-beca-1683-godine-poljski-kralj-jan-iii- sobjeski-oslobodio-bec-i-spasioeuropu/, Screenshot

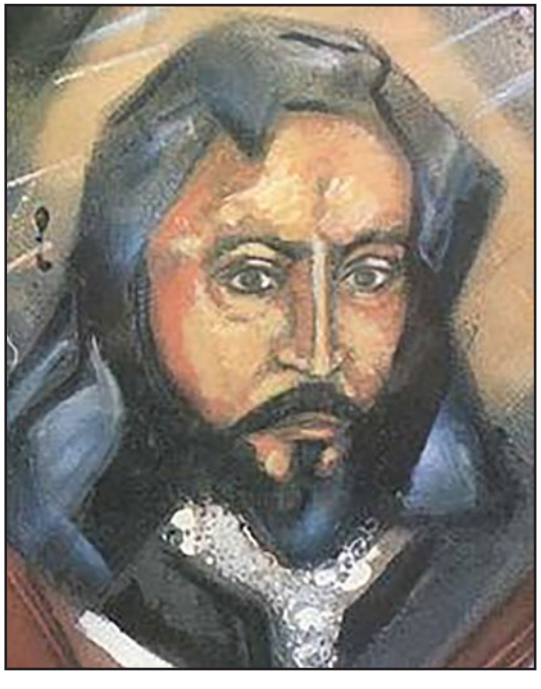

Jan Sobjeski na čelu poljske vojske pomogao je u pobjedi nad osmanskim vezirom Kara Mustafom▲13

▲14 https://povijest.hr/tag/stjepan-vukcic-kosaca/

Kara Mustafa-paša (1634 – 25. 12. 1683.)

Stjepan Vukčić Kosača▲14

Beogradu gdje mu je zbog poraza odrubljena glava. Borbe su nastavljene kršćanskom protivofanzivom kojom je zaustavljeno napredovanje Osmanlija u Evropi. Neuspješna opsada Beča je nagovijestila i početak konsolidacije političkog vođstva Habsburgovaca u centralnoj Evropi.

Posredovanjem pape Inocenta XI osnovana je Sveta liga, savez između Habsburške Monarhije, Mletačke Republike i Poljsko-Litavske Unije. Ovaj vojno-politički savez je bio zadužen za nastavak dalje borbe protiv Osmanskog Carstva. U drugom bečkom ratu, koji je vođen od 1683. do 1699. godine Osmanlije su doživjeli mnoge poraze, a rat se konačno završio potpisivanjem mira u Sremskim Karlovcima 1699. godine. Došlo je do širenja granica Habsburške Monarhije na dotadašnje teritorije Osmanskog Carstva. Osmanska vojska se povukla iz Srema i Slavonije, a austrijska je prešla rijeke Savu i Dunav. Stupanjem u rat Mletačke Republike Osmanlije su dodatno oslabljene i to je bio evidentan početak zalaska osmanske moći. S njima je, vidjeli smo, sultanova vojska vodila dugi Kandijski rat od 1645. do 1699. godine. Ovaj sukob se vodio oko ostrva Krit (Candia), koji je bio najveća i najbogatija prekomorska teritorija Mletačke Republike. U njemu su aktivno učestvovali i drugi evropski vladari, počev od njemačkih, francuskih, papinske države. Veliki teret, međutim, pao je na pleća južnoslovenskih naroda koji su bili pod mletačkom i osmanskom vlašću. Nakon dugotrajnih borbi Osmanlije su uspjele sačuvati Krit, koji je za Mlečane (Veneciju) bio definitivno izgubljen, a pod osmanskom vlašću ostat će do 1897. godine. Tada postaje autonomna država, koja će se 1913. Atenskim sporazumom konačno pripojiti Grčkoj.

Prije toga, 1699. godine, izvršen je veliki pokolj nad muslimanima Novog Pazara, Sjenice i Niša. Ovaj zločin je počinjen nakon što je Srbin, kapetan austrijskih trupa, pozvao svoj narod na oružje. Ovo je bilo vrijeme slabljenja muslimana na Balkanskom poluostrvu, koje je produbljeno grčkom revolucijom započetom 1821. a trajala je do 1829. godine. Ubijanje i protjerivanje muslimana bio je ustanovljeni model koji su prakticirali pobunjenici u drugim zemljama pod osmanskom vlašću.

Protjerivanje muslimana iz Herceg-Novog

Život muslimana na jugoistoku Bosne i Hercegovine vezan je za grad Herceg-Novi, kojeg je osnovao 1382. bosanski kralj Tvrtko I Kotromanić u tadašnjoj župi Dračevici sa namjerom da to bude ekonomsko središte Hercegovine. Dao mu je naziv Sveti Stefan, koji će kasnije dobiti ime Novi.

Kralj Tvrtko je planirao osnovati slanice soli i trgove za prodaju ovog proizvoda kojeg je bilo u izobilju. Ali, to se kosilo za dubovačkim interesima koji su bili ostvarivani zahvaljujući brojnim privilegijama. Dubovnik je u to vrijeme imao posebnu pravo na prodaju soli koju je ostvarivao zahvaljujući karavanskoj trgovini. U vrijeme prodora Osmanlija na ovom prostoru je stolovao Stjepan Vukčić Kosača koji je namjeravao od Herceg-Novog napraviti ekonomsko središte Hercegovine. U tome je imao uspjeha jer je uveliko počela proizvodnja

soli od Njivica i Igala sve do Sutorine i njegova prodaja susjedima, što je nailazilo na proteste Dubrovčana. Stjepan Vukčić Kosača je vremenom bio potisnut od strane Osmanlija u svoju tvrđavu. Zahvaljujući osmanskoj upornosti i vojnoj sili, Herceg-Novi je stotinu godina po osnivanju ipak pao u njihove ruke, 1482. godine. U njemu je Kosača završio svoj život 1466. godine, a naselje je dobilo ime po njemu. Herceg-Novi je tako postao važna ratna uvrda. Osmanlije su u Boki kotorskoj osvojili veliki dio teritorija, od Sutorine do Risna, koji koji su držali pod svojom kontrolom više od dvjesto godina. U Herceg-Novom, Risnu i Sutorini i još nekim mjestima oni su za svoje vladavine podigli niz fortifikacionih, sakralnih i drugih objekata i grad se po historijskim izvorima nazivao Neve. Vremenom postaje orijentalni i svakako islamski grad sa mnoštvom džamija, mesdžida, tekija, mostova, lukom i poznatih mahala. Zna se da je Herceg-Novi imao 45 džamija i preko 40 mesdžida. U Herceg-Novom su podignute džamije Sultana Mehmeda II Fatiha, Sultana Bajazita II, Sinan-pašina džamija, Murteza-pašina džamija, Novošeherlijina, hadži Abdulah-agin mesdžid i Sulejman-age Ramovića, džamije u Bijeloj i Sutorini. Herceg Novi je, prije svega, bio vanredno dobra strateška tačka, jer je smješten u Topaljskom zalivu, nedaleko od ulaza u Bokokotorski zaliv. Velike borbe su otpočele 1684. godine i najprije su žitelji Risna bili primorani na uzmicanje i trajno napuštanje svojih domova. Tako je započela epoha stradavanje muslimana od polovinom XVII vijeka. Mleci su zatim najprije osvojili Sinj 1686. godine, a potom im se na putu našao Novi u Boki kotorskoj. Venecija je znala da Herceg-Novi brani veoma mala posada pošto je dobar broj vojnika iz novskog garnizona bio angažiran na ugarskom ratištu. Morejski rat nije mogao mimoići muslimansko stanovništvo koje je bilo nastanjeno u gradovima Boke kotorske.

Kao i svuda na granici ovaj vojno-politički zemljotres se najsnažniji osjetio u zonama dodira Osmanskog Carstvo i Mletačke Republike. Izviđanja Mlečana su govorila da prema procjeni peraških kapetana u gradu se nalazilo oko 40 janjičara (u Gornjem gradu, Španjoli). Znali su da i je municija lošeg kvaliteta, jer je vlažna a topovska đulad nagrižena hrđom. Sve se pratilo, čak i kupovina drva od strane vojnog zapovjednika Novog za topovska postolja. Prema dokumentima zadarskog arhiva vidi se upletenost katoličke crkve u događaje oko Novog. Nadbiskup zadarski Evangelista Parzaghi piše 24. marta kardinalu Cibu o svojim aktivnosti na pridobijanju hercegovačkih kršćana posredstvom fratara čiji je cilj bio osvajanje Novog. Konačna odluka je donijeta na sjednici Senata krajem avgusta 1684. a ratni ciljevi su definirani prema Dalmaciji i Grčkoj. Najprije je primjećena aktivnost hajduka iz Kotora koji su napadali rubne dijelove Herceg-Novog. Iz dokumenta Zadarskog državnog arhiva (DAZ, No. 76, IV, 112.115) saznajemo za napade na dubrovačke brodove koji su nosili hranu za Novi, što govori o jednoj mnogo većoj ratnoj kampanji. Mlečani su imali 16.000 boraca, 2.400 papinskih, mletačkih i toskanskih plaćenika koje je uputio papa Inocent XI (sedam papinskih i osam malteških galija), 100 malteških vitezova, 2.000 mletačkih prekomoraca, 7.000 dalmatinskih prekoteritorijalaca, 4.000 Kornarovih (Cornaro) vojnika,[15] Crnogoraca, Arnauta i Bokeljaca....

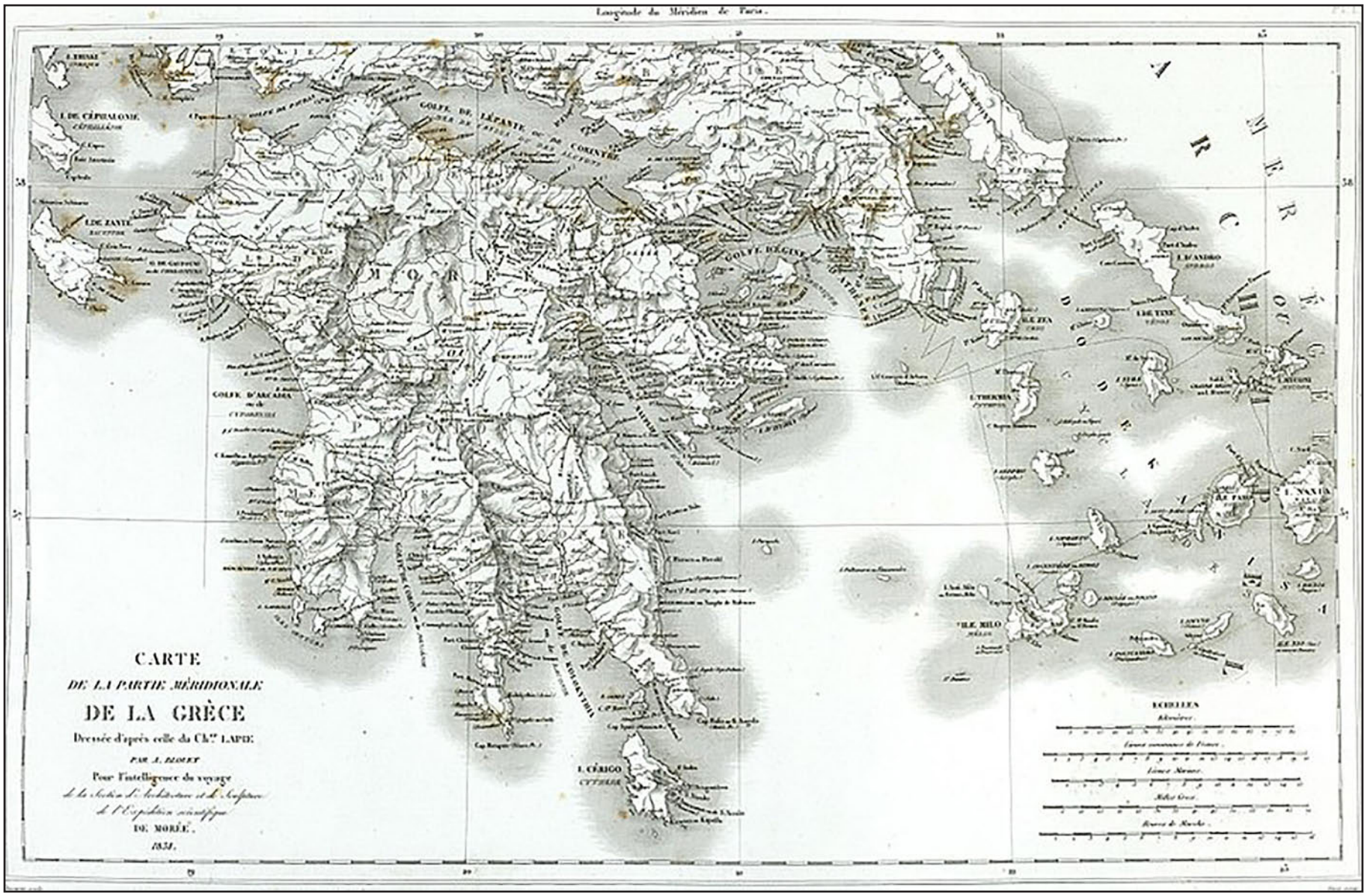

[15] Girolamo Cornaro, generalni providur Dalmacije.

Mletačka Republika ili Republika Venecija, tradicionalno Presvijetla Mletačka Republika bila je država koja se prostirala u dijelovima današnje Italije, Slovenije, Hrvatske, Crne Gore, Albanije, Grčke i Kipra, sa središtem u današnjem talijanskom gradu Veneciji. Postojala je od VII do XVIII stoljeća (1797. godine).

Bila je pomorska sila na obalama Jadranskog mora. Nastala je kao grad-država, nakon langobardske invazije na prostore današnje sjeverne Italije. Tokom srednjeg vijeka, Mletačka Republika se pretvara u vodeću pomorsku silu, ovladavši najvećim dijelom jadranske obale, dijelom otoka u Egejskom moru. Osnovala je svoje trgovačke kolonije u Carigradu i Jerusalemu. Republika je prestala postojati nakon Napoleonovog osvajanja 1797. godine.

Nakon velikih borbi i odlučnog otpora branitelja, uz izdaju kršćana koji su u grupama napuštali grad i prelazili na stranu neprijatelja, malobrojne Osmanlije su izgubile grad. Prethodno je 28. septembra izginulo 400 osvajača. Ipak, ovoliki gubici nisu zaustavili Mlećane, jer su bili u mnogobrojniji, da bi se 30. septembra 1687. branitelji predali uz uslov da iz grada izađu sa oružjem. Herceg-Novi je napustilo 2.200 branitelja, među kojima 700 naoružanih boraca. Ovaj rat koji je vođen od 1683. do 1699. završen je Karlovačkim mirom potpisanim 1699. godine u Sremskim Karlovcima kojim je Osmansko Carstvo izgubilo Herceg-Novi (u ratu koji je prije toga vođen 1538/1539 još jednom je Herceg-Novi padao u mletačke ruke). Osmanlije su bile prinuđene izmjestiti svoje sjedište u Nikšić. Nova kršćanska vlast ponijela se surovo prema muslimanima koji su naseljavali ovu oblast. Sve muslimanske porodice su

Karta Peloponeza za vrijeme Morejskih ratova[16]

natjerane u izgnanstvo, a pravac kretanja nije bio isti. Jedna grupa je krenula prema Baru, u koji je došlo oko 2200 muslimana. Oni koji su ostali u Herceg-Novom bili su pokrštavani a oko 1.700 žena i djece Mlečani su prodali u Napulju kao roblje. Tu se muslimani nisu zaustavili nego je jedan broj krenuo prema Pljevljima, Novom Pazaru i u Limsku kotlinu.

[16] https://sh.wikipedia.org/wiki/Morejski_rat

[17] https://bh-vijesti.com/divljanje-mlecana-u-herceg-novom/

Protjerane muslimanske porodice

Druge hercegnovske porodice, računa se oko 1.000 ljudi, su se iselile u unutrašnjost ka Hercegovini: Nikšiću, Trebinju, Klobuku, Korjenićima, Bileći i prema drugim krajevima Hercegovine (njihove potomke nalazimo u Konjicu), a neki su krenuli prema Rogatici i Sarajevu (zna se da su to porodice Bijedić, Abaza, Šehović, Balić, Resulbegović, Duraković, Kreso, Dizdarević Bašić, Šamić, Pivodić, Paripović i druge). Sada u Herceg-Novom ne

Osmansko-mletački ratovi za Herceg-Novi[17]

postoje muslimanske porodice koje su tu živjele od polovine XV do početka XVIII vijeka. Sljedeće porodice iz Herceg-Novog, Risna i drugih 13 mjesta Boke kotorske protjerane su nakon uspostavljanja mletačke vlasti 1687. godine: Abaze, Abdulahovići, Abdulovići, Agbabići, Ahmetagići, Ahmetćehajići, Alagići, Alajbegovići, Alečkovići, Alići, Alidžani, Alijagići, Alvahodžići, Amidžići, Arikali, Arslanagići, Avdibegovići, Babe, Babahmetovići, Babovići, Bajramovići, Bajrovići, Bakače (Bakče), Balaovići, Balići, Baraškovići, Bardonjići, Baše, Bašići (Lavi, Lavići), Bećiragići, Bećirovići, Bećovići, Begzadići, Behlilovići, Bekići, Berberi, Bešovići, Bijedići, Bijegići, Bijelići, Bilajdanovići, Bilamuževići, Bjelalići, Bubići, Bulagdžići, Busuladžići, Bušičići, Cvijetići, Čame, Čelebići, Čirtaići, Čomići (živjeli su u Bileći do 1992.), Čagijani, Čakalići, Ćatovići, Ćehajići, Ćehe, Ćerimagići, Ćiriati, Ćišići, Ćorići, Ćumurije, Danevići, Dautovići, Delijići, Delikaprići, Dizdarevići, Drljevići, Durakovići, Duranovići, Durmišagići, Džaferovići, Džele; Ejnehanovići, Ejupi, Emrovići, Erkočevići; Fazlagići, Fetahagići, Galijatovići, Ganijagići (danas u Konjicu Nikšići), Giljulići, Glavovići, Hadrovići, Hadžagići, Hadžalići, Hadžiahmetovići, Hadžialijagići, Hadžiartići, Hadžići, Hadžihasanovići, Hadžimahmutovići, Hadžimahovići (danas ih ima u Konjicu), Hadžimanovići, Hadžismailovići, Hadživelići, Hajdarhodžići, Hajdarovići, Hajrovići, Halife, Hasandžikovići, Hasanovići, Hodžići, Hrustanovići, Huremovići, Huseinagići, Ibrahimagići, Ibrišići, Isakovići, Isovići, Jaganjci, Jenibegovići, Jerkovići, Joksalići, Jusovići, Jusufćajići, Kabili, Kalče, Kalpozani, Kapidžići, Karačine, Kasumovići, Kočići, Kolajdžići, Komadinići/Komandići, Korjenići, Kosići, Kraine, Krakalovići, Krese, Krupeševići, Kurbašići, Kurbegovići, Kurtagići, Kurtini, Kurtovići, Lavići (Bašići), Leventini, Lopušići, Lupori, Lupurovići; Mahmutagići, Mahmutovići, Maksudići, Mavri, Memišići, Muadžulići, Muharemćehajići, Mujačići, Mujčinovići, Mulići, Murgići, Murguzi, Musići, Muslibegovići (danas ih ima u Podgorici), Mustafići, Mušići (danas žive u Drežnici i Mostaru), Muštovići, Nurkovići, Olešević, Omeragići, Omerbegovići, Omerovići, Omurovići, Osločkovići, Osmanići, Ostojići, Ovčine, Ožerlići, Papuci, Parente, Paripović, Parputi, Pašići, Pazmačići, Pervani, Pirići (živjeli su u Lastvi kod Trebinja, odakle su ih hajduci iz crnogorskih brda prognali), Pivodići, Pizovići, Pospanići, Preklovići, Pršinići, Puškići, Ramadanovići, Ramovići, Redžepovići, Rejzovići, Repovići, Resulbegovići, Resulovići, Reizikalovići, Rikalovići, Risanovići, Rizvanagići, Rizvanovići, Sagamazovići, Salahovići, Salimovići, Salimići, Saračevići, Saškovići, Šćipegliahovići, Seferovići, Selimovići, Serdarevići, Sevdijarevići, Skenderbegovići, Slavovići, Slijepčevići, Smailovići, Solimanovići, Sučići, Suge, Sulejmanovići, Suljinovići, Suplikarevići; Šabanagići, Šabanovići, Šahinagići, Šemići, Šehovići, Štrbci, Temimi, Temimovići, Topalovići, Turci, Turčini, Ustalići, Uvenezovići, Vafirovići, Vilalići, Više, Vračevići, Zeferovići, Zulzulaši, Zurkovići. Prezimena sam preuzeo od Hivzije Hasandedića, a njegova istraživanja pod nazivom Spomenici islamske kulture objavljeni su u Takvimu za 1967. godinu. Također, iz Hrvatskog državnog arhiva u Dubrovniku C 2-3a, C 2-4a, C 6-11. Acta turcarum Arhiva

Lav Sv. Marka (Venecija)

Hercegovine u Mostaru, te rad Gligora Stanojevića Spisak mletačkih poreskih obaveznika u hercegnovskom kraju iz 1702. godine (Istorijski zapisi, Titograd, 1973.).

Sultan Bajazid Velina džamija se nalazila u Donjem gradu na mjestu današnje crkve Svetog Arhanđela. Munara je bila pokrivena ćeremitom. Ova džamija je napravljena za vrijeme sultana Bajezid Velije koji je vladao od 1481. do 1512. godine. Bila je to prva džamija u Herceg-Novom i jedna od nekoliko najstarijih u Bosni i Hercegovini. Putopisac Evlija Ćelebija kaže da se u njoj klanjaju džume i bajrami... U Herceg-Novom je također bila i Sinan-pašina džamija, ali istraživačima nije poznato o kojem se Sinan-paši radi i kada je sagrađen ovaj islamski objekat.

Iseljavanje Bošnjaka iz Boke kotorske

Bijela

Bijela je u hercegnovskoj općini i smatra se za jedno od najljepših mjesta u Boki kotorskoj. Pod osmanskom upravom Bijela je bila od 1482. do 1684. godine. Imala je džamiju, ali se ne zna vrijeme njene gradnje. Zna se, međutim, da je bila zadužbina Ibrahimagića. Kapetan Osman-aga Ibrahimagić bio je 1687. godine zapovijednik Novog. On je "u Zadvarini imao dvorac čije se ruševine i danas vide..." U Bijeloj su živjele ove muslimanske porodice: Ahmetagići, Alvahodžići, Babovići, Bakače ili Bakče, Balići, Bilajdanovići, Bjelalići, Čakalići, Glavovići, Hadžihasanovići, Hajdarovići, Ibrahimagići, Joksalići, Kljukunci, Leventini, Mučlići, Mušići, Parputi, Slavovići, Zulzauši.

Porodice su napuštale Bijelu samostalno ili prilikom progona. Naselili su se iznad Konjica i osnovali su mjesto istog imena, Bijela. O tome piše Petar Šerović u knjizi *Bijela u Boki kotorskoj, starine i porijeklo stanovništva*, koja je izdata 1954. godine (Beograd). Pošto su prognanali muslimana iz Bijele, svu njihovu imovinu i imanja su podijelili između sebe Peraštani, koji su se istakli u borbama za oslobođenje Novog od Osmanlija. Jusuf Mulalić u knjizi *Konjic i njegova okolina: starosjedilačaki rodovi* (2005), kazuje da su se iz Bijele doselile porodice Mulalići, Resul i Rustem. Oni su se naselili u mahalu Varda kasaba Belgraddžik/Konjic, a Pajići i Krnjići (kasnije Krnići, Ramići) došli su preko Humilišana u Bijelom Polju u Gornju Bijelu. Prof. dr. Senad Lavić je u pravu kada kaže da je ovdje primijenjen model iz Grčke kada su tokom pobune 1821. godine masakrirani Turci, a njihova imovina oteta i podijeljena njihovim ubicama. Ovakvih primjera na Balkanu je bilo mnogo.

"Posljednji primjer iz srpske agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992–1995) o tome zorno svjedoči, što znači da se nisu promijenile metode pljačkanja o kojima sam govorio naprijed. Ovo Bosna doživljava vijekovima. Srbi su godinama činili ratne zločine nad Bošnjacima,

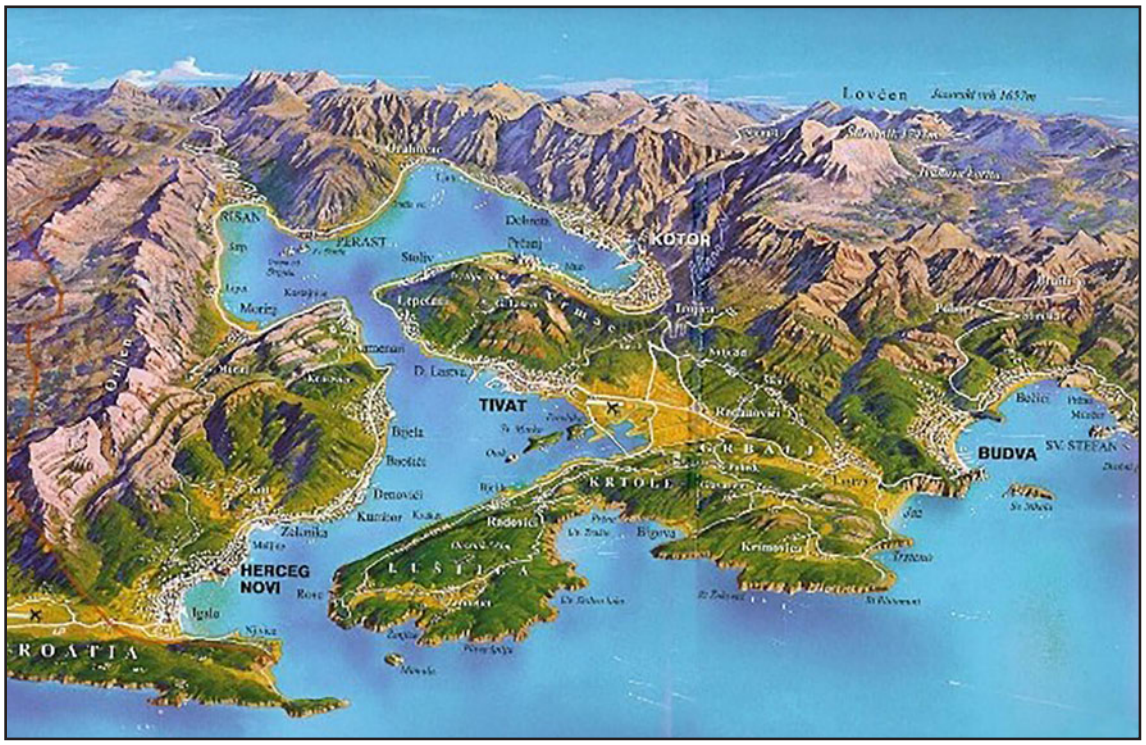
Albancima, Makedoncima. U svim agresijama su ubijali pripadnike ovih naroda, masakrirali ih, silovali, mučili, progonili i protjerivali. Usamljeni, poniženi i nezaštićeni Bošnjaci/muslimani su se iseljavali i tako se mijenjala demografska struktura. Na "očišćene" teritorije Srbi su dovodili svoje sunarodnike. Zločin provođen u krvi ostao je odrednica srpske nacionalne politike i sastavni dio njihovog nacionalnog bića u svim ratovima u koje su oni bili uključeni. Oni su bili glavni akteri svih agresija koje su provođene na južnoslovenskom području zaključno sa posljednjim jugoslovenskim ratovima."[18]

Risan

Tridesetak kilometara od Herceg-Novog u Bokokotorskom zaljevu (današnja Crna Gora) nalazi se Risan. Sve do 1684. godine u Risnu su živjele sljedeće bošnjačke porodice: Agbabići, Bijedići, Danevići, Ganijagići, Hadžagići, Hadžialijagići, Hadžidanovići, Jerkovići, Komanići, Kurbegovići, Mahmutovići, Risanovići, Rizvanagići (Begovići), Rizvanovići, Selimovići, Sulinovići, Šehovići i druge. Agbabići su iselili u Klobuk i bili kapetani klobučke kapetanije. Hadžagići su se iselili u Korjeniće, gdje su imali kulu. U narodnoj pjesmi o Novljanin Begi opjevano je junaštvo Bege Hadžagića. Ahmed Hadžagić je imao 1664. godine posjed u Glavici kod Novog, Alaga Hadžagić u Novom, a Rizo Hadžagić u Krivošijama i Donjem Morinju. Hasan-aga Hadžialijagić preselio je iz Risna u Police, u Trebinju... Prvih 20 muslimanskih

U Risnu su do 1684. živjele brojne muslimanske porodice

Boka kotorska[19]

[18] Adamir Jerković, Progon muslimana iz Srbije, NIP Oslobođenje, Sarajevo 2022.

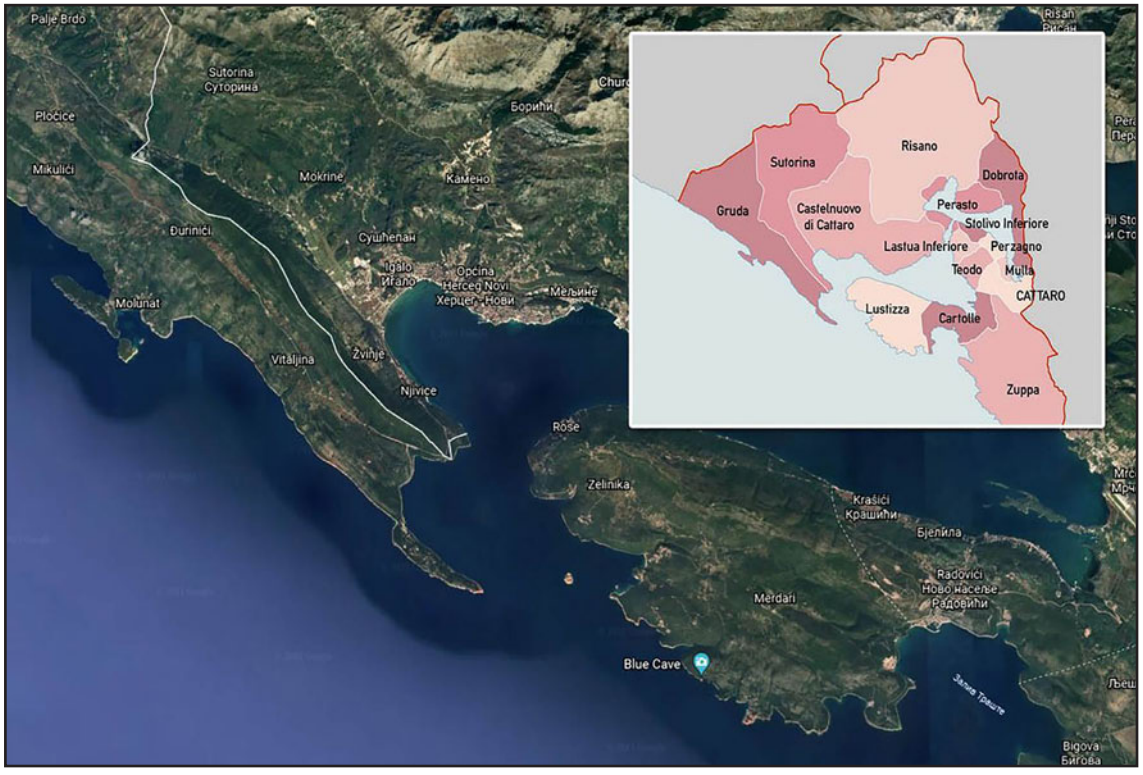
[19] Boka kotorska (Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića)

porodica iz Risna došlo je 1684. godine u Onogošte, a 1687. i veći broj familija iz Novog. Sljedeće porodice stigle su do Konjica iz Risna 1684. godine: Mravi u Kruščicu, Mravović u selo Parsovići, Šehovići kao odvojak Mravovića preko Župe u Korjenićima doselili su se u Kruščicu, a drugi su odselili u selo Bare, dok su Mahmutovići završili u selu Podbukovlje.

Sutorina

Sutorina se zapravo zvala Šeker liman ili Šećerna luka. Ovo mjesto se nalazi na sjeverozapadu od Toplanskog zaljeva smješteno u jednoj udolini do Konavala i zaprema površinu od oko 28 km^2. Osmanlije su iz Sutorine imali izravan strateški izlaz na Jadran u periodu od 1482. do 1687. jer je ova oblast bila pod njihom kontrolom. Velika i plodna zemlja se nalazila u muslimanskim rukama, ali po gubitku Herceg-Novog 1687. godine, sve muslimanske porodice su se povukle prema sjeveru u Hercegovinu. Muslimani su imali veliku i plodnu zemlju u ovome regionu, pa je nakon turskog poraza nastala pljačka muslimanskih imanja od strane mletačke i peraštanske gospode, a među otimačima je bila i poneka srpska porodica.

Požarevački mir 1718. godine je dao Osmanskom carstvu (što znači i Bosni i Hercegovni) izlaz na more jednim uzanim koridorom kroz Sutorinu, o čemu je pisao historičar akademik

Sutorina, crnogorski pojas prema moru bio je 600 godina unutar BiH

Berlinski kongres

Berlinski kongres je bio skup predstavnika tadašnjih velikih sila Njemačke, Austro-Ugarske, Francuske, Velike Britanije, Italije, Rusije i Turske, koji je pod predsjedanjem Otta von Bismarcka održan od 13. juna do 13. jula 1878. godine u Berlinu. Dogoverena je podjela Balkana i revidiran je mir između Rusije i Turske. Turskoj je naloženo da se povuče i preda ogromne teritorije na području Balkana Austro-Ugarskoj, Srbiji, Crnoj Gori, Bugarskoj. Bosnu i Hercegovinu je okupirala Austro-Ugarska. Formalno do aneksije na BiH 1908. prava je polagao i sultan, što se vidi i iz ugovora koji je potpisan na kongresu.

"Austro-Ugarska će zaposjesti pokrajine BiH i upravljat će njima. Kako austrougarska vlada ne želi da prima na sebe upravu Novopazarskog sandžaka, koji se prostire između Srbije i Crne Gore u pravcu na jugoistok, do iza Mitrovice, to će u njemu i dalje ostati turska uprava. Ipak, da bi se s jedne strane osiguralo novo političko stanje, a s druge strane sloboda saobraćajnih puteva, Austro-Ugarska je zadržala pravo za sebe, da na cijelom prostoru starog bosanskog vilajeta drži garnizone i da u svojoj vlasti ima njegove vojničke i saobraćajne puteve."

Na ovaj ugovor potpis su stavili predstavnici turske i austrougarske vlade. Turski predstavnici su također tražili napismeno da je sultan formalni vlasnik bosanske zemlje. Istovremeno je u Sarajevu počeo ustanak i organiziranje narodne odbrane.

r. Galib Šljivo. Na Berlinskom kongresu 1878. godine je potvrđeno da Bosna i Hercegovina ima dva izlaza na Jadransko more, a na II zasjedanju AVNOJ-a je potvrdio bosanskohercegovačke granice prema odlukama Berlinskog kongresa. Od ostavštine iz tog perioda zna se da je Hasan-beg Arslanagić podigao veliku kuću u Sutorini iz koje je nadzirao granicu a služila mu je i za trgovinu.

Na području Sutorine svoje posjede su imali: Alijagići, Arslanagići, Cvijetići, Dizdarevići, Kurtovići, Omeragići, Salimići i Resulbegovići. Muslimani su srušili staru džamiju i sazidali novu 1718. godine, a presudnu ulogu je imao Osman-paša Resulbegović. Za vrijeme Hercegovačkog ustanka džamija je zapaljena i srušena 1875. godine. Nakon toga više nikada nije obnovljana. Njeni temelji su do polovine 20. stoljeća još bili vidljivi.

Neum avet apartheida

Slično je i sa džamijom u Neumu, koja je srušena prirodnom silom (zemljotresom) i danas u 21. vijeku predstavlja međunacionalni i međureligijski problem između Bošnjaka i Hrvata. Ovi zadnji se protive dolasku i jednog muslimanskog "uha" u njihov, kako smatraju, "ekskluzivni" prostor. A, evo, o čemu se radi.

Lokalna zajednica je uklonila i posljednje tragove postojanja islama u Neumu (jedini bosanskohercegovački grad na moru). Prilikom proširenja magistralnog puta Neum – Dubrovnik

Džamija u Rabranima otvorena je 22.7.2023.

u vrijeme socijalizma na mjestu na kojem je bila džamija izgrađeno je parkiralište i ugostiteljski objekat. U smišljenoj medijskoj kampanji poricano je postojanje džamije, premda historijski dokumenti potvrđuju da su Turci izgradili džamiju i ćatrnju, da je pomenuta nekretnina upisana kao k. č. 33, da je imala površinu 6.602 m² i da je na ovom prostoru postojala do 1927. godine kada je porušena zemljotresom, da je oko džamije postojao harem vidljiv i golim okom. Ovi tragovi su nestali posljednjih godina i sada se čine napori da budu potpuno izbrisani. (Problem je što vlast Hrvatske demokratske zajednice (HDZ) u Neumu ignorira sve zahtjeve za dobijanje katastarskih i gruntovnih dokumenata.[20] Zanimljivo je da se lokalna administracija koja signale dobija iz vrha HDZ-a nije osvrtala na činjenicu da je ovo mjesto na privremenoj listi nacionalnih spomenika. Džaba su bila sva pisma, upozorenja, urgencije, molbe, protesti sa istaknutih mjesta Islamske zajednice u BiH... vlast je ostajala neumoljiva. O kakvoj se raboti HDZ-a radi vidi se i prema posljednjem primjeru opstrukcije dogradnje muslimanskog vjerskog objekta – Tucakovića džamije u Rabranima, u mjestu koje se nalazi u neumskom zaleđu. U 21. vijeku, u doba kompjutera i savremene tehnologije, HDZ se poslužio skoro inkvizicijskim pokušajem gušenja islama zavodeći politiku diskrimnacije i apartheida. Međunarodni pritisci nisu urodili plodom. Retrogradna vlast odbila je dati dozvolu za izgradnju munare, iako su se mještani obavezali, mada nisu morali, da neće izlaziti iz postojećih gabarita. Žitelji koji ničim i nikoga nisu ugrozili odlučili su poslije razgovora funkcionera Islamske zajednice i zapadnih međunarodnih dužnosnika otvoriti džamiju 22. jula 2022. godine. Ovom događaju sam prisustvovao kao član Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini na poziv mostarskog muftije mr. Salema ef. Dedovića koji je govorio na ovome skupu veoma lijepo, razložno, pomirljivim rječima. Učesnicima manifestacije u Rabranima obratio se reisu-l-uleme dr. Husein Kavazovića[21] koji je rekao: "Vidite ovu džamiju ispred nas, ona je mala. U svijetu ima džamija koje mogu primiti hiljade klanjača. Ovdje nije stvar u kvadratima. Stvar je u principu, odbrana principa prava da budemo muslimani i da imamo džamiju. To je ono što je bitno ovdje, što možemo naučiti. U Goraždu ima nekoliko katolika koji tamo žive. Kad su katolici izrazili želju da tamo grade svoju crkvu, ja sam lično tražio da se ta crkva gradi, i u izgradnji je. Mi trebamo tako postupati, biti takvi ljudi. Onaj ko je siguran u svoju vjeru, u svoju tradiciju, nikada se neće bojati tuđe. Zato je nama važno da ovdje u Rabranima branimo princip slobode. Onaj ko ne razumije ovaj princip, ništa u svom životu neće razumjeti."

Nakon otvaranja džamije, nepoznati izvršioci su odrezali ("ožagali") znak vlasništvo autocesta koji je putokaz za Rabrane i tako konkretnim djelom pokazali kojim pravcem će Bošnjake voditi u Evropu.

[20] Akademik dr. Adamir Jerković: Magle nad Bosnom, Sarajevo, 2022.

[21] Dr. Husein ef. Kavazović je trenutni reisu-l-ulema Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Vrhovni je poglavar muslimana od 2012. godine. Završio je Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu 1983. godine. Na Šerijatskom fakultetu Univerziteta Al-Azhar u Kairu je studirao u periodu od 1985. do 1990. godine. Doktor je islamskih nauka. Autor je većeg broja naučnih studija i knjiga iz različitih oblasti islamskih nauka, a naročito islamskog prava, kao što su: "Kodifikacija šerijatskog porodičnog prava Muhamed Kadri-paše u poređenju s osmanlijskim porodičnim zakonikom", "Kodifikacija šerijatskog građanskog prava na temeljima hanefijske pravne škole", "Uvođenje sekularnog građanskog zakonika u Egipat: Nacionalni građanski zakonik (Qânûn al-madanî al-ahlî) iz 1883. godine", "Politička vlast i kodifikacija: desakralizacija forme šerijatskog prava i dekonfesionalizacija državnih ustanova u muslimanskoj državi", "Dvije kodifikacije šerijatskog porodičnog prava".

Početak obnove džamije u Lastvi

Kada sam odlučio da napravim džamiju trebalo je još sačekati da vidim ko će je graditi i moram priznati da sam sa nestrpljenjem očekivao rezultat javnog natječaja koji je objavljen u dnevnim novinama. Nedugo zatim dobio sam odgovor da Medžlis Islamske zajednice Trebinje kao investitor, sugerira da posao dodijelimo firmi "Arhitekt" iz Mostara. Zatražili su i vakifovo mišljenje, jer je moja porodica bila potpuni finansijer ponovne izgradnje Džamije. Nisam imao ništa protiv, jer je postojalo potpuno povjerenje u medžlis. U procesu obnove porušene zemlje "Arhitekt" se tada nametnuo svojim ukupnim rezultatima na planu obnove sakralnih objekata. Imamu Huseinu Hodžiću je bio poznat odranije njihov rad i ja se u taj

Prije početka radova vakif i glavni imam obišli su teren[22]

[22] Izvor svih narednih slika: Arhiv Adamira Jerkovića

dio nisam htio miješati, jer sam polazio od toga da će svako na drugom svijetu naći ono što je zaslužio.

I tako su se zajedno našli "Arhitekt" i muslimani Trebinja. Iskoristio sam prvu pogodnu priliku, a to je bio početak gradnje džamije 15. jula 2009. godine, da razgovaram sa direktoricom Suadom Hasanagić, koju su svi zvali Sekom. Susreli smo se na radilištu, Svatovskoj glavici, na kojoj je Seka imala izvedbeni zadatak da sa svojom saradnicima napravi džamiju. Razgovor je započeo konstatacijom da se nalazimo u predivnom ambijentu za rođenje džamije koja treba da pomogne u povratku protjeranih ljudi njihovim kućama. Brzo smo uspostavilo neophodno povjerenje koje je zaloga svakog dobrog posla. Kako smo objekat gradili u ime Allaha dž. š. nismo pričali o novcu. Jasno kao dan bilo je da će izvođač radova dobiti svaki fening za odrađen posao, jer to je božanska mjera a ja sam se prihvatio posla da ga uradim na Allahovom putu.

Srbi su minirali nekoliko puta staru džamiju

I dok propitujem Suadu Hasanagić o njenim prethodnim referensama, šta je radila i koliko dugo je u poslu obnove sakralnih objekata, ona kao "iz topa" priča o svojim brojnim

Mirna Svatovska glavica odjednom je postala užurbano mjesto

podvizima. Rekla je da je radila na značajnim objektima kao što je Počiteljska džamija, Hamam u Počitelju, Hamam u Mostaru, dućane u starom gradu (Mostar), džamiju u Grančarevu "a sada radim Skočigrm i, evo, ovu 'vašu' džamiju". Pripovijeda o svojim izvedbenim poslovima na pravoslavnoj crkvi u Čapljini i dodaje da su građevinski radovi u toku, a "prvi značajan kulturno-historijski objekat bio je Iranski konzulat.

"Ne mogu se ni sjetiti svih kulturno historijskih spomenika"– dodaje.

Nakon nekog vremena ponovo pričamo o izgradnji džamije u Lastvi i pitam je koliko je tačna informacija da radovi mogu biti završeni za tri mjeseca. Potvrđuje ovo, ali veli da nema razloga za žurbu, jer se džamija svakako neće otvarati prije jula sljedeće godine, a to je vrijeme kada u Trebinje i okolinu na godišnje odmore stižu Bošnjaci koji su bili protjerani iz odavde.

"Očekujem lijep događaj. Na hercegovačkom kamenu, u okrilju šume, niknuće nova džamija koja će slijediti izgled stare" – dodajem.

"Ranija džamija je srušena. Srbi su je minirali u minulom ratu. Digli je u zrak. Kako sam čula džamija je bila veoma jaka pa su to činili nekoliko puta. Kao što vidite, ostali su samo temelji. Pri tom me dovodi do temelja porušene džamije. Zapravo, može se reći da su ovu džamiju iz temelja iščupali... Evo, vidi se dio temelja. Pogledajte, potpuno je porušena."

Pokazuje mi prstom nečasnu rabotu srpske vojske. Nakon kraće stanke nastavlja objašnjavati.

-I temelji su izišli iz svoje ose, nisu u ravni, što znači da je miniranje bilo veoma jako, sa dosta eksploziva.

-Sad počinje gradnja ispočetka, od samih temelja", dodajem.

"Da, idemo sve iznova, a počinjemo sa novim temeljima. Na ovom dijelu koji je ostao nakon miniranja moramo očistiti, oprati kamen i nastaviti sa zidanjem. Kamen ćemo svakako iskoristiti. Normalno, ovo što nije izgorjelo od sunca biće upotrijebljeno. Ono što ne bude dobro, nećemo ugrađivati, morat ćemo nabaviti drugi kamen. Mislim da će ga ovdje nedostajati.

Primjećujem da je ova džamija u svom izvornom obliku izgrađena 1816. godine.

-To je veoma stara i vrlo lijepa džamija. Ima trijem i unutrašnjost. Zidana je kamenom i malterisana. Lično bih voljela da se džamija fuguje. Po meni, bila bi ljepša. Ali u građevinskoj dozvoli stoji da je bila malterisana. Znači morat ćemo je ponovo malterisati. Zid je kameni, krov je drveni i, opet, ploča od kamena. Znači, prirodni materijali. Kamen i drvo. Nećemo primjenjivati ništa drugo. Samo tamo gdje budemo morali osigurati konstruktivno da se ne bi šta desilo, ubacit ćemo malo betona. Sve drugo je prirodni materijal.

Kazujem da smo se teškom mukom izborili da nam vlast izda odobrenje za izgradnju porušene džamije. Moja supruga Almina, koja radi u Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, pisala je zvanične dopise u Banja Luku, a s obzirom da je zahtjev otišao na memorandumu Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice očekivali smo pozitivan odgovor. Nakon njene intervencije, odobrenje je, moram reći, došlo vrlo brzo. Arhitektica primjećuje da je dotad

komunikacija sa Banja Lukom išla veoma traljavo i da je skoro izgubila nadu da će u skorije vrijeme biti izdata dozvola. No, sada radovi mogu započeti.

Interesira me sa kojim izvođačima radova namjerava sarađivati. Saznajem da će angažirati domaću radnu snagu, "negdje ćemo, što bude specifično angažirati spoljne izvođače. Kamenu ploču malo ko zna raditi, pa ćemo iz Mostara dovesti stručnjake".

Njena firma je gradila "Carevu džamiju"u Stocu. Veli da je Stočanka i bilo joj je veoma važno da dobro uradi ovaj objekat

Željeli bismo biti ukopani pored džamije

Nakon nekog vremena vraćam se na džamiju u Lastvi. Pitam je može li mi reći još nešto zanimljivo o njoj?

"Ovo je neobrađeni prirodni kamen, isklesan i malo dorađen. Ali ima i obrađenih komada pa ćemo njih ugraditi, to je stiloza. Ovo će džamiji davati još veću draž. Dakle, ono što je ostalo, što se uspije obraditi, ugradit ćemo.

Početak radova na Svatovskoj glavici

Ponovo se vraćam na gradnju sakralnih objekata. Govorim da "Arhitekt" gradi džamije, crkve i druge vjerske objekte. Zanima me da li su se i prije bavili ovom vrstom posla?

"Ovaj posao radimo od 1976. godine. U Stocu sam imala svoju privatnu firmu i radila sam jevrejsku Havru, kao i objekat na Radimlji. Ponovo započinjem raditi taj objekat koji je porušen. Objekat nekropole Radimlja bio je motel a sada će biti muzej. Znači već mnogo godina imam iskustva u obnovi sakralnih objekata."

Konstatujem da će uvijek biti posla za "Arhitekt" s obzirom na veliki broj porušenih objekata. Odgovor potvrdan. Kaže da ima posla i da radi u kontinuitetu.

"Radim kulturno-historijske spomenike, ali i novu gradnju. U stalnom radnom odnosu je trideset i pet ljudi. Firma postoji od 1989. godina. Kako smo protjerani iz Stoca u Mostar morali smo obnoviti firmu i od 1995. godine zvanično smo GDR Mostar, nasljednica firme GDR "Arhitekt" iz Stoca.

Nakon kraće stanke primjećujem kako je lastvanski kraj zaista izuzetan.

"Položaj džamije je prekrasan. Na dominantnom je mjestu. Zelenila ima u izobilju, mislim da će se džamija naći u prelijepom ambijentu. Nadam se, ako Bog da, opet će ovo biti divna božija kuća...

Na kraju razgovora kazujem joj da nam je želja biti ukopani pored džamije.

"Da. U stolačkoj džamiji Podgrad, postoje dva mezara u samoj avliji u kojoj su ukopani vakifi džamije. Znam da su oni odabrali mjesto u avliji džamije, premda tu nije mezarje. A, Vi ste, gospodine Jerkoviću, časni vakif ove džamije, Vaše je pravo da odaberete mjesto.

- Moja želja je da zajedno sa suprugom, kao vakifi ove džamije, budemo ukopani tu pored džamije, ovdje u haremu.

Ovo je priča iz 2009. godine.

Prohujalo je ne baš mnogo godina od obnove džamije, ali odmah po njenom prijemu pojavili su se problemi na krovu. Kao i kod drugih trebinjskih džamija sunce je "ubijalo" objekat. Kameni krov je popucao, pa je zaprijetila opasnost od vlage, a unutrašnjost džamije je doživjela poplavu nakon velikih kiša desetak godina kasnije. Pokušavali smo raditi manje sanacije, privremeno uspijevali, ali nakon svega vraćali su se stare nevolje. Uvidjeli smo brojne propuste u izgradnji džamije, koji su protekom vremena postajali sve očigledniji. Nakon trinaest godina trebalo je vršiti obnovu džamije.

REKONSTRUKCIJA DŽAMIJE U LASTVI KOD TREBINJA

Tehnički opis

Projektni zadatak:

Projektnim zadatkom je traženo da se izvrši rekonstrukcija objekta džamije u naselju Lastva u Trebinju prema datom arhitektonskom rješenju, odnosno, u originalnom obliku. Rekonstrukciju objekta je potrebno izvršiti na osnovu ostataka istog i raspoložive dokumentacije. Objekat je srušen tokom perioda 1992. g. do 1995. g. i od istog su ostali manji dio temelja objekta.

Objekat mesdžida je gabaritnih dimenzija cca 7,00 x 10,00 m. Građen je od kamenih blokova debljine zida 75 cm. Iznad objekta se postavlja drvena četverovodna krovna konstrukcija.

Ispred objekta se nalazi nadkriveni predprostor, ulazni hajat, nadkriven jednovodnim krovom.

Projektno rješenje:

Objekat se gradi na terenu VIII seizmičke zone i III vjetrovne zone. Procjenjena nosivost tla za temeljenje je 0,25 MPa. Objekat mesdžida ima masivne nosive zidove i nisu potrebna nikakva dodatna ojačanja istog. U završnoj kruni zida se postavljaju drveni horizontalni serklaži.

Zidove objekta je potrebno izvesti od novih kamenih blokova, kamena krečnjaka lokalnog porijekla, a na osnovu uzoraka ostataka istog. Kameni zidovi se zidaju u krečnom malteru spravljenom na tradicionalan način.

Krovna konstrukcija je drvena, šatorastog oblika – četverovodan krov složene izvedbe. Pokrov se izvodi od ploča kamena krečnjaka debljine d = 2-3 cm Plafon objekta ima svoje posebne grede tavanjače

Ulazni hajat se nadkriva jednovodnom drvenom konstrukcijom, prema datim nacrtima. Unutar objekta se izvode mahfile od kvalitetnog drveta crnogorice. Svi elementi mahfila moraju biti hoblani I zaštićeni odgovarajućim premazima za drvo.

Kvalitet korištenih materijala za zidanje je sedimentna stijena, kamen krečnjak, specifične težine & = 18-22 kN/m^3 karakteristične čvrstoće > 20,0 MPa, lokalnog porijekla. Za vezivni materijal koristi se krečni malter grupe II karakteristične čvrstoće 5 MPa, spravljen na tradicionalan način.

Objekat se temelji na nearmiranim temeljima od poluklesanog kamena. Minimalna dubina temeljenja je dubina smrzavanja tla cca 80 cm, odnosno do nivoa nosivog tla. Postojeći temelji su djelomično oštećeni. Za sanaciju istih je potrebno ukloniti nestabilne kamene blokove, očistiti vidljive spojnice, iste sanirati krečnim malterom spravljenim na tradicionalan način. Nedostajuće kamene blokove je potrebno nabaviti prema originalnim uzorcima.

Statičkim proračunom je dokazano da je prema datom arhitektonskom rješenju objekta i nominovanim materijalima objekat stabilan.

Izradio: _____

Nusret Gološ dipl. ing. građ.

Statički proračun

1) Drvena krovna konstrukcija

1.1. Rožnici POZ 01-iznad ulaznog hajata

Analiza opterećenja:

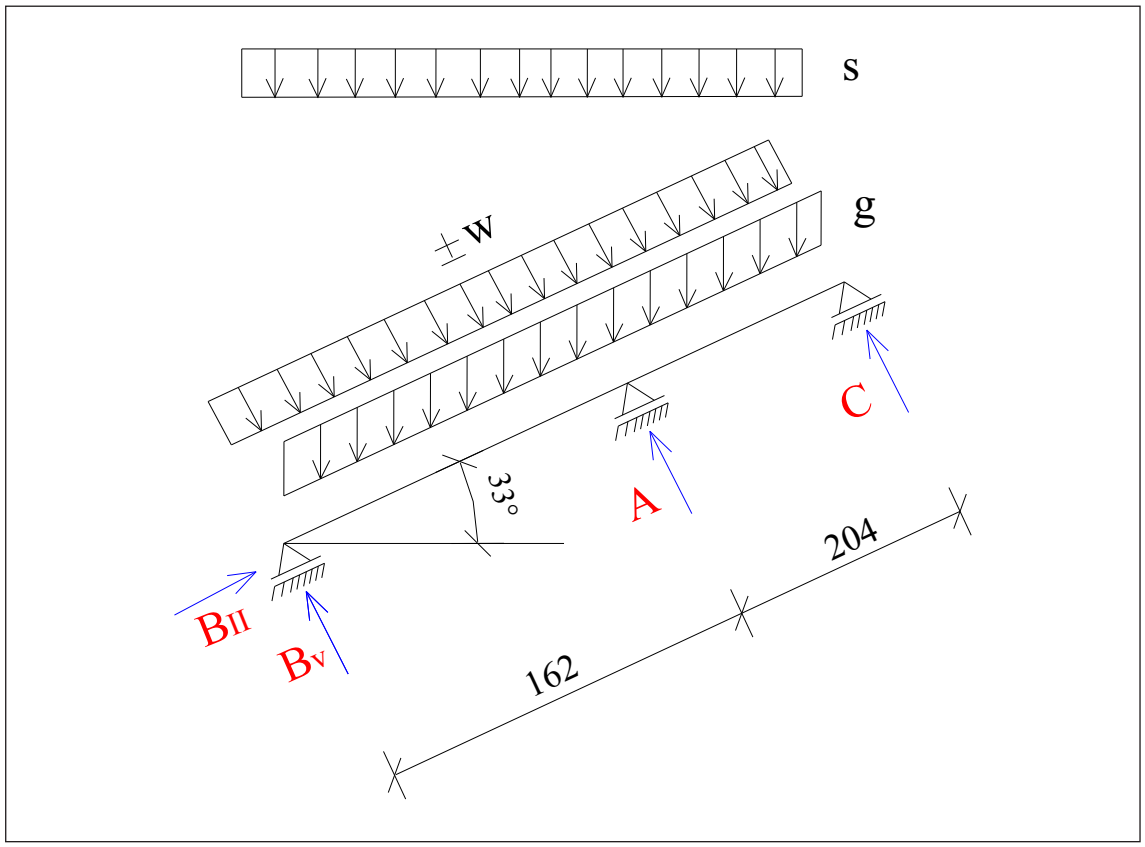
– težina pokrova . . . . . 1,255 kN/m²
– dvostruke letvice . . . . . 0,018 kN/m²
– daščani pokov. . . . . 0,192 kN/m²
– sopstvena težina rožnika . . . . . 0,180 kN/m²
– hidro i termo izolacija . . . . . 0,115 kN/m²

g = 1,760 kN/m²

Za područje Trebinja usvaja se dopunsko opterećenje:

– snijeg . . . . . s = 0,35 kN/m²
– vjetar . . . . . w= 0,40 kN/m²

Statička šema:

Projekt (Arhiv Adamira Jerkovića)

"Arhitekt" d.o.o.Mostar

REKONSTRUKCIJA DŽAMIJE U LASTVI KOD TREBINJA

Proračun rogova

$$q_{ok} = \left(g \cdot \cos\alpha + S \cdot \cos^2\alpha + W \right) \cdot \lambda = 1{,}28 kN/m \qquad \lambda_R = 0{,}50\ m$$

$$q_p = \left(g \cdot \sin\alpha + S \cdot \sin\alpha \cdot \cos\alpha \right) \cdot \lambda = 0{,}46\ kN/m \qquad \alpha = 24°$$

$$A = B_{\perp} = q_{ok} \cdot l \cdot 0{,}50 = 1{,}82\ kN$$

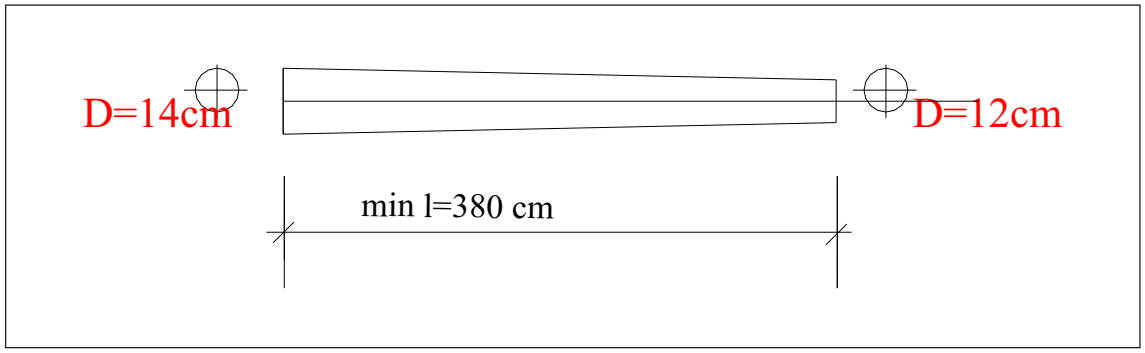
$$B_{II} = q_p \cdot l = 1{,}31\ kN$$

Mjerodavni momenat savijanja: $M_{max} = q_{ok} \cdot l^2 / 8 = 1{,}30\ kNm$

Dimenzioniranje rožnika POZ 01

$$_{pot}W_x = \frac{M_{max}}{\sigma_{dop}} = \frac{130}{1{,}0} = 130{,}0\ cm^3$$

Pretpostavljeni presjek: oblica D=14-12cm
Dsr=13cm

A=132,67 cm²

$$W_x = W_Y = 215{,}58\ cm^3$$

$$I_x = I_Y = 1401{,}27\ cm^4$$

Kontrola napona: $\sigma_s = \frac{M_{max}}{W_x} = \frac{1{,}30 \cdot 10^2}{215{,}58} = 0{,}60\ kN/cm^2 < \sigma_{dop} = 1{,}00\ kN/cm^2$

Kontrola ugiba: $f_{dop} = \frac{l}{200} = 1{,}40\ cm$

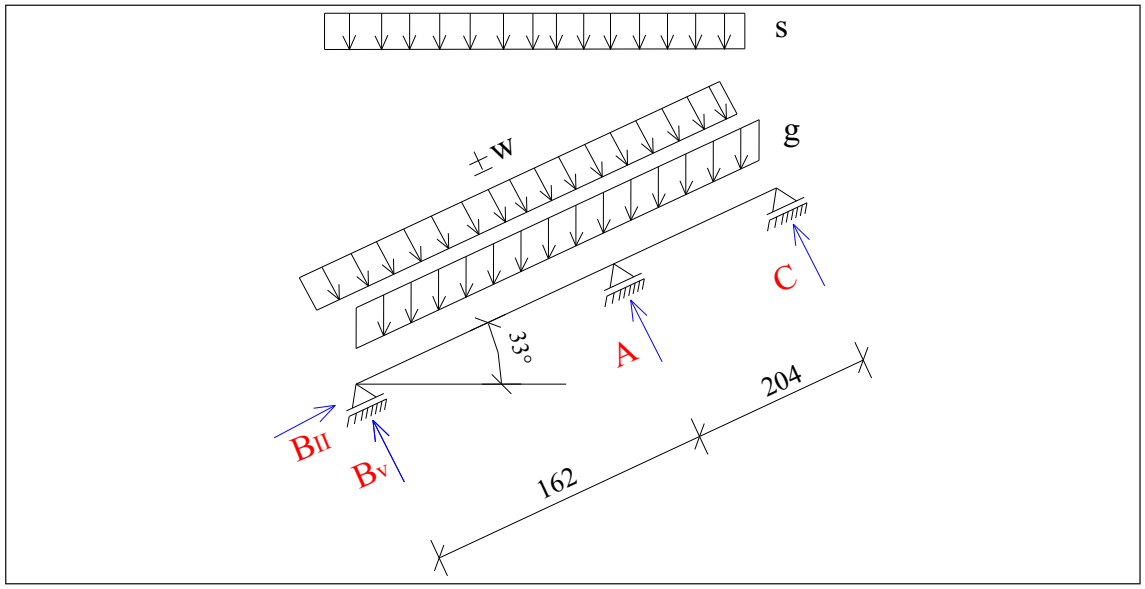
$$f_{stv} = \frac{5}{384} \cdot \frac{q_{ok} \cdot l^4}{E \cdot I_x} = 0{,}80 \le f_{dop}$$

Za POZ 01 usvojen rožnik oblica min D=12cm, četinar II klase.

1.2. Rožnici POZ 02 - iznad objekta

Analiza opterećenja usvojena kao u prethodnoj stavci:
g = 1,760 kN/m²
- snijeg.....S = 0,50 kN/m²
- vjetar.....W = 0,55 kN/m²

Statička šema:

Proračun rogova

$$q_{ok} = (g \cdot \cos\alpha + s \cdot \cos^2\alpha + w) \cdot \lambda = 1{,}28\ kN/m \qquad \lambda_R = 0{,}50\ m$$

$$q_p = (g \cdot \sin\alpha + s \cdot \sin\alpha \cdot \cos\alpha) \cdot \lambda = 0{,}46\ kN/m \qquad \alpha = 33°$$

$$A = 2{,}81\ kN/m \qquad C = 1{,}04\ kN/m$$

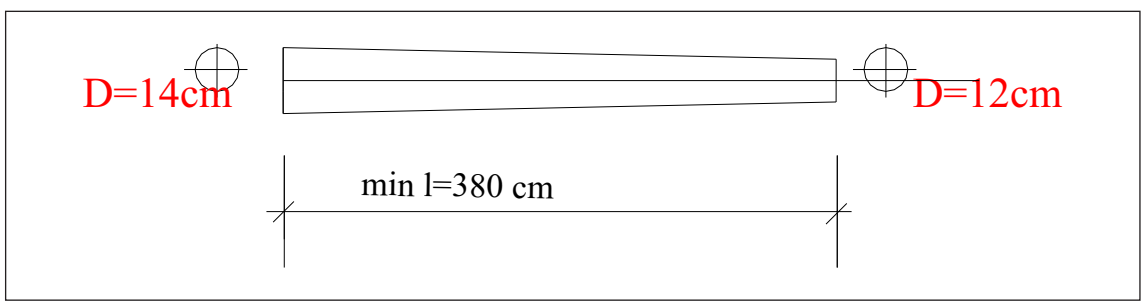
$$B_{II} = 1{,}68\ kN/m \qquad B_{\perp} = 0{,}82\ kN/m$$

Mjerodavan moment savijanja: $M_{max} = q_{ok} \cdot l^2 \cdot 0{,}125 = 0{,}68\ kNm$

Dimenzioniranje rožnika POZ 02- iznad objekta

$$_{pot}W_x = \frac{M_{max}}{\sigma_{dop}} = \frac{62}{1{,}0} = 62{,}0\ cm^3$$

Pretpostavljeni presjek: b/h = oblica D=14-12cm

A=132,67 cm²

$$W_x = W_Y = 215{,}58\ cm^3$$
$$I_x = I_Y = 1401{,}27\ cm^4$$

Kontrola napona: $\sigma_s = \frac{M_{max}}{W_x} = \frac{0{,}62 \cdot 10^2}{215{,}58} = 0{,}30\ kN/cm^2 < \sigma_{dop} = 1{,}00\ kN/cm^2$

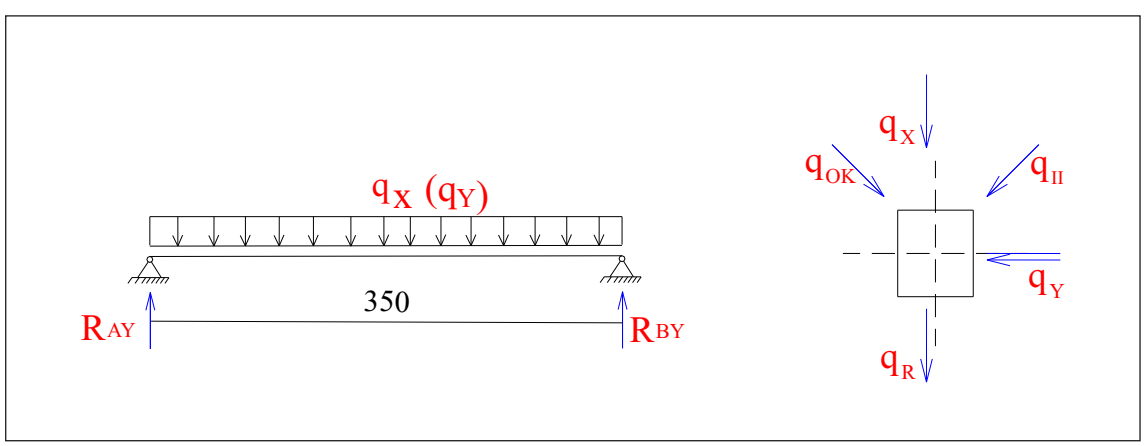
Kontrola ugiba: $f_{dop} = \frac{200}{200} = 1{,}00\ cm$

$$f_{stv} = \frac{5}{384} \cdot \frac{q_{ok} \cdot l^4}{E \cdot I_x} = 0{,}32 \le f_{dop}$$

Za POZ 01 usvojen rožnik oblica min D=12cm, četinar II klase.

1.3. Podrožnjača POZ 03

Statička šema i analiza opterećenja:

$$q_e = \eta \cdot R_A \cdot 0{,}80/l = 3{,}21\ kN/m'$$
$$q_x = q_{ok} \cdot \cos\alpha = 2{,}69\ kN/m$$
$$q_y = q_{ok} \cdot \sin\alpha = 1{,}75\ kN/m'$$
$$q_R = 0{,}20\ kN/m$$

Dimenzioniranje podrožnjače

Smjer x: $R_{AX} = R_{BX} = 4{,}71\ kN$

$$M_X = (q_R + q_X) \cdot l^2 \cdot 0{,}125 = 2{,}89 \cdot 3{,}50^2 \cdot 0{,}125 = 4{,}43\ kNm$$

Smjer y: $R_{AY} = R_{BY} = 3{,}06\ kN$

$$M_Y = q_Y \cdot l^2 \cdot 0{,}125 = 1{,}75 \cdot 3{,}50^2 \cdot 0{,}125 = 2{,}68\ kNm$$

Pretpostavljeni presjek: b/h = 16/18

A=288 cm²

$W_x = 864{,}00\ cm^3 \qquad W_y = 768{,}00\ cm^3$

$I_x = 7776{,}00\ cm^4 \qquad I_y = 6144{,}00 cm^4$

Kontrola napona:

$$\sigma_s = \frac{M_x}{W_x} + \frac{M_Y}{W_Y} = \frac{4{,}43 \cdot 10^2}{864} + \frac{2{,}68 \cdot 10^2}{768} = 0{,}89\ kN/cm^2 < \sigma_{dop} = 1{,}00\ kN/cm^2$$

Kontrola ugiba:

$$f_{dop} = \frac{350}{200} = 1{,}75\ cm$$

$$f_X = \frac{5}{384} \cdot \frac{q_X \cdot l_X^4}{E \cdot I_x} = 0{,}67\ cm$$

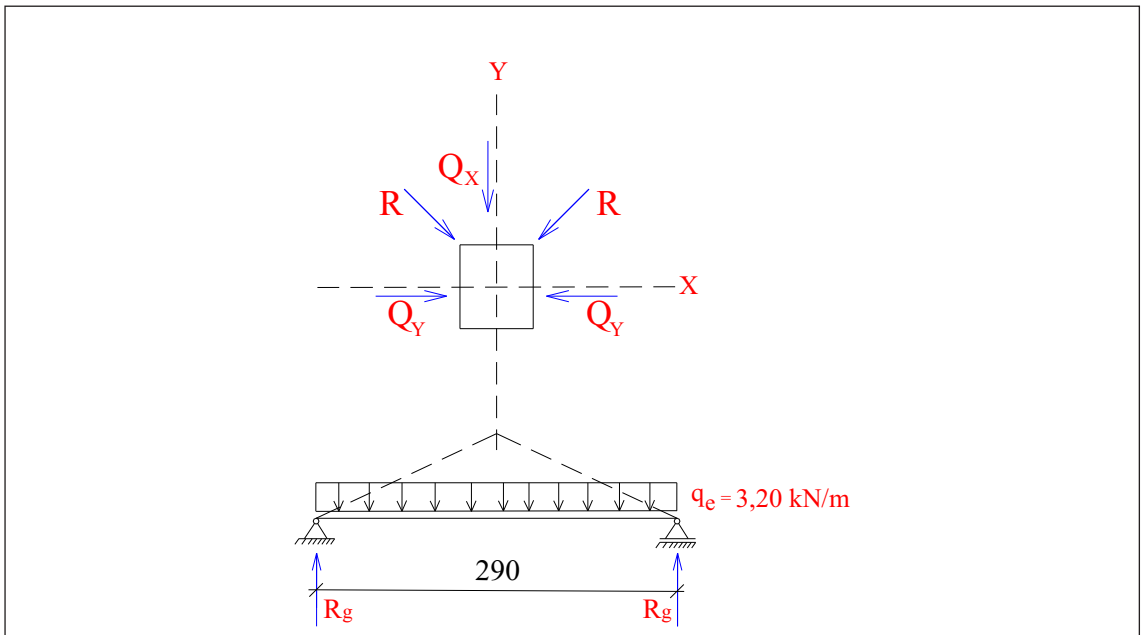
$$f_Y = \frac{5}{384} \cdot \frac{q_Y \cdot l_Y^4}{E \cdot I_Y} = 0{,}56\ cm$$

$$f_{stv} = \sqrt{f_X^2 + f_Y^2} = \sqrt{0{,}67^2 + 0{,}56^2} = 0{,}87\ cm < f_{dop} = 1{,}75\ cm$$

Za podrožnjaču POZ 03 usvaja se četinar II klase dimenzija 16/18 cm.

1.4. Greben POZ 04

- Analiza opterećenja:

$$R_g = \frac{q_e \cdot l}{2} = 3{,}20 \cdot 2{,}90 \cdot 0{,}50 = 4{,}64\ kN$$

$$M_{max} = \frac{q_e \cdot l^2}{8} = \frac{3{,}20 \cdot 2{,}90^2}{8} = 3{,}36\ kNm$$

$$_{pot}W_x = \frac{M_{max}}{\sigma_{dop}} = \frac{336}{1{,}0} = 336{,}0\ cm^3$$

Dimenzioniranje grebena

Pretpostavljeni presjek: b/h = 14/16 A=224 cm²

$W_x = 597{,}3\ cm^3$

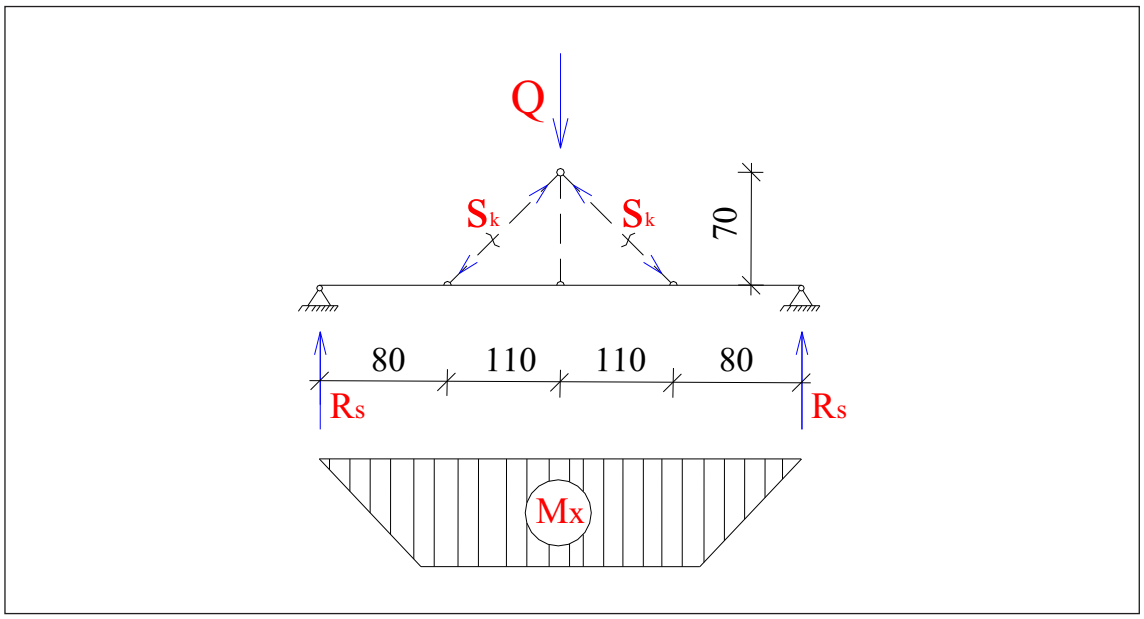
$I_x = 4778{,}7\ cm^4$

Kontrola napona: $\sigma_s = \frac{M_{max}}{W_x} = \frac{336}{597{,}3} = 0{,}56\ kN/cm^2 < \sigma_{dop} = 1{,}00\ kN/cm^2$

Kontrola ugiba: $f_{stv} = \frac{5}{384} \cdot \frac{q_e \cdot l^4}{E \cdot I_x} = \frac{5 \cdot 3{,}20 \cdot 2{,}90^4 \cdot 10^6}{384 \cdot 10^3 \cdot 4778{,}7} = 0{,}62\ cm < f_{dop} = 1{,}45\ cm$

Odabrano: Greben četinar II klasa dimenzija 14 x 16 cm

1.5. Stolica POZ 05

$$Q = 18{,}70\ kN$$
$$S_k = 17{,}20\ kN$$
$$R_S = 9{,}35\ kN$$
$$M_X = 7{,}48\ kNm$$
$$_{pot}W_X = \frac{M_X}{\sigma_{dop}} = 748{,}0 cm^3$$

Pretpostavljeni presjek: b/h = 18/20 A=360,00 cm²

$W_x = 1200\ cm^3$ $W_Y = 1080\ cm^3$

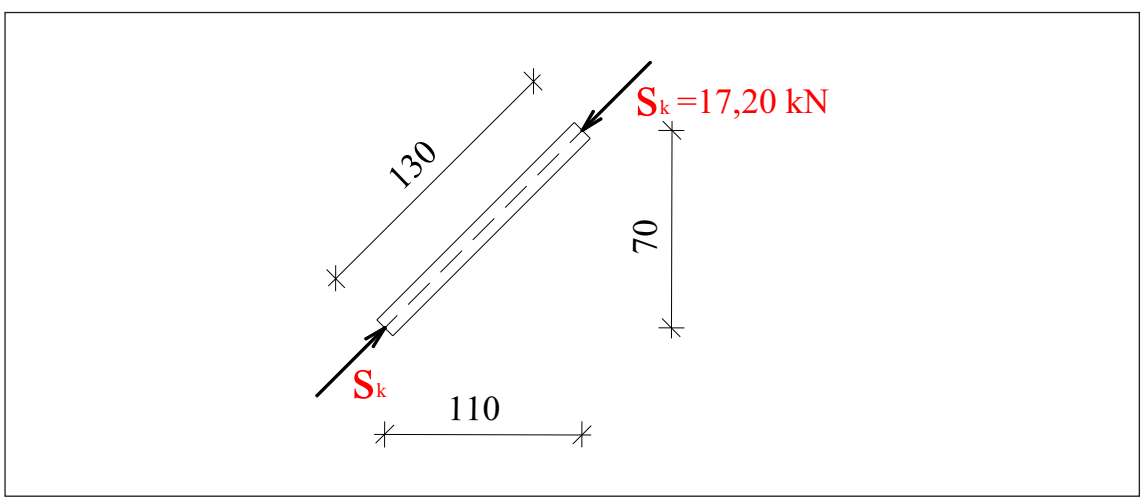
$I_x = 12000\ cm^4$ $I_Y = 9720\ cm^4$

Kontrola napona: $\sigma_s = \frac{M_{mx}}{W_x} = \frac{748}{1200} = 0{,}62\ kN/cm^2 < \sigma_{dop} = 1{,}00\ kN/cm^2$

Kontrola ugiba: $f_{stv} = \frac{11}{384} \cdot \frac{S_k \cdot \cos\alpha \cdot l^3}{E \cdot I_x} = 1{,}89\ cm < f_{dop} = \frac{380}{200} = 1{,}90\ cm$

Odabrano: Nosač stolice, četinar II klasa, dimenzija 18 x 20 cm.

1.6. Kosnik POZ 06

$$_{dop}\sigma_{CII} = 0{,}85\ kN/cm^2$$

$$_{pot}A = \frac{S_k}{_{dop}\sigma_{CII}} = \frac{17{,}20}{0{,}85} = 20{,}24\ cm^2$$

Pretpostavljeni presjek: b/h = 14/16 A=224 cm²

$$W_x = 597{,}33\ cm^3$$

$$I_x = 4778{,}66\ cm^4$$

$$\lambda = \frac{l_i}{i_{\min}} \quad , \quad l_i = 130\ cm \quad , \quad i_{\min} = 4{,}62\ cm$$

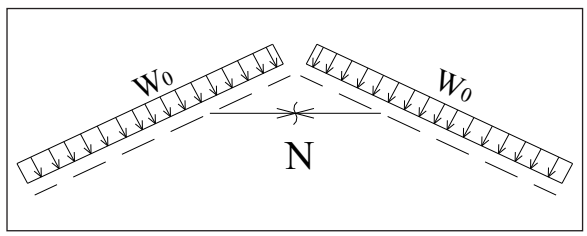
$$\lambda = \frac{130}{4{,}62} = 28{,}13 < 100$$

$$\omega = \frac{1}{1 - 0{,}8 \cdot \left(\frac{\lambda}{100}\right)^2} = 1{,}06 \rightarrow \ usvojeno\ \ \omega = 1{,}25$$

$$\sigma_{CII} = \omega \cdot \frac{S_k}{A} = 1{,}25 \cdot \frac{17{,}20}{224} = 0{,}10\ kN/cm^2 < {}_{dop}\sigma_{CII} = 1{,}00\ kN/cm^2$$

Odabran kosnik, četinar II klasa dimenzija 14 x 16 cm.

1.7. Klješta POZ 07

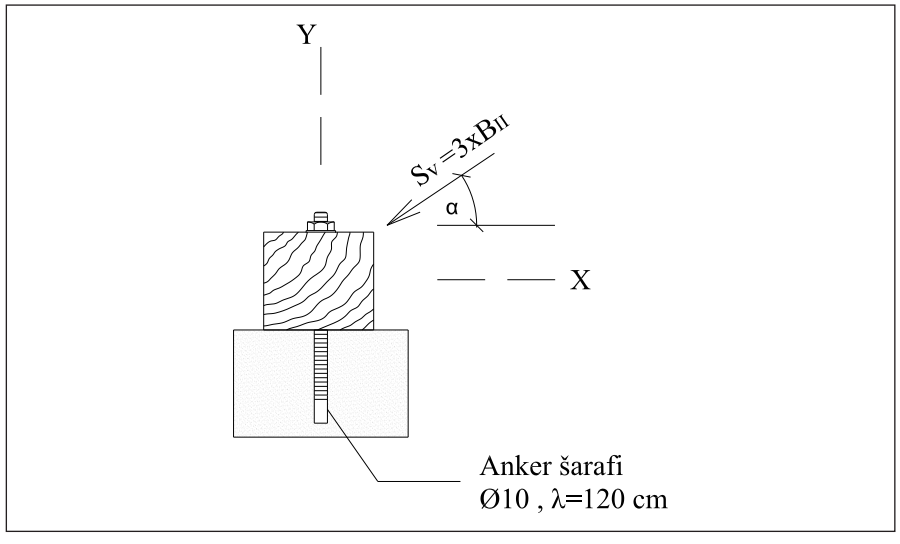
$$N = P \cdot W_0 \cdot \sin\alpha = 9{,}50\ kN$$

Pretpostavljena klješta 2x8/16 cm

$$\sigma_{CII} = \omega \cdot \frac{N}{A} = 56{,}70\ N/cm^2 < {}_{dop}\sigma_{CII} = 1{,}00\ kN/cm^2$$

Usvojena klješta četinar II klase 2x8/16 cm.

1.8. Vjenčanica POZ 08

$$S_V = 3 \cdot B_{II} = 3 \cdot 2{,}48 = 7{,}44\ kN$$

$$M_X = \frac{S_V \cdot \sin\alpha \cdot \lambda^2}{8} = 0{,}65\ kNm$$

$${}_{pot}W_X = \frac{M_X}{\sigma_{dop}} = \frac{65}{1{,}0} = 65\ cm^3$$

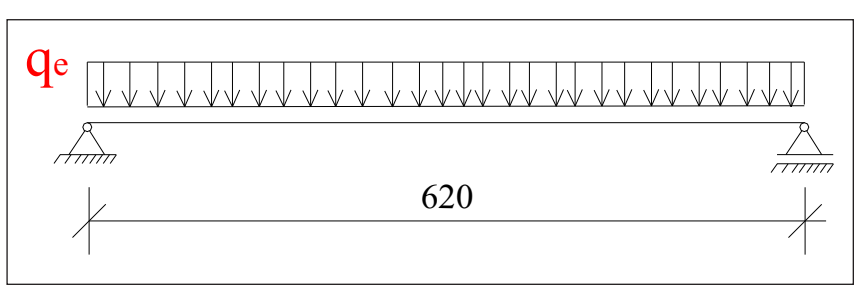
Usvojena vjenčanica 16/18 cm ,četinar II klase.

1.9. Tavanjača POZ 09-nosač plafona u objektu

Analiza opterećenja:

– plafon . . . . . 0,15 kN/m'
– sopstvena težina. . . . . .0,35 kN/ m'

q = 0,50 kN/m'

Međurastojanje tavanjača $r_t = 0{,}62$ m

$$q_e = q \cdot r_t = 1{,}0 \cdot 0{,}62 = 0{,}62 kN/m'$$

$$M_X = \frac{q \cdot l^2}{8} = 2{,}98\ kNm$$

A=252 cm²

$$W_x = 756{,}00\ cm^3$$

$$I_x = 6804{,}00\ cm^4$$

$$_{pot}W_X = \frac{M_X}{\sigma_{dop}} = \frac{298}{1{,}0} = 298{,}00\ cm^3$$

Tavanjača 14x18 cm, četinar II klase.

Kontrola napona: $\sigma_s = \frac{M_{max}}{W_x} = \frac{298}{756{,}00} = 0{,}40\ kN/cm^2 < \sigma_{dop} = 1{,}00\ kN/cm^2$

Kontrola ugiba: $f_{stv} = \frac{5}{384} \cdot \frac{q \cdot l^4}{E \cdot I_x} = 1{,}75\ cm > f_{dop} = \frac{620}{200} = 3{,}10\ cm - dozvoljeniugib$

Usvaja se drvena greda, četinar II klasa,dim.14x18cm za tavanjaču u objektu.

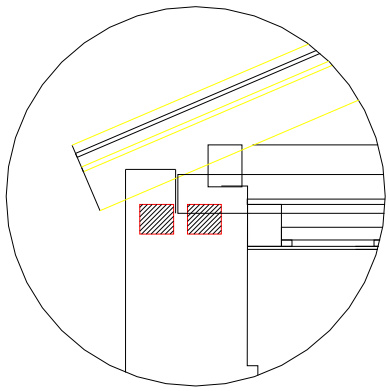
1. Horizontalni serklaži

"Arhitekt" d.o.o.Mostar

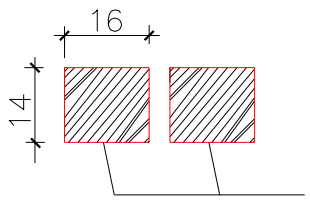
REKONSTRUKCIJA DŽAMIJE U LASTVI KOD TREBINJA

Na zidovima objekta postavljaju se konstruktivno horizontalni serklaži od drvenih greda druge II klase četinara, dim 16x16 cm.

Iste je potrebno zaštititi impregnacijom od trulenja I odgovarajućim insekticidima.

poprečni presjek
kroz HS

èetinar II klasa
obavezno impregnacija
i zaštita

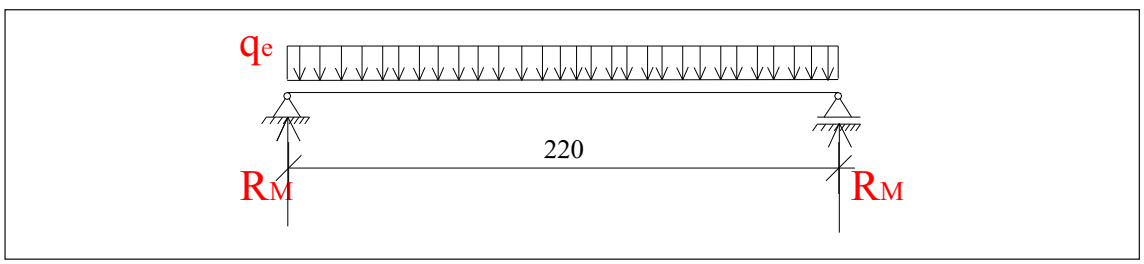
2. Tavanjača POZ 10-nosač poda mahvila

REKONSTRUKCIJA DŽAMIJE U LASTVI KOD TREBINJA

Analiza opterećenja:

- plafon . . . . . 0,15 kN/m'
- sopstvena težina. . . . . 0,35 kN/m'
- pokretno opterećenje . . . . . 1,50 kN/m'

q = 2,00 kN/m'

Međurastojanje tavanjača rm = 0,60 m

$$q_e = q \cdot r_m = 1{,}20 kN/m'$$

$$R_M = q_e \cdot l \cdot 0{,}5 = 1{,}20 \cdot 1{,}20 \cdot 0{,}5 = 1{,}32 kN$$

A=144,0 cm²

$$W_x = 288{,}00\ cm^3$$

$$I_x = 1728{,}00\ cm^4$$

$$M_X = \frac{q \cdot l^2}{8} = 0{,}73\ kNm$$

$$_{pot}W_X = \frac{M_X}{\sigma_{dop}} = \frac{73}{1{,}0} = 73{,}00\ cm^3$$

Tavanjača 12x12 cm, četinar II klase.

Kontrola napona: $\sigma_s = \frac{M_{\max}}{W_x} = \frac{73}{288{,}00} = 0{,}25\ kN/cm^2 < \sigma_{dop} = 1{,}00\ kN/cm^2$

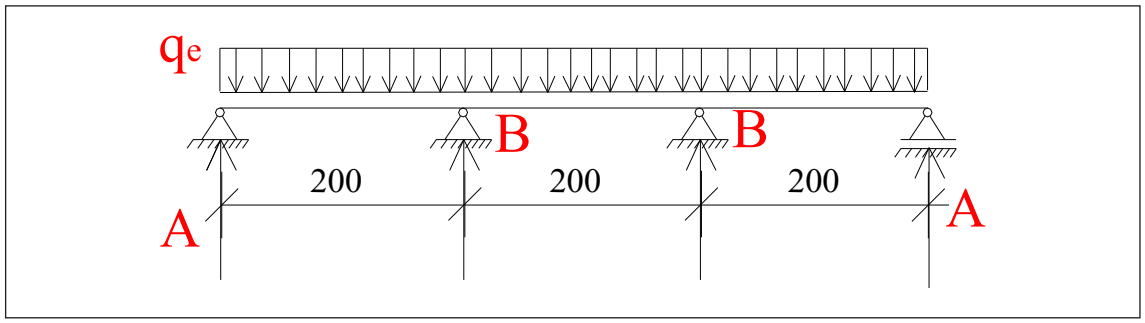
Kontrola ugiba: $f_{stv} = \frac{5}{384} \cdot \frac{q \cdot l^4}{E \cdot I_x} = 0{,}21\ cm > f_{dop} = \frac{220}{200} = 1{,}10\ cm - dozvoljeniugib$

Za nosač mahvila se usvaja drevena greda,crnogorica II klasa dim 12x12 cm.

3. Glavni nosač mahvila- POZ 11

Ekvivalentno opterećenje:

$$q_e = \eta \cdot R_M / l = 10 \cdot 1{,}32 / 6 = 2{,}20 kN/m'$$

$$R_A = 1{,}76\ kN$$
$$R_B = 4{,}84\ kN$$

$$M_X = \frac{q \cdot l^2}{8} = 1{,}10\ kNm$$

$$_{pot}W_X = \frac{M_X}{\sigma_{dop}} = \frac{110}{1{,}0} = 110{,}00\ cm^3$$

A=256,0 cm²

$$W_x = 682{,}67\ cm^3$$

$$I_x = 5461{,}33\ cm^4$$

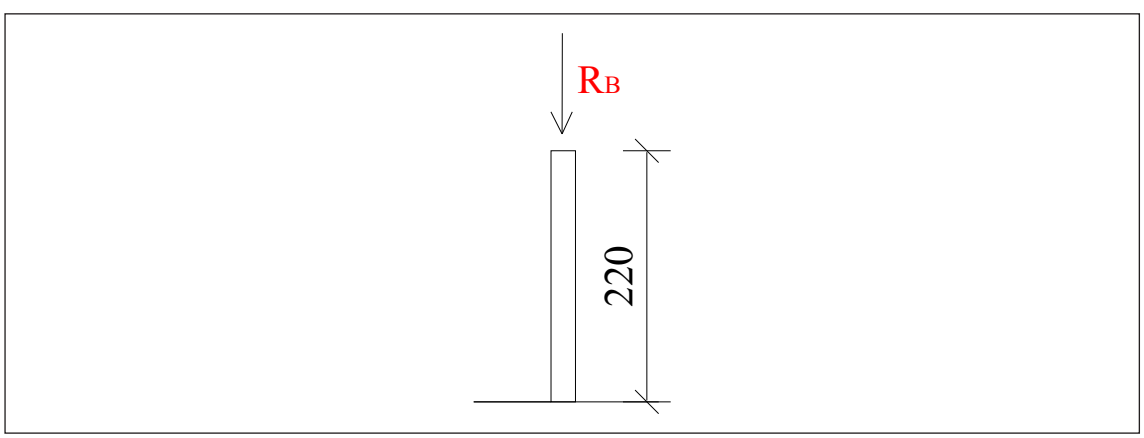
Glavni nosač mahvila 16x16 cm, četinar II klase.

Kontrola napona: $\sigma_s = \frac{M_{\max}}{W_x} = \frac{110}{682{,}67} = 0{,}16\ kN/cm^2 < \sigma_{dop} = 1{,}00\ kN/cm^2$

Kontrola ugiba: $f_{stv} = \frac{5}{384} \cdot \frac{q \cdot l^4}{E \cdot I_x} = 0{,}10\ cm\ > f_{dop} = \frac{200}{200} = 1{,}00\ cm - dozvoljeniugib$

Za glavni nosač mahvila poz11,se usvaja drevena greda,crnogorica II klasa dim 16x16 cm.

5. Stub- POZ 12-glavnog nosača mahvila

$_{dop}\sigma_{CII} = 0{,}85\ kN$

$R_B = 4{,}84\ kN$

Predpostavljeni presjek:b/h=16/16 cm

A=256,0 cm²

$W_x = 682{,}67\ cm^3$

$I_x = 5461{,}33\ cm^4$

$$\lambda = \frac{l_i}{i_{\min}},\ l_i = 440\ cm,\quad i_{\min} = 4{,}62\ cm$$

$$\lambda = \frac{440}{4{,}62} = 95{,}20 < 100$$

$$\omega = \frac{1}{1 - 0{,}8 \times \left(\frac{\lambda}{100}\right)^2} = 3{,}60 \rightarrow usvojeno\ \omega = 4{,}50$$

$$\sigma_{CII} = \omega \times \frac{S_k}{A} = 4{,}50 \times \frac{4{,}84}{256} = 0{,}02 kN/cm^2 < {}_{dop}\sigma_{CII} = 0{,}85\ kN/cm^2$$

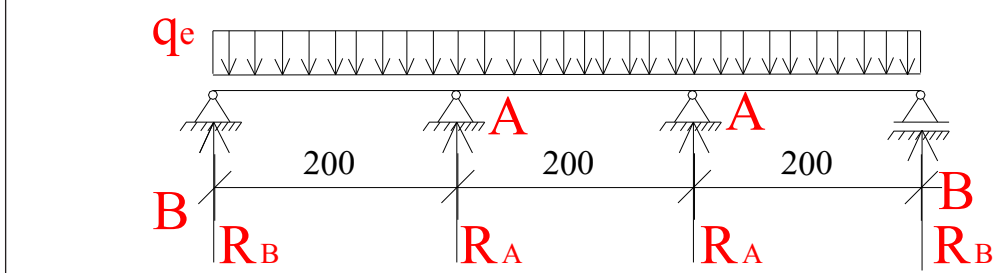
Za stub poz 12,oslonac glavnog nosača mahvila se usvaja drevena greda,crnogorica II klasa dim 16x16 cm.

6.Podrožnjača- POZ 13-ulaznog hajata

"Arhitekt" d.o.o.Mostar

REKONSTRUKCIJA DŽAMIJE U LASTVI KOD TREBINJA

Statička šema:

Ekvivalentno opterećenje:

$$q_e = \eta \times \left(B_{II} \times \sin\alpha + B_{II} \times \cos\alpha\right) / l_p = 4{,}77\ kN/m$$

Horizontalne reakcije preuzima vjenčanica na glavnom kamenom zidu.

$$M_X = \frac{q \cdot l^2}{8} = 2{,}39$$

$$_{pot}W_X = \frac{M_X}{\sigma_{dop}} = \frac{239}{1{,}0} = 239{,}0$$

A=400,0 cm²

$$W_x = 1333{,}33\ cm^3$$

$$I_x = 13333{,}33\ cm^4$$

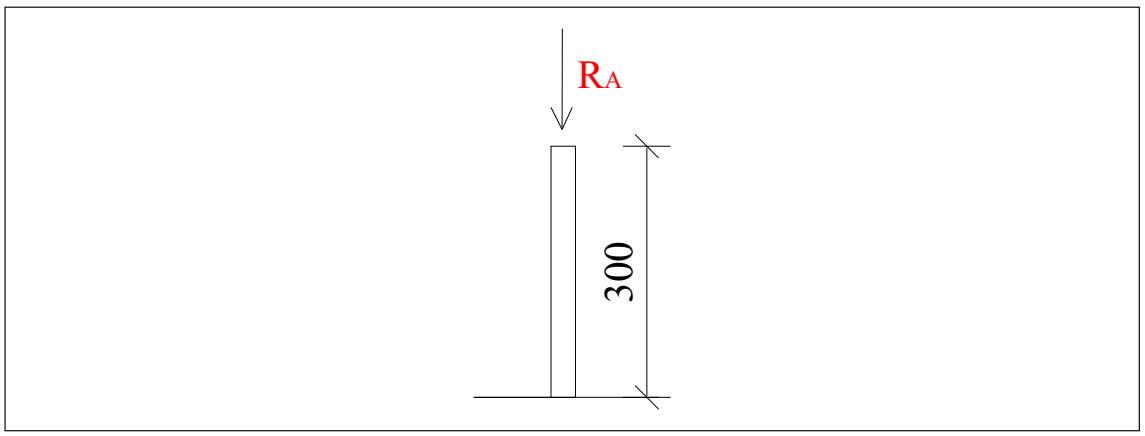
Podrožnjača 20x20 cm, četinar II klase.

Kontrola napona: $\sigma_s = \frac{M_{\max}}{W_x} = \frac{239}{1333{,}33} = 0{,}12\ kN/cm^2 < \sigma_{dop} = 1{,}00\ kN/cm^2$

Kontrola ugiba: $f_{stv} = \frac{5}{384} \cdot \frac{q \cdot l^4}{E \cdot I_x} = 0{,}10\ cm\ > f_{dop} = \frac{200}{200} = 1{,}00\ cm - dozvoljeniugib$

Usvaja se za podrožnjaču poz 13, ulaznog hajata,crnogorica II klasa dim 20x20 cm.

7. Stub- POZ 14-nosač podrožnjače ulaznog hajata

$$_{dop}\sigma_{CII} = 0{,}85\ kN$$

$$R_A = 11{,}45\ kN$$

Predpostavljeni presjek:b/h=20/20 cm

$$A=400{,}0\ cm^2$$

$$W_x = 1333{,}33\ cm^3$$

$$I_x = 13333{,}33\ cm^4$$

$$\lambda = \frac{l_i}{i_{\min}},\ l_i = 600\ cm,\quad i_{\min} = 5{,}77\ cm$$

$$\lambda = \frac{450}{5{,}77} = 78{,}00 < 100$$

$$\omega = \frac{1}{1 - 0{,}8 \times \left(\frac{\lambda}{100}\right)^2} = 1{,}95 \ \rightarrow usvojeno\ \omega = 2{,}00$$

$$\sigma_{CII} = \omega \times \frac{S_k}{A} = 2{,}00 \times \frac{11{,}45}{400} = 0{,}03 kN/cm^2 < {}_{dop}\sigma_{CII} = 0{,}85\ kN/cm^2$$

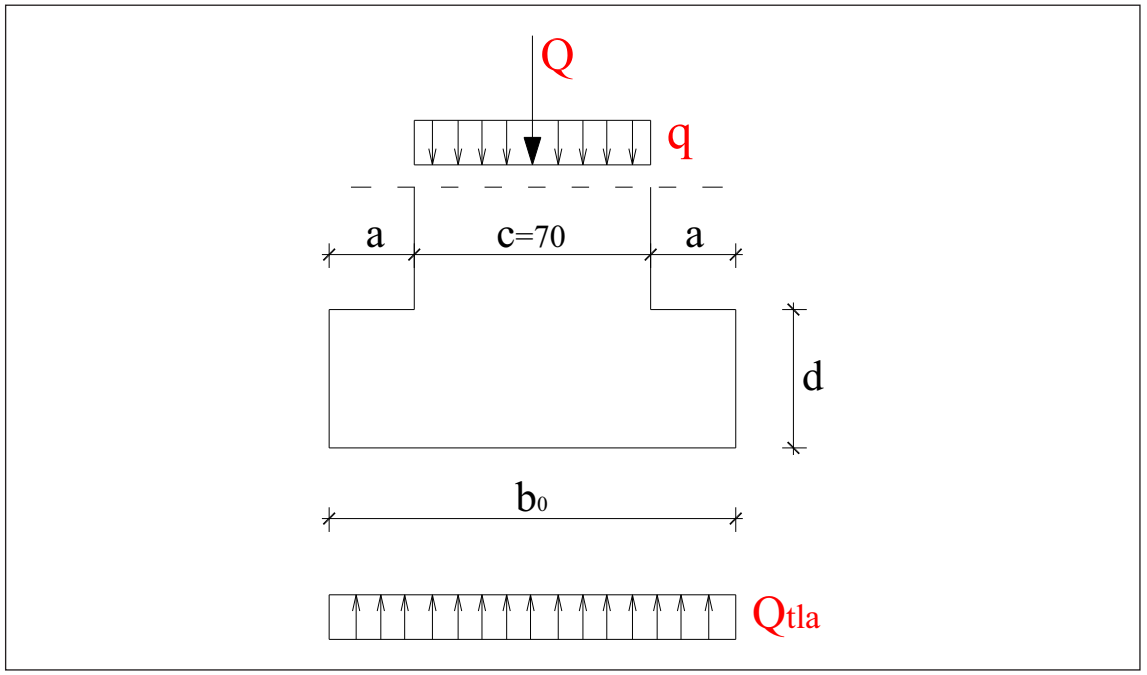
Usvajaju se stubovi poz 14,nosači podrožnjače ulaznog hajata, crnogorica II klasa dim 20x20 cm.

8. Temelji

"Arhitekt" d.o.o.Mostar

REKONSTRUKCIJA DŽAMIJE U LASTVI KOD TREBINJA

Temelj ispod objekta – nearmirani trakasti temelji od lomljenog kamena

Analiza opterećenja:

- opterećenje od krova . . . . . 9,00 kN/m
- opterećenje od zida . . . . . 65,00 kN/m
- sopstvena težina . . . . . 16,00 kN/m

Q = 90,00 kN/m

$$_{dop}\sigma_{tla} = 0{,}25\ N/mm^2 \quad ; \qquad \sigma_{tla} = \frac{Q}{A} < {}_{dop}\sigma_{tla}$$

Materijal: Kameni blokovi $_{pot}A = \frac{85 \cdot 10^3}{0{,}25} = 34 \cdot 10^4\ mm^2 = 3400\ cm^2$

Usvaja se širina temeljne trake b = c = 70 cm,
širina zida i dubina temeljenja d_{min} = 80 cm (dubina smrzavanja).

"Arhitekt" d.o.o.Mostar

Rekonstrukcija trijema

Džamija je malih dimenzija i takva je od svog osnivanja 1816. godine. Iako sam namjeravao napraviti mnogo veću bogomolju, zbog građevinskih dozvola to nije bilo moguće izvan propisanih okvira. Morali su se pratiti parametri prethodne džamije da bismo dobili izvedbenu dozvolu za njenu obnovu.

Mali otvoreni trijem se koristi za klanjanje ako nema prostora unutar džamije. Uz opake ljude koji ruše dobra djela, zub vremena je najgori neprijatelj. Nakon desetak godina od obnove džamije klimatske prilike su učinile svoje. Drveni podest je istruhnuo i pored stalnog premazivanja zaštitinim bojama.

Vidjelo se da treba raditi rekonstrukciju trijema i tome smo pristupili desetak godina po otvaranju džamije. Odustali smo od drvenog poda, jer je podložan propadanju nego smo se odlučili za rekonstrukciju sa odgovarajućim pločicama. Taj dio posla smo uradili kao i zamjenu već istruhlih prozora unutar džamije, čime se među vakife ugradio i moj brat Amir, koji već dugo korača putem istinskog muslimana. Sada je trebalo uraditi krovni dio iznad trijema. Pokušavali smo riješiti ovaj problem.

Najveći pojedinačni poduhvat u tom smislu dogodio se u martu 2019. godine, ali sanacije nije dala željene rezultate. Da se žalimo po slovu ugovora više nismo mogli s obzirom da je "Arhitekt" bio već odavno ugašen. Ostalo nam je da obnavljamo loše urađene građevinske poslove s vjerom da radimo u interesu islama i ispravljamo pogreške muslimana, kojima je bilo važnije uzeti pare sada, nego misliti na budući svijet. Bogu hvala za to imamo dovoljno snage i motiva.

Neuspješna rekonstrukcija krova

Od izgradnje džamije, odmah po njenom prijemu, pojavili su se problemi na krovu. Kao i kod drugih trebinjskih džamija sunce je "ubilo" objekat, kameni krov je popucao, pa je džamiji zaprijetila opasnost od prodora vode, što se i dogodilo. Pokušavali smo raditi manje sanacije, privremeno uspijevali, ali nakon svega vraćali su se stare nevolje. Uvidjeli smo brojne propuste u izgradnji džamije, koji su protekom vremena postajali sve očigledniji.

▲23 Fotografije rekonstrukcije džamije (Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića)

Drveni podest se nije mogao sačuvati

Drveni podest je pretvoren u keramički▲23

▲24 Sve fotografije su iz izvora Adamir Jerković

Sunce je uništilo krovnu konstrukciju▲24

I pored nesumnjovog truda sanacija krova je bila neuspješna

Dio obnoviteljskog tima sanirao je trijem

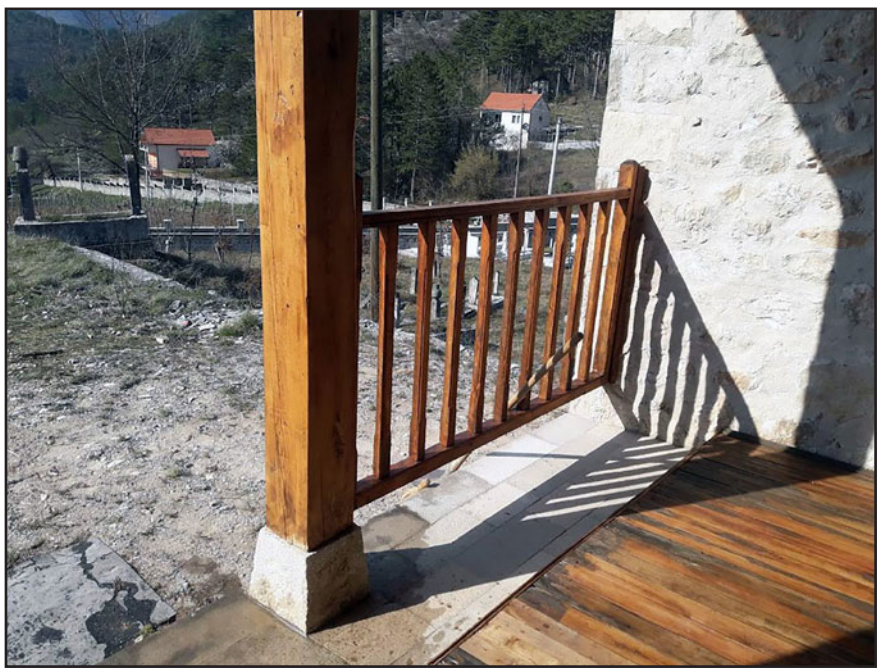

Završetak radova na oporavku džamije

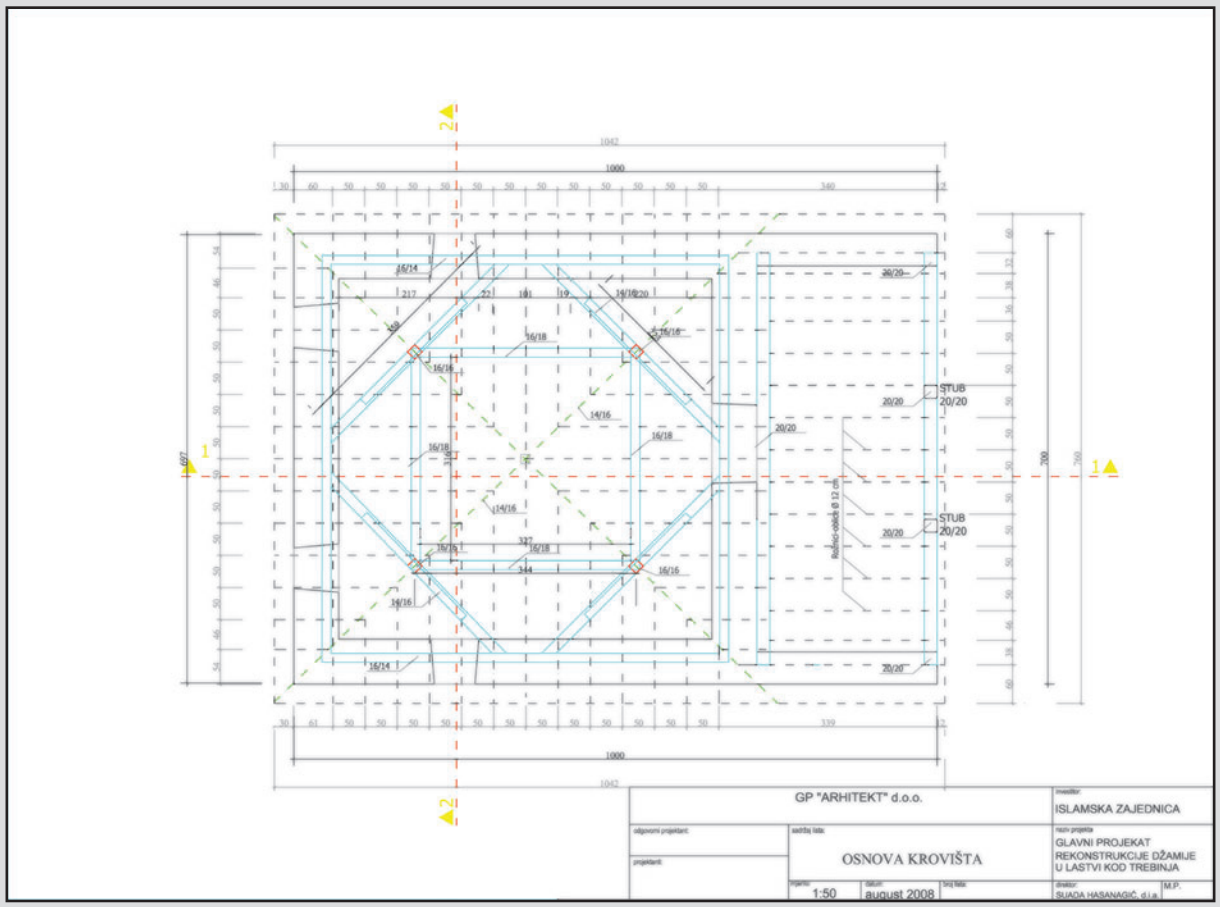
Druga rekonstrukcija džamijskog krova, 2023-2024

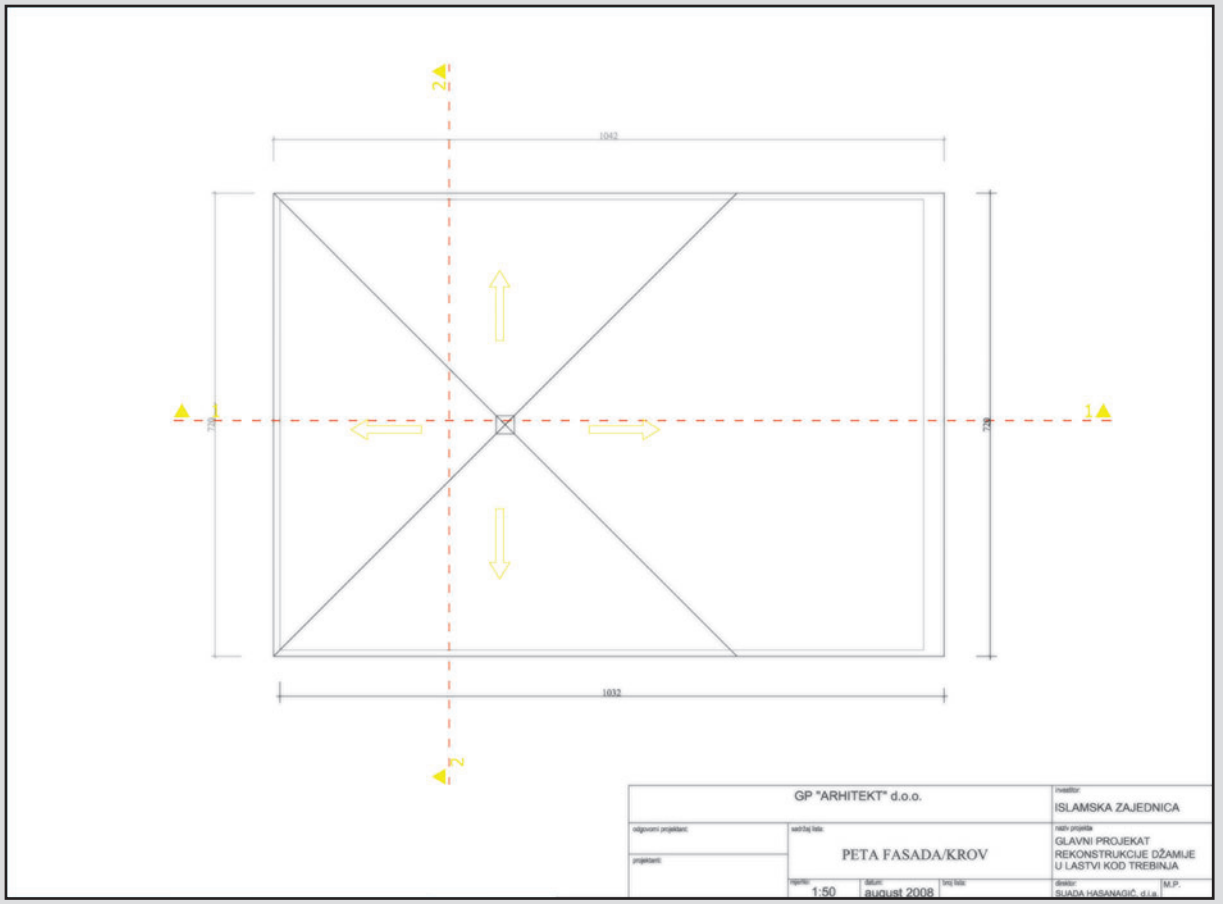

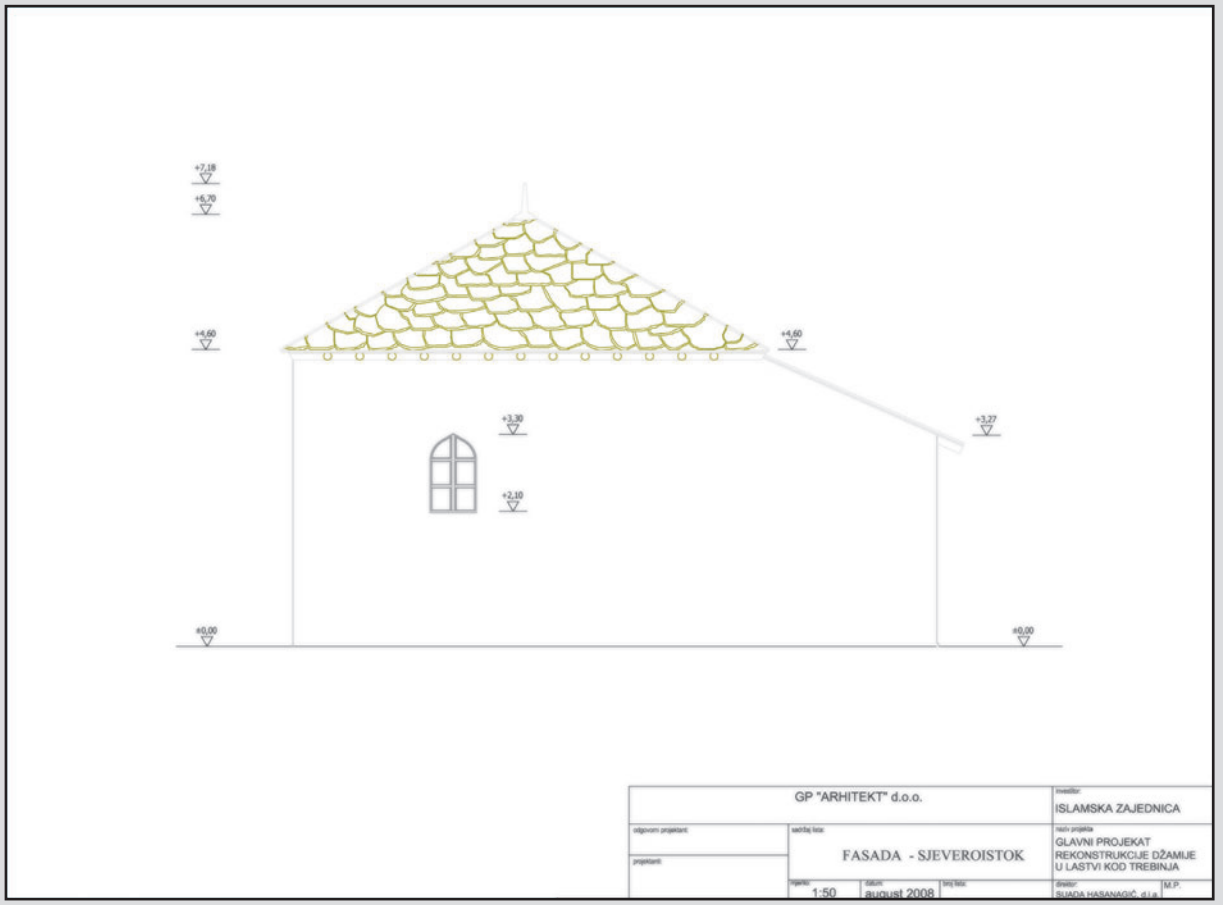
Nakon 13 godina od izgradnje uslijedila je druga rekonstrukcija krova (decembar 2023. – januar 2024.). Radove je izvela firma A2M iz Mostara. Postavljen je crijep umjesto kamenih ploča koje su se pokazale kao loše rješenje. Istovremeno su izbetonirani stubovi koji drže krov trijema.

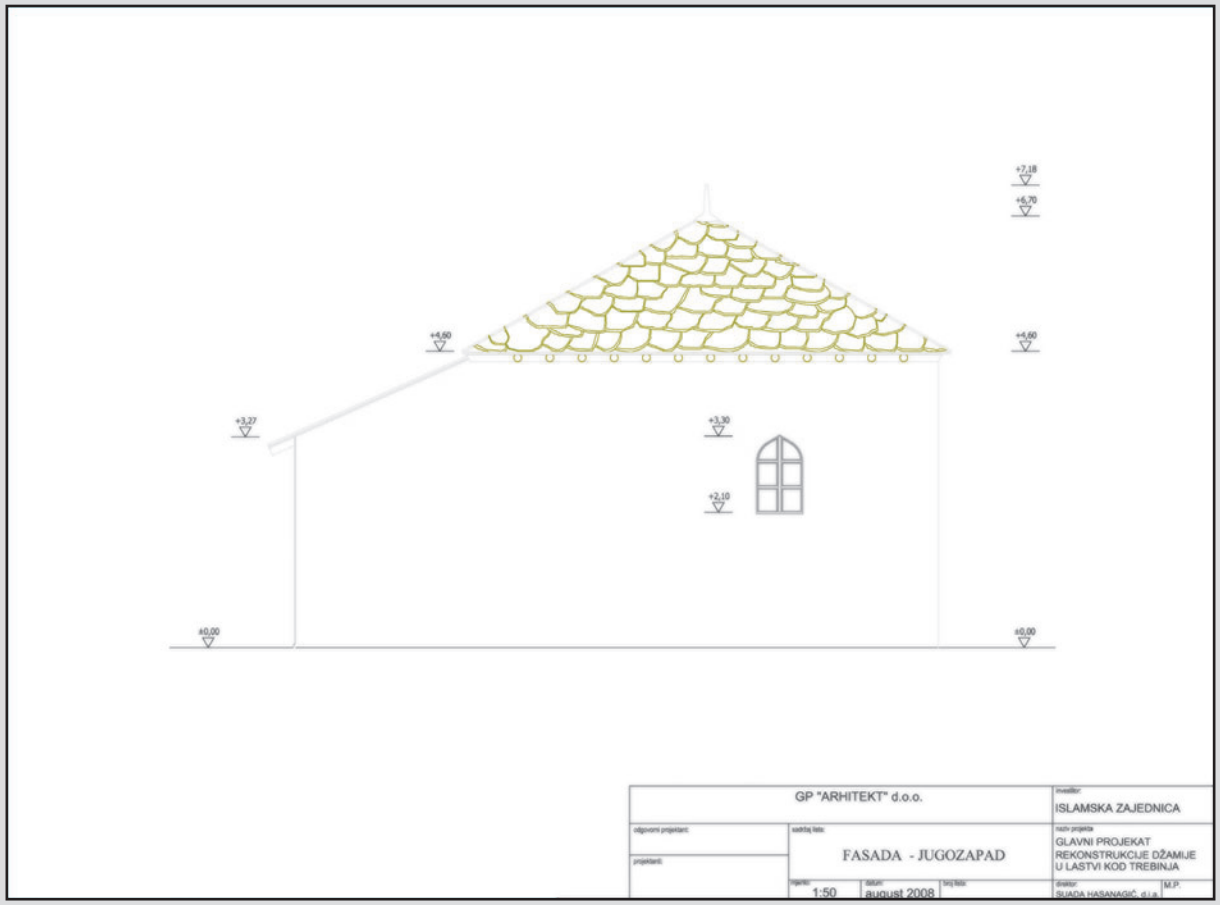
DŽAMIJA ADAMIR JERKOVIĆ U LASTVI

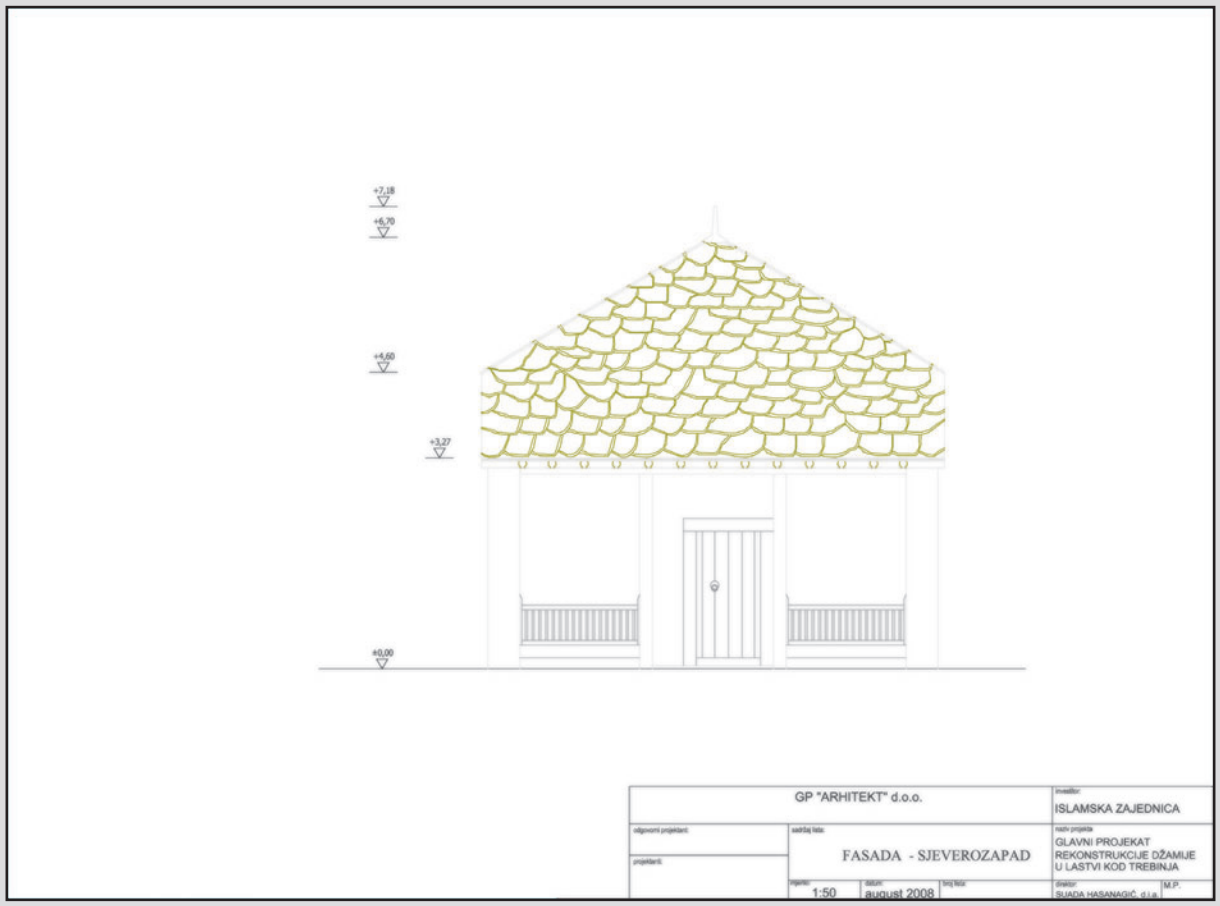
PROJEKAT

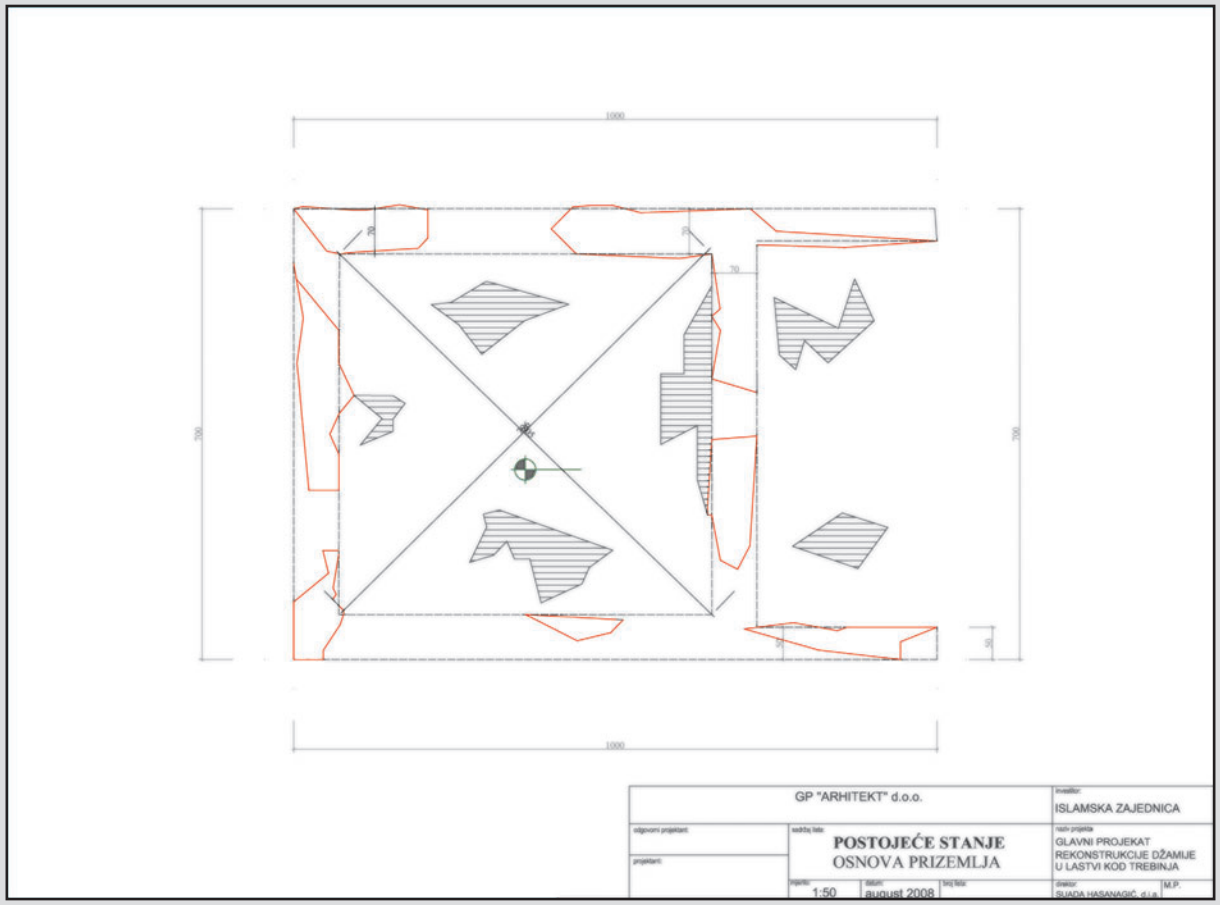

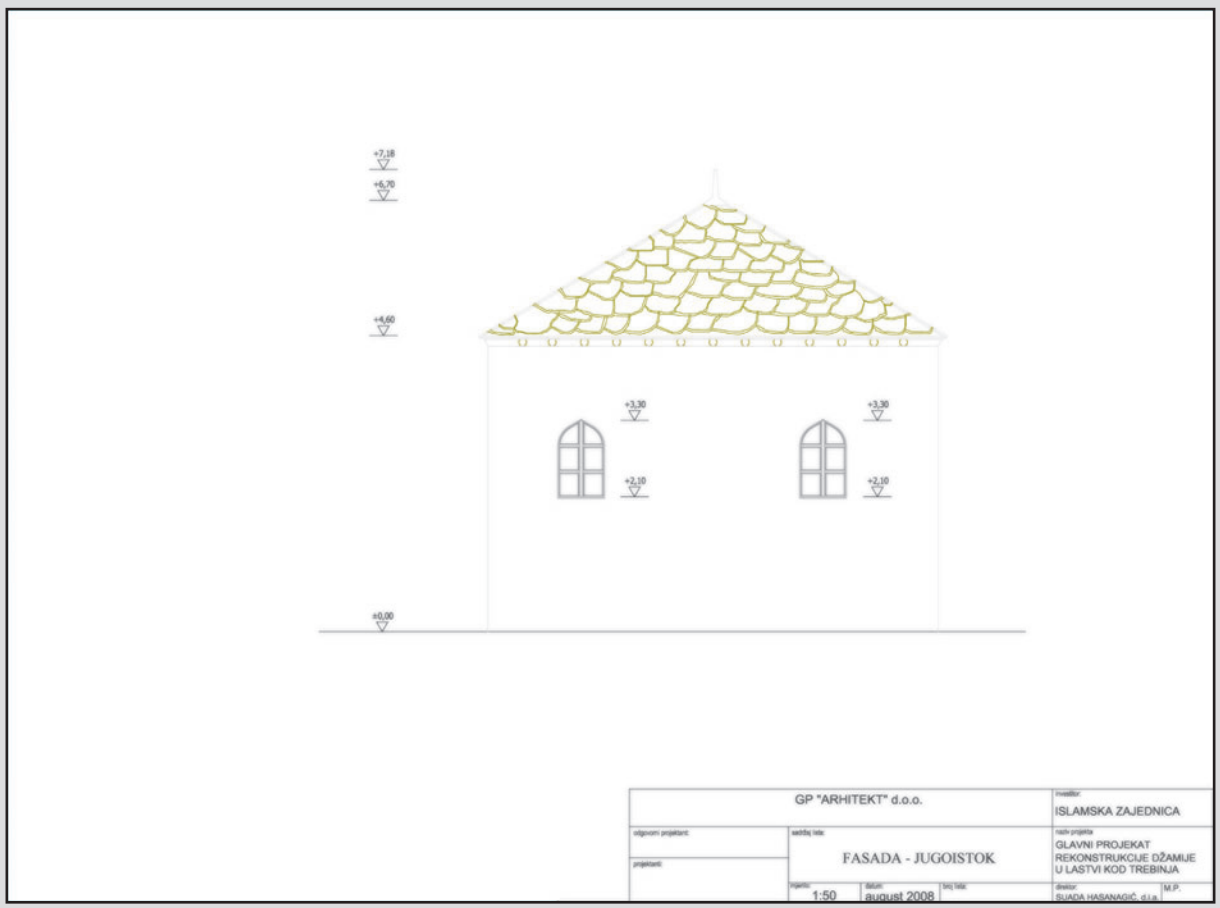

2
1042
1
729
1
729
1032
2
GP "ARHITEKT" d.o.o.
ISLAMSKA ZAJEDNICA
PETA FASADA/KROV
GLAVNI PROJEKAT
REKONSTRUKCIJE DŽAMIJE
U LASTVI KOD TREBINJA
1:50
august 2008
M.P.

+7,18
+6,70
+4,60
+4,60
+3,30
+3,27
+2,10
±0,00
±0,00
GP "ARHITEKT" d.o.o.
ISLAMSKA ZAJEDNICA
FASADA - SJEVEROISTOK
GLAVNI PROJEKAT
REKONSTRUKCIJE DŽAMIJE
U LASTVI KOD TREBINJA
1:50
august 2008
M.P.

+7,18
+6,70
+4,60
+4,60
+3,27
+3,30
+2,10
±0,00
±0,00
GP "ARHITEKT" d.o.o.
ISLAMSKA ZAJEDNICA
FASADA - JUGOZAPAD
GLAVNI PROJEKAT
REKONSTRUKCIJE DŽAMIJE
U LASTVI KOD TREBINJA
1:50
august 2008
M.P.

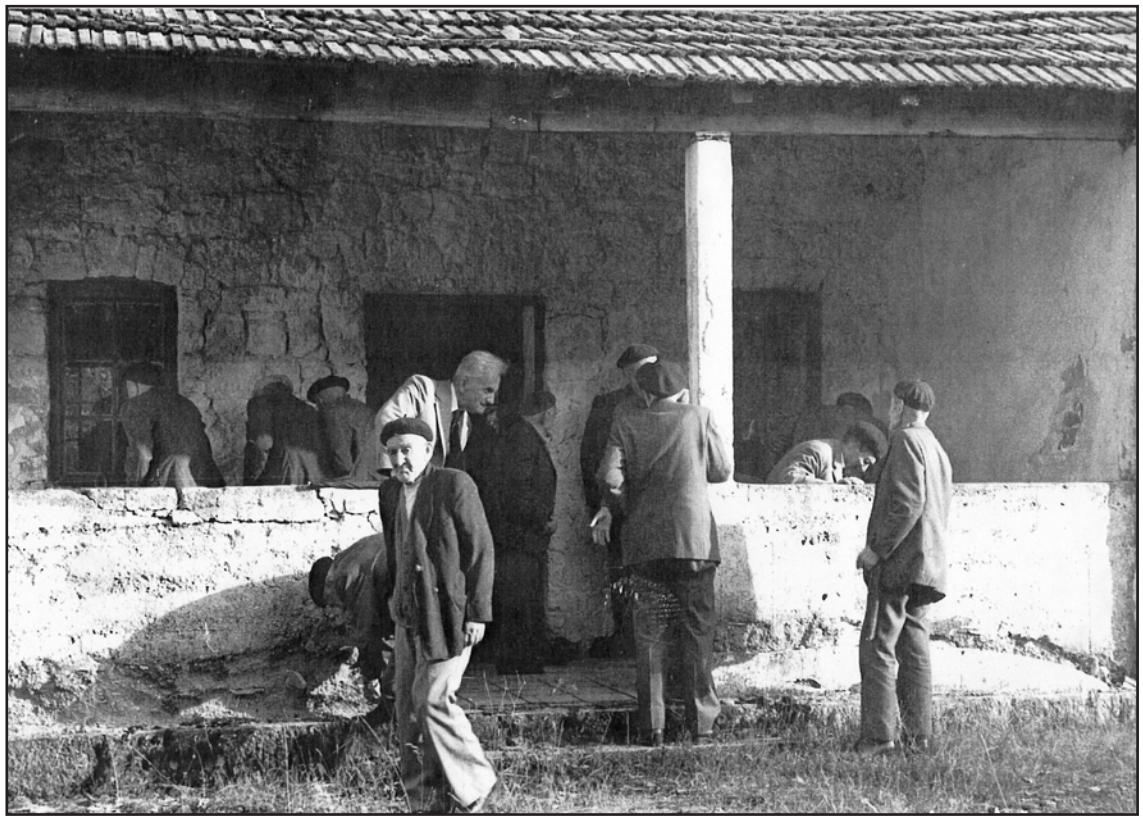

+7,18
+6,70
+4,60
+3,27
±0,00
GP "ARHITEKT" d.o.o.
ISLAMSKA ZAJEDNICA
FASADA - SJEVEROZAPAD
GLAVNI PROJEKAT
REKONSTRUKCIJE DŽAMIJE
U LASTVI KOD TREBINJA
1:50
august 2008
M.P.

1000
700
70
70
70
50
1000
GP "ARHITEKT" d.o.o.
ISLAMSKA ZAJEDNICA
POSTOJEĆE STANJE
OSNOVA PRIZEMLJA
GLAVNI PROJEKAT
REKONSTRUKCIJE DŽAMIJE
U LASTVI KOD TREBINJA
1:50
august 2008
SUADA HASANAGIĆ, d.i.a.
M.P.

+7,18
+6,70
+4,60
+3,30
+2,10
+3,30
+2,10
±0,00
GP "ARHITEKT" d.o.o.
ISLAMSKA ZAJEDNICA
FASADA - JUGOISTOK
GLAVNI PROJEKAT
REKONSTRUKCIJE DŽAMIJE
U LASTVI KOD TREBINJA
1:50
august 2008
SUADA HASANAGIĆ, d.i.a.
M.P.

Tragovi bitisanja

Arhivska fotografija prijeratne džamije u Lastvi. Vide se ljudi koji napuštaju džamiju poslije izvršenog obreda. Ne zna se ko je autor donjeg fotosa. No, džamija svjedoči o trajnom islamskom vjerovanju. Ona je razorena u srpskom divljačkom napadu devedesetih godina u jeku rata. Nije bilo nikavog otpora, ničega... ali morala je da strada. Muslimanima je upućena nedvosmislena poruku da ovdje za njih mjesta nema i da moraju napustiti kraj u kojem su rođeni. Neki od njih su pretučeni. Ali ljudi se danas vraćaju makar na jedan dan da vide svoj zavičaj u kojem su rođeni. Nakon 1992. godine ovo je bila samo "ledina" na obroncima šume. Džamiju su na početku agresije "poravnali"sa zemljom. Sada se počinjalo kao i 1816. godine. Za nas koji smo bili odlučni da vratimo zastavu islama na njeno legalno i legitimno mjesto, ovo je značilo da smo sada na ispitu zrelosti. Tako je to bilo u ljeto 2009. kada je počinjala obnova porušene džamije. Nigdje ničega. Novac sam obebijedio višegodišnjim ličnim odricanjem.

Fotografija stare džamije prije njenog miniranja u agresiji na Bosnu i Hercegovini

▲25 Izvor: Sve fotografije iz arhiva Adamira Jerkovića

Put za džamiju u Lastvi

Spuštanje ka Lastvi▲25

Prije skretanja ka Lastvi nalazi se restoran kod Cuce u koji su nekad navraćali Trebinjci

Na cesti Trebinje – Nikšić skreće se nadesno za Lastvu

Stambene zgrade bude lijepa sjećanja na život kada se gradila hidroakumulacija u ovom kraju

U samom selu kao da je zaustavljeno vrijeme

Nečasna djela. Porušene kuće Jerkovića

Veliko gradilište

Dogovori graditelja

Dovučena je mehanizacija

Dočekuje nas i autohtoni kamen s kojim će se graditi džamija

Užurbana atmosfera

Dogovor vakifa, glavnog imama i graditelja

Temperature su bile nesnosne

Vakif i Suada Hasanagić pred početak izvođenja radova

Počelo je...

Glavni imam Husein Hodžić zadovoljno posmatra početak radova

Konture se već naziru

Završni radovi na krovu džamije

Gradnja u završnoj fazi

Džamija Adamir Jerković je u punom sjaju, 2010. godine

Reisu-l-ulema Mustafa dr. Cerić u Hercegovini

Reisu-l-ulema dr. Mustafa Cerić[26] posjetio je 9. jula 2010. Bileću i Trebinje i upoznao se s uslovima u kojima žive povratnici i sa aktivnostima koji vodi Islamska zajednica u tom dijelu Bosne i Hercegovine. U pratnji reisu-l-uleme bio je muftija mostarski Seid ef. Smajkić sa saradnicima. Reisu-l-ulema je posjetio džamije u Bileći i Planoj, koje su bile također u procesu obnove. Za vrijeme boravka u Trebinju dr. Cerić je obišao mesdžide u Zasadu, Grančarevu, Skočigrmu i džamije u Pridvorcima i Župi, a popodne se našao u Lastvi. Otvorenje mesdžida u Lastvi bilo je zakazano za 18. juli 2010. a onda u roku od samo nekoliko dana u džamijama u Župi 25. jula, mesdžida u Grančarevu 31. jula, mesdžida u Zasadu 1. 8. i mesdžida u Skočigrmu 7. 8. 2010.

Prvi dolazak reisu-l-uleme u Lastvu nakon srpske agresije[27]

[26] Mustafa Cerić (Visoko, 1952.), bio je 12. po redu reis-ul-ulema u Bosni i Hercegovini. Od 1993. godine do 1998. bio je naibu-reis, a od 1998. do septembra 2012. bio je reis-ul-ulema Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Na čelu Islamske zajednice nalazio se 19 godina što je najduži staž u povijest institucije reis-ul-uleme. Cerić je jedan je od osnivača Bošnjačke akademije znanosti i umjetnosti (BANU).Diplomirao je na Sveučilištu Al-Azhar u Kairu 1978. godine. Odlukom Starješinstva biva imenovan za imama u Islamskom kulturnom centru u Chicagu. U ovom gradu završava postdiplomske studije i doktorira pred poznatim muslimanskim učenjakom Fazlur Rahmanom 1986. Nakon toga odlazi na mjesto glavnog imama u Zagrebačkoj džamiji. Njegovim dolaskom Islamska zajednica u Zagrebu poprima suvremene oblike rada i čini je sve prisutnijom i u tokovima razvoja islamske misli u svijetu.

[27] Sve slike su iz Arhiva Adamira Jerkovića

U mesdžidu je reisu-l-ulema dr. Mustafa Cerić klanjao džumu namaz a nakon toga je uručio vakufnamu Adamiru Jerkoviću, vakifu džamije u Lastvi. Povodom 15. godišnjice genocida u Srebrenici i ukopa 775 žrtava reisu-l-ulema je održao hutbu o bolnom datumu iz bošnjačke prošlosti. Pričao je o događaju koji su potresali cijeli svijet.

POVODOM 15. GODIŠNJICE GENOCIDA U BIH I DŽENAZE-NAMAZ U POTOČARIMA
(Petak, 27 redžeb 1431 / 9 juli 2010)

إنّ الحمد لله، نحمده ونستعينه ونستغفره، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا، ومن سيّئات أعمالنا، من يهد الله فلا مضلّ له، ومن يضلل فلا هادي له، وأشهد أن لا إله إلاّ الله وحده لا شريك له، وأشهد أنّ محمّداً عبده ورسوله. قال الله تعالي في القران الحكيم: فَطَوَّعَتْ لَهُ نَفْسُهُ قَتْلَ أَخِيهِ فَقَتَلَهُ فَأَصْبَحَ مِنَ الْخَاسِرِينَ . فَبَعَثَ اللّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْءةَ أَخِيهِ قَالَ يَا وَيْلَتَا أَعَجَزْتُ أَنْ أَكُونَ مِثْلَ هَـذَا الْغُرَابِ فَأُوَارِيَ سَوْءةَ أَخِي فَأَصْبَحَ مِنَ النَّادِمِينَ. مِنْ أَجْلِ ذَلِكَ كَتَبْنَا عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنَّهُ مَن قَتَلَ نَفْسًا بِغَيْرِ نَفْسٍ أَوْ فَسَادٍ فِي الأَرْضِ فَكَأَنَّمَا قَتَلَ النَّاسَ جَمِيعًا وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا وَلَقَدْ جَاءتْهُمْ رُسُلُنَا بِالبَيِّنَاتِ ثُمَّ إِنَّ كَثِيرًا مِّنْهُم بَعْدَ ذَلِكَ فِي الأَرْضِ لَمُسْرِفُونَ .

I bezumna strast njegova navede ga da ubije brata svoga, pa ga on ubi i tako izgubi pamet. Allah onda posla jednog gavrana da kopa po zemlji da bi mu pokazao kako da zakopa mrtvo tijelo brata svoga. “Teško meni!” - povika on - “zar i ja ne mogu, kao ovaj gavran, da

Negacija zločina je isto tako zločin

zakopam mrtvo tijelo brata svoga!" I pokaja se. Zbog toga je Allah Uzvišeni propisao sinovima Israilovim: ako neko ubije nekoga koji nije ubio nikoga, ili onoga koji na Zemlji nered ne čini - kao da je sve ljude poubijao; a ako neko bude uzrok da se nečiji život sačuva - kao da je svim ljudima život sačuvao. Allahovi poslanici su im jasne dokaze donosili, ali su mnogi od njih, poslije toga, na Zemlji sve granice zla prelazili. (Kur'an, 5:30-32).

"Na 15-godišnjicu genocida protiv našeg naroda mnogo je više teških pitanja nego lahkih odgovora. Zašto je krik "nikad više", kojeg su mnogi uzvikivali nakon 1945. godine, ostao lažan? Svakako, holokaust je jedinstven zločin protiv čovječnosti, ali primjeri genocida u svijetu su nastavili da se događaju - od Bosne do Čečenije, od Ruande do Šri Lanke, od Konga do Kambodže.no jeste metafizičko, ali pitanje zla je važno zato što je "zlo stvarnost ljudskog života". Mi to možemo vidjeti, ne samo povodom petnaeste godišnjice genocida u Bosni i Hercegovini, već i na primjerima svakodnevne brutalnosti ubijanja, silovanja i proganjanja nevinih ljudi, kao i na primjerima miliona izgubljenih ljudskih života zbog bolesti, siromaštva i gladi. Mi znamo da je zlo moralni grijeh. Zlo uzrokuje ljudima štetu. Zlo je ljudska nesreća. Zlo je sila ili moć koja ponižava ljude i ugrožava čovječanstvo. No, ove i slične definicije zla ne daju odgovor na pitanja: Zašto se dogodio holokaust u Evropi? Zašto genocid u Bosni i Hercegovini? Zašto je maloljetna djevojčica u Višegradu silovana? Zašto je maloljetni bosanski dječak ubijen u Srebrenici? Zašto je međunarodna zajednica izdala bosanske muslimane 11. jula 1995. i dopustila da hiljade muškaraca budu ubijeni? Zašto je Evropa dopustila da je prevari zlo srpske vojske? Gdje počinje zlo? Zašto zlo neke ljude fascinira?

Zašto je maloljetni bosanski dječak ubijen u Srebrenici?

I dok metafizičke rasprave o korijenima zla mogu biti korisne, dotle pravni postupci protiv zločina moraju biti provedeni tako da zločinci dobiju svoje pravo, a to je pravo na kaznu, jer zlo ne može preživjet savjest čovječanstva. Stoga, najvažnija pitanja u vezi sa genocidom u Bosni i Hercegovini su pitanja istine, pravde, sjećanja i pomirenja. Istina i pravda su neodvojivi ne samo zbog njihovog organskog poretka, već i zbog činjenice da vlast može stajati sa nevjerom (kufr), ali ne može trajati sa nepravdom (zulm) (الملك يبقي مع الكفر و لا يبقي مع الظلم).

Drugim riječima, sve što je u Bosni i Hercegovini nastalo na nepravdi ili genocidu ne može preživjeti i mora biti ukinuto prije ili kasnije. Nažalost, počinioci genocida u Bosni i Hercegovini su mnogo više opsjednuti negiranjem svog zločina nego što žrtve genocida pomišljaju na osvetu. No, počinioci zločina genocida u Bosni i Hercegovini treba da znaju da je negacija zločina isto tako zločin, dok je zahtjev za istinom i pravdom znak želje za pomirenjem. Prema tome, što se prije prestane sa negacijom zločina genocida tim prije će se otvoriti put pomirenja, suživota i bolje budućnosti za sve ljude dobre volje u našoj zemlji. Žrtve genocida u Bosni i Hercegovini nikad neće prestati podsjećati svijet na ono što se dogodilo 11. jula 1995. god. u Srebrenici. Mi cijenimo činjenicu da je većinom od 565 glasova Parlament Europske unije usvojio rezoluciju 15. januara 2009. god. o 11. julu kao Danu sjećanja na srebrenički genocid i time iskazao poštovanje prema svim žrtvama genocida. Također, od posebnog značaja je to što je Parlament Evropske unije pozvao Europsko vijeće i Evropsku komisiju da na primjeren način obilježe godišnjicu zločina genocida u Srebrenici, kao i da pokažu poštovanje prema ukopu posmrtnih ostataka žrtava u Potočarim te što je pozvao zemlje zapadnog Balkana da to isto urade. Žrtve srebreničkog genocida su svjesne da se prošlost ne može promijeniti, ali cijene dobru volju Parlamenta Evropske unije kojom se priznaje njihov bol i patnja kao znak da se genocid više neće nikom i nigdje ponoviti.Dakako, lahko se identificirati sa žrtvama genocida. No, ako zaista želimo spriječiti buduće genocide, moramo više učiniti osim prigodnih suosjećanja prema žrtvama. Moramo shvatiti dubinu psihologije počinitelja kao i ravnodušnost posmatrača genocida. Moramu ustanoviti šta je to što neke ljude, koji su inače "normalni", učini da mrze druge ljude i narode do te mjere da ih planski i sistematski žele istrijebiti?! Ali i one ljude koji pomažu genocid ili stoje po strani i nijemo gledaju zločin nad nevinim ljudima! I njih treba proučiti i upoznati! Svi moramo učiti o holokaustu i genocidu ne samo kao povijesnim činjenicama, već kao način da upoznamo našu djecu o opasnosti rasizma, antisemitizma, islamofobije i drugih primjera ljudske netrpeljivosti. Moramo poučiti sve srednjoškolce da cijene demokraciju i ljudska prava te ih hrabriti da odbace mržnju, netoleranciju i etničke sukobe. Povodom 15. godišnjice genocida u Srebrenici–Potočari svi moramo biti ujedinjeni u našoj zemlji, u Evropi i širom svijeta u osudi zločina genocida. Stoga, pozivam da u nedjelju 11. jula 2010. god., dok ostaci od 775 žrtava genocida budu pokopavani u Potočarima, budemo svi zajedno i da, svako na svoj način u 13.15 h u džamijama, crkvama, sinagogama i drugim časnim mjestima, moli Uzvišenog Boga da nas zbliži u međusobnom poštovanju i ljudskoj solidarnosti kako bismo

jedni drugima činili dobro i kako bismo jedni druge čuvali od zla Ova dova je naša nada da će nam budućnost biti bolja od naše prošlosti:

Bože Milostivi, ako mi zaboravimo Tebe, nemoj Ti zaboraviti nas;
Ako pogriješimo, podari nam snagu Ademovog (a.s.) pokajanja;
Ako nas zadesi nesreća, pouči nas Nuhovoj (a.s.) lađi spasa;
Ako nas zamrači krivovjerje, osvjetli nam put Ibrahimovim (a.s.) pravovjerjem;
Ako nas uhvati strah od silnika, osposobi nas Musaovom (a.s.) pravdom;
Ako nam se ponudi mržnja, spasi nas Isaovom (a.s.) ljubavlju;
Ako budemo protjerani iz domova naših, osnaži nas Muhamedovom (a.s.) željom za povratkom domovima našim.

***

Bože Svemogući, ujedini naša srca u vjeri i ljubavi!
Učvrsti korake naše u istini i pravdi!
Osnaži volju našu u bratstvu i slozi!
Udruži misli naše u domu i domovini!

***

Bože Pravedni, molimo Te da nasilnicima oduzmeš mač, a slabima da podariš moć vjere u istinu i pravdu!

***

Molimo Te,Bože,
da tuga bude nada,
da osveta bude pravda,
da majčina suza bude molitva
da se više nikada i nikome ne ponovi Srebrenica!
Amin!

.أللهم اليك اشكو ضعف قوتي، و قلّة حيلتي، و هواني علي الناس، يا ارحم الرحمين
.انت رب المستضعفين، و انت ربي
الي من تكلني؟ الي بعيد يتجهمني؟ ام الي عدو ملكته امري؟
.إن لم يكن بك علي غضب فلا ابالي، بلا عافيتك هي اوسع لي
،أعوذ بنوروجهك الذي اشرقت له الظلمات
.صلح عليه امر الدنيا و الآخرة من ان تنزل بي غضبك، او يحلّ علي سخطك
لك العتبي حتي ترضي, و لا حول و لا قوّة الا بك

Od građana Trebinja reis dr. Mustafa Cerić se oprostio veoma emotivno

Prvi dolazak reisu-l-uleme dr. Mustafe Cerića u Lastvu

Gradnja džamije trajala je nekoliko mjeseci. Započeta je u ljeto 2009. godine, a predata je na upotrebu 18. jula 2010. S obzirom da je to bila džamija nevelikih proporcija ne treba da čudi brz završetak njene izgradnje. Ona se odvijala u dvije faze. Najprije je obnovljena stara džamija, a potom je deset godina kasnije započela izgradnja munare na koju se čekalo više od dva stoljeća. Munara je nadograđena do Kurban bajrama 2020. godine kada su zasvijetlili kandilji, a proklanjana je sljedeće godine. U isto vrijeme započeli smo izgradnju turbeta.

O historiji izgradnje pričam u nastavku.

Izgradnja džamije u Lastvi odvijala se ubrzano i zbog toga što sam žurio da što prije vidim ponovo izgrađenu bogomolju. Najveću nevolju je predstavljala fizička udaljenost. U to vrijeme sam postao direktor Arhiva Federacije BiH u Sarajevu. Suočio sam se sa teško poremećenim odnosima u momentu preuzimanja vodeće pozicije početkom juna 2007. godine. Ovo je bilo vrijeme kada se na jednom planu gradila džamija a na drugom popravljali narušeni međuljudski odnosi. Mnogo je znoja proliveno, izgubljeno živaca, ali uz pomoć Allaha dž.š. izgradio sam i džamiju i popravio stanje u kolektivu. Vrlo često smo dolazili na objekat džamije u izgradnji i svaki put kada bih vidio da je makar pola metar narasla, osjećao sam zadovoljstvo koje bi me potpuno preplavilo.

Deset dana trajale su aktivnosti otvaranja džamije kojoj je ime "Adamir Jerković" nadjenuo trebinjski imam Husein Hodžić, a potvrdili članovi Medžlisa Islamske zajednice. Meni je sve ovo izgledalo kao san, skoro nestvarno, na granici metafizičkog. Najprije nas je pred otvaranje džamije primio u sjedištu Rijaseta 21. juna 2010. reisu-l-ulema dr. Mustafa Cerić. Sa olakšanjem smo ušli u prostoriju za prijem, najprije zato što smo osjećali da dijelimo teret obnove sa reisom, a onda jer smo doživjeli radost da ovakav događaj podijelimo sa vrhovnim muslimanskim autoritetom. Reisu-l-ulemu sam poznavao (tada) više od dvadeset godina. Još iz vremena kada sam s njim kao novinar vodio razgovore usred rata, a onda iz vremena kada sam bio savjetnik predsjednika Predsjedništva BiH r. Alije Izetbegovića. Na nekim poslovima radili smo i zajedno. Za vrijeme tog susreta u Sarajevu u sjećanja mi je došla velike dženaze u

Sa sastanka: Ef. Hodžić i Jerković s reisom Cerićem

Vjerski objekat bit će predat na upotrebu

Reis Cerić otvorit će 18. jula mesdžid u Lastvi

Mesdžid u Lastvi bit će predat na upotrebu 18. jula, kazali su jučer reisu-l-ulemi Islamske zajednice u BiH Mustafi Ceriću vakif mesdžida u Lastvi Adamir Jerković i glavni imam Medžlisa Islamske zajednice Trebinje s Bilećom Husein Hodžić.

Cerić je primio Jerkovića i Hodžića, koji su ga upoznali s predstojećim aktivnostima za prijem ovog vjerskog objekta.

Mesdžid u Lastvi u posljednjem ratu razorile su srpske snage, a obnovljen je sredstvima vakifa Jerkovića. Mesdžid će otvoriti reisu-l-ulema Mustafa Cerić, saopćila je Mina.

- Ovo je veoma uspješna godina za Medžlis IZ Trebinje i odmah za ovim mesdžidom bit će otvoreni džamija u Župi te mesdžidi u Grančarevu, Skočigrmu i Zasadu, a očekuje se predaja na upotrebu i Upravne zgrade Medžlisa IZ Trebinje - kazao je imam Hodžić.

Dnevni avaz

Zenici deset godina ranije, 15. maja 2000. godine. Četrdeset i troje džematlija je poginulo u saobraćajnoj nesreći kada se autobus sa vjernicima koji su putovali u blagajsku tekiju surovao sa mosta u rijeku Bosnu pred sami ulazak u usnuli Kakanj. Znam da se nesreća dogodila za vikend. Nakon veoma naporne nedjelje odlučio sam da sa porodicom provedem rijetko slobodne trenutke na izletištu Bistričak. Samo što sjeli kontraktirala me je policija i obavijestila o nesreći u Kaknju, a odmah zatim sam primio poziv iz Predsjedništva BiH. Na vezi je bio predsjednik Alija Izetbegović koji mi je rekao da će odmah krenuti prema Zenici i da se susretnemo u Bolnici. Stigao sam brzo i odmah se priključio delegaciji. Obišli smo zatim povrijeđene. Sutradan mi je Alija povjerio zadatak da budem njegov lični izaslanik na ceremoniji dženaze u Zenici. Kao lični izaslanik predsjednika BiH predvodio sam veliku državnu delegaciju, a za vjerski dio ceremonije bio je zadužen reisu-l-ulema. No, ovo sada, u Sarajevu, desetak godina od nesretnih događaja u Kaknju i dženaze u Zenici, bila je sasvim drugačija situacija. Inspirirani lijepim trenutkom informirao sam reisu-l-ulemu o svečanom događaju koji će uslijediti desetak dana kasnije. Sa mnom je bio trebinjski imam Husein Hodžić. Kazali smo da su radovi pred samim završetkom. Ovaj razgovor bio je veoma topao. Reisu-l-ulema je rekao da će on sa velikim zadovoljstvom otvoriti džamiju u Lastvi. Obradovalo me je što je reis iskazao želju da otvori ovaj vjerski objekat a da mu niko od nas nije sugerirao da to učini. Iz ovoga se vidjelo koliko je cijenio rad na obnovi vjerskog života u jugoistočnoj Hercegovini. Kratko je trajalo radovanje. Sutradan nas je pozvao i rekao da je zaboravio na prethodno dato obećanje IZ u Ilijašu da će toga dana otvoriti novosagrađenu džamiju. Želeći potcrtati važnost ovog događaja reisu-l-ulema je predložio da narednog vikenda, u predvečerje otvaranja džamije posjeti Hercegovinu. Rekao je da će u Lastvi održati hutbu povodom 15. godišnjice genocida u Srebrenici i da će vakifu uručiti vakufnamu za učinjeno hair djelo. Složili smo se s tim, pa je Medžlis Islamske zajednice Trebinje dobio zadatak organizirati ovu iznimno važnu posjetu. A to nije bila lahka zadaća, jer je reisu-l-ulema dolazio u cjelodnevnu posjetu sa veoma ambicioznim programom.

Islam se vraća u Lastvu

Posjeta Reisu-l-uleme započela je ujutro 9. jula 2010. i trajala je cijeli dan. Najviša delegacija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini obišla je sve džamije čiji tok izgradnje je uveliko trajao ili su vjerski objekti bili pri samom završetku.

Noć pred dolazak

Noć prije toga doputovao sam u Trebinje. Ništa nismo naštimavali ali se dogodilo da baš te večeri na Lejletul mirdž i Dan vakufa, dođem u džamiju u Lastvi da obavim namaz. Ovdje su se skupili najodaniji članovi Islamske zajednice iz Trebinja i Bosne i Hercegovine gdje smo zanijetili, a onda i klanjali akšamski namaz. Noć je pala na Korjeniće. Svjetla iz džamije su obasjavala Svatovsku glavicu. Bio je to prekrasno lijep doživljaj zajedničkog uživanja u molitivi džematlija koji su poslije toliko godina sada ponovo javno svjedočili postojanje Allaha dž.š. Mujezin Ishak Bećar "prosuo" je svoj milozvučni glas lastvanskom kotlinom pozivajući

Srdačan susret reisu-l-uleme sa vjernicima na jugu BiH

Posljednje pripreme pred dolazak reisa

muslimane na molitvu. Odjekivalo je kroz šumu koja se nalazila uz obod džamije: *"Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber, Allahu ekber ešhedu enlailahe ilallah..."* Zbijeni u safu[28] osjećali smo međusobno drhtanje svog brata u vjeri u veličanstvenosti odabranog trenutka.

Džamija je još mirisala na kreč i boju, na svježe ofarbano drvo i na prostirku novih tepiha koji su nam darovani iz Irana da prostremo u ovom Božijem prostoru. Mi smo sjeli ujedinjeni u tom neponovljivom trenutku, onako ukrug, da se dogovorimo šta će ko raditi pred sutrašnju posjetu visoke delegacije Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Određena je delegacija za doček reisu-l-ulemu. U njoj su bila tri čovjeka - glavni imam Husein ef. Hodžić, predsjednik Medžlisa Islamske zajednice Mustafa Fetahagić i ja, kao vakif. Sutradan ujutro trebalo je poraniti u Planu kod Bileće, gdje ćemo se susresti sa reisom i delegacijom. Kako je ostalo još dosta posla da se uradi pred sutrašnju posjetu, odlučili smo da se polahko raziđemo a da sa imamom Huseinom Hodžićem ostane Ervin Ćatović, momak koji je svim srcem pršao dobrim ljudima. Ujutro je reisu-l-ulema stigao na dogovoreno mjesto u Bileći, ali smo se nekim slučajem mimoišli. Vratio sam se pred džamiju u Lastvi gdje sam odlučio da sačekam reisu- l-ulemu dr. Mustafu Cerića, koji je zajedno sa delegacijom prije dolaska u Lastvu bio u posjeti drugim džamijama u okolini Trebinja. Negdje oko jedan sat poslije podne pred džamijom se zaustavilo nekoliko luksuznih vozila sa visokom delegacijom Islamske zajednice. Srdačno sam dočekao reisu-ulemu kojeg je pratio muftija mostarski Seid Smajkić[29] i njegovi saradnici. Poželio sam mu dobrodošlicu i krenuli smo uz Svatovsku glavicu ka maloj džamiji koja je bila okružena mezarima merhuma. Pred džamijom su već čekale džematlije. Kamere su neprekidno bile uključene i može se reći da je cijeli događaj snimljen iz mnogo uglova i mnoštva situacija. Uistinu pravi je bio problem iz mora fotografija odabrati one koje će se naći u ovoj knjizi.

Ipak, vrhunac cjelokupne posjete jugoistočnoj Hercegovini bilo je uručivanje vakufname. Reisu-l-ulema je odlučio da se odštampa posebna vakufnama. Ovo sam cijenio jer sam znao da ovakve dokumente izdaje isključivo Vakufska direkcija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. U tome se vidjela zahvalnost reisu-u-uleme za učinjeno dobro djelo, koja ga je neobično ganulo, što će on kasnije javno kazati tokom hutbe u Lastvi. Euforiju je podgrijavala činjenica što je tog dana reisu-l-ulema govorio o 15- godišnjici genocida u Srebrenici. U tom činu je bilo dosta simbolike. Hutba je izgovorena u nezavršenoj džamiji, koja je također bila žrtva agresije, a pričala je o Srebrenici, jednoj preteškoj bošnjačkoj nezarasloj rani koja je stalno krvarila. Tijela okrutno ubijenih Srebreničana su stalno otkrivana. Kako je reisu-l-ulema htio predati vakufnamu njenom vakifu u još nezavršenoj džamiji doživio sam ovo kao izniman čin. Uzbuđen zbog učinjenog veoma rijetkog djela reisu-l-ulema je govorio nadahnutim riječima.

[28] Saf (säf) je red u džamiji prilikom molitve. Etimologija: tur. ← arap. ṣāf

[29] Seid Smajkić, rođen je 1947. u Svinjarevini, općina Mostar; završio je Islamski teološki fakultet u Kairu. Obavljao je dužnost glavnog imama za Hercegovini, a penzioniran je kao muftija mostarski. Merhametova fondacija "Muradif Ćato" dodijelila mu je 2014. godine nagradu za doprinos razvoju i očuvanju Bosne i Bošnjaka.

Allah, dekoracija Senada Hodžića iz Janje

Reisu-l-ulema dr. Mustafa Cerić

Vakufnama čin zahvalnosti Adamiru Jerkoviću

Zahvaljujem uzvišenom Allahu dž.š. što mi je omogućio ovu čast da danas budem sa vama u ovom džematu Lastva povodom obnove džamije koju je svojom dušom i srcem, svojim imalom idžanom uradio naš brat Adamir Jerković sa svojom suprugom i porodicom.

Zaista sam veoma ponosan i veoma sretan što među nama ima takvih Bošnjaka–muslimana koji prvo mogu i koji ne samo što mogu nego koji hoće. Kod nas se u Bosni kaže, nadam se i u Hercegovini isto tako - ne kuha pitu ko ima nego ko je naučio. Dakle, nije da je to neko uradio zato što ima nego zato što je htio. Ja sam danas došao mahsuzile da prisustvujem ovome činu i da objavim vama da smo tim povodom uradili posebnu vakufnamu kao čin naše zahvalnosti i kako kaže u hadisu Božiji Poslanik "men la ješkuri na sa la ješkuri la" – onaj koji se ne zahvaljuje ljudima nije zahvalan ni Bogu. Znači, treba se zahvaliti i pohvaliti onoga koji je učinio dobro. Rijetko mi je i pružena prilika u mom poslu i u mom životu da prisustvujem jednom ovakvom činu. Naravno Adamir Jerković je mogao sve što je uložio u ovu džamiju uložiti na neko drugo mjesto i na drugi način sebi možda priuštiti zadovoljstvo, a on je našao da je ovo vrhovno zadovoljstvo – prvo da potvrdi svoje korijene, ovdje gdje je

Reisu-l-ulema uručuje vakufnamu Adamiru Jerkoviću

njegov babo učio prvi šehadet da se vrati na korijene svoga babe i ja sam uvjeren kao da vidim, kao da osjećam da je njegov babo sretan na drugome svijetu što ima takvoga sina. Znate, ima onaj kur'anski hadis gdje kaže – kad umremo knjiga se zatvori. Sad oni koji su sumnjali da kiramet (hatirin) sve snimaju... znate kad smo bili mala djeca ono su nam govorili, nekad da bi nas obradovali, a nekad da bi nas zastrašili, da ima melek . Jedan je na desnoj strani koji sve piše i sve vidi. Znate maloj djeci kad kažeš jesi li ti to uradio, ja sam te vidio, ona kažu kako znaš kako si mogao vidjeti? Dakle, mi smo kao djeca učili da ima kiramet hatidin koji pišu. Naravno, sa odrastanjem počneš da racionaliziraš. Tada kažeš da su to hodžinske priče i bajke. Ali mi sada, ova generacija, dobro zna da ima toliko kamera, da postoji internet, da

te snima, da uopće ništa ne znaš i ništa ne vidiš, dakle ta tehnika, a to da nema u prirodi... to ne bi moglo biti bez obzira što bi mi imali želju za tim. E, sada taj koji je omogućio nama da imamo mobitel, da razgovaramo pa da čak sliku i vidimo prilikom razgovora na mobitelu i da gledamo na televiziji preko satelita, kiramet hatidin to su ti sateliti zapravo, to je to što Bog registrira sve. Kako se kaže u Kur'anu ništa se ne događa ni malo ni veliki, ni list kad padne bez Allahovog znanja, dakle sve se zna. E, sad, ako je to tako, onda svi mi imamo svoju knjigu od rođenja. Kažu do petnaeste godine ne pišu se grijesi, dok ne budeš punodoban. To je ta razlika između islama i drugih religija, posebno kršćanstva. Islam propovijeda da se svi rađamo bez grijeha, slobodni, dok imamo i onu drugu doktrinu koja kaže da se svi rađaju sa

Amin, amin... Stvoritelju dragi

Skrušeni u molitvi

grijehom i da bi taj grijeh oprao mora se proći kroz proces baptizacije ili čišćenja, svete vodice. Vidite u islamu svi se rađamo čisti od grijeha a ovaj svijet je prljav.

I sva filozofije naše vjere islama je u tome da prođeš ovaj svijet sa što manje ogrebotina i što manje prljavštine da ti se ne zalijepi za tebe. Sva filozofija je u tome. Znači, onu čistu dušu koju ti je Allah dao da je možeš vratiti što čišću kad se Njemu vratiš. E, sad vidite. Ta knjiga se zatvara kada pređe na drugi svijet osim u dva odnosno u tri slučaja. Ako iza sebe ostaviš takozvanu sadaku džariju, to je trajna sadaka, to je vakuf. Ako iza sebe ostaviš neko korisno znanje, knjigu, koju će ljudi čitati i stalno iz toga crpiti znanja. I, treća stvar, ako iza sebe ostaviš evlad koji će da te se sjeća hajr dovom. Ja ovo povezujem sa ovim trećim da je babo našeg Adamira sada ima hajr dovu i da je babo Adamira Jerkovića sada sretan i zadovoljan što je njegov sin došao u njegovo selo, u njegovo mjesto i podigao džamiju kao svoj lični vakuf. Evo, ja sam danas došao da to mubarećleišem Adamiru i da mu čestitam i naravno da zajedno sa vama pohvalim imama Huseina Hodžića na onome što je uradio na obnovi džamija u ovoj regiji Trebinja. Mi smo sad obišli pet-šest džamija od Bileće, Avdića...Vidim da je učinjen ogroman posao. Hvala vam što ste došli vi koji ste i u Danskoj i u Švedskoj, Australije, i naravno iz Sarajeva i iz Trebinja... Vidim da smo otprilike u istim godinama, u petoj deceniji, možda neko u šestoj, a neko u osmoj...

Progonitelji su nam kazali ko smo

"Mi Bošnjaci smo narod koji je sada razbacan po cijelom svijetu. Ovih dana sam čitao refleksije od Einsteina, koji je bio Jevrej i ostavio je iza sebe mnogo predavanja, pisama i uputstava Jevrejima šta da rade. I između ostalog govori o cionizmu i svim ostalim stvarima. Ali, kada čitam to, preslikava se ono što se nama događa u Evropi. I Jevreji koji su bili razasuti po cijelom svijetu, koji nisu bili uvezani, koji nisu znali odakle su, koji su izgubili svoj nacionalni i vjerski identitet, oni su postali narod, Jevreji su spoznali da su Jevreji, zahvaljujući, kako Einstein kaže, ne njihovim jevrejskim učiteljima nego protivnicima, njihovim neprijateljima. Ista je stvar i sa nama. Mi smo spoznali da smo Bošnjaci ne od bošnjačkih učitelja, čak ni od naših roditelja koji nam nisu htjeli o tome pričati, nego su nam kazali upravo oni što su nas progonili. Oni su nam kazali ko smo. Prvo su nas zvali Turcima, mi odgovarali 'nismo nismo', pa onda Hrvatima, Srbima, ne znam već kako, pa onda Muslimani sa velikim "M"... Mi smo Bošnjaci, mi smo oduvijek bili Bošnjaci, uvijek od kako znamo za sebe i to je naše pravo nacionalno ime i na to ime treba da budemo ponosni i to našoj djeci treba da objašnjavamo, treba našoj djeci da budemo učitelji, a ne da im budu oni koji dođu po njih da im oni kažu ko su i šta su i da ih osposobimo da se znaju braniti i mentalno i intelektualno i kulturno i sportski i kako god hoćete i na svaki drugi način. Zato, hoću da kažem, naša sudbina je poput mnogih

Žene su dobile naglašeno mjesto u Kur'anu Časnom

malih naroda. Kao što reče Muhamed Igbal, mali narodi su utjeceli na mnoge krupne povijesne događaje. Jer, mali narodi, posebno u Evropi, oni su ti koji duboko i dublje razmišljaju o svemu. Kad si većina onda se utopiš u onu većinu i ne osjećaš opasnost i nisi budan. Ko su najveći književnici i u fizici i književnosti - upravo Jevreji koji su se branili i koji su morali da se dokazuju da bi mogli opstati u Evropi. Dva puta smo zajedno sa Jevrejima bili protjerivani. Prvi puta 1492. u Španiji zajedno Jevreji i Muslimani su protjerani. Kad smo mi Jevreje ovdje u Bosni primili, ovdje u Sarajevo ih je došlo 70 hiljada, i onda u II svjetskom ratu, a nas Bošnjake su potkraj prošlog stoljeća protjerali i izvršili genocid nad nama. Dakle iz tih činjenica mi moramo učiti jedni od drugih. I na isti način kao što su Jevreji govorili "Vidimo se u Jerusalemu" svakog jutra mi Bošnjaci, ma gdje bili, moramo kazati vidimo se u našoj Bosni vidimo se u našem Trebinju, vidimo se u našoj Lastvi, vidimo se tamo gdje su naši roditelji bili... Naravno, ja sam živio u Americi pet godina, znam može se živjeti, ali čovjek onda u jednom trenutku shvati da ti nisi obična životinja samo koja jede i pije biološki da preživiš nego ima nešto što je, ipak, nešto što se zove ljudsko, nešto što ima duša, nešto što ima ljubav, nešto što se ne može kupiti niukakvom šopingu, ni u Švedskoj, ni u Danskoj, ni u Americi ni u Australiji nego se samo može osjetiti ovdje kad se dođe.

Zato hoću da vam kažem da mi je drago što ste došli, da se zahvalim svi zajedno našem bratu Adamiru Jerkoviću i njegovoj supruzi i njegovoj porodici i da zamolimo Allaha dž.š. da ga nagradi (odobravanje u džamiji, "amin, amin") za ovo i da bude primjer drugima kako treba voliti svoju vjeru, svoju kulturu, svoj narod i naravno svoj kućni prag i kako treba voliti svoga oca i svoje porijeklo. Ali isto tako ovdje smo mi došli da podržimo imama Huseina Hodžića u njegovom naporu da svaku džamiju obnovi da sve džamije čak i one i prije rata prvog svjetskog rata, između dva rata, za vrijeme II sv. rata, za vrijeme komunističkog doba da se sve te džamije obnove. Sa muftijom u razgovoru kad smo išli u Nevesinje kad smo razgovarali onda smo kazali da bez obzira ima li ili nema povratanika mi ćemo džamije obnoviti i za to nas podržite u tome. Jednoga dana će se vratiti. Nas prozivaju često što mi samo džamije pravimo što ne pravimo fabrike. Naravno, nije naše da mi pravimo fabrike, ali ovi što treba da prave fabrike te pare što treba za fabrike mace pojedu negdje, ne znamo gdje. Ali mi džamije – to se vidi. Evo tu je džamija. Ali jedan je uradio to. Prvo je napravio fabriku pa je pozvao ljude da dođu. Niko se nije vratio. I on dolazi meni, kaže reis efendija, ja sam shvatio da dok džamiju ne pravim nema povratka. I to u Gacku, ovdje jedan. I onda je on džamiju napravio. Ima nešto kada vidiš munaru, kada vidiš džamiju, vraća ti se samopouzdanje. I zato je bitno da mi u džematu posebno u Hercegovini, ali to važi i za istočnu Bosnu, bez obzira da li ima povratnika ili nema i vi koji ste otišli daleko imate viška od onog svog, pitajte u svom mjestu da li se pravi ako se ne pravi zovi hodžu reci što se ne pravi, zovi muftiju, zovi reisu-l-ulemu, kaži zašto se ne pravi tamo džamija. Vršite pritisak da obnovimo te džamije i jednoga dana će to − ovo su biljezi koji nama označavaju da je ovo ovdje naša zemlja, mezari su naši, munara je ovdje i jednoga dana će se aBd vratiti, nikad se ne zna – vidite kako se mijenja situacija preko

Prvih pet ajeta Kura'na objavljenih Muhamedu s.a.v.

noći – euro padne dolje, dolar ode gore preko noći neka situacija. Ja se sjećam ima nekih ljudi koji su otišli u Ameriku njihova braća sada šalju novac u Ameriku da prežive zbog recesije. Mi ne znamo šta će biti za deset, za dvadeset godina. Možda će ovo mjesto biti gdje će se vraćati ljudi, gdje će se svi ti potomci moći vratiti u Bosnu. Zato je jako važan ovaj vaš dolazak. I budite ponosni na sebe danas što ste došli, prenesite to drugima sa kojima se družite u vašim porodicama. Mi moramo čuvati svoj identitet u porodičnom životu ondje gdje ne možemo u javnom. Moramo u porodičnom, rodbinskom, užem, džematskom, moramo preživjeti, ali pri pameti i moramo znati da okruženje u kojem mi živimo nije nama naklonjeno bez obzira koliko mi govorili i koliko mi nastojali nije nam naklonjeno i opet čim budu imali drugu priliku opet će to uraditi. Jer vidite sa kojom drskošću negiraju genocid za kojeg svi znaju, a sama negacija genocida govori opet da su spremni ponovo uraditi ono što su uradiili. Zato mi moramo biti jedinstveni, biti solidarni, moramo znati jedni za druge, brinuti jedni o drugima i moramo se međusobno pomagati.

Naravno. Ja sam ovdje danas i da podržim rad muftije Sejid ef. Smajkića, za kojeg smatram, on je stariji po godinama od mene, i ako ima junak u Hercegovini, a ima jako mnogo, sigurno da je on na čelu tih junaka koji su branili ono što se moglo odbraniti svojim životom svojim džanom, svojim malom, to je bio muftija Smajkić. Zato želim da u ovom današnjem danu osjetimo svi ovu radost i kao da osjećam prisustvo Božije, Božije blagodati, blagoslova, bereketa. Sa vašim licima sa vašim dolaskom, sa ovom džamijom i sa ovim dobrim djelom kojim je počastio sve nas Adamir Jerković, da ga Allah dž.š. nagradi (“Amin, amin” – gromoglasno).

Dirljiv susret vrhovnog poglavara muslimana i naroda

Reisu-l-ulema čestita vakifu Almini Jerković hairli djelo ponovnog uzdignuća džamije u Lastvi

Svima je pružena ruka

Mladi pozdravljaju dolazak reisu-l-uleme na jug domovine

Reisu-l-ulema govori u Lastvi o 15-godišnjici genocida u Srebrenici

Pažljivo se sluša svaka izgovorena riječ

Zašto je međunarodna zajednica izdala bosanske muslimane 11. jula 1995?

Neposredan dijalog reisu-l-uleme i vjernika u Lastvi

Reisu-l-ulema Cerić okružen muftijom Smajkićem i glavnim imamom Hodžićem

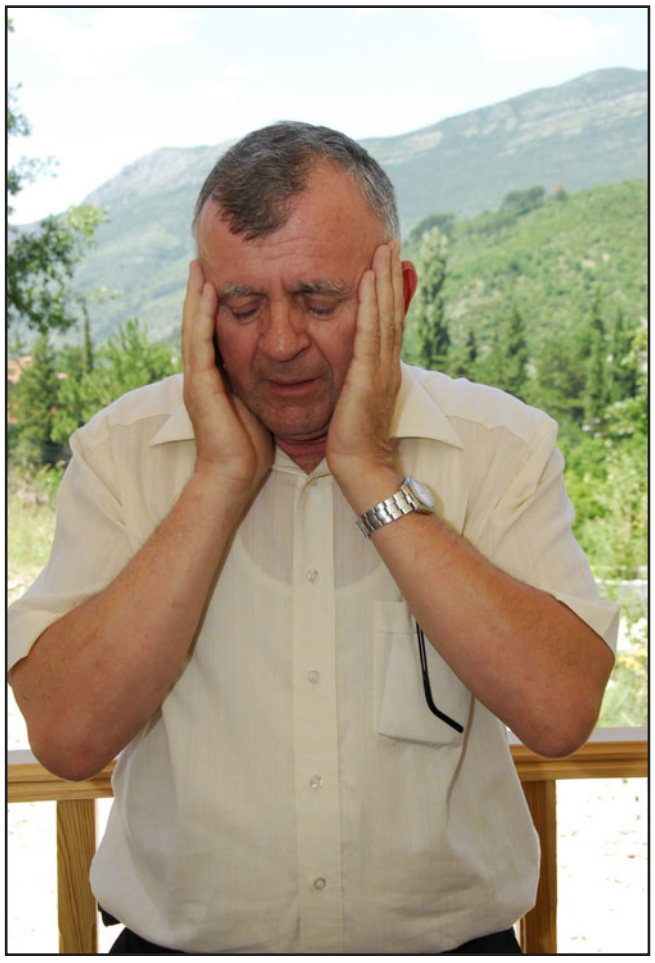
Reisu-l-ulema je svečano uručio vakufnamu Adamiru Jerkoviću

Dr.Mustafa Cerić: "Došao sam da mubarećleišem Adamiru i vama svima"

Molitva u Lastvi, prvi put od 1992. godine

Oglasio se ezan

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
اَللّٰهُ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّوْمُ . لَا تَاْخُذُهٗ سِنَةٌ وَّلَا نَوْمٌ .
لَهٗ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ . مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ
عِنْدَهٗٓ اِلَّا بِاِذْنِهٖ . يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيْهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ .
وَلَا يُحِيْطُوْنَ بِشَيْءٍ مِّنْ عِلْمِهٖٓ اِلَّا بِمَا شَآءَ . وَسِعَ كُرْسِيُّهُ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ . وَلَا يَئُوْدُهٗ حِفْظُهُمَا . وَهُوَ الْعَلِيُّ الْعَظِيْمُ .

Uprkos tome što je džamija jedno vrijeme bila izložena atmosferskim neprilikama ostao je Božiji zapis (oblikovao Senad Hodžić)

Učenje molitve

Čestitke vakifu

Svi su doživjeli veliku radost

Ushićenje vjernika

Islam je vraćen u Lastvu

Ispraćaj visoke delegacije koju je prevodio reisu-l-ulema Islamske zajednice u BiH Mustafa dr. Cerić.

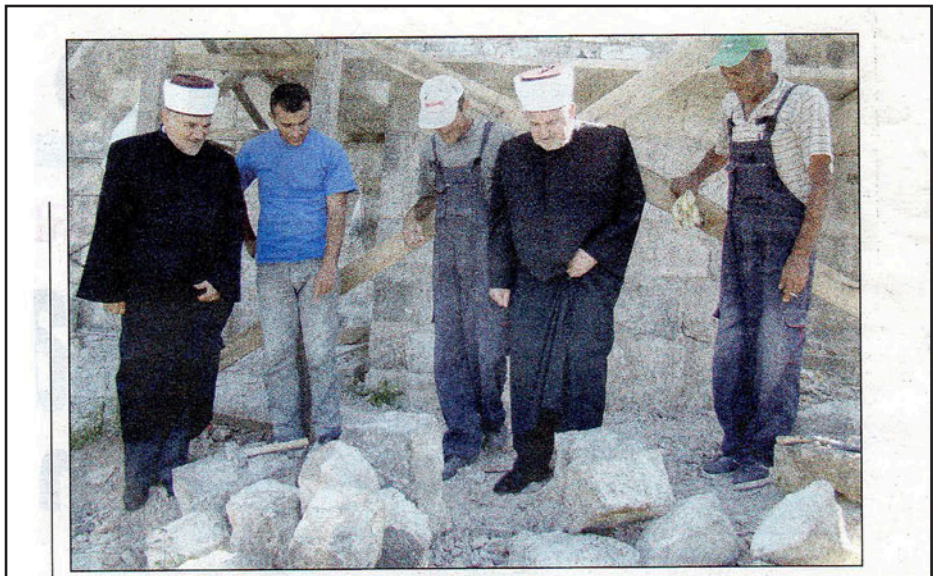
Štampa o posjeti Reisu-l-Uleme Hercegovini

Radili smo predano na obavještavanju naše javnosti o posjeti reisu-l-uleme dr. Mustafe Cerića Trebinju i Bileći, odnosno njegovog obilaska građevinskih radova na mesdžidu u Skočigrmu koji se nalazi na samoj granici sa Crnom Gorom i džamiji u Lastvi. Oslobođenje i Dnevni avaz su donijeli informacije o ovoj posjeti, pri čemu je Dnevni avaz apostrofirao entuzijazam Trebinjaca kojim je reisu-l-ulema ulio nadu za Bošnjake u istočnoj Hercegovini. Najdetaljniji izvještaj sa manifestacije u Lastvi donio je Preporod, a zanimljiv tekst je napisan u ženskom muslimanskom časopisu Zehra koji je detaljno opisao veliki događaj u Lastvi.

Obilazak obnovljenih džamija pred svečano otvorenje (Preporod, 13. 7. 2010.)

Reisu-l-ulema dr. Mustafa ef. Cerić u pratnji mostarskog muftije h. Seid ef. Smajkića boravio je u jednodnevnoj posjeti Trebinju i Bileći (9.7.2010.g) gdje su se susreli sa povratnicima. Reisu-l-ulema dr. Cerić obišao je gradilišta džamija u Planoj kod Bileće, gradske džamije u Bileći, Pridvorcima kod Trebinja, obnovljenu džamiju u Župi, mesdžide u Gornjem Grančarevu, Skočigrmu, Zasadu i Lastvi.

Posjetom reisu-l-uleme dr. Mustafe ef. Cerića praktično su otpočele svečanosti otvorenja trebinjskih džamija. Tako će već u nedjelju 18. jula svečano biti otvorena džamija Adamira Jerkovića

Reis Cerić ispred džamije u selu Plana

Reis Cerić u istočnoj Hercegovini

Moramo jačati zajedništvo kroz porodicu i džemate

Vakifu Adamiru Jerkoviću, koji je vlastitim sredstvima izgradio mesdžid u Lastvi, reis uručio vakufnamu

Vrhovni poglavar Islamske zajednice u BiH reisu-l-ulema Mustafa ef. Cerić posjetio je jučer mesdžide u Zasadu, Lastvi, Skočigrmu i Grančarevu te džamiju u Župi kod Trebinja.

Riječ je o vjerskim objektima koji su obnovljeni za nepunu godinu. Također, reis Cerić posjetio je Planu i Bileću, gdje je u toku obnova džamija. U mesdžidu u Lastvi, pred okupljenim vjernicima predvodio je džuma-namaz. Vakifu Adamiru Jerkoviću, koji je vlastitim sredstvima izgradio ovaj vjerski objekt, uručio je vakufnamu.

- Sretan sam da postoje ljudi kao što su Jerković i Husein ef. Hodžić, koji mogu biti primjer drugima. Medžlis IZ Trebinje, sa ef. Hodžićem na čelu, uradio je mnogo za bošnjački narod na ovim prostorima. Moramo podržati ideju da se obnove sve džamije i svi mektebi bez obzira na to kakvi su rezultati povratka. Gdje je munara, tu će biti i povratka - kazao nam je reis Cerić.

Okupljenim vjernicima u mesdžidu u Lastvi poručio je da moraju raditi na očuvanju svog bošnjačkog identiteta ma gdje se nalazili.

- Bez obzira na to da li bili u Danskoj, Švedskoj, Australiji ili SAD, morate biti solidarni, morate se brinuti jedni o drugima. Živimo u okruženju koje nije nama naklonjeno. Mi moramo jačati zajedništvo kroz porodice, kroz džemate. Ovo je naša zemlja, mezari su naši, džamije su naše - rekao je reis Cerić.

Vrhovni poglavar IZ posebno je izrazio radost što je obnovljen i mesdžid u Skočigrmu, koji se nalazi na samoj granici BiH s Crnom Gorom. Za naš list kazao je da ga je ohrabrio entuzijazam Trebinjaca, koji mu je ujedno ulio nadu da za Bošnjake u istočnoj Hercegovini ima budućnosti. ***A. DUČIĆ***

Događaje u Lastvi pratila je štampa (Dnevni avaz)

BROJ 14/928 • 15.

Reisu-l-ulema u Trebinju i Bileći

OBILAZAK OBNOVLJENIH DŽAMIJA PRED SVEČANO OTV

Reisu-l-ulema dr. Mustafa ef. Cerić u pratnji mostarskog muftije h. Seid ef. Smajkića boravio je u jednodnevnoj posjeti Trebinju i Bile gdje su se susreo sa povratnicima u ovom dijelu naše zemlje. Tokom posjete reisu-l-ulema dr. Cerić obišao je gradilišta džamija u Pla gradske džamije u Bileći, Pridvorcima kod Trebinja, obnovljenu džamiju u Župi, mesdžide u Gornjem Grančarevu, Skočigrmu, Zasadu

Reisu-l-ulema dr. Mustafe ef. Cerića nakon klanjanja džume namaza uručio je vakufnamu vakifu džamije u Lastvi koja će od sada nositi ime Adamira Jerkovića. „Ponosan sam na Adamira Jerkovića. Obnovio je džamiju u kojoj je učio njegov otac i na taj način pokazao kako treba voljeti svoju domovinu, kulturu i narod", kazao je reisu-l-ulema dr. Mustafa ef. Cerić.

VAKUFNAMA ADAMIRA JERKOVIĆA

Reisu-l-ulema dr. Cerić se u hutbi koju je održao u obnovljenoj džamiji posebno se osvrnuo na historijski čin uručenja vakufname. „Rijetko mi je pružena prilika u mom poslu i u mom životu uopće da prisustvujem jednom ovakvom događaju. Adamir je mogao na drugi način sebi priuštiti zadovoljstvo i uložiti ova sredstva u druge namjene, a on je našao da je obnova ove džamija vrhovno zadovoljstvo. Potvrdio je svoje korijene jer zna da je njegov babo proučio prvi šehadet u ovoj džamiji. Obnovom džamije Adamir je potvrdio svoju pripadnost dini-islamu", kazao je reisu-l-ulema Cerić.

Reisu-l-ulema dr. Mustafa ef. Cerić nije krio zadovoljstvo pred slikama koje je vidio tokom posjete Trebinju i Bileći i rezultatima koje je ostvario Medžlis IZ Trebinje predvođen Husein ef. Hodžićem i predsjednikom Mustafom Fetahagićem, stoga je u svojoj hutbi javno odao priznanje prvim ljudima Medžlisa Trebinje, povratnicima u ovom gradu, raseljenim Trebinjcima i mostarskom muftiji h Seid ef. Smajkiću. „Danas smo ovom posjetom željeli podržati sve vaše inicijative da sve džamije obnovite, bilo da su porušene u posljednjem ratu ili prije njega. Jednog dana će se to vratiti svima nama, bošnjačkom narodu. Vratit će se našoj djeci. Praksa je pokazala da obnova džamija povratnicima vraća samopouzdanje bez obzira koliko broj povratnika bio. Obnova džamija pokazuje da smo svjesni svoje prošlosti, svoje sadašnjosti i da planiramo budućnost. Mi ne znamo šta će biti za deset- dvadeset godina. I zato je važno da smo se danas okupili ovim sretnim povodom u obnovljenoj džamiji u Lastvi, kazao je reisu-l-ulema dr. Mustafa ef. Cerić.

BOŠNJAČKA KREATIVNA ENERGIJA

Obraćajući se okupljenim vjernicima mostarski muftija h Seid ef. Smajkić se prisjetio iskušenja kroz koja su prošli muslimani Trebinja od progona iz rodnog grada, preko sramnog sprečavanja postavljanja kamena temeljca za Osman pašinu džamiju 5. maja 2001.g. „Od tada nije prošlo mnogo i evo mi našom udruženom solidarnošću uzvraćamo dobrim, humanim djelima. Duboko vjerujem da će ova kreativna energija nadjačati prošlo vrijeme", kazao je muftija Smajkić. U kratkom obraćanju Adamir Jerković je objelodanio razloge zbog kojih se odlučio da obnovi džamiju u Lastvi. „Ja želim i nadam se da će mi se Allah dž.š. smilovati i ovaj moj mali vakuf učiniti da služi vjeri islamu, muslimanima u Hercegovini, da za

Reisu-l-ulema Cerić uručio je vakufnamu Adamiru Jerkoviću...

Pred mesdžidom u Skočigrmu

Džamija u Župi

Ispred mesdžida u Grančarevu

žnjom i velikom nadom Bošnjaci Trebinja i Bileće su doživjeli posjetu reisu-l-uleme Cerića. Ovu činjenicu sublimiraju okolnosti i sudbina obnavljajućih džamija, koje čekaju svoja skora otvorenja. Džamija u Župi, svega tri kilometra udaljena od granice sa Crnom Gorom, obnovljena je sredstvima protjeranih Bošnjaka iz Danske, Švedske i drugih krajeva svijeta. Tokom svoje historije rušile su je sve vlasti i svi režimi. I Rusi, i Crnogorci, uskoci i hajduci, i carevi i inžinjeri. Ko je stigao. No nadu i misao da mogu biti svoji na svom i onda kad žive daleko od svog djetinjstva Bošnjacima Lastve nisu srušili. Njena arhitektura,visina munare još je skromnija od naglašene želje Bošnjaka iz ovog kraja. Bilo kome ko dođe ovoj džamiji ostavljeno je sasvim malo mogućnosti; pokloniti se pred savršenstvom graditeljskog izraza. Predanje kaže kako je početkom XIX stoljeća pred džamijom u Župi došlo do svađe između dvije ugledne porodice sa smrtnim posljedicama. Tada se džemat stare župe Vrm podijelio na četiri dijela Župu, Grančarevo, Lastvu i Skočigrm. Eto tragom tih međumuslimanskih podjela vodio je dalji protokol posjete visoke delegacije Rijaseta.

OVDJE GDJE RIJEČI PRESTAJU

Najprije u Grančarevo, gdje se u impresivnom pejzažu nad obalama vještačkog jezera Trebišnice smjestio mali, ali toplinom i ljudskom brigom ispunjen mesdžid. Dok radnici i Srbi i Bošnjaci gizdaju mesdžid za svečano otvorenje učeći fatihu, uputili smo se dalje. U Lastvu. Stotinjak metara iznad čuvene vile Vlade Šegrta, „Titovog titulara" cijele Hercegovine, gdje se nekad pilo, orgijalo i smišljalo kako doskočiti muslimanima, na brijegu cijelom kotlinom dominira džamija Adamira Jerkovića. Skupilo se cijelo Trebinje da posvjedoči trenutak kad reisu-l-ulema Cerić bude uručivao vakufnamu Adamiru Jerkoviću. A dalje uz suru planinu nakon četiri kilometra sasvim na vrhu, oivičen s tri klanca, a svaki klanac doima se kao kapija u stare gradove, na prostranom proplanku na sred Skočigrma okružen mezarjem smješten je obnovljeni mesdžid. Mir, tišina koju čovjek može ovdje osjetiti zadirkuje dušu da odmah otpočne zikr. Taj osjećaj Husein ef. Hodžića koji je bio i inicijator i izvođač i nadzorni organ obnove ovog mesdžida ponukao je da na svečano otvorenje pozove jednog od šejhova u našoj zemlji, kako bi na najadekvatniji način izrazio godinama stican osjećaj zahvalnosti Allahu dž.š. Mesdžid u Skočigrmu već ima tekijski mir i tišinu a tamo dalje u horizontu pogled na Nudol, Klobuk gdje su nekad također postojale dvije džamije. I pogled na Drobnjak, mjesto gdje je ubijen veliki Gazi Husrev-beg, dijete ovih krajeva.

ISLAMSKA ZAJEDNICA DUŽNA JE OBNOVITI DŽAMIJE

U cijeloj Župi (Lastva, Skočigrm, Grančarevo) živi tek nekoliko bošnjačkih porodica, stoga su sve češća pitanja zašto se obnavljaju džamije kad nemaju džemata. „Islamska zajednica je dužna da vodi brigu o svojim objektima, da ih čuva, izgrađuje i obnavlja. Islamska zajednica nije obavezna graditi fabrike. To je obaveza države, vlasti i onih koji su prihvatili tu odgovornost. Ne možemo znati kakva će naša sudbina bi-

Posjetom reisu-l-Cerića praktično su otvorenja trebinjs već u nedjelju 18. ju na džamija Adamira jula obnovljene dž 31. jula mesdžida u mesdžida u Zasadu u Skočigrmu i nako ma džamije u Bileći.

Gradska u Bileći i Avd se radnici G.P. Arhitek rade na obnovi mun ći sredstvima prikupl Rijaseta IZ BiH. Masiv običajeni za džamije vaju velike probleme nu iz Stoca jer su za va ovdje morali insta gli dopremiti kamen dok me mladi majstor ga na vjeronauci uč ma umjesto da ih ob rić se popeo na obno bi se lično uvjerio i za ljů nad iskušenjima s telji. Reisovo oduševlj događaj kada je Avdo nara bila izgrađena ma iznad alema klan Svečano otvorenje dž je nakon Ramazansko

Ni u Planoj kod Bi ća, nema povratnika. na. Preostalo je još i tvrtaste munare i po Izvođač radova G.P. da mu je do sada up od predviđenih 140 c miju. Naime Udružen u Šarajevu preuzelo kupljanja finansijskih administrativnu pod znat sa ovim činjenica rić predložio je da se prema Čamilu Avdiću cijatora formiranja Isl ka u Čikagu, inače sv Bošnjacima u SAD-u akcija za prikupljanje trebnih za obnovu ov džamija ponese ime

MELEKANSKI ĆILI

Nakon što smo se i visoke delegacije IZ ji su postigli u Medž svratili smo i do dav Bijeljanima. Bijeljani đu Berkovića i Bileće. godine srušile pa ju Ahmet je s odobren Bagdada i tamo kao stva pa je podigao. li 1941.g. a džamiju sr ki oficir porijeklom i ći pucao u alem mur nja ostao neoštećen. živio je nekoliko por lokalni Srbi od tada džamije. Nas su na p vali mještani s velikim cijom. Nasred sela, ka raturi, pored seoske

Preporod, 14/928, 15. 7.2010.

u Lastvi. 25. jula obnovljene džamije u Župi a potom 31. jula mesdžida u Grančarevu, 1. avgusta mesdžida u Zasadu, 7. avgusta mesdžida u Skočigrmu i nakon Ramazanskog bajrama džamije u Bileći.

Nakon klanjanja džume namaza reisu-l-ulema dr. Mustafa ef. Cerić uručio je vakufnamu vakifu džamije u Lastvi koja će od sada nositi ime Adamira Jerkovića.

"Ponosan sam na Adamira Jerkovića. Obnovio je džamiju u kojoj je učio njegov otac i na taj način pokazao kako treba voljeti svoju domovinu, kulturu i narod", kazao je reisu-l-ulema.

Vakufnama Adamira Jerkovića

Reisu-l-ulema dr. Cerić se u hutbi koju je održao u obnovljenoj džamiji posebno se osvrnuo na historijski čin uručenja vakufname. "Rijetko mi je pružena prilika u mom poslu i u mom životu uopće da prisustvujem jednom ovakvom događaju. Adamir je mogao na drugi način sebi priuštiti zadovoljstvo i uložiti ova sredstva u druge namjene, a on je našao da je obnova ove džamije vrhovno zadovoljstvo. Potvrdio je svoje korijene jer zna da je njegov babo proučio prvi šehadet u ovoj džamiji. Obnovom džamije Adamir je potvrdio svoju pripadnost dini-islamu", kazao je reisu-l-ulema Cerić.

Reisu-l-ulema dr. Mustafa ef. Cerić nije krio zadovoljstvo pred slikama koje je vidio tokom posjete Trebinju i Bileći i rezultatima koje je ostvario Medžlis IZ Trebinje predvođen Husein ef. Hodžićem i predsjednikom Mustafom Fetahagićem. Stoga je u svojoj hutbi javno odao priznanje prvim ljudima Medžlisa Trebinje, povratnicima u ovom gradu, raseljenim Trebinjcima i mostarskom muftiji h Seid ef. Smajkiću. "Danas smo ovom posjetom željeli podržati sve vaše inicijative da sve džamije obnovite, bilo da su porušene u posljednjem ratu ili prije njega. Jednog dana će se to

vratiti svima nama, bošnjačkom narodu. Vratit će se našoj djeci. Praksa je pokazala da obnova džamija povratnicima vraća samopouzdanje bez obzira koliko broj povratnika bio. Obnova džamija pokazuje da smo svjesni svoje prošlosti, svoje sadašnjosti i da planiramo budućnost. Mi ne znamo šta će biti za deset-dvadeset godina. I zato je važno da smo se danas okupili ovim sretnim povodom u obnovljenoj džamiji u Lastvi, kazao je reisu-l-ulema dr. Mustafa ef. Cerić.

Bošnjačka kreativna energija

Obraćajući se okupljenim vjernicima mostarski muftija h. Seid ef. Smajkić se prisjetio iskušenja kroz koja su prošli muslimani Trebinja od progona iz rodnog grad, preko sramnog sprečavanja postavljanja kamena temeljca za Osman pašinu džamiju 5.maja 2001. "Od tada nije prošlo mnogo i evo mi našom udruženom solidarnošću uzvraćamo dobrim, humanim djelima. Duboko vjerujem da će ova kreativna energija nadjačati prošlo vrijeme", kazao je muftija Smajkić. U kratkom obraćanju Adamir Jerković je objelodanio razloge zbog kojih se odlučio da obnovi džamiju u Lastvi. "Ja želim i nadam se da će mi se Allah dž.š. smilovati i ovaj moj mali vakuf učiniti da služi vjeri islamu, muslimanima u Hercegovini, da ga učini najboljim zavještenjem kojim se stiču trajna dobra. Želim vjerovati da će ovaj mali mesdžid biti svjetlo u tami i da neće ostati samo kulturno-historijski spomenik. Mi, Bošnjaci koji smo ostali ovdje ili koji se vraćamo Lastvi sa odanom skoro djetinjom ljubavlju, hoćemo utrijeti put da se jednom godišnje na ovom mjestu, u ovoj džamiji, uči mevlud kojim ćemo slaviti Allaha dž.š. i svjedočiti islam", kazao je Jerković.

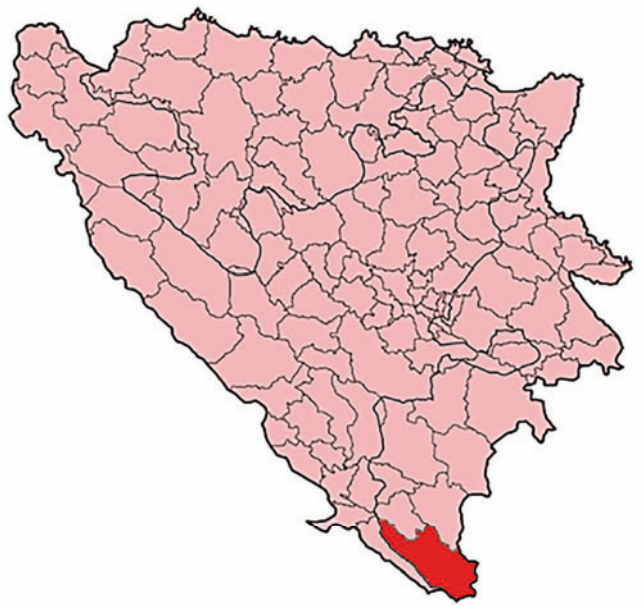
S obzirom da se posjeta bilo kojeg Bošnjaka ovom dijelu Bosne i Hercegovine unaprijed smatra i doživljava historijskom jer je DRŽAVA (ma šta to značilo) od njih digla i poodavno oprala ruke, Bošnjaci Trebinja i Bileće su doživjeli posjetu reisu-l-uleme Ceriča sa velikom nadom. Ovu činjenicu sublimiraju okolnosti i sudbina obnavljajućih džamija, koje čekaju svoja skora otvorenja. Džamija u Župi, svega tri kilometra udaljena od granice sa Crnom Gorom, obnovljena je sredstvima protjeranih Bošnjaka iz Danske, Švedske i drugih krajeva svijeta. Tokom svoje historije rušile su je sve vlasti i svi režimi. I Rusi i Crnogorci, uskoci i hajduci, i carevi i inžinjeri. Ko je stigao? No nadu i misao da mogu biti svoji na svom i onda kad žive daleko od svog djetinjstva Bošnjacima Lastve nisu mogli srušiti. Njena arhitektura, visina munare još je skromnija od naglašene želje Bošnjaka iz ovog kraja. Bilo kome ko dođe ovoj džamiji ostavljeno je sasvim malo mogućnosti; pokloniti se pred savršenstvom graditeljskog izraza. Predanje kaže kako je početkom XIX stoljeća pred džamijom u Župi došlo do svađe između dvije ugledne porodice sa smrtnim posljedicama. Tada se džemat stare župe Vrm podijelio na četiri dijela Župu, Grančarevo, Lastvu i Skočigrm. Eto tragom tih međumuslimanskih podjela vodio je dalji protokol posjete visoke delegacije Rijaseta.

Ovdje gdje riječi prestaju

Najprije u Grančarevo, gdje se u impresivnom pejzažu nad obalama vještačkog jezera-Trebišnice smjestio mali, ali toplinom i ljudskom brigom ispunjen mesdžid. Dok radnici i Srbi i Bošnjaci gizdaju mesdžid za svečano otvorenje učeći fatihu, uputili smo se dalje. U Lastvu. Stotinjak metara iznad čuvene vile Vlade Šegrta, na brijegu cijelom kotlinom dominira džamija Adamira Jerkovića. Skupilo se cijelo Trebinje da posvjedoči trenutak kad reisul-ulema Cerić bude uručivao vakufnamu Adamiru Jerkoviću. A dalje uz suru planinu nakon četiri kilometra sasvim na vrhu, oivičen s tri klanca, a svaki klanac doima se kao kapija u stare gradove, na prostranom proplanku na sred Skočigrma okružen mezarjem smješten je obnovljeni mesdžid, Mir, tišina koju čovjek može ovdje osjetiti zadirkuje dušu da odmah otpočne zikr. Taj osjećaj Husein ef. Hodžića ponukao je da na svečano otvorenje pozove jednog od šejhova u našoj zemlji, kako bi na najadekvatniji način izrazio godinama stican osjećaj zahvalnosti Allahu dž.š. Mesdžid u Skočigrmu već ima tekijski mir i tišinu a tamo dalje u horizontu pogled na Nudol, Klobuk gdje su nekad također postojale dvije džamije. I pogled na Drobnjak, mjesto gdje je ubijen veliki Gazi Husrev-beg, dijete ovih krajeva.

Islamska zajednica dužna je obnoviti džamije

U cijeloj Župi (Lastva, Skočigrm, Grančarevo) živi tek nekoliko bošnjačkih porodica, stoga su sve češća pitanja zašto se obnavljaju džamije kad nemaju džemata. “Islamska zajednica je dužna da vodi brigu o svojim objektima, da ih čuva, izgrađuje i obnavlja. Islamska zajednica nije obavezna graditi fabrike. To je obaveza države, vlasti i onih koji su prihvatili tu odgovornost. Ne možemo znati kakva će naša sudbina biti u budućnosti ali se mi odgovorno odnosimo prema njoj realizirajući svoje emanete, i odgovorno pred generacijama koje dolaze”, istakao je tokom posjete reisu-l-ulema Cerić. Što bi značilo da će se raseljeni Bošnjaci vratiti u ove krajeve čim im Trebinje bude sigurnije i ekonomski bolje od Danske, Švedske i Federacije BiH oni će se vratiti i naseliti i obnoviti stara imanja. No nažalost na tom naši političari uopće ne rade.

Lastva, na karti BiH

Bilećka iskušenja

Ni u Bileći nema povratnika. Rječi su već u Trebinju. Obnavljaju se dvije džamije. Gradska u Bileći i Avdića u Planoj. Ovih dana radnici G.P. Arhitekt iz Mostara intenzivno rade na obnovi munare u gradu zahvaljujući sredstvima prikupljenim sergijom na nivou Rijaseta IZ

BiH. Masivni kameni blokovi, neuobičajeni za džamije u Hercegovini pričinjavaju velike probleme mladom majstoru Gerinu iz Stoca jer su za razliku od drugih obnova ovdje morali instalirati kran kako bi mogli dopremiti kamen na predviđenu visinu. I dok me mladi majstor Gerin zadirkuje što sam ga na vjeronauci učio da klanja u džamijama umjesto da ih obnavlja, reisu-l-ulema Cerić se popeo na obnovljeni dio munare kako bi se lično uvjerio i zadovoljio vlastitu znatiželju nad iskušenjima s kojima su suočeni graditelji. Reisovo oduševljenje podsjetilo nas je na događaj kad je Avdo Kreso nakon što je munara bila izgrađena daleke 1895. na daskama iznad alema klanjao dva rekata namaza. Svečano otvorenje džamije u Bileći najavljeno je nakon Ramazanskog bajrama.

Melekanski ćilimi

Nakon što smo se rastali od reisu-l-uleme i visoke delegacije IZ poneseni uspjehom koji su postigli u Medžlisu IZ Trebinje i Bileća svratili smo i do davno porušene džamije u Bijeljanima. Bijeljani se nalaze na putu između Berkovića i Bileće. Džamiju su komite 1885. godine srušile pa ju je obnovio Ahmet Zećo. Ahmet je s odobrenjem vlasti otišao čak do Bagdada i tamo kao i u Turskoj prikupio sredstva pa je podigao. Ahmeta su mučki ubili 1941. a džamiju srušili. Priča se kako je neki oficir porijeklom iz ovog sela došavši kući pucao u alem munare koji je nakon rušenja ostao neoštećen. Odmah nakon toga doživio je nekoliko porodičnih nesreća, tako da lokalni Srbi od tada s bojazni prolaze pored džamije. Nas su na putu do džamije usmjeravali mještani s velikim poštovanjem i tolerancijom. Nasred sela, kao što je i opisano u literaturi, pored seoske česme nalazi se lokalitet džamije. Nigdje nikakvog traga od nje. Sve sama šikara, žbunje, drveće, trnje i rastinje. Nema munare!? Kroz šikaru na udaljenosti od samo dva metra naziru se konture kamenih zidova. Ulazim u zapuštenu džamijsku avliju. Jedva se krećem dok me trnje probada po cijelom tijelu. Napokon stigoh do zidina. Tek kad stadoh na prag jasno vidjeh da je džamija. Džamijski prozori. A onda dilema. S desne strane vidim uobičajen ulaz u munaru, a munarte nema. Iznad ulaza umjesto munare drvo. Vela havlle. Vela kuvvete. Ibretim se. I tek onda shvatih kako su meleci otkali ćilim od bršljana i prekrili munaru, da je čuva od zlih pogleda i naše nebrige.

Telarevića džamija u Bijeljanima

(Napisao za Preporod Hasan Eminović)

Završene džamije u Bileći i Planoj

Kako je rečeno, reisu-l-ulema Islamske zajednice u BiH dr. Mustafa ef. Cerić obišao je 9. jula 2010. u sklopu svoje jednodnevne posjete jugoistočnoj Hercegovini najprije džamije u Bileći i Planoj, a onda je nastavio svoje putovanje ka Grančarevu, Župi, Skočigrmu da bi svoju posjetu završio u Lastvi gdje je predvodio džumu namaz uoči obilježavanja događaja u Srebrenici o kojem smo pisali naprijed. Ali, sada ćemo samo ukratko proći i ostalim stazama kojima je reisu-l-ulema prošao na svom prvom putovanju kroz ovaj dio Hercegovine. Sve džamije koje je posjetio reisu-l-ulema dok su se gradile 2010. godine u međuvremenu su ponovo napravljene.

Iz pepela se podigla Carska džamija u Bileći

Careva džamija koju je posjetio reisu-l-ulema dr. Cerić, koja se još naziva Obradovića džamija, nalazi se u centru grada Bileće, a proglašena je za nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine 2006. godine.

Izgrađena je 1895. na temeljima stare džamije, novcem kojeg je dala Zemaljska vlada BiH (40 000 kuna) i domaće stanovništvo. Po tome je najmlađa džamija u Hercegovini. Bilećki

muslimani su se obratili austrougarskom caru Franji Josipu u Beč sa jednom predstavkom i zamolili da se džamija u Bileći izgradi od tesanog kamena kao i crkva, što im je i odobreno. Car je dao odobrenje i poklonio ćilim.

Munara džamije oštećena je od udara groma 1925. godine, i to njen donji dio, koji je kasnije restauriran. Za vrijeme II svjetskog rata Careva džamija je bila oštećena, a 1965. ova oštećenja su sanirana, kada je izgrađena gasulhana i ograđen harem džamije. Preko puta, do 1941. godine, se nalazila zgrada mekteba, koja je sagrađena početkom stoljeća. U toku II svjetskog rata je veoma oštećena, a nakon 1950. godine je i srušena.

Carevu džamija su 1992. tokom agresije na BiH minirale srpske snage i tom prilikom su potpuno uništili krov, munaru i enterijer džamije, dok su zidovi znatno oštećeni. Obnovljena je 2011. godine nakon posjete reisu-l-uleme dr. Mustafe Cerića.

Careva džamija pripada tipu jednoprostornih džamija. Njene dimentije su 11,4x11,4 metara, sa kamenom munarom visokom 23 metra. Kamene munare kvadratne osnove nalaze se jedino uz džamije u Hercegovini. Munare četvrtastog oblika imale su Telarevića džamija u Bjeljanima kod Stoca, džamije u okolini Bileće: Avdića džamija u Planoj, džamija u Kljunima, Kružnju i Svinjarini, džamije na području Nevesinja: Perkušića džamija u Nevesinju, Čelebića džamija u Donjoj Bijenji, džamije u Kruševljanima, u Glavatičevu kod Konjica i Fatime kadune u Mostaru.

Centralni prostor je natkriven unutrašnjom kupolom sa tjemenom na visini od oko 11 m od kote poda džamije. Kupola je pokrivena šesterostrešnim šatorastim krovom, drvene konstrukcije. Šatorasti krov je oslonjen na osmougaoni tambur. Prelaz iz kvadratne osnove u tambur ostvaren je preko četiri trompe.

U enterijeru je mihrab bez dekora, mimber od kamena i drveni mahfil.

Bosna i Hercegovina
Komisija/Povjerenstvo za Očuvanje Nacionalnih Spomenika

Bosnia and Herzegovina
Commission to Preserve National Monuments

Status spomenika -> Nacionalni spomenik
Objavljeno u "Službenom glasniku BiH", broj 90/06.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 16. do 22. maja 2006. godine, donijela je

O D L U K U

I

Historijska građevina - Careva džamija (Gradska ili Obradovića džamija) u Bileći proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljnjem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji označenoj kao k.č. broj 299/10 (stari premjer), upisanoj u z.k. uložak broj 652, K.O. Bileća, općina Bileća, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite i rehabilitacije, utvrđene Zakonom o sprovođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika, uspostavljene prema Aneksu 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 9/02).

II

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu i rehabilitaciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će tehničke uvjete i osigurati finansijska sredstva za izradu i postavljanje informacione ploče sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

Utvrđuju se sljedeće mjere zaštite nacionalnog spomenika:

– objekat Careve džamije bit će rekonstruiran u izvornom obliku, uz primjenu izvornih ili istovrsnih materijala i izvornih metoda građenja, na osnovi podataka o ranijem izgledu, a uz odobrenje ministarstva nadležnog za prostorno uređenje u Republici Srpskoj i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Republike Srpske;
– svi originalni fragmenti porušenog objekta, koji su pronađeni i sakupljeni na lokaciji ili na nekom drugom mjestu, bit će registrirani, snimljeni i ponovno ugrađeni u objekat. Do momenta ugradnje, potrebno ih je na odgovarajući način zaštititi;
– izvršiti čišćenje lokaliteta džamije od samoniklog rastinja i otpada.

Utvrđuju se hitne mjere zaštite nacionalnog spomenika:

– izvršiti sanaciju, konsolidaciju i tehnički snimak preostalih zidova džamije, kako bi se spriječilo njihovo daljnje obrušavanje;
– ograditi parcelu objekta na odgovarajući način;
– na parcelama koje graniče sa parcelom k.č. 299/10 dopuštena je isključivo stambena gradnja, maksimalne visine 6,50 m do početka krovišta, odnosno spratnosti P+1 i maksimalnog gabarita 10x10 m;
– sakupiti sve fragmente koji se nalaze izvan parcele i prebaciti ih na mjesto džamije.

IV

Stavljaju se van snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti koji su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Republike Srpske, gradske i općinske službe, suzdržat će se od poduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu i rehabilitaciju.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Republike Srpske, ministarstvu nadležnom za prostorno uređenje, nadležnoj službi zaštite, općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provođenja mjera utvrđenih u tač. II-V ove odluke i nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web stranici Komisije (http://www.aneks8komisija.com.ba).

VIII

Prema članu V, stav 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu danom donošenja i objavit će se u «Službenom glasniku BiH» .

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović, Ljiljana Ševo i Tina Wik.

Broj: 06.2-2-682/03-7
17. maja 2006. godine
Sarajevo

Predsjedavajuća Komisije
Amra Hadžimuhamedović

Džamija u Planoj s jedinstvenim munarom opstala stoljećima

Sada se vjerski objekat muslimana u Planoj zove Džamija „Ćamila ef. Avdića“ (prije toga Avdića džamija). Džamija je proslavila 2017. godine četiri vijeka od svog osnivanja. Podignuta

Džamija Ćamila ef. Avdića u Plani koja je podignuta je 1617. godine

je 1026. hidžretske ili 1617. godine po Gregorijanskom kalendaru. Ima burnu historiju, kao i sve druge džamije u Hercegovini. Opstala je uprkos njenom rušenju u tri navrata. Prvi put su se srušili hajduci ili uskoci iz primorskih krajeva u XVIII vijeku. Na kamenom luku ulaza u džamiju stajao je uklesan natpis da su je 18. jula 1795. obnovili stanovnici sela nakon rušenja od strane uskoka i hajduka. Drugo razaranje se dogodilo 1941. u II svjetskom ratu. Obnovljena je 1964. godine. Treći put je srušena u agresiji na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine, a obnovljena je 2013. godine. Povratak u ove krajeve istočne Hercegovine je krenuo 1999. godine. Vjernici su rasuti širom svijeta što je slučaj i sa džematom džamije imama Ćamila ef. Avdića. Ima ih svuda, po zemljama Skandinavije, Amerike, Kanade, ili u Australiji. Džamija u Plani odiše neobičnom ljepotom. Ima jedinstven tip munare u osmanskoj arhitekturi. Ona je spoj graditeljstva sa obližnje Jadranske obale s koje su dolazili njeni graditelji. Džamija u Plani plijeni svojom ljepotom. Prema istraživanju profesora Machiela Kiela ona ima tip munare koji je jedistven u osmanskoj arhitekturi – to je u stvari spoj arhitekture crkvenih tornjeva s obližnje jadranske obale, odakle su i dolazili graditelji, zidari i klesari. Oni su koristili crkvene tornjeve iz svog kraja kao urnek za gradnju. Profesor Kiel, koji se ubraja u velike stručnjake za osmansku arhitekturu pri UNESCO-u (istražio je da je postojalo 14 džamija ovakve arhitekture na području istočne Hercegovine, a trenutno su obnovljenje Seferagića džamija u Dabrici kod Stoca, Čelebića (Džaferovića ili Šurkovića) džamija u Donjoj Bijenjoj, opština Nevesinje i na Planoj džamija Ćamila ef. Avdića.

Iz povijesti Džamije izdvajamo da je imamsku i mualimsku dužnost obavljao od 1907. do 1917. Hasan ef. Fazlagić. Poslije njega, imami su bili: Šaćir ef. i Ali ef. Dreca, Rešid ef. Imamović a posljednji imam je bio Mustafa ef. Zahić, kojeg su četnici ubili 1941. godine. Njegovo tijelo je bačeno u jamu i do danas nije pronađeno.

Džamija ima jedinstven netipičan oblik minareta

U haremu džamije ukopani su: Hamza Avdić (1816-1876), Šabo Avdić, umro 1800 (koji je bio kum crnogorskog knjaza Nikole, kada je džamija imala svojevrsnu zaštitu). Tu su još ukopani Alija Avdić (1841–1926), Ziba Džubur i Arifa Čustović (1941). U Plani su živjele sljedeće porodice: Avdić, Čaović, Durmiš, Đapo, Kovač, Kusturica.

Svako vrijeme i prostor imaju ličnosti koje su ga obilježile. Ćamil ef. Avdić je sa ovih prostora. Obrazovao se na tri kontinenta. Bio je poliglota. Osnovao je Islamsku kulturni centar u Čikagu i bio njegov prvi direktor i imam. Od 2013. ova džamija nosi službeni naziv imama Ćamila ef. Avdića. Ideja o promjeni naziva džamije je potekla od tadašnjeg reisu-l-uleme Mustafe dr. Cerića koji je 2010. obišao ovaj kraj u sklopu posjete jugoistočnoj Hercegovini.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine proglasila je 2006. godine mjesto i ostatke historijskog spomenika – tadašnje Avdića džamije u Plani, opština Bileća, nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

Džamija ima jedinstven netipičan oblik minareta.

Prema svjedočenju Sadeta ef. Bilalića, glavnog imama Medžlisa Gacko, u Gacku su obnovljene džamije Mehmed-bajraktara Fazlagića u Kuli, Ajne-beg dede u Ključu, Mehmed-bega Zvizdića u Gacku, u Pridvoricima i mekteb u Cernici.

Još nisu obnovljene (u proceduri dobivanje dozvola) džamije Hasan-bega Hasanbegovića u Avtovcu i Zejnil Krvavca-buljubaše u Gračanici.

U Bileći je obnovljena još Bajramovića džamija u Orahovicama.

Džamije koje nisu još obnovljene (srušene u II svjetskom ratu): Hasan-paše Predojevića u Bileći, Telarevića džamija u Bijeljanima i mesdžid u Fatnici (zapaljen u agresiji na BiH).

Vakufnama - milodar koji ostaje zauvijek

Gazi Husrev-beg bio je oduvijek inspiracija vakifu hadži Adamiru Jerkoviću koji je sa svojom ženom / hanumom h. Alminom podigao Džamiju u Lastvi. Srbi i Crnogorci su je više puta rušili. Džamija se zove po njenom osnivaču, koji se za svog života brinuo i stara se o školovanju đaka i studenata, kao i drugim dobrim djelima.

Na slici se vidi vakufnama Gazi Husrev-bega[30]. Jeste li se zapitali šta je to vakuf i u koju se svrhu daje? Premda većina dobro zna šta podrazumijeva vakufnama ili vakfija, neka mi bude dopušteno da kažem da se taj pojam odnosi na isprave o zavještanju nekog dobra u vjerske, prosvjetne, zdravstvene, socijalne, saobraćajne i dobrotvorne svrhe. Svaka zadužbina te vrste zove se vakuf, a njen osnivač vakif (zakladnik). Vakufname nam daju mogućnost ne samo da objasnimo instituciju vakufa, koja predstavlja pitanje velikog značaja za izučavanje islamskog društva kako sa pravnog tako i sa historijskog gledišta. One nam u isto vrijeme mogu poslužiti kao prvorazredni izvori za izučavanje mnogih drugih pitanja iz svih grana historije.

Prve orijentalno-islamske gradske objekte na području Bosne i Hercegovine podigao je Isa-beg Ishaković kao svoj vakuf, o čemu nam govori najstariji osmanski dokument u Bosni, vakufnama Isa-bega Ishakovića datirana između 1. februara i 3. marta 1462. godine (džumadel-ula 866.). Original je bio u posjedu Mustajbega Fadilpašića, on ga je posudio Konstantinu (Kosti) Hörmannu i od tada mu se gubi svaki trag. Sačuvalo se više prepisa ovog dokumenta.

Uloga institucije vakufa je nezamjenljiva. Kako je to isticao Adem Handžić ne radi se o stihiji nego o državnoj politici koja je podsticala visoke dostojanstvenike, krupne državne službenike sandžak-begove, vojvode, ćehaje i slične da iz svoga imetka ostave zadužbinu koja će naseljima dati osnovne konture islamskog grada.

[30] Godine 1537. napisana je Gazi Husrev-begova vakufnama za medresu, za čije je podizanje Gazi Husrev-beg uvakufio sedam stotina hiljada dirhema. Svoju medresu, koja je za sve vrijeme osmanske vladavine bila najznačajnija ustanova te vrste u Bosni i Hercegovini, Gazi Husrev-beg je namijenio na ime svoje majke Seldžuke, po kojoj se mederesa i zvala Seldžukija, a po olovnom krovu Kuršumlija.

Korist vakufa nikada ne prestaje

Najslavnije doba povijesti Sarajeva za vrijeme osmanlijske uprave je bilo u periodu stolovanja Gazi Husrev-bega na dužnosti bosanskog sandžak-bega (1521-1541.). Ako se izuzmu vojni pohodi koje je preduzimao, Gazi Husrev-beg je sav svoj život posvetio podizanju i urbanizaciji Sarajeva. Pun plemenite ljubavi za opšte dobro i napredak povjerenog mu naroda iz kojeg je i sam nikao, on nesebično žrtvuje svoje ogromno bogatstvo na izgradnju veleljepnih građevina različite namjene koje tadašnje Sarajevo pretvaraju u najveći trgovački, zanatski, kulturno-prosvjetni i vojni centar na razmeđu Istoka i Zapada. Svojim neimarskim poduhvatima stekao je Gazi Husrev-beg neprocjenjive zasluge za razvitak grada Sarajeva, kulturni napredak muslimana i razvoj materijalne kulture svih stanovnika ovih krajeva. Znajući da bi njegove zasluge na bojnom polju sačuvala samo historija i da je jedini trajni hajrat (dobro djelo) ono što se ponavlja u budućnosti, Husrev-beg je sva svoja nepokretna i pokretna dobra uvakufio.

Uvakufljenje je jedan od puteva kojim se približava Bogu!

Uvakufljenjem se čovjek svojom voljom odriče svoga imetka i zavještava ga za opću dobrobit i za sva vremena. Uvakufljenjem se imetak stavlja van svakog prometa koji ga može skrnaviti. Tako je Gazi Husrev-beg za izdržavanje svojih hajrata uvakufio silan imetak u Bosni i Rumeliji. To nam svjedoče njegove tri vakufname. Imetak u Bosni stekao je sam Husrev-beg, a onaj u Rumeliji je naslijedio od oca Ferhat-bega. Potvrdujući ovaj islamski princip preporučen od Muhammeda a. s., da je imetak najbolje zavještati tako da formira trajno dobro, Gazi Husrev-beg je, u svojoj vakufnami iz 1531. godine između ostalog napisao;

»Svakog umnog i razboritog čovjeka će se dojmiti, da je ovaj svijet prolazan i zavičaj dosade i nesreća. Nije svijet ni kuća ni stan on je tek prolaz, kroz koji se ulazi u kuću spasenja ili pakao, a za to je pametan onaj, koji se na ovome svijetu ne prevari, koji mu ne vjeruje, koji ga ne gleda ljubavnim očima, te mu se ne prilagodi. Sretan je onaj čovjek, koji na sebi priliku uzima te današnji dan na jučerašnji primjeni i koji, čekajući vrijeme smrti, u svome radu ne pogriješi...«

Novembar 1531.

GAZI HUSREV-BEGOVE VAKUFNAME

Prva Gazi Husrev-begova vakufnama iz 1531. godine je pisana za džamiju, imaret (humanitarna kuhinja) i hanikah (škola za derviše). Tačan dan pisanja vakufname u mjesecu novembru nije poznat.

Druga vakufnama (1537.) je bila za Kuršumlija medresu, a

Trećom (1537.) je uvakufljena dodatna imovina za izdržavanje džamije.

Tri vakufname predstavljaju dokumente koji čine pravni osnov formiranja Gazi Husrev-begovog vakufa kao jedne do u detalje organizirane složene institucije. Ove vakufname također predstavljaju, gledajući iz ugla savremenih propisa, sve neophodne pravilnike koji su potrebni za funkcioniranje bilo koje savremene organizacije.

Gazi Husrev-beg je u svojim vakufnamama detaljno opisao sve što je neophodno za trajno funkcioniranje vakufa. Ovim vakufnamama su ustanovljeni hajrati (dobrotvorne ustanove) koji će da budu njegova ostavština za budućnost.

Opisane su sve djelatnosti koje treba da se izvršavaju u vakufu kao i objekti u kojima su uspostavljene pojedine djelatnosti i to:

- Džamija i funkcije vezane za džamiju,
- Medresa i funkcije medrese u oblasti obrazovanja,
- Hanikah (škola za derviše) i ibadeti koji se obavljaju u hanikahu,
- Imare i musafirhana (humanitarna kuhinja i prenoćište) sa obavezama i načinom rada.

Ilustracija: Gazi Husrev-beg ▲31

▲31 Ilustracija Gazi Husrev-beg (Izvor: Arhiv Adamir Jerković)

Neuništiva džamija otvorila vrata vjernicima

H. hfz. Jahja Imamović uči ašere

▲32 Izvor: Sve slike iz arhiva Adamira Jerkovića

Uoči otvorenja *Džamije Adamira Jerkovića* dan je bio je prekrasan i ekstremno topao. Pravi julski užareni hercegovački dan, koji je nekako nagovještavao da se u Trebinju sprema nešto posebno. Gosti su se skupljali cijelog poslijepodneva, a neki su došli i ujutro... Iz Bosne i Hercegovine, Njemačke, Švedske, Danske, Norveške, Australije, Amerike... Te večeri oni će svojim prisustvom pozdraviti rođenje obnovljene *Džamije Adamir Jerković*. Mnogi su se tu upoznali i nakon nezaboravne večeri provedene u Trebinju postali su prijatelji, braća i sestre u vjeri. Organizator je te večeri u slavu obnovljene džamije izveo bogat kulturno-umjetnički program u kojem je učestvovao književnik Isnam Taljić, sarajevski hor "Keveser", učač ilahija h. hfz. Jahja Imamović koji je proučio ašere.▲32

U dvorištu Medžlisa našli su se te večeri trebinjski Bošnjaci, bilo je i Srba koji su bili i ostali prijatelji muslimana i dobar broj Dubrovčana, ali i policije koja je diskretno i profesionalno obezbjeđivala mjesto događanja. Program je počeo lagano, bez napora, sa stilom kako to Trebinjci umiju raditi. Nizale su se rečenice koje su izlazile iz srca svih učesnika ovog nesvakidašnjeg i, kako se kasnije pričalo, neviđenog programa u Trebinju. Jedna Bošnjakinja koja živi naspram Medžlisa preko rijeke Trebišnjice, ne znajući za održavanje ovog događaja, rekla je ujutro sinu da je pomislila da je umrla i da zvuci dolaze sa drugog svijeta. Ona nije mogla ni slutiti da iz pravca Medžlisa "plivaju" prema otvorenim srcima zvuci ilahija[33].

Zapravo, ne može se ni reći ko je bio glavni učesnik ovog događaja u julskoj trebinjskoj noći 2009. godine. Jer, svi su bili na neki način učesnici kulturno-umjetničkog programa u

Uoči otvaranja džamije u Trebinju je organizirana književna veče Isnama Taljića (u sredini).

[33] Ilahija je pobožna i poučna pjesma kojom se izražava Božije jedinstvo.

kojem su se smjenjivali "uglazbljeni" stihovi ilahija što su dolazili od hora *Keveser* ili iz duše hafiza Jahje Imamovića. Zenički hafiz kojeg je sa vakifom vezivalo dugogodišnje prijateljstvo, rekao je nakon predaje Džamije Islamskoj zajednici da je to za njega najljepši dan u karijeri.

Napisaće mi Jahja u emotivnoj poruci nakon proklanjavanja džamije da su "samo najveličanstvenija djela čista i od bilo kakvog interesa. I moj skromni doprinos je mali uglavak tom grandioznom djelu tvoje duše... Ponosan sam na naše iskreno bratstvo."

Nakon što sam predstavio publici Isnama Taljića, on je započeo svoju priču iz knjige *Tajna knjiga Endelusa.* U nadahnutom govoru izrazio je divljenje za moju ličnost. Izrekao je smislene lijepe rečenice o meni koje neću ponavljati iz skrušenosti prema Allahu dž.š. Niko ne zna kako su brzo prošla ta dva sata programa u kojem su se ilahijama "natjecali" hor "Keveser" i hafiz Jahja Imamović. Veče sa književnikom i učačima ilahija u Trebinju bilo je prekrasna uvertira za otvorenje džamije koje će uslijediti sutradan, u subota 18. jula 2010. godine u Lastvi pred više stotina ljudi.

Hor Kevser

Ponovo vihori zastava Islama

Pred obnovljenu džamiju oko 11 sati stigli su Bošnjaci iz Trebinja i drugih bosanskohercegovačkih gradova i svi oni koji nešto znače u Islamskoj zajednici u Bosni i Hercegovini i dijaspori. Delegaciju je predvodio izaslanik reisu-l-uleme banjalučki muftija Edhem ef. Čamdžić. Tu su bili predsjednik Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini Edhem Bičakić, mostarski muftija Seid ef. Smajkić, mr. Salem Dedović, glavni imam Medžlisa Islamske zajednice Mostar, trebinjski glavni imam Husein ef. Hodžić, predsjednik Medžlisa Islamske zajednice Trebinja Mustafa Fetahagić, predstavnici Islamske zajednice Crne Gore koju je predvodio sekretar Mešihata Bajro ef. Agović, zamjenik načelnika Opštine Trebinje Zoran Sorajić, načelnik Općine Jablanica Salem Dedić, zamjenik ambasadora I. R. Iran i brojna ulema te gosti iz mnogih gradova Bosne i Hercegovine.

Program uvođenja nove džamije u život započeo je tradicionalnim ašaretom. Ovo nikog nije moglo ostaviti ravnodušnim. Nakon toga se učesnicima programa obratio glavni imam Huseina ef. Hodžića, koji je nadahnuto pričao o ovom neobičnom danu. Sa mnogo toplih riječi govorio je o ovome hairli djelu. Istakao je kako je vakif "bez ustezanja i nepozvan od ljudi već od Allaha dž. š. odlučio da izgradi ovaj Božiji hram". Izrazio je zadovoljstvo zbog prisustva lokalne vlasti. Ovo je ukazivalo da se nešto mijenja, barem u Trebinju, u odnosima i stavovima lokalne vlasti i Islamske zajednice, koji su od završetka rata u Bosni i Hercegovini bili opterećeni sumnjama i nepovjerenjem. Svi su izgleda malo popustili, ali i to je nešto, jer se od nečeg mora početi... Kao da je shvaćeno da samo lijepa riječ otvara i gvozdena vrata. Činilo se da tog dana svi žude za dobrotom, a pitanje je da li se i na jednom drugom mjestu mogla pažljivije izgovarati riječi samilosti. Podsjećajući na činjenicu kako je obnova

porušenih objekata naš dug prema našim ali i prema nama samima, mostarski muftija Seid ef. Smajkić se toplim riječima zahvalio vakifima na njihovom doprinosu u tom procesu, ali i svim drugim ljudima koji nisu zaboravili svoj rodni zavičaj.

Svjedočenje o bošnjačkoj vitalnosti

Govoriti danas na ovome brijegu, na ovako toplom danu, možemo kazati sa jednim ushićenjem koje svi imamo u grudima zbog ovog veličanstvenog cilja je jako teško – tako je započeo svoju besjedu muftija Seid ef. Smajkić.

"Ja ne mogu nikako a da se ne prisjetim jednog događaja koji želim s vama da podijelim. Naravno, sada sam došao iz Mostara i prošao kroz mjesto Gubavica i redom do Stoca gdje su u jednom periodu ukrašavale te džamije i onda nakon ovog zla koje je zadesilo naš narod

Seid ef. Smajkić je rekao da je naša čvrsta vjera spasila muslimane od uništenja

i državu Bosnu i Hercegovinu, nakon nekog vremena, sjećam se bila je to 1994. poslije potpisivanja Vašingtonskog sporazuma krenuo sam sa Ejupom Ganićem, potpredsjednikom Federacije BiH i sa reisom Cerićem da posjetimo Bošnjake u Stocu. Prošao sam istom ovom rutom i nisam vidio ni jednog biljega o postojanju Muslimana. Od Gubavice do Pijesaka, pa ko zna, od Bivolja brda, pa Rečice, pa Aladinići, Crnići pa Pješevac i tako dalje do Stoca, a u Stocu nijedne jedine džamije. Ja ne znam kad mi je bilo teže u životu. Jer, uistinu to su, kažem, bila teška vremena i sve porušeno. Nigdje bošnjačke duše, nigdje ni s kim da se rukujete da selam nazoveš i mislili smo Bog zna hoćemo li mi dočekati u svom životu da se to obnovi. Idući vidjeli smo na istoj dionici izgrađenu svaku od tih džamija i naravno ove lijepe džamije u Stocu, koje će obje u istom danu, 24. jula, biti otvorene. Tada su nam govorili u Stocu zvanični predstavnici vlasti "mi smo s Muslimanima završili − nemate šta tražiti ovdje". Evo im sad odgovora na to. Hvala Bogu da nije tako, da te crne slutnje nisu ostvarene i da je snaga bošnjačkog bića, ovaj zanos, ovaj naš temperament, ovaj slobodarski duh, ova čvrsta vjera neuništiva, koja se evo prosipa i slavi Boga širom planete, nije dozvolila da se te mračne, ekstremne slutnje ostvare. Nekoliko godina iza toga 1999. godine došao sam u Trebinje i isto tako vidio zgarišta, vidio ruševine i našao se sa jednim dobrim čovjekom koji se zvao Daniel Ruiz, predstavnik OHR-a, kancelarija OHR-a za jug. Čovjek me je sjeo u svoj džip i došli smo ovdje u Lastvu i vidjeli smo svaki vjerski objekat, dolje od Mostaća, Zasada, Pridvoraca, Careve džamije i ovdje Lastve, Skočigrma, Župe i Grančareva. Sve je to bila ruševina, pepeo i prah. Bile su crne slutnje, ali hvala Bogu nije dugo potrajalo da smo dočekali da evo svjedočimo ili ćemo uskoro svjedočiti obnovu svih vjerskih objekata. Mi smo iz Mostara dolazili i klanjali džumu namaz. Ne mogu a da se ne sjetim 2001. godine kada smo postavljali kamen temeljac za onu džamiju i onih jurišnika koji su nam to možemo kazati onemogućili na civilizacijski način, ali Bog nam je dao i tada snage. Hoću da čestitam glavnom imamu Medžlisa Islamske zajednice Trebinje Huseinu Hodžiću i svim Trebinjcima i povodom ovog čina danas Adamiru Jerkoviću i njegovoj supruzi da čestitam na ovim podvizima koji govore o nama Bošnjacima, o neuništivosti našeg duha i da zamolim u dovi uzvišenog Stvoritelja Allaha dž. š. da vas pomogne na tome putu, da vas ohrabri, da jednostavno ne ugasne ta ljubav gdje god bili za ovom rodnom grudom i da naravno ako je Adamir napravio ovo to je čin, on je vakif, on je dobrotvor, on je legator, onda je čin nas džematlija, i sebe ubrajam tu, da održavamo i naravno svi zajedno sa Adamirom. Allah dž.š. mnogim kur'anskim ajetima podstiče žrtvovanje za plemenite stvari, za stvari dobra, za neuništive stvari, pa kaže: "el malu vel benune zinetu hajatu dunija". To je ukras dunjaluka, naravno da je ukras svijeta. Ali ono što vječito ostaje, što nadživljuje nas to je po nagradi kod Allaha dž.š. bolje i po nadanju preče kod Boga zato što to jednostavno produžava naš vijek na ovim prostorima. I meni je drago da ima plemenitih ljudi kao što je Adamir, ali i da ste vi svi dobri ljudi, i da ste svi dobri muslimani, jer sve ovo što je Adamir učinio on iskazuje i vi zajedno s njim iskazujete ljubav prema rodnoj grudi prema našoj islamskoj tradiciji i to je dokaz njegovog i vašeg islamijeta. Zato Allah

dž.š. kaže u jednom kur'anskom ajetu – vente alur birahatar tunfiku miha tuhi bun – uistinu nećete postići pravo dobročinstvo dok ne budete žrtvovali ono što volite, znači ono što vam je pri srcu drago i što sami cijenite, a ono što žrtvujete na Božijem putu sve to Allah dž.š. motri i zna sve. Naša islamska tradicija nas uči da radimo na oživljavanju porušenih vakufa. To je naš dug prema našim precima da izgradimo porušeno. Evo sad ovaj objekat vraća nas u neko davno vrijeme i po stilu i po revitalizaciji ovog vakufa, vraća nas u to da su naši korijeni tu stotinama godina, a ne od jučer. Znači, to je naš dug prema našim vakifima.

I ako se mi budemo tako odnosili revnosno prema našoj tradiciji onda ćemo sigurno i prema našoj prošlosti imati pozitivan stav i prema našoj budućnosti. Jer, ovo mi nismo napravili da se ponovo ruši. Znači postoji jednostavno u nas ugrađen taj pozitivni nerv o vjeri u

Suze o očima hadžinice Almine Jerković jer je ispunila svoju životnu odluku

bolje sutra, u vjeri u uspješnost ove države Bosne i Hercegovine, u vjeri u njen ekonomski oporavak, a to ćete vi učiniti s obzirom da vas je veliki broj koji živite vani, koji će aBd inšalah stvaranjem povoljnog ekonomskog, socijalnog i sigurnosnog ambijenta, moći da ulažete i da oživljavate ove prostore nekim značajnim projektima.

Prema tome, kako alejhi salatu veselam kaže u jednom hadisu, čovjeku prestaje djelovanje osim u tri slučaja: kada čovjek umre onda prestaje rad i njegovo djelovanje jer on odlazi, ostavlja imetak, ostavlja rodbinu, svi žele da ga se kutarišu što prije i da ga zakopaju. To je prirodni zakon. Osim u tri slučaja: ako ostavi trajnu sadaku, trajno djelo koje jednostavno svjedoči o tom hajr-sahibiji, o tome dobrotvoru, to je sadaka džarija kako se u Kur'anu kaže u islamskoj terminologiji, neko trajno djelo koje će govoriti o njenom graditelju; zatim korisno naučno djelo koje će služiti ljudima da se s njim koriste generacije poslije njega, bilo kakvo naučno djelo, koje će biti od opšte koristi za buduće generacije i, naravno, dobro i odgojeno dijete koje roditelj ostavi pa ga se hajr-dovom čini i uspomenom i čini dobra djela sjećajući se svojih plemenitih roditelja. Ovdje u ovom djelu Adamira Jerkovića imamo kombinaciju sva tri ova elementa i hvala Bogu da je tako. Mi smo ponosni na Adamira, na Bošnjake, na muslimane Trebinja i okoline, i hvala Bogu, vi svjedočite na fantastičan način o vitalnosti našeg duha, o nepokornosti, o neuništivosti, o neustrašivosti bošnjačkog bića i naravno otvarate vizije boljeg života na ovim prostorima i ulijevate nama nadu i podstičete nas u vjerskoj zajednici i u drugim strukturama da vas u tome slijedimo i da zajedno radimo za dobro nas, naše djece i naše države Bosne i Hercegovine."

Stanovništvo

Sastav stanovništva – naselje Lastva				
	2013.[2]	1991.	1981.[3]	1971.[4]
Osoba	374 (100,0%)	523 (100,0%)	617 (100,0%)	568 (100,0%)
Srbi	346 (92,51%)	183 (34,99%)	209 (33,87%)	218 (38,38%)
Bošnjaci	7 (1,872%)	216 (41,30%)[1]	160 (25,93%)[1]	200 (35,21%)[1]
Hrvati	6 (1,604%)	5 (0,956%)	15 (2,431%)	35 (6,162%)
Crnogorci	5 (1,337%)	–	17 (2,755%)	61 (10,74%)
Makedonci	5 (1,337%)	–	1 (0,162%)	–
Muslimani	3 (0,802%)	–	–	–
Jugoslaveni	1 (0,267%)	67 (12,81%)	156 (25,28%)	29 (5,106%)
Nisu se izjasnili	1 (0,267%)	–	–	–
Ostali	–	52 (9,943%)	2 (0,324%)	9 (1,585%)
Albanci	–	–	57 (9,238%)	16 (2,817%)

1. [1] Modalitet Muslimani se danas označava kao modalitet Bošnjaci.

Stanovništvo Lastve, šematski prikaz

Vrata Trebinja ponovo otvorena za Bošnjake

Naravno s pažnjom se očekivalo obraćanje potpredsjednika Opštine Trebinje Zorana Sorajića, koji je tog vrelog dana sjedio među zvanicama na svečanosti u Lastvi. Iako je ovo bio prigodan govor, on je ipak ilustrirao popravljanje odnosa između dva naroda, Srba i Bošnjaka, od kojih je jedan većinski do samo koju godinu unazad protjerivao drugi manji narod, ali koji se ipak vratio i pokazao da silom niko ne može biti istjeran. U tom trenutku Bošnjaci su sa neobičnom strpljivošću i pažnjom pratili izlaganje potpredsjednika Zorana Sorajića.

"Želim da Vam prenesem poruku ljudi koji su mene danas ovlastili da ovdje budem sa vama i da se u njihovo i svoje ime danas vama obratim, želim znači da kažem da su svim mojim Trebinjcima, svim ljudima koji su iz ovoga grada nekad otišli, vrata širom otvorena za njihov povratak. Jer, ako sam rekao da Trebinje otvoren grad, onda znači da je i suživot moguć, ne samo moguć nego i neophodan i potreban..."

Zoran Sorajić je ispred Opštine Trebinje rekao da su vrata povratnicima otvorena

Govor nije bio dug, ali je bio značajan što se na ovakvom skupu odaslan poziv Bošnjacima, Trebinjcima, da se počnu vraćati svojim kućama. Naravno, niko nije mogao zaviriti u srce čovjeka koji je prenosio poruku srpske većine, ali samom činjenicom da je izrečen ovakav stav ilustrirao je makar pokušaj da se pošalje drugačija slika o Trebinju. Na ovome je trebalo graditi nove odnose. Takav zadatak su osim srpskog većinskog naroda dobili predstavnici Islamske vjerske zajednice koji su u ovom gradu bili tumači interesa muslimanske manjine, za razliku od bošnjače politike koja se tih godina nije najbolje snalazila u novostvorenim prilikama u Trebinju.

Solidarnost muslimana Crne Gore

Pozdravljajući obnovu Džamije, Bajro Agović sekretar Mešihata Crne Gore je podsjetio na dane kada su kolone muslimana, Bošnjaka, sa ovih područja našli utočište u susjednoj državi kod svoje braće, pomenuvši da je kod njega ostala đačka knjižica Ismara Nikontovića, od oca Džemala, iz vremena privremenog boravka u njegovom domu.

"Sada je ostavljam trebinjskom glavnom imamu". Ova priča govorila je o solidarnosti muslimana, zapravo pričala je o solidarnosti ljudi jednog vremena. On je izrazio nadu da će dječija mladost sada imati sretniju budućnost od Ismailove:

"Džamija Adamir Jerković je svjedok jednog vremena kada je čovjek izgubio sebe i kada su izgubljene moralno-etičke norme, kada se nasrtalo na Božije biće, najsvjetlije biće, na čovjeka, na Božije kuće i na sve ono što je sveto. A Božije kuće su za čovjeka, za njegovo uzdizanje, oplemenjivanje. Podsjetio je na otvaranje Osman pašine džamije u Trebinju kada je naibu reis Ismet ef. Spahić rekao da je "lahko obnoviti ili izgraditi bogomolju, ali ne možemo lahko izgraditi i obnoviti čovjeka, to je najteža stvar na ovome svijetu".

Bajro Agović je rekao da upravo obnavljanjem i izgradnjom ove džamije, koja će služiti ljudima, naš cilj je da se u njima i "čovjek izgrađuje, nadahnjuje i oplemenjuje".

Žrtvovanje za svetinje Islama

Edhem Bičakčić: Ova džamija je veliko odricanje vakifâ

U vrijeme obnove džamije u Lastvi na čelu Sabora Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini bio je nekadašnji federalni premijer Edhem Bičakčić. Osim toga on je bio i moj dugogodišnji prijatelj, a u Trebinje je došao sa svojom porodicom da svjedoči o obnovi vjerskog života u ovom gradu. Sa Edhemom Bičakčićem sam sarađivao još dok sam bio savjetnik predsjednika

BiH Alije Izetbegovića, a on premijer federalne vlade. S njim sam oduvijek imao topao, veoma korektan i prijateljski odnos, koji je ostao takav i nakon što smo se obojica udaljili iz dnevne politike. Edhem Bičakčić je bio čovjek visokih moralnih i političkih kvaliteta.

"Bosna i Hercegovina je uvijek imala svoje vakife, od Gazi Isa-bega, utemeljitelja Sarajeva, do Gazi Husrev-bega do današnjih vakifa, koji, evo, u Hercegovini svjedoče da je islam ovdje utemeljen dubokim korijenom i da se ne može iščupati ni na koji način. Ovo je sigurno veliki uspjeh i veliki sevab za našeg brata Adamira Jerkovića i njegovu porodicu, jedno odricanje i jedno žrtvovanje."

Nećemo otići sa naših ognjišta

Lirsko kazivanje Adamira Jerkovića, vakifa džamije u Lastvi

Znao sam da ću toga dana morati i ja nešto da kažem. Razmišljao sam o čemu da govorim. Htio sam izbjeći kliše u koji se po pravilu zapadne. Prvo, trebalo je izbjeći emocije koje ne bi ništa riješile nego bi samo povećale napetosti, a sa druge strane nisam htio održati ni hladan govor pa sam se odlučio za izbalansiranu verziju. Na taj način želio sam da izbjegnem slič-
nost sa ostalim govornicima, da obraćanje bude svježe a da ga istovremeno "protegnem" u

Dolazimo danas otvorena srca prema našim komšijama, pravoslavnim Srbima

prošlo vrijeme. Izabrao sam istinitu priču o prijateljstvu između crnogorskih ratnika/vojnika i Bošnjaka. Crnogorci su došli u osvetničku misiju prije stotinjak godina u tada muslimansku Lastvu, i koji na kraju nisu dopustili da se zapali kuća njihovog kuma a mog dede r. Paše Jerkovića. Rahmetli dedu nažalost nisam upamtio, jer je umro kao muhadžir u Banja Luci 1942. godine, a ja tada nisam bio rođen. No ova pripovijest nije legenda već autentično svjedočenje što se prenosi sa koljena na koljeno. O njoj sam pisao na početku knjige pa ću taj dio izostaviti, jer ste je već pročitali. Ovom prilikom prenijeću poruku koju sam uputio na otvaranju Džamije.

"...Mi Bošnjci danas dolazimo otvorena srca prema našim komšijama pravoslavnim Srbima da im kažemo da smo ponovno ovdje i da smo spremni zajedno s njima da gradimo novu, ljepšu Lastvu, jedno novo i ljepše Trebinje. Razdoblje rata je iza nas. To je prošlost. Mi i naše komšije Srbi moramo se okrenuti budućnosti. Našoj djeci obezbijediti uslove dostojne čovjeka 21. vijeka. Ratna iskustva su nas naučila da u Bosni i Hercegovini nema pobjednika i da su zapravo svi izgubili. Dok je Evropa išla snažno naprijed, mi smo ovdje ratovali, sakatili se i gubili živote. Zaostatak je ogroman i očevidan. Nikome nije dobro. Želimo pozvati Srbe da krenemo čvrsto i nepokolebljivo, bez ikakvih isključenja, prema jedinom cilju − a to je bolji život. Vi niste bolji od nas, mi, također, nismo bolji od vas..."

Ispričana pripovjest je lirska priča o junaštvu, ali još više o prijateljstvu i čojstvu koje je postojalo nekad i kojeg će biti dok je svijeta i vijeka".

U Lastvi se ne pamti ovakav događaj

Namjera mi je bila da obraćanjem motiviram ljude da shvate da se može živjeti u slozi i da poslije svake kiše sunce ponovo izlazi. Izgovorio sam riječi o našoj čvrstoj riješenosti da nećemo otići sa naših ognjišta. Ovo je bila poruka koju sam uputio Srbima i koju su oni sasvim sigurno dobro razumjeli. Kao što su shvatili moje riječi da smo spremni graditi s njima ljepše Trebinje, grad u kojem ne smije biti nacionalne isključivosti.

Potpredsjednik Opštine Zoran Sorajić mi je rekao da su Srbi shvatili moju poruku i ako sam bio uzbuđen programom otvaranja džamije bilo je to i zbog ovoga. Godilo mi je priznanje Salema Dedovića koji će nakon desetak godina postati mostarski muftija. On mi je zahvalio na originalnom govoru, koji je bio pun nade i ljudskog strpljenja

Razilazak vjernika

Izaslanik reisu-l-uleme ljubi vakifa u ruku

Odlukom reisu-l-uleme za njegovog predstavnika i ličnog izaslanika imenovan je muftija banjalučki Edhem ef. Čamdžić. Svakako da nije odabran nasumično već kao reprezent koji je simbolizirao još jednu regiju u Bosni i Hercegovoni koja je doživjela tako teška ratna razaranja. U Banja Luci je 1993. uništena Ferhadija džamija, blago bošnjačkog naroda i muslimana cijelog svijeta, koja je tu stajala ponosno od 1579. do 1993. godine kada su je srušili srpski ekstremisti potpomognuti od vlasti RS. Džamija je ostala netaknuta 414 godina, promijenilo se mnogo sistema, prolazile su mnoge vojske, da bi onda bila srušena od srpske ruke, nečovječno i divljački. Ne govorim o Arnaudiji i drugim džamijama (16 džamija) koje su doživjele istu sudbinu. Ali, kako se život nastavio poslije 1995. data je prilika Bosni i Hercegovini na novi početak.

Šest godina nakon rata muslimani su dobili dozvolu za obnovu Ferhadije a kada su postavljali kamen temeljac došlo je do velikih nereda, koje su izazvali Srbi prilikom kojih je poginuo jedan Bošnjak. Nakon toga u tajnosti je obavljena cermonija, a obnovljena džamija je predata 7. maja 2016. godine, na dan kada je srušena Ferhadija 1993. godine. Odlukom Rijaseta Islamske zajednice uzet kao Dan džamija u Bosni i Hercegovini kao simboličko podsjećanje na stradanje, potpuno rušenje ili oštećenje velikog broja džamija, mesdžida i drugih vakufskih

Edhem ef. Čamdžić i vakif džamije u Lastvi nadahnuti svečanim činom

objekata za vrijeme rata u Bosni i Hercegovini od 1992. do 1995. godine. Sve ovo sam ispričao kako bi čitaoca povezao sa ličnostima koje su toga dana u Lastvi predstavljale muslimane iz Bosne i Hercegovine, kao i okolnosti koje su dovele do njihovog imenovanja. Stoji kao predanje da je rahmetli Ferhad-beg htio napraviti džamiju «veliku i lijepu, kakve na ovom kraju svijeta nikada nije bilo, niti će biti». U tome je čini se i uspio, ali ne bilo mu teško na onom svijetu, to je izazivalo bijes Srba kroz vijekove prema svemu što je muslimansko. U agresiji na BiH su do temelja sravnili preko 1.000 islamskih objekata na čelu sa Ferhadijom.

Edhema Čamdžića sam upoznao ranije 2000. godine kada sam kao savjetnik tadašnjeg v. d. člana Predsjedništva BiH Halida Genjca obilazio s njim radove na rekonstrukciji Ferhadija džamije. Upamtio sam ga kao dobrog insana, narodnog, dragog i neposrednog čovjeka.

Praćen tekbirima vakif u pratnji izaslanika reisu-l-uleme kreće da otvori džamiju

Kasnije ću se s njim susretati i viđati ga u drugim prilikama ali uvijek vederog i nasmiješenog čovjeka koji je davao vjeru ljudima da ono što čine na islamskom putu predstavlja dobro i bogougodno djelo.

Naglašavajući činjenicu kako suživot i upućenost naroda u Bosni i Hercegovini nikada nisu niti će imati alternative, izaslanik reisu-l-uleme muftija Edhem ef. Čamdžić je u svom obraćanju rekao da "nema tolerancije jednosmjernog pravca... tolerancija i uvažavanje je dvosmjeran proces i stoga mi je drago da su na današnjoj svečanosti prisutni predstavnici Općine Trebinje. To je tolerancija koju zagovara Islamska zajednica u našoj zemlji. Nema sukoba civilizacija, nema sukoba džamija i crkava, nema sukoba vjera, postoje samo sukobi zamračenih umova".

Njegovo obraćanje dobro je primljeno kod naroda, što se vidjelo po čestim aplauzima koje je dobijao. Ovdje se jasno razabirala odlučnost muslimana da ostanu na svome uz stalno zauzimanje za pomirenje, suživot i toleranciju crkava i džamija. Uslijedila je dova koju je izučio Salem ef. Dedović, glavni imam Medžlisa Islamske zajednice Mostar (sadašnji mostarski muftija) da bi nakon toga izaslanik reisu-l-uleme muftija Edhem Čamdžić proglasio džamiju vlasništvom Islamske zajednice u BiH. Potom je došao jedan od najradosnijih trenutaka u mom životu. Muftija me je pozvao na pozornicu i u znak zahvalnosti za učinjeni hajr poljubio u ruku pred narodom koji je došao da prisustvuje tom činu i predao mi ključeve džamije. Praćen tekbirima otključao sam vrata Džamiju u kojoj je, i oko koje je (jer svi nisu mogli stati u njene odaje), tristo Trebinjaca, Lastvana i članova naše dijaspore klanjalo podnevski namaz u posebno euforičnom stanju.

Svečanost i u Lastvi kod Trebinja

Ef. Čamdžić: Suživot u BiH nema alternativu

I u Lastvi kod Trebinja jučer je u prisustvu brojnih vjernika iz svih gradova naše države, te visokih zvanica Islamske zajednice u BiH svečano otvorena džamija, koja je obnovljena sredstvima vakifa Adamira Jerkovića. Muftija banjalučki Edhem ef. Čamdžić, u svojstvu izaslanika reisu-l-uleme IZBiH, obratio se prisutnima riječima da „suživot naroda u BiH nikada nije niti će imati alternativu".

- Nema tolerancije jednosmjernog pravca. Tolerancija i uvažavanje je dvosmjeran proces i stoga mi je drago da su na svečanosti prisutni i predstavnici općine Trebinje. To je tolerancija koju zagovara IZ. Nema sukoba civilizacija, nema sukoba džamija i crkava, nema sukoba vjera, postoje samo sukobi zamračenih umova - istakao je ef. Čamdžić, koji je Jerkoviću predao ključeve džamije, a objekt proglasio vlasništvom IZBiH.

Jerković je kazao da obnovljena džamija ima i veliku vrijednost za povratak ljudi na svoja ognjišta. ***A. Du.***

Dnevni avaz

Slijedi izgradnja munare

Na kraju, kada je svako kretao svojim putem, trebinjski glavni imam Husein ef. Hodžić mi je rekao:

"Kako smo počeli tako smo i završili".

Ovo je značilo – sa halalom i pošteno, nikom dužni i svi zadovoljni.

Od 18. jula 2010. godine/6. ša›bana 1431. u Lastvi u "Džamiji Adamir Jerković" ponovo vihore zelene zastave i blješte svjetla neugaslog, vječnog islama.

Prva faza obnova *Džamije Adamir Jerković* bila je tako završena. Znao sam da slijedi nova borba za nadogradnju džamije, jer trebalo je sada napraviti munaru koje nikada ovdje nije ni bilo za dva stoljeća njenog postojanja. Od mene to niko nije tražio, ali to sam htio – da napokon zasvijetle kandilji na ovoj džamiji, istaknutom spomeniku islama na prostoru jugoistočne Bosne i Hercegovine.

Hor Kevser je slavio Allaha dž.š. i njegovog poslanika Muhameda s.a.v.s.

Mlade djevojke nadahnute islamom

Molim Allaha da ti sagradi dvorac u džennetu...

Dobili smo brojne čestitke za učinjeno hajr djelo. Ipak, izdvojio bih jednu, meni posebno dragu, od prof. dr. Šefika Kurdića.

Konkretno o gradnji i održavanju džamije ima jedan ajet i on se najviše upotrebljava u tim prilikama, a nalazi se u 9. poglavlju Kur'ana, tj. u suri Et-Tevbe, pod rednim brojem 18, a glasi:

"Allahove džamije grade oni koji u Allaha i u onaj svijet vjeruju i koji namaz obavljaju i zekjat daju i koji se nikoga osim Allaha ne boje; oni su, nadati se je, na pravom putu".

Ima više hadisa, doduše, sličnog sadržaja.

Muhammed, s.a.v.s. je rekao:

"Ko, u ime Allaha, sagradi džamiju, Allah će mu sagraditi kuću u Džennetu!" (Hadis je autentičan i bilježe ga Buharija, Muslim, Tirmizi, Ibn Madže i Ahmed).

"Ko sagradi džamiju, u kojoj će se spominjati Allahovo ime, Allah će njemu sličnu sagraditi u Džennetu". (Hadis je vjerodostojan i bilježe ga Nesai, Ibn Madže i Ahmed)

"Ko sagradi, u ime Allaha, džamiju, pa makar bila koliko gnijezdo ptice, pa čak i manja, Allah će mu sagraditi kuću u Džennetu". (Hadis je vjerodostojan a bilježi ga Ibn Madže).

"Ko sagradi, u ime Allaha, džamiju, pa makar bila koliko mjesto gdje ptica polaže svoja jaja, Allah će mu sagraditi kuću u Džennetu". (Hadis je autentičan a bilježi ga Ahmed).

Adamire, pod kućom u Džennetu, kako tvrde islamski učenjaci, misli se na dvorac u Džennetu! Ja koristim ovu priliku da zamolim Allaha Plemenitog da Tebi i Tvojoj uvaženoj supruzi uistinu izgradi dvorac u Džennetu, za to plemenito i velikodušno djelo koje ste učinili i da vas uvede u džennetskim perivojima u društvo Gazi Husrev-bega i drugih plemenitih ljudi i graditelja i vakifa Allahovih kuća!

Svaka čast! Mi se ponosimo sa vašim gestom!

Džamija mijenja ime

Pošto je Medžlis islamske zajednice Trebinje donio odluku o promjeni naziva bogomolje u Lastvi u *Džamija Adamir Jerković* trebalo je pokrenuti cijeli birokratski aparat u Zemljišnoknjižnoj kancelariji u Trebinju. Mislili smo da će to ići lahko, kao što je i trebalo, ali je općinska činovnica u trebinjskom sudu (Goša) odbila da razgovara a kamoli nešto da mijenja. Ovo je bilo još nestabilno vrijeme i povratnici su bili ako ne građani drugog reda ono svakako podređeni. Nakon njenog odbijanja delegacija Islamske zajednice odmah je tražila prijem kod predsjednika Osnovnog suda Trebinje g. Milana Bosića, koji nas je primio po

hitnom postupku iako to nije bio dan prijema stranaka. Pošto mu je u nekoliko rečenica kazan problem koji je nepotrebno napravila njegova služenica, Bosić je odmah pozvao Šefa kancelarije i naložio mu da uradi promjenu po traženju Medžlisa Islamske zajednice Trebinje. Potom je naša delegacija ponovo otišla u Zemljišnoknjižnu kancelariju gdje ju je sada primio rukovodilac g. Veselin Šegrt. Nakon kraćeg razgovora smo stekli utisak da će ovo biti riješeno na zadovoljstvo Islamske zajednice. Saznali smo da je pomenuti Šegrt ili neko iz njegove kancelarije i pored jasne naredbe predsjednika Suda pozvao sutradan Ministarstvo pravde u Vijeću ministara Bosne i Hercegovine, ali je dobio istovjetan odgovor i upute da postupi po traženju legitimne stranke. Tako je, eto, poslije peripetija ova islamska bogomolja iz Lastve promijenila ime u *Džamija Adamir Jerković*.

Džamija sa bočne strane

OSNOVNI SUD U TREBINJU
Zemljišnoknjižna kancelarija

Broj: 095-0-Rz-11-000840
Datum: 05.12.2011. godine

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI
MEDŽLIS ISLAMSKE ZAJEDNICE - TREBINJE
IZVRŠNI ODBOR
primljeno dana 07.12.2011
sa prilog
broj 171/11

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI
MEDŽLIS ISLAMSKE ZAJEDNICE TREBINJE
IZVRŠNI ODBOR

PREDMET: Obavještenje, dostavlja se –

Veza: Vaš akt br. 01-HH-04-122/1/11 od 24.11.2011. godine

Poštovani,

Povodom vašeg akta, broj i datum gornji, u vezi sa promjenom imena/naziva objekta džamije u Lastvi kod Trebinja, upisan u zk.ul.br. 115 K.O. SP Lastva, na k.č.br. 2308/23, obavještavamo vas da je po izvršenom uvidu u dostavljeno Mišljenje Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine br. 07-38-4713/11 od 23.11.2011. godine, te nakon obavljenih dodatnih konsultacija sa Ministarstvom pravde Bosne i Hercegovine utvrđeno da su dokumnti koje ste dostavili ovom sudu podobni za upis promjene naziva objekta džamije u Lastvi kod Trebinja.

U vezi sa prednje izloženim, a u skladu sa tarifnim brojem 13. Zakona o sudskim taksama ("Službeni glasnik RS", br. 73/08 i 49/09) dužni se prethodno uplatiti sudsku taksu u iznosu od 30,00 KM, (slovima: tridesetkonvertibilnihmaraka), te dostaviti ovom sudu dokaz/uplatnicu o istom.

S poštovanjem,

Rukovodilac
Zemljišnoknjižne kancelarije
Veselin Šegrt

بسم الله الرحمن الرحيم

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI
MEDŽLIS ISLAMSKE ZAJEDNICE TREBINJE
IZVRŠNI ODBOR

Broj: 02-HH -03-168/13
Datum: 15.11.2013 godine

Bosna i Hercegovina
Komisija / Povjerenstvo za očuvanje
nacionalnih spomenika

Predmet: Odgovor na Vaš Zahtjev br . 062-352-2/13-230 od 29.10. 2013 godine

Poštovani,

U vezi Vašeg traženja podataka o džamiju Lastvi, opština Trebinje oabvještavamo da je po zahtjevu kosrinika i vlasnika Rješenjem Osnovnog suda u Trebinju od 10 01 2012 godine ova džamija u sudskim knjigama preimenovana u naziv **Džamija Adamira Jerkovića**

Isto tako dostavljamo Vam kopije posjedujućih drugih dokumenata kao dokaze vezano za vlasništvo, potrebne fotografije objekat prije i poslije rušenja, zatim podatke samoj gradnj tj nejnu ponovnu obnovu 2009/10 godine.

S poštovanjem,

Husein Hodžić,
glavni imam Medžlisa Izc Trebinje

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI · MEDŽLIS ISLAMSKE ZAJEDNICE · TREBINJE · IZVRŠNI ODBOR

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini – Medžlis Islamske zajednice Trebinje Adresa: 89101 Trebinje, Stari grad 69. Bosna i Hecegovina,tel.fax: 059 225 111, medzlistr@gmail.com ID:4402724290006, Broj računa: 5520050001813039 HYPO ALPE ADRIA BANK Trebinje, 1604605500024926 Vakufska banka DD Sarajevo

Dosanjan je san

Roditelji zadovoljni svojim evladom. Na slici r. Ibro Džafić i njegova hanuma r. Suada

Izuzetno topao dan

Mnoštvo svijeta okupilo se ispred džamije u Lastvi

Obezbijeđena je pitka voda za učesnike manifestacije

U masi Mustafa Fetahagić, predsjednik Medžlisa islamske zajednice Trebinje

Žene su bile važna podrška

▲34 Fotografije otvaranja džamije (Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića)

Namaz u obnovljenoj džamiji▲34

Glas Trebinja pisao o obnovi džamije

Zanimljivo je bilo posmatrati kako se štampa u Republici Srpskoj odredila spram ovog događaja u Lastvi. Nemamo informacija da je neko glasilo u manjem entitetu zabilježilo makar i vijest o ovom događaju, pa nas je pojavljivanje teksta u Glasu Trebinja u najmanju ruku iznenadio i ulio nam nadu da nisu potpuno pokidane veze između pravoslavaca i muslimana, što je bila moja poruka i izražena nada prilikom predaje džamije na korišćenje.

Ako već nisu prisustvovali događaju ipak su ga predstavnici "sedme sile" korektno ispratili. Prenijeli su informaciju sa portala Rijaseta IZ BiH.

Glas Trebinja je drugi najstariji list u RS. U decembru 2022. obilježio je 70 godina postojanja i rada.

ОБНОВА ВЈЕРСКИХ ОБЈЕКАТА

Отварање џамије у Ластви

У СУБОТУ (17.07.2010. године), у Ластви код Требиња свечано је отворена обновљења џамија чију је обнову властитим средствима финанцирао вакиф Адамир Јерковић.

„Нема сукоба цивилизација, нема сукоба џамија и цркава, нема сукоба вјера, постоје само сукоби замрачених умова", казао је бањалучки муфтија Едхем еф. Чамџић у свом обраћању вјерницима на свечаном отворењу.

Бањалучки муфтија је у својству изасланика реису-л-улеме, проглашавајући обновљену џамију власништвом Исламске заједнице, кључеве и право отворења повјерио је вакифу Адамиру Јерковићу који је из властитих средстава финансирао цијелу њену обнову.

ИЗНОСЕЋИ разлоге због чега се одлучио новац уложити у обнову џамије у Ластви Адамир Јерковић је истако како се одлучио на тај корак у знак активног сјећања на свог рахметли бабу Хасана који се средином прошлог стољећа из Ластве преселио у Зеницу, али и због његовог свједочења ислама те залагања за цјеловитост Босне и Херцеговине.

„Ова џамија има велику вриједност за ислам и повратак људи на своја огњишта", позивајући вјернике да не допусте да она остане само национални споменик већ и да активну учествују у креирању своје судбине и судбине своје дјеце те да изиђу на предстојећим изборима и гласају за цјеловиту Босну и Херцеговину никада нису нити ће имати алтернативе муфтија Чамџић је закључио:

„Нема толеранције једносмјерног правца, толеранција и уважавање је двосмјеран процес и стога ми је драго да су на данашњој свечаности присутни представници Општине Требиње. То је толеранција коју заговара Исламска заједница у нашој земљи."

Уз захвалност вакифу Адамиру Јерковићу

порушених објеката наш дуг према нашим прецима али и према нама самима, захвалио се Адамиру Јерковићу на његовом доприносу у том процесу али и свим другим људима који нису заборавили свој родни завичај. Окупљеним вјерницима обратили су се још Зоран Сорајић, замјеник начелника општине Требиње, Бајро еф. Аговић, секретар Мешихата ИЗ Црне Горе и Едхем Бичакчић, предсједник Сабора ИЗ у БиХ.

ОКУПЉЕНЕ вјернике из скоро свих градова наше земље посебно је одушевио говор бањалучког муфтије Едхем еф. Чамџића. Наглашавајући чињеницу како суживот и упућеност народа у Босни и

У ПРОГРАМУ свечаног

Preporod o otvaranju džamije u Lastvi

10 | Preporod | SVEČANOSTI
BROJ 15 / 929 • 1. AUGUST 2010.

Svečano otvoren mesdžid Adamira Jerkovića u Lastvi kod Trebinja

GRADIMO ZAJEDNO BOLJU LASTVU, GRADIMO LJEPŠE TREBINJE

Muftija Smajkić ohrabruje povratak u Lastvu i Trebinje

U psisutvu nekoliko stotina vjernika iz skoro svih krajeva naše zemlje, trebinjskih muslimana koji danas žive rasuti po cijelom svijetu, na granici Bosne i Hercegovine s Crnom Gorom u mjestu Lastva u nedjelju 18. jula svečano je otvoren obnovljeni mesdžid. Obnovu mesdžida upotpunosti je finansirao Adamir Jerković i njegova porodica. Mesdžid u Lastvi izgrađen je početkom XIX stoljeća i služio je svojoj svrsi sve do posljednjeg rata kada je do temelja porušen. Namjera Adamira Jerkovića da izgradi džamiju i potreba Medžlisa IZ Trebinje proteklih godina dobrano je zbližila Adamirovu porodicu i Husein ef. Hodžića. Njihove svakodnevne konsultacije, dogovori, planiranja konačno su krunisani svečanim otvorenjem. Premda je vrijeme bilo izrazito toplo, sparno i vruće dva sata, koliko je trajala svečanost, bila su prekratka kako bi se na svečan način izrazilo njihovo zadovoljstvo i ukupna sreća prisutnih. Odgovoran odnos spram vjerskih objekata, obnova porušene baštine, sijanje nove nade u povratak i bolju budućnost bošnjačkog naroda teme su koje su dominirali tokom svečanih govora.

Trajna sadaka

Od kako velikog značaja je obnova mesdžida u Lastvi ali i drugih džamija i mesdžida u ovom gradu najbolje je oslikao govor mostarskog muftije h Seid ef. Smajkića. Mostarski muftija se prisjetio društveno političkih okolnosti iz vremena još dok Trebinje nije imalo imama, niti jednog objekta u kojem se mogao obaviti namaz. „Hvala Allahu to stanje se primiješnilo. Ova pozicija i ova svečanost ne dozvoljava mi da rušitelje oslovim imenom koje zaslužuju, kao ni one koji su nas spriječili da postavimo kamen temeljac 5. maja 2001.g. Trebinje je najvše dobilo dolaskom Husein ef. Hodžića koji je znao artikulirati i realizirati sve vaše želju i nade da se dostojanstveno počnete vraćati svojim kućama“, kazao je muftija. Izražavajući zahvalnost Adamiru Jerkoviću za iskazanu ljubav prema Trebinju muftija je komentirao kur'anski ajet o žrtvovanju imetka na Božjem putu. Ovaj objekat nas vraća i po stilu i po revitalizacij u stara vremena i sve nas podsjeća da su naši korijeni ovdje stotinama godina. Ako se tako budemo odnosili prema našoj prošlosti, onda ćemo imati i lakšu sudbinu u budućnosti“, zaključio je muftija Smajkić. Govoreći o razlozima doniranja novca za obnovu džamije u Lastvi Adamir Jerković se osvrnuo u svom govoru i na poziciju u kojoj se nalazi obnovljena džamija i njen „raseljeni“ džemat. „Mi Bošnjaci danas dolazimo otvorena srca prema našim komšijama Srbima da im kažemo da smo ponovno ovdje i da im kažemo da smo spremni s njima da gradimo novu i ljepšu Lastvu, novo i ljepše Trebinje. Razdoblje rata je iza nas. To je prošlost. Mi i naše komšije Srbi moramo se okrenuti budućnosti, našoj djeci obezbijediti uslove dostojne čovjeka XXI stoljeća “, zaključio je Jerković.

Nema sukoba civilizacija, postoje samo sukobi pomračenih umova

Tumačeći hadis Muhameda a.s. o emanetu, banjalučki muftija Edhem ef. Čamdžić u svojstvu izaslanika reisu-l-uleme dr. Mustafe ef. Cerića okupljne vjernike je podsjetio na višeslojnost ove obaveze, prvenstveno prema Allahu dž.š., prema roditeljima, prema rodbin, komšijama, sebi samima, prema domovini i svim drugim vrijednostima našeg identiteta. „Jesmo li mi iznevjeravali svoje emanete prema Allahu dž., emanet svojih očeva, svojih djedova!?“, zapitao se muftija, a zatim dodao: „Jesmo, braćo i sestre! I zato su nam se događale mnoge ružne stvari. Kad god smo bježali od svoje tradicije, svoje vjere, svoga identitata onda su nam se morale dogoditi ružne stvari. Kad smo shvatili da ne možemo pobjeći od sebe i od svog identitata i kada smo počeli ispuniti svoje emanete tada nam je Uzvišeni Allah počeo pomagati. Obnova ove džamije i ovo prisustvo svjedoče da vi volite svoja Lastva i svoje Trebinje i da čuvate svoje emanete“, kazao je muftija Čamdžić.

Tokom svečanosti prigodne čestitke Medžlisu IZ Trebinje izrazili su predsjednik Skupštine bora IZ u BiH Edhem Bičakčić, pomoćnik načelnika općine Trebinje Zoran Sorajić, sekretar Mešihata IZ u Crnoj Gori Bego Agović. Obnovljenu džamiju, koja će u budućnosti nositi i njegovo ime, praćen tekbirima okupljenih gostiju, hora Kevser i hafiza Jahja Imamovića, otvorio je njen vakif Adamir Jerković.

H. I.

Veče sa Isnamom Taljićem

Medžlis Islamske zajednice Trebinje pred otvorenje obnovljenog mesdžida u Lastvi u

Isnam Taljić

upravne zgrade upriličio je ... ženo veče sa Isnamom Taljićem. Taljić nije tek slučajno odabran kao gost-književnik da ... trebinjskoj publici govori o ... književnom stvaralaštvu. Taljić ... nepokolebljiv odnos prema ... njačkom identitetu, kulturi ... štini prečesto i naušrb vlastite komoditeta, dovodi ga u ... vezu sa otvorenjima džamija ... vratkom u našoj zemlji i čini ... iznimnim čuvarom ukupnog ... njačkog pamćenja“, istaknuto ... tokom promocije.

Svečano otvorena obnovljena džamije u Župi kod Trebinja

ŠEST PUTA RUŠENA SEDAM PUTA GRAĐENA

Reis Islamske zajednice Crne Gore Rifat ef. Fejzić u nedjelju 25.7.2010.g. svečano je otvorio obnovljenu džamiju u Župi kod Trebinja. Medžlis Islamske zajednice Trebinje, prepuštajući pravo otvorenja najstarije trebinjske džamije reisu Fejziću, simbolično se zahvalio u ime muslimana ovoga grada na pomoći i razumijevanju koju su im tokom agresije na našu zemlju ukazali Bošnjaci Crne Gore. Na svečanosti kojoj je prisustvovalo oko 300 muslimana Trebinja i njihovih prijatelja, što je za ovo pogranično mjesto iznad svakih očekivanja, govorili su Husein ef. Hodžić, glavni imam Medžlisa IZ Trebinje, pomoćnik Načelnika općine gospodin Rajko Ćapin, Filip Mursel Begović, Nazif ef. Garib sekretar mostarskog muftijstva , reis Fejzić i prof. dr. Ismet Bušatlić u svojstvu izaslanika reisu-l-uleme dr. Mustafe ef. Cerića.

Džamija u Župi na dan otvaranja

Afirmirajmo duh graditeljstva!

Zbog nesebičnog doprinosa u obnovi i revitalizaciji vjerskog života na području Istočne Hercegovine s posebnom pažnjom prisutni su pratili obraćanje Husein ef. Hodžića koji se u svom govoru prisjetio iskušenja kroz koja je prolazio tokom obnove. „Kada su raseljeni Župljani pokrenuli inicijativu za obnovu džamije, lokalna administracija mi je pružila punu podršku. Najviše čekanja i odugovlačenja imali smo sa resornom ministricom u Banjoj Luci Fa-

Reis Crne Gore Fejzić

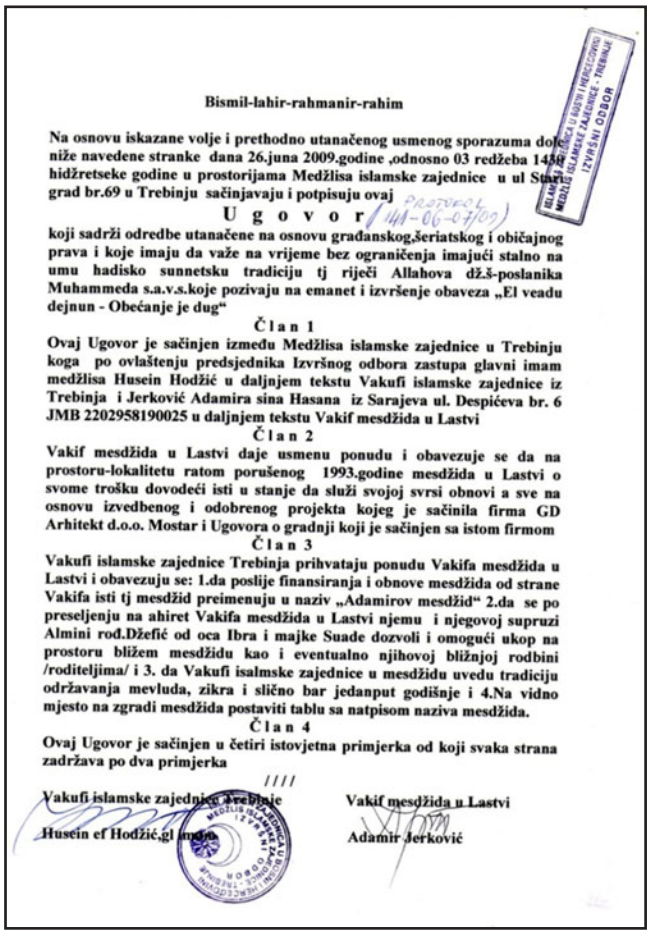
timom Fetibegović“, istakao je Husein ef. Hodžić. Nadahnut uspjehom koje su ostvarili u Medžlisu IZ Trebinje i nadnesen nad sudbinu džamije u Župi ef. Hodžić je izrazio nadu kako je konačno došlo vrijeme da se džamije više nikada neće rušiti i kako se umjesto o rušiteljima govoriti o dobrotvorima, ncimarima i dobrim ljudima. „Želim da budem pobornik ideje da pričamo kako smo gradili, da ne pričamo kako su nas rušili, zašto su rušili i ko je rušio. Objektivna osnovu naših rezultata da je došlo vrijeme da govorimo o gradnji, da govorimo o graditeljima, da govorimo o emanetu Tv-

Mevlud i zikr

Želeći ostaviti trag za sobom da su voljom Božijom vakifi odlučili obnoviti kako se tada službeno nazivao mesdžid, koji će kasnije biti upisan u Zemljišne knjige kao džamija, u Trebinju je potpisan sa Islamskom zajednicom Ugovor u skladu sa hadisko - sunnetskom tradicijom odnosno riječima Muhameda a.s. kojim se poziva na emanet i izvršenja obaveze "El veadu dejnun", što znači "Obećanje je dug". Ovo naravno nisam morao da potpisujem, ali sam to učinio u skladu sa našom muslimanskom tradicijom. U njemu su precizirane međusobne obaveze, s tim što smo zatražili da se uvede održavanja mevluda, zikrovi i slične vjerske manifestacije. Članom 3. precizirana je obaveza "uvođenja i održavanje mevluda i zikrova barem jedanput godišnje" i da to postane tradicijom.

Ostalo je uredio MIZ u skladu sa odredbama građanskog, šerijatskog i običajnog prava, s čim smo svi bili saglasni.

Na dokument smo stavili potpise 26. juna 2009. u Medžlisu Islamske zajednice u Trebinju. Od 25. avgusta 2012. godine u Džamiji Adamir Jerković počelo je održavanje mevluda, a prvi je učio Husein ef. Hodžić.

Bismil-lahir-rahmanir-rahim

Na osnovu iskazane volje i prethodno utanačenog usmenog sporazuma dol... niže navedene stranke dana 26.juna 2009.godine ,odnosno 03 redžeba 1430 hidžretseke godine u prostorijama Medžlisa islamske zajednice u ul Stari grad br.69 u Trebinju sačinjavaju i potpisuju ovaj

U g o v o r

koji sadrži odredbe utanačene na osnovu građanskog,šeriatskog i običajnog prava i koje imaju da važe na vrijeme bez ograničenja imajući stalno na umu hadisko sunnetsku tradiciju tj riječi Allahova dž.š-poslanika Muhammeda s.a.v.s.koje pozivaju na emanet i izvršenje obaveza „El veadu dejnun - Obećanje je dug"

Č l a n 1

Ovaj Ugovor je sačinjen između Medžlisa islamske zajednice u Trebinju koga po ovlaštenju predsjednika Izvršnog odbora zastupa glavni imam medžlisa Husein Hodžić u daljnjem tekstu Vakufi islamske zajednice iz Trebinja i Jerković Adamira sina Hasana iz Sarajeva ul. Despićeva br. 6 JMB 2202958190025 u daljnjem tekstu Vakif mesdžida u Lastvi

Č l a n 2

Vakif mesdžida u Lastvi daje usmenu ponudu i obavezuje se da na prostoru-lokalitetu ratom porušenog 1993.godine mesdžida u Lastvi o svome trošku dovodeći isti u stanje da služi svojoj svrsi obnovi a sve na osnovu izvedbenog i odobrenog projekta kojeg je sačinila firma GD Arhitekt d.o.o. Mostar i Ugovora o gradnji koji je sačinjen sa istom firmom

Č l a n 3

Vakufi islamske zajednice Trebinja prihvataju ponudu Vakifa mesdžida u Lastvi i obavezuju se: 1.da poslije finansiranja i obnove mesdžida od strane Vakifa isti tj mesdžid preimenuju u naziv „Adamirov mesdžid" 2.da se po preseljenju na ahiret Vakifa mesdžida u Lastvi njemu i njegovoj supruzi Almini rod.Džefić od oca Ibra i majke Suade dozvoli i omogući ukop na prostoru bližem mesdžidu kao i eventualno njihovoj bližnjoj rodbini /roditeljima/ i 3. da Vakufi isalmske zajednice u mesdžidu uvedu tradiciju održavanja mevluda, zikra i slično bar jedanput godišnje i 4.Na vidno mjesto na zgradi mesdžida postaviti tablu sa natpisom naziva mesdžida.

Č l a n 4

Ovaj Ugovor je sačinjen u četiri istovjetna primjerka od koji svaka strana zadržava po dva primjerka

Vakufi islamske zajednice Trebinje — Husein ef Hodžić,gl imam

Vakif mesdžida u Lastvi — Adamir Jerković

Trebinje:

Tradicionali mevlud u džamiji „Adamira Jerkovića" primjer vrijedan divljenja

„Mi smo se danas, u moru gužve i onoga što ljudima donosi nesreću, izdvojili od verve i dunjalučke nečistoće i došli ovdje da se napijimo čiste vjere, da kažemo naš Gospodar je Allah i da ustrajemo na tome", obraćajući se vjernicima na trećem tradicionalnom mevludu u džamiji „Adamira Jerkovića" u Lastvi kod Trebinja kazao je Husein ef. Hodžić. Uprkos dramatičnim događajima koji su na samom početku popisa stanovništva protresli Trebinje, jer su u ovom gradu smrtni slučaj Alije Šehovića iz trebinjske Župe protumačili kao posljedicu stresa i neprofesionalnog rada popisivača i instruktora, Medžlis Islamske zajednice Trebinje po treći put zaredom ispunio je preuzeti emanet iz vakufname Adamira Jerkovića, prema kojoj su makar jednom godišnje obavezni organizirati vjersku svečanost. Mevludu je prisustvovao i vakif, Adamir Jerković, koji nije krio zadovoljstvo što je sagradio porušenu džamiju, što se u njoj ponovo uči ezan i što se u njoj ponovo tumače Božije riječi. „Želim se posebno zahvaliti Husein ef. koji me svojim dolaskom u Trebinje ohrabrio da baš ovdje, u rodnom mjestu moga babe, sagradim džamiju. Još kao dijete sam znao da ću napraviti džamiju, ali nisam znao gdje. Zahvaljujući Husein ef. odlučio sam se za ovaj kraj", prisjetio se Jerković.

H. EMINOVIĆ

Husein ef. Hodžić, Adamir Jerković i Kemal Šehović

Članak u Preporodu

Ugovor između vakifa i Islamske zajednice u Trebinju

Trnovit je put do zvijezda

Od samog početka obnove džamije nosila me je misao da podignem munaru koje nikada tu nije bilo, pa je ovdje funkcionirao mesdžid a ne džamija, iako su stanovnici Lastve ovaj vjerski objekat nazivali džamijom. Ipak, odavde se čula Božija riječ od 1816. do 1992. godine kada je nemilosrdno od srpske ruke i stradala. Četnici koji su u II svjetskom ratu destruirali ovu džamiju, bili su "milosrdniji" od ovovremenih, jer je nisu do kraja uništili. Njihovi nasljednici su se pokazali mnogo radikalnijim i grubljim od svojih prethodnika, koje Bošnjaci (i dio Hrvata) sasvim opravdano nazivaju narodnim izdajnicima. Sekiralo me je što ova džamija nema munaru i želio sam na svaki način da je podignem. Kako se to nije moglo izvesti u datom trenutku privremeno sam se pomirio s tim da mesdžid mora ostati zasad ono što jeste. Ali sam bio odlučan da u Lastvi napravim džamiju sa munarom. Od tada pa do završetka složene rekostrukcije prošlo je tačno deset godina. Najprije sam zatražio od inženjera građevine Alije Šunje iz Mostara da napravi projekat džamije. Trebalo je da munara izlazi iz krova. S obzirom na njenu težinu moralo se veoma precizno raditi kako ne bi "propala"u unutrašnjost džamije. Projektnu dokumentaciju sam platio, kao i projekt turbeta, ali ovdje želim reći da se među dobrotvore (bar mislim da je tako) upisao i Hajrudin Hodžić (EMNA d.o.o.) iz Sarajeva. On je besplatno uradio konstruktivnu fazu, tehnički opis, statistički proračun, specifikacije armature i tako dalje. Ovom skromnom čovjeku, kojeg ponekad vidim u Sarajevu tokom ramazana a uoči iftara pred pekarom Imaret, veoma sam zahvalan jer mi je prije svega povratio vjeru u ljude. Molim dragog Boga da ga nagradi džennetom.

Birokratske zavrzlame sam rješavao tri godine, ali za razliku od "hrvatskih" krajeva u kojima se brani podizanje i proširivanje džamija (Neum i Rabrani), u "srpskim" područjim procedura je olakšana. Ovo mogu kazati na osnovu iskustva u slučaju džamije u Lastvi na čije odobrenje nisam morao dugo čekati. Što je važnije, vlast u RS-u pokazala je smisao za kompromis u iznalaženju rješenje, s obzirom na činjenicu da je ovaj prostor proglašen nacionalnim spomenikom krajem 2015. godine. Prema tome, da su htjeli mogli su ometati radove na džamiji. Ovo nije samo moje mišljenje nego i drugih vakifa sa kojima sam razmjenjivao iskustva o izgradnji islamskih objekata.

I tako. Pokrenuo sam priču o izgradnji munare. Najprije sam zatražio od Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika BiH 11. 5. 2013. da se definiraju uslovi za interpolaciju munare u kompleks Džamije Adamir Jerković. Prije toga, 26. 4. 2013. godine, Medžlis je uputio Prijedlog za proglašavanje džamije nacionalnim spomenikom BiH, da bi 3. 4. 2014. godine odustao od njega. Kada je Komisija proglasila harem džamije (sa starim nišanima) nacionalnim spomenikom (krajem decembra 2015.), ostalo je da se izborim za papire kojim ću legalizirati izgradnju munare. Podizanje turbeta sam planirao još ranije kada sam započeo obilježavanje i kopanje temelja prije nego je Komisija donijela odluka o proglašenju harema nacionalnim spomenikom. Strpljivim radom u naredne tri godine uspio sam dobiti sve potrebne dozvole za kompletiranje džamije.

Za majstorima, autentičnim izvođačima ovakvih građevina, tragao sam po Bosni. U Hercegovini nema majstora tog profila. Poslije dužeg traženja i posmatranja "kolekcije" njihovih radova izbor je pao na Hasana Nezirevića. Ovaj majstor sa svojim saradnicima je ostavio iza sebe desetine džamija i drugih vjerskih objekata po našoj zemlji.

Sada opisujem kako sam počeo borbu za munaru i kako je džamija koja je napunila dva vijeka, osvijetlila duhovnu tminu u ovom kraju.

بسم الله الرحمن الرحيم

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI
MEDŽLIS ISLAMSKE ZAJEDNICE TREBINJE
IZVRŠNI ODBOR

Broj: 01-FM-04-84/13
Datum: 11.05. 2013. godine
01. redžeb 1434. H.g.

Bosna i Hercegovina
Komisija/Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika
PRIMLJENO 28.05.2013.

KOMISIJA / POVJERENSTVO ZA OČUVANJE NACIONALNIH SPOMENIKA BOSNE I HERCEGOVINE

Predmet: Molba za definiranje uslova za interpolaciju munare u kompleksu „Džamije Adamir Jerković" (stari naziv Džamija u Lastvi)

S obzirom da „Džamija Adamir Jerković" u Lastvi (stari naziv Džamija u Lastvi), nije imala munaru i da rekonstruirani objekat nema munaru i s obzirom da je locirana u seoskom području i da su kuće korisnika džamije udaljene od nje, izražena je

Broj:01-FM-04-84/13
Trebinje, 11. 05. 2013. / 01.Redžeb 1434. H.g.

KOMISIJA / POVJERENSTVO ZA OČUVANJE NACIONALNIH SPOMENIKA BOSNE I HERCEGOVINE

Predmet: Molba za definiranje uslova za interpolaciju munare u kompleksu "Džamije Adamir Jerković" (stari naziv Džamija u Lastvi)

S obzirom da "Džamija Adamir Jerković" u Lastvi (stari naziv Džamija u Lastvi), nije imala munaru i da rekonstruirani objekat nema munaru i s obzirom da je locirana u seoskom području i da su kuće korisnika džamije udaljene od nje, izražena je potreba lokalne zajednice da munara bude sagrađena uz džamiju, odnosno da "izbija" iz unutrašnjosti objekta u skladu sa projektiranom veličinom sadašnje džamije.

Stoga, Medžlis Islamske zajednice Trebinje traži od Komisije / Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, da definira uslove na koji način munara može biti interpolirana u kompleks kao i urbanističko-tehničke uslove za njeno oblikovanje.

Obrazloženje

Nakon potpune rekonstrukcije džamije koju je izvršio vakif g. Adamir Jerković, vjerski objekat je otvoren 18. jula 2010. / 6. ša'bana 1431. godine. Džamiju, odnosno džemat je tom prilikom pojsetio poglavar Islamske zajednice Bosne i Hercegovine reisu-l-ulema dr. Mustafe ef. Cerića.

S obzirom da je džamija u potpunosti srušena a kamen kojima je sazidana razasut na više nepoznatih lokacija, prva stvar koja je urađena bila je da pronađemo makar i jedan kamen iz kompleksa stare džamije. U tom smo samo djelimično uspjeli. Nakon toga, rekonstrukciju džamije je izvela mostarska firma GP "Arhitekt" d. o. o. i objekt predala Medžlisu Islamske zajednice Trebinje u julu 2010. godine.

Nažalost, "Džamija Adamir Jerković" još ne ostvaruje svoju legitimnu funkciju s obzirom da ne postoji munara sa koje bi imam mogao okujisati odnosno pozivati vjernike na molitvu. Nedostatak munare se osjeća posebno u vrijeme Ramazana jer vjernici ne mogu vidjeti svjetla kandilja kojim se označava kraj posta i to je ozbiljan problem.

Stoga je neophodno podići munaru, makar i manjih dimenzija, kako bi vjernici mogli obavljati vjerske obrede.

Podsjećamo, ovaj vjerski objekat koji se nalazi u Lastvi, općina Trebinje, ima veliku historijsku vrijednost. Džamija je u neposrednoj blizini granice sa Republikom Crnom Gorom (4 -5 kilometara). S obzirom da se bliži 200 godina od kada je izgrađena (vrijeme pod turskom vlašću), Medžlis Islamske zajednice Trebinje namjerava obilježiti ovaj veliki jubilej vjerskom manifestacijom. Inače, u svom vijeku džamija je tri puta rušena i tri puta obnavljana.

Fotografije obnove džamije, Statistički proračun, Glavni projekat rekonstrukcije džamije i neke stare fotografije iz ranijeg perioda, dostavljamo u prilogu, a u nastavku dajemo podatke o historiji džamije.

Iz historije džamije

U Gornjoj Lastvi na brdašcu Svatovska Glavica, postoji džamija malih dimenzija i bez munare. U enterijeru se nalazi mihrab bez dekora, drveni minber i drveni mahfil. Sagrađena je 1232. (1816/17) godine, što se vidi iz natpisa (samo godina) koji je uklesan na nadvratniku (dženarluk) građenom na luk (ćemer), što je bio uzidan iznad njenih ulaznih vrata. Ovaj nadvratnik izvađen je, ne zna se kada i zašto, i postavljen pod ploču na mejtašu pred džamijom, gdje se i sada nalazi. Priča se da su džamiju sagradili džematlije poslije poznatog i nemilog slučaja koji se 1817. godine zbio kod džamije u Župi. Od njene izgradnje do danas, ona je više puta oštećivana, pa su je džematlije opravljale. Utoku prošlog rata oštećeni su joj vrata, prozori i pod. Upisana je u gr. ul. k. o. Lastva broj 592-I, kat. čest. 2308 i zaprema 60 m² površine.

Prvi imam ove džamije bio je iz porodice Agbabića; beratom od 7. džumada 1284 (6.IX.1867.) godine za imama i hatiba ove džamije postavljen je Ismail Halifa, sin Omerov. U beratu piše da u Lastvi u nahiji Korjenići postoji džamija i mekteb, koji ne služe svojim svrhama, jer su u ratu porušeni. Pošto oni nemaju nikakva vakufa, određeno je da se njenom imamu, spomenutom Ismail Halifi daje plaća iz državne blagajne iz prihoda trebinjskog kadiluka. Godine 1889. imamsku i mualimsku dužnost u Lastvi vršio je Sadik ef. Ćerimagić, a poslije njega stari hodža Salković. Jusuf ef. Salković, koji je završio Darul-mualimin u Sarajevu, bio je imam i mualim u Lastvi do konca prvog svjetskog

rata. Poslije njega imami su bili: hafiz Zahid Mušanović i hafiz Murat ef. Bešović. Džamija od posljednjeg rata nema stalnog imama i danas se povremeno otvara[1].

Oko 500 metara niže džamije nalazi se jedna zgrada na sprat u kojoj je do 1941. godine radio mekteb i bio stan mualimov. Sagrađena je prije 1867. i kasnije više puta opravljana i, možda, dograđivana. Zgrada je još uzgor, ali pošto je dobro dotrajala, danas ničemu ne služi. Vakuf ove džamije imao je nešto zemlje koja se ne obrađuje i groblje u kome ima nekoliko nišana sa karakterističnim dekoracijama. Prihodi ovog vakufa iznosili su 1889. godine osam forinti koji je iznos isplaćen imamu džamije.

U Lastvi danas žive ove muslimanske porodice: Ćerimagići, Demirovići, Hadžimahovići, Jerkovići, Karamehmedovići, i Kravići. Izumrli su ili se raselili: Agbabići, Bećirovići, Begovići, Bijedići, Kapetanovići, Salkovići, Šahovići i Šehovići. Ćerimagići su doselili u Korjeniće iz Kostajnice, Hadžimahovići iz Krivošija i Šehovići iz Donjeg Morinja. U Lastvi, niže džamije, nalazi se Kapetanovića vrelo, gdje je za stare Jugoslavije društvo Gajret priređivao, svake godine, teferič, na koji su dolazili muslimani iz cijelog trebinjskog kraja.

U strani, naspram mekteba u Lastvi, nalazile su se za turske uprave kuće Salkovića, pa se ovo naselje, po njima, zvalo Salkovići, koji su poznato bratstvo u Lastvi. Za vrijeme hercegovačkog ustanka 1875. do 1878. Godine, ustanici Luke Vukalovića su spalili kuće Salkovića u Lastvi. Oni su odavde dijelom iselili 1919., a potpuno 1941. godine. U Lastvi se nalaze i dvije kule građene na ćemer od kojih je jedna vlasništvo Kravić

Medžlis Islamske zajednice Trebinje

P r i l o z i :
- Fotografije
- Statički proračun
- Glavni projekat rekonstrukcije džamije

[1] STKa, str. 43; *Bošnjak*, kalendar, 1889. i 1909. godina, Sarajevo, broj 12, str 3; Gajret, Sarajevo, 1930., str. 38, 1931. god. str. 69. Glasnik VIS-a, Sarajevo, 1965., broj 7-8, str. 299

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, 16–18. 12. 2015.

PRIJEDLOG ZA PROGLAŠENJE POKRETNOG DOBRA NACIONALNIM SPOMENIKOM BiH (Aneks 8 Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini)

Naziv i sjedište (ime, prezime, adresa i prebivalište, telefon, e-mail) podnositelja zahtjeva za proglašenje pokretnog dobra nacionalnim spomenikom:

Datum podnošenja prijedloga/zahtjeva: 26. 04. 2013. GODINA

I. Naziv dobra:	(DŽAMIJA U LASTVI DŽAMIJA ADAMIRA JERKOVIĆA

II. Vrsta dobra

Spomenik[1]:	Namjena – materijal - dimenzije
Zbirka[2]:	Namjena – materijal – broj komponenti zbirke VJERSKI OBJEKAT

III. Lokacija dobra

Općina	TREBINJE
Naseljeno mjesto	LASTVA GORNJA
Adresa	LASTVA B.B

IV. Vlasnik dobra	Adresa, telefon, e-mail MEDŽLIS ISLAMSKE ZAJEDNICE TREBINJE STARI GRAD BR. 69.
V. Korisnik dobra	Adresa, telefon, e-mail 059-225111 MEDZLISTR@GMAIL.COM
VI. Način sticanja dobra – sticanja prava korištenja	PRVOBITNO ZADUŽBINA DŽEMALUDINA 2010 GOD. OBNOVIO ADAMIR JERKOVIĆ
VII. Vrijeme nastanka dobra – period formiranja zbirke	1816/17, 1232. H.

VIII. Kratak opis dobra i obrazloženje razloga za podnošenje prijedloga

LOKALITET GORNJA LASTVA, SVATOVSKA GLAVICA BEZ MINARE, TOTALNO PORUŠENA 1993. OBNOVLJENA 2010. DIMENZIJA 10X7 M SA TRIJEMOM I SOFAMA, ČETVOROSTREŠNI KROV. KČ. 2308/22 ZK UL-592 (PO NOVOM KČ. 649/2

IX. Sadašnje stanje dobra:

Očuvano	Zapušteno	Oštećeno	Uništeno

X. Objekat u kome se dobro čuva:

XI. Uslovi u kojima se dobro trenutno čuva:

Odgovarajući	Neprimjereni (ne ugrožavaju stanje dobra)	Neodgovarajući (ugrožavaju stanje dobra)

Popis dokumentacije[3] koju podnositac prilaže uz zahtjev:[4]

Popis dokumentacije koju podnositac posjeduje, ali ne prilaže uz zahtjev:

Popis dokumentacije i drugih informacija o dobru, koji su poznati podnosiocu zahtjeva, ali mu nisu dostupni, sa podacima o licu ili instituciji koja tom dokumentacijom raspolaže:

MEDŽLIS ISLAMSKE ZAJEDNICE TREBINJE

[1] Navesti vrstu dobra, npr. mali predmeti (pokućstvo, odjevni predmeti, radni pribor, alati, rukotvorine, umjetnička djela, kovine, skulpture, fragmenti građevina, natpisi, itd.

[2] Navesti vrstu zbirke, npr. bibliotečka, rukopisna zbirka, zbirka slika, fotografije (pokućstvo, odjevnih predmeta, radnog pribora, alata, rukotvorina, skulptura, fragmenta građevina, novčića, natpisa, itd.)

[3] (fotografije, aacrti, pisani dokumenti, programi zaštite, predmjeri radova, itd.)

[4] Svi popisi, dokumentacija, dodatne napomene, opisi i obrazloženje dostavljaju se u prilogu obrasca

VIII

Према члану V став 4 Анекса 8 Општег оквирног споразума за мир у Босни и Херцеговини, одлуке Комисије су коначне.

IX

Ова одлука ступа на снагу наредног дана од дана објављивања у "Службеном гласнику БиХ".

Ову одлуку Комисија је донијела у сљедећем саставу: Zeynep Ahunbay, Martin Cherry, Амра Хаџимухамедовић, Дубравко Ловреновић и Љиљана Шево.

Број 06.2-2.3-64/15-18
5. новембра 2015. године
Сарајево

Предсједавајућа Комисије
Љиљана Шево, с. р.

930

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V stav 4 Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1 Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 16. do 18. decembra 2015. godine, donijela je

ODLUKU

I

Historijsko područje - Harem Stare džamije na Svatovskoj glavici u Lastvi, Grad Trebinje proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čini harem džamije sa starim nišanima.

Nacionalni spomenik se nalazi na prostoru označenom kao k.č. 2308/23, (novi premjer), posjedovni list broj 247/1, što odgovara k.č. 649/1 i 649/2 (stari premjer), zk uložak broj 115, k.o. Lastva, Grad Trebinje, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Objekat džamije ne uživa režim zaštite utvrđen ovom odlukom.

Na nacionalni spomenik primjenjuju se mjere zaštite utvrđene Zakonom o provođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika ustanovljene u skladu s Aneksom 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 9/02, 70/06 i 64/08).

II

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati pravne, naučne, tehničke, administrativne i finansijske mjere za zaštitu, konzervaciju i prezentaciju nacionalnog spomenika.

Vlada Republike Srpske dužna je osigurati finansijske i tehničke uvjete za izradu i provođenje tehničke dokumentacije za restauraciju nacionalnog spomenika.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika (u daljnjem tekstu: Komisija) utvrdit će uvjete i osigurati sredstva za izradu i postavljanje informacione table sa osnovnim podacima o spomeniku i odluci o proglašenju dobra nacionalnim spomenikom.

III

S ciljem trajne zaštite nacionalnog spomenika, na prostoru definiranom u tački I stav 3 ove odluke, utvrđuju se sljedeće mjere zaštite:

- dopušteni su isključivo konzervatorsko-restauratorski radovi na nišanima i radovi tekućeg održavanja, kao i radovi koji imaju za svrhu prezentaciju nišana, uz odobrenje ministarstva nadležnog za prostorno uređenje Republike Srpske (u daljnjem tekstu: nadležno ministarstvo) i stručni nadzor nadležne službe zaštite naslijeđa na nivou Republike Srpske (u daljnjem tekstu nadležna služba zaštite);
- radovi na uređenju lokaliteta i radovi na saniranju oštećenja na nišanima dopušteni su isključivo uz prethodno izrađen plan sanacije, restauracije i konzervacije, odobrenje nadležnog ministarstva i nadzor nadležne službe zaštite;
- nije dopušteno izvođenje radova koji bi mogli utjecati na izmjenu područja, kao ni postavljanje privremenih objekata ili stalnih struktura čija svrha nije isključivo zaštita i prezentacija nacionalnog spomenika;
- dopušteno je ukopavanje u nove grobove sa minimalnom udaljenošću od 3 m od starih nišana.

IV

Stavljaju se izvan snage svi provedbeni i razvojni prostorno-planski akti u dijelu u kojem su u suprotnosti sa odredbama ove odluke.

V

Svako, a posebno nadležni organi Republike Srpske, gradske i općinske službe suzdržat će se od preduzimanja bilo kakvih radnji koje mogu oštetiti nacionalni spomenik ili dovesti u pitanje njegovu zaštitu.

VI

Ova odluka dostavit će se Vladi Republike Srpske, nadležnom ministarstvu, nadležnoj službi zaštite i općinskom organu uprave nadležnom za poslove urbanizma i katastra, radi provođenja mjera utvrđenih u tač. II-V ove odluke, te nadležnom općinskom sudu radi upisa u zemljišne knjige.

VII

Sastavni dio ove odluke je obrazloženje sa pratećom dokumentacijom, koje je dostupno na uvid zainteresiranim licima u prostorijama i na web-stranici Komisije ((http://www.kons.gov.ba).

VIII

Prema članu V stav 4 Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini, odluke Komisije su konačne.

IX

Ova odluka stupa na snagu narednog dana od dana objavljivanja u "Službenom glasniku BiH".

Ovu odluku Komisija je donijela u sljedećem sastavu: Zeynep Ahunbay, Martin Cherry, Amra Hadžimuhamedović, Dubravko Lovrenović i Ljiljana Ševo.

Broj 06.2-2.3-64/15-27
17. decembra 2015. godine
Sarajevo

Predsjedavajuća Komisije
Ljiljana Ševo, s. r.

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovu članka V. stavak 4. Aneksa 8. Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i članka 39. stavak 1. Poslovnika o radu Povjerenstva za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 16. do 18. prosinca 2015. godine, donijelo je

ODLUKU

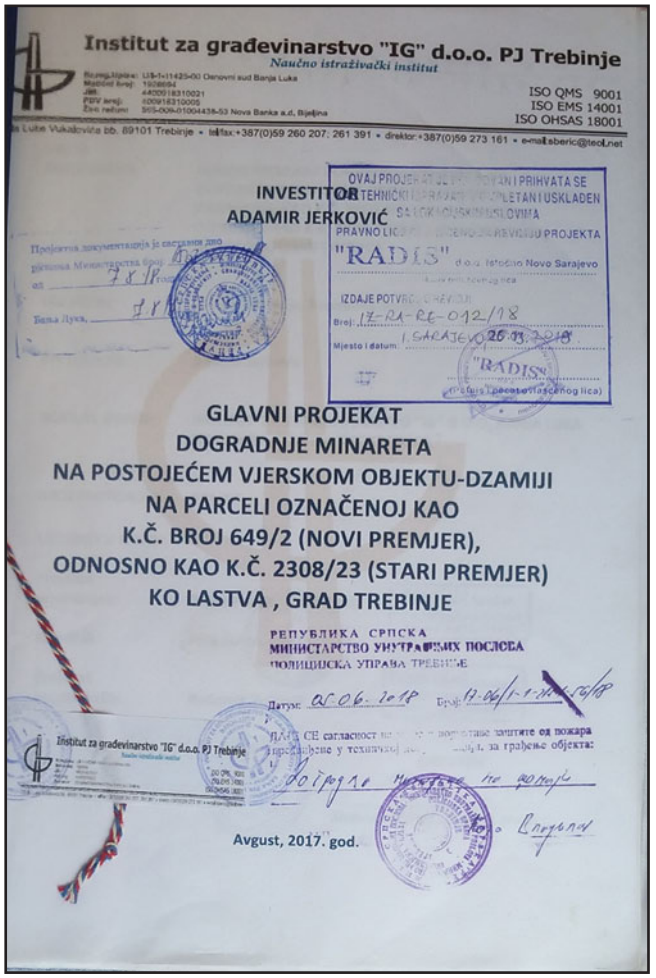
I.

Povijesno područje - Harem Stare džamije na Svatovskoj glavici u Lastvi, Grad Trebinje proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čini harem džamije sa starim nišanima.

Mala munara koja dira nebo

Munara je bila nasušna potreba još prije rata kada je ovaj komadić bh. zemlje nastanjivalo mnogo više naroda, a posebno nakon agresije na Bosnu i Hercegovinu. Više od dvjesto godina u Lastvi se namaz obavljao u mesdžidu na Svatovskoj glavici. Munaru je trebalo podići mnogo ranije, za boljih vremena, ali naš, mora se reći kratkovidi svijet, ostavljao je ovo za neko buduće vrijeme. No, mislim, da ovdje ipak nije bilo želje da se ovo mjesto "okiti" munarom iz najmanje dva razloga. Najprije, džamija se nalazi na izdignutom mjestu, pa se smatralo da zbog toga nema potrebe za pravljenjem munare. Drugo, džamija je izgrađena u vrijeme apsolutne dominacije muslimana u BiH. Islam je u prošlosti za vrijeme turske vladavine bio privilegirana vjera i za nju se smatralo da će ostati u tom statusu beskonačno. Ali došli su Balkanski ratovi, Prvi i Drugi svjetski rat, agresija na Bosnu i Hercegovinu 1992-1995. godine. Vrijeme između dva svjetska rata bilo je nepovoljno za muslimane. Mnogi su proganjani od monarhističkog režima Kraljevine Jugoslavije gdje je srpski faktor bio dominantan, a i socijalizam je nakon monarhije pritajeno gušio islam. Pravih prilika nije bilo jer su muslimani naprosto "otupili" od višedecenijskog djelovanja na njihovu svijest pa se o izgradnji munare nije ni razmišljalo. Na kraju je došla srpska agresija na Bosnu i Hercegovinu 1992−1995. Na kraju je došla srpska agresija na Bosnu i Hercegovinu 1992−1995. Ona je zatekla muslimane potpuno nespremne. Činilo se da od 1990-tih godina prošlog vijeka neće više biti mogućnosti za nastavak vjerskog života, jer su sve džamije u trebinjskom kraju srušili Srbi. Ali, pošto je Božija riječ uvijek zadnja muslimanima je nekoliko godina kasnije otvoren prostor za ponovnu "rehabilitaciju".

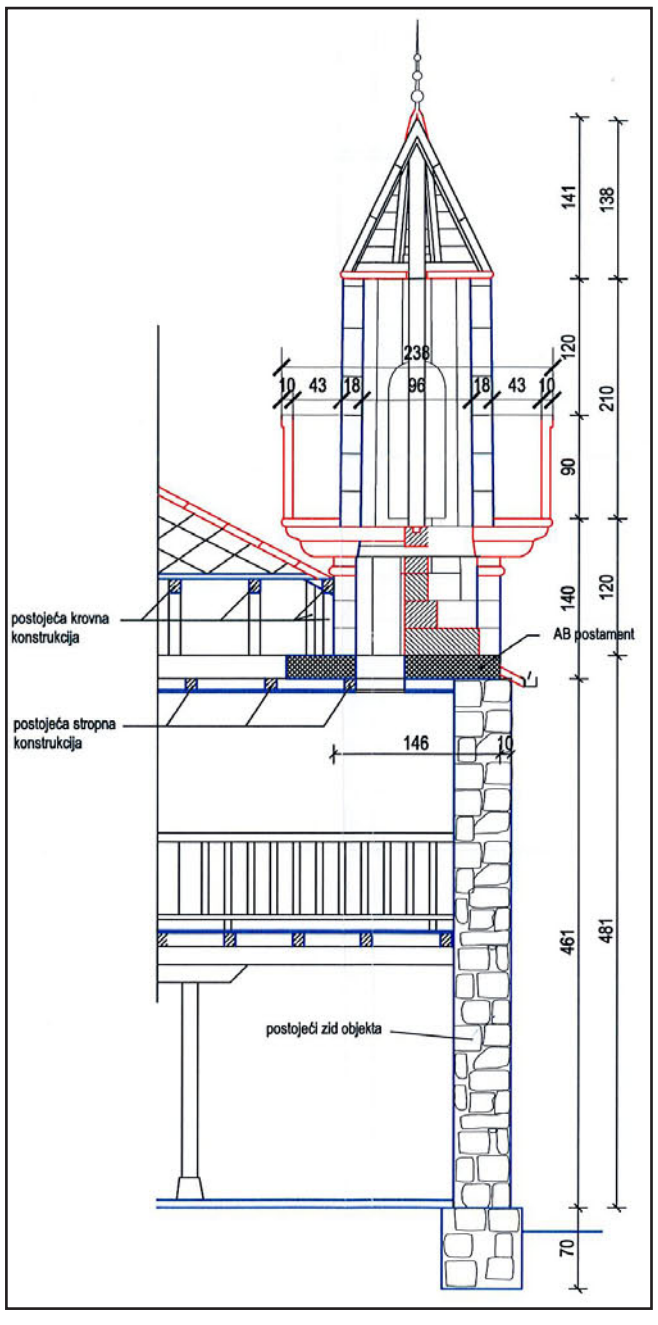

Institut za građevinarstvo "IG" d.o.o. PJ Trebinje
Naučno istraživački institut
ISO QMS 9001
ISO EMS 14001
ISO OHSAS 18001
INVESTITOR
ADAMIR JERKOVIĆ
"RADIS"
GLAVNI PROJEKAT
DOGRADNJE MINARETA
NA POSTOJEĆEM VJERSKOM OBJEKTU-DZAMIJI
NA PARCELI OZNAČENOJ KAO
K.Č. BROJ 649/2 (NOVI PREMJER),
ODNOSNO KAO K.Č. 2308/23 (STARI PREMJER)
KO LASTVA , GRAD TREBINJE
РЕПУБЛИКА СРПСКА
МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
ПОЛИЦИЈСКА УПРАВА ТРЕБИЊЕ
Avgust, 2017. god.

Od 1995. godine počela je obnova vjerskog života u trebinjskom kraju. U početku teško, ali sa protekom vremena mogućnosti su bivale sve bolje. Mesdžid smo obnovili 2010. godine. Ovdje želim kazati da je moja majka, koja je bila iskrena vjernica dok su u socijalizmu mnogi bježali od vjere, najzaslužnija što me je islam potpuno obuzeo još od malih nogu. Već tada sam znao da ću jednoga dana, istina nisam znao kad, ali da ću napraviti džamiju, negdje. Kada je izvršena srpsko-crnogorska agresija stradanja Bošnjaka su bila jeziva. Oni su bili krivi samo zato što su muslimani. Uništeno je na stotine džamija i drugih vjerskih objekata. To je potpuno učvrstilo moju namjeru da izgradim džamiju, najdražu kuću Allaha dž.š. Nisam mogao ni pretpostaviti da će to biti Lastva, rodno mjesto moga oca. Novce koje bih dobijao od roditelja da kupim doručak u školi, a kasnije honorare i svu drugu dobit, ugrađivao sam u jedan fond, nisam mu dao ime, ali sam znao da je to buduće hairili djelo. Nisam se razmetao kako je to radila moja generacija, a o namjerama nikome nisam ništa govorio. Skupila se tako pozamašna svota novca, naročito poslije izlaska knjige o Aliji Izetbegoviću (trilogija *Alija izbliza* mnogo godina kasnije). Sav honorar koji sam zaradio na knjigama usmjerio sam za obnovu porušene džamije u Lastvi. Mučilo me je što ova bogomolja nema munaru koja simoblizira islam. Džamija u Lastvi mi se zbog toga činila nekako nedovršenom. Pošto

u trenutku obnove džamije nije postojala dozvola za njenu nadogradnju, već samo za revitalizaciju u istom obliku kakva je bila prije rušenja, morao sam se zadovoljiti samo obnovom (izgraditi je iznova). Ali, munara mi je postala opsesija. Već 2013. godine kada smo obilježavali treću godišnjicu novog života džamije, donio sam odluku da krenem u ispunjenje svog dječačkog sna. Kada sam saznao u drugoj polovini decembru 2015. godine da je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika proglasila mezarje nacionalnim dobrom, predao sam zahtjev Ministarstvu za prostorno uređenje Rs-a za nadogradnju munare kao i podizanje turbeta u

Džamija nakon izgradnje munare

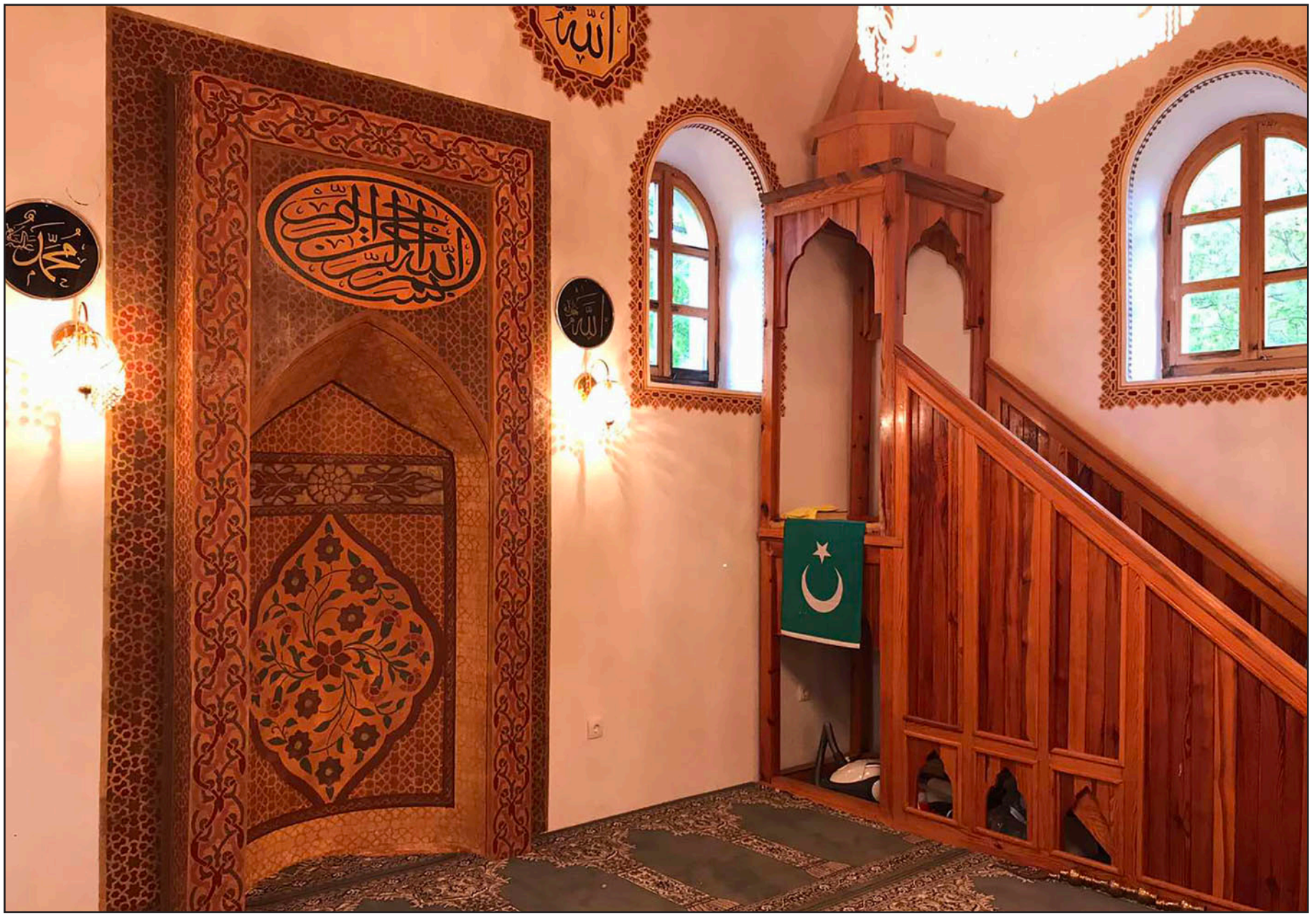

naposrednoj blizini. Predsjedniku Medžlisa Harunu Bilaloviću sam uputio obavijest da ću početi gradnju, iako nisam imao nikakvog dokumenta u svojim rukama. Ali, ta riješenost me je hrabrila. Znao sam da neću smjeti ni jednim centimetrom ući u prostor mezarja koje je proglašeno nacionalnim spomenikom. Građevinski inženjer Alija Šunje dobio je zadatak da završi projekat nadogradnje.

On ga je uradio vrlo profesionalno u skladu sa urbanističko-tehničkim uslovima. Saglasili smo se da munara treba da bude visoka od 4 do 4,80 m. Nisam želio iritirati nekog srpskog fanatika da joj učini zlo, a također htio sam dovesti u sklad veličinu džamije sa visinom munare. Zaključeno je da će munara imati valjkasti oblik kao i sve druge hercegovačke džamije i da će njena visina dostići 4,75 m, a ukupna širina 1,6 metara. Munara se sastoji od tijela, šerefe i krovišta, a ulaz u nju se ostvaruje ljestvama koje idu sa sadašnjih mahvila. Komunikacija u munari ostvaruje se kamenim spiralnim stepeništem izvedenim na tradicionalan način. Munara se nalazi na zemljištu koje je označeno kao k.č. 649/2 (novi premjer), odnosno k.č. br. 2308/23 (stari), K.O. Lastva. S obzirom na našu molbu ona je izuzeta od proglašenja nacionalnim spomenikom, jer smo imali namjeru da joj dogradimo munaru, čime će biti stvoren novi objekat. Na taj način smo izašli iz proporcija stare džamije. Pri tom nismo primijenjivali konzervatorske principe, što se potrebno za proglašenje nekog objekta nacionalnim spomenikom. Ostali dio harema koji se nalazi na staroj parceli označenoj kao k.č. br. 649/1 sa grobnim mjestima, proglašen je nacionalnim spomenikom, što se vidi iz dokumenta ispred.

Inače, objekat je u proteklom periodu potpuno obnovljen. Napravljena je klasična džamija iz otomanskog perioda gradnje, preimenovana je u *Džamija Adamir Jerković*. Objekat je manjih gabarita (6,99 x 9,76 m) visoka je 4,8 metara sa jednostavnom kvadratnom osnovom centralnog prostora džamije i trijemom sa sofama na prednjoj strani objekta. Konstrukciju džamije čine 4 masivna kamena zida (debljina 70 cm) sa dodatkom trapezastih bočnih zidova trijema debljine 50 cm. Krovište objekta je drvena konstrukcija koja je pokrivena kamenom pločom urađenom na tradicionalan način. Prednja strana krovišta oslonjena je na temelj objekta uz pomoć 2 masivna drvena stuba. U unutrašnjosti je manja drvena konstrukcija mahvila sa osloncima na nosivi kameni zid na jednoj drvenoj gredi i stubovima na drugoj strani. Mahvile su povezane drvenim stepeništem. Dubina temelja je 60 cm. Objekat je zidan kamenom krečnjakom, a vezivno tkivo je produžni cementni malter. Zid je kompozitni sa unutrašnjim i vanjskim slojem međusobno vezanim kamenom u pravilnim razmacima. Prostor između slojeva je ispunjen vezivnim materijalom i sitnim kamenim ispunom. Vanjska ploha kamenih blokova je obrađena klesanjem, a unutrašnja je omalterisana. Vjenčanice su vezane dijagonalnom gredom hipotenuze dužine 3,5 metra. Ove grede osiguravaju horizontalnu nepomjerljivost vjenčanica odnosno krovišta, koje je četverovodno, pa su grebnjače kao osnovne grede krovišta oslonjene na vjenčanice, stubove postavljene na dijagonalne grede i centralni stub za vezu 4 grebnjače. Položaj džamije je takav da osigurava odvod oborina.

Tokom gradnje glavni imam Husein Hodžić mi je predložio da napravimo oluke za odvod vode, iako ovo nije stajalo u projektu. Kod nadogradnje munare izrađen je betonski postament. On je ugrađen u strukturu zida, a zidanje je obavljeno klesanim kamenim blokovima međusobno vezanim željenim klanfama sa rupama koje su zalivene olovom. Na ovaj način su formirani stabilni prstenovi, a kao vezivno tkivo je upotrijebljen cementni malter. On je spravljen pomoću bijelog cementa i čistog pijeska granulacije 0-4 mm. Ulaz u munaru vodi s donje strane, desno, kroz sadašnji strop iznad mahvila. Tijelo munare - cilindar je poligonalne osnove sa minimalnom debljinom stijenke od 20 cm, a šerefa je ograđena željeznom ogradom i staklastim pločama. Spoj tijela munare sa postojećom krovnom plohom opšiven je olovnim limom.

Tarih u džamiji

Za dobro djelo vakifa, njegovog roba, koji je podigao Džamiju da se u njoj veliča djelo Allaha dž.š, napisana je "tarifa" kao podsjećanje na učinjeni hair.

التاريفة
التاريفة
التاريفة
تاريفة
تاريفة
تاريفة
تاريفة
لاستوى 1431 سنة الهجرية

33. SURA, 56 AJET:
Allah i meleki Njegovi blagosilju Vjerovjesnika.
O vjernici, blagosiljajte ga i vi i šaljite mu pozdrav!

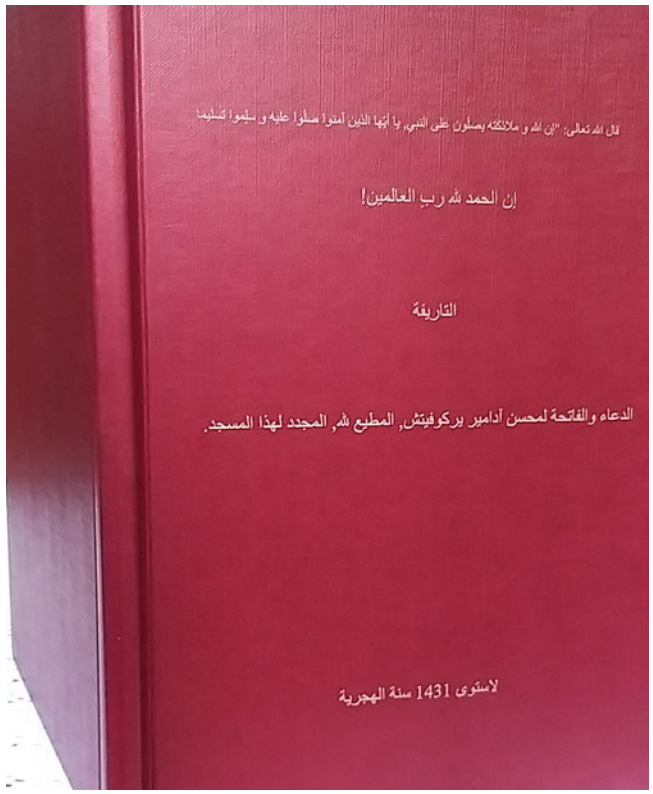
Zahvala pripada samo Allahu dž.š., gospodaru svih svjetova.

Fatihu proučimo za dušu Njegovog pokornog roba Adamira Jerkovića, obnovitelja ove džamije.

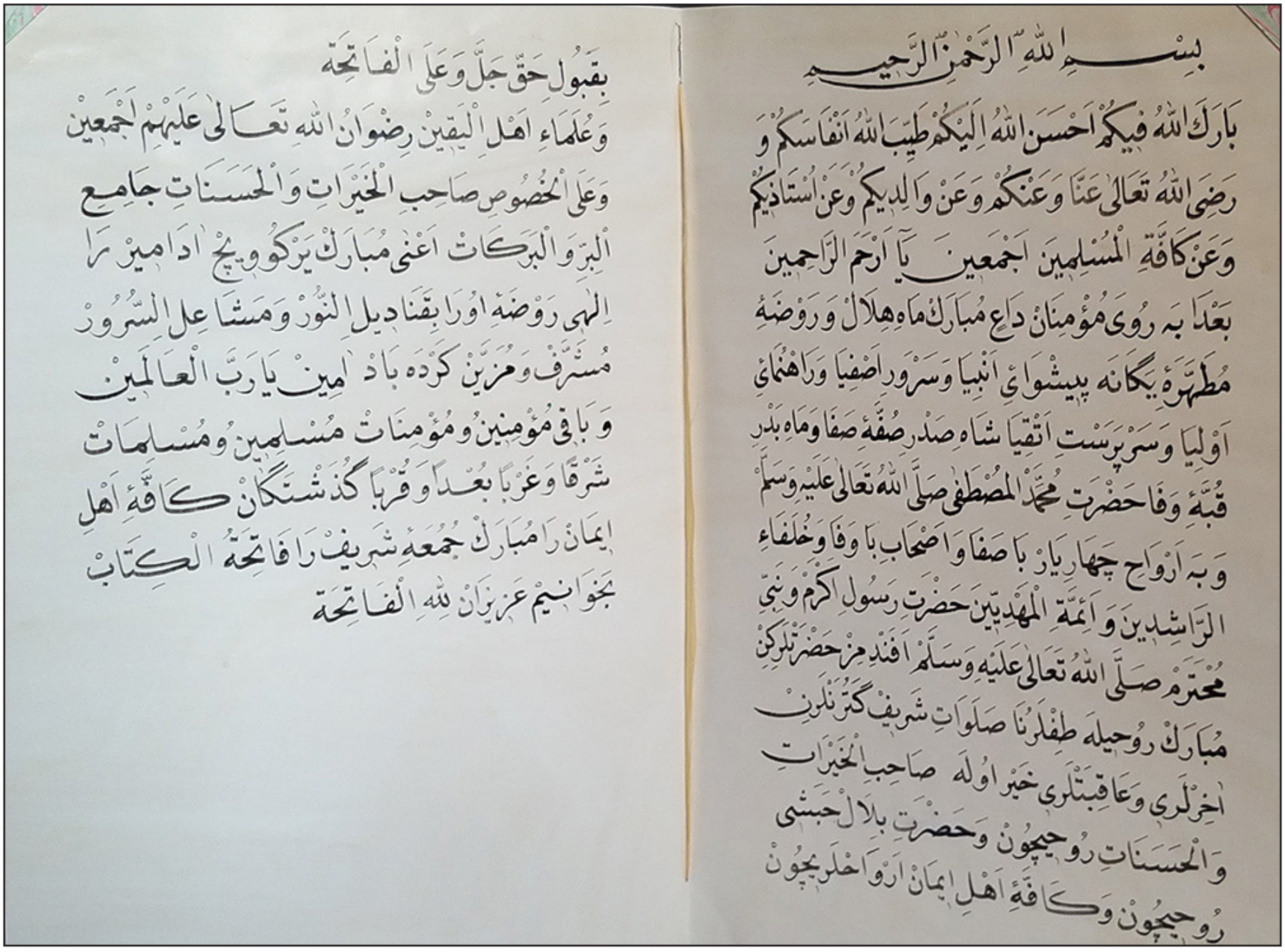
U Džamiji je postavljen tarih[35], koji je ispisao poznati sarajevski kaligraf Hazim Numanagić i on govori o obnovitelju ove džamije Adamiru Jerkoviću i u kojem se poziva na učenje fatihe pred njegovu dušu.

Od samog početka imao sam podršku istaknutih islamskih učenjaka. Među njima i Džemaludina Latića, koji mi je u više prilika govorio kako će iz dubine svog srca da napiše

[35] Tarih je natpis postavljen na ili u građevinu prilikom završetka njezine izgradnje ili kojega važnog događaja, sačinjen od nekog stiha ili citata iz *Kur'ana*, u kojem zbrojena vrijednost arapskih slova daje odnosnu godinu; kronogram. (Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića)

tarih za "moju" džamiju. Dao sam mu osnovne podatke o bogomolji, meni, mojim roditeljima i slično. Valjda zbog brojnih obaveza nije stizao napisati prigodan tarih. Godine su izmicale... Sjećam se da je mogao biti ramazan 1441. godine (maj 2020., po gregorijanskom kalendaru). On je bio predavač u Ferhadija džamiji u koju sam i ja išao. Kada me je vidio reče, "e vala sramota me je, dobićeš tarih čim prije". Stvarno za dan-dva pojavio se tarih o Džamiji Adamir Jerković.

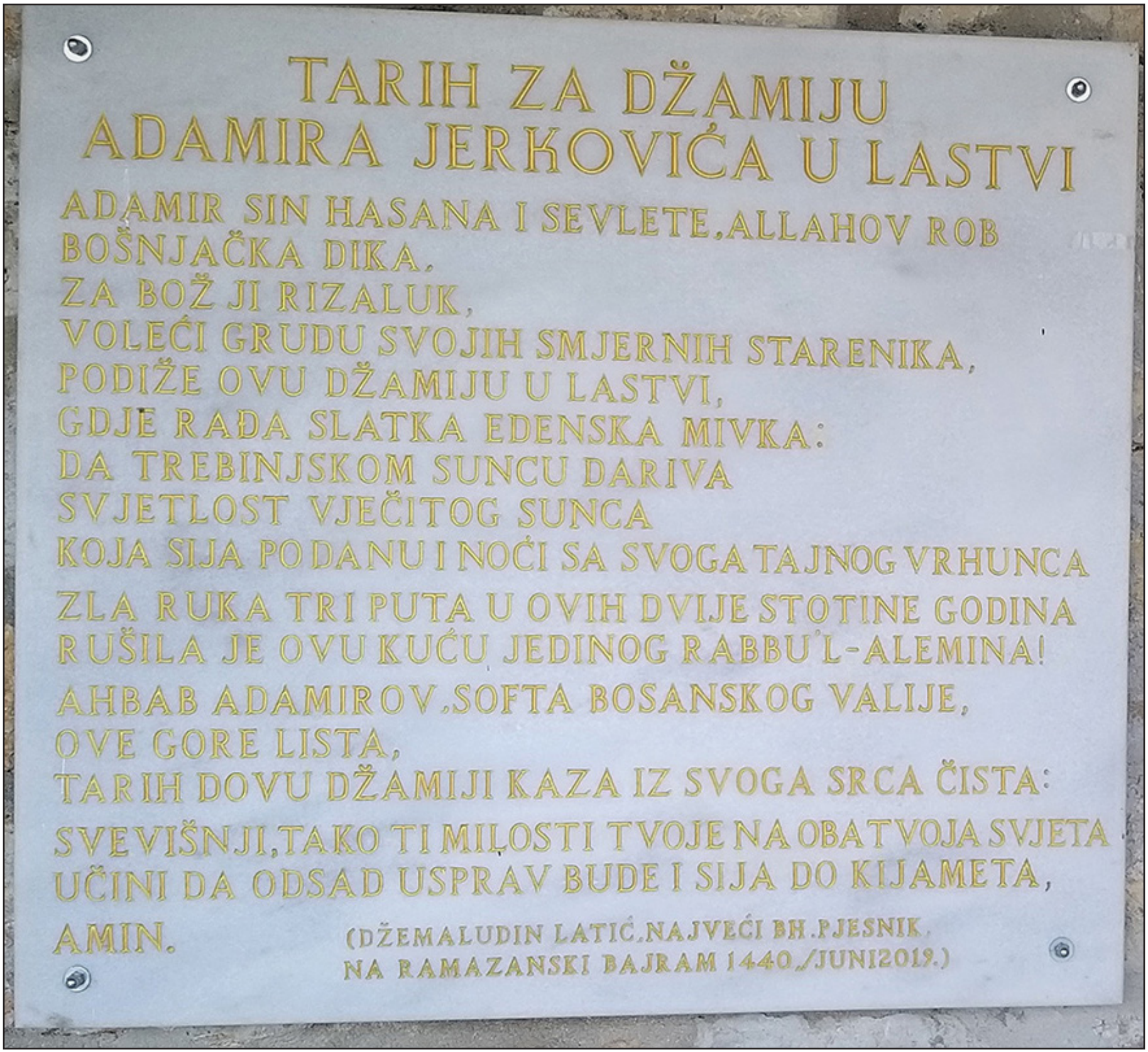

بسم الله الرحمن الرحيم

بارك الله فيكم احسن الله اليكم طيب الله انفاسكم و
رضي الله تعالى عنا وعنكم وعن والديكم وعن استاذيكم
وعن كافة المسلمين اجمعين يا ارحم الراحمين
بعدا به روى مؤمنان داع مبارك ماه هلال و روضه
مطهره يگانه پيشواى انبيا وسرور اصفيا وراهنماى
اولياء وسرپرست اتقيا شاه صدر صفه صفا وماه بدر
قبه وفا حضرت محمد المصطفى صلى الله تعالى عليه وسلم
وبه ارواح چهار يار با صفا واصحاب با وفا وخلفاء
وبه ارواح چهار يار با صفا واصحاب با وفا وخلفاء
الراشدين و ائمة المهديين حضرت رسول اكرم ونبى
محترم صلى الله تعالى عليه وسلم افندمز حضرتلرى كن
مبارك روحيله طفلرنا صلوات شريف گتر نلرن
اخرلرى وعاقبتلرى خير اولله صاحب الخيرات
والحسنات روحيچون وحضرت بلال حبشى
روحيچون وكافة اهل ايمان ارواحلر يچون

بقبول حق جل وعلى الفاتحة
وعلماء اهل اليقين رضوان الله تعالى عليهم اجمعين
وعلى الخصوص صاحب الخيرات والحسنات جامع
البر والبركات اعنى مبارك يركوويچ ادامير را
الهى روضه اورا بقناديل النور ومشاعل السرور
مشرف ومزين كرده باد امين يا رب العالمين
وباقى مؤمنين ومؤمنات مسلمين ومسلمات
شرقا وغربا بعدا وقربا گذشتگان كافة اهل
ايمان را مبارك جمعه شريف را فاتحة الكتاب
بخوانيم عزيزان لله الفاتحة

U Džamiji tarih je ispisao Hazim Numankadić

Tarih za Džamiju napisao je Džemaludin Latić (Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića)

TARIH ZA DŽAMIJU ADAMIRA JERKOVIĆA U LASTVI

Adamir sin Hasana i Sevlete, Allahov rob, bošnjačka dika,
za Bož'ji rizaluk, voleći grudu svojih smjernih starenika,
podiže ovu džamiju u Lastvi, gdje rađa slatka edenska mivka:
da trebinjskom suncu dariva svjetlost Vječitog Sunca
koja sija po danu i noći sa svoga tajnog vrhunca.

Zla ruka tri puta u ovih dvije stotine godina
rušila je ovu kuću Jedinog Rabbu'l-alemina!

Ahbab Adamirov, softa bosanskog valije, ove gore lista,
tarih dovu džamiji kaza iz svoga srca čista:

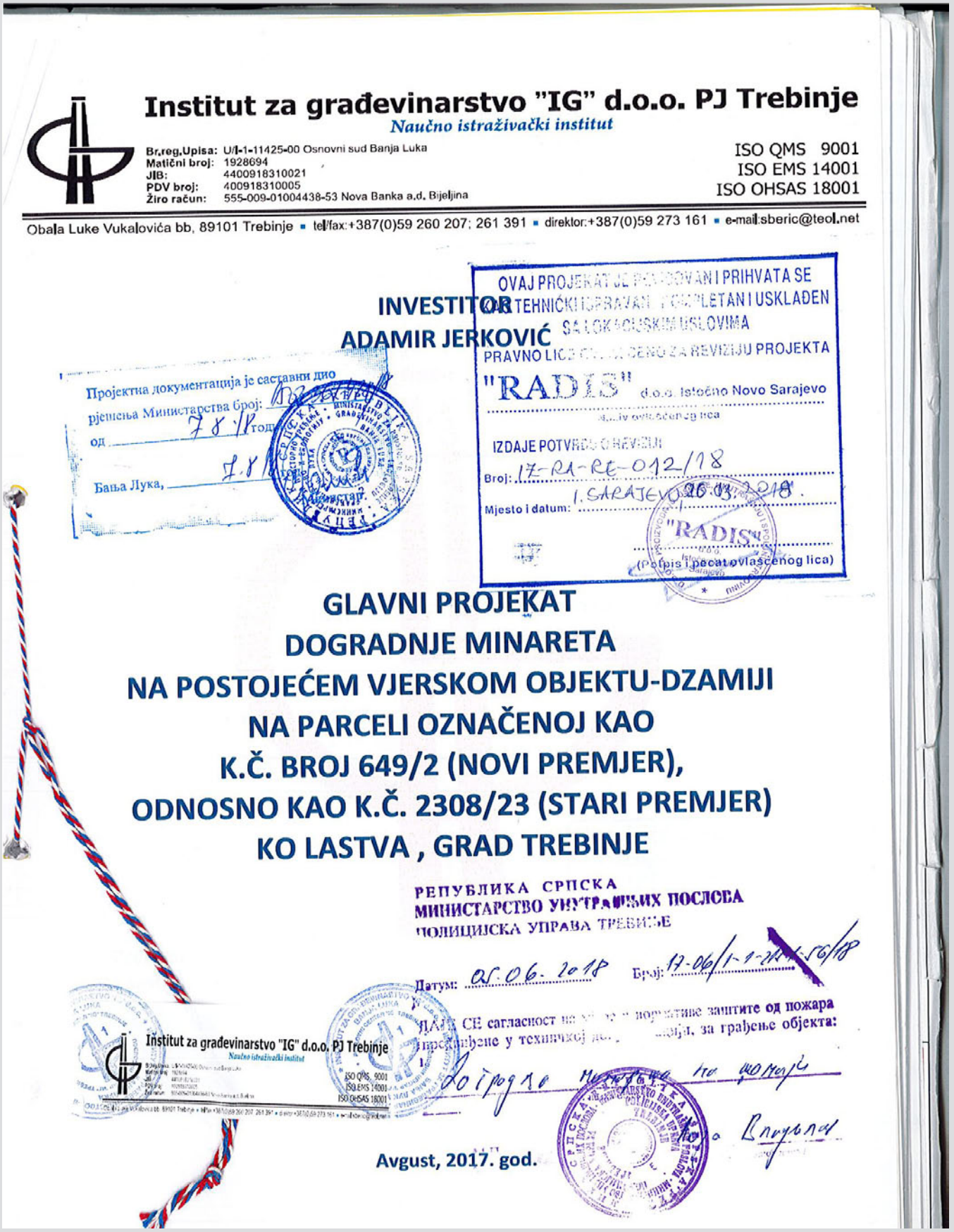
Svevišnji, tako Ti milosti Tvoje na oba Tvoja sv'jeta,
učini da odsad usprav bude i sija do Kijameta,
amin.

Džemaludin Latić
Na Ramazanski bajram 1440./ juni 2019.

MUNARA

DŽAMIJE ADAMIR JERKOVIĆ U LASTVI

Projekt

Institut za građevinarstvo "IG" d.o.o. PJ Trebinje

Naučno istraživački institut

Br.reg.Upisa: U/I-1-11425-00 Osnovni sud Banja Luka
Matični broj: 1928694
JIB: 4400918310021
PDV broj: 400918310005
Žiro račun: 555-009-01004438-53 Nova Banka a.d. Bijeljina

ISO QMS 9001
ISO EMS 14001
ISO OHSAS 18001

Obala Luke Vukalovića bb, 89101 Trebinje ▪ tel/fax:+387(0)59 260 207; 261 391 ▪ direktor:+387(0)59 273 161 ▪ e-mail:sberic@teol.net

INVESTITOR
ADAMIR JERKOVIĆ

Projektna dokumentacija je sastavni dio
rješenja Ministarstva broj: [illegible]
od 28.12 godine
Banja Luka, 7.8 [illegible]

OVAJ PROJEKAT JE PROVJEREN I PRIHVATA SE
KAO TEHNIČKI ISPRAVAN I KOMPLETAN I USKLAĐEN
SA LOKACIJSKIM USLOVIMA
PRAVNO LICE OVLAŠĆENO ZA REVIZIJU PROJEKTA
"RADIS" d.o.o. Istočno Novo Sarajevo
(ime ovlašćenog lica)
IZDAJE POTVRDU O REVIZIJI
Broj: 17-RA-RE-012/18
Mjesto i datum: I.SARAJEVO 26.03.2018.
"RADIS"
(Potpis i pečat ovlašćenog lica)

GLAVNI PROJEKAT
DOGRADNJE MINARETA
NA POSTOJEĆEM VJERSKOM OBJEKTU-DZAMIJI
NA PARCELI OZNAČENOJ KAO
K.Č. BROJ 649/2 (NOVI PREMJER),
ODNOSNO KAO K.Č. 2308/23 (STARI PREMJER)
KO LASTVA , GRAD TREBINJE

РЕПУБЛИКА СРПСКА
МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
ПОЛИЦИЈСКА УПРАВА ТРЕБИЊЕ
Датум: 05.06.2018 Број: 17-06/1-1-22[illegible]-56/18
ДАЈЕ СЕ сагласност на [illegible] мјера заштите од пожара предвиђене у техничкој [illegible], за грађење објекта:

Institut za građevinarstvo "IG" d.o.o. PJ Trebinje
Naučno istraživački institut
ISO QMS 9001
ISO EMS 14001
ISO OHSAS 18001

Avgust, 2017. god.

INSTITUT ZA GRAĐEVINARSTVO D.O.O.
POSLOVNA JEDINICA "IG" TREBINJE

VRSTA DOKUMENTA: GLAVNI PROJEKAT DOGRADNJE MINARETA NA POSTOJEĆEM VJERSKOM OBJEKTU-DZAMIJI NA PARCELI OZNAČENOJ KAO K.Č. BROJ 649/2 (NOVI PREMJER), ODNOSNO KAO K.Č. BROJ 2308/23 (STARI PREMJER) KO LASTVA, GRAD TREBINJE

LOKACIJA: Lastva, Trebinje, Republika Srpska

INVESTITOR: Adamir Jerković

NOSILAC IZRADE: INSTITUT ZA GRAĐEVINARSTVO "IG" D.O.O. BANJA LUKA POSLOVNA JEDINICA "IG" TREBINJE

BROJ PROTOKOLA: 674/17

UČESNICI U IZRADI:

Projekat arhitekture: Bojan Pejičić, dipl.inž.arh.

Bojan Pejičić, dipl.inž.arh.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
Licenca broj: FL-7125/17

Saradnik : Alija Šunje, dipl.inž.građ.

Projekat konstrukcije: Radomir Vuković, dipl.inž.građ.

Radomir Vuković, dipl.inž.građ.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
Licenca broj: FL-0990/14

DIREKTOR

Slobodan BERIĆ, dipl.inž.građ.

SADRŽAJ:

- OPŠTI DIO
- ARHITEKTONSKI PROJEKAT
- PROJEKAT KONSTRUKCIJE

A/ OPŠTI DIO

РЕПУБЛИКА СРПСКА
ВЛАДА
МИНИСТАРСТВО ЗА ПРОСТОРНО УРЕЂЕЊЕ,
ГРАЂЕВИНАРСТВО И ЕКОЛОГИЈУ

Министар за просторно уређење, грађевинарство и екологију Републике Српске, на основу члана 8. Закона о уређењу простора и грађењу („Службени гласник Републике Српске", бр. 40/13) и члана 15. Правилника о условима за издавање и одузимање лиценци учесника у грађењу („Службени гласник Републике Српске", број 70/13) и рјешења о испуњености услова за израду техничке документације број 15.03-361-71/15 од 11.02.2015. године, издаје

Л И Ц Е Н Ц У

ИНСТИТУТ ЗА ГРАЂЕВИНАРСТВО "ИГ" ДОО Бања Лука

за израду техничке документације за објекте за које грађевинску дозволу издаје Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију и то:

1. **архитектонске фазе**
2. **конструктивне фазе**
3. **хидротехничке фазе**
4. **фазе нискоградње**
5. **дијела електро фазе – инсталације јаке струје и електроенергетских постројења**
6. **дијела електро фазе, инсталације слабе струје, телекомуникација и аутоматике**
7. **дијела машинске фазе – област термотехнике, инсталације гријања, гаса, вентилације и климатизације**
8. **дијела машинске фазе – машинска постројења и металне конструкције у грађевинарству**
9. **фазе уређења зелених површина**
10. **фаза саобраћајне сигнализације**

Ова лиценца важи од 11.02.2015. године до 15.10.2018. године, а провјера испуњености услова на основу којих је лиценца издата вршиће се у складу са одредбама Закона о уређењу простора и грађењу и Правилника о условима за издавање и одузимање лиценци учесника у грађењу.

Број лиценце: ПЛ-0445/2015
Бања Лука, 11.02.2015. године

МИНИСТАР
Срећко Голић

INSTITUT ZA GRAĐEVINARSTVO D.O.O.
POSLOVNA JEDINICA "IG" TREBINJE

Na osnovu Zakona o uređenju prostora i građenju („Službeni glasnik Republike Srpske",broj 40/13) i pravilnika o sadržaju i kontroli tehničke dokumentacije („Službeni glasnik Republike Srpske",broj 101/13),direktor Instituta za građevinarstvo „IG" d.o.o. Banja Luka PJ „IG" Trebinje donosi:

RJEŠENJE
O IMENOVANJU GLAVNOG ODGOVORNOG PROJEKTANTA

Bojan Pejičić, dipl.inž.arh. iz Nevesinja, imenuje se za glavnog odgovornog projektanta za izradu tehničke dokumentacije:

GLAVNI PROJEKAT
DOGRADNJE MINARETA NA POSTOJEĆEM VJERSKOM OBJEKTU-DZAMIJI
NA PARCELI OZNAČENOJ KAO K.Č. BROJ 649/2 (NOVI PREMJER), ODNOSNO KAO
K.Č. BROJ 2308/23 (STARI PREMJER)
KO LASTVA, GRAD TREBINJE

DIREKTOR:
Slobodan Berić, dipl.inž.građ.

INSTITUT ZA GRAĐEVINARSTVO D.O.O.
POSLOVNA JEDINICA "IG" TREBINJE

Na osnovu Zakona o uređenju prostora i građenju („Službeni glasnik Republike Srpske",broj 40/13) i pravilnika o sadržaju i kontroli tehničke dokumentacije („Službeni glasnik Republike Srpske",broj 101/13),direktor Instituta za građevinarstvo „IG" d.o.o. Banja Luka PJ „IG" Trebinje donosi:

RJEŠENJE
O IMENOVANJU ODGOVORNIH PROJEKTANATA
ZA ODREĐENE DIJELOVE PROJEKTA

Odgovorni projektant za arhitekturu	**Bojan Pejičić, dipl.inž.arh.**
Odgovorni projektant za konstrukciju	**Radomir Vuković, dipl.inž.građ.**

za izradu tehničke dokumentacije:

GLAVNI PROJEKAT
DOGRADNJE MINARETA NA POSTOJEĆEM VJERSKOM OBJEKTU-DZAMIJI
NA PARCELI OZNAČENOJ KAO K.Č. BROJ 649/2 (NOVI PREMJER), ODNOSNO KAO
K.Č. BROJ 2308/23 (STARI PREMJER)
KO LASTVA, GRAD TREBINJE

DIREKTOR:
Slobodan Berić, dipl.inž.građ.

РЕПУБЛИКА СРПСКА
ВЛАДА
МИНИСТАРСТВО ЗА ПРОСТОРНО УРЕЂЕЊЕ,
ГРАЂЕВИНАРСТВО И ЕКОЛОГИЈУ

На основу члана 8. Закона о уређењу простора и грађењу („Службени гласник Републике Српске", бр. 40/13, 106/15 и 3/16) и члана 8. Правилника о условима за издавање и одузимање лиценци учесника у грађењу („Службени гласник Републике Српске", бр. 70/13 и 24/15) министар за просторно уређење, грађевинарство и екологију издаје

ЛИЦЕНЦУ

Утврђује се да је ***Бојан (Мирослав) Пејичић***, *дипл.инж.арх. - 240 ECTS*
(Име, очево име и презиме, занимање)
2902988150062 (ЈМБГ) рођен-а 29.02.1988. (Датум) године у Мостару (Мјесто)
испунио-ла услове прописане Законом о уређењу простора и грађењу и Правилником о условима за издавање и одузимање лиценци учесника у грађењу и стекао/ла лиценцу за:

израду техничке документације, архитектонска фаза и надзор.

Број лиценце: ФЛ-7125/17
Број протокола: 15.02-361-310/17
Бања Лука, 01.06.2017. године

МИНИСТАР
Сребренка Голић

РЕПУБЛИКА СРПСКА
ВЛАДА
МИНИСТАРСТВО ЗА ПРОСТОРНО УРЕЂЕЊЕ,
ГРАЂЕВИНАРСТВО И ЕКОЛОГИЈУ

На основу члана 8. Закона о уређењу простора и грађењу („Службени гласник Републике Српске“, број 40/13) и члана 8. Правилника о условима за издавање и одузимање лиценци учесника у грађењу („Службени гласник Републике Српске“, број 70/13) министар за просторно уређење, грађевинарство и екологију издаје

ЛИЦЕНЦУ

Утврђује се да је ***Радомир (Војин) Вуковић***, *дипл.инж.грађ. - мастер*
(Име, очево име и презиме, занимање)
1811982153168 (ЈМБГ) рођен-а 18.11.1982. (Датум) године у Невесињу (Мјесто)
испунио-ла услове прописане Законом о уређењу простора и грађењу и Правилником о условима за издавање и одузимање лиценци учесника у грађењу и стекао/ла лиценцу за:

израду техничке документације, конструктивна фаза и надзор.

Ставља се ван снаге рјешење број 9903/11 од 25.10.2011. године.

Број лиценце: ФЛ-0990/14
Број протокола: 15.02-361-596/14
Бања Лука, 06.06.2014. године

МИНИСТАР
Сребренка Голић

BOSNA I HERCEGOVINA
Federacija Bosne i Hercegovine

Federalno ministarstvo prostornog uređenja i okoliša — ***Federalno ministarstvo prostornog uređenja i okolice***

Broj:02/1-34-8-892/99
Sarajevo, 21. 03. 2000. godine

Na osnovi člana 27. Pravilnika o stručnim ispitima iz oblasti urbanizma, arhitekture, građevinarstva, mašinstva i elektrotehnike ("Službeni list SRBiH", broj 19/90) Federalno ministarstvo prostornog uređenja i okoliša i z d a j e

U V J E R E N J E

O POLOŽENOM STRUČNOM ISPITU

ALIJA ŠUNJE, *diplomirani inženjer građevine*, rođen 29. 01. 1966. godine u Podgoranima, općina Mostar, polagao je stručni ispit iz oblasti ***građevinarstva***, smjer ***konstrukterski,*** po programu koji je propisan Pravilnikom o stručnim ispitima iz oblasti urbanizma, arhitekture, građevinarstva, mašinstva i elektrotehnike, dana ***20. 03. 2000.*** godine pred Komisijom za polaganje stručnih ispita i prema ocjeni Komisije kandidat je

POLOŽIO STRUČNI ISPIT

Uvjerenje se izdaje uz naplatu pristojbe u iznosu od 10 KM, u skladu sa Tar.br.4., Zakona o federalnim upravnim pristojbama i tarifi federalnih upravnih pristojbi ("Službene novine Federacije BiH", broj 6/98).

MINISTAR
Ramiz Mehmedagić

4

INSTITUT ZA GRADEVINARSTVO D.O.O.
POSLOVNA JEDINICA "IG" TREBINJE

Na osnovu Zakona o uređenju prostora i građenju („Službeni glasnik Republike Srpske“,broj 40/13) i pravilnika o sadržaju i kontroli tehničke dokumentacije („Službeni glasnik Republike Srpske“,broj 101/13), dajem

IZJAVU
O KOMPLETNOSTI TEHNIČKE DOKUMENTACIJE
I MEĐUSOBNOJ USKLAĐENOSTI PROJEKTA

kojom potvrđujem da je tehnička dokumentacija:

GLAVNI PROJEKAT
DOGRADNJE MINARETA NA POSTOJEĆEM VJERSKOM OBJEKTU-DZAMIJI
NA PARCELI OZNAČENOJ KAO K.Č. BROJ 649/2 (NOVI PREMJER), ODNOSNO KAO
K.Č. BROJ 2308/23 (STARI PREMJER)
KO LASTVA, GRAD TREBINJE

kompletna,odnosno da su svi pojedinačni projekti u sastavu predmetne tehničke dokumentacije međusobno usklađeni.

GLAVNI ODGOVORNI PROJEKTANT:

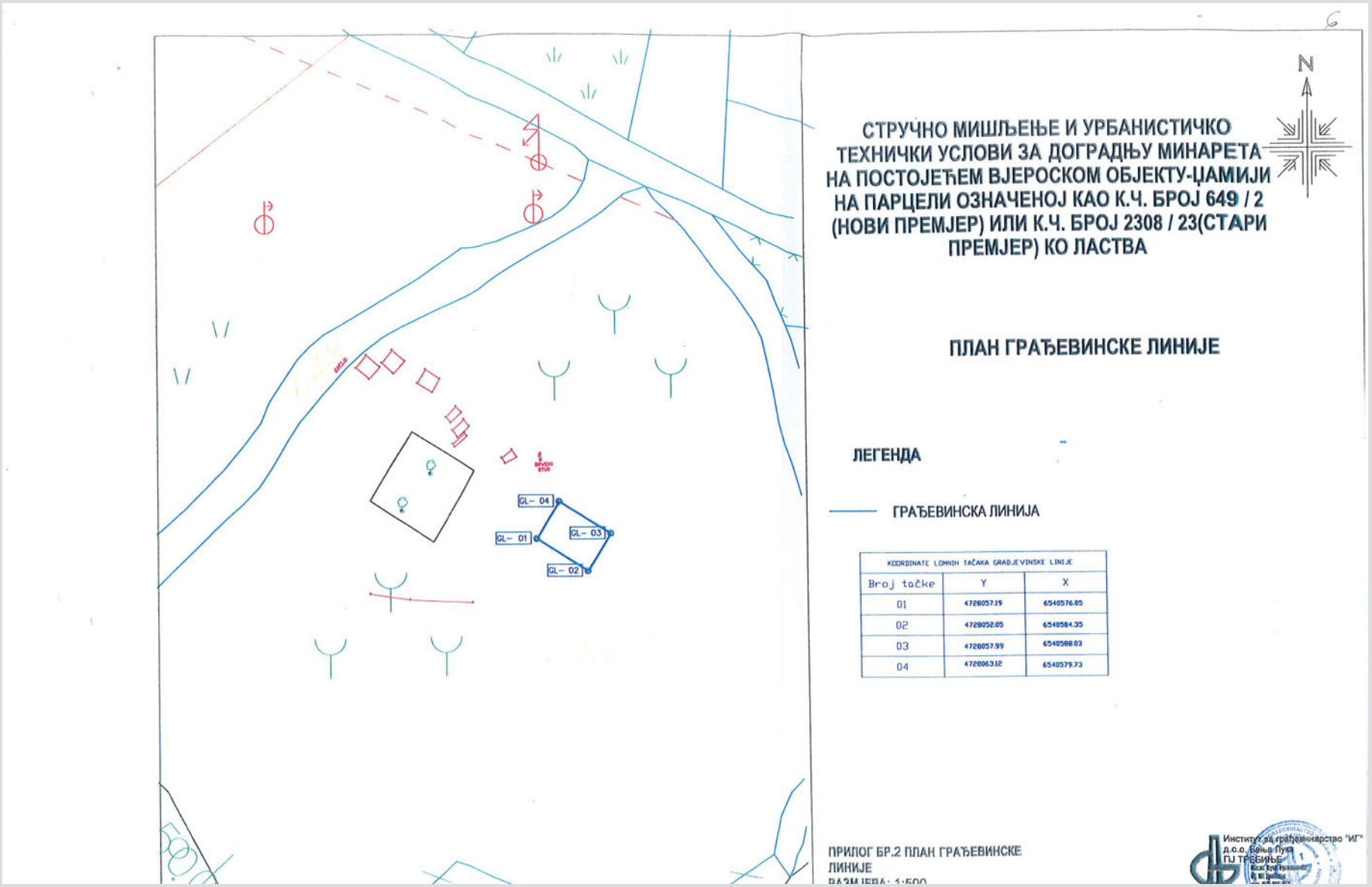
Bojan Pejičić, dipl.inž.arh.
OVLAŠĆENI PROJEKTANT
Licenca broj FL

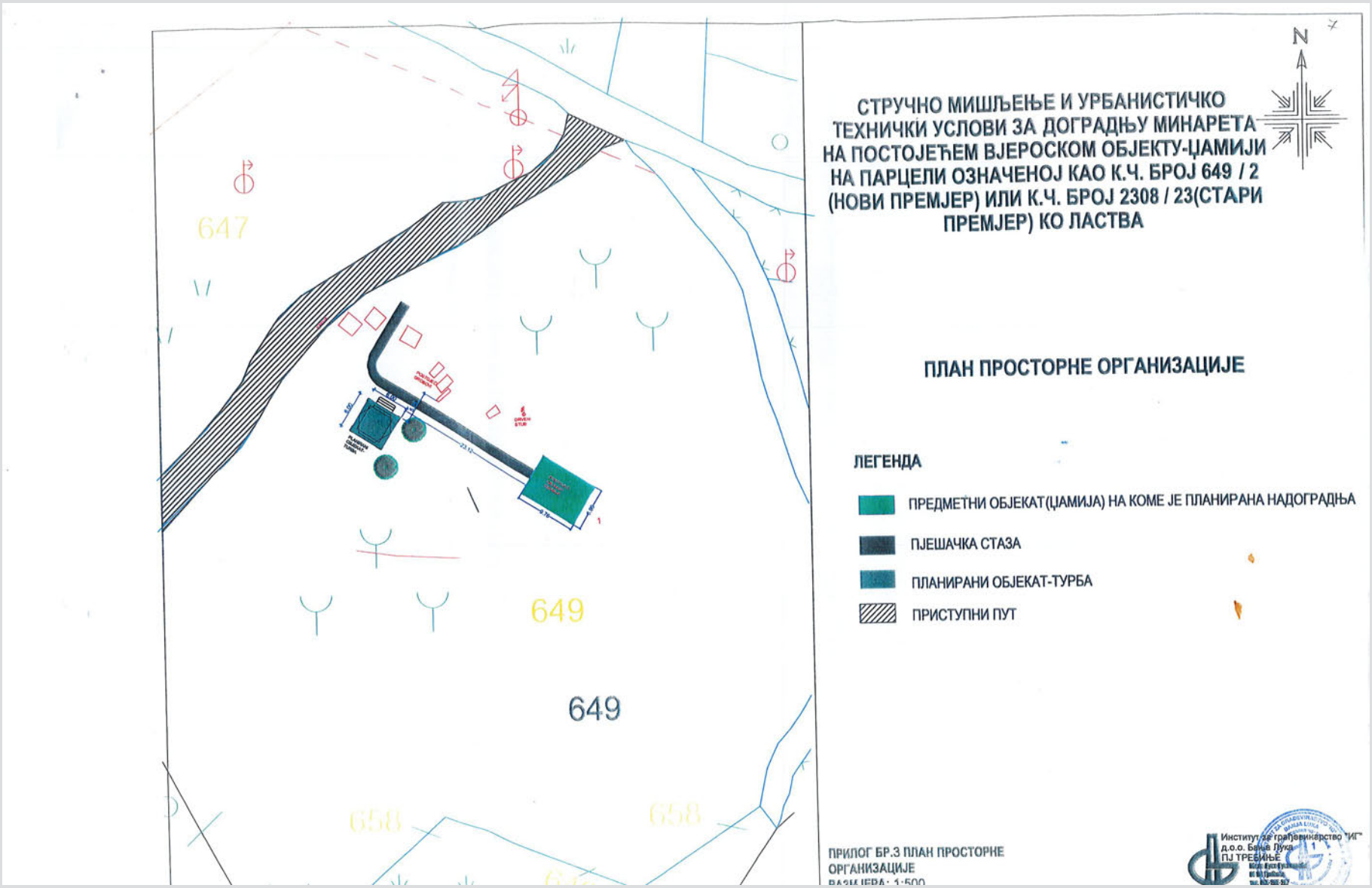
Bojan Pejičić, dipl.inž.arh.

DIREKTOR:

Slobodan Berić, dipl.inž.građ.

B/ TEHNIČKI DIO

N
СТРУЧНО МИШЉЕЊЕ И УРБАНИСТИЧКО ТЕХНИЧКИ УСЛОВИ ЗА ДОГРАДЊУ МИНАРЕТА НА ПОСТОЈЕЋЕМ ВЈЕРОСКОМ ОБЈЕКТУ-ЏАМИЈИ НА ПАРЦЕЛИ ОЗНАЧЕНОЈ КАО К.Ч. БРОЈ 649 / 2 (НОВИ ПРЕМЈЕР) ИЛИ К.Ч. БРОЈ 2308 / 23(СТАРИ ПРЕМЈЕР) КО ЛАСТВА
ПЛАН ПРОСТОРНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ
ЛЕГЕНДА
ПРЕДМЕТНИ ОБЈЕКАТ(ЏАМИЈА) НА КОМЕ ЈЕ ПЛАНИРАНА НАДОГРАДЊА
ПЈЕШАЧКА СТАЗА
ПЛАНИРАНИ ОБЈЕКАТ-ТУРБА
ПРИСТУПНИ ПУТ
647
649
649
658
658
ПРИЛОГ БР.3 ПЛАН ПРОСТОРНЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ
Институт за грађевинарство "ИГ" д.о.о. Бања Лука
ПЈ ТРЕБИЊЕ

8

OBJEKAT: Džamija Adamira Jerkovića u Lastvi, Trebinje
INVESTITOR: Medžlis IZ, Trebinje

ARHITEKTONSKI PROJEKAT

SADRŽAJ:

PISANI PRILOZI:

1. TEHNIČKI OPIS
2. OPŠTI TEHNIČKI USLOVI
3. PREDMJER RADOVA

CRTANI PRILOZI:

1. OSNOVA DŽAMIJE (postojeće stanje)
2. FASADA (postojeće stanje)
3. OSNOVA DŽAMIJE (novoprojektovano stanje)
4. FASADA (novoprojektovano stanje)

PISANI PRILOZI

TEHNIČKI OPIS

OBJEKAT:Vjerski,Džamija Adamira Jerkovića,.Lastva,Trebinje
INVESTITOR: Adamir Jerković

TEHNIČKI OPIS

-uz Glavni projekat nadogradnje-

A. UVOD

U skladu sa urbanističko-tehničkim uslovima izrađen je projekat nadogradnje minareta na postojećem objektu Džamije"Adamir Jerković" u Lastvi,Trebinje.
Visina dograđenog minareta je 4,75 m u odnosu na sadašnji zid objekta visine cca 5,0 m u onosu na teren.
Osnova minareta je cilindrična ukupne širine1,6 m.
Minaret se sastoji od tijela ,šerefe i krovišta.Ulaz u minaret ostvaren je putem ljestvi sa sadašnjeg mahvila džamije.Komunikacija unutar minareta ostvarena je kamenim spiralnim stepeništem izvedenim na tradicionalni način.Vrata za izlaz na šerefu izrađena su od punog drveta.
Kameni zidovi minareta zidaju se prema dispoziciji sa dograđenog AB postamenta smještenog u strukturu postojećih kamenih zidova u jugozapadnom uglu mahvila (sučeljavanje 3. Zida objekta).
Nadograđeni dio svojim gabaritom ne izlazi iz građevinskih linija postojećeg objekta.

B. MIKROLOKACIJA

Objekat se nalazi u naselju Lastva,Grad Trebinje na zemljištu označenom kao k.č.br.649/2(novi premjer),odnosno k.č. br.2308/23(stari premjer),K.O.Lastva.
Džamija na kojoj je planirana nadogradnja nalazi ne uživa režim zaštite donesen odlukom o proglašenju nacionalnog spomenika za predmetno područje.
U okruženju objekta na susjednoj parceli nalaze se grobna mjesta. Objekat-Harem stare džamije koji se nalazi na susjednoj parceli označenoj kao k.č.br.649/1(novi premjer) je 2015 god. proglašen nacionalnim spomenikom.
Pristup lokaciji ostvaren je sa postojeće lokalne saobraćajnice.

C. POSTOJEĆE STANJE

Objekat je u proteklom periodu u potpunosti obnovljen.Radi se o klasičnoj džamiji manjih gabarita iz otomanskog perioda gradnje,sa jednostavnom kvadratnom osnovom centralnog prostora džamije i trijemom sa sofama na prednjoj strani objekta.
Gabarit cjelokupnog objekta je 6,99 x 9,76 m sa maksimalnom visinom zida od 4,8 m.
Konstrukciju objekta čine četiri masivna kamena zida debljine d=70 cm sa dodatkom trapezastih bočnih zidova trijema debljine d=50 cm. Krovište objekta izvedeno je kao drvena konstrukcija pokrivena kamenom pločom na tradicionalni način.Prednja strana krovišta oslonjena je preko masivnih drvenih stubova (2.kom) na temelje objekta.
U unutrašnjosti džamije nalazi se manja drvena konstrukcija mahvila sa osloncima na nosivi kameni zid na jednoj odnosno drvenoj gredi i stubovima na drugoj strani.
Vertikalna komunikacija prema mahvilama ostvarena je manjim drvenim stepeništem.
Temeljenje objekta je izvršeno putem zidanih temeljnih traka,sa dubinom temeljenja od 60 cm.
Materijal od koga je zidan objekat je kamen krečnjak a vezivo je produžni cementni malter.Zid je ozidan kao kompozitni ,sa unutrašnjim i vanjskim slojem međusobno vezanim u pravilnim razmacima veznim kamenom. Prostor između slojeva je zapunjen vezivnom materijalom i sitnom kamenom ispunom.Vanjska ploha kamenih blokova je obrađena klesanjem a unutrašnja strana je omalterisana.
Krovna konstrukcija je preko drvenih greda –vjenčanica oslonjena na nosive zidove.
U nivou vjenčanica,u uglovima objekta vjenčanice su vezane dijagonalnom gredom sa hipotenuzom dužine 3,5 m.Ove grede osiguravaju horizontalnu nepomjerljivost vjenčanica odnosno krovišta.Krovište je četverovodno,pa su grebenjače kao osnovne grede krovišta oslonjene na vjenčanice,stubove postavljene na dijagonalne grede i centralni stub za vezu četiri grebenjače.
Vizuelnim pregledom je ustanovljeno da nije došlo do deformacije elemenata krovišta.
Položaj objekta na lokalitetu je takav da osigurava jednostavnu odvodnju oborina od objekta što je povoljno u smislu zasićenja temeljnog tla vodom.

D. PROJEKTOVANO RJEŠENJE

Pri projektovanju su uzete u obzir mjere zaštite propisane zakonskim odlukama.
U skladu s tim veličina,oblik i materijalizacija nadograđenog minareta je usklađena sa postojećim stanjem.
Nadogradnja minareta vrši se na način da se na sučeljavanju nosivih zidova objekta

PREDMJER I PREDRAČUN RADOVA

izradi armiranobetonski postament koji se ugradi u strukturu zida sa koga se zida minaret u skladu sa nacrtima.Zidanje se vrši klesanim kamenim blokovima me-
đusobno vezanih željeznim klamfama sa rupama zalivenih olovom .Na ovaj način se formiraju stabilni prstenovi . Početni element sljedećeg prstene se smiče za polovinu dužine kamenog bloka.Veličina fuge između dva reda je max 1 cm.Kao vezivo se može koristiti cementni malter spravljen pomoću bijelog cementa i čistog pijeska granulacije 0-4mm.

Ulaz u minaret ostvaren je sa donje strane kroz sadašnji strop iznad mahvila.

Tijelo minareta –cilindar je poligonalne osnove sa minimalnom debljinom stijenke od 20 cm.Šerefa se formira zidanjem prstena sa kamenim blokovima veće širine.(svaki blok je širi za 20 cm od prethodnog).Na ovaj način se ostvaruje podna površina šerefe.Završna ploča se postavlja u nagibu prema vani radi odvodnje.

Sa ploče šerefe zida se nastavak tijela minareta na isti način kao ranije opisano s tim da debljina kamenih blokova može biti 15 cm. Ograda šerefe gradi se od kamenih ploča debljine 7 cm međusobno vezanih klamfama i olovom.

Krov munare se izvodi kamenim pločama debljine d=5cm preko drvene podkonstrukcije i daske.

Sve elemente minareta izvesti od kamena tenelije uz upotrebu tradicionalnih tehnika gradnje.

Elementi postojećeg krovišta koji se prosijecaju poslije zidanja minareta vežu se vijcima za tijelo minareta ili AB postament u ovisnosti od položaja elementa.

Spoj tijela minareta sa postojećom krovnom plohom opšiva se olovnim limom.

Proračun elemenata konstrukcije izvršen je za klimatske i druge uslove za lokalitet Trebinja,uz vertikalno opterećenje od vlastite težine.

Provjera nosivosti temelja izvršena je za pretpostavljenu nosivost od 250 KN/m2.

Mostar, juni, 2017.

Sastavio:
Šunje

"DELTA-2 INPRINTING" d.o.o. MOSTAR

Bojan Pejičić, dipl.inž. arh.
OVLAŠĆENI PROJEKTANT
Licenca broj FL-7125/17

OBJEKAT : Džamija „Adamir Jerković",Lastva, Trebinje
LOKACIJA : Lastva,Trebinje

PREDMJER RADOVA

I. PRIPREMNI RADOVI

1. Mobilizacija i organizacija radilišta,sa gradilišnom organizacijom
   Što uključuje sljedeće:
   -pripremni radovi na organizaciji gradilišta
   -uklanjanje i odvoz predmeta koji mogu ometati rad
   -ograđivanje i zaštita gradilišta
   -radovi kontrole kvalitete

   Obračun paušalno

   pauš. 1,00

2. Iskolčavanje objekta na terenu sa izradom nanosne skele, i geodetskim snimkom objekta.
   Obračun paušalno.

   pauš. 1,00

3. Demontaža dijela krovnog pokrivača i konstrukcije
   Sa slaganjem materijala za ponovnu upotrebu.
   Obračun po m2

   m2 2,00

4. Demontaža stropne konstrukcije sa oblogom na dijelu gdje se nadziđuje minaret.
   Obračun po m2.

   m2 1,0

5. Demontaža dijela postojećeg kamenog zida
   Prema unutrašnjoj strani u dubini od 20 cm.
   Obračun po m3.

   m3 0,30

UKUPNO:

II. BETONSKI I AB RADOVI

1. Nabavka , doprema betona i betoniranje AB postamenta kao osnova za dozidivanje minaeta. betonom MB 30 u odgovarajućoj oplati. Utrošak armature je 100 kg/m3 betona. Obračun po m3.

m3 0,40

UKUPNO:

III. ZIDARSKI RADOVI

1. Zidanje zidova tijela minareta kamenim blokovima u p.c.m.Susjedni kameni blokovi se međusobno vežu željeznim klamfama a rupe zalijevaju olovom. Kamen je tenelija a veličina blokova prema nacrtima. Obračun po m3.

m3 5,00

2. Zidanje stepeništa kamenim blokovima prema nacrtu ,sa povezivanjem klamfama i zalijevanjem olovom. Obračun po kom.

kom 6,0

3. Zidanje ograde šerefe kamenim pločama debljine D=7cm,sa povezivanjem klamfama i zalijevanjem olovom. Obračun po m2.

m2 10,50

4. Pokrivanje krova kamenim pločama debljine D= 5 cm preko drvene konstrukcije. Obračun po m2

m2 3,50

UKUPNO:

IV. TESARSKI RADOVI

1. Nabavka , doprema na gradilište te izrada krovne konstrukcije od zdrave jelove građe zaštićene sredsvom protiv truljenja u svemu prema detaljima iz Projekta.. Obračun po m2 K.P.

m2 3,50

2. Nabavka ,doprema na gradilište i pokivanje krovne konstrukcije daskom d=24 mm.Dasku je potrebno zaštititi sredstvom protiv truljenja.Obračun po m2 K.P.

m2 3,50

3. Pokrivanje dijela postojećeg krova nakon izrade minareta. Obračun paušalno.

Paušalno

4. Izrada pomoćne skele za izvođenje svih radova ma izgradnji minareta.Skela mora da osigura siguran Rad i upotrebu sa potrebnim elementima za vertikalni transport tereta.Visina toranjske skele ja 9,0m Obračun po kompletu.

Komplet 1

UKUPNO :

VIII. LIMARSKI RADOVI

1. Nabavka materijala izrada i montaža opšava Od olovnog lima r.š. 60 cm. Obračun po m1

m1 6,0

2. Nabavka i ugradnja alema prema izboru Investitora. Obračun po komadu

kom 1,0

,UKUPNO :

X. STOLARSKI RADOVI

1. Nabavka materijala,izrada i montaža punih Vrata na šerefi izrađenoj od borove građe snadbjevenih potrebnim okovom i zaštićenih firnaizom i bezbojnim lakom. .Obračun po komadu.

Vel. 60x200cm kom 1,0

UKUPNO:

REKAPITULACIJA

I. PRIPREMNI RADOVI
II. BETONSKI I AB RADOVI
III. ZIDARSKI RADOVI
V. TESARSKI RADOVI
VI. LIMARSKI RADOVI
VII. STOLARSKI RADOVI

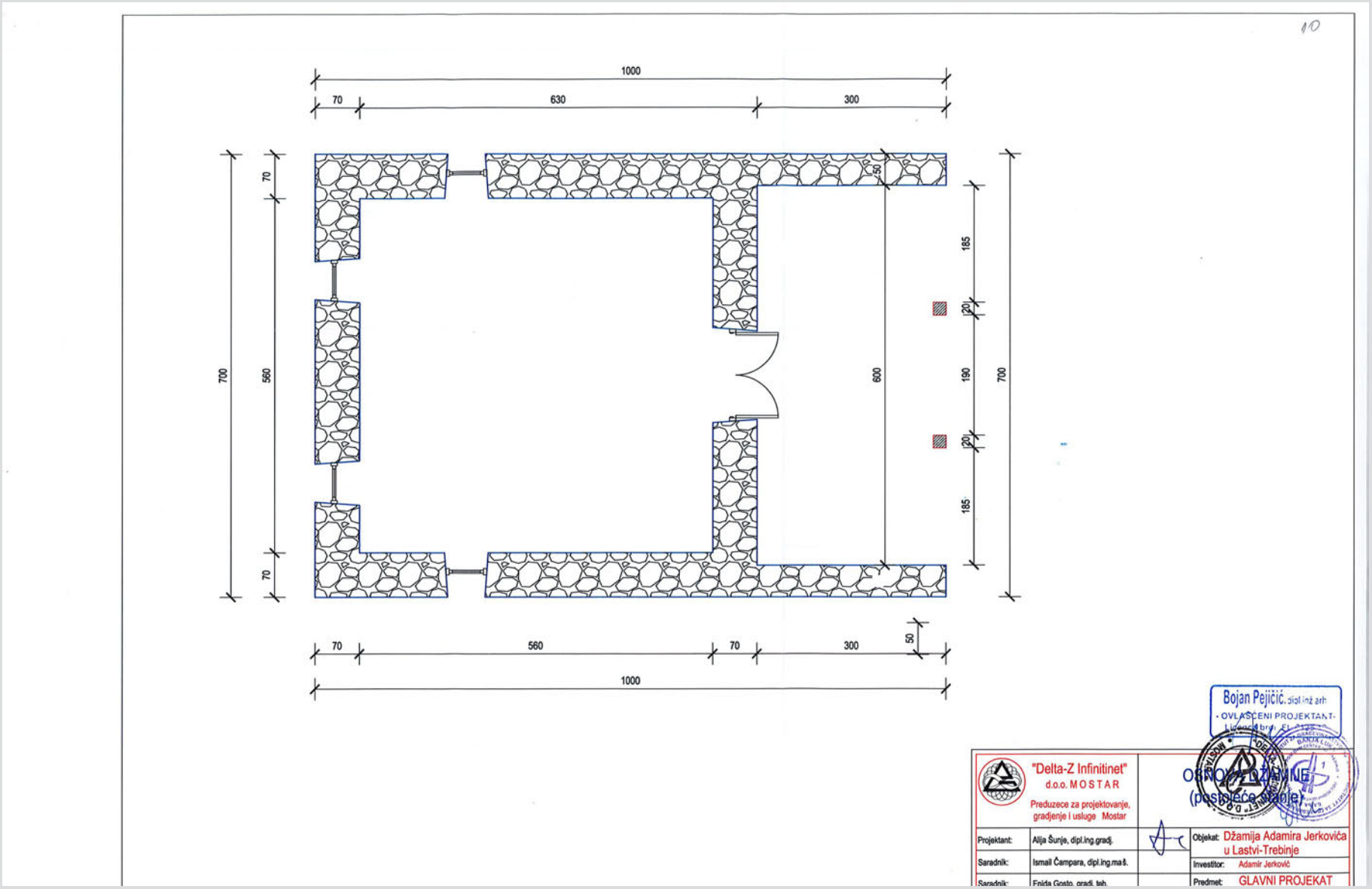
UKUPNO: KM

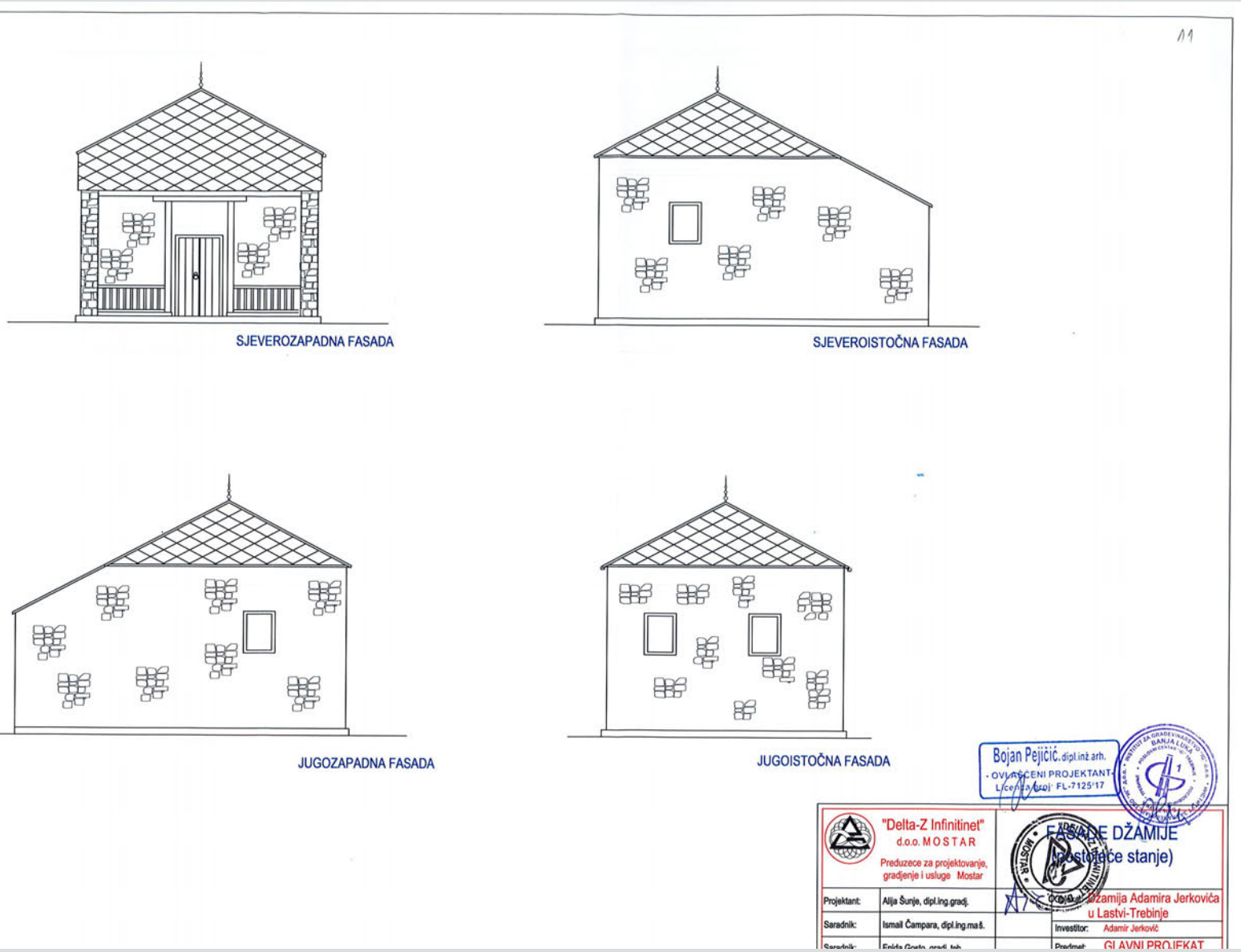
Mostar,juni 2017god

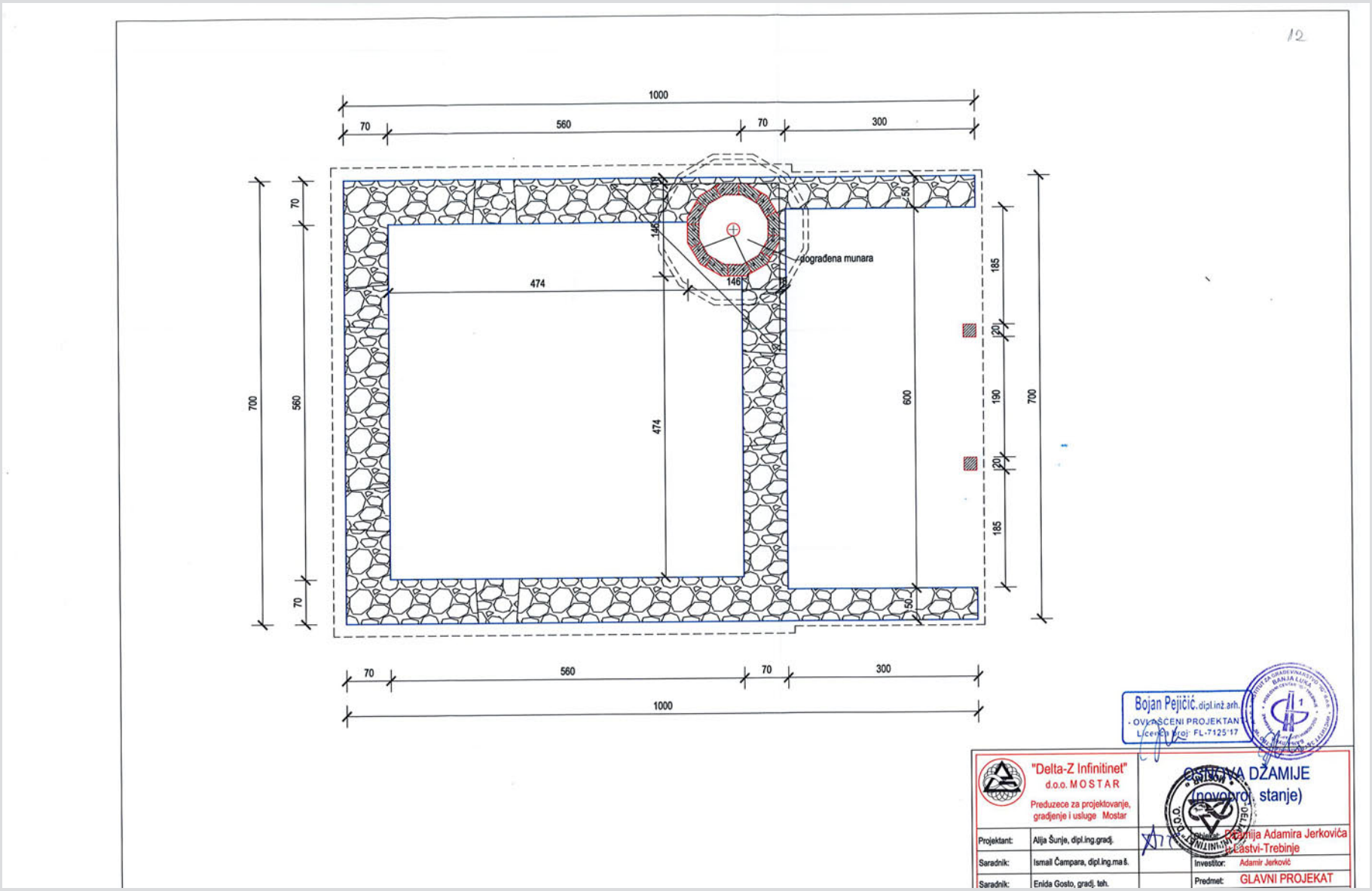
Sastavio:
Šunje Alija d.i.g.

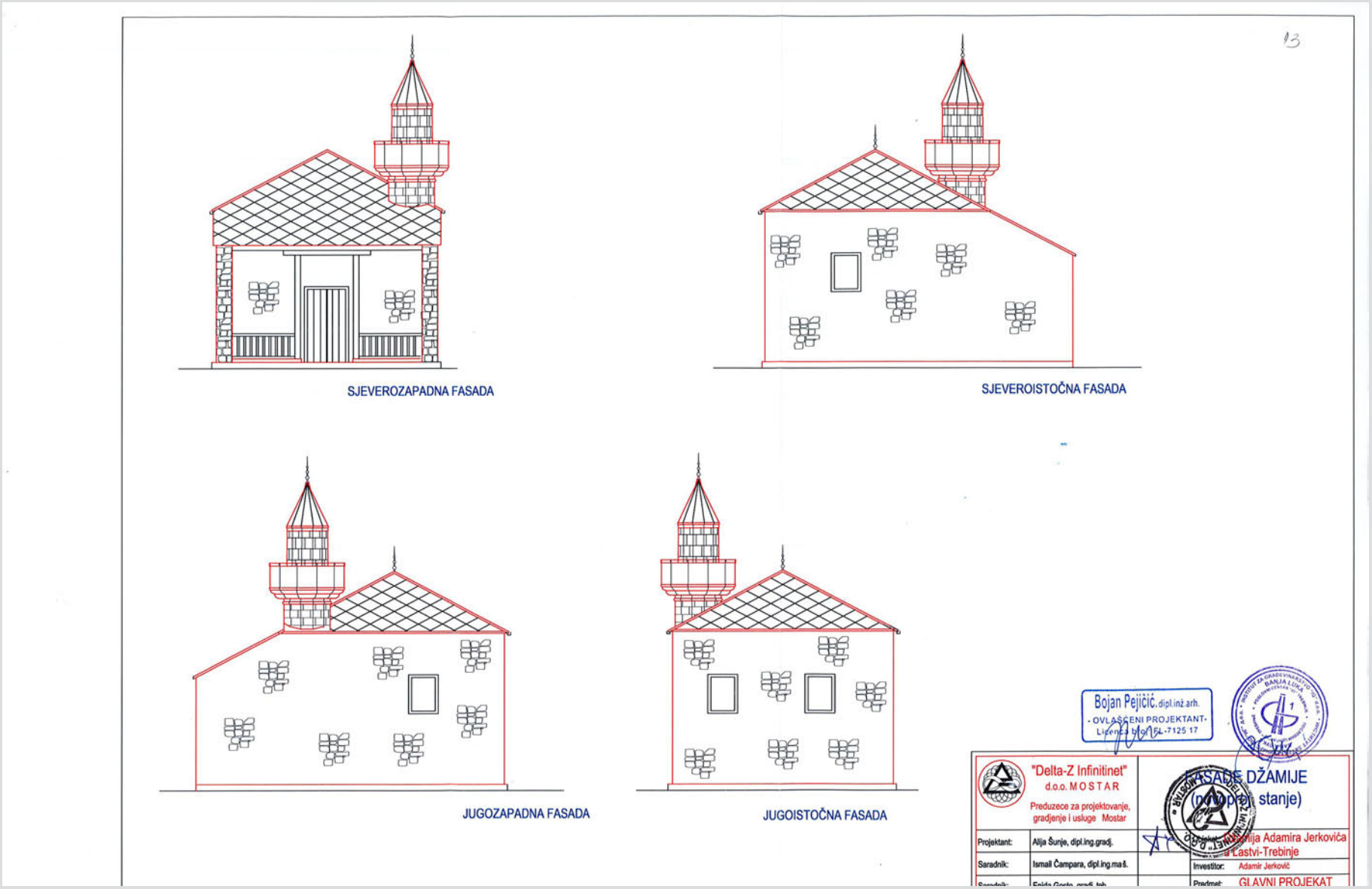
Bojan Pejičić. dipl.inž.arh.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT-
Licenca broj: 01-7125/17

CRTANI PRILOZI

11
SJEVEROZAPADNA FASADA
SJEVEROISTOČNA FASADA
JUGOZAPADNA FASADA
JUGOISTOČNA FASADA
Bojan Pejičić, dipl.inž.arh.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
Licenca broj: FL-7125'17
"Delta-Z Infinitinet"
d.o.o. MOSTAR
Preduzece za projektovanje, gradjenje i usluge Mostar
FASADE DŽAMIJE
(postojeće stanje)
Projektant: Alija Šunje, dipl.ing.gradj.
Saradnik: Ismail Čampara, dipl.ing.maš.
Džamija Adamira Jerkoviča u Lastvi-Trebinje
Investitor: Adamir Jerković
GLAVNI PROJEKAT

12
1000
70
560
70
300
70
700
560
70
474
146
dograđena munara
185
20
190
20
185
600
700
474
150
70
560
70
300
1000
Bojan Pejičić, dipl.inž.arh.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT
Licenčni broj: FL-7125'17
"Delta-Z Infinitinet"
d.o.o. MOSTAR
Preduzece za projektovanje, gradjenje i usluge Mostar
DŽAMIJA
(novoprojektirano stanje)
Projektant: Alija Šunje, dipl.ing.gradj.
Saradnik: Ismail Čampara, dipl.ing.ma š.
Saradnik: Enida Gosto, gradj. teh.
Investitor: Adamir Jerković
Predmet: GLAVNI PROJEKAT

13
SJEVEROZAPADNA FASADA
SJEVEROISTOČNA FASADA
JUGOZAPADNA FASADA
JUGOISTOČNA FASADA
Bojan Pejičić, dipl.inž.arh.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
"Delta-Z Infinitinet"
d.o.o. MOSTAR
Preduzece za projektovanje, gradjenje i usluge Mostar
FASADE DŽAMIJE
(novoprojektirano stanje)
Projektant: Alija Šunje, dipl.ing.građ.
Saradnik: Ismail Čampara, dipl.ing.maš.
Investitor: Adamir Jerković
Predmet: GLAVNI PROJEKAT

OBJEKAT: Džamija Adamira Jerkovića u Lastvi, Trebinje
INVESTITOR: Medžlis IZ, Trebinje

PROJEKAT KONSTRUKCIJE

SADRŽAJ:

PISANI PRILOZI:

1.STATIČKI PRORAČUN

CRTANI PRILOZI:

1.KONSTRUKCIJA MUNARE
2.PRESJECI MUNARE
3.DETALJI MUNARE

OBJEKAT : Sakralni,dogradnja munare,Džamija"Adamir Jerković",Lastva,Trebinje
INVESTITOR:MIZ Trebinje

STATIČKI PRORAČUN

Mostar , juni 2017 god.

Urađio :
Šunje Alija d. i. g.

Radomir Vuković, dipl.inž.grad.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
Licenca broj FI-0990/14

OBJEKAT : Sakralni,dogradnja munare,Džamija"Adamir Jerković",Lastva,Trebinje

INVESTITOR:MIZ Trebinje

SADRŽAJ :

1. ANALIZA KONSTRUKCIJE

2. ANALIZA OPTEREĆENJA

3. PRORAČUN KONSTRUKCIJE

4. DIMENZIONIRANJE KONSTRUKCIJE

Mostar , juni 2017god.

Uradio :
Šunje Alija d. i. g.

Radomir Vuković, dipl.inž.grad.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT-
Licenca broj FL-0990/14

ANALIZA KONSTRUKCIJE

U skladu sa urbanističko-tehničkim uslovima izrađeno je rješenje za dogradnju munare na postojećem objektu Džamije u Lastvi-Trebinje.
Postojeći objekat je rekonstruisan u proteklom periodu .Osnova objekta je jednostavna četverougaona sa centralnim dijelom gabarita cca 7,0x7,0 m i ulaznim trijemom dubine 3,0m.
Osnovni nosivi elementi objekta su masivni zidovi od kamena debljine d=70 i d= 50 cm.Vezivo u zidu je produžni cementni malter.
Dogradnja munare se vrši na mjestu sučeljavanja 3.zida u jugozapadnom uglu objekta.Zidanje se vrši sa prethodno izvedenog armiranobetonskog postamenta ugrađenog u strukturu postojećih kamenih zidova.Postament je trougaone osnove i izvodi se na način da se dio postojećeg kamenog zida demontira do postojeće drvene vjenčanice u dubini od 20 cm,a zatim izvrši armiranje i betoniranje.Postament je ošupljen na mjestu ulaza u munara sa donje strane.Ovaj postament zajedno sa postojećim zidovima predstavlja oslonac munare.
Munara se izvodi kao ošupljen stub sa centralnim spiralnim stepeništem.Kameni blokovi jednog reda se vežu željeznim klamfama i zalijevaju olovom. Na ovaj način se formiraju stabilni kružni prstenovi.Centralno stepenište je upeto u stijenku munare a kružni dio stepenica formira centralni stub .Konstrukcija šerefe se izvodi na isti način s tim što su kameni blokovi narednog reda širi za 20cm u odnosu na prethodni.
Tijelo munare iznad šerefe zida se kamenim blokovima manje debljine.Krovište munare izvodi se kao drvena konstrukcija sa centralnim drvenim stubom pokovane daskom i letvama,preko čega se zidaju kamene ploče debljine 5 cm.

Zidovi munare:
Zidovi munare zidaju se kamenom krečnjakom u cementnom malteru.Za ovakve zidove dopušteni naponi su sljedeći:

Cementni malter:

karakteristična čvrstoća	5,00 N/mm2

Kameni blokovi-tenelija :

karakteristična čvrstoća	50,0 N/mm2
specifična težina	20,0 KN/m3

Kameni zid u cementnom malteru:

dopušteni napon pritiska	4,0 MN/m2
dopušteni napon zatezanja	0,20 MN/m2
dopušteni napon smicanja	0,30MN/m2

Radomir Vuković, dipl.inž.grad.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT-
Licenca broj FL-0990/14

Uradio
Šunje Alija d. i. g.

ANALIZA OPTEREĆENJA

A. Vertikalno opterećenje

Krovište

-kamene ploče + daska	1,15 KN/m2
-podkonstrukcija	0,30 KN/m2
-prosječno opterećenje vjetrom	0,44 KN/m2
	q = 1,91 KN/ m2

Ukupna težina krovišta	G1= 5,88 KN
Cilindar sa drvenim stubom	q= 13,18 KM/m1
Ukupna težina cilindra	G2= 28,99 KN

Šerefa:

Ograda	2,65x3,14x0,85x0,07x20	9,90KN
Podest	1,80x3,14x0,3x0,3x20	7,53 KN
Ukupno ogrda + podest		G3= 17,43 KN

Stepenice sa centralnim stubom	0,8x0,2x0,25x20x5	4,00 KN/m1
Tijelo munare	$(1,85^2 - 4,20^2)/4x3,14x20$	31,12 KN/m1
	Ukupno	35,12 KN/m1
Ukupna težina tijele munare		G4= 37,34 KN
Ukupna težina munare		Gm= 89,64 KN

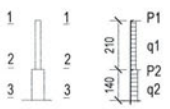
B. Horizontalno opterećenje

Vjetar:

Osnovno dejstvo vjetra	w = 1,30 KN/m2
Koeficijent umanjenja	c = 0,66 KN/m2

W = wxc = 1,30x0,66 =0,86 KN/m2
q_{w1}= 0,86x1,60x1,20 = 1,65 KN/m1
q_{w2}= 0,86x01,86x1,20 = 1,92 KN/m1

Koncentrisana sila od krovišta	P1=1,35x1,45/2x1,65=1,61 KN
Koncentrisana sila u šerefi	P2=0,85x2,60x1,65=3.65 KN

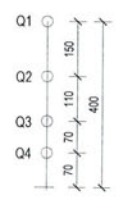
Uticaji od vjetra

M_{1-1} = 0,0 KN	T_{1-1}= 1,61 KN
M_{2-2} = 7,01 KN	T_{2-2}= 5,07 KN
M_{3-3} = 21,07 KN	T_{3-3}= 11,32 KN

Radomir Vuković, dipl.inž.grad.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT-
Licenca broj: [illegible]

Uradio :
Šunje Alija d. i. g.

Seizmika:

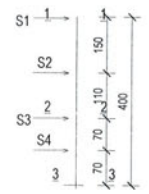
S = K x Q
K = k_o x k_p x k_d x k_s
k_o = 1,5 , k_s=0,05 , k_p = 1,6 , k_d= 0,6
K = 0,072

Q1	= 5,88 KN
Q2	= 28,92 KN
Q3	= 17,43 KN
Q4	= 37,34 KN
Quk.=	89,64 KN

$\sum G_i \times h_i$ = 146,36 KN

S = $\sum$ Q x K = 6,36 KN

S1	= 1,02 KN
S2	= 3,14 KN
S3	= 1,06 KN
S4	= 1,13 KN

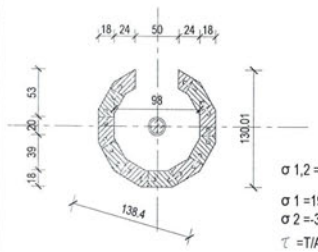
Uticaji od seizmike

M_{1-1} = 0,0 KN	T_{1-1}= 1,02 KN
M_{2-2}= 6,10 KN	T_{2-2}= 4,17 KN
M_{3-3} = 14,20 KN	T_{3-3}= 6,35 KN

Pošto su uticaji od vjetra veći za dimenzioniranje je mjerodavan uticaj vjetra.

Provjera napona u karakterističnim presjecima

Presjek : 2 - 2

A = 0,45 m2
W = 0.18 m3

N =	34,87 KN
M=	7,01 KN
T =	5,07 KN

σ 1,2 =N/A ±M /W =34,82/0,45±7,01/0,18=77,48±116,43 KN/cm2

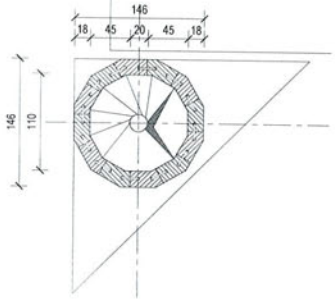
σ 1 =193,91 KN / c m2 < σdop = 4000,00 KN /m2
σ 2 =-38,95 KN / c m2 < σdop = 200,00 KN /m2
τ =T/A =5,07/0,45 = 11,24 KN/cm2 < τ dop = 300,00 KN /m2

Radomir Vuković, dipl.inž.grad.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT-
Licenca broj: FL-0[illegible]

Uradio :
Šunje Alija d. i. g.

6

Presjek : 3 - 3

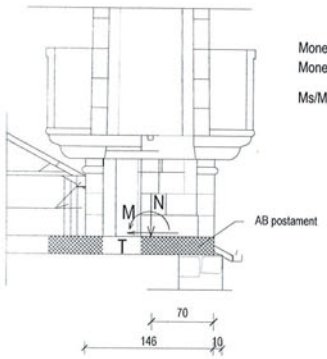

A = 0,75m2
W = 0.24 m3
N = 89,64 KN
M= 21,07 KN
T = 11,32 KN

σ 1,2 =N/A ±M /W =119,52±87,80 KN / m2

σ 1 =207,32 KN / c m2 < σdop = 4000,00 KN /m2
σ 2 = 31,72 KN / c m2 < σ dop = 200,00 KN /m2
τ =T/A =11,32/0,75 = 15,09 KN/cm2 <τ dop = 300,00 KN /m2

Provjera munare na preturanje

Monenat preturanja Mp = 21,07 KNm
Monenat stabilmosti Ms = 89,64 x 0,73 = 65,00 KNm

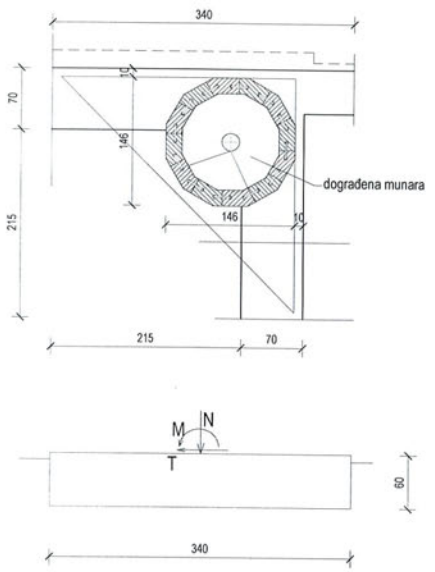
Ms/Mp = 3,09 > 1,5 - Stabilnost munare je osigurana

Radomir Vuković, dipl.inž.grad.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
Licenca broj: [illegible]/14

Uradio :
Šunje Alija d. i. g.

7

Dodatni uticaji ma temelje objekta

A t= 3,88m2
Wt = 3,40 m3
N = 89,64 KN
M= 75,40 KN
T = 11,32 KN

σ 1,2 =N/A ±M /W =23,10±22,17 KN / m2

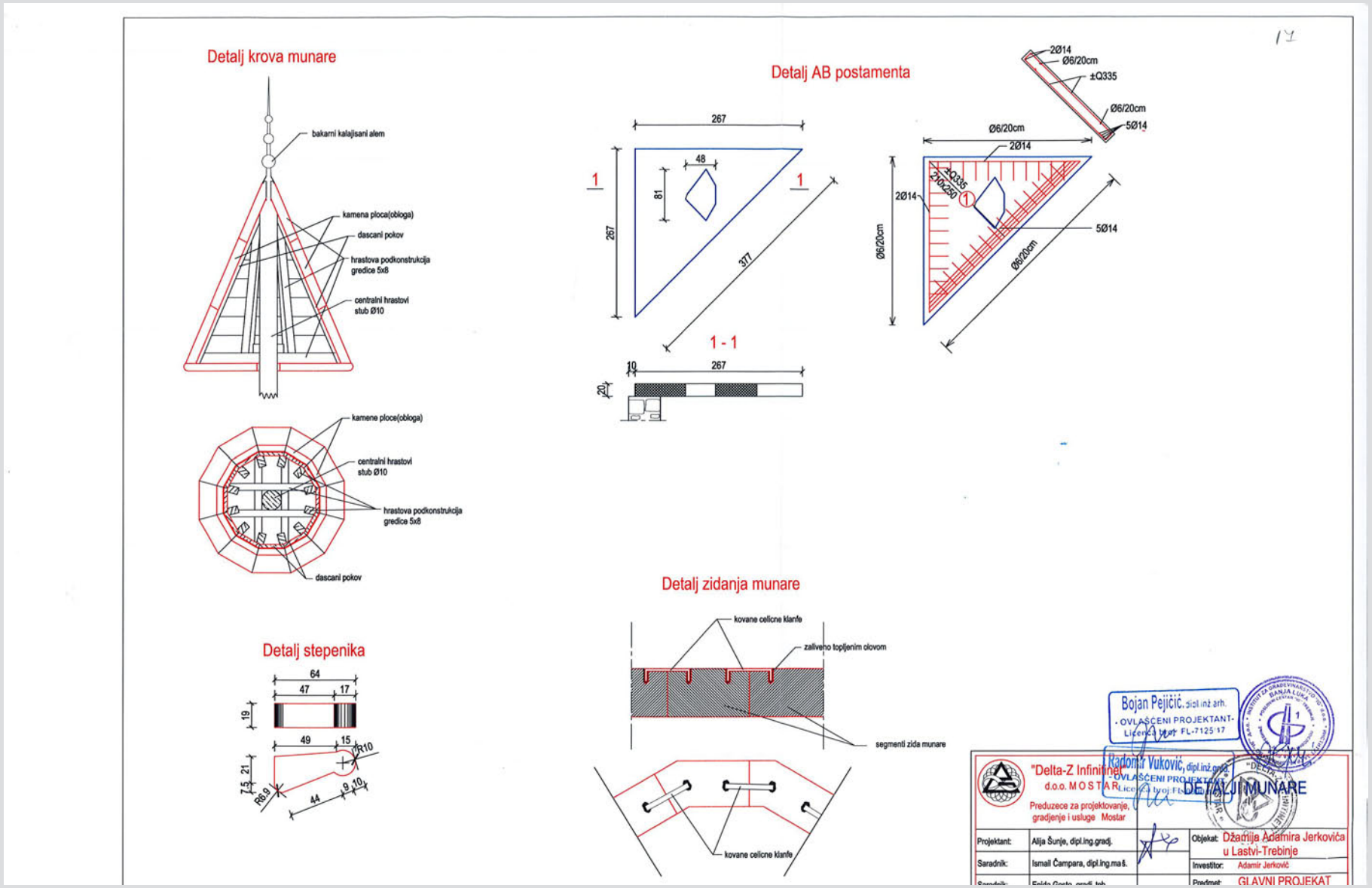
σ 1 =45,27 KN / c m2
σ 2 =-0,93 KN / c m2
τ =T/A =11,32/3,88 = 2,91 KN/cm2

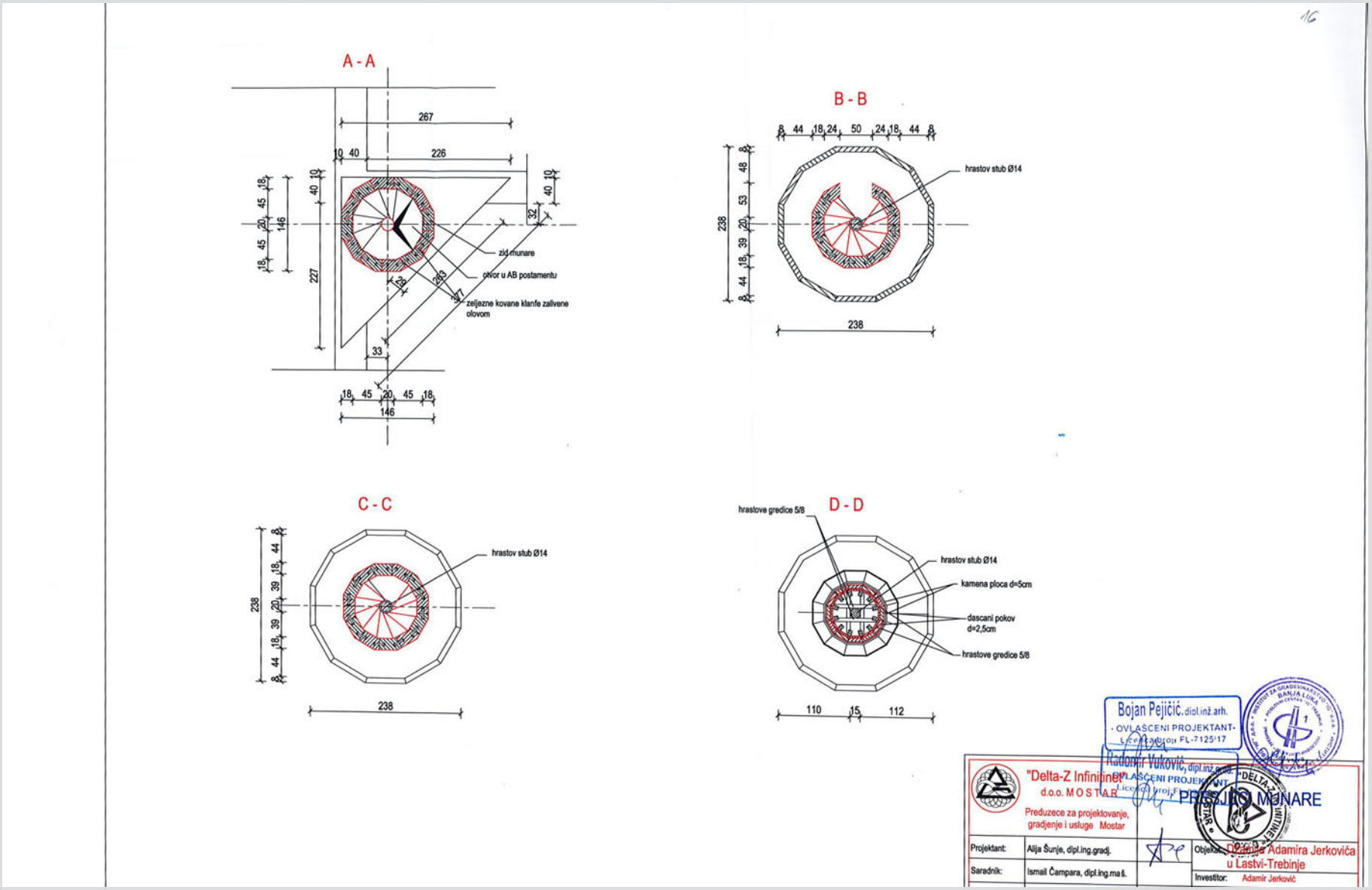
Pošto su dodatni uticaji mali u odnosu na postojeće uticaje u temeljima dogradnja munare ne ugrožava postojeće temelje.

Mostar , juni 2017 god.

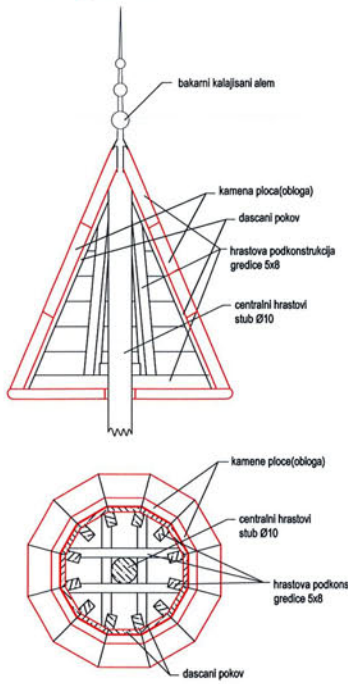
Radomir Vuković, dipl.inž.grad.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
Licenca broj: [illegible]/14

Uradio :
Šunje Alija d. i. g.

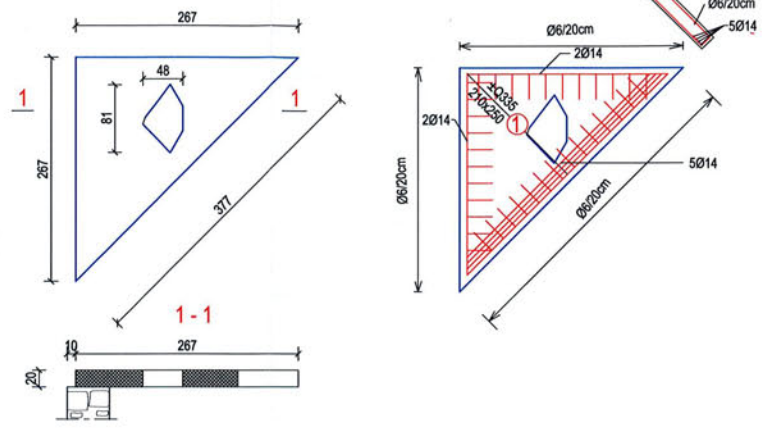

Detalj krova munare
bakarni kalajisani alem
kamena ploca(obloga)
dascani pokov
hrastova podkonstrukcija gredice 5x8
centralni hrastovi stub Ø10
kamene ploce(obloga)
centralni hrastovi stub Ø10
hrastova podkonstrukcija gredice 5x8
dascani pokov
Detalj AB postamenta
267
48
81
1
1
267
377
1 - 1
10
267
20
2Ø14
Ø6/20cm
±Q335
Ø6/20cm
5Ø14
Ø6/20cm
2Ø14
±Q335
2Ø14
2Ø14
5Ø14
Ø6/20cm
Ø6/20cm
Detalj stepenika
64
47
17
19
49
15
R10
21
7.5
R8.9
44
9
10
Detalj zidanja munare
kovane celicne klanfe
zaliveno topljenim olovom
segmenti zida munare
kovane celicne klanfe
Bojan Pejičić, dipl.inž.arh.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
Licenca broj FL-7125'17
Radoman Vuković, dipl.inž.građ.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
"Delta-Z Infiniter" d.o.o. MOSTAR
Preduzece za projektovanje, gradjenje i usluge Mostar
DETALJI MUNARE
Projektant: Alija Šunje, dipl.ing.gradj.
Saradnik: Ismail Čampara, dipl.ing.maš.
Objekat: Džamija Adamira Jerkovića u Lastvi-Trebinje
Investitor: Adamir Jerković
Predmet: GLAVNI PROJEKAT

A - A
267
10 40
226
zid munare
otvor u AB postamentu
zeljezne kovane klanfe zalivene olovom
33
146
B - B
hrastov stub Ø14
238
C - C
hrastov stub Ø14
238
D - D
hrastove gredice 5/8
hrastov stub Ø14
kamena ploca d=5cm
dascani pokov d=2,5cm
hrastove gredice 5/8
110 15 112
Bojan Pejičić. dipl.inž.arh.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
Radomir Vuković, dipl.inž.arh.
"Delta-Z Infiniting" d.o.o. MOSTAR
Preduzece za projektovanje, gradjenje i usluge Mostar
PRESJECI MINARE
Projektant: Alija Šunje, dipl.ing.gradj.
Saradnik: Ismail Čampara, dipl.ing.maš.
Objekat: Džamija Adamira Jerkovića u Lastvi-Trebinje
Investitor: Adamir Jerković

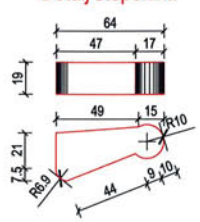
Detalj krova munare

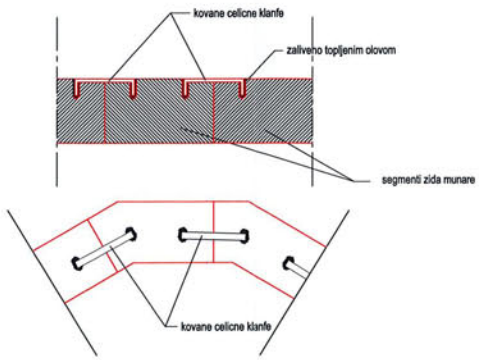
Detalj AB postamenta

Detalj stepenika

Detalj zidanja munare

Bojan Pejičić, dipl.inž.arh.
• OVLAŠĆENI PROJEKTANT •
Licenca broj FL-7125'17

Radomir Vuković, dipl.inž.građ.
OVLAŠĆENI PROJEKTANT

"Delta-Z Infiniting"
d.o.o. MOSTAR
Preduzece za projektovanje, gradjenje i usluge Mostar

DETALJI MUNARE

Projektant:	Alija Šunje, dipl.ing.gradj.	Objekat:	Džamija Adamira Jerkovića u Lastvi-Trebinje
Saradnik:	Ismail Čampara, dipl.ing.maš.	Investitor:	Adamir Jerković
		Predmet:	GLAVNI PROJEKAT

Nakon dva stoljeća tmine ukazalo se svjetlo nade

Sve pripreme su završene u novembru 2019.

Najprije je trebalo osloboditi krov

... i stvoriti logistiku

Konture buduće munare se naziru

Opasan rad na visini

Oslobođen je prostor za podizanje munare

Graditelji džamija navikunuti su na teške uslove rada

Džamije su njihova djecu

Kada se gradi munara sve mora biti precizno urađeno

Za ovakvu vrstu rada neophodna je velika koncentracija

Odavde puca pogled ...

Ukazuje se novi izgled džamije

Nicali su paralelno munara i turbe

Nakon dva stoljeća tmine zasvijetlili su kandilji na Džamiji Adamir Jerković

Članak je objavljen u Oslobođenju 1. 8. 2020.

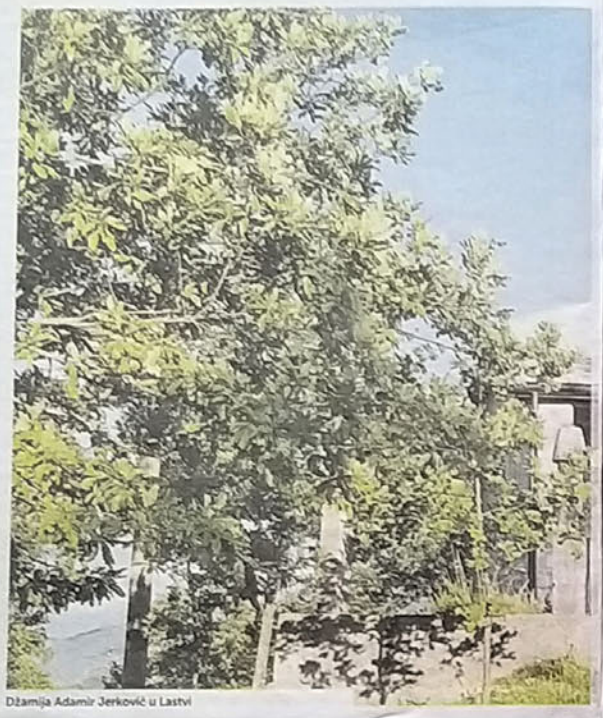
SVIJETLI MUNARA NA DŽAMIJI ADAMIR JERKOVIĆ

Nakon dva stoljeća u Lastvi za vrijeme korone prosvijetlila džamija

Najprije, namjera mi je bila da napišem posebnu knjigu o toku ponovne izgradnje džamije, ali sam onda odustao od te ideje, pa potom ponovo odlučio kako bih ostavio zapis o trajanju, a nikako tekst koji bi se mogao protumačiti kao hvaljenje autora. Rušenje džamije jasno nam je pokazalo da moramo imati zapise, slike, dokumente i fotografije. Ovo je, naprimjer, predstavljalo problem prilikom rekonstrukcije džamije u Kotezima. Vakif se javio, pronađena su novčana sredstva, ali oko izgleda prozora nije se znalo ništa. Kada me glavni imam Trebinja pitao za pomoć nisam mogao ništa učiniti jer Arhiv Federacije BiH, na čijem sam čelu tada bio, nije raspolagao sa dokumentacijom o toj džamiji iz tog vremena. Tekst o džamiji u Lastvi je, zapravo, svjedočenje o ovoj islamskoj bogomolji koja je toliko propatila u svom životopisu od preko dva vijeka, ali i o pokušaju da se o Trebinju piše nova stranica bošnjačko-srpskih odnosa. Ako je tome doprinio ovaj članak, onda sam jako sretan. A, ako nije – onda će to biti motiv više da nastavim sa borbom za suživot među ljudima različitih svjetonazora.

Džamija Adamir Jerković u Lastvi, koja je poslije obnove dobila ime po njenom obnovitelju i vakifu i upisana u Zemljišne knjige Opštine Trebinje pod tim imenom, obilježila je 2020. godine 204 ljeta svog historijskog trajanja, nakon što je po treći put srušena 1993., a onda ponovo izgrađena 2010. godine. Na ovogodišnji Kurban bajram džamija je dobila munaru nakon više od dva vijeka čekanja da se to dogodi pa sada kandilji svijetle ovim krajem. Je li u ovo znak pletenju pokidanih veza između Srba i Bošnjaka, koji nastanjuju trebinjski kraj? Ovo sam pitanje postavio javno pred sebe i čiatoce, i onda zapisao sljedeći tekst.

Džamija Adamir Jerković u Lastvi kod Trebinja nalazi se isturena na jugoistočnoj granici Bosne i Hercegovine. Udaljena je svega 12 kilometara od Crne Gore, na putu Trebinje – Nikšić i ima dominatnu poziciju za muslimane Hercegovine. Podignuta je 1816/1817 godine i zna se da je prvi imam od 1867. bio Ibrahim (Omer) Halifa, iz porodice Agbabića. Prema mišljenju islamologa radilo se o veoma staroj i lijepoj džamiji sa trijemom i unutrašnjošću.

Džamija Adamir Jerković u Lastvi

U Lastvi nakon dva svijetle kandilji stoljeća

Na ovogodišnji Kurban-bajram džamija je dobila munaru. Je li ovo i znak pletenja pokidanih veza između Srba i Bošnjaka koji nastanjuju trebinjski kraj?

SVJEDOČENJE VAKIFA HADŽI ADAMIRA JERKOVIĆA

Džamija Adamir Jerković u Lastvi, koja je poslije obnove dobila ime po njenom obnoviteljui i vakifu i upisana u zemljišne knjige Opštine Trebinje pod tim imenom, obilježila je ovih dana 204 godine svog historijskog trajanja, nakon što je po treći put srušena 1993, a onda ponovo izgrađena 2010. godine. Na ovogodišnji Kurban-bajram džamija je dobila munaru nakon više od dva vijeka čekanja da se to dogodi pa sada kandilji svijetle ovim krajem. Je li i ovo znak pletenja pokidanih veza između Srba i Bošnjaka koji nastanjuju trebinjski kraj?

Unutar mezarja

Džamija Adamir Jerković u Lastvi kod Trebinja nalazi se isturena na jugoistočnoj granici Bosne i Hercegovine. Udaljena je svega 12 kilometara od Crne Gore, na putu Trebinje - Nikšić i ima dominantnu poziciju za muslimane Hercegovine. Podignuta je 1816/1817. godine i zna se da je prvi imam od 1867. bio Ibrahim (Omer) Halifa, iz porodice Agbabića. Prema mišljenju r. Hivzije Hasandedića, koji je uoči rata pisao o islamskoj baštini u ovom kraju, radilo se o veoma staroj i lijepoj džamiji sa trijemom i unutrašnjošću.

Kroz historiju džamija u Lastvi je bila tm u oku poricateljima islama. Tri puta su je brutalno rušili ne bi li otjerali muslimane sa njihovih topraka, ali to im, ipak, nije polazilo za rukom. Ovdje je uvijek ostajalo makar jedno "muslimansko uho" i vjerski život se nikada nije gasio. Čak ni onda kada su ustanici Luke Vukalovića polovinom 19. v. spalili sve kuće Salkovića, kada je u II sv. ratu ova porodica doživjela klanje u Orahoveu... Inače, u posljednjoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995) sve džamije u trebinjskom kraju, pa i ova, srušene su sistematski od srpske vojske. Poslije 1993. džamija u Lastvi više nije postojala. Bila je srušena, a kamen razvučen i razbacan. Ali, od 18. 7. 2010. na temeljima stare podignuta je nova Džamija Adamir Jerković, koju je obnovio njen vakif.

Iz nje se ponovo oglašava ezan koji je prestao tokom ratne agresije. Odavde se sada za vrijeme ramazana, bajrama i u drugim prilikama čuje božanska poruka *La ilahe illallah, Muhammedun resulullah*, koja se uspinje visoko u plavetnilo nebeskog prostranstva. U Lastvi su inače do rata stanovali Demirovići, Jerkovići, Čerimagići, Bijedići, Hadžimahovići, Kravići, Karamehmedovići, Kapetanovići, Barakovići, Glavovići, a opet prema Hivziji Hasandedićuu iselile su se ove porodice: Salkovići, Bećirovići, Begovići, Agbabići, Bilalovići, Šehovići, Šahovići, a prije njih još neke. Stanovništvo se još nije vratilo, ali muslimanski živalj stalno dolazi da posjeti džamiju i obavi molitvu u njoj. Džamija se nalazi na pitoreskном brežuljku, unutar mezarja, a sam harem je opasan ogradom koja je novijeg datuma. Predjel se naslanja na predivnu šumu koja je za ljetnih mjeseci prošarana najljepšim bojama. Nalazi se na katastarskoj čestici 649/1 (novi premjer) u Gornjoj Lastvi na Svatovskoj glavici.

Prije dogradnje

Ponovnom izgradnjom produžen je život ovoj ljepotici, kojoj su njeni nacionalistički mrzitelji namijenili da zauvijek nestane sa lica zemlje. Valjda zbog minulog rata dozvolu za obnovu smo dugo čekali i za nju se Islamska zajednica u Trebinju s mukom izborila. Tek kada je intervenisano preko Vijeća ministara BiH, stigla je saglasnost pa su radovi započeli sredinom 2009. godine. Trebalo je najprije pronaći ostatke stare džamije da bi se barem tako uspostavio kontinuitet trajanja. Intencija je bila da nova džamija nastavi tradiciju prethodne, koja se u trenutku svoje "smrti" snažno opirala rušiteljima. Bila je izuzetno izdržljiva pa ju je srpska vojska, kažu, minirala nekoliko puta.

Arhitektica Suada Hasanagić, koja je radila na njenoj izgradnji 2009/2010, kazala je da je rušenje sigurno izvedeno sa velikom količinom eksploziva. Džamija je stradala do temelja. Iako se nije mogla vratiti njena starina, obnovom je potvrđen kontinuitet njenog trajanja. Agresija na BiH u osnovi je imala jasan cilj - sistematsko uništavanje svega što je podsjećalo na muslimane (Bošnjake) i zajednički život. Srušene su tako sve islamske bogomolje u istočnoj Hercegovini sa Osman-pašinom džamijom u Trebinju na čelu.

Kod obnove je potpuno poštovan njen raniji izgled. Unutrašnjost - pet metara i šezdeset sa pet metara i šezdeset, trijem je dva metra i šezdeset sa pet metara i šezdeset. Zidana je kamenom i malterisana. Znači, džamija je izgrađena od potpuno prirodnih materijala - kamena i drveta.. Obnovljena džamija je uoči predaje na upotrebu još mirisala na kreč i boju, na svježe drvo i na prostirku novih tepiha. Ovdje je uklesan 114. ajet iz kur'anske sure Bekara. On opominje nasilnike koji zabranjuju da se u Allahovim hramovima Njegovo ime spominje i koji rade da se oni poruše, pa im poručuje da će na ovom svijetu doživjeti sramotu... a na onom svijetu patnju veliku. S obzirom na dosadašnja rušenja džamija, ovo je za pametnog, zaista, opomena golema.

Prisjećam se da je program svečanog uvođenja nove Džamije Adamir Jerković počeo po izuzetno vrućem danu 6. ša'bana 1431. h. g. Toga dana okupilo se mnoštvo svijeta predvođenog hercegovačkim i banjalučkim muftijom i predsjednikom Sabora, a sedam dana ranije u džamiji je govorio i islamski poglavar reisu-l-ulema. Uveče, prije same predaje Džamije Adamir Jerković, u starom gradu u Trebinju je priređen bogat kulturno-umjetnički program. Književnik r. Isnam Taljić je došao da sa svojim "Endelusom" uveliča njeno "rađanje" iz pepela, zatim sarajevski hor Kevser, pa hafiz Kur'ana Jahja Imamović.

Svi Bošnjaci Trebinja koji su tada boravili na odmoru našli su se noć prije u dvorištu trebinjskog medžlisa i sutradan u džamijskom haremu u Lastvi sa tadašnjim glavnim imamom Husein ef. Hodžićem. Našli su se i oni Srbi koji su oduvijek gajili prijateljstvo prema svojim komšijama Bošnjacima, kao i dobar broj Dubrovčana. Ali, bilo je i policije, koja je diskretno i profesionalno obezbjeđivala mjesto događanja. Jedna Bošnjakinja koja živi nasuprot Medžlisa preko rijeke Trebišnjice, ne znajući za ovaj događaj, pričala je ujutro svom sinu da je najprije mislila da je umrla, jer nije mogla ni pomisliti da se u njenom Trebinju ponovo čuju ilahije. Hafiz Jahja Imamović je kasnije pričao da je to za njega bio najljepši dan u karijeri izvođača ilahija.

Džamija na Svatovskoj glavici zbog starosti izaziva poštovanje, jer je ispratila sve povijesne događaje, počev od Husein-kapetana Gradaščevića i njegove bune, bercegovačkog ustanka Luke Vukalovića, zalaska i povlačenja Otomanske imperije iz naših krajeva, austrougarsku okupaciju, balkanske ratove, crnogorsko/srpske progone i patnje muslimana Hercegovine prije i za vrijeme I i II svjetskog rata, uspon i pad komunizma...

> U posljednjoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu (1992-1995) sve džamije u trebinjskom kraju, pa i ova, srušene su sistematski od srpske vojske

> U Lastvi su do rata stanovali Demirovići, Jerkovići, Čerimagići, Bijedići, Hadžimahovići, Kravići, Karamehmedovići, Kapetanovići, Barakovići, Glavovići

Izvršni odbor Medžlisa u Trebinju je pozdravio moju najavu dalje dogradnje vakufa i sve inicijative koje su uslijedile. Kada je započeta obnova džamije, znalo se da se tada neće graditi munara pošto nije ni postojala. Prvo je trebalo obnoviti postojeću bogomolju pa tek onda tražiti od vlasti dozvole za njenu nadogradnju. Morao sam strpljivo čekati taj dan.

U avgustu 2016. sam započeo administrativnu proceduru traženja dozvole u Vladi RS-a. Iako je harem proglašen nacionalnim spomenikom, nije bilo problema oko same nadogradnje islamske bogomolje. Problem je predstavljala duga procedura za dobijanje dozvole za nastavak gradnje, a ja sam želio da se to dogodi što prije, jer sam se za ovo pripremao cijelog života. Moram priznati da sam u Ministarstvu prostornog uređenja RS-a naišao na korektan prijem i bilo bi nepošteno reći da je bilo osporavanja izgradnje munare i pratećih objekata.

Dozvolu sam dobio 2018. godine. Projekat munare je uradio mostarski arhitekta Alija Šunje, istaknuti stručnjak za obnovu džamija, a konsultirao sam se i sa mladim darovitim arhitektom Amarom Zukom. Bilo je više varijanti, od četvrtaste do okrugle, ali je odlučeno da to bude tradicionalna munara koja će izlaziti iz krova zgrade. Ovo lijepo zdanje je uradio sarajevski neimar Haso Nezirović. Munara za koju sam lično donio alem iz Istanbula, morala je pratiti izgled džamije pa je danas potpuno zaokružila vakuf u Lastvi.

Ovom prilikom izvršena je i rekonstrukcija džamijskih prozora. Za mene lično zadovoljstvo je predstavljalo postavljanje tarihа koji je napisao jedan od najvećih živih bh. pjesnika Dhemaludin Latić. On piše da Vakif po kojem bogomolja nosi ime "podiže svu džamiju u Lastvi, gdje rada slatka edenska mivka: da trebinjskom suncu dariva svjedost Vječitog Sunca koja sija po danu i noći sa svog tajnog vrhunca..."

Dani trebinjskih džamija

Ovdje ističem da su izradu projekta potpomogli i neki Srbi, pa makar i samo verbalno, što govori ne samo o obnovi vjerskog života nego i ponovnom pletenju pokidanih veza između Srba i Bošnjaka koji nastanjuju trebinjski kraj. Kompletirana islamska bogomolja je proklamirana tokom Dana trebinjskih džamija, koji još traju.

Zanimljivo da se Medžlis u Trebinju obavezao da će svake godine održavati mevlud i zikr. Tri puta dosada organizirana je ova vjerska manifestacija i onda je zamrla ta praksa, iako je u spisima o gradnji, koji se čuvaju u Medžlisu, ovo tačno navedeno kao obaveza Islamske zajednice. Muslimani svakako žele da se nastavi slavljenje Allaha dž.š., a glavni imam hafiz Sadik ef. Fazlagić i imam Sadmir Mustafić su siguma garancija da će stalno unapređivati islamski život, jer su se dosada pokazali kao iskreni baštenici islamske kulture i vjere.

Kroz historiju džamija u Lastvi je bila trn u oku poricateljima islama. Tri puta su je brutalno rušili ne bi li otjerali muslimane sa njihovih topraka, ali to im, ipak, nije polazilo za rukom. Ovdje je uvijek ostajalo makar jedno "muslimansko uho" i vjerski život se nikada nije gasio. Čak ni onda kada su ustanici Luke Vukalovića polovinom 19. v. spalili sve kuće Salkovića, kada je u II sv. rata ova porodica doživjela klanje u Orahovcu... Inače, u posljednjoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu (1992–1995) sve džamije u trebinjskom kraju, pa i ova, srušene su sistematski od strane srpske vojske. Poslije 1993. džamija u Lastvi više nije postojala. Bila je srušena, a kamen razvučen i razbacan. Ali, od 18. 7. 2010. na temeljima stare podignuta je nova "Džamija Adamir Jerković", koju je obnovio njen vakif. Iz nje se ponovo oglašava ezan koji je prestao tokom ratne agresije. Odavde se sada za vrijeme ramazana, bajrama i u drugim prilikama čuje božanska poruka La ilahe illallah, Muhammedun resulullah, koja se uspinje visoko u plavetnilo nebeskog prostranstva. U Lastvi su inače do rata stanovali Demirovići, Jerkovići, Ćerimagići, Bijedići, Hadžimahovići, Kravići, Karamehmedovići, Kapetanovići Barakovići, Glavovići, a opet prema Hivziji Hasandediću iselile su se ove porodice: Salkovići, Bećirovići, Begovići, Agbabići, Bilalovići, Šehovići, Šahovići, a prije njih još neke. Stanovništvo se još nije vratilo, ali muslimanski živalj stalno dolazi da posjeti džamiju i obavi molitvu u njoj. Džamija se nalazi na malom pitoresknom brežuljku, unutar mezarja, a sam harem je opasan ogradom koja je novijeg datuma. Predjel se naslanja na predivnu šumu koja je za ljetnih mjeseci prošarana najljepšim bojama. Nalazi se na katastarskoj čestici 649/1 (novi premjer) u Gornjoj Lastvi na Svatovskoj glavici.

Ponovnom izgradnjom produžen je život ovoj ljepotici, kojoj su njeni nacionalistički mrzitelji namijenili da zauvijek nestane sa lica zemlje. Valjda zbog minulog rata dozvolu za obnovu smo dugo čekali i za nju se s mukom izborili. Tek kada je intervenisano preko Vijeća ministara BiH stigla je saglasnost pa su radovi započeli sredinom 2009. godine. Trebalo je najprije pronaći ostatke stare džamije da bi se barem tako uspostavio kontinuitet trajanja. Intencija je bila da nova džamija nastavi tradiciju prethodne, koja se u trenutku svoje "smrti" snažno opirala rušiteljima. Bila je izuzetno izdržljiva pa ju je srpska vojska, kažu, minirala nekoliko puta. Arhitektica Suada Hasanagić, koja je radila na njenoj izgradnji 2009/2010, kazala je da je rušenje sigurno izvedeno sa velikom količinom eksploziva. Džamija je stradala do temelja. Iako se nije mogla vratiti njena starina, obnovom je potvrđen kontinuitet njenog trajanja. Agresija na BiH u osnovi je imala jasan cilj – sistematsko uništavanje svega što je podsjećalo na muslimane (Bošnjake) i zajednički život. Srušene su tako sve islamske bogomolje u istočnoj Hercegovini na čelu sa Osman pašinom džamijom u Trebinju.

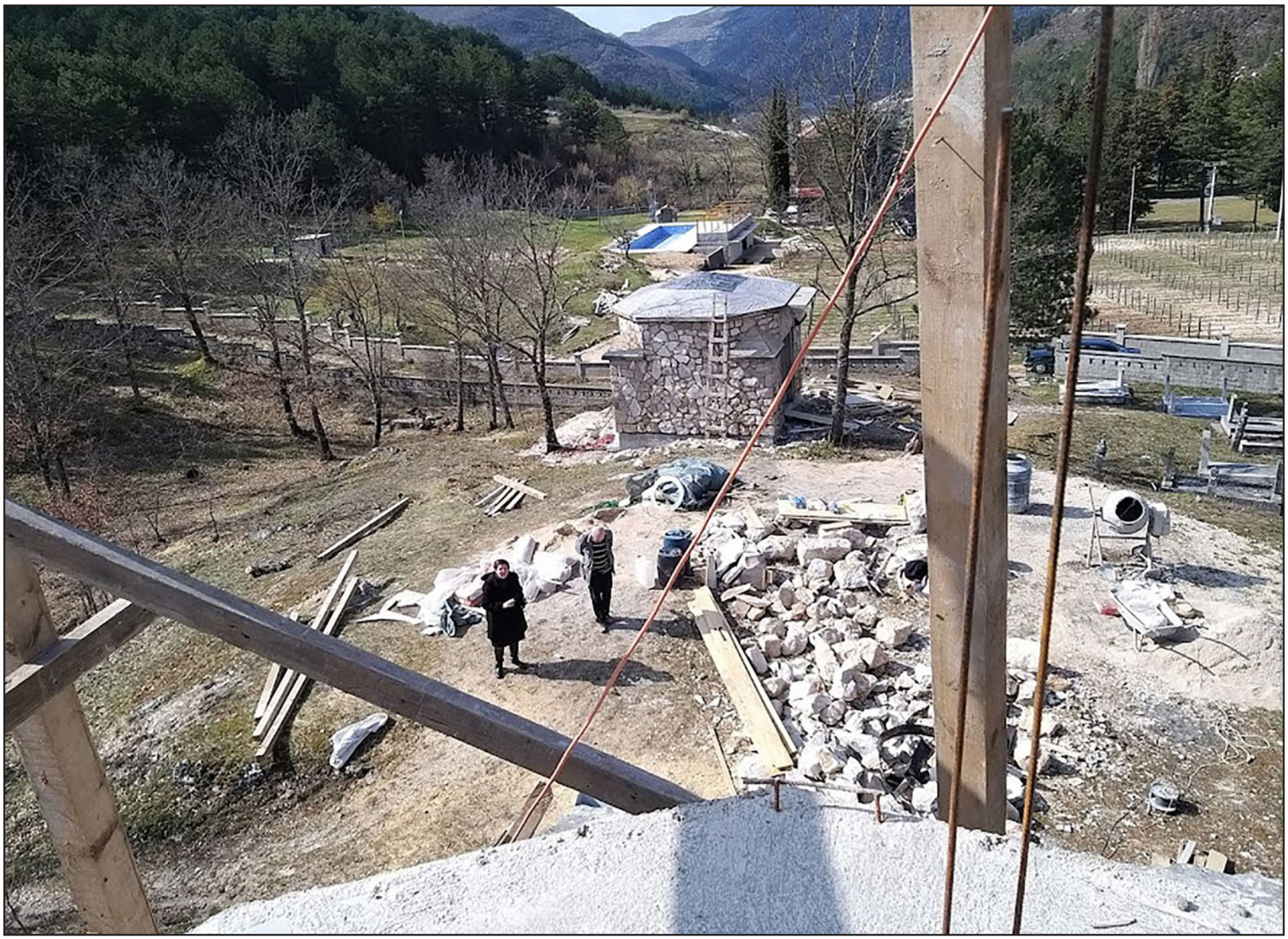
Kod obnove je potpuno poštovan njen raniji izgled. Unutrašnjost – pet metara i šezdeset sa pet metara i šezdeset, trijem je dva metra i šezdeset sa pet metara i šezdeset. Zidana je kamenom i malterisana. Znači, džamija je izgrađena od potpuno prirodnih materijala – kamena i drveta. Obnovljena džamija je uoči predaje na upotrebu još mirisala na kreč i boju, na svježe drvo i na prostirku novih tepiha. Ovdje je uklesan 114. ajet iz kur'anske sure Bekara.

On opominje nasilnike koji zabranjuju da se u Allahovim hramovima Njegovo ime spominje i koji rade da se oni poruše, pa im poručuje da će na ovom svijetu doživjeti sramotu... a na onom svijetu patnju veliku. S obzirom na dosadašnja rušenja džamija, ovo je za pametnog, zaista, opomena golema. Prisjećam se da je program svečanog uvođenja nove "Džamije Adamir Jerković" počeo po izuzetno vrućem danu 6. ša'bana 1431. h. g. Toga dana okupilo se mnoštvo svijeta predvođenih hercegovačkim i banjalučkim muftijom i predsjednikom Sabora, a sedam dana ranije u džamiji je govorio islamski poglavar reisu-l-ulema. Uvečer, prije

Ovako je započelo zidanje munare

same predaje "Džamije Adamir Jerković" priređen je u starom gradu u Trebinju bogat kulturno-umjetnički program. Književnik r. Isnam Taljić je došao da sa svojim "Endelusom" uveliča njeno "rađanje" iz pepela, zatim sarajevski hor "Keveser", pa hafiz Kur'ana Jahja Imamović. Svi Bošnjaci Trebinja koji su tada boravili na odmoru našli su se noć prije u dvorištu trebinjskog medžlisa i sutradan u džamijskom haremu u Lastvi sa tadašnjim glavnim imamom Husein ef. Hodžićem. Našli su se i oni Srbi koji su oduvijek gajili prijateljstvo prema svojim komšijama Bošnjacima, kao i dobar broj Dubrovčana. Ali, bilo je i policije, koja je diskretno i

Sa munare se vidi cijela okolina jer je Svatovska glavica dominirajuća tačka

profesionalno obezbjeđivala mjesto događanja. Jedna Bošnjakinja koja živi nasuprot Medžlisa preko rijeke Trebišnjice, ne znajući za ovaj događaj pričala je ujutro svom sinu da je najprije mislila da je umrla, jer nije mogla ni pomisliti da se u njenom Trebinju ponovo čuju ilahije. Hafiz Jahija Imamović je kasnije pričao da je to za njega bio najljepši dan u karijeri izvođača ilahija. Džamija na Svatovskoj glavici zbog starosti izaziva poštovanje, jer je ispratila sve povijesne događaje, počev od Husein kapetana Gradaščevića i njegove bune, hercegovačkog ustanka Luke Vukalovića, zalaska i povlačenja Otomanske imperije iz naših krajeva, austrougarsku okupaciju, Balkanske ratove, crnogorsko / srpske progonei patnje muslimana Hercegovine prije i za vrijeme I i II svjetskog rata, uspon i pad komunizma... Izvršni odbor Medžlisa u Trebinju je pozdravio moju najavu dalje dogradnje vakufa i sve inicijative koje su uslijedile. Kada je započeta obnove džamije znalo se da se tada neće graditi munara pošto nije ni postojala. Prvo je trebalo obnoviti postojeću bogomolju pa tek onda tražiti od vlasti dozvole za njenu nadogradnju. Morao sam strpljivo čekati taj dan.

U avgustu 2016. sam započeo administrativnu proceduru traženja dozvole u Vladi RS. Iako je harem proglašen nacionalnim spomenikom nije bilo problema oko same nadogradnje islamske bogomolje. Problem je predstavljala duga procedura za dobijanje dozvole za nastavak gradnje, a ja sam želio da se to dogodi što prije, jer sam se za ovo pripremao cijelog života. povlačenja Otomanske imperije iz naših krajeva, austrougarsku okupaciju, Balkanske ratove,

crnogorsko / srpske progonei patnje muslimana Hercegovine prije i za vrijeme I i II svjetskog rata, uspon i pad komunizma... Izvršni odbor Medžlisa u Trebinju je pozdravio moju najavu dalje dogradnje vakufa i sve inicijative koje su uslijedile. Kada je započeta obnove džamije znalo se da se tada neće graditi munara pošto nije ni postojala. Prvo je trebalo obnoviti postojeću bogomolju pa tek onda tražiti od vlasti dozvole za njenu nadogradnju. Morao sam strpljivo čekati taj dan. U avgustu 2016. sam započeo administrativnu proceduru traženja dozvole u Vladi RS. Iako je harem proglašen nacionalnim spomenikom nije bilo problema oko same nadogradnje islamske bogomolje. Problem je predstavljala duga procedura za dobijanje dozvole za nastavak gradnje, a ja sam želio da se to dogodi što prije, jer sam se za ovo pripremao cijelog života.

Na Kurban bajram 2020. izdigla se munara

Moram priznati da sam u Ministarstvu prostorog uređenja RS naišao na korektan prijem i bilo bi nepošteno reći da je bilo osporavanja izgradnje munare i pratećih objekata. Dozvolu sam dobio 2018. godine. Projekat munare je uradio mostarski arhitekta Alija Šunje, istaknuti stručnjak za obnovu džamija, a konsultirao sam se i sa jednim mladim darovitim arhitektom. Bilo je više varijanti, od četvrtaste do okrugle, ali je odlučeno da to bude tradicionalna munara koja će izlaziti iz krova zgrade. Ovo lijepo zdanje uradio je sarajevski neimar Haso Nezirović. Munara za koju sam lično donio alem iz Istanbula, morala je pratiti izgled džamije pa je danas potpuno zaokružila vakuf u Lastvi. Ovom prilikom izvršena je i rekonostrukcija džamijskih prozora. Za mene lično zadovoljstvo je predstavljalo postavljanje tariha koji je napisao jedan od najvećih živih bh. pjesnika Džemaludin Latić. On piše da Vakif po kojem bogomolja nosi ime *"podiže ovu džamiju u Lastvi, gdje rađa slatka edenska mivka: da trebinjskom suncu dariva svjetlost Vječitog Sunca koja sija po danu i noći sa svog tajnog vrhunca..."*

Ovdje ističem da su izradu projekta potpomogli i neki Srbi, pa makar i samo verbalno, što govori ne samo o obnovi vjerskog života nego i ponovnom pletenju pokidanih veza između Srba i Bošnjaka, koji nastanjuju trebinjski kraj. Islamska bogomolja je proklanjana tokom "Dana trebinjskih džamija", koji još traju. Medžlis u Trebinju se obavezao da će svake godine održavati mevlud i zikr. Tri puta dosada Trebinju obavezao da će svake godine održavati mevlud i zikr. Tri puta dosada organizirana je ova vjerska manifestacija i onda je zamrla ta praksa, iako je u spisima o gradnji, koji se čuvaju u medžlisu, ovo tačno navedeno kao obaveza Islamske zajednice. Muslimani svakako žele da se nastavi slavljenje Allaha dž.š.

(Svjedočenje vakifa hadži Adamira Jerkovića)

Kako se rodila ideja o turbetu

Vječna kuća islama

Ideja o izgradnji turbeta na Svatovskoj glavici došla je od više umnih trebinjskih i bosanskohercegovačkih glava, a zainteresirala me je nakon brojnih odbijanja koja su dolazila od moje supruge i mene. Naprosto smo bili u dilemi da li podizati ovaj, također, sakralni objekat ili ne, jer bi zlonamjernici kojih uvijek ima mogli komentirati da podižemo mauzolej, što nam, ne daj Bože, nije bila zamisao. Konačno smo odučili nakon prepiske koju sam imao sa Huseinom ef. Hodžićem da počnemo izgradnju turbeta u Hercegovini, na granici sa Crnom Gorom, kao znak da ovdje žive muslimani, da su tu njihovi topraci, ali i njihove vječne kuće. Nazvali smo je Vječna kuća islama بيت الاسلام الأبدي.

Turbe h. Adamira i h. Almine Jerković u Lastvi kod Trebinja

Turbeta imaju dugu islamsku tradiciju u BiH

Turbe je turski termin za grobnicu, obično poznatijeg čovjeka koji je zadužio svoj narod. Nadgrobna je građevina, spomenik, obično kvadratne ili hektogonalne (šest uglova) kao i oktogonalne (osam uglova) osnove, ali ne mora biti. Natkriveno, ponekad ograđeno i sa nekom građevinom pored, česmom ili džamijom koju je izgradio vakif (zadužbinar). Ovakve građevine su od punih zidova, sa olovnom kupolom (nekada četvorostranim krovom, otvorenog ili zatvorenog tipa). Često su podizana i u grobljima, kao što je slučaj sa turbetom vakifâ Jerkovića u Lastvi. Otvorena turbeta imaju 4-6 kamenih stubova, koji su spojeni zidanim lukovima. Oni nose nizak osmostrani ili šestostrani cilindrični dio sa prozorima (oni se radi osvjetljenja umeću na kupolama između gornje kape, polulopte i donje konstrukcije, koja nosi cijelu konstrukciju). Turbe zatvorenog tipa je slično džamijama.

Nakon osmanlijskih vremena u Bosni i Hercegovini su ostala mnoga turbeta, kao spomen na nečije dobro djelo i postojanje. Od njih dva turbeta su nacionalni spomenici Bosne i Hercegovine.

Turbe u Bihaću je proglašeno također za nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine, turbeta u Banja Luci, pa Sijerčić koje se nalazi u opštini Goražde, turbe u Prači Semiz-ali paše, turbe Sedam braće u Sarajevu, turbe Malkoča i Skenderpašića u Kopčiću, Bugojno, turbeta u Čajniču, turbe na Alifakovcu u Sarajevu, Alijino turbe u Trnovi kod Sanskog Mosta, turbe u Kotor-Varošu, turbe Šejha Derviša Ishaka u Mostaru, turbe Ferhadovo u Tešnju, turbe uz Ali-pašinu džamiju u Sarajevu, a od novijih Adil-begovo turbe u Sarajevu, turbe Adamira i Almine Jerković u Lastvi kod Trebinja. Turbeta u Bosni i Hercegovini osim povijesnog imaju i religijsko značenje.

Prepiska sa imamom Huseinom ef. Hodžićem

NEDOUMICE

Jan 19, 2015 at 11:58 AM

adamir jerkovic <adamir_jerkovic@... >
To: medzlistr@gmail.com

Selam alejkum, dragi moj prijatelju Huseine!

Cijeli dan razmišljam o tebi i tvojoj prijateljskoj nakani da podržiš moju namjeru o izgradnji turbeta. O tebi, zbog svega, imam samo riječi hvale i iskrene zahvalnosti.
Ipak, odlučio sam, a mislim da ćeš i ti podržati moju nakanu, da odustanem od gradnje turbeta. Jer, kada sam razmislio, shvatio sam da bi to moglo ličiti na izgradnju mauzoleja, što ja ne želim, pogotovo što bi turbe gradio još za svog života.
Drugo, razmišljam da li to uopšte zaslužujem, iako sam podigao džamiju i da li bi ovo kod Allaha dž.š. bilo primljeno. Jer, ko sam, zapravo, ja? Vjerujem da nisam loš čovjek, ali, ipak, ja sam tek jedna mala praška u svemiru, običan smrtnik i, kako sam ti nekad napisao, dovoljan je jedan kamen da obilježi moj mezar. Danas sam potpuno ubijeđen u ovo što ti pišem.
Zašto sam razmišljao o izgradnji turbeta?
Htio sam da uljepšam harem. Kako ne želim sebi pridavati veću važnost od onoga što jesam, donio sam,vjerujem, ispravnu odluku.
Ova nedoumica je dugo tinjala u meni. Nakon ovog što sam ti napisao, ja sam potpuno odahnuo. Nadam se da me je dragi Allah dž.š. uputio u pravom smjeru i Njemu se zahvaljujem.
Tebi, dragi prijatelju, želim još jednom uputiti riječi zahvalnosti na velikom trudu i prijateljstvu, koje, iskreno, veoma cijenim.
Mahsuz selam!
Adamir

BILJEG O POSTOJANJU BOŠNJAKA

On Thursday, January 22, 2015 9:17 PM, MIZ Trebinje <medzlistr@gmail.com> wrote:

Alejkumusselam Adamire!
Razumio sam tvoje pismo. Sve sam mogao očekivati ali ovo nisam i tačno ne mogu reći je li mi drago ili svjedno ili nije. Ja poštujem to što si odlučio.
Ja samo znam da sam tvoju odluku da praviš turbe kroz vrijeme studiozno analizirao i konačno poslije tvoga pristanka da se koriguje projekat ja pristao na to i istinski radio na tome da se to ostvari.
Gledajući na šeriatske stavove i to sam bio sebi posložio i smatrao opravdanim i potrebnim više zbog ostavljanja kulturnih tragova Bošnjaka i islama s obzirom na činjenicu koliko se protivnici upiru da ih satru i zatru, Ja sam stekao uvjerenje da je to trebao baš ondje na Svatovskoj glavici kod džamije vakifa ostaviti trag, biljeg i spomen i onaj ovosvjetski.
Sad je to sve prošlost i neostavrena zamišljena ideja a ja nisam navikao da odustajem od ideja. One se tiče tebe i tvoje supruge i ja ću je zaboraviti.

Husein

Nakon ovih riječi još sam razmišljao dugo vremena. Uvažio sam riječi imama Husein ef. Hodžića koji je ispravno primijetio da Bošnjaci moraju iza sebe ostavljati osim sakralnih i kulturne tragove.

OSTAVLJANJE KULTURNOG TRAGA

Dana 22. siječnja 2015. u 22:48 Mail <adamir_jerkovic@... > je napisao/la:

Selam alejkum!

Dragi Huseine,
Možda su mi upravo ove tvoje rečenice nedostajale da prestanem sam sebi postavljati pitanja da li je ispravno da gradim turbe. Novac imam i nije mi žao utrošiti ga kako bih ostavio iza sebe vrijedne islamske građevine... Kao što sam ti napisao, jedini razlog je moja nedoumica da li je to ispravno i da li ja to zaslužujem. Nisam čovjek koji dopodne misli jedno a poslijepodne drugo...Tvoje pismo mi je pomoglo da konačno donesem odluku o izgradnji ovog turbeta. I moj cilj je bio ostavljanje kulturnog traga Bošnjaka na ovim prostorima. Još jednom ti hvala na pismu. Od mene imaš izun da započneš gradnju turbeta u ime Bošnjaka, u tvoje i moje ime...
Mahsuz selam!

Adamir

TURBE ĆE OPOMINJATI NA NAŠU KRVAVU PROŠLOST

On Thursday, January 22, 2015 11:16 PM, MIZ Trebinje <medzlistr@gmail.com> wrote:

Da sam muftija ja bih to po Sarajevu zabranjivao, jer se i onako neuk svijet gura oko turbeta Sedam braće i drugih, ali u Lastvi treba graditi da podsjeća i opominje na krvavu proslost i neizvjesne noći naših predaka od napada komita, hajduka i uskoka.Treba to tumačiti drugačije Adil bega turbe kod katedrale u Sarajevu koji je svoje roditelje iskopao kod Aladže u Foči i prenio kosti na Kobilju glavu /da spasi mrtve a da sad zna koliko je bio kratkovid jer će opet Aladža biti i opet ćemo je, ako je sruše, napraviti, a drugačije treba gledati na tvoj rizik da mrtvim tijelom staneš na stražu sa koje "hrabriji" bježe.

(Husein ef. Hodžić)

Mail <adamir@...com>
To: medzlistr@gmail.com

Selam alejkum!
Svaka tvoja riječ je pametna... Gradimo, u ime Boga svemogućeg.
Mahsuz selam!

Adamir

Eto, tako je nastao projekat turbeta za koji su donijete dvije odluke, prva od 18. 9. 2010. br. 01-FM-03-173/10 i od 5. 8. 2015./20. ševvala 1436. h, broj: 01-FE-04-79/15 i na osnovu Ugovora od 26. 6. 2009. godine/3. redžeba 1430. h.

OBAVIJEST O POČETKU GRADNJE TURBETA

Prof. dr. Adamir Jerković, vakif istoimene džamije u Lastvi
71000 Sarajevo

MEDŽLIS ISLAMSKE ZAJEDNICE U TREBINJU

Predmet: Obavještenje o početku radova na turbetu u Lastvi

Milošću Allaha dž.š. ja, Adamir (Hasana) Jerković, njegov pokorni rob, želim izvijestiti ovaj Medžlis Islamske zajednice u Trebinju da ću početi, aBd, izgradnju turbeta uoči blagoslovljenog mjeseca ramazana 1437. h.
Izgradnja turbeta mi je odobrena od strane istog Medžlisa Islamske zajednice Trebinje u dva navrata: 18. 9. 2010. br. 01-FM-03-173/10 i od 5. 8. 2015. / 20. ševvala 1436. h, broj: 01-FE-04-79/15 i na osnovu Ugovora od 26. 6. 2009. godine/03. redžeba 1430. h.
Sve pripreme su obavljene, dogovor sa izvođačem je postignut i sada mogu da se posvetim izgradnji turbeta i dopuni džamije, što iskreno od srca želim. Uz ovo pismo dostavljam Vam sva rješenja i ostala dokumenta koja se tiču džamije i turbeta.

Izvolite, na kraju, primiti izraze mog dubokog uvažavanja, uz molbu Allahu dž.š. da nas sačuva od loših dijela i da nam ponašanje i praksa poslanika Muhammeda a. s. bude najbolji putokaz.

Vakif džamije u Lastvi
Adamir Jerković

Trebinje, 08. ša'bana 1437. h
15. 5. 2016. godine

TURBE

h. ADAMIRA i h. ALMINE JERKOVIĆ

Projekt

Institut za građevinarstvo "IG" d.o.o. PJ Trebinje
Naučno istraživački institut
Br.reg.Upisa: U/I-1-11425-00 Osnovni sud Banja Luka
Matični broj: 1928694
JIB: 4400918310021
PDV broj: 400918310005
Žiro račun: 555-009-01004438-53 Nova Banka a.d. Bijeljina
ISO QMS 9001
ISO EMS 14001
ISO OHSAS 18001
Obala Luke Vukalovića bb, 89101 Trebinje ▪ tel/fax:+387(0)59 260 207; 261 391 ▪ direktor:+387(0)59 273 161 ▪ e-mail:sberic@teol.net

INVESTITOR
ADAMIR JERKOVIĆ

OVAJ PROJEKAT JE REVIDOVAN I PRIHVATA SE
KAO TEHNIČKI ISPRAVAN, KOMPLETAN I USKLAĐEN
SA LOKACIJSKIM USLOVIMA
OVLAŠTENO LICE OVLAŠĆENO ZA REVIZIJU PROJEKTA
"RADIS" d.o.o. Istočno Novo Sarajevo
Naziv ovlašćenog lica
IZDAJE POTVRDU O REVIZIJI
Broj: IZ-RA-RE-049/17
Mjesto i datum: ISTOČNO SARAJEVO, 11.2017.
(Potpis i pečat ovlašćenog lica)

Пројектна документација је саставни дио
рјешења Министарства број: 15-03-361-749/17
од 11.5.18 године.
Бања Лука, 11.5.18 год.
Министар

GLAVNI PROJEKAT
IZGRADNJE TURBETA
NA LOKACIJI OZNAČENOJ KAO
K.Č. BROJ 649/1 (NOVI PREMJER),
ODNOSNO KAO K.Č. BROJ 2308/22, 2308/23 I
2308/24 (STARI PREMJER)
KO LASTVA , GRAD TREBINJE

Institut za građevinarstvo "IG" d.o.o, PJ Trebinje

Jul, 2017. god.

INSTITUT ZA GRAĐEVINARSTVO D.O.O.
POSLOVNA JEDINICA "IG" TREBINJE

VRSTA DOKUMENTA:	**GLAVNI PROJEKAT IZGRADNJE TURBETA NA LOKACIJI OZNAČENOJ KAO K.Č. BROJ 649/1 (NOVI PREMJER), ODNOSNO KAO K.Č. BROJ 2308/22, 2308/23 I 2308/24 (STARI PREMJER) KO LASTVA, GRAD TREBINJE**
LOKACIJA:	**Lastva, Trebinje, Republika Srpska**
INVESTITOR:	**Adamir Jerković**
NOSILAC IZRADE:	**INSTITUT ZA GRAĐEVINARSTVO "IG" D.O.O. BANJA LUKA POSLOVNA JEDINICA "IG" TREBINJE**
BROJ PROTOKOLA:	**550/17**
UČESNICI U IZRADI:	
Projekat arhitekture:	**Ilinka Vulešević, dipl.inž.arh.**
Projekat konstrukcije:	**Radomir Vuković, dipl.inž.građ.**

Ilinka Vulešević, dipl.inž.arh
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -

Radomir Vuković, dipl.inž.građ.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -

DIREKTOR

Slobodan BERIĆ, dipl.inž.građ.

РЕПУБЛИКА СРПСКА
ВЛАДА
Министарство за просторно уређење,
грађевинарство и екологију

Бања Лука, Трг Републике Српске 1

Број: 15.02-364-238/16
Датум: 06.03.2017. године

Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију Републике Српске, на захтјев Јерковић Адамира из Сарајева, Деспићева бр. 6, за издавање локацијских услова за изградњу турбета на Сватовској главици у Ластви, Требиње, на основу члана 60. став 2. Закона о уређењу простора и грађењу („Службени гласник Републике Српске", број 40/13), издаје

ЛОКАЦИЈСКЕ УСЛОВЕ

за изградњу турбета на Сватовској главици у Ластви, Требиње

I Локација за изградњу турбета се налази на Сватовској главици у Ластви и обухвата земљиште означено као к.ч. бр. 649/1 к.о. Ластва (нови премјер), односно к.ч. бр. 2308/22, 2308/23 и 2308/24 к.о. Ластва (стари премјер).

II Подаци о објекту:

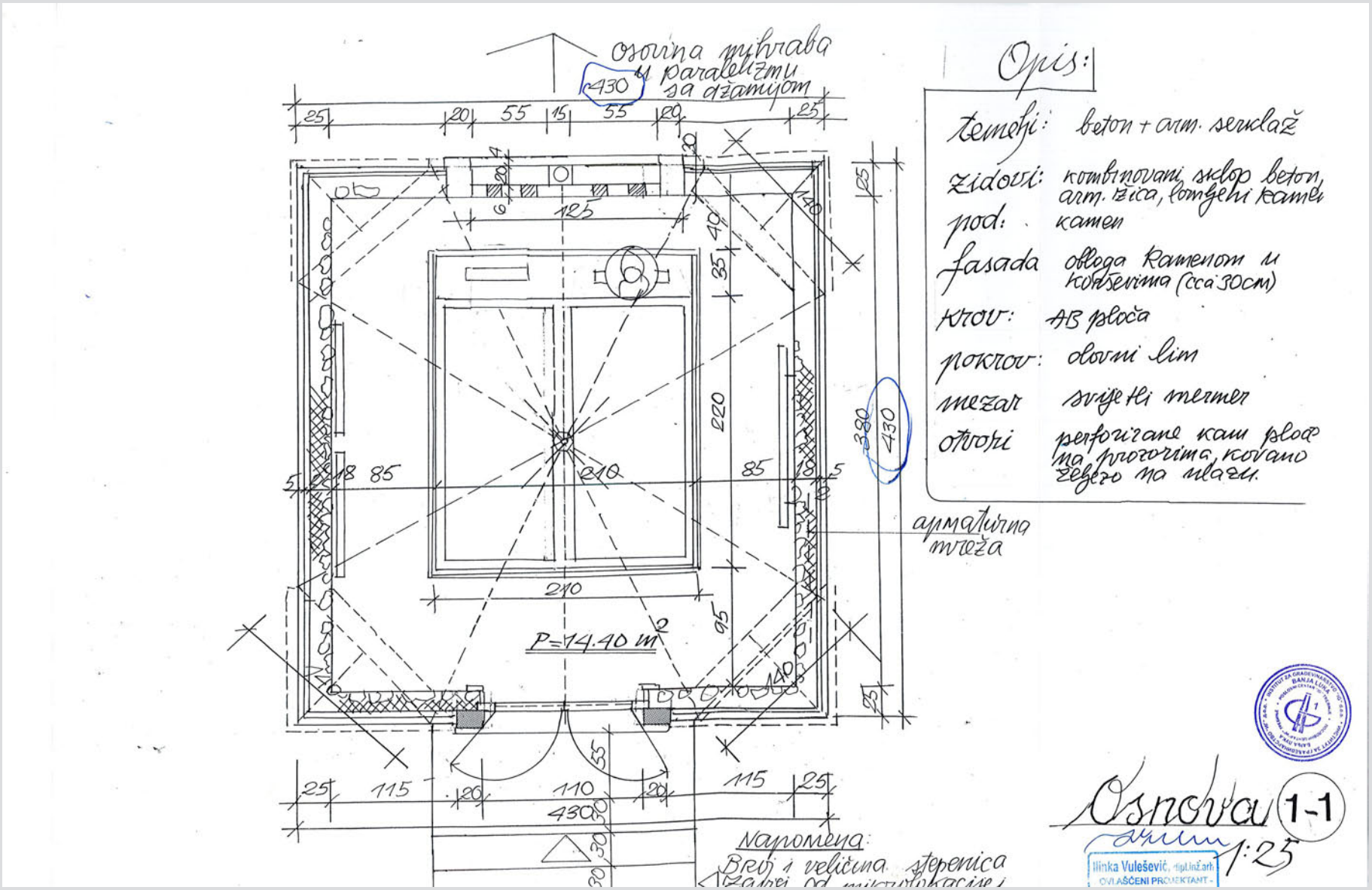
1. Врста објекта: сакрални
2. Карактер објекта: стални
3. Хоризонтални габарити: 6,0x6,0 m
   Објекат је дефинисан грађевинским линијама и приказан је у графичком прилогу урбанистичко-техничких услова – план грађевинских линија.
4. Спратност: укопан дио објекта+П (приземље)

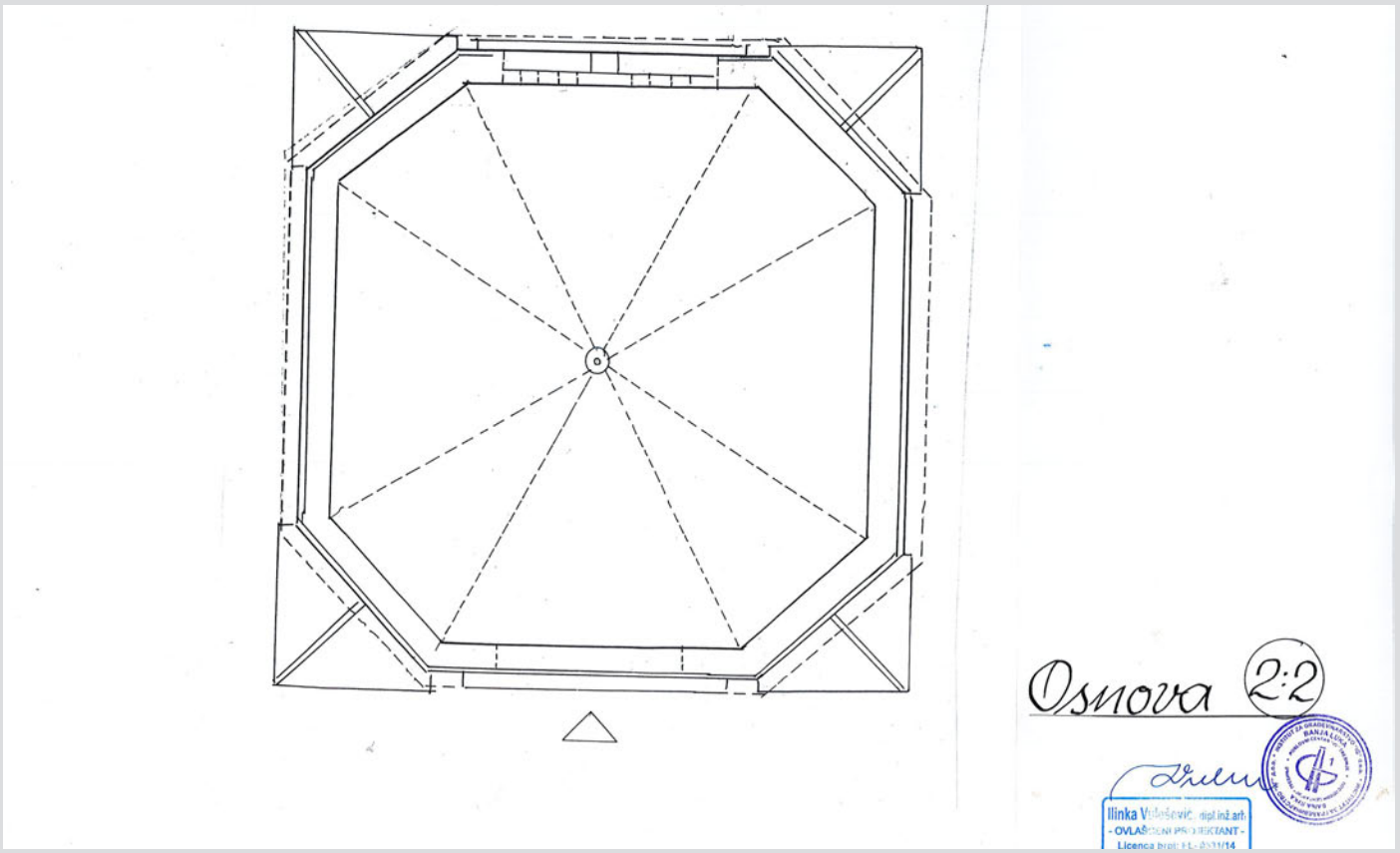
III Саставни дио локацијских услова су:

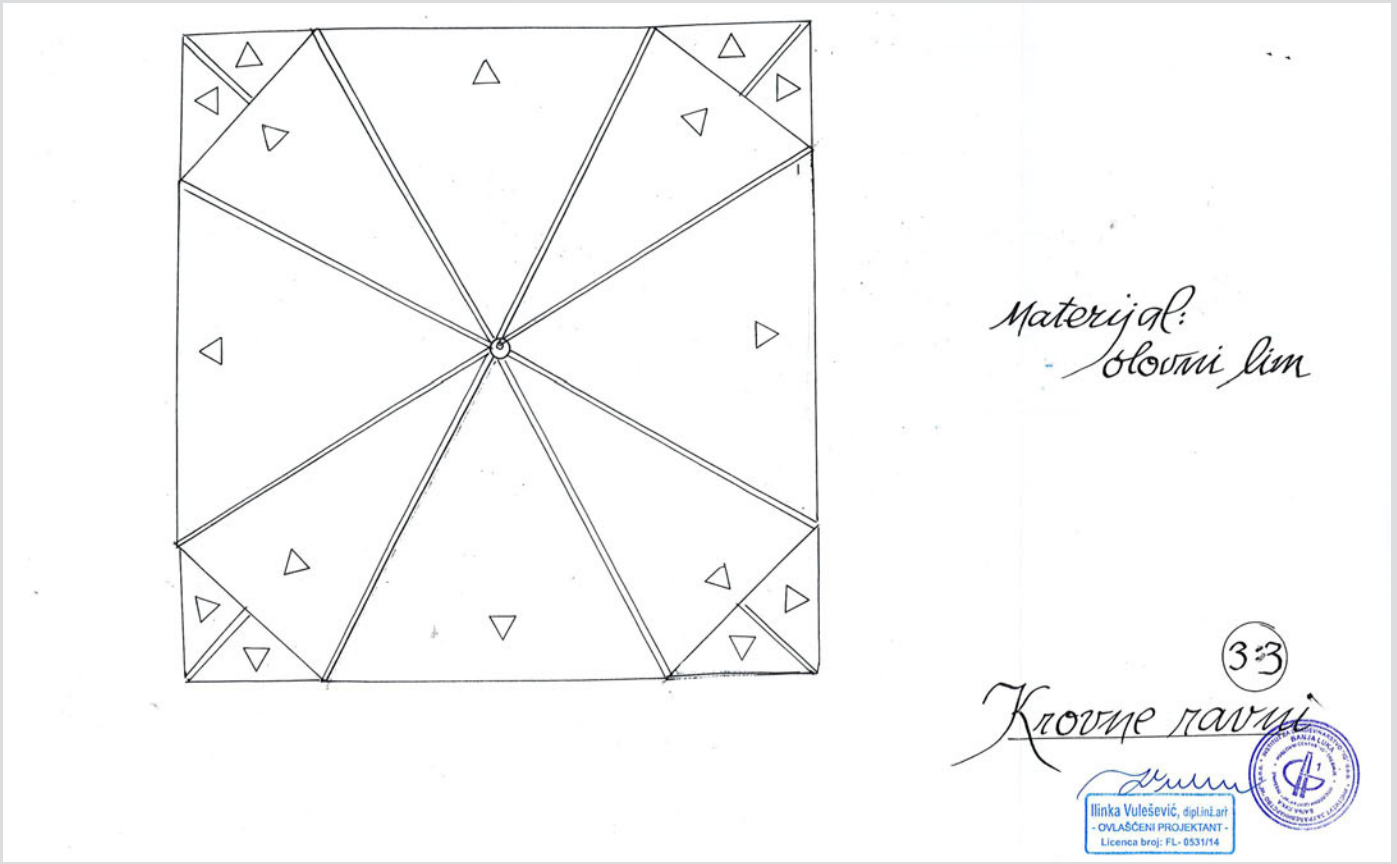
1. Стручно мишљење и урбанистичко-технички услови за изградњу турбета/задужбине на Сватовској главици у Ластви, локација: к.ч. број 649/1 (нови премјер), односно к.ч. број 2308/22, к.ч.број 2308/23 и к.ч. број 2308/24 (стари премјер) све к.о. Ластва, израђени од стране Институт за грађевинарство „ИГ" д.о.о. Бања Лука, Пословна јединица „ИГ" Требиње под бројем 744-1/16 у октобру 2016. године, овјерени од стране овог министарства под бројем 15.02-364-238/16 од 06.03.2017. године, којих се инвеститор дужан придржавати приликом израде техничке документације,

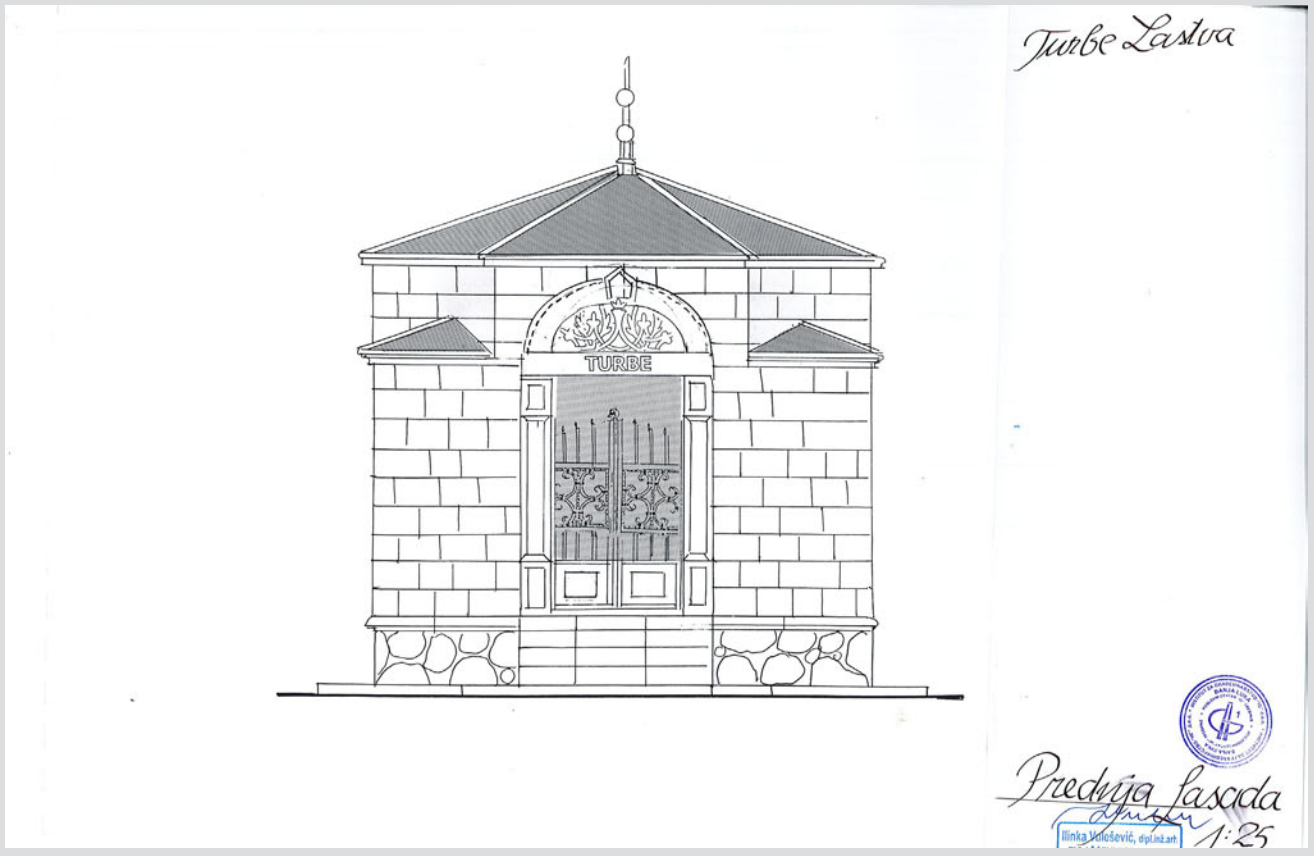
2. Мишљење Одјељења за просторно уређење Града Требиње, број: 07-364-443/16 од 23.02.20117. године, из којег произилази да се за предметне радове могу издати локацијски услови,

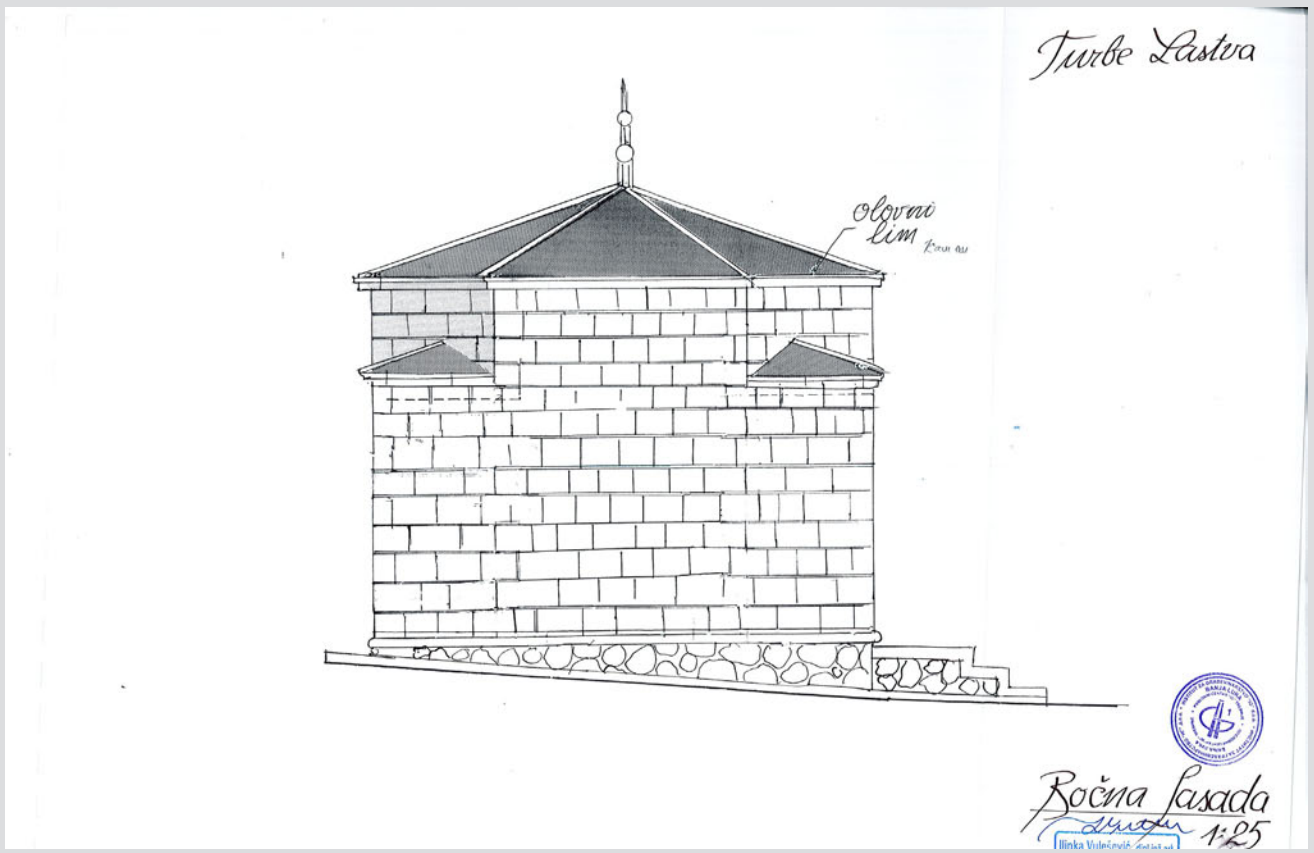
GRAFIČKI DIO

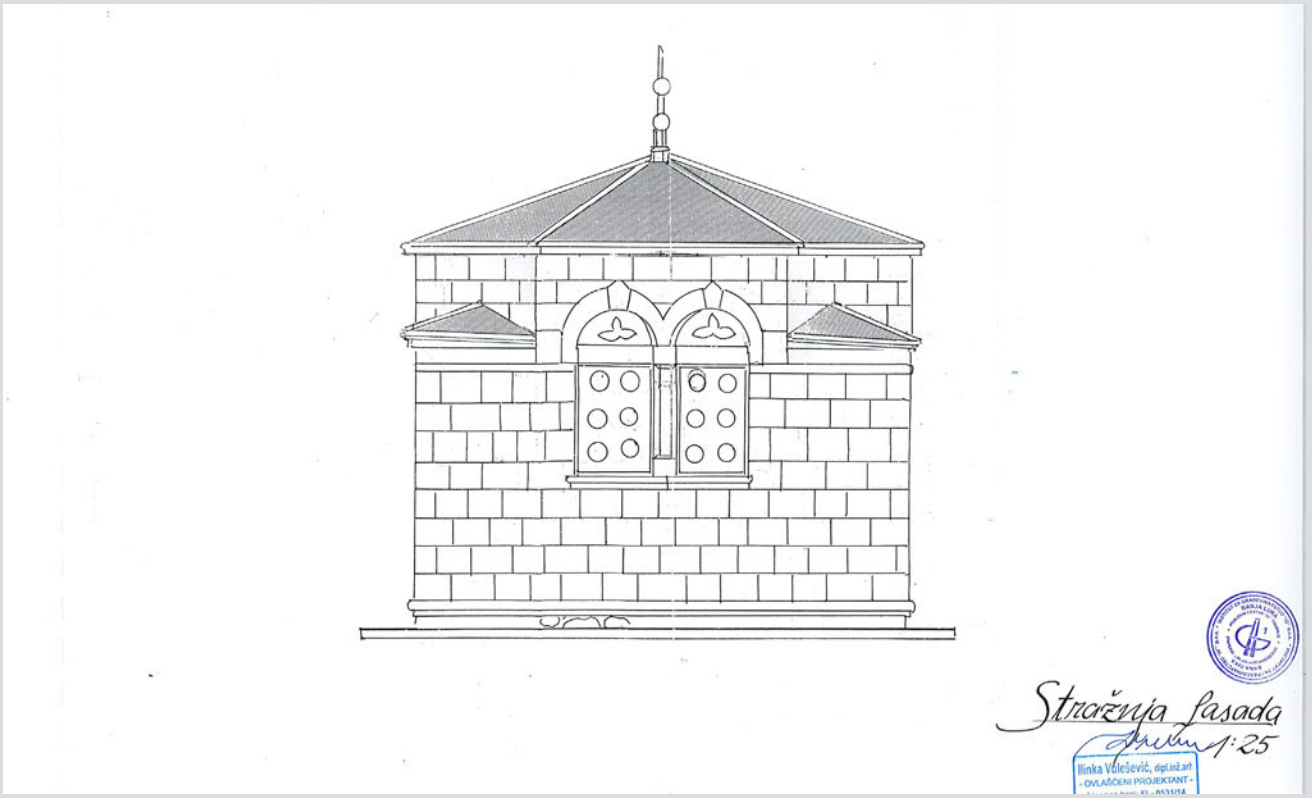

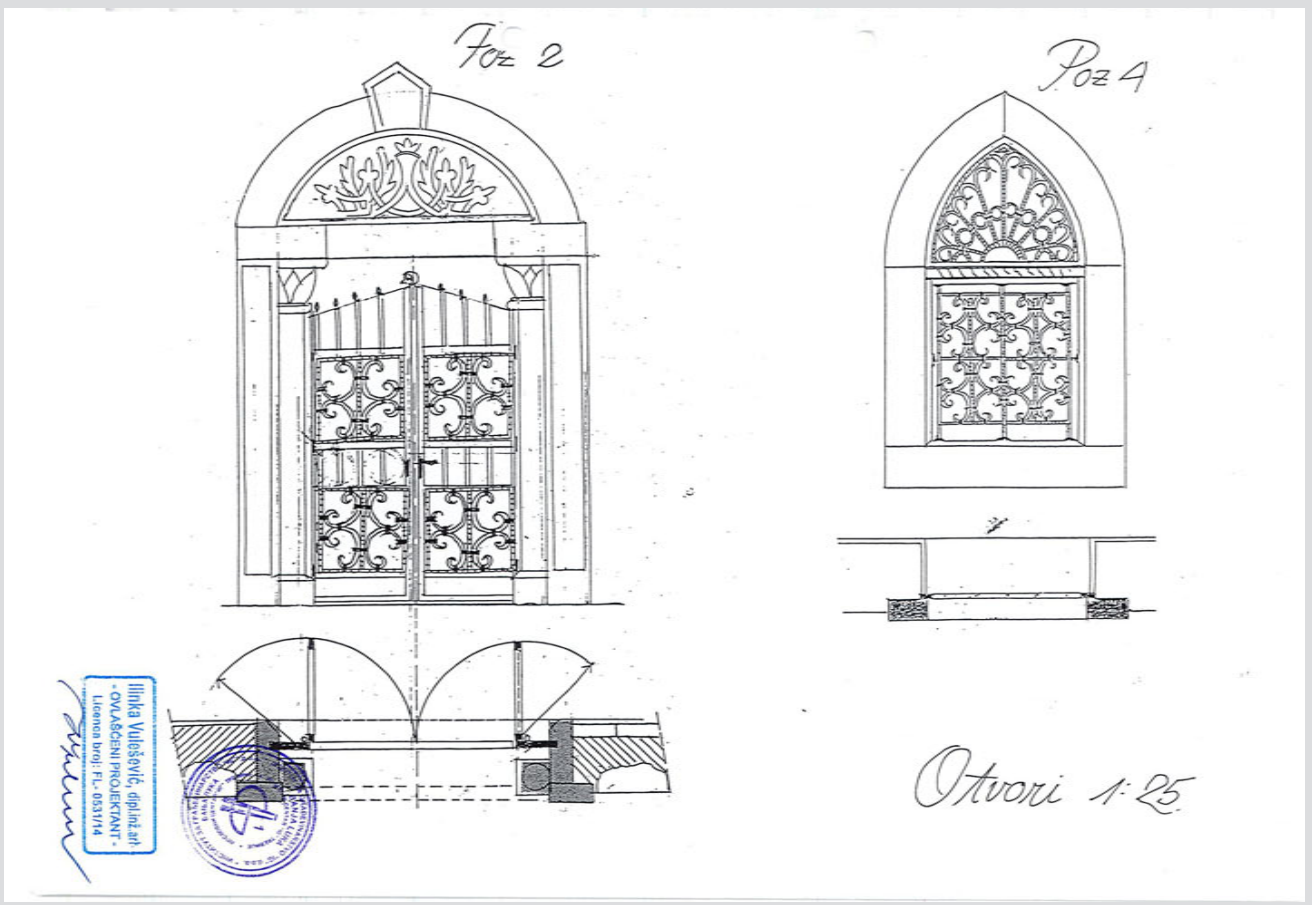

Osnova 2:2
Ilinka Vulešević, dipl.ing.arh
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
Licenca broj: FL- 0531/14

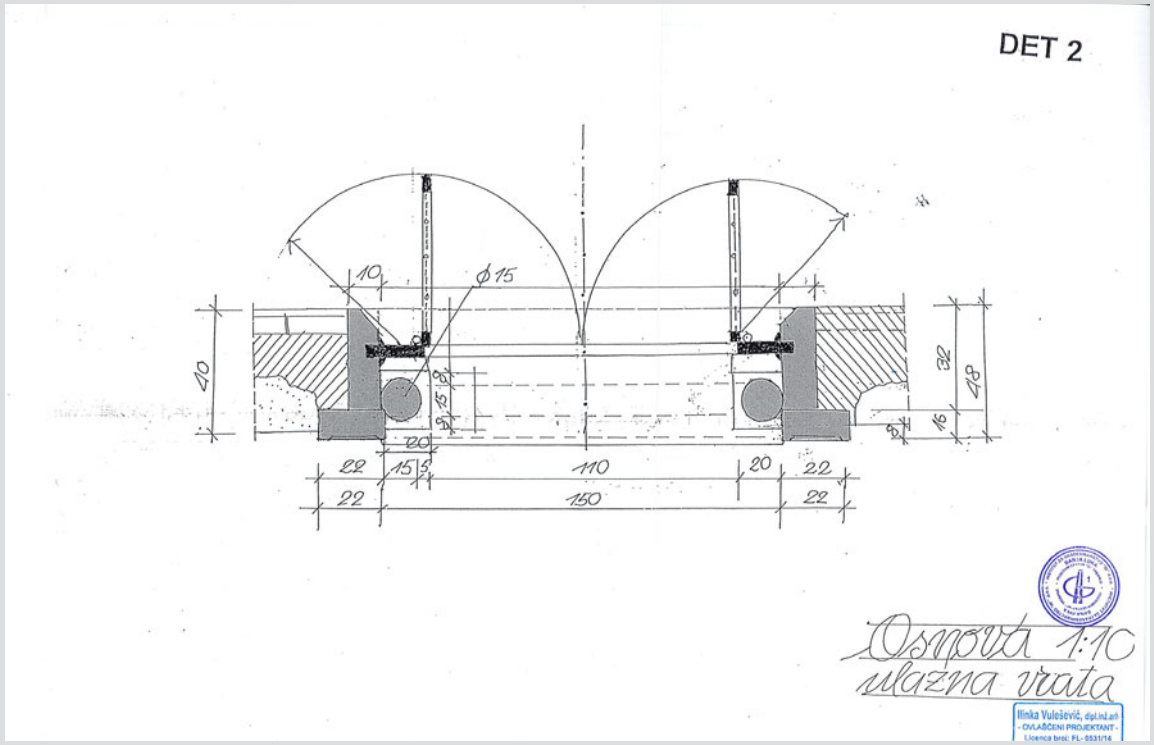

materijal:
olovni lim
3:3
Krovne ravni
Ilinka Vulešević, dipl.ing.arh
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
Licenca broj: FL- 0531/14

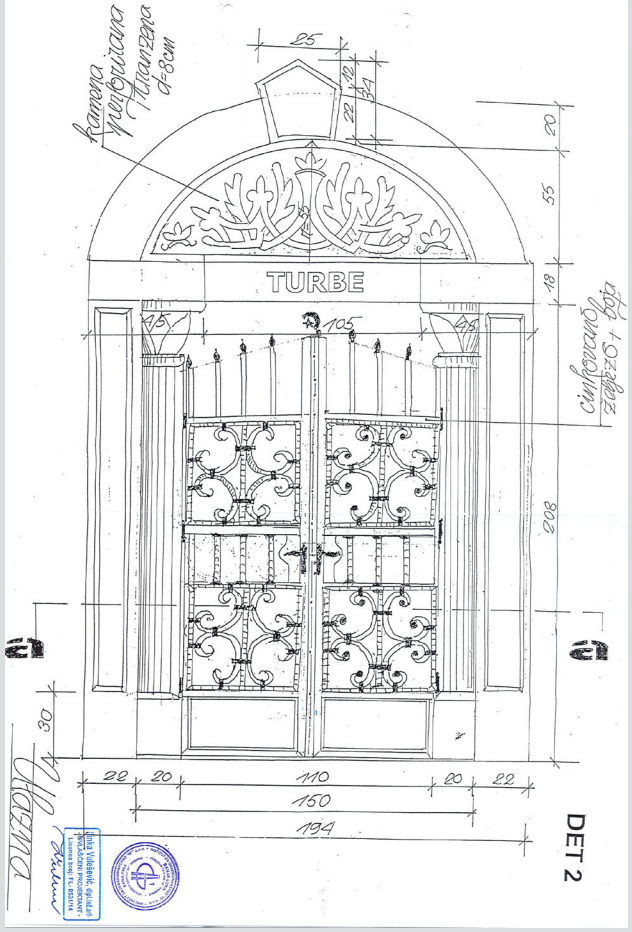

Turbe Lastva
TURBE
Prednja fasada
1:25

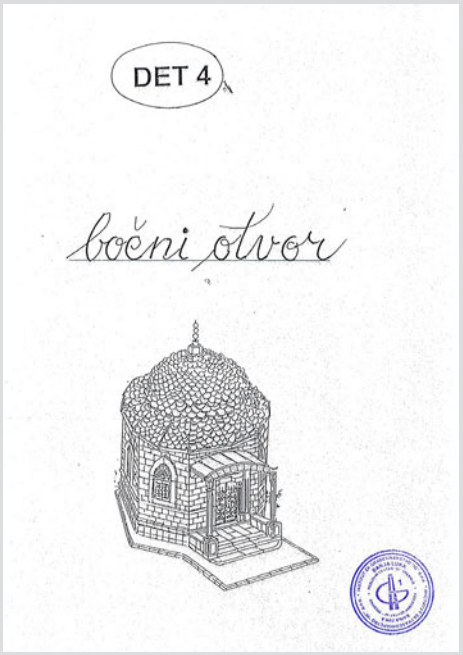

Turbe Lastva
olovni lim
Ročna fasada
1:25

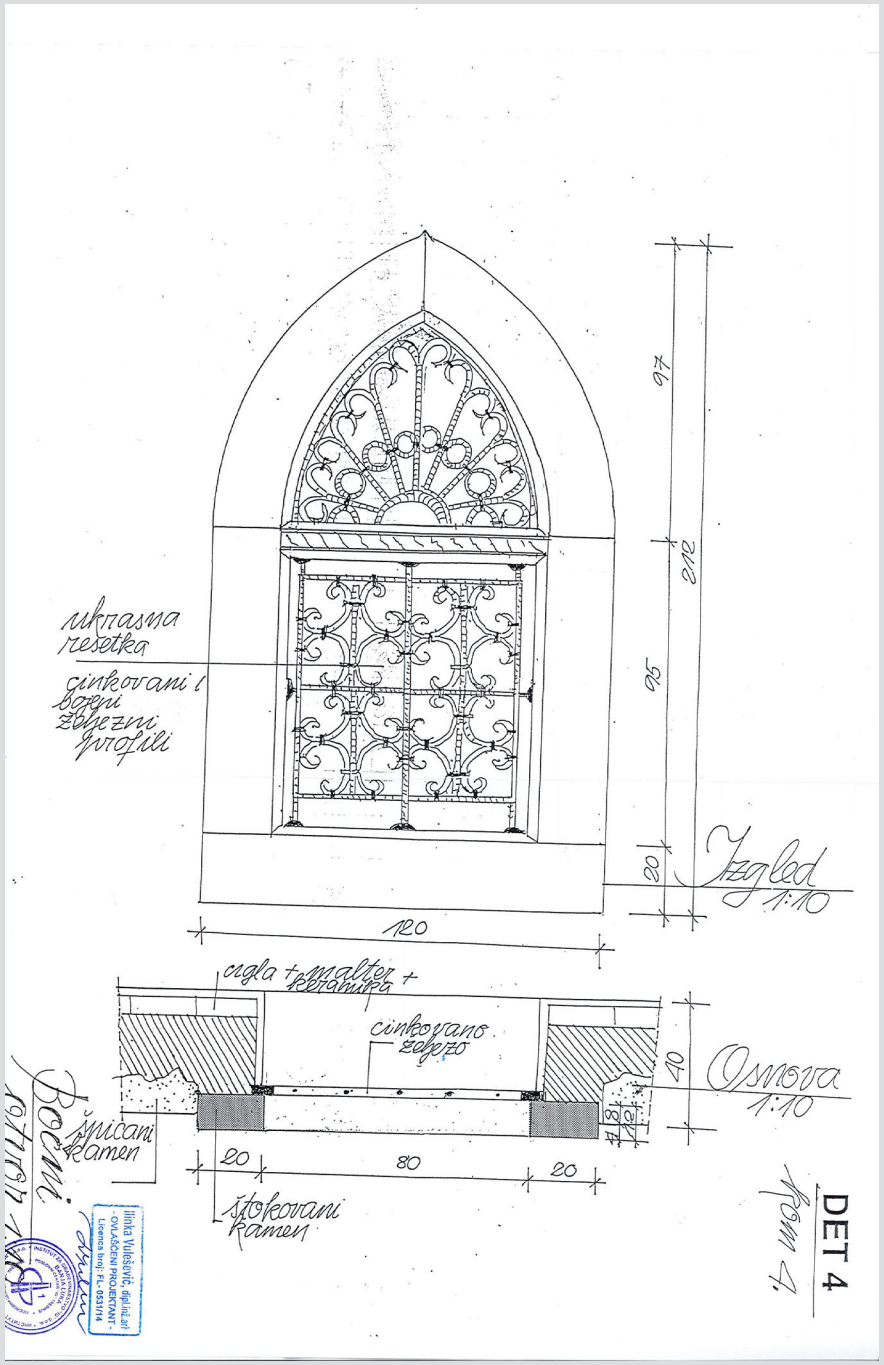

Strožnja fasada
1:25
Ilinka Vuleševič, dipl.inž.arh
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -

Poz 2
Poz 4
Otvori 1:25
Ilinka Vuleševič, dipl.inž.arh
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
Licenca broj: FL- 0531/14

DET 2
10
ϕ 15
40
32
18
16
20
22
15
110
20
150
Osnova 1:10
ulazna vrata
Ilinka Vulešević, dipl.inž.arh
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
Licenca broj: PL- 0531/14

kamena vijenčara
širine 6-8cm
25
22
35
20
55
18
TURBE
105
45
45
uklopiti u zadato
202
30
22
20
110
20
22
150
194
DET 2
Ilinka Vulešević, dipl.inž.arh
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
Licenca broj: PL- 0531/14

DET 4
bočni otvor

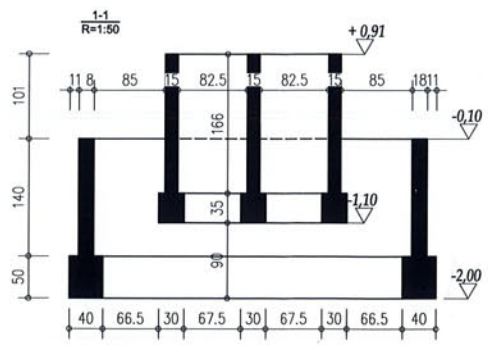

97
212
95
20
120
ukrasna rešetka
cinkovani i bojeni željezni profili
Izgled 1:10
cigla + malter + keramika
cinkovano željezo
40
Osnova 1:10
18
20
80
20
klesani kamen
štokovani kamen
DET 4
Ilinka Vuletić, dipl.ing.arh.
OVLAŠTENI PROJEKTANT
Licenca broj: FL-053114

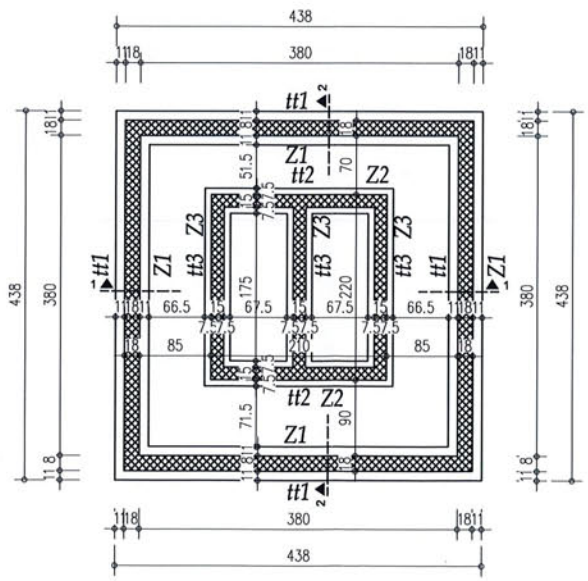
KONSTRUKTIVNA FAZA

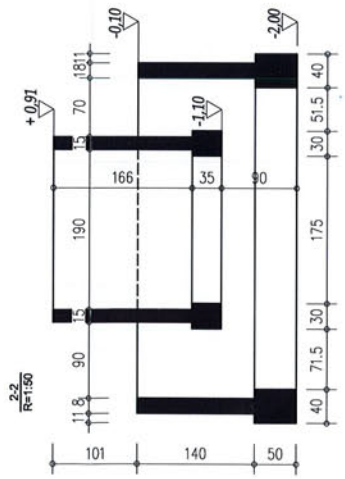
STATIČKI PRORAČUN

SPECIFIKACIJA ARMATURE

PLAN KONSTRUKCIJE TEMELJA-POZ 000

ARMIRANI BETON U PRESJEKU

ARMIRANI BETON U OBORENOM PRESJEKU

NAPOMENA:

MARKA BETONA
GREDE I PLOCE MB 30-BII
STUBOVI I ZIDOVI MB 30-BII
TEMELJI MB 30-BII
VRSTA ARMATURE
BSt500S - šipke (B500 B)
BSt500M - mreže (B500 B)
DRVO - četinari II klasa
-SVE OTVORE USKLADITI PREMA PROJEKTIMA INSTALACIJA I PLANU OTVORA
-OTVORI KOJI NISU UCRTANI U PLANOVE I NAKNADNO SE IZVODE USAGLASITI SA PROJEKTANTOM KONSTRUKCIJE
-TEHNOLOSKE PREKIDE BETONIRANJA I RADNE FUGE IZVOĐAČ MORA USAGLASITI SA PROJEKTANTOM KONSTRUKCIJE
-OBLOGE KOJE SE POLAZU U OPLATU IZVESTI PREMA ARH. DETALJIMA

AB ELEMENT	ZAŠTITNI SLOJ BETONA
PLOČE I ZIDOVI	a=2.0cm
GREDE I STUBOVI	a=2.5 cm
TEMELJI	a=3.0cm

INVESTITOR: ADAMIR JERKOVIĆ

OBJEKAT: TURBE LASTVA

STEPEN PROJEKTA: PROJEKAT ZA IZVOĐENJE

NAZIV CRTEZA: PLAN KONSTRUKCIJE TEMELJA-POZ 000

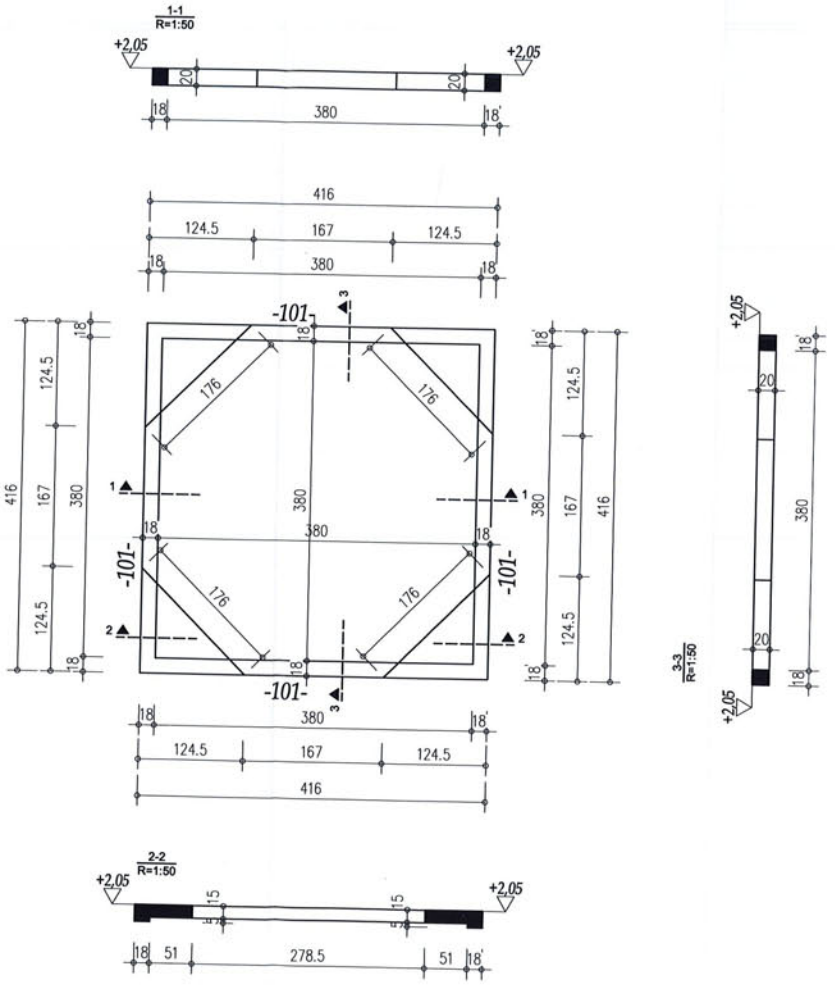
MJERILO 1:50 DATUM februar 2018 LIST Br. 1.

"EMNA" doo Sarajevo H. Kulenovića br.8 BH-71000 Sarajevo tel.fax.: ++387 33 22 02 64 mob.: ++387 61 15 80 40 e-mail:el.ha@bih.net.ba

ODGOVORNI PROJEKTANT HAJRUDIN HODŽIĆ dig

Radomir Vuković, dipl.inž.grad. OVLAŠĆENI PROJEKTANT

PLAN KONSTRUKCIJE PLOČE POZ 100

ARMIRANI BETON U PRESJEKU

ARMIRANI BETON U OBORENOM PRESJEKU

NAPOMENA:

MARKA BETONA
GREDE I PLOCE MB 30-BII
STUBOVI I ZIDOVI MB 30-BII
TEMELJI MB 30-BII
VRSTA ARMATURE
BSt500S - šipke (B500 B)
BSt500M - mreže (B500 B)
DRVO - četinari II klasa
-SVE OTVORE USKLADITI PREMA PROJEKTIMA INSTALACIJA I PLANU OTVORA
-OTVORI KOJI NISU UCRTANI U PLANOVE I NAKNADNO SE IZVODE USAGLASITI SA PROJEKTANTOM KONSTRUKCIJE
-TEHNOLOSKE PREKIDE BETONIRANJA I RADNE FUGE IZVOĐAČ MORA USAGLASITI SA PROJEKTANTOM KONSTRUKCIJE
-OBLOGE KOJE SE POLAZU U OPLATU IZVESTI PREMA ARH. DETALJIMA

AB ELEMENT	ZAŠTITNI SLOJ BETONA
PLOČE I ZIDOVI	a=2.0cm
GREDE I STUBOVI	a=2.5 cm
TEMELJI	a=3.0cm

INVESTITOR: ADAMIR JERKOVIĆ

OBJEKAT: TURBE LASTVA

STEPEN PROJEKTA: PROJEKAT ZA IZVOĐENJE

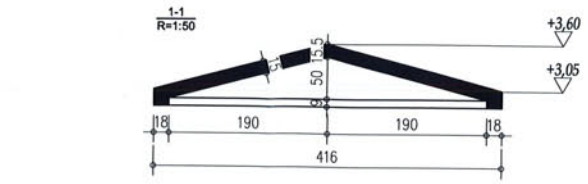
NAZIV CRTEZA: PLAN KONSTRUKCIJE PLOČE POZ 100

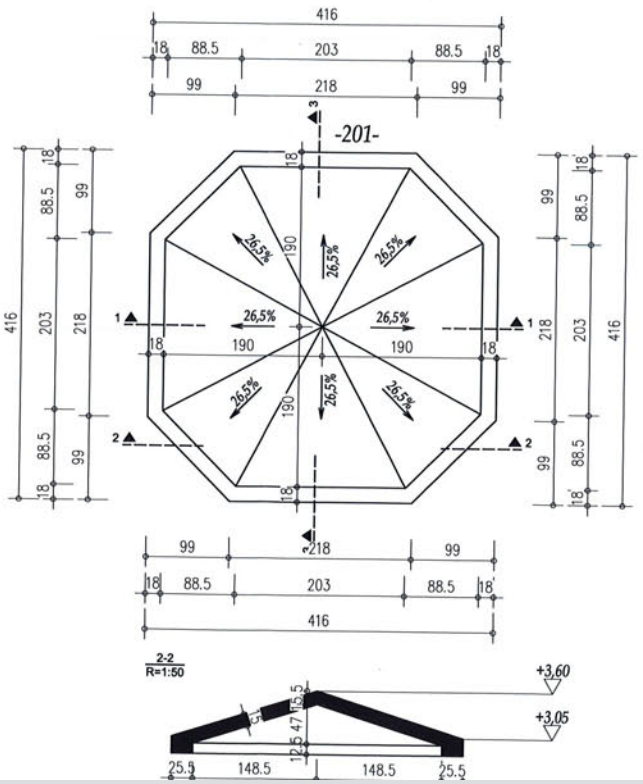
MJERILO 1:50 DATUM februar 2018 LIST Br. 2.

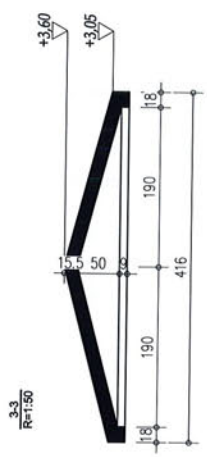
"EMNA" doo Sarajevo
H. Kulenovića br.8
BH-71000 Sarajevo
tel.fax.: ++387 33 22 02 64
mob.: ++387 61 15 80 40
e-mail:el.ha@bih.net.ba

ODGOVORNI HAJRUDIN HODŽIĆ, dipl. [illegible]

PLAN KONSTRUKCIJE KROVNE PLOČE- POZ 200

ARMIRANI BETON U PRESJEKU

ARMIRANI BETON U OBORENOM PRESJEKU

NAPOMENA:

MARKA BETONA
GREDE I PLOCE MB 30-BII
STUBOVI I ZIDOVI MB 30-BII
TEMELJI MB 30-BII
VRSTA ARMATURE
BSt500S - šipke (B500 B)
BSt500M - mreže (B500 B)
DRVO - četinari II klasa
-SVE OTVORE USKLADITI PREMA PROJEKTIMA INSTALACIJA I PLANU OTVORA
-OTVORI KOJI NISU UCRTANI U PLANOVE I NAKNADNO SE IZVODE USAGLASITI SA PROJEKTANTOM KONSTRUKCIJE
-TEHNOLOSKE PREKIDE BETONIRANJA I RADNE FUGE IZVOĐAČ MORA USAGLASITI SA PROJEKTANTOM KONSTRUKCIJE
-OBLOGE KOJE SE POLAZU U OPLATU IZVESTI PREMA ARH. DETALJIMA

AB ELEMENT	ZAŠTITNI SLOJ BETONA
PLOČE I ZIDOVI	a=2.0cm
GREDE I STUBOVI	a=2.5 cm
TEMELJI	a=3.0cm

INVESTITOR: ADAMIR JERKOVIĆ

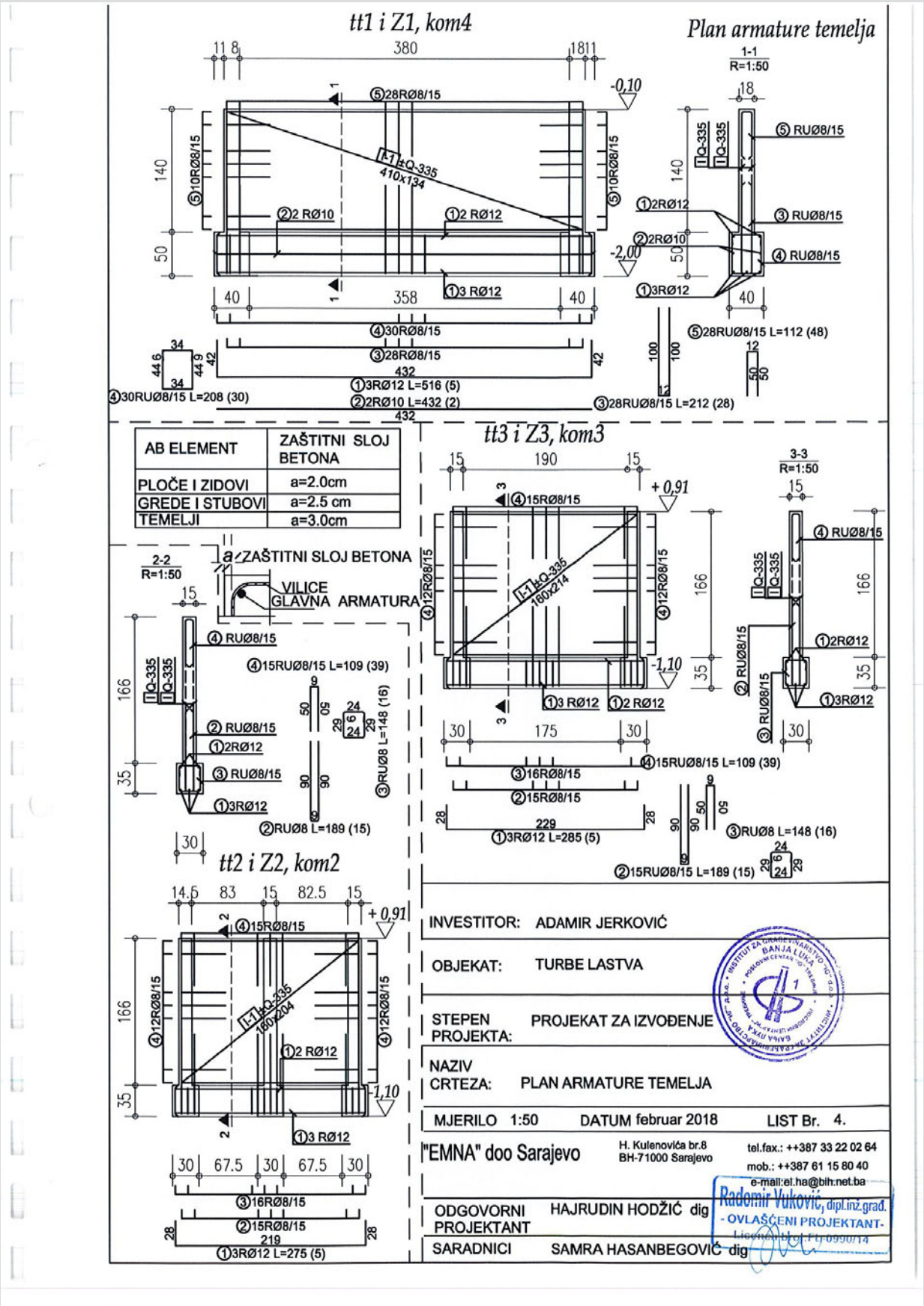
OBJEKAT: TURBE LASTVA

STEPEN PROJEKTA: PROJEKAT ZA IZVOĐENJE

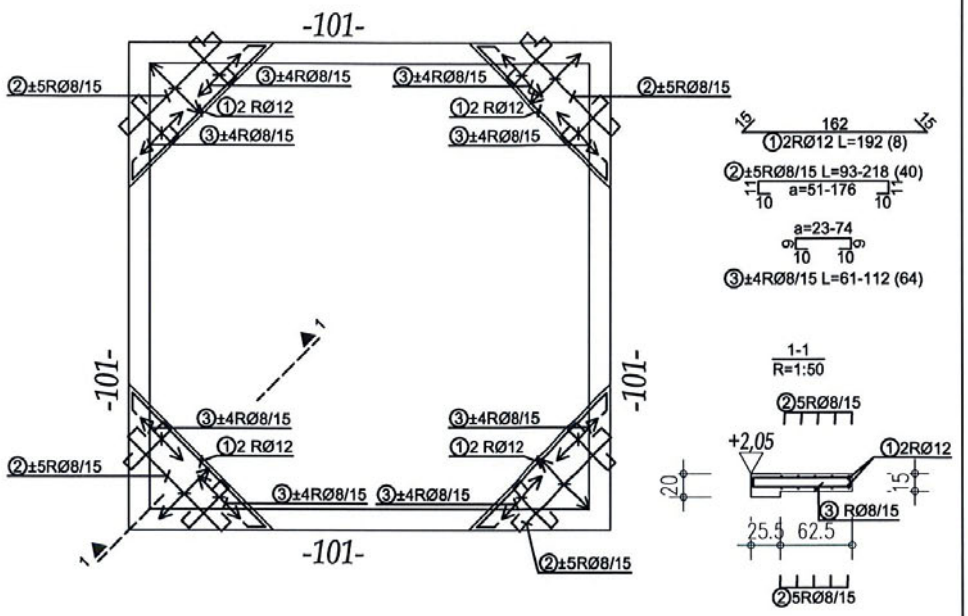
NAZIV CRTEZA: PLAN KONSTRUKCIJE KROVNE PLOČE- POZ 200

MJERILO 1:50 DATUM februar 2018 LIST Br. 3.

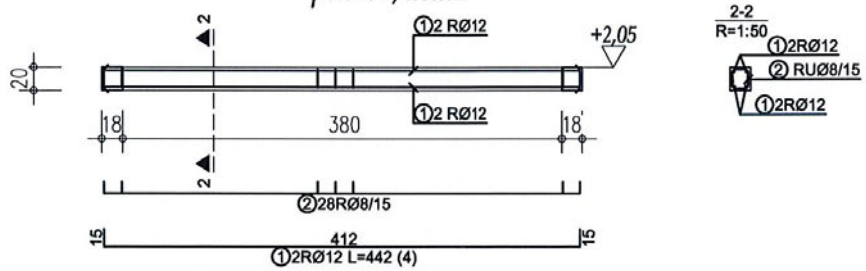
"EMNA" doo Sarajevo
H. Kulenovića br.8
BH-71000 Sarajevo
tel.fax.: ++387 33 22 02 64
mob.: ++387 61 15 80 40
e-mail:el.ha@bih.net.ba

tt1 i Z1, kom4
Plan armature temelja
1-1
R=1:50
380
11 8
1811
-0,10
-2,00
⑤28RØ8/15
⑤10RØ8/15
140
50
Γ-1 ±Q-335
410x134
②2 RØ10
①2 RØ12
①3 RØ12
40
358
40
④30RØ8/15
③28RØ8/15
432
①3RØ12 L=516 (5)
②2RØ10 L=432 (2)
④30RUØ8/15 L=208 (30)
③28RUØ8/15 L=212 (28)
⑤ RUØ8/15
③ RUØ8/15
④ RUØ8/15
①2RØ12
②2RØ10
①3RØ12
⑤28RUØ8/15 L=112 (48)
100
12
50
18
AB ELEMENT
ZAŠTITNI SLOJ BETONA
PLOČE I ZIDOVI
a=2.0cm
GREDE I STUBOVI
a=2.5 cm
TEMELJI
a=3.0cm
2-2
R=1:50
a ZAŠTITNI SLOJ BETONA
VILICE
GLAVNA ARMATURA
15
④ RUØ8/15
④15RUØ8/15 L=109 (39)
② RUØ8/15
①2RØ12
③ RUØ8/15
①3RØ12
②RUØ8 L=189 (15)
③RUØ8 L=148 (16)
166
35
tt2 i Z2, kom2
14.5
83
82.5
+ 0,91
④15RØ8/15
④12RØ8/15
Γ-1 ±Q-335
180x204
①2 RØ12
-1,10
①3 RØ12
30
67.5
③16RØ8/15
②15RØ8/15
219
①3RØ12 L=275 (5)
tt3 i Z3, kom3
190
+ 0,91
④15RØ8/15
Γ-1 ±Q-335
160x214
-1,10
①3 RØ12
①2 RØ12
175
③16RØ8/15
②15RØ8/15
229
①3RØ12 L=285 (5)
④15RUØ8/15 L=109 (39)
③RUØ8 L=148 (16)
②15RUØ8/15 L=189 (15)
3-3
R=1:50
INVESTITOR: ADAMIR JERKOVIĆ
OBJEKAT: TURBE LASTVA
STEPEN PROJEKTA: PROJEKAT ZA IZVOĐENJE
NAZIV CRTEZA: PLAN ARMATURE TEMELJA
MJERILO 1:50
DATUM februar 2018
LIST Br. 4.
"EMNA" doo Sarajevo
H. Kulenovića br.8
BH-71000 Sarajevo
tel.fax.: ++387 33 22 02 64
mob.: ++387 61 15 80 40
e-mail:el.ha@bih.net.ba
ODGOVORNI PROJEKTANT HAJRUDIN HODŽIĆ dig
SARADNICI SAMRA HASANBEGOVIĆ dig
Radomir Vuković, dipl.inž.građ.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT-

Plan armature krovne ploče poz 100 i grede poz 101

poz101, kom4

AB ELEMENT	ZAŠTITNI SLOJ BETONA
PLOČE I ZIDOVI	a=2.0cm
GREDE I STUBOVI	a=2.5 cm
TEMELJI	a=3.0cm

INVESTITOR: ADAMIR JERKOVIĆ

OBJEKAT: TURBE LASTVA

STEPEN PROJEKTA: PROJEKAT ZA IZVOĐENJE

NAZIV CRTEZA: PLAN ARMATURE KROVNE PLOČE POZ 100 i GREDE POZ 101

MJERILO 1:50 DATUM februar 2018 LIST Br. 5.

"EMNA" doo Sarajevo
H. Kulenovića br.8
BH-71000 Sarajevo
tel.fax.: ++387 33 22 02 64
mob.: ++387 61 15 80 40
e-mail:el.ha@bih.net.ba

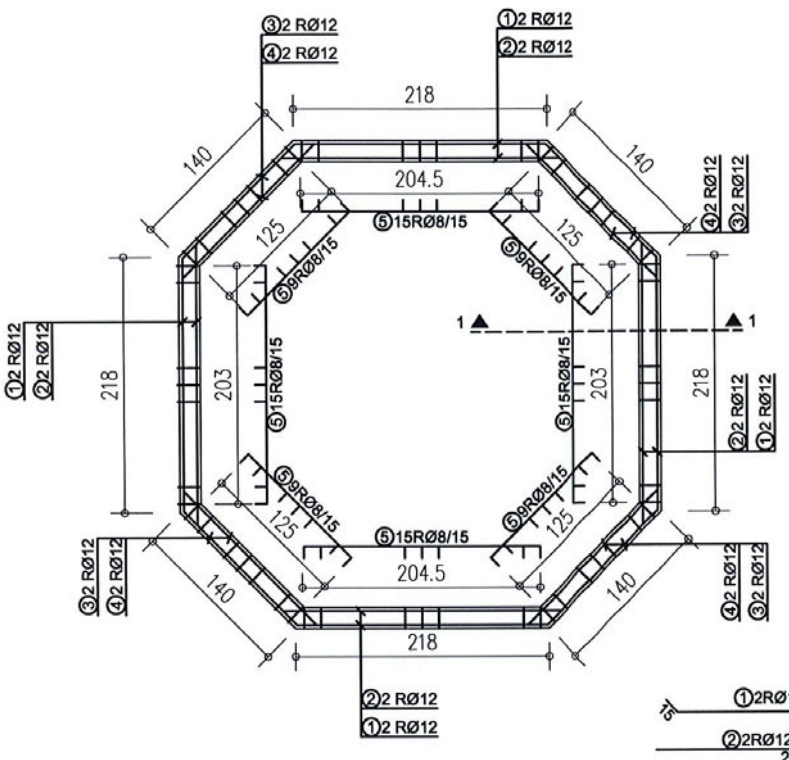
ODGOVORNI PROJEKTANT: HAJRUDIN HODŽIĆ dig

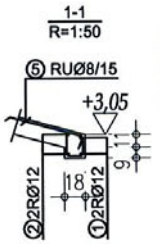
SARADNICI: SAMRA HASANBEGOVIĆ dig

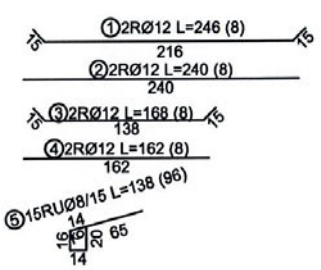
Radomir Vuković, dipl.inž.grad.
-OVLAŠĆENI PROJEKTANT-
Licenca broj: 11-0990/14

Plan armature grede poz 201

-201-

AB ELEMENT	ZAŠTITNI SLOJ BETONA
PLOČE I ZIDOVI	a=2.0cm
GREDE I STUBOVI	a=2.5 cm
TEMELJI	a=3.0cm

INVESTITOR: ADAMIR JERKOVIĆ

OBJEKAT: TURBE LASTVA

STEPEN PROJEKTA: PROJEKAT ZA IZVOĐENJE

NAZIV CRTEZA: PLAN ARMATURE GREDE POZ 201

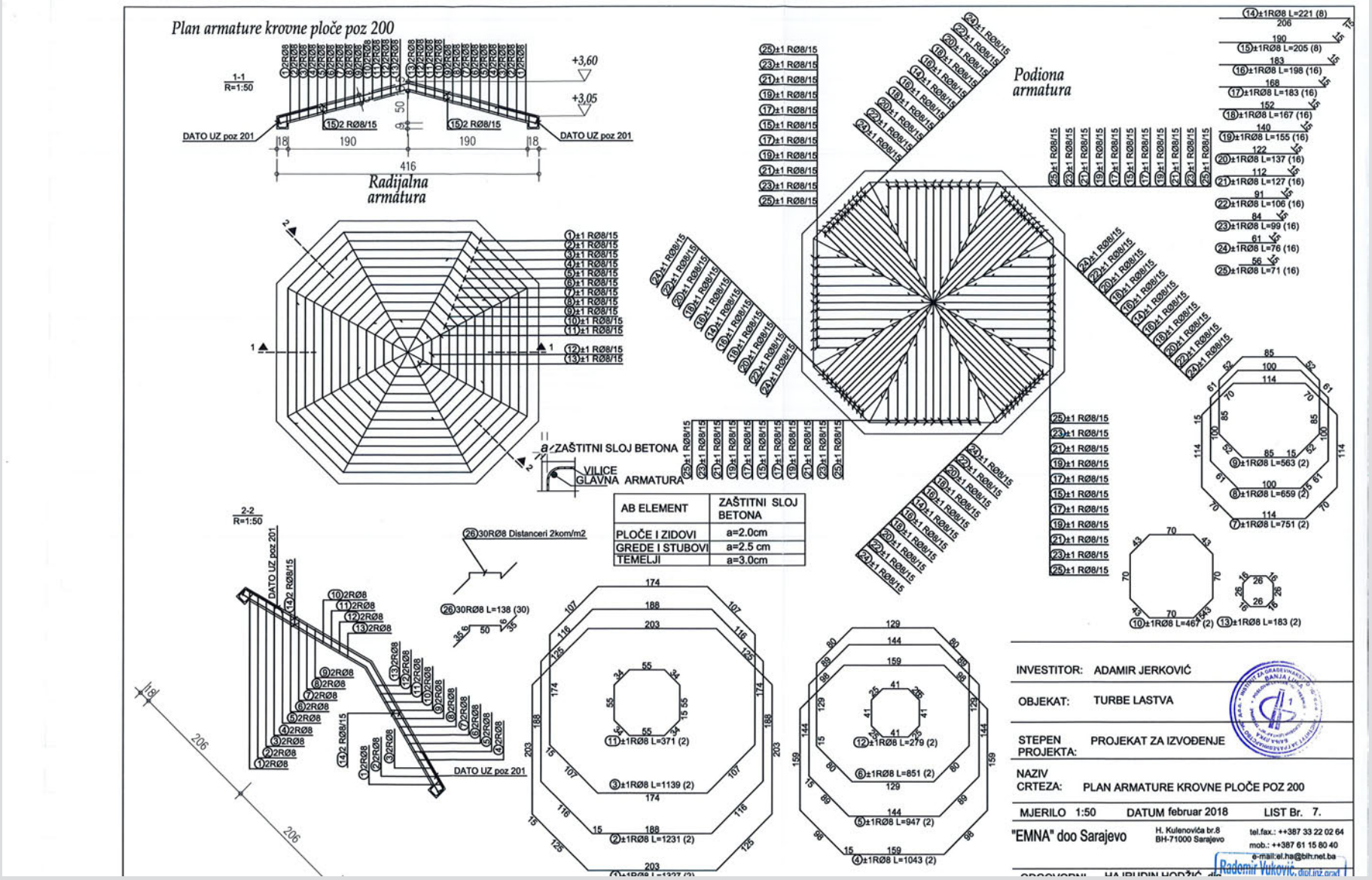
MJERILO 1:50 DATUM februar 2018 LIST Br. 6.

"EMNA" doo Sarajevo
H. Kulenovića br.8
BH-71000 Sarajevo
tel.fax.: ++387 33 22 02 64
mob.: ++387 61 15 80 40
e-mail:el.ha@bih.net.ba

ODGOVORNI PROJEKTANT: HAJRUDIN HODŽIĆ dig

SARADNICI: SAMRA HASANBEGOVIĆ dig

Radomir Vuković, dipl.inž.građ.
- OVLAŠĆENI PROJEKTANT -
Broj: FL-0990/14

Plan armature krovne ploče poz 200
Radijalna armatura
Podiona armatura
DATO UZ poz 201
+3,60
+3,05
416
190
AB ELEMENT
ZAŠTITNI SLOJ BETONA
PLOČE I ZIDOVI a=2.0cm
GREDE I STUBOVI a=2.5 cm
TEMELJI a=3.0cm
INVESTITOR: ADAMIR JERKOVIĆ
OBJEKAT: TURBE LASTVA
STEPEN PROJEKTA: PROJEKAT ZA IZVOĐENJE
NAZIV CRTEZA: PLAN ARMATURE KROVNE PLOČE POZ 200
MJERILO 1:50
DATUM februar 2018
LIST Br. 7.
"EMNA" doo Sarajevo
H. Kulenovića br.8
BH-71000 Sarajevo
tel.fax.: ++387 33 22 02 64
mob.: ++387 61 15 80 40
e-mail:el.ha@bih.net.ba

Nakon 205 godina izvila se munara i rodilo turbe

Proslava i mevludski program

Centralna proslava obilježavanja trebinjskih džamija održana je u Lastvi proklanjavanjem munare koja je podignuta na Džamiji "Adamir Jerković" i turbeta podignutog u čast vakifa Adamira i Almine koji su izgradili ove vjerske objekte. Svečani trenutak otvorenja džamije dogodio se 24. jula 2021. /14. Zu-l-hidže 1442. h. g., ali stvarna godina rođenja munare je 2020. na Kurban bajram. Svečanost predaje je pomjerena zbog korone za godinu

Vakif dočekuje mostarskog muftiju mr. Salema Dedovića, izaslanika reisul-uleme dr. Abdulgafara Velića, trebinjskog glavnog imama Sadika ef. Fazlagića

dana kasnije. Ovo je svakako veoma značajan datum u islamskom kalendaru Trebinja, jer su kandilji na džamiji upaljeni nakon više od dva vijeka "mraka".

Osim vakifa džamije hadži dr. Adamira Jerkovića i njegove supruge hadži Almine na manifestaciji predaje su bili izaslanik reisu-l-uleme dr. Abdulgafar Velić, mostarski muftija mr. Salem ef. Dedović, trebinjski glavni imam Sadik ef. Fazlagić, Sadet ef. Bilalić i imami zajedno sa vjernicima iz Trebinja, Mostara, Stoca, Bileće, Nevesinja, Konjica, Sarajeva, Zenice i drugih gradova iz zemlje i inostranstva. U veoma lijepom i sadržajnom programu što ga je priredio hor Mostarskog muftijstva veličao se Allah dž.š. i podsjećalo na 18. kur'anski ajet iz sure Ev Tevbe i 114. ajet iz sure El Bekara, koji govore o prijetnji nevjernicima koji odluče rušiti džamije. Otvarajući mevludsku svečanost u Lastvi glavni imam Sadik ef. Fazlagić je rekao da je sa ovom munarom još jedna trebinjska džamija dobila svoj puni sjaj.

"Dobila je svoje kandilje koji će sijati do Sudnjeg dana. Ona svedoči kontinuitet našeg vijekovnog postojanja i opstanka muslimana na ovim prostorima" izrazivši zahvalnost mojoj supruzi h. Almini i meni "za hizmet koji čine muslimanima Trebinja".

Na skupu u Lastvi ponovio sam jedan događaj iz minulih vremena o kojem sam pisao na početku ove knjige. Ispripovijedao sam ponovo priču o čojstvu dvojice Crnogoraca braće Riste i Ilije Lalić koji su prije stotinu i više godina branili kuću moga dede, a njihovog kuma Paše Jerkovića, od razjarenih palikuća iz svoje vojske. Svojom hrabrošću crnogorski mladići su uspjeli odbraniti dom moga dede. Tako je, eto, ostala kuća Paše Jerkovića čitava i nepoharana.

Trebalo je više od dva vijeka da džamija dobije kandilje (Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića)

Ali što je važnije ostala su kazivanja moga oca r. Hasana Jerkovića, koji mi je svjedočio u poznim godinama svog života i ovom događaju koji se zbio u zlo vrijeme. Zaboravljenu priču sam zapamtio i ispričao sam je reisu-l-ulemi dr. Kavazoviću tokom sarajevskog prijema prije proklanjavanja munare.

Priča je ovovremena i ponovo nam kazuje da se muslimani i naše pravoslavne komšije moramo okrenuti budućnosti. Našoj djeci, i mi i oni, trebamo obezbijediti uslove dostojne čovjeka 21. vijeka. Ratna iskustva nas podučavaju da u Bosni i Hercegovini nema pobjednika i nikad ga neće ni biti, da nam ratovi nisu donijeli ništa dobro i da smo u njima skoro sve izgubili. Ljudi su nam danas rasuti diljem svijeta. I nikome, zapravo, nije dobro" – završio sam tako svoje obraćanje.

Vakuf je nepresušna rijeka dobročinstva

Mostarski muftija mr. Salem Dedović[▲36] je rekao da svako mora voditi računa o svom gruntu. "...Velik je i važan ovaj današnji događaj, ovdje na Svatovskoj glavici u Lastvi trebinjskoj. Za mene je vrlo inspirativan, drag i poseban i, naravno, da smo sve podredili ovome današnjem danu da budemo danas ovdje i podijelimo svi zajedno ovu veliku radost, naše ushićenje, našu zajedničku sreću povodom obilježavanja godišnjeg mevluda, godišnje tradicije koja je uspostavljenu ovdje od svečanog otvaranja džamije, ali povodom i dogradnje munare na džamiji i izgradnje turbeta za vakife ove džamije dr. Adamira i njegovu suprugu hadži Alminu događaj smo stavili u vrh najvažnijih događaja u ljetnom periodu za Muftijstvo mostarsko... U proteklom periodu radio na tome da se vrata svih trebinjskih džamija otvaraju, da se u njima slavi i veliča ime Boga, Stvoritelja svjetova, da se donose salavati na našeg Poslanika miljenika Muhammeda, a.s., da se njemu u čast uči mevlud časni kao što se danas ovdje uči i čuje, ta iskra ljubavi naše prema Poslaniku Muhammedu, a.s., koja nas grije, koja nas snaži i koja nas okrepljuje. Drago mi je da je u svim trebinjskim džamijama priređen mevludski program i da je ovo vrijeme, popuštanja pandemije korona virusa ipak dopustilo da se možemo okupiti u ovom broju. Srce mi je bilo veliko i prepuno sreće i ushićenja kada sam vidio veliki broj trebinjskih Bošnjaka u utorak na kurban-bajramu. Velika je to slika bila iz centra Grada, iz Osman-pašine džamije, iz njenog dvorišta i trga Osman-pašinog. Drago mi je što je ovdje s nama u svojstvu izaslanika reisu-l-uleme, dr. Abdulgafar-ef. Velić, koga posebno selamim. Također, drago mi je i što su se na ovu svečanost, za nas u velikom i značajnom broju, gdje je nama na ovim rubnim prostorima svaki čovjek *ummet* za sebe, odazvali muslimani i muslimanke, iz Mostara, Bileće, Stoca, Sarajeva, Konjica, Višegrada, Dubrovnika,iz naše dijaspore širom svijeta.

▲36 Salem ef. Dedović je mostarski muftija, rođen 1976. godine u Nevesinju. Doktorirao je na Fakultetu islamskh nauka u Sarajevu. Završio je Gazi Husrev-begovu medresu 1996. godine. U novembru 2001. godine diplomirao na Općem odsjeku Fakulteta arapskog jezika Univerziteta Al-Azhar u Kairu. Bavi se prevodilačkim radom. S arapskog jezika kao prevodilac učestvovao u prevođenju osam djela iz biblioteke poznatog egipatskog učenjaka Muhammeda Ša'rawiya: "Halal i haram", "Isra i Miradž - velika mu'džiza", "Sihir i zavist", "Nevidljivi svijet", "Primljeni hadž", "Nafaka", "Kraj svijeta", "Žena u Kur'anu". Učestvovao u projektu prevođenja djela "Fetve od šejhu-l-islama Ibn Tejmijje". Preveo na bosanski jezik pripovjetku *Svjetiljka Ummu Hašim* egipatskog književnika Jahje Hakkija. Tekstove i hutbe objavljivao je u Preporodu, Glasniku i Godišnjaku Medžlisa IZ Mostar.

Vrlo aktivno sudjelovao u brojnim projektima međureligijske saradnje, a posebno na planu organiziranja seminara, radionica i kampova za mlade iz svih religijskih zajednica grada Mostara.

Vakif priča ovovremenu pipovijest

Lastva je rasadnik umnih glava

Lastva je rasadnik umnih glava. O Lastvi, o kontinuitetu života u njoj, o ovom našem nacionalnom, kulturnom i duhovnom istrajavanju čuli smo u najavama, čuli smo u ovoj besjedi dr. Adamira, koja je bila tako lijepa i tako nadahnuta i ona je kazala sve, svu suštinu koju smo trebali čuti i drago mi je da je danas s nama ponovo podijelio porodično sjećanje koje je sačuvano u porodičnoj memoriji. Ono je za mene bilo inspirativno onog julskog dana 2010. godine i ja ga čuvam u svom sjećanju. Puno je događaja i puno je programa prošlo od tada, ne mogu ih ni nabrojati, ali mi je ostao u sjećanju taj vreo julski dan i gospodin Jerković koji se nije nimalo promijenio, ova snaga i ljepota i izraz i odraz i godspodstvo je na onom istom nivou kao što je bilo i onog jula, i tad je podijelio ovu priču s nama. I ona je velika i značajna i važna da se spomene i danas. Važno je i da spomenemo da je u ovoj Lastvi rođen jedan, također, veliki i umni čovjek, Bošnjak, alim, znalac, doktor šerijatsko-pravnih nauka, akademik Mehmed Begović. Mehmed Begović, akademik jugoslovenski, dugogodišnji dekan Pravnog fakulteta u Beogradu, autor brojnih knjiga, znanstvenih radova, afirmirani znanstvenik koji je djelovao između dva svjetska rata i poslije Drugog svjetskog rata. Ostavio u naučno naslijeđe djela i radove koji se cijene u širim regionalnim i svjetskim okvirima.

Školovan na velikim i priznatim svjetskim učilištima, član Matičarske komisije za izradu Nastavnog plana i programa Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu (kasnije preimenovanog

Molitiva islamskih vjernika u Lastvi

u Fakultet islamskih nauka) koji je otpočeo s radom 1977.godine. Njegovo posljednje ovozemno počivalište – njegov mezar nalazi se u dvorištu Sultan Fatihove (Careve) džamije u Sarajevu, gdje je ukopan kao zaslužni čovjek i bošnjački velikan. Kao što je i dr. Adamir Jerković odlučio sa svojom suprugom, da njegovo ukopno mjesto (kabur) bude ovdje u njegovoj Lastvi, pored njegove džamije, u ovom turbetu ovdje sagrađenom. I obradovao sam se i tome, toj ideji i toj namisli da to turbe ovdje se izgradi i ovdje se podigne i tako se upotpuni ovaj sakralni kompleks. Ono i obogaćuje, i obavezuje i poziva i kaziva veliku i važnu poruku, kao što je kaziva i ovaj današnji mevlud; o našoj istrajnosti i opredjeljenosti za ova naša mjesta, za ove naše duhovne zavičaje. Nikada ih ne smijemo zaboraviti i nikada ih se ne smijemo odreći, ne daj Bože, ni u kome smislu. Ovo su naši međnici, ovo su naši simboli, ovdje je utkano sve naše naslijeđe, sve naše bogastvo, sva naša kultura, sve naše postojanje, s generacije na generaciju istrajnih i predanih ljudi koji su ovdje, na ovoj tvrdoj granici, u tvrdome mjestu, kroz prethodna stoljeća čuvali *dīn*, živjeli vjeru, padali Dragom Bogu na sedždu, bili dostojanstveni ljudi, čestiti ljudi, poštovali drugo i drugačije, ali čuvali svoje. Nisu se toga svoga nikada, ni u primisli, htjeli odreći. Zato je inspirativno ovo djelo kojem danas svjedočimo ovdje, istrajnosti i odvažnosti jednoga čovjeka. Često puta, kroz historiju našu, i često puta u našem narodu, tako to bude, da veliki ljudi, u ime kolektiviteta, u ime zajednice, u ime čitavog društva, urade ono veliko, ono nešto čudesno veliko djelo koje bude nadomjestak onome što je trebala zajednica uraditi, čitava zajednica.

Neka nam Dragi Bog daruje i poživi takve čestite ljude, takve vakife, takve dobrotvore, takve samosvjesne ljude, koji znaju da trebaju vratiti dug svom duhovnom zavičaju, svom nacionalnom zavičaju, svojim djedovima, pradjedovima, što su oni čuvali i prenosili s generacije na generaciju. Njima je bilo, Dragi Bog zna, i mnogo teže i mnogo bremenitije nego što je nama danas. Nama se čini da je ovo naše vrijeme najbremenitije, međutim sva su vremena bremenita na svoj način. I poslanici Božiji imali su kušnje, velike kušnje, svaki od Božijih poslanika, i nismo ni mi izuzeti od toga. Ali, sigurno su ovi ovdje pradjedovi istrajavali na ovoj tvrdoj granici da očuvaju ovo naslijeđe. Zato ova gesta, ovoga insana, i svih naših samosvjesnih insana inspirisanih Kur'anom Časnim, našom vjerom, našom idejom:

لَن تَنَالُواْ الْبِرَّ حَتَّى تُنفِقُواْ مِمَّا تُحِبُّونَ وَمَا تُنفِقُواْ مِن شَيْءٍ فَإِنَّ اللَّهَ بِهِ عَلِيم

"Nećete zaslužiti nagradu sve dok ne udijelite dio od onoga što vam je najdraže; a bilo šta vi udijelili, Allah će, sigurno, za to znati." (Ali 'Imran, 92.)

Nećete postići istinsko, suštinsko dobro – **el-birr**, to je suština dobra, sama srž dobra, sve dok ne budete udjeljivali i dijelili, izdvajali iz imetka koji vam je najdraži, koji je najčišći. U svim našim vakufnamama čitamo: "Vakif je izdvojio iz svog najčišćeg imetka", imetka koji nije opterećen ničim, nikakvom obavezom, nikakvim dugom, nikakvim teretom. A sve što vi

izdvojite, a obaveza vam je da izdvojite, obaveza je muslimana koji ima imetak da dadne zekat na imetak, obaveza je onoga koji ima da pomogne drugoga, da bude solidaran, da bude društven. To je naša islamska društvena etika. S tom etikom mi smo i premoštavali ova stoljeća i premoštavali ova vremena, time smo bili inspirisani, nismo gledali samo sebe. Ne može čovjek gledati samo sebe i za sebe. Sve dok čovjek ne bude svjestan da pripada zajednici koja je njegova baština, njegovo naslijeđe, njegova kuća, njegova inspiracija, njegov život, dok ne bude svjestan da treba od sebe dati a za opće dobro dati, neće postići uspjeh. A sve što budete izdvojili, dali, od dobročinstava, od milodara, od sadake, od čestitosti, Dragi Bog to dobro zna i znaće to vrednovati i nagraditi.

Mi drugu zemlju nemamo

Inspiracija ovog kur'anskog ajeta, kao i ovaj inspirativni današnji događaj, obavezuje nas da imamo potpuno odgovoran i ozbiljan odnos prema našoj zemlji, našem vlasništvu, našem gruntu. Grunt je jako važna tema, jako velika tema. Braćo i sestre, vi ste svoju zemlju, svoju imovinu, svoj grunt, naslijedili od svojih očeva, kao što je i gospodin Adamir naslijedio imovinu od svog oca Hasana, a on od svog oca rahmetli Paše, i tako s koljena na koljeno. I tako svako od nas, s koljena na koljeno. Imamo obavezu prema tome. Ne smijemo se odricati

Visoke julske temperature nisu omele dolazak

grunta. Grunt moramo čuvati i ne smijemo ni na kakav neozbiljan ili neodgovoran način bagatelisati grunt, odreći ga se, prepustiti ga, prepisati ga, prodati ga i zanemariti. Grunt je pitanje države, pitanje naše opstojnosti. Zahvaljujući ovome gruntu mi ovdje možemo kazati da imamo zemlju u svom vlasništvu, da smo ovdje starosjedioci stoljećima, da imamo korijene i da nismo slučajno ovdje na ovome tlu. To je neupitno! Ali, šta će biti ako se neko krene igrati sa svojim gruntom, sa svojom zemljom i da to prepusti zaboravu? Za života raščistite stvari kad je u pitanju vlasništvo, da bude čisto, da ne ostavite terete svojim nasljednicima, ali i prenesite u emanet svojoj djeci i obavežite ih da imaju obavezu da sačuvaju grunt njihovoj djeci, da se ne igraju s time, da nemaju pravo. Naši pradjedovi, generacije prije nas, u znoju, u teškoći, u žrtvi izgrađivali su taj grunt, borili se za njega, na njemu život organizovali, od njega živjeli, nisu ga se pomišljali nikada odreći.

Danas, ovaj događaj vjere poredao nas je u saffove, a naši saffovi su jedna velika poruka i inspiracija za nas muslimane i muslimanke. Naši saffovi su pravi, čvrsti, oni traže i pokazuju da postoji red, da postoji disciplina, da postoji pravac, da postoji kibla, da postoji mihrab kojim se svi okrećemo prema časnoj Kabi, da postoji onaj koji predvodi, da postoji onaj za kojim se kaže *iktedejtu bi haze-l-imami* – ja pristajem za ovim imamom, ja slijedim ovoga imama, poštujem ga, obavezuje me to. Braćo i sestre, moramo graditi u životu, u nama, u društvu takve saffove.

Hadži Almina prima vakufnamu

U našim saffovima ne smije biti nemara, ne smije biti nebrige, ne smije biti nereda, ne smije biti rasula. Moramo učvršćavati naše saffove, oni trebaju biti čvrsti kao:

كَأَنَّهُم بُنْيَانٌ مَّرْصُوصٌ

"...kao da su bedemi čvrsti." (Es-Saff, 4.)

Ova stoljetna zemlja treba nas

I oni su poredani, zbijeni, kao da su bedem čvrsti i neprobojni, bedem u koji ne ulazi *fesad* (nered i rasulo), u koji ne ulazi nikakva vrsta zavisti, ljubomore i nereda, a mi se moramo liječiti od naših slabosti. Ne smijemo dozvoljavati da nejedinstvo naših saffova slabi našu duhovnu snagu, slabi našu vjeru, ali slabi i našu društvenu, političku, ekonomsku koheziju.

Ova naša stoljetna zemlja treba nas. Mi ovu zemlju volimo, čuvamo, mi druge zemlje nemamo, za drugu zemlju ne znamo. I ove naše komšije, ovi naši susjedi, kao što je to lijepo rekao Adamir, ovu našu pitomu zemlju s nama dijele. Kroz stoljeća živjeli smo ovdje i pravili zajednički dogovor oko zajedničkog života. Mi smo opredjeljeni za život u miru, za život u zajednici, za život koji doprinosi, koji rađa, na koji se ne atakuje. Svima će biti bolje, svi će biti sretniji da prihvate i "uhvate se za takvo uže". Dosta našeg svijeta, svih naroda i svih vjera iselilo je iz ove zemlje, zemlja ostaje pusta. Kome će ona ostati ako odu njeni narodi, ako odu njeni stanovnici? Ko će o njoj brinuti? Ko će u njoj život živjeti? Ko će u njoj djecu rađati? Ko će u njoj unuke podizati? Ova zemlja ima sreću samo sa narodom, sa narodima, sa onima koji žive ovdje, koji bivstvuju ovdje. Ali, braćo i sestre, mi smo pozvani da naše saffove učvršćujemo, da naše saffove gradimo u jedinstvu, zajedništvu, solidarnosti, ljubavi, međusobnoj pažnji. Neće nas to iscrpiti, neće nas to ogladniti ni ožedniti, to će nas duhovno inspirisati i napuniti, duhovno ćemo biti jači i snažniji u svakom pogledu. U svakom pogledu ćemo biti snažniji ako naši saffovi budu zbijeniji i povezaniji. Mi moramo brinuti o sudbini i budućnosti ove naše zemlje. Moramo gledati na koji način možemo učvrstiti ovu našu zemlju. Mora se mijenjati paradigma prema ovoj našoj zemlji. Izvanredna je američka paradigma koja je kazala: "Nemoj me pitati šta mi je dala država i šta država čini za mene, nego me pitaj šta ja mogu učiniti za državu, za domovinu, za zemlju."

Ne smijemo banalizirati državu, domovinu, zakone, institucije, ustanove, autoritete. Danas imamo jedan loš odnos prema mnogo čemu u tom pogledu. Šta će nam onda ostati ako banaliziramo Bosnu, ako banaliziramo bošnjaštvo, ako banaliziramo naše autoritete? Ko će nam onda biti autoritet, šta nam ostaje da nam bude autoritet, u koga ćemo gledati, kamo ćemo se okrenuti? Hoćemo li se okrenuti onima koji ne vole Bosnu, kojima Bosna ne znači ništa, koji u svom identitetu nisu sigurni, nisu stabilni, nisu odvažni, kojima ništa ne znači

ova Božija kuća, Časni Kur'an, Časna Božija riječ, sunnet Božijeg Poslanika Muhammeda, a.s., ni ono što ja danas ovdje govorim, što tumačim, što vam prenosim kao vrijednost? U tom pogledu moramo biti mudriji, zreliji, potpuniji, sabraniji i okrenuti se sebi, i uzimati ono najbolje i najljepše iz našeg naslijeđa; porodičnog, komšijskog, nacionalnog, kulturnog. U tome postoji velika inspiracija koja će nam pomoći da budemo snažniji, jači i okupljeniji. Neka nam Dragi Gospodar svjetova bude na pomoći, neka nam dâ snagu, neka nas podrži na Pravome putu, neka primi i upiše u dobročinstvo (el-birr) ovo veliko dobro djelo našeg vakifa dr. Adamira i njegove supruge Almine, i neka ih nadahne da čine još dobročinstava i neka budu inspiracija i nadahnuće svima kojim putem, kroz ovaj dunjalučki život, ići."

Vakif mi je pričao o trebinjskim džamijama

Čestitke reisu-l-uleme dr. Huseina Kavazović na mevludu Lastvi prenio je njegov izaslanik dr. Abdulgafar ef. Velić[37].

"Sa Adamirom Jerkovićem sam dugogodišnji prijatelj i on mi je govorio o trebinjskim džamijama. Trebamo doći ovdje da se ogledamo, da ovdje abdest uzmemo i da ovdje na sedždu padnemo kako bismo se bolje vidjeli i više bili svjesni i sebe i svog identiteta i svoje tradicije".

Turbe, svjedočenje o Allahu dž. š.

[37] Abdulgafar Velić je od polovine juna 2020. je glavni imam-Medžlisa Islamske zajednice Sarajevo Završio je Gazi Husrev-begovu medresu u Sarajevu, a potom Fakultet islamskih nauka u Sarajevu.

Doktorski studij na Filozofskom fakultetu u Sarajevu završava u julu 2016. godine sa doktorskom disertacijom "Socijalna misao Bošnjaka u periodu modernizacije bosanskohercegovačkog društva".

Susret vakifa i reisu-l-uleme

Prije svečanosti u Lastvi primio me je 16. juna 2021. reisu-l-ulema Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini dr. Husein Kavazović koji je sa mnogo toplih riječi govorio o mome djelu.

Na mene je ostavio utisak mirnog ali odlučnog čovjeka koji jasno uočava probleme današnjeg društva. Ostaće mi u sjećanju njegova zabrinutost zbog "otrovanosti" mlade generacije nacionalizmom koji su ponijeli iz svojih kuća, od roditelja. Vidjela se njegova zabrinutost koju je veoma jasno iznio preda mnom i muftijom mostarskim mr. Salemom Dedovićem.

"Nema nama drugog puta nego da koračamo zajedno, rekao sam reisu-l-ulemi što je on i podržao tokom susreta mjesec dana ranije u Sarajevu. Svaki narod neka se moli na svoj način

Reisu-l-ulema Husein Kavazović je uputio zahvalnost Adamiru Jerkoviću za veliki poduhvat

dragom Bogu, kojemu nisu mili rušitelji džamija i crkava, ubice i progonitelji ljudi. Kazao sam, pozivajući se na 18. ajet kur'anske sure Ev Tevbe, koji glasi:

"Allahove džamije grade oni koji u Allaha i u onaj svijet vjeruju i koji namaz obavljaju i zekjat daju i koji se nikoga osim Allaha ne boje; oni su, nadati se je, na pravom putu".

Na kraju te posjete pozvali smo reisu-l-ulemu da dođe Lastvu i da proklanja novoizgrađenu džamiju i turbe. Ovu inicijativu je sa zadovoljstvom prihvatio, ali je kasnije zbog neodložnosti poslova u Sarajevu, morao odustati od planirane posjete. Reis nas je zamolio da to učinimo ovoga puta bez njega, ali sa željom da Džamija "Adamir Jerković", kojoj smo dodali munaru i turbe, bude uvod u novo doba koje neće biti opterećeno bremenom prošlosti.

Rasli su zajedno: munara i turbe (Izvor svih slika: Arhiv Adamira Jerkovića)

Turbe h. Adamira i h. Almine

▲38 Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića

Lastva kod Trebinja
Početak gradnje: 2019. – Završetak radova: 2020.

Projekat turbeta radio je istaknuti trebinjski arhitekta Vuko Roganović, kome je ovo bio prvi posao te vrste. Vuko je bio prijatelj kuće mog punca/tasta Ibre Džafića i ovom poslu

Turbe se smjestilo u hladu između dva drveta▲38

je pristupio krajnje profesionalno uz velike pripreme i izučavanje teme. Dva puta je radio projekat. Prvi put je napravio projekt velikih proporcija. Kazao sam mu da smanji mjere, jer ne treba turbe da bude veće od džamije. U međuvremenu je Vuko preminuo pa je ovaj posao dovršila njegova kćerka Ilinka.

Izvođač radova je bio bosanski graditelj Hasan Nezirević iz Sarajeva. Rad na dobijanju dozvola je povjeren hadži Almini Jerković, strpljivoj osobi, a u ovom poslu to je bila najvažnija osobina. Poslije niza birokratskih prepreka, posao je uspješno završen. Graditelji su mogli početi radove u miru. Čin priprema za gradnju pomogli su i neki Srbi iz Sarajeva i Trebinja, koje zbog njihove lične bezbjednosti ne pominjem u ovoj knjizi, mada iskreno žalim zbog toga. Ali, da ćemo im pamtiti ovo dobro djelo, hoćemo sigurno.

Radovi su započeli u novembru 2019. godine i to u jeku korone. Izgradnja ovakvog objekta predstavljao je pionirski korak i za prekaljene graditelje džamija. Gradnja turbeta je specifična i izvjesno nije rutinski posao. Jednostavno niko nije imao iskustva za takav poduhvat. Ali, krenuli smo, pa šta dragi Bog da.

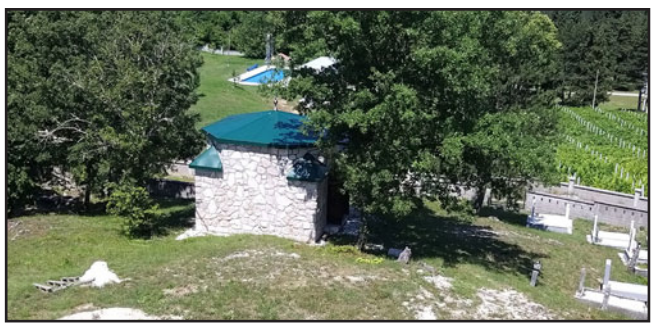

Na kraju radova Turbe je dobilo ovaj izgled

RJEŠENJA I ODLUKE

بسم الله الرحمن الرحيم

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI
MEDŽLIS ISLAMSKE ZAJEDNICE TREBINJE
IZVRŠNI ODBOR

Br.01-HH-04-154/09
Datum: 29. 07. 2009. Godine

Na osnovu odluke sa sjednice članova Izvršnog odbora Medžlisa Islamske zajednice Trebinje održane 10. 07. 2009. godine u Trebinju te na osnovu Ugovora od 26. juna 2009. godine sačinjenog između gosp. Adamira Jerkovića i Medžlisa IZ-e Trebinje a po zahtjevu gosp. Jerkovića da se odredbe pomenutog Ugovora sprovedu ovaj Izvršni odbor je na gore pomenutoj sjednici donio

O D L U K U

Zemljišna nekretnina u vlasništvu i korisništvu ovog Medžlisa Islamske zajednice označena u k.č. br. 649. novi premjer i u z.k. ulošku br. 2308/23 u nazivu Džamija, odnosno zgrada vjerske zajednice mijenja dosadašnji naziv i glasi: „Džamija Adamira Jerkovića".

Ova odluka služi kao dokaz da se kod nadležnih sudskih organa može upisati u sudske i katastarske knjige.

Predsjednik MIZ-e Trebinje
Fetahagić Mustafa

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini – Medžlis Islamske zajednice Trebinje
Adresa: 89101 Trebinje, Stari grad 69.; Bosna i Hecegovina, fax: 059 225 111, medzlistr@gmail.com
ID:4402724290006, Broj transakcijskog računa: 1604605500024926 kod Vakufske banke D.D. Filijala Mostar

РЕПУБЛИКА СРПСКА
МИНИСТАРСТВО ПРОСВЈЕТЕ И КУЛТУРЕ
РЕПУБЛИЧКИ ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКОГ И ПРИРОДНОГ НАСЉЕЂА

Вука Караџића 4/VI, 78000 Бањалука, тел: 051/247-419, факс: 051/247-545 E-mail: rzzzs@blic.net

Број: 07/1.20/624-669-4/21
Бања Лука, 13. децембар 2021. године

Адамир Јерковић
Деспићева 6
71000 Сарајево

ПРЕДМЕТ: Сагласност на изведено стање турбета на к.ч. 649/1 и доградњу минарета на постојећем објекту – џамији на к.ч. 649/2 к.о. Ластва, Град Требиње, даје се

На ваш захтјев од 1.11.2021. године, који сте поднијели у вези са давањем сагласности на изведено стање турбета на к.ч. 649/1 и доградњу минарета на постојећем објекту – џамији на к.ч. 649/2 к.о. Ластва, Град Требиње, на локалитету националног споменика Историјско подручје – Харем Старе џамије на Сватовској главици у Ластви, Град Требиње (број: 06.2-2.3-64/15-27 17. 12. 2015.), те након увида у документацију и увиђаја на лицу мјеста, Републички завод за заштиту културно-историјског и природног насљеђа, на основу члана 53. Закона о Републичкој управи (*Службени гласник Републике Српске*, бр. 118/08, 11/09, 74/10 86/10 и 24/12, на основу чланова 32, 36, 73. и 76. Закона о културним добрима (*Службени гласник Републике Српске 11/95, 103/08*) и одредби Закона о спровођењу одлука Комисије за заштиту националних споменика установљене у складу са Анексом 8. Општег оквирног споразума за мир у БиХ (*Службени гласник Републике Српске 70/06 и 64/08*), члана 42. Закона о уређењу простора и грађењу (*Службени гласник Републике Српске*, бр. 40/13, 106/15 и 3/16), даје

с а г л а с н о с т

на на изведено стање турбета на к.ч. 649/1 и доградњу минарета на постојећем објекту – џамији на к.ч. 649/2, обоје у к.о. Ластва, Град Требиње.

РЕПУБЛИКА СРПСКА
В Л А Д А
Министарство за просторно уређење,
грађевинарство и екологију

Бања Лука, Трг Републике Српске бр. 1

Број: 15.03-360-209/20
Датум: 22.12.2021. године

Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију Републике Српске, Бања Лука, рјешавајући по захтјев инвеститора проф.др. Адмира Јерковића из Сарајева за издавање употребне дозволе за изграђени турбет на Светосавској Главници у Ластави, територија Града Требиње, на основу члана 140. Закона о уређењу простора и грађењу („Службени гласник Републике Српске“, бр. 40/13, 106/15, 3/16 и 84/19) и члана 190. Закона о општем управном поступку („Службени гласник Републике Српске“, бр. 13/02, 87/07, 50/10 и 66/18), доноси

Р Ј Е Ш Е Њ Е

I Даје се употребна дозвола за изграђени турбет на Светосавској Главици на к.ч.бр.649/1 (ново премејер) односно као к.ч.бр. 2308/22, 2308/23 и 2308/24 (стари премејер) к.о. Ластава, територија Града Требиња, након што су завршени радови овога објекта изведени у складу са грађевинском дозволом која је дата рјешењем овог министраества број: 15.03-361-944/17 од дана 11.05.2018.године и техничком документацијом на основу које је издата грађевинска дозвола.

II Инвеститор је проф.др. Адмир Јерковић из Сарајева, а извођач радова је ДГ „Грађевинар Фајић“ д.о.о. Мостар (одговорно лице за грађевонске радове је Екрем Максумић, дипл.инж.грађ. и одговорно лице за хидро-радове је Марко Зеленика, дипл.инж.грађ).

III Саставни дио овог рјешења су Извјештај под бројем: 388-4/21 и Записник под бројем: 388-3/21 од дана 07.06.2021.године комисије за технички преглед урађени од стране Институт за грађевинарство „ИГ“ д.о.о. ПЈ Требиње.

IV Сагласност на изведено стање турбета издана од стране Републичког завода за заштиту културно-историјског и привредног насљеђа, број: 07/1.20/624-669-4/21 од дана 13.12.2021.године.

О б р а з л о ж е њ е

Овом министарству обратио се инвеститор проф.др. Адмир Јерковић из Сарајева захтјевом за технички преглед и издавање употребне дозволе за изграђени турбет на Светосавској Главници на к.ч.бр.649/1 (ново премејер) односно као к.ч.бр. 2308/22, 2308/23 и 2308/24 (стари премејер) к.о. Ластава, територија Града Требиња након што су завршени радови на изградњи овога објекта изведени према наведеној грађевинској дозволи коју је инвеститору издало ово министарство и техничкој документацији на основу које је грађевинска дозвола дата и која чини њен саставни дио.

Уз захтјев и у току поступка, инвеститор је доставио сљедећу документацију:

1. Рјешење овог министарства број:15.03-361-944/17 од дана 11.05.2018.године, којим је дата грађевинска дозвола.
2. Сагласност на изведено стање турбета издана од стране Републичког завода за заштиту културно-историјског и привредног насљеђа, број: 07/1.20/624-669-4/21 од дана 13.12.2021.године.
3. Стручни налаз „Предузећа за инжењеринг, трговину, испитивање и монтажу електричне опреме“, Требиње, урађено од стрене „Тара“д.о.о. Требиње под бројем 10/20 од дана 08.06.2020.године.

РЕПУБЛИКА СРПСКА
В Л А Д А
Министарство за просторно уређење,
грађевинарство и екологију

Бања Лука, Трг Републике Српске бр. 1

Број: 15.03-360-214/20
Датум: 22.12.2021. године

Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију Републике Српске, Бања Лука, рјешавајући по захтјев инвеститора проф.др. Адмира Јерковића из Сарајева за издавање употребне дозволе за дограђену мунару на постојећем објекту- „Џамија Адмир Јерковић“ на Светосавској Главици у Ластави на територији Град Требуње, на основу члана 140. Закона о уређењу простора и грађењу („Службени гласник Републике Српске“, бр. 40/13, 106/15, 3/16 и 84/19) и члана 190. Закона о општем управном поступку („Службени гласник Републике Српске“, бр. 13/02, 87/07, 50/10 и 66/18), доноси

Р Ј Е Ш Е Њ Е

I Даје се употребна дозвола за дограђену мунару на постојећем објекту-„Џамија Адмир Јерковић“ на Светосавској Главици у Ластави, на земљишту означеном као к.о. бр. 649/1 к.о. Ластава (нови премјер), што одговара к.ч.бр. 2308/22, 2308/23 и 2308/24 (стари премјер), на територији Града Требиње, након што су завршени радови овога објекта изведени у складу са грађевинском дозволом која је дата рјешењем овог министраества број: 15.03-361-428/18 од дана 07.08.2018.године и техничком документацијом на основу које је издата грађевинска дозвола.

II Инвеститор је проф.др. Адмир Јерковић из Сарајева, а извођач радова је ДГ „Грађевинар Фајић“ д.о.о. Мостар (одговорно лице за грађевонске радове је Екрем Максумић, дипл.инж.грађ. и одговорно лице за хидро-радове је Марко Зеленика, дипл.инж.грађ).

III Саставни дио овог рјешења су Извјештај под бројем: 137-4/21 и Записник под бројем: 137-3/21 од дана 07.06.2021.године комисије за технички преглед урађени од стране Институт за грађевинарство „ИГ“ д.о.о. ПЈ Требиње.

IV Сагласност на изведено стање за доградњу мунаре издана од стране Републичког завода за заштиту културно-историјског и привредног насљеђа,број: 07/1.20/624-669-4/21 од дана 13.12.2021.године.

О б р а з л о ж е њ е

Овом министарству обратио се инвеститор проф.др. Адмир Јерковић из Сарајева захтјевом за технички преглед и издавање употребне дозволе за доградњу мунаре на постојећем објекту-„Џамија Адмир Јерковић“ на Светосавској Главици у Ластави, на земљишту означеном као к.о. бр. 649/1 к.о. Ластава (нови премјер), што одговара к.ч.бр. 2308/22, 2308/23 и 2308/24 (стари премјер), на територији Града Требиње након што су завршени радови на изградњи овога објекта изведени према наведеној грађевинској дозволи коју је инвеститору издало ово министарство и техничкој документацији на основу које је грађевинска дозвола дата и која чини њен саставни дио.

Уз захтјев и у току поступка, инвеститор је доставио сљедећу документацију:

1. Рјешење овог министарства број 15.03-361-428/18 од дана 07.08.2018.године, којим је дата грађевинска дозвола.
2. Сагласност на изведено стање за доградњу мунаре издана од стране Републичког завода за заштиту културно-историјског и привредног насљеђа,број: 07/1.20/624-669-4/21 од дана 13.12.2021.године.

Institut za građevinarsvo "IG" d.o.o. PJ Trebinje

Naučno istraživački institut

Br.reg.Upisa: U/I-1-11425-00 Osnovni sud Banja Luka
Matični broj: 1928694
JIB: 4400918310021
PDV broj: 400918310005
Žiro račun: 555-009-01004438-53 Nova Banka a.d. Bijeljina
551-030-00012224-57 Unicredit banka
562-008-00002321-27 NLB razvojna banka

ISO QMS 9001
ISO EMS 14001
ISO OHSAS 18001

Obala Luke Vukalovića bb, 89 101 Trebinje tel: 00387(0)59 261 391 fax: 00387(0)59 260 207 e-mail: info@institutig.com

На основу члана 159, Закона о општем управном поступку (Сл. гласник РС бр.13)02), на основу Закона о уређењу простора и грађења бр.01-696/13 од 20.04.2013 године, на основу употребне дозволе број 15.03-360-209/20 од 22.12.2021 године издате од министарства за просторно уређење грађевинарство и екологију Републике Српске и на основу захтјева инвеститора Јерковић Адамира за геодетским снимањем Турбе-а у Требињу дајемо следеће:

УВЈЕРЕЊЕ
О извршеном геодетском снимању

Јерковић Адамир се обратио са захтјевом за израдом скице снимања Турбе-а на Светосавској главици у мјесту Ласва Општина Требиње који се налази на парцели број 649/1 нови премјер, што одговара парцелама број 2308/22, 2308/23 и 2308/24 стари премјер КО Ласва Општина Требиње.
Турбе је снимљен.
Након извршеног геодетског снимања и обраде геодетских података издаје се ово увјерење у сврху провођења кроз катастарски операт и у друге сврхе се не може користити..

У прилогу скица геодетског снимања.

Директор
Слободан Берић дипл.инж.грађ.

Требиње, април 2022 године.

Предузеће "ИГ" Д.О.О. ТРЕБИЊЕ
Подручна јединица .....Требиње.....
Катастарска општина .....Ласва.....

СКИЦА СНИМАЊА бр. .....

Размјера 1: 250

Пријавни лист бр. ..... 20..... год.
Тахим. записник - свеска ..... стр. .....
Нив. записник - свеска ..... стр. .....

648

1 ИЗ У БИХ- МЕЏЛИС ИЗ ТРЕБИЊЕ-ВАКУФ ЏАМИЈЕ У СКОЧИГРМУ 1/1

649/1

2308/22
2308/23
2308/24

649/2

Проведено:
-на плану без висинске представе ..... 20..... год.
-на плану са висинском представом ..... 20..... год.
-на индикационим скицама ..... 20..... год.
Ред. бр. списка дет. рачунања површина.....

Прегледом је утврђено да је скица снимања израђена у складу са прописима
Сарадник

Начелник
Немања Жербез дипл.инж. геод.

بسم الله الرحمن الرحيم

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI
MEDŽLIS ISLAMSKE ZAJEDNICE TREBINJE
IZVRŠNI ODBOR

Broj: 01-FM-03-173/10
Datum:18.09.2010. godine

Na osnovu odluke članova Izvršnog odbora Medžlisa Islamske zajednice Trebinje sa šeste redovne sjednice održane 06. 06. 2010. godine donosim

R J E Š E N J E

Dozvoljava se g. Adamiru Jerkoviću, vakifu mesdžida u Lastvi, da u dvorištu istog tj. prostoru harema mesdžida u Lastvi sagradi turbe u svrhu ukopa sebe i svoje supruge.

Obrazloženje:
Vakif Adamir Jerković usmeno se obratio Medžlisu Islamske zajednice u Trebinju da mu se odobri izgradnja turbeta na lokalitetu mezarja u Gornjoj Lastvi. Prethodno je dogovoreno i odabrano mjesto na kojem će se izgraditi pomenuto turbe, dio na uzvisini ispod ostatka starog hrasta pred mesdžidom.

Radi uspješnije komunikacije i saradnje, prije izrade turbeta Adamir Jerković se obavezuje da našem Medžlisu dostavi idejni projekat kako bi imali uvid u gabarite i izgled turbeta.

We-s-selamu alejkum

Dostavljeno:
- imenovanom
- arhivi mesdžida u Lastvi

Predsjednik MIZ-a Trebinje
Fetahagić Mustafa

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini – Medžlis Islamske zajednice Trebinje
Adresa: 89101 Trebinje, Stari grad 69.; Bosna i Hecegovina, fax: 059 225 111, medzlistr@gmail.com
ID:4402724290006, Broj transakcijskog računa: 1604605500024926 kod Vakufske banke D.D. Filijala Mostar

OSNOVNI SUD U TREBINJU
Zemljišnoknjižna kancelarija
Broj: 095-0-Dn-12-000013
Trebinje, 10.01.2012. godine

18.01.2012.
16/12

Osnovni sud u Trebinju, postupajući po zahtjevu Izvršnog odbora Medžlisa Islamske zajednice Trebinje, zastupan po predsjedniku Hodžić Huseinu, u zemljišnoknjižnom predmetu radi upisa promjene naziva objekta Džamija u Lastvi, a na osnovu člana 31. i 44. Zakona o zemljišnim knjigama ("Sl. glasnik RS", br. 67/03, 46/04, 109/05 i 119/08), d o n o s i

R J E Š E N J E

D o z v o l j a v a s e

na osnovu zahtjeva Izvršnog odbora Medžlisa Islamske zajednice Trebinje br. 01-HH-04-122/11 od 01.09.2011. godine, a u vezi sa Odlukom Izvršnog odbora Medžlisa Islamske zajednice Trebinje br. 01-HH-04-154/09 od 29.07.2009. godine i vezi sa Mišljenjem Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hecegovine br. 07-38-4713/11 od 23.11.2011. godine

upis promjene naziva objekta Džamije u upisima A-lista zk.ul.br. 115 K.O. SP Lastva, na k.č.br. 2308/23, na način da umjesto dosadašnjeg naziva Džamija, sada stoji

Džamija Adamira Jerkovića.

O b r a z l o ž e n j e

Dana 10.01.2012. godine Izvršni odbor Medžlisa Islamske zajednice Trebinje, zastupan po predsjedniku Hodžić Huseinu dostavio je kompletiran zahtjev za promjenu naziva objekta Džamije u Lastvi, na nekretnini označenoj kao k.č.br. 2308/23 u A-listu zk.ul.br. 115 K.O. SP Lastva, na k.č.br. 2308/23, na način da umjesto naziva Džamija, treba da stoji naziv Džamija Adamira Jerkovića.

Uz predmetni zahtjev ovom sudu je dostavljena sljedeća dokumentacija:

- Odluka Izvršnog odbora Medžlisa Islamske zajednice Trebinje br. 01-HH-04-154/09 od 29.07.2009. godine;
- Mišljenje Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hecegovine br. 07-38-4713/11 od 23.11.2011. godine;
- Priznanica od 10.01.2012. godine, na ime uplaćene sudske takse na podnešeni zahtjev.

Izvršiviši uvid u predmetni zahtjev i sadržaj Mišljenja Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hecegovine br. 07-38-4713/11 od 23.11.2011. godine, te razmotrivši sve druge dostavljene dokaze ovaj sud je mišljenja da ne postoji nikakva smetnja da objekt

بسم الله الرحمن الرحيم

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI
MEDŽLIS ISLAMSKE ZAJEDNICE TREBINJE
IZVRŠNI ODBOR

Broj: 01-FE-04-79/15
Datum: 05.08.2015 godine
20. ševval 1436.h

Mezdlis islamske zajednice Trebinje postupajuću po Zahtjevu gosp Adamira Jerkovića iz Sarajeva ujedno i vakifa „Džamije Adamira Jerkovića" u Lastvi kod Trebinja da mu se dozvoli izgradnja turbeta u haremu pomenute džamije, a na osnovu konsultacija sa nadležnim službama Rijaseta IZ u Bosni i Hrecegovini, te nakon usvojene Odluke na sedmoj sjednici Izvršnog odbora MIZ Trebinje održanoj 01.08.2015. godine donosi

RJEŠENJE

D o z v o l j a v a s e

na osnovu Zahtjeva gosp. Adamira Jerkovića sina Hasana iz Sarajeva vakifa dzamije u džematu Lasva, Trebinje da za sebe i suprugu za života sagradi skromno turbe na lokalitetu mezara kod džamije udaljenom 15 metara od iste gledano od ulaza u džamiju pema nazad a sa desne strane prilazne staze ka džamiji. Ukupan lokalitet mezara sa džamijom u sudskim i katarskim knjigama označen je u z.k. ul. br 115 i k.č. 2308/23, stari broj 649 K O Lastva
Izrada turbeta izvršiće se prema priloženom projektu kojeg je 2014 godine izradio arh.Vuk Roganović iz Trebinja i predmjeru obima radova koje je sačinio građ. tehničar Slobodan Radulović iz Trebinja. Izrgadnju objekta turbeta sa svima radnjama finansiraće vakif džamije po svom odabiru izvođača radova.

O b r a z l o ž e n j e

Izvršni odbor medzlisa IZ Trebinje na svojoj redovnoj sjednici održanoj 01.08 2015 godine u Trebinju razmatrajući po Zahtjevu gosp, Adamira Jerkovića i uvidom u priloženu dokumentaciju donesena je Odluka da se Zahtjev riješi pozitivno tj da se na osnovu postojeće prakse na prostoru IZ u BIH pa i u ovme slučaju dozvoli legalna gradnja nadgrobnih spomenika koji nisu u skaladu sa pozitivnim šeriatskim propisima, jer praksa gradnje turbeta postoji /podizanje turbeta Adilu Zulfikarpašiću na prostoru Hamama u Sarajevu i dr/ što se inicira u dopisu vijeća za fetve iz Sarajeva pod brojem 8/13 od 11 10 2013, odnosno 06 zul-hidždže 1432 dostavljeno ovome medzlisu kao odgovor na njegov upit primljen 21 10 2013.godine u koje dopisu stoji: „..Smatramo da u navedenom slučaju izuzimanje od općeg pravila o zabrani gradnje,odnosno podizanja nadgrobnih spomenika, mimo uobičajenih nišana treba razmotriti (i eventualno odbriti), Rijaset islamske zajednice budući da je već bilo nekih presedana u smislu odobravanja gradnje turbeta u posebnim slučajevima.
Shodno gore izloženom, i činjenici da ukupni geografski prostor Medžlisa IZ Trebinje ne posjeduje niti ijedan objekat u formi turbeta, to je odobreno kao u dispozitivu Rješenja.

Dostavljeno:
1.Adamir Jerković,
2.Dosije džamije u Lastvi i
3.Arhiva medzlisa

Predsjednik I O MIZ Trebinje
Edib Fetahagić

Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini Medžlis Islamske zajednice Trebinje
Adresa: 89101 Trebinje, Stari grad 69.; Bosna i Hecegovina, fax: 059 225 111, medzlistr@gmail.com
ID:4402724290006, Broj bankovnog računa: 552005000181303 9 kod HYPO ALPE ADRIA BANK, Trebinje

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI
Medžlis Islamske zajednice Trebinje
Izvršni odbor

Broj: 01-PI-11-115/16

Trebinje, 28. Oktobra, 2016. godine

Na osnovu člana 17, stava 9 i stava 11 Pravilnika o organizaciji i rada Medžlisa Islamske zajednice, Izvršni odbor Medžlisa IZ-ce Trebinje na svojoj 13. redovnoj sjednici održanoj 28. Oktobra, 2016. godine, donosi

O D L U K U
O dozvoli investiranja u gradnju munare na džamiji "Adamir Jerković" u Lastvi

Član 1.

Medžlis islamske zajednice Trebinje daje svoju saglasnost za investiranje u gradnju munare na džamiji "Adamir Jerković" u Lastvi, vakifu ove džamije Prof. dr. Adamiru Jerkoviću, u daljem tekstu: investitor.

Član 2.

Investitor je dužan Medžlisu islamske zajednice Trebinje blagovremeno poslati projekat munare, koja treba da izlazi iz samog krova džamije. Također, investitor je dužan obavijestiti Medžlis islamske zajednice u Trebinju o početku radova na istoj te na kraju priložiti dokaze o utrošenim sredstvima radi postupka dobijanja vakufname.

Član 3.

Troškove gradnje munare snosi vakif džamije Prof. dr. Adamir Jerković.

Član 4.

Medžlis islamske zajednice se obavezuje da će pribaviti potrebnu dokumentaciju za početak gradnje, bitnog i simboličnog, dodatka postojećoj džamiji, te da će snositi troškove za odgovarajuće građevinske dozvole i druga administrativna sredstva.

Član 5.

Vremenski se ne obavezuje investitor niti Medžlis islamske zajednice Trebinje.

Član 6.

Odluka stupa na snagu danom donošenja.

Predsjednik IO MIZ Trebinje
Dr.Harun Bilalović

Adresa: Stari Grad 69, 89101 Trebinje, Bosna i Hercegovina • **tel/fax:** +387 (0)59 225-111
e-mail: medzlistr@gmail.com • **www.medzlis-trebinje.ba** • **Transakcijski račun:** 5520050001813039 (Hypo Alpe Adria Bank)

ISLAMSKA ZAJEDNICA U BOSNI I HERCEGOVINI
Medžlis Islamske zajednice Trebinje
Izvršni odbor

Broj: 01-IT-11-116/16
Datum: 01.11.2016. godine

n/r Prof. Dr. Adamiru Jerkoviću

PREDMET: Odluka o investiranju gradnje munare na džamiji „Adamir Jerković" u Lastvi

Poštovani,

Ovim putem Vas obaviještavamo da je Izvršni odbor Medžlisa islamske zajednice u Trebinju, na osnovu Vaših pismenih obaviještenja, donio Odluku o investiranju br.: 01-PI-11-115/16 na svojoj trinaestoj redovnoj sjednici.

Također, Medžlis islamske zajednice će nastojati obezbjediti svu potrebnu dokumentaciju te Vas molimo da nakon gradnje nam priložite dokaze o utrošenim sredstvima kako bi pokrenuli postupak dobijanja vakufname od Vakufske direkcije.

Medžlis islamske zajednice Trebinje je konstatovao da ovakva djela su potrebna Trebinju, trebinjskim selima te Zajednici koja ostaje na ovakvim i sličnim temeljima.

S poštovanjem.

Prilog:

- Odluka IO MIZ Trebinje

Trebinjski imam i sekretar
Sadmir ef. Mustafić

Adresa: Stari Grad 69, 89101 Trebinje, Bosna i Hercegovina • **tel/fax:** +387 (0)59 225-111
e-mail: medzlistr@gmail.com • **www.medzlis-trebinje.ba** • **Transakcijski račun:** 5520050001813039 (Hypo Alpe Adria Bank)

РЕПУБЛИКА СРПСКА
В Л А Д А
Министарство за просторно уређење,
грађевинарство и екологију

Бања Лука, Трг Републике Спске бр. 1

Број: 15.03-361-944/17
Датум: 11.05.2018. године

Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију Републике Српске, Бања Лука, рјешавајући по захтјеву Адамира Јерковића из Сарајева, за издавање грађевинске дозволе за изградњу турбета на Сватовској Главици у Ластви, на територији Града Требиња, на основу члана 127. став 2. Закона о уређењу простора и грађењу („Службени гласник Републике Српске“, број 40/13, 106/15 и 3/16) и члана 190. Закона о општем управном поступку („Службени гласник Републике Српске“, број 13/02, 87/07 и 50/10), доноси

РЈЕШЕЊЕ

I Даје се грађевинска дозвола инвеститору Адамиру Јерковићу из Сарајева, за изградњу турбета на Сватовској Главици у Ластви, на територији Града Требиња, на земљишту означеном као к.ч. бр. 649/1 к.о. Ластва (нови премјер), што одговара к.ч. бр. 2308/22, 2308/23 и 2308 (стари премјер).

II За изградњу објекта из тачке I овог рјешења, инвеститору су издати од стране овог министарства локацијски услови број 15.02-364-238/16 од 06.03.2017. године.

III Инвеститор је дужан изградити предметни објекат у складу са техничким мјерама, прописима, нормативима и стандардима који важе за ову врсту грађевине, те техничком документацијом, тј. Главним пројектом – „Изградња турбета на локацији к.ч. бр. 649/1 к.о. Ластва“ под бројем 550/17 од јула 2017. године, све израђено од стране Института за грађевинарство „ИГ“ д.о.о. Бања Лука, РЈ Требиње. Саставни дио техничке документације чини и Извјештај о извршеној контроли техничке документације за предметне радове, сачињен од стране „РАДИС“ д.о.о. Источно Сарајево, под бројем ИЗ-РА-РЕ-049/17 од 15.11.2017. године.

IV Инвеститор је дужан прије отпочињања радова поднијети захтјев општинском органу управе надлежном за послове урбанизма, или овлашћеној геодетској организацији за обављање геодетских послова, за исколчавање предметног објекта.

V Инвеститор је дужан да обавијести урбанистичко-грађевинску инспекцију о почетку радова и достави акт о именовању надзорног органа најкасније осам дана прије њиховог отпочињања.

VI Ово рјешење престаје да важи ако инвеститор не започене радове у року три године од дана када је грађевинска дозвола постала извршна.

Образложење

Овом министарству обратио се инвеститор Адамир Јерковић из Сарајева, захтјевом за издавање грађевинске дозволе за изградњу турбета на Сватовској Главици у Ластви, на територији Града Требиња.

У току поступка инвеститор је доставио сљедећу документацију:

1. Локацијске услове издате од стране овог министарства под бројем 15.02-364-238/16 од 06.03.2017. године,

РЕПУБЛИКА СРПСКА
МИНИСТАРСТВО УНУТРАШЊИХ ПОСЛОВА
ПОЛИЦИЈСКА УПРАВА ТРЕБИЊЕ
Војводе Степе Степановића 20, Требиње, телефон факс 059/279-100 и 059/279-113.

Број: 17-06/1-1-215.1-56/18
Дана: 05.06.2018. године.-

Министарство унутрашњих послова РС, ПУ Требиње, на основу члана 20. Закона о заштити од пожара (“Сл.гласник РС”, број: 71/12) и члана 190. Закона о општем управном поступку (“Сл.гласник РС”, број: 13/02, 87/07 и 50/10), рјешавајући по захтјеву Јерковић (Хасан) Адамир из Сарајева, а у вези издавања сагласности за предвиђене мјере и нормативе заштите од пожара у техничкој докуметацији, д о н о с и :

Р Ј Е Ш Е Њ Е

Даје се сагласност **Јерковић (Хасан) Адамиру из Сарајева,** Ул. Деспићева бр.6, за предвиђене мјере и нормативе заштите од пожара у техничкој документацији за изградњу – **доградњу минарета на постојећем вјерском објекту – џамији**, на локацији Сватовска главица у насељу Ластва, к.ч. 2308/23 (стари премјер) или 649/1 (нови премјер) КО Ластва, град Требиње, потребна за прибављање **одобрења за грађење**.

О б р а з л о ж е њ е

Јерковић (Хасан) Адамир из Сарајева обратио се захтјевом од 04.06.2018. године, којим тражи сагласност за предвиђене мјере и нормативе заштите од пожара у техничкој документацији за изградњу – доградњу минарета на постојећем вјерском објекту – џамији, на локацији Сватовска главица у насељу Ластва, к.ч. 2308/23 (стари премјер) или 649/1 (нови премјер) КО Ластва, град Требиње, потребна за прибављање одобрења за грађење.

Прегледом техничке документације: Главни пројекат са прилогом мјера ЗОП бр.674/17 од августа 2017.г. 2 књиге – 3 примјерка, пројектне Институт за грађевинарство „ИГ“ д.о.о. ПЈ Требиње, о чему је састављен записник а на основу чл. 20. Закона о заштити од пожара („Сл. Гласник РС“ бр.71/12), ријешено је као у диспозитиву.

Трошкови поступка наплаћени су у износу од 50,00 КМ по Одлуци о висини и начину наплате образаца и услуга Министра унутрашњих послова РС, број: 08/3-020-238/16 од 28.11.2016. године и Одлуци о допуни Одлуке о висини и начину наплате образаца и услуга бр.08/3-020-238/16 од 10.04.2017.г.

Против овога рјешења може се уложити жалба МУП РС, Управи за полицијску подршку, Јединица за координацију, Одјељење за експлозивне материје и послове ЗОП, Бања Лука, у року од 15 дана, од дана пријема рјешења.

РЕПУБЛИКА СРПСКА
В Л А Д А
Министарство за просторно уређење,
грађевинарство и екологију

Бања Лука, Трг Републике Спске бр. 1

Број: 15.03-361-428/18
Датум: 07.08.2018. године

Министарство за просторно уређење, грађевинарство и екологију Републике Српске, Бања Лука, рјешавајући по захтјеву Адамира Јерковића из Сарајева, за издавање грађевинске дозволе за доградњу мунарета на постојећем вјерском објекту - џамији на Сватовској Главици у Ластви, на територији Града Требиња, на основу члана 127. став 2. Закона о уређењу простора и грађењу („Службени гласник Републике Српске", број 40/13, 106/15 и 3/16) и члана 190. Закона о општем управном поступку („Службени гласник Републике Српске", број 13/02, 87/07 и 50/10), доноси

Р Ј Е Ш Е Њ Е

I Даје се грађевинска дозвола инвеститору Адамиру Јерковићу из Сарајева, за доградњу мунарета на постојећем вјерском објекту - џамији на Сватовској Главици у Ластви, на територији Града Требиња, на земљишту означеном као к.ч. бр. 649/1 к.о. Ластва (нови премјер), што одговара к.ч. бр. 2308/22, 2308/23 и 2308/24 (стари премјер).

II За изградњу објекта из тачке I овог рјешења, инвеститору су издати од стране овог министарства локацијски услови број 15.02-364-44/17 од 19.03.2018. године.

III Инвеститор је дужан изградити предметни објекат у складу са техничким мјерама, прописима, нормативима и стандардима који важе за ову врсту грађевине, те техничком документацијом, тј. Главним пројектом – „Доградња минарета на постојећем вјерском објекту – Џамији у Ластви" под бројем 674/17 од августа 2017. године, све израђено од стране Института за грађевинарство „ИГ" д.о.о. Бања Лука, РЈ Требиње у сарадњи са „DELTA-Z-INFINITET" д.о.о. Мостар. Саставни дио техничке документације чини и Извјештај о извршеној контроли техничке документације за предметне радове, сачињен од стране „РАДИС" д.о.о. Источно Сарајево, под бројем ИЗ-РА-РЕ-012/18 од 26.03.2018. године.

IV Инвеститор је дужан прије отпочињања радова поднијети захтјев општинском органу управе надлежном за послове урбанизма, или овлашћеној геодетској организацији за обављање геодетских послова, за исколчавање предметног објекта.

V Инвеститор је дужан да обавијести урбанистичко-грађевинску инспекцију о почетку радова и достави акт о именовању надзорног органа најкасније осам дана прије њиховог отпочињања.

VI Ово рјешење престаје да важи ако инвеститор не започене радове у року три године од дана када је грађевинска дозвола постала извршна.

О б р а з л о ж е њ е

Овом министарству обратио се инвеститор Адамир Јерковић из Сарајева, захтјевом за издавање грађевинске дозволе за доградњу мунарета на постојећем вјерском објекту - џамији на Сватовској Главици у Ластви, на територији Града Требиња.

У току поступка инвеститор је доставио сљедећу документацију:

1. Локацијске услове издате од стране овог министарства под бројем 15.02-364-44/17 од 19.03.2018. године,

Biseri arhitekutre osmanskog doba

Kada je početkom 2000. godine u Trebinje stigao imam Husein Hodžić malo ko je vjerovao da će ovaj rođeni Bosanac iz Teočaka uspjeti nešto da uradi, ne zato što ne zna ili ne umije, nego zbog objektivnih okolnosti, a prije svega zbog nestanka "muslimana" iz ovih krajeva. Skoro sve muslimanske porodice su bile raseljene po bijelom svijetu. Krenuo je pionirski i hrabro. Stekao je odmah poštovaoce, ali i protivnike, što nije karakteristika samo Bošnjaka.

Uspon grada

Trebinje se nalazi u jugoistočnoj Hercegovini na starom putu od Dubrovnika prema Istanbulu. Grad je smješten na obalama rijeke Trebišnjice. Kada je čuveni putopisac Evlija Čelebija pohodio naše krajeve, on u svom poznatom djelu *Sejahatname* nije pomenuo Trebinje što nam je potvrda da tu grada nije ni bilo. Veliki broj trebinjskih muslimana potiče od muhadžira koji su 1687. protjerani iz Herceg Novog, Risna i Perasta. Oni su izbjegli u susjedno Trebinje i Nikšić. Porijeklo Jerkovića je, naprimjer, iz Risna. Povlačenjem muslimana iz primorskih krajeva i njihovim naseljavanjem u Trebinju i okolini, počela je izgradnja novih islamskih objekata i brojnih džamija. Žaleći za svojim krajevima u Risnu i drugim bokokotorskim mjestima, doseljeni Bošnjaci su gradili svoje mahale i mahom im davali imena iz svog zavičaju ili po njemu, npr. Risan mahala, Omanovićeva mahala u Kršu, zatim naselja Hrupjela, Gorica, Police, itd. Nisu samo iz Boke kotorske ovdje stizali muhadžiri. Jedna grupa je došla iz Imotskog kada su ga zauzeli Mlećani 1717. godine. Smjestili su se u Krš iznad grada. Prije toga, Osmanlije su osvojili Trebinje 1466. a iduće 1467. prešli su Trebišnjicu, zauzeli Police i predali ovo mjesto na upravu subaši. Trebinje je stari grad koji je sazidan po naredbi sultana (ferman) u proljeće 1706. godine. Dotada se zvao Banjvir. U administrativnom smislu Trebinje je bilo u sastavu blagajskog, drinskog (fočanskog), hercegnovskog i

Posjeta austrougarskog prijestolonasljednika Franza Ferdinanda Trebinju 13. 9.1906.

Putovanje po Bosni. JP BH Pošta izdalo je prigodnu markicu

ljubinjskog kadiluka. Ovaj grad je postao sjedište kapetanije 1664. a od 1851. godine kajmekamluka i mudirluka, da bi od 1855. postalo središte kadiluka. Debeli zidovi kojim je opasan stari grad izgrađeni su prije crnogorskih napada 1711. godine, a zahvaljujući njima grad se odbranio pred naletima mletačke vojske i hajduka od 1714–1718. godine. Već sljedećeg ljeta, 1719. godine Osmanlije su iskopale tzv. hendek, koji su povezali sa rijekom Trebišnjicom, a na zapadnoj strani je postavljen pokretni most, koji se zvao "na čekme ćuprija". Mala utvrđenja bila su postavljena oko grada. U Policama je sagrađena prva džamija u Trebinju, ne zna se tačno kada ali se pretpostavlja u drugoj polovini XVII stoljeća. Džamija je bila je kratkog vijeka, jer su je zapalili uskoci krajem vijeka. Njihove čete su često napadale Trebinje i okolinu. Pljačka im je bila glavni motiv napada, pri čemu su ubijali i odvodili u ropstvo muslimansko stanovništvo. Jedne godine su napravili pravu klanicu u džamiji u Policama. Trebinje je bilo muslimanski grad koji je živio svoj istočni život.

Poslije 1878. godine Austro-Ugarska je dobila upravu nad Bosnom i Hercegovinom (okupaciju). Sve se promijenilo. Upravnik Trebinja Gjuro Babić je naredio da se sva muslimanska groblja koja su se nalazila izvan zidina grada uklone i da se na tim mjestima podignu parkovi. Tako je nastao Kalajev park, gdje su vakufski dućani i glavni park koji i danas postoji. Veliko groblje koje je postojalo na tom mjestu nestalo je netragom prije 1930. godine, kao i mezari koji su bili pored džamije u Policama i današnjom zgradom HET-a.

U dijelu grada koji se zove Bregovi (mada je teren potpuno ravan), Osman-paša Resulbegović je podigao konak, a onda ljetnikovac (tzv. londžu), i taj kompleks je nazvan Begova kuća. Potpuno se logičnim čini da je naziv Begovina (Begovi) evoluirao u Bregovi.

Raspored stanovništva

U povijesti su trebinjski muslimani bili organizirani u brojne džema'ate. Prije posljednjeg rata broj džema'ata sveden je na dva: jedan gradski sa prigradskim mjestima, a drugi na području šireg lokaliteta koji se naziva Župa. Ovi džema'ati su objedinjavali po nekoliko naselja sa džamijama i mesdžidima.

Od II svjetskog rata do posljednje srpsko-crnogorske agresije (1992–1995), u Trebinju su povremeno radile džamije: Sultan Ahmedova, Osman-paše Resulbegovića, džamije u Donjem Čičevu u Dživaru, u Pridvorcima, u Župi, mesdžid u Mostaćima, Kotezima, Lastvi i Skočigrmu, u Grančarevu i Zasadu. Utvrđeno je da je na popisu 1991. godine trebinjski kraj naseljavalo oko 5.500 Bošnjaka. Kao i u drugim krajevima Bosne i Hercegovine dobar broj je registriran kao članovi Islamske zajednice ali bez neke mogućnosti da aktivnije učestvuju u njenom radu, jer je to povlačilo mnogo teže konsekvence u društvu. Gradski džema'at je 1991. godine imao 724 muslimanska domaćinstva sa prigradskim naseljima: Pridvorci sa 40 domaćinstava, Gomiljani sa 6, Mostaći sa 28, Zasad sa 111, Dživar sa 21 domaćinstvom, u

Bihovu 52, Čičevo 44, Rasovac sa 33 domaćinstva i džema'at Župa – Korjenići sa naseljima Donje i Gornje Grančarevo sa 50 , Lastva sa 76 , Skočigrm sa 29 i Župa sa 44 domaćinstva. Prema (tadašnjem) glavnom imamu Huseinu Hodžiću neke porodice su povremeno živjele i u nekim drugim manjim mjestima, kao npr. Jasenu, Kotezima itd. Broj domaćinstava bio je od 1 do 5. Cijelo Trebinje danas je jedan džema'at sa samo 50 domaćinstava. U evidenciju Medžlisa Islamske zajednice Trebinje registrirano je 710 članova. Najčešće su to raseljeni Trebinjci na svih pet kontinenata. U sastav gradskog džema'at potpadale su džamije Sultan Ahmedova koja se nalazi desetak metara od sjedišta Medžlisa IZ Trebinje i Osman-pašina koja je pedesetak metara dalje.

Sve džamije, nažalost, nisu preživjele. Do II svjetskog rata značajan broj je porušen. Među njima je najzačanija džamija u Policama, koja se nalazila ispred današnjeg hotela Leotar. Ova džamija, kao što je naprijed rečeno, bila je kratkog života i sagrađena u drugoj polovini XVII stoljeća. Zna se da je smaknut cijeli džema'at za vrijeme bajramskih svečanosti na kraju tog nemirovnog stoljeća. Uskoci su poklali muslimane i bacali ih u Trebišnjicu, a mjesta zločina je jedne godine posjetio trebinjski imam Husein Hodžić i oživio uspomene na ove strašne događaje. Legenda kaže da je u grobu koji se nalazi ispred zida mihraba Sultan Ahmedove džamije sahranjen šehid koji je jedini uspio da pobjegne od svojih dželata iz džamiju u Policama gdje je izvršen stravičan pokolj. Preplivao je Trebišnjicu, a kada je stigao pred džamiju srušio se mrtav. Navodno, tu mu je grob. Kada već govorim o Carevoj džamiji (Sultan Ahmedovoj) treba reći da je ona obnovljena devet godina poslije Osman-pašine. Obje džamije se nalaze u

Vjerski život danas se odvija uglavnom nesmetano. Džuma u Osman-pašinoj džamiji

Pijaca u Trebinju 1931. godine.
(Izvor Faruk Tičić)

strogom centru starog osmanskog grada (Kastel) i udaljene su 70-tak metara jedna od druge. Džamije su na desnoj obali Trebišnjice i unijete su u privremenu listu nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine.

Niska u đerdanu – Sultan Ahmedova/Careva džamija

Trebinje je debelim zidinama utvrđeno za vrijeme Osman-paše Resulbegovića i postojeću fizinomiju je zadržalo sve do početka raspada Jugoslavije kada su Srbi krenuli u zaokruživanje svog "životnog prostora". Sve što je mirisalo na tursku ostavštinu sravljeno je sa zemljom. Prema tome na udaru su se odmah našle dvije džamije iz tog perioda − Osman-pašina džamija i Sultan Ahmedova (Careva). Osman-paša Resulbegović je podigao još tabiju, divanhanu i hendesku kulu, konak, mekteb, medresu, musafirhanu i sahat kulu, uz nekoliko dućana i stambenih objekata. Sultan Ahmedova (Careva), a neki je zovu Stara (Atik) džamija, upisana je u katastarsku česticu 2053. Ova džamija ima predvorje i minijaturno groblje od tri mezara uz samu bogomolju, površina joj je 188 m^2. Napravljena je u obliku kvadrata, malih je proporcija sa munarom visokom 11 metara. Spominju se trojica imama ove džamije:

Sultan Ahmedova džamija, nekada

Careva džamija je srušena nakon 273 godine. Njena obnova počela je 2011. godine

Omer ef. sin Sulejman Halifin, hafiz Smail ef. i hafiz Zulfikar ef. Sadović. Ona je po godini utemeljenja bila starija od Osman-pašine bogomolje. Na šerefi munare je uklesana godina izgradnje. Ne treba zaboraviti da je Hadži Ibrahim Kurtović napravio česmu pred džamijom 1847. godine, a vodu je doveo iz Trebišnjice Džamija je podigao Osman-paša Resulbegović 1132. hidžretske godine, odnosno 1719. po miladu. Izgrađena je u čast sultana Ahmeda III, koji je vladao od 1703. do 1730. i zbog toga se još zove Careva džamija. Zna se da su ovaj islamski spomenik gradili dubrovački majstori. Zapravo ona je sazidana iz nužde, jer su uskoci i hajduci prije toga napali i zapalili dotad jedinu džamiju u Policama. Ne zna se da li je ova džamija građena novim ili kamenom donijetim sa stare porušene džamije u Policama. Ovu dilemu iznio je Mustafa Busuladžić u Gajretovom kalendaru iz 1938. godine. Trebinjski kadija u jednom hudžetu piše da ova džamija nema vakufa, pa je iz tog razloga određena plata iz državne blagajne (iz prihoda carine) za Omeru ef. sina Sulejmana Halife u godišnjem iznosu od 21,5 groša i 50 rijala. Careva džamija je radila do 1918. godine, a izdržavala se iz prihoda nekretnina koje je za te svrhe zavještao Osman-paša Resulbegović. Prije njenog definitivnog uklanjanja tokom posljednje agresije na Bosnu i Hercegovinu, Sultan Ahmedova džamija je rekonstruirana 1988. godine. U doba socijalizma vlasti su joj dodijelile ulogu skladišta umjetnog đubriva, a kasnije i pšenice.

No uprkos svemu ostala je upečatljivo sjećanje svih Trebinjaca. Njen rad je obnovljen pred agresiju i u njoj je organizirana mektebska pouka. Neposredno prije ratnih događaja oštećen joj je krov, munara, sofe i unutrašnjost, a na munaru je izvješena srpska zastava. Sve ovo nije bilo dovoljno pa su je pristalice tadašnjeg srpskog gradonačelnika Božidara Vučurevića

Careva džamija blista nakon 2014. starim sjajem

Trebinje

dokusurili u julu 1992. godine. Istovremeno su minirane džamije u Lastvi, Dživaru–Donje Čičevo, u Župi i Mostaćima. Careva džamija je oštećena eksplozivnim sredstvima koje su podmetali teroristi iz SDS[39]. Desetak godina nakon rata ovo mjesto "urbicida" još je bilo ograđeno, a metalnu ogradu je postavio tadašnji glavni imam Husein ef. Hodžić. Nakon izgradnje Osman-pašine džamije došlo je na red Sultan Ahmedovo zdanje. Obnova potpuno porušene džamije izvedena je istim materijalom i istim načinom gradnje, a pokrivena je kamenim pločama. Novo zidanje Careva džamije započeto je 29. 11. 2011. obrednim klanjem kurbana i postavljanjem kamena temeljca. Obnova džamije je započelo skoro 300 godina nakon njenog uzdignuća. Alem na munari je postavio 7. decembra 2013. predsjednik Medžlisa Islamske zajednice u Trebinju r. Mustafa Fetahagić zajedno sa tadašnjim imamom Huseinom ef. Hodžićem. Džamiju su obnavljali radnici G. P. Bišina, a njenu obnovu je precizirao Mežlis Islamske zajednice sredinom 2009. godine. Nakon rušenja i njene obnove džamija je ponovo otvorena za vjersku službu 3. 8. 2014. godine. Prilikom ponovog obnavljana pronađen je prag prvobitne džamije koji se danas čuva u samom objektu koji je omeđen staklom.

[39] SDS, Srpska demokratska stranka, nacionalistička stranka koju je osnovao ratni zločinac Radovan Karadžić, koji je u međuvremenu 2019. godine osuđen pred Međunarodnim sudom u Hagu na doživotnu robiju.

Unutrašnjost Careve džamije

Svjetlo islama i zraci mediterana u Osman-pašinoj džamiji

Od trebinjskih džamija prva je obnovljena Osman-pašina. Obnova je pokušana 5. maja 2001. uz orgijanje srpskih nacionalista (četnika) tako da su demonstrantima davali kuraži u njivom horskom protestu.

Prednjačili su četnici koji se nisu ni skrivali. Nosili su crne i srpske zastave, ali i kokarde. Naravno da se sjećam tog užasnog događaja. Kao savjetnik i šef kabineta tadašnjeg člana Predsjedništva BiH Beriza Belkića ispratio sam ujutro Predsjednika koji se zaputio na svečanost u Trebinje. Ali poslije par sati Belkić mi je javio vijesti o neredima u Trebinju koje su organizirali velikosrpski šovinisti s ciljem onemogućavanja svečanosti. To su nažalost i postigli.

Osim člana Predsjedništva BiH ovom događaju je prisustvovao i Karlo Filipović, zamjenik specijalnog predstavnika generalnog sekretara UN-a Julian Harston, njemački ambasador u BiH Hans Jochen Peters, ambasador Colin Munro, šef OHR-ovog regionalnog ureda Jug i ambasadorica Valerie Sluijter (Holandija), šef Radne grupe za povratak i obnovu. Specijalni izaslanik Ureda visokog predstavnika u Trebinju Daniel Ruiz (kojeg su muslimani Trebinja

Osman-pašina džamija biser osmanske arhitekture

[40] https://bs.wikipedia.org/wiki/Ahmed_III

[41] Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića

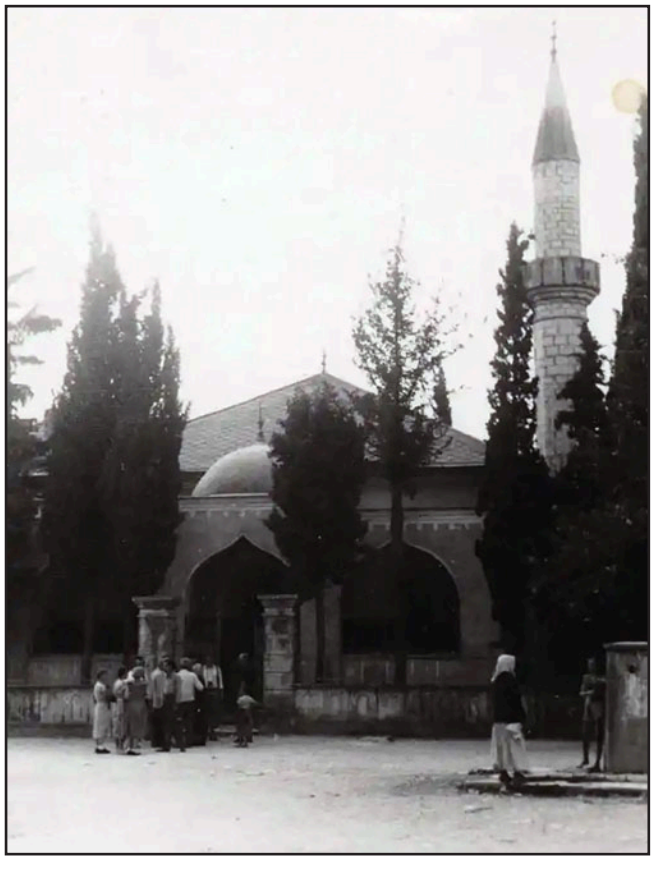
Sultan Ahmed III[40]

Četnici iz Trebinja su prekinuli polaganje kamena temeljca 2001. Sceenshot[41]

▲42 Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića

jako voljeli), povrijeđen je za vrijeme orgijanja srpskih nacionalista, a svečana ceremonija je odgođena. Visoki predstavnik Wolfgang Petritsch je rekao da je "užasnut činjenicom da ni pet godina nakon rata, tolerancija i poštivanje različitih vjera u Bosni i Hercegovini još uvijek nisu postali normalna pojava" i da je takva manifestacija neciviliziranog i brutalnog ponašanja potpuno neprihvatljiva i sramna za Republiku srpsku. Ipak, četiri godine nakon nemilih i sramotnih događaja obnovoljena je i otvorena džamija Osman-paše Resulbegovića 10. jula 2005. godine. Pozvan sam sa suprugom od strane organizatora da prisustvujem svečanom proklanjavanju džamije. Sjedio sam među zvanicama na trijemu Osman-pašine džamije i naravno nikada neću zaboraviti taj dan. Potpuno drugačija atmosfera vladala je između Islamske zajednice i Srpske pravoslavne crkve. Sada to više nije nalikovalo onom danu od prije četiri godine. Zamjenik reisu-l-uleme Ismet ef. Spahić je uputio poruku da je "najteže čovjeka obnoviti, da opet bude čovjek". Osman-pašina džamija u Trebinju spada među tri islamska sakralna objekta koja su izgrađena u starom gradu, Kastelu. Građena je u ime sultana, a njeno oblikovanje je bilo povjereno dubrovačkim majstorima. Vjerovatno zbog toga Osman-pašina džamija, ako se poredi sa ostalim sakralnim objektima u Bosni i Hercegovini, izgleda neobično i tu se vidi uticaj mediteranske kulture. Graditelji su ostavili svoj pečat. Džamija se nalazi nedaleko od gradske kapije, tzv. Hadžihasanovića kule. Izgrađena je 1726. godine, a Osman-paša Resulbegović je u njenoj blizini podigao prve prosvjetne ustanove u Trebinju. Legenda kruži, a prije će biti da je istina, kako je Osman-paša Resulbegović optužen od sultanske vlasti u Istanbulu da je sagradio ljepšu džamiju od Careve (o kojoj je bilo riječi). Sultan Ahmed III je izdao ferman kojim je osudio na smrt Osman-pašu Resulbegovića zajedno sa njegovih devet sinova. Osmanu je navodno pošlo za rukom da spasi potomstvo od pogubljenja, ali nije mogao učiniti ništa za sebe, pa je 1729. godine umoren.

Osman-pašina džamija u prošlosti

Unutrašnjost Osman-pašine džamije u Trebinju▲42

U prošlosti je Osman-pašina džamija više puta popravljana a predzadnji put 1912. godine. I prije rata bila je kulturni spomenik pod zaštitom države. Krajem osamdesetih godina, pred agresiju na Republiku Bosnu i Hercegovinu, počele su provokacije nacionalista. Pred vratima džamije su srpski šovinisti objesili zaklanu svinju što je izazvalo broje negativne reakcije u cijeloj tadašnjoj Jugoslaviji. Ovo je bio uvod u ratne događaje u Bosni i Hercegovini. Osman-pašina džamija je do temelja porušena od strane JNA i vojske Rs-a. Specijalci Rs su je zapalili uoči pravoslavnog praznika Svetog Save 27. 01. 1993. a ostatke džamije porušili i odvezli na deponiju smeća u aprilu iste godine. Osman-pašina džamija je obnovljena i svečano otvorena 10. 7. 2005. godine.

Džamija je zidana od tesanog kamena. Krov je na četiri vode i pokriven je pločom. Munara je oktogonalnog tipa, visoka 16 metara. Osman-pašina džamija se smatra jednom od najprostranijih džamija u Hercegovini. Imamsku dužnost u ovoj džamiji vršili su: Osman ef. Ibrahim-ef. sin Omera Halife, Salih ef. i hafiz Ibrahim ef. Pervanagić, Salih ef. Zubčević, Osman ef. Zupčević, Jusuf ef. Fetahagić, hafiz Mustafa ef. Buturović, hafiz Hasan ef. Babović, Mustafa ef. Sušić, Ibrahim ef. Džananović, Ahmed ef. Avdagić. Ismet ef. Bušatlić, Esad ef. Spahić, Ahmed ef. Mehmedović, Abdulah ef. Hodžić, Šefik ef. Čavčić i poslijeratni imami Husein ef. Hodžić, Ishak ef. Bećar, Sadet ef. Bilalić, Ilham Puce, Sadmir Mustafić i (trenutno) hfz. Sadik ef. Fazlagić. Pred agresiju na BiH u Medžlisu IZ Trebinje bila je aktivno uposlena i Šahza hanuma Čavčić. Ona je vjerovatno bila jedina muallima koji je ovaj posao radila kao stalni uposlenik u Trebinju. Nakon obnove Osman-pašinu džamiju je odslikao Timur Trako. Stil je nepoznat. Ima elemenata iz narodne umjetnosti, jer sadrži oblike voluta sa stećaka.

Mostaći i tradicija

U dijelu grada Trebinja koji se naziva Mostaći nalazi se vrlo lijepa mala džamija. Od Zasada su Mostaći udaljeni oko 2 km i smješteni uz cestu koja vodi ka Ljubinju i Stocu. Ona je građena od tesanog kamena i vanjski izgled objekta nalikuje mesdžidu u Zasadu. Džamija i mesdžid se vide golim okom. Pokrivena je četverostrešnim krovom. Ima valjkastu munaru koja je karakteristična za džamije istočne Hercegovine. Smještena je u Mostaćima u Fetahagića mahali. Natpisu na tarihu koji se nalazio iznad ulaza u džamiju i jedan dokument trebinjskog kadije svjedoče da su ovaj islamski objekt podigli mještani Mostaća 1866. godine. Uz nju je u isto vrijeme izgrađen mekteb, a 1970. i gasulhana. U sarajevskom Beharu iz 1906. godine (broj: 7) je napisano da u Mostaćima i Zasadu egzistiraju džamije sa mektebima i da imami besplatno podučavaju djecu, jer su ovi krajevi siromašni. Džamija je upisana u gr.ul.k.o. Mostaći broj 234-1, katastarska čestica 2/42 i da se prostire na površini od 82 m². Kao i sve džamije u Trebinju i okolini ona je sravljene sa zemljom od strane radikalnih Srba u agresiji na BiH (1992–1995). Džamiju je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika na sjednici održanoj 5. decembra 2018. godine u sastavu predsjednik Amir Pašić, članovi Goran

▲43 Sve fotografije, Izvor ArhivAdamira Jerkovića

Munara Osman-pašine džamije (Izvor Arhiv A. Jerkovića)▲43

Milojević i Radoje Vidović, proglasila nacionalnim spomenikom BiH, br. 07.5-2.3-37/18-21, Službeni glasnik 88/18. Nalazi se u Fetahagića mahali, stotinjak metara ispod ceste, preko puta kuće r. Mustafe Fetahagića. Dom Fetahagića je veoma lijepo uređen. Uz kuću je povelika zgrada u kojoj je nekada bio han i ahar. U bašti se nalazila kamena ploča zvana "*namaz-taš",* dimenzija 130x75x20 cm. Po predanju postavili su je efendije iz porodice Fetahagića, Salih i Jusuf. Ovu kamenu ploču koja je imala oblik postećije i bila okrenuta zašiljenim dijelom prema Kibli, pa kada su radili u bašči koristili su je za obavljanje namaza. Namaztaš je bio sa gornje strane malo obrađen. Nakon što se porodica Fetahagić vratila iz posljednjeg progonstva (Danska) 2005. godine uočili su da je zub vremena učinio svoje. Ploča se razmrvila pa je prema kazivanju Hanife Fetahagić, (udovica r. Mustafe), uklonjena sa tog dijela bašče. U njoj je Sakib Fetahagić, brat Mustafin, priča mi Hanifa avgusta 2023., dobio porodičnu dozvolu da podigne kuću. Ona ne bi ugrožavalu "namaztaš" i da je ostao na tom mjestu. Kada je Mustafa vidio stanje namaztaša i kada je uklonio njegove tragove, ugledao je u neposrednoj blizini svoje kuće kod nekog lokalnog Srbina ploču koja je nalikovala prethodnoj. Zamolio ga je za ovaj kamen. Komšija se saglasio, pa je Mustafa Fetahagić traktorom izvukao "novi namaz-taš" i postavio ga u blizini prethodnog. Eto, to je priča o ovom porodičnom blagu koji je krasilo bašču Fetahagića i koji nisu dozvolili da zamre priča o njemu. Neposredno pred agresiju započela je izgradnja munare koja je bila ozidana do šerefe. Međutim, džamiju i prateće objekte su porušili Srbi u velikoj nacionalističkoj srpsko-crnogorskoj euforiji 1992. godine. Kako materijal sa porušene džamije nije bio premješten na drugu lokaciju, kao što su to činili na drugim mjestima Bosne i Hercegovine, isti je mogao biti ponovo upotrijebljen za njenu obnovu. Sredstvima Trebinjaca ona je obnovljena na temeljima stare džamije, a korišćeni su i preostali dijelovi zidova. Svečano je otvorena 15. 7. 2007. godine. Džamija u Mostaćima nema stalnog imama, povremeno se otvara u mjesecu ramazana. Posjeduje značajnu historijsku,

Fetahagića mahala u Mostaćima

društvenu, dokumentarnu i ambijentalnu vrijednost. Predstavlja primjer manjih jednoprostornih džamija pod šatorastim krovom, sa unutrašnjom drvenom kupolom i valjkastom munarom, karakterističnom za džamije istočne Hercegovine. Kao i kod drugih objekata koji su obnavljani, primjećena su znatna oštećenja (slabija izolacija i kamene ploče) na krovu i u samoj unutrašnjosti.

Spominjao sam porodicu Fetahagić koji predstavljaju stare izdanke iz istorije Mostaća. Zna se za njih da imaju porijeklo od izvjesnog Abdulfetaha, koji je bio zet simbola Trebinja, Osman-paše Resulbegovića. Predanja kažu da su Osman Zubac i Jusuf-aga Fetahagić krajem XVIII vijeka naplaćivali taksu, koja se zvala badž, na klancima dubrovačke skele (vidi poglavlje Hronika jednog vremena, Skele).

Prema porodičnom kazivanju tri brata, kojima pominjem imena Dizdar, Serdar i Fetah, došli su iz Anadolije u Herceg-Novi. Prema njihovim imenima nastali su Dizdarevići, Serdarevići i Fetahagići. Ovde se živjelo i umiralo o čemu svjedoče mezari niže kuće Mustafe Fetahagića. U tom mezarju su ukopani, samo ću pomenuti neka imena: Suljaga, Ibrahim, Salih sa svojom hafizom. Zna se porodično stablo Suljagino, koji je imao trojicu potomaka, svi efendije: hafiz Salih, Jusuf i Muhamed. Oni su nastavljali tradiciju u Mostaćima, a Jusuf je do 1921. bio hodža u Trebinju, dok je sin Muhamed obavljao imamsku dužnost u Istanbulu. U porodičnom mezarju je ukopan Mustafa Fetahagić, koji je nakon agresije na Bosnu i Hercegovinu obavljao dužnost predsjednika Medžlisa Islamske zajednice u Trebinju a za vrijeme njegovog mandata počela je izgradnja Džamije Adamir Jerković u Lastvi. Još da kažemo da su u Mostaćima živjeli: Cvijetići, Fetahagići, Hadžiahmetovići, Resulovići, Salihovići, Šabanagići i Više. Među njima su Šabanagići bili najstarija i najbogatija porodica. U Mostaćima su napravili najljepše građevine, a prema navodima žitelja ovdje su podignuta i dva hajr bunara koji su služili za okrepljenje naroda.

Stari most u Mostaćima

Gasulhana u Mostaćima je prekrivena crijepom

Hadžiahmetovića kule

U Dživaru zov starih vremena

Donje Čičevo se nalazi pet kilometara južno od Trebinja. Raseljeni muslimani iz Risna i Herceg-Novog sagradili su Dživar džamiju pod brdom Strač između 1684. i 1687. godine. Prije konačnog iseljavanja iz primorskih krajeva oni su preko ljeta boravili u Dživaru[44] i tu su podigli svoje porodične kuće i džamiju. Kako nema pisanih tragova o izgradnji Dživar džamije, pretpostavke su da je podignuta prije pada Herceg-Novog u ruke Mletaka 1687. iz kojeg su protjerane muslimanske porodice. Negdje se opet pominje da je džamija u Donjem Čičevu podignuta 1512. godine. No to nije pouzdan podatak, ali se zna da za svoje postojanje duguje porodicama Bešović, Kurtagić i Busuladžić. Ovo su bile prve muslimanske porodice na prostoru Dživara. Najstariji pisani dokument je ufakufljeni pisani Kur'an.

Najprije je to bila jednoprostorna građevina, samo sa molitvenim prostorom u kojem se nalazi mihrab i minber. Ova džamija ima centralni molitveni prostor, ulazni prostor i kamenu valjkastu munaru. Ne postoji tačan podatak kada je dodat ulazni dio u objekat. Džamija je sagrađena od tesanog kamena i pokrivena je četverostrešnim krovom pod pločom, njena površina zajedno sa velikim mezaristanom koji se nalazi uz nju iznosi 15.500 $m^{2.}$ Džamija je upisana u gr.ul.k.o. br. 652/1 katastarska čestica 2350/1. Početkom XX vijeka džamija je proširena za 3, 84 m a njena visina podignuta za 60 centimetara. Uz desni zid joj je prigrađena kamena munara valjkastog oblika visoka 10 metara.

Džamija i mekteb u Dživaru

[44] DŽIVAR znači okolina naselja, predgrađe. Krvarinu nije plaćalo samo mjesto gde je krv pala, nego i sva okolna mjesta. (Arapski giwar od turske riječi: civar)

Šerefa joj je ograđena željeznom ogradom. Ovakav oblik munare predstavlja tipološku odrednicu džamija istočne Hercegovine. Ova džamija je imala najmanju munaru u Hercegovini, ali sada je to mjesto prepustila novopodignutoj munari *Džamije Adamir Jerković* u Lastvi, koja je morala imati malu munaru zbog težine, jer se izvija direktno iz krova džamije. Ispred džamije se nalazi "bajraktarska ploča" u koju bi pred odlazak na hadž u Mekku ili u vojne pohode dok traje svečanost bio poboden bajrak. Postoji pripovijest da je to bilo tako do okupacije naših krajeva od strane Austro-Ugarske. Uz džamiju je i mekteb koji je zajedno s njom uništen miniranjem od strane tzv. Vojske Rs 1993. godine.

Zna se da su ovdje posljednji imami bili Husein ef. Zupčević i hafiz Murat ef. Bešović.

Plata imamima je isplaćivana iz prihoda koje je ostvarivao vakuf ove džamije. U Proračunu vakufa za 1889. godinu prihod od dvije njive je iznosio 21 forintu i on je podmirivao platu lokalnog imama. Džamiji u Donjem Čičevu gravitiraju mjesta Bihovo, Premišlje, Rasovac i Zgonjevo. Od 1941. godine džamija nema stalnog imama. Zapisano je da su na području Dživara živjele sljedeće porodice: U Bihovima: Alijagići, Budalice, Busuladžići, Bijedići, Hadžovići i Spahovići. U Donjem Čičevu: Bešovići, Cvijetići, Durakovići, Erkočevići, Omeragići, Suplikarevići, Zulfikarevići i Zupčevići; U Rasovcu: Bešovići i Zupčevići; U Zgonjevu i Premišlju: Ćenanovići, Galijatovići i Durakovići. U džamiju sam dolazio više puta poslije rata, a posljednji put u avgustu 2023. godine Ona zajedno sa svojom okolinom na posjetioca djeluje magično. Nalazi se u fenomenalnom ambijentu, smještena u hladu drveća, a preko puta su gasulhana, mekteb i humke merhuma, pa Omeragića čatrnja. Nju je sagradio Hasan-aga Omeragić 1939. i u nju doveo vodu olukom sa krova mektebske zgrade. Tišina se skoro može rezati. Samo se čuje cvrkut ptica. Osjetite prirodu potpuno utišanu u ovom stoljetnom haremu.

Mekteb koji su obnovili Salih i Irza Zubčević

Sve je zapisano

Omeragića čatrnja

Dživar džamiju, mekteb i gasulhanu su srušili radikalni Srbi početkom 1993. godine tokom agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, a muslimane tog kraja protjerali sa viševijekovnih ognjišta.

Mekteb i gasulhana su sagrađeni poslije dolaska muslimana u trebinjski kraj iz Herceg-Novog na kraju XVII vijeka. Ne zna se ko ih je tada podigao. Dživar džamija je obnovljena i svečano otvorena 26. jula 2008. godine. Mekteb i gasulhanu su obnovili nakon rata Salih i Irza Zubčević sa svojim sinovima Hamidom i Muratom 2013/2014. godine. Iako je situacija u društvu složena, nisam zabrinut. Postupci ovih ljudi ohrabruju i govore da će biti islama ovdje. Džamija sa grobljem je spomenik koji je posljednji stavljen pod zaštitu države, početkom marta 2019. godine. Džamija je rehabilitirana na izvornoj lokaciji, uz ugradnju materijala koji je ostao nakon rušenja objekta.

Džamija je svečano otvorena 2008.

Historijske godove čuva džamija u Pridvorcima

Četiri kilometra južno od Trebinja, u plodnom kraju kroz koji protiče jedan krak Trebišnjice nalaze se Pridvorci. Džema'atu su pripadali i žitelji Gomiljana. Prema Vladislavu Skariću ovdje na brdu Hum, koje se nalazi iznad Pridvoraca, Osman-paša Resulbegović je izgradio tvrđavu između 1716. i 1718. godine, a o njenom postojanju danas nema tragova. Ovdje se danas nalaze džamija, gasulhana, lijepo uređeno groblje i ruševine objekata nekih uglednih porodica.

Groblje je veoma lijepo uređeno, a većina nišana su novijeg datuma. Istina postoji nekoliko nadgrobnih spomenika koji su postavljeni u XIX vijeku: nišani hadži Ali-Bega Ćatovića, koji je preselio na drugi svijet 1867. godine, Devlije Kočo (1867) i mezar hadži Mahmuda ef. Ćatovića koji je ukopan 1938. godine, a merhum je bio mutevelija vakufa u Pridvorcima. Iz Proračuna vakufa za 1913. godinu saznajemo da je vakuf džamije u Pridvorcima imao u svom posjedu trgovinu/dućan u Trebinju, zatim vinograd i groblje, koji su te godine pribavili 496 kruna prihoda, što je bilo dovoljno za isplatu imamske plate koja je u do vrijeme iznosila 438 kruna. Džamija u Pridvorcima je izgrađena 1804. godine od tesanog kamena

Ljepota pridvoračke džamije

i sa četverostrešnim krovom pod pločom, prigrađena joj je munara na desnoj strani, visoka oko 15 metara i upisana je u gr. ul. k.o. Pridvorci br. 300-1. Ona se prostire na površini od 148 m². Na ploči koja je uklesana desno od vrata piše na arapskom jeziku (teško čitljivo) da su podizanje džamije iznudile potrebe i da je ona sagrađena dobrovljnim prilozima džematlija. Iznad napisa je islamsko očitovanje Kelime i Šehadeta. Provobitne vakufske porodice bile su: Bračković, Bučuk, Ćatović, Gatačkić, Hadžihasanović i Viđen. Sredinom XX vijeka u munaru je udario grom i napravio veliku štetu. Džematlije su nakon toga obnovili munaru i krov džamije. Od 1941. godine ova džamija nema stalnog imama, a posljednji je bio Muhamed ef. Nukić. Džamiju su srušili srpski nacionalisti 1992. godine kada nije pošteđena niti jedna džamija i islamski objekat u Trebinju i okolini. Obnovljena je 2011. godine, a 2017. godine u njenom dvorištu uvakufio je hajr česmu Murat A. Bučuk. Prema zapisima H. Hasandedića na ovom prostoru je postojala "jedna impozantna građevina, poznata pod imenom Hadžihasanovićeva kula, koja je svjedočila o bogatstvu pomenute porodice. Nedaleko od nje ova porodica je sagradila kulu na sprat, poznatiju kao "londža" i tu je svojevremeno stanovala njihova posluge. Od kule sada ni traga. Spominje se da su Hadžihasanovići imali i han i ahar u Pridvorcima, a da su objekti promijenili vlasnike. S. Delić piše da su Hadžihasanovići kada su došli iz Herceg-Novog u Pridvorce sagradili tabiju i kulu u Trebinju u kojoj su stalno boravili osmanski vojnici. Na području Pridvoraca je za vrijeme turskog vakta izgrađeno nekoliko kola /dolaba za natapanje zemljišta, ali se ona nisu zadržala, jer su uništena regulacijom Trebišnjice, osim Ćatovića kola. Od istog autora saznajemo da su na području Pridvoraca živjele porodice: Bračković, Bučuk, Ćatović, Gatačkić, Hadžihasanović, Hadimešić, Mujčinagić, Fajčihašić i Viđen, a da su izumrle porodice Mučići i Nevesinjci. U Gomiljanima: Hadžiahmetovići, Hadžismailovići, Koče, Malkoč i Viđen i da su tu postojale kule Koča i Viđena.

Trebinjskig kraj

Pitomina mesdžida u Zasadu

Uz cestu koja vodi iz Trebinja u Popovo polje nalazi se Zasad. Ovo mjesto danas je predgrađe Trebinja. Njegove kuće graniče sa trebinjskom periferijom. U mahali Obalina od vjerskih objekata nalaze se mesdžid, mekteb i gasulhana. U prošlosti je više puta rušen i obnavljan a posljednji put je u potpunosti uništen 1993. godine. Medžlis Islamske zajednici Trebinje otpočeo je 2009. godine obnovu mesdžida koji je prvobitno izgrađen 1867. godine a sagradili su ga muslimani ovog kraja vlastitim sredstvima. Izgrađen je od tesanog kamena i pokriven četverostrešnim krovom pod pločom. Uz mesdžid je sagrađen mekteb, a 1894. i gasulhana. Od 1941. godine mesdžid u Zasadu nema stalnog imama.

U blizini Mostaća nalazi se mesdžid u Zasadu

Prkos džamije u Župi

Dva puta su džematlije sa područja Župe pravili džamiju. Prema historijskim izvorima prva džamija je sagrađena je za vrijeme vladavine sultana Ahmeda I. On je vladao od 1603. do 1617. godine. Saznanje ove činjenice dugujemo jednom beratu od 6. 9. 1867. (7.džumade 1284, po hidžri) kojim je za imama i hatiba džamije u Župi postavljen Ibrahim Halifa. Stara Župa Vrm je oblast istočno od Trebinja, graniči sa Zupcima i općinama Nikšić (Crna Gora) i Bileća.

Na čelu ove župe bilo je pleme Korjenića u XIV vijeku, pa se po njima od tada počelo zvati Korjenići. Na jednoj zaravni izgrađena je prva džamija u Župi, desetak metara niže od današnje džamije. Podignuta je navodno početkom XVI vijeka i jedna je od najstarijih u trebinjskom kraju. Džamija je građena od tesanog kamena, dimenzija 10x10x5 metara, bila je pokrivena četverostrešnim krovom pod pločom i imala je kamenu munaru. Pet puta je gorjela i bila rušena. Stalno je obnavljana od raznih vakifa i džemata. Prvi put stradala je od uskoka u vrijeme morejskog rata s Mlečanima[46]. Drugi put za «moskovskih godina» 1807. godine (rusko-turski rat), a obnovio ju je desetak godina kasnije Hamzaga Begović. Treći put je srušena za vrijeme bitke na Grahovu 1858. godine, četvrti početkom Prvog svjetskog rata 1914. godine, a peti put u posljednjoj srpsko-crnogorskoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine. Kada je prvi put srušena munara i izgorjela džamija uništeno je i turbe koje je podignuto od bračnog para što je sagradio ove vjerske objekte. Poslije bitke na Grahovu i za vrijeme austrougarske vladavine ova džamija je renovirana, izmijenjen joj je krov a proširena su vrata i prozori. Ona je ponovno bila na udaru 1962. godine kada je potpuno srušena u vrijeme kopanja temelja za branu hidrocentrale u Grančarevu. Zbog podizanja vodostaja Trebišnjice željeznička pruga Lastva – Bileća se morala premjestiti naviše. Nova trasa pruge išla je, zamislite, tačno preko munare, pa su je tadašnje vlasti srušile. Vrijednost džamije je procjenjena na 2.500.000 dinara. Upotrijebljen je dio materijala iz stare objekta. Nova džamija je dovršena u neposrednoj blizi porušenog islamskog vjerskog objekta. Džamija u Župi je otvorena 20. 9. 1964. Uskotračna pruga je ukinuta brzo nakon toga, 1967. godine. Imami ove džamije bili su od 1867. Ibrahim Halifa, zatim je 40 godina imamsku dužnost vršio Omer ef. Bilalović, za njim Nazif ef. Muzaferija, hafiz Husein ef. Zupčević, Ćamil ef. Hadžiahmetović i dvojica imama iz Bosne − Kasim ef. Kaknjo i Ćamil ef. Ajdinović. Kao većina džamija u trebinjskom kraju ni ova nema stalnog imama još od 1941. godine.

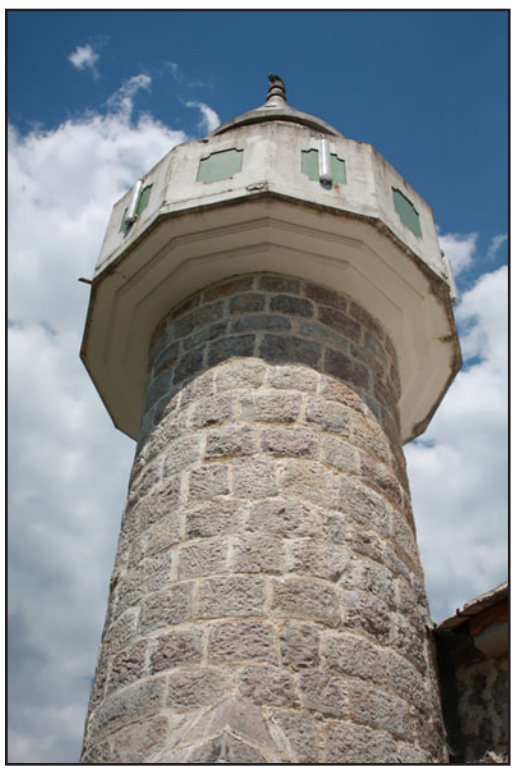
[45] https://www.wikiwand.com/sh/Ahmed_I

[46] Morejski rat (talijanski: La guerra di Morea) poznat je i kao Sedmi tursko-mletački rat. Ovaj sukob odvijao se između 1684–1699. godine i bio je dio jednog većeg ratnog sukoba poznatog kao Veliki turski rat. On se vodio između Presvijetle Republike i Otomanskog Carstva. Ratne operacije vodile su se od Dalmacije do Egejskog mora a glavne bitke odigrale su se na Peloponezu (Moreji) poluotoku u južnoj Grčkoj.

Mlečani su tim ratom željeli nadoknaditi gubitak Krita (Kandije) u tek završenom Kandijskom ratu, dok je Osmansko Carstvo bilo zauzeto ratnim sukobima na svojim sjevernim granicima prema Austriji i tako spriječeni da se posvete ratu s Mlečanima. Morejski rat je bio jedini veći osmansko-mletački sukob u kojem su Mlečani zauzeli neku veću teritoriju. Ali ova mletačka ekspanzija nije dugo trajala, jer su Mleci svoje morejske posjede izgubili u vrijeme Osmansko-mletačkog rata 1715. godine.

Sultan Ahmed I[45]

Mala munara ukras je džamije

Župa, najstarija džamija u Korjenićima

Grančarevo pamti povijesnu istinu

U nahiji Korjenići je Grančarevo udaljeno od Lastve 3, a od Trebinja 15 km. Krajem XIX vijeka u Gornjem i Donjem Grančarevu su bili nastanjeni samo muslimani, a prema tvrdnjama Leontije Nikolića u knjizi *Srpske starine u Korjenićima u Hercegovini* u br. 23 (1898.) stoji da je ovdje bilo 27 muslimanskih kuća. Džamija se nalazi u Gornjem Grančarevu u blizini Broda, nedaleko od desne obale Trebišnjice, odnosno akumulacionog jezera. Šum vode jasno se čuje. Ambijentalno prekrasan prostor. Ne zna se tačno kada je sazidan mesdžid u Grančarevu. Uz njeg se spominje i mekteb, ali to je bilo prije 1820. godine. Zna se da je inicijativu za gradnju dao Omer-baša Duraković, koji je bio sin Mehmedov. On je mobilizirao narod u kraju pa je tako radnom snagom tamošnjih džematlija bila sazidana ova džamija.

Vjernici iz Grančareva su svakog petka i bajramima išli u džamiju u Župu gdje su obavljali propisane molitve. Od rahmetli oca Hasana čuo sam da je glavni razlog za gradnju džamije u Grančarevu bio jedan ružan događaj u Župi kada su nakon svađe između dvije porodice pale i žrtve. Odlučeno je da se u Korjenićima, kojima je pripadalo i Grančarevo, naprave 4 džemata: Lastva, Skočigrm, Župa i Lastva. Od tada su ova bliska sela imala svoje džamije.

Ovo područje je inače politički veoma trusno, što pokazuju i događaji od austrougarske okupacije (1878) kada je mesdžid porušen. Ovaj vjerski objekat je srušen i u Prvom (1914.) i u Drugom svjetskom ratu (1941.). Posljednje rušenje se dogodilo 1992. godine. Srušili su ga naoružani srpsko-crnogorski radikali. Vjerovali su se da će ovo ponovo natjerati muslimane da napuste svoju rodnu grudu. Mesdžid je miniran i od njega je ostala samo gomila kamenja. Srpska vojska je tako izvršila i urbicid. Nakon toga mještani su se počeli vraćali istina u nevelikom broju, ali odlučni da izgrade porušeno i da ostanu na svome. Mesdžid je obnovljen 2010, a obnova je započela 2007. godine. Kako je krov dotrajao odlučeno je da se postavi crijep, što je i učinjeno početkom 2024.godine. Prostor je ograđen, a ogradu je poklonio Safet Hadžimahović.

U srcu prirode smjestio se mesdžid u Gornjem Grančarevu

Stanovništvo

Sastav stanovništva – naselje Gornje Grančarevo				
	2013.[2]	1991.	1981.[3]	1971.[4]
Osoba	29 (100,0%)	112 (100,0%)	184 (100,0%)	266 (100,0%)
Srbi	20 (68,97%)	8 (7,143%)	4 (2,174%)	9 (3,383%)
Bošnjaci	8 (27,59%)	103 (91,96%)[1]	177 (96,20%)[1]	256 (96,24%)[1]
Hrvati	1 (3,448%)	–	–	–
Ostali	–	1 (0,893%)	–	–
Jugoslaveni	–	–	3 (1,630%)	1 (0,376%)

Stanovništvo Gornjeg Grančareva

Mesdžid koji se odupire nasilju

Nije to jedini primjer darovanja mesdžida. Polovinom septembra 2021. promijenjeni su prozori i ulazna vrata zašto su zaslužni Sejo i Ramiza Ćerimagić i Nerminka i Smajo Hodžić, koji su ovo uvakufili na ime Muhibije i Muhibe Ćerimagić.

Mesdžid je mala građevina skromnih dimenzija, koji nema svoje munare, a podignut je od lomljenog kamena.

Imamsku dužnost vršili su Salih ef. Duraković, sin Omer-bašin koji je bio poznat kao Dugački hodža i Softa, Ahmed Halifa, sin Alijin, Smail ef. i bratić Rašid ef, sin Smailov, Sulejman ef. Duraković (1919–1941), Jusuf ef. Duraković (1946–1966), od 1966. Ibrahim ef. Džananović, Ismet ef. Bušatlić, Ahmed ef. Mehmedović, Nurko ef. Karaman i Abdulah ef. Hodžić, a ponekad i Rašid Salković.

Nakon džume namaza, Skočigrm, 21.11.1982.

Skočigrm, periferija Bosne i Hercegovine

Na samoj periferiji Bosne i Hercegovine uz granicu sa Republikom Crnom Gorom smješteno je selo Skočigrm na brdu Visočnik. Jezički je ispravan naziv Škočigrm, ali većina stanovnika trebinjskog kraja izgovara ovo kao "Skoćigrm", a u izgovoru čuje Skođigrm.

Susjedna Lastva je udaljena svega 6 kilometara, dok je odatle crnogorsko Grahovo na svega 11 kilometara. Na Skočigrmu se nalazi obnovljena džamija, u stvari mesdžid, zatim mezarluk, ruševine mekteba i triju kula. Džamija je na lokalitetu Blatine, a poznato je da je podignuta nešto iza džamije u Lastvi, oko 1820. godine. Ovo je mala građevina. Njene dimenzije su nepunih 8x8 metara, "bez munare i ikakvih arhitekturnih vrijednosti, zidana od pritesanog kamena." Sa četvorostrešnim krovom sagradile su je džematlije. Iz jednog berata od 6. septembra 1867. saznajemo da u Skočigrmu, koji se nalazi u nahiji Korjenići u trebinjskom

kadiluku, postoji džamija i mekteb koji nemaju nikakvog vakufa. Određeno je svojevremeno bilo da se njenom imamu i hatibu iz državne blagajne, iz prihoda trebinjskog kadiluka, daje sto groša mjesečno. Ovaj je berat izdat Zulfikaru Halifi, sinu Jahjovu od koga je traženo da radi na obnovi i učvršćivanju islama u Skočigrmu... Odmetnici (eškije) iz Crne Gore stalno su palili muslimanske kuće. Ovu džamiju kao i druge u Korjenićima − Lastvi, Grančarevu, Nudolu, Kolobuku, Ušću i Župi – rušili su svako malo uskoci i hajduci, ali su je džematlije vlastitim radom i sredstvima obnavljali.

Za vrijeme II svjetskog rata mesdžid na Skočigrmu je srušen i onda obnovljen 1982. godine, kada je klanjana prva poslijeratna džuma. Isto se desilo i u posljednjoj agresiji kada su je Srbi /Crnogorci potpuno uništili. Ovdje su se uporno branila ognjišta i rodna gruda. Nakon agresije na BiH svečano otvoren 7. 8. 2010. obnovljen mesdžid, koji je bio porušen u posljednjoj agresiji na Bosnu i Hercegovinu. Ovo je bila 8. džamija (mesdžid) koja je obnovljena na području trebinjske općine. U maju 2001. onemogućen je početak gradnje Osmanpašine i Ferhadije u Trebinju i Banja Luci vandalskim napadima na muslimane od strane podržavaoca četničke ideologije. Nastao je kraći zastoj. Čekalo se pune 4 godine na svečano otvorenje u Trebinju.

Za muslimane Trebinja posebno važna bila je 2010. godina kada je u nepunih mjesec dana, tačnije od 18. jula (Džamija Adamir Jerković) do 7. avgusta svečano otvoreno i osposobljeno 5 džamija od Lastve, Župe, Grnčareva, Zasada i Skočigrma. Nešto kasnije su svečano su primljene džamije Sultan Ahmedova (Careva) u centru Trebinja i u Pridvorcima (u pravcu Dubrovnika) koja je i najjužnija džamija u Bosni i Hercegovini. Bošnjaci su potvrdili da ne odustaju od Trebinja. Svečanim otvorenjima prisustvovali su mnogi ugledni gosti. Porodice

Početak obnove srušenog mesdžida na Skočigrmu

U brdima prema Skočigrmu. Priroda je predivna a put očajan

Stanovništvo

Sastav stanovništva – naselje Skočigrm				
	2013.[2]	1991.	1981.[3]	1971.[4]
Osoba	18 (100,0%)	146 (100,0%)	183 (100,0%)	201 (100,0%)
Bošnjaci	16 (88,89%)	128 (87,67%)[1]	160 (87,43%)[1]	161 (80,10%)[1]
Srbi	2 (11,11%)	14 (9,589%)	16 (8,743%)	22 (10,95%)
Ostali	–	3 (2,055%)	–	–
Jugoslaveni	–	1 (0,685%)	7 (3,825%)	11 (5,473%)
Crnogorci	–	–	–	7 (3,483%)

Stanovništvo Skočigrma

Barakovića, Bećirovića, Glavovića, Hadžimahovića, Kapetanovića, Mujačića i Šehović se dosasad nisu vratile u Skočigrm, kao ni druge. Na Skočigrmu je danas skoro sve porušeno. Vidjeli smo nekoliko obnovljenih kuća u kojima povremeno naši ljudi tokom godišnjih odmora borave. Oni su odavde protjerani tokom agresije. Jedino je korisna čatrnja sa izvorskom vodom, koja se nalazi tik iznad mesdžida. Ovdje su izvori fenomen. Na Skočigrmu je prava vazdušna banja do koje je veoma teško doći. Sa Trebinjem ga povezuje dotrajali uski asfaltni put, bolje reći kozja staza. Mesdžid na Skočigrmu, kao i većinu džamija u Trebinju, radila je firma "Arhitekt" iz Mostara. Po završetku gradnje izašli su na vidjelo graditeljski propusti, Osman-pašina džamija u Trebinju, "Adamir Jerković" u Lastvi, džamije u Župi i Ljubinju. Prioritetni zadaci u bili sanacije krovova koja je podrazumijevala skidanje ploče, zamjenu krovne konstrukcije, postavljanje hidroizolacije i stavljanje crijepa bili su prioritetni zadaci. Zahvaljujući solidarnosti džematlija u zemlji i inostranstvu ovaj problem je riješen.

Grobovi pričaju

Ambijentalan kraj do kojeg je teško doći

Zatiranje islama zaustavila je džamija u Ljubinju

U knjizi se na više mjesta pominje Ljubinje, izuzetno važno mjesto za život hercegovačkih muslimana. Ono je bilo centar kadiluka. Ljubinje se kao nahija spominje 1469. godine, a kao kadiluk 1529. godine. Pripadali su mu Trebinje i Stolac, a nekada i Nevesinje. Sve do II svjetskog rata Ljubinje je bilo čisto muslimansko mjesto. Prvi pravoslavni stanovnici su doselili ovdje tek 1946. godine. Iako nije u fizičkoj vezi sa Trebinjem, ipak ovom prilikom pišem i o Ljubinjskoj džamiji koja je doživjela istu sudbinu kao islamski objekti u Trebinju.

U svojoj historiji džamija Mustafe age Ljubinjca/Kizlaragina, tri puta je izgrađivana, a dva puta je rušena i dva puta je prekidan kontinuitet njenog postojanja. Sve sa namjerom da se zatre svaki trag njenog postojanja. Neprijatelji islama su se služili raznim sredstvima, npr. izmještanjima sa prvobitnog mjesta utemeljenja. Nikada, međutim, u tome nisu uspjeli. Sve do Drugog svjetskog rata ovdje su živjeli isključivo muslimani, da bi se danas Ljubinje pretvorilo u čisto pravoslavno/hrišćansko mjesto u koje su prvi doseljenici stigli 1946. godine. Džamija je utemeljena 1592. u centru Ljubinja, u mjestu Cernica. Džamija je bila komotna, sagrađena je od tesanog kamena.

Njena munara oktogonalnog izgleda bila je, također, od kamena, visoka petnaestak metara. Pregurala je vijekove, da bi u doba socijalizma 1947. godine doživjela svoj kraj. Te godine je džamija porušena, zajedno sa još dvije džamije, 4 mesdžida, 2 medrese, mektebom i tekijom i brojnim haremima. Ne zna se kada je nestala ploča sa tarihom (hronogram) koja je bila uzidana iznad ulaznih džamijskih vrata, da li 1947. godine ili za vrijeme II svjetskog rata. Na mjestu ovog teškog oskrnavljenja, na mjestu srušene džamije Mustafe age Ljubinjca, napravljen je Zadružni dom[47]. Na mjestu džamijskog harema sagrađen je hotel i drugi stambeno-poslovni objekti. Kroz samo središte harema prošao je put kroz centar grada. Na stalno traženje Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini nije odgovarano sve do 1986. godine kada je polije "čekanja" od 50-tak godine izgrađena nova džamija. Istina, ne na istom mjestu nego joj je promijenjena lokacija. Džamija je, nažalost, kratko trajala. Srpsko-crnogorskom agresijom na Bosnu i Hercegovinu ona je doživjela urbicid.

Još ćemo malo ostati u historiji.

Džamija Mustafe-age Ljubinjca je najpoznatija i svakako najstarija u Ljubinju. Ona ima i drugi naziv Kizlar-agina džamija. Uglavnom riječ je o istoj džamiji. Ako konsultujemo putopis Evlije Čelebije saznajemo da je vakifom ove džamije smatran Hadži Mustafa-aga kizlaraga sa dvora sultana Osmana II (1618–1622) kojeg lokalno stanovništvo smatra da je iz ovog kraja. Sve je ovo obavijeno legendom, jer ako se počne dublje"kopati" vidi se da je Hadži Mustafa-aga bio crni evnuh iz Afrike i da po logici stvari nije mogao biti Ljubinjac. Najvjerovatnije da je vakif džamije ustvari Kajiš Mustafa-aga (sin Mahmudov), koji je bio glavni bijeli evnuh, kapuaga, odnosno upravnik carskog dvora osmanskog sultana Mehmeda

▲47 Mihić Ljubo, Ljubinje s okolinom, Ljubinje 1975.

Džamija u Ljubinju

[48] HAD, B 79-66a, C 6-41b, C 8-46a, C 8-78a, br. 1220.

[49] Bašeskija, Mula Mustafa: Ljetopis, u prevodu Mehmeda Mujezinovića, Sarajevo, 1968.

III (1595–1603), s tim što će kasnije postati zapovjednik carske vojske (sipahi tavaši i na ovoj dužnosti će ostati sve do 1620. godine. Njegovo pravo ime je Mustafa Kozlić i porijeklom je iz sela Žabice, koje je udaljeno oko 15-tak kilometara na starom putu za Trebinje.

Historiju ove džamije pratimo kroz vakufnamu iz 1594. godine koja se i danas čuva u sidžilu istanbulskog kadije (i verzije vakufname iz 1606.), ali i drugih dokumenata koja govore o njegovom vakufu. Tako dolazimo do saznanja da je Kajiš Mustafa aga podigao džamiju, medresu, mekteb, tekiju, hamam, han i bunar u gradu Ljubinju. Nije poznato kada su prestali sa radom medresa i tekija, ali zna se da je hamam zatvoren 1896. godine kada je na ovom mjestu podignut mektebi-ibtidaije i kahvana o čemu piše Hamdija Kreševljaković u knjizi *Banje u Bosni i Hercegovini* (1952). Na kraju turske vladavine porušen je han koji se nalazio stotinjak metara sjeverno od hamama, pod brdom Radovinja. Prema pisanju Safvet-bega Bašagića vakif je ostavio kaligrafski pisan Kur'an, a da bi obezbijedio nastavak života svojim vakufima tu je podigao i desetak radnji kojima je pridodao i svoju imovinu, nekretnine i novac. Osim mesdžida u Kozlićima ovo je bila jedina džamija koja je radila od od 1924. do 1942. i tu su na džumu namaz i za vrijeme bajrama dolazili muslimani iz Premilova Polja, Gleđevca, Grabalja, Kruševice i drugih mjesta koja su bila naslonjena na Ljubinje. Iz dokumenata koje je vrijedno zabilježio islamolog Hivzija Hasandedić saznajemo da su za vrijeme turske uprave ovdje radili: Mahmud hodža, sin Huseinov 1645, Mustafa hodža 1661, ponos muderisa Abdulislam ef, 1665, Salih ef. Serdarević 1766. i Ali ef. i Sulejman ef. Babić 1784. godine[48].

Mula Mustafa Bašeskija bilježi da je neki hodža iz Ljubinja živio u Sarajevu u drugoj polovini XVIII vijeka gdje je i umro 1783. godine, a zamjenjivao je imama u Arapovoj mahali. Iz istog spisa saznajemo da je Ahmed ef. sin Ismailov, koji je bio ljubinjski kadija, umro u Sarajevu 1790. godine. Ostavio je 25 svezaka knjiga.[49] Zahvaljujući Ibrahimu ef. Sin Ali ef., koji je 1748. bio ljubinjski muftija, sačuvana su dva rukopisa koje je on prepisao i nalaze se u Provincijalatu hercegovačkih franjevaca (R-5 i R51) što je evidentirao Hasandedić u Katalogu arapskih, turskh i perzijskih rukopisa (Arhiv Hercegovine, Mostar 1977.). U kući hadži Avdage Hromića radio jedan ženski mekteb, u kojem je mualim bio Omer ef. Serdarević.

Što se tiče ostalih vjerskih objekata o sudbini džamije Osman-paše Resulbegovića ne zna se apsolutno ništa niti gdje su se nalazila ni kada je srušena. Džamija u Uboskom, koja je podignuta polovinom XVII vijeka, srušena je udarom groma 1912. godine. Intenzivno iseljavanje iz ovog kraja je započelo nakon Hercegovačkog ustanka i hajdučije odmetnika 1875. godine a 1941. je posljednji musliman napustio ovo mjesto. Nije ostao pošteđen ni Ahmed-agin mesdžid koji je sagrađen 1659. godine. Ne zna se ko ga porušio ni kad. Također, ni mesdžid u Gornjim Barnosima, koji je podignut 1876. godine, nije ostao. Pojeo ga je "zub vremena".

U Raspascima je postojao mesdžid koji je podigla polovinom XIX vijeka Hasnija Teparić, rođena Rizvanbegović. Ovaj mesdžid je stajao na ulazu u Ljubinje, a srušen je u II svjetskom ratu, dok je mesdžid u Žabici podignut početkom XIX vijeka više puta restauriran. Napokon

[1] Modalitet Muslimani se danas označava kao modalitet Bošnjaci.

Nacionalni sastav stanovništva – naseljeno mjesto Ljubinje

Sastav stanovništva – naseljeno mjesto Ljubinje					
	2013.[3]	1991.	1981.[4]	1971.[5]	1961.[6]
Osoba	2 595 (100,0%)	2 265 (100,0%)	1 660 (100,0%)	796 (100,0%)	621 (100,0%)
Srbi	2 567 (98,92%)	2 114 (93,33%)	1 448 (87,23%)	710 (89,20%)	564 (90,82%)
Hrvati	8 (0,308%)	3 (0,132%)	5 (0,301%)	5 (0,628%)	14 (2,254%)
Crnogorci	5 (0,193%)	–	22 (1,325%)	8 (1,005%)	5 (0,805%)
Ostali	5 (0,193%)	28 (1,236%)	1 (0,060%)	–	3 (0,483%)
Bošnjaci	4 (0,154%)	103 (4,547%)[1]	74 (4,458%)[1]	49 (6,156%)[1]	34 (5,475%)[1]

Nacionalni sastav stanovništva Ljubinja

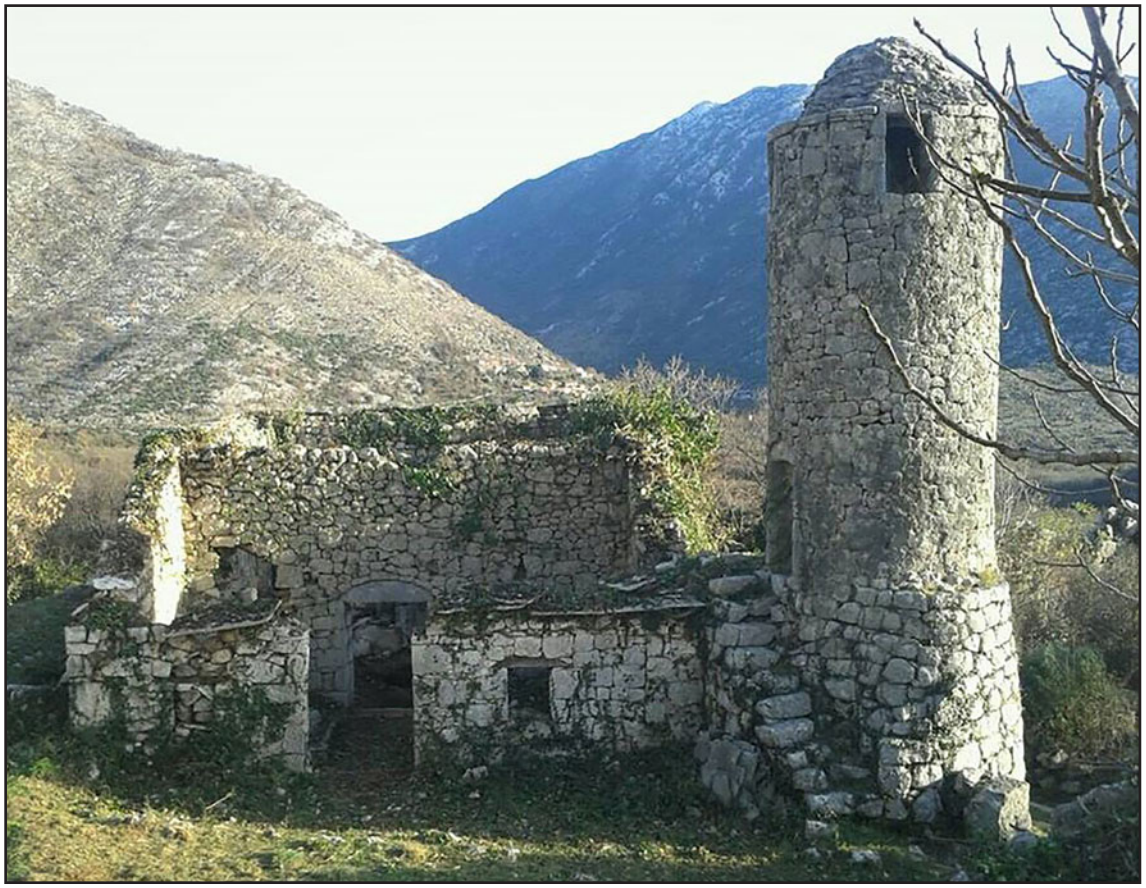
1992. godine dignut je u zrak kada i Ljubinjska džamija. Bošnjaci, međutim, nisu doživjeli tragičnu sudbinu kao 1942. godine. Pravoslavci koji su Bošnjake 1940-tih godina ubijali na najsvirepiji način, vjerovatno poučeni ratnim posljedicama iz II svjetskog rata, ponašali su se sada "humanije" i pametnije su postupali prema muslimanima. Kao ni u Trebinju Bošnjaci ovdje nisu masovno stradali. Naprosto su bili istjerani iz svojih kuća, sa svojih ognjišta, a spas su potražili u obližnjem Stocu. Mnogi su završili u Mostaru, Sarajevu i drugim gradovima Bosne i Hercegovine. Prvi izbjeglički konvoj od 150 vozila i pet kamiona sa Bošnjacima, stvarima i stokom koju su mogli ponijeti, napustio je Ljubinje 1992. godine.

Nakon prestanka rata Islamska zajednica u BiH odnosno Muftijstvo mostarsko otpočelo je obnovu porušenih vjerskih objekata, među njima i džamije u Ljubinju. Jer, postojanje džamije je motiv povratnicima. Osim toga, izgradnja vjerskih objekata porušenih u ratnom bezumlju je emanet za muslimane, obaveza i odgovornost pred Allahom dž. š. i našim precima. Osim što je džamija Božija kuća, što je mjesto ibadeta, ona treba da služi u širenju vjere i upotpunjavanju vjerskih obaveza. Džamija u Ljubinju organizira svakog ramazana teravije i iftare, to je mjesto na kojem se skupi nekoliko desetina muslimana, a svakog Bajrama se ovdje klanja u džamiji. Nažalost, u Ljubinju, nekada 100% muslimanskom gradu, danas nema ni 10 Bošnjaka. Prema posljednjem popisu iz 2013. godine evidentirano je 12 Bošnjaka u općini Ljubinje, odnosno 3 porodice sa osam članova koji žive nedaleko od grada. Za vrijeme ramazana protjerani Ljubinjci iz Stoca i Mostara dolaze klanjati ovdje. Bajram je prilika za okupljanje i zajedničku sofru, iftar, zajednički ibadet, molitvu na svom ognjištu. Džamija je poluotvorena, u stvari u njoj nema redovnih aktivnosti zbog nedovoljnog broja vjernika. U centru gradu živi jedni musliman, Ibrahim Kekić. Od izgradnje džamije u Ljubinju 1986. godine do njenog ponovnog rušenja 1992. nije bilo imama. Nekoliko godina nakon što je obnovljena, džamija je i restaurirana. Prilikom gradnje su napravljeni neki propusti koji su postali vidljivi kasnije. Zahvaljujući solidarnosti svih džematlija otklonjeni su nedostaci i džamija je predata na upotrebu krajem jula 2020. godine. Imamske poslove i druge vjerske obrede po potrebi vrše stolački imami. Ljubinje se u administrativnom smislu nalazi u sastavu Medžlisa Islamske zajednice Stolac.

Oživljavanje prošlosti u Kotezima

Kotezi su skoro zaboravljeno mjesto na putu Trebinje – Ljubinje. Smješteno je na obronku brda Lipnice. Vidljivi su sa svake strane, a mjesto je udaljeno dva kilometra od Popova polja. Od trenutka kada je osnovan Ljubinjski kadiluk pa sve do konca turske uprave Kotezi su se nalazili o okviru ovog ili trebinjskog kadiluka. Ovdje su Turci sagradili osim džamije, mekteb, dvije čatrnje, tri kule i nekoliko stambenih zgrada. Svi ovi objekti su skoro potpuno nestali. Džamija je nastala od taksi koje je Mujo Kotezlija zaradio dijeleći u ime sultana erazi-mirije, odnosno zemljište u vlasništvu države. Toga ovdje skoro da više nema. Ostale su samo ruševine, džamija koja ima valjkastu munaru i koja se ne da zubu vremena. Kamena munara je rađena od lomljenog kamenja i ona je sva neobična. Nigdje sličnu nisam vidio. Prebrojao sam, s vana je 11 kamenih stepenica koje vode do njenog ulaza. Osnova džamije je četverougaona, 7,70 x 10,10 m. Ima po dva prozora u zidu od mihraba i vrata i po jedan mali pri vrhu druga dva zida. U vrhu munare su četiri mala prozora s kojih se nekada učio ezan. Na jugoistočnom zidu džamije smješten je kameni mihrab. Zidovi su bili debeli 65 cm.

Kada ova knjiga bude izašla iz štampe ovdje će biti renovirana stara, zapuštena džamija, od koje su danas ostali samo skeleti. Ova džamija koju je davno podigao Mujo Kotezlija i koja

Usnule ruševine u Kotezima

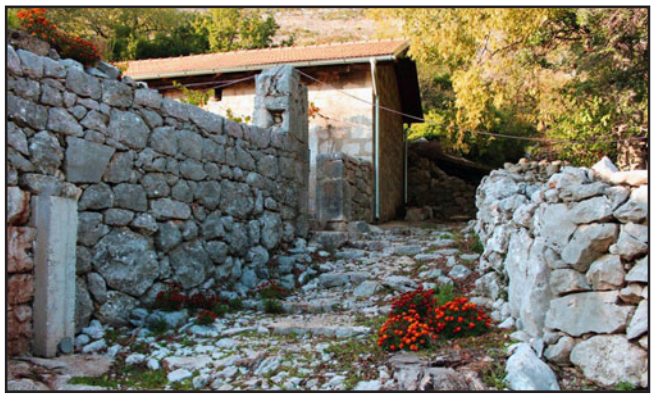
je razrušena četničkim divljanjem i pljačkom, biće dobrotom vakifa obnovljena (anoniman). Zna se da su 1942. četnici poharali njen krov i ovom prilikom su sravnili sa zemljom mektebsku zgradu u kojoj se nalazio mualimov stan. Od tada su džamija i mekteb van funkcije. Nema podataka da su bili popravljani. Objekti se ne održavaju. Zabilježeno je da su u Kotezima imami od 1912. do 1942. bili Mehmed ef. Merzić, Ali ef. Zlomužica, Husein ef. Miljanović, neki Mahmutović i Salihović. Zna se da je u njoj klanjao 1939. godine tadašnji reisu-l-ulema Fehim ef. Spaho.

Rješenjem Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i Prirodnih rijetkosti NR BiH br. 104/50 iz 1950., ovaj objekat je bio stavljen pod zaštitu države. Zavod je 1954. uradio tehničko snimanje objekta i izradio projekat rekonstrukcije džamije u Kotezima.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine je 2003. proglasila ovaj ovaj nacionalni spomenik za graditeljsku cjelinu. Vlada Republike Srpske koja je bila dužna da obezbijedi pravne, naučne, tehničke, administrativne i financijske mjere za zaštitu, prezentaciju i rehabilitaciju ovog nacionalnog spomenika, koji pored džamije obuhvata i mekteb, dvije čatrnje i harem uz džamiju, uključujući i ogradne zidove, to nije uradila. Vlada RS-a bila je dužna obezbijediti sredstva za izradu i sprovođenje potrebne tehničke dokumentacije za rehabilitaciju nacionalnog spomenika, što također nije uradila. “Nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine, džamija Muje Kotezlije iz 15. stoljeća u selu Kotezi kod Ljubinja, izbrisana je iz zemljišnih knjiga u Republici Srpskoj te je, prema novom Zakonu o premijeru i katastru navedena samo kao „ruševina”. Apsolutna nebriga za islamske vjerske objekte.

Kada sam došao u ovo skoro napušteno selo avgusta 2023. godine, dočekala me je pred katoličkom crkvicom starica Manda Bukvić, koja je svoj radni vijek provela u Dubrovniku, a rodom je iz Odžaka u Bosni. Katolkinja je sa radošću dočekala vijest o početku obnove džamije u Kotezima. Priča mi da je jedna muslimanka uvakufila ovdje svoje zemljište i dala da se tu podigne katolička crkva. Ona mi nije znala reći da je vakif bila Mu(n)la Hodžić, a da su dozvolu za njenu gradnju dali Omer ef. Durić iz Ljubinja i hodža po prezimenu Basarić, koji je imamsku dužnost obavljao u Stocu. Pojedinosti o ovom vakufu nisu zapisani u vakufnami, a niti se o tome zna nešto više. Ali, Manda, blagosilja ovu muslimanku za njeno milosrđe, koja je rečeno današnjim jezikom podsticala međureligijski dijalog, a nije ga ometala kao što to danas čine njeni sunarodnici prema muslimanima u selu Rabranima u neumskoj općini. Oni danas provode nad muslimanima apartheid ne dajući im da na svojoj zemlji dovrše džamiju u Neumu staru više od četiri vijeka.

U Kotezima traju intenzivni radovi na rekonstrukciji ove džamije koja bi na neki način trebala da bude najava nekog boljeg doba. Ona treba da otme od zaborava ovo mjesto u kojem su nekada živjele sljedeće porodice: Bojčići, Bubići, Burine, Cigići, Ćatići, Hodžići, Kajimovići, Mehremić, More, Peševi, Ramići, Smailhodžići, Šeraci, Turkovići i Vujinovići. Danas su Kotezi skoro pusti, jer su se Bojčići odselili u Tursku, a sve druge porodice nastanile u Mostaru ili Stocu.

Zaboravljeni Kotezi, nekada mjesto sa burnom historijom

Ostaci džamije su bili u očajnom stanju a obrušavanja su nastavljena 2018. godine

Kada već spominjem džamiju koja se obnavlja, treba reći da je bila stacionirana na sred sela, da je imala valjkastu munaru, sa prozorima čiji izgled nisam mogao pronaći u arhivskim dokumentima. U skoroj budućnosti ovdje će biti oživljena prošlost.

Džamija koje više nema

Masakr u džamiji Police

Danas više nema prve džamije koja je podiguta u Trebinju i nalazila se u naselju Police, dakle na lijevoj obali Trebišnjice, odmah pored hotela Leotar. Ne postoji slika, barem crtež, koji bi svjedočio o njenom postojanju. O ovoj džamiji se malo zna. Došli smo do nekih saznanja o lijepim običajima koji su povezani sa događajima oko nje. Nije poznato ko je podigao džamiju u Policama niti kada, ali se zna da je postojala i da je bila locirana u "menečetini", što je iskrivljena riječ "mesdžidina". Utvrđeno je da su ovdje bile koncentrirane porodice abecednim redom: Akšamovići, Babovići, Čustovići, Džemalići, Gelje, Hadžialijagići, Hajdarhodžići, Kadići, Kurtovići, Mahmuljinovići, Maltezi, Nukovići, Pivodići, Prijići, Robovići, Sabljačići, Salihamidžići i Tukići.[50] Ko je od njih podigao džamiju koja nije bila dugog vijeka ili je ona izgrađena od više lica, ne zna se. Džamija je bila skromnih dimenzija, nije imala munaru, što znači da je bila mesdžid, bez nekih arhitektonskih vrijednosti. Samo se pretpostavlja da je podignuta u drugoj polovini XVII vijeka. Kazali smo već da su je zapalili uskoci Stojana Jankovića i Ilije Smiljanića iz Dalmacije. Muslimane koji su klanjali Bajram, ne zna se koje godine, poklali su hajduci a njihova tijela bacili u Trebišnicu. Voda ih je izbacila niže u Šehitima i Oglavcima gdje su i danas njihovi grobovi i nišani od kojih neki nisu ispisani. Nakon toga džamija u Policama više nije obnavljana, a groblje koje se tu nalazilo jednostavno je preko noći tridesetih godina nestalo.

Zabilježeno je da su Trebinjci vodili računa o porodicama pobijenih sugrađana. Nakon tog stravičnog klanja ostalo je mnogo nejači i siročića pa je na incijativu trebinjskih hodža uveden jedan lijep običaj da se svakog Bajrama prikuplja pomoć za jetime. Ovo je postala trebinjska tradicija. Djeca su se pripremala za ovaj dan. Jetimi su učili kaside. Pošto je klanjan Bajramski namaz dječaci bi formirali nekoliko grupa koje bi trčale sa zelenim bajrakom na kojem su bile izvezeni mjesec i zvijezda. Trebalo je obići sve kuće, ne samo u Trebinju nego i Hrupjelima, Gorici, Mostaćima, Zasadu, Gomiljanima, Pridvorcima, Bihovu, Čičevu...Prema običajima domaćini bi davali novac, neki više neki manje, ali svi su u tome učestvovali. Nakon što bi obišli sve kuće u Trebinju djeca bi podijelila zarađenu hediju, a novac bi trošili prema svojim potrebama. Neko bi kupio odjeću, neko obuću, neko je skupljao za hranu, a ovi običaji su se zadržali sve do polovine tridesetih godina.

[50] Imena se temelje na osnovu dokumenata u Sidžilu trebinjskog kadije (STK) , na str. 36, 42, 52, 55, 72, 79 i 85; U Historijskom arhivu Dubrovnika (HAD) u acta-turcarum br. 1197 piše da je da iz Risna 1798. godine doselio Hasan-aga Hadžialijagić i da je imao čifluk u Policama. Hasandedić nas upućuje da se Džemalića kuće pominju u Policama blizu Brankovića kule. Još neke podatke nalazimo u knjizi Stevana Delića Dva stara natpisa iz Hercegovine iz 1911, na str. 490, GZM, Sarajevo.

[51] Sehur (tur. sahur ← arap. säḥūr), jedan od dvaju obroka tokom ramazana. Jede se prije svitanja. Sehur je lakši obrok prije posta.

Zapisano je također da je Trebinje imalo svog bubnjara koji je za vrijeme ramazana išao prije zore tamošnjim mahalama. Bubljao je i tako budio narod na sehur[51]. Biti bubnjar bila je privilegija jer su prema utvrđenom rasporedu sve trebinjske porodice davale bubnjaru iftar, a za Bajram je bio darivan, što u novcu što u odeći i obući. Prema pričanju starih Trebinjaca posljednji bubnjar bio je izvjesni Alija Gatačkić. Hasandedić je zabilježio kazivanje hafiza Derviša ef. Ćatovića koji je ispričao da je Trebinje imalo top iz kojeg je pucano da se najavi prekid ramazanskog posta, kao i uz dva bajrama. Pucano je sa Hadžihasanovića tabije.

Perspektive

Nakon završetka rata muslimanske djece skoro da više nema u Trebinju. Svega troje djece pohađaju osnovu školu. Samim tim se redovno održava i mektebska nastava. Prema informacijama iz Islamske zajednice u Trebinju svega je dvoje djece predškolskog uzrasta, pa se još ne izvodi organizirana nastava u mektebu. Od namaza svakog dana se klanja podne u Osman-pašinoj džamiji, ikindija u nekoj od 8 drugih džamija a prema rasporedu koji pravi glavni imam. U Sultan Ahmedovoj džamiji (Carevoj) obavlja se akšamski i jacijski namaz, a džuma u Osman-pašinoj.

Trebinje je bio jedan od većih muslimanskih gradova sa jakom kulturom i civilizacijom tradicijom Bošnjaka, ali zbog stalnih političkih pritisaka muslimani su se morali iseljavati. Ipak, u ovom gradu će zauvijek ostati obimna vakufska imovina. Osim harema u svakom mjestu gdje su živjeli muslimani (Lastva, Skočigrm, Jasen, Zupci, Zasad, Turani, Kotezi, Gorica, Klobuk, Aranđelovo, Nudol, Ušće, Župa, Korjenići, Gornje i Donje Grančarevo, kod Arslanagića mosta, Dživaru, Pridovrcima, Rastocima, Zećovoj mahali, Zasadu, Mostaćima i nekoliko u samom gradu), u evidenciji Medžlisa Islamske zajednice Trebinje i dalje se nalaze u samom gradu tri dućana, dva stana i jedna kuća sa dvorištem, lokalitet zvani Redžepovina sa oko 10 dunuma zemlje, oranica u Čičevu sa 200 m^2, pašnjak Grudice sa 200 m^2, oranica Salahovina 2797 m^2, oranica u Skočigrmu Dobra voda 1200 m^2, oranica ratok sa 700 m^2, kuća u Lastvi 30 m^2 sa vrtom i voćnjakom 100 m^2. oranica i pašnjaka u vakufu džamije na Brodu oko 12.000 m^2, uz džamiju u Lastvi 20.000 m^2 + 20.000 + oranica, pašnjaka, 16.000 m^2 + 8.000 m^2 u Grančarevu, 12.000 m^2 u Brodu, 12.000 m^2 u Gorici, 25.000 m^2 u Župi, 1.500 m^2 u Bihovima, 25.000 m^2 u Mostaćima, 5.000 m^2 na Zupcima, 10.000.

Mekteb u Gorici

Na putu Trebinje – Lastva, blizu Arslanagića mosta i Industrije alata, nalazi se Gorica. Nekada je bila na periferiji, ali kako se Trebinje širilo Gorica se "približila" gradu, dakle više nije u bukvalnom smislu na ivici grada.

Trebinje (naseljeno mjesto), nacionalni sastav popisi 1971, 1981 i 1991.

Trebinje			
godina popisa	1991.[4]	1981.	1971.
Srbi	14.915 (68,19%)	9.489 (54,94%)	1.788 (50,65%)
Bošnjaci	4.228 (19,33%)	3.039 (17,59%)	1.211 (34,30%)
Hrvati	347 (1,58%)	412 (2,38%)	208 (5,89%)
Jugoslaveni	1.470 (6,72%)	3.364 (19,47%)	124 (3,51%)
ostali i nepoznato	910 (4,16%)	967 (5,59%)	199 (5,63%)
ukupno	21.870	17.271	3.530

Popis stanovništva Trebinje, 1971,1981. 1991.

Popis 2013.

Stanovništvo grada Trebinja	
godina popisa	2013.[1]
Srbi	27.287 (93,46%)
Bošnjaci	995 (3,41%)
Hrvati	295 (1,01%)
ostali i nepoznato	621 (2,13%)
ukupno	29.198

Trebinje - naseljeno mjesto	
godina popisa	2013.[1]
Srbi	22.344 (94,00%)
Bošnjaci	676 (2,84%)
Hrvati	201 (0,85%)
ostali i nepoznato	569 (2,31%)
ukupno	23.770

Trebinje, popis 2013.

Zna se da je udaljena oko 2,5 kilometra od središta Trebinja. Zašto je za nas interesantan mekteb u Gorici? Zbog toga što je ovdje pred 1913. godinu podignuta jedna mektebska zgrada koja se nalazi s desne strane ceste prema Lastvi. Zna se da je zgrada mekteba služila nekada i kao mesdžid u kojoj je obavljan namaz za vrijeme ramazana i gdje se klanjala teravija. Tu su dolazili muslimani iz Arslanagića mosta i drugih zaselaka koji gravitiraju prema Gorici. Dužnost imama su vršili hafiz Kur'ana Husein ef. Dizdarević, Husein ef. Zupčević, a posljednji među njima bio je Omer Kabil. Sa početkom Drugog svjetskog rata mekteb je prestao sa radom i bio pretvoren u prodavnicu. Nažalost, ovaj vjerski objekat još nije vraćen Islamskoj zajednici Trebinje, koja ga od ranije potražuje. Trenutno ga niko ne koristi. Mekteb na Gradini ne postoji od 1914., kao ni mekeb na Jasenu (7 km od Trebinja) koji je zapaljen u toku Drugog svjetskog rata, pa o njemu ne pišem.

Ovdje usput pominjem Hrupjela, koja se nalaze u blizini. Ovo naselje je imalo imama 1867. godine, ali nikada džamiju ili mekteb. U Hrupjelima su se uvijek klanjale teravije na otvorenom i po kućama, a naročito kod Habula, Kabila i Ramića. Zabilježeno je da je kuća Hasana i Hamdije Ramića uvijek bila otvorena, musafirska, da su se u njoj klanjale teravije za vrijeme ramazana i da je ova porodica bila "široke ruke" za siromašne. Hasan je bio imam. Priređivali su se iftari za vrijeme ramazana. Od porodica koje su naseljavali Hrupjela su: Arnauti, Bilalovići, Čustovići, Habuli, Hadžići, Hadžiomerovići, Jalovčići, Kabili, Kapetanovići, Kurtovići, Ljubovići, Misirlići, Murseli, Nukovići, Omanovići, Ramići, Riđešići i Zeće. Sve ove porodice došle su 1687. godine iz Risna odnosno iz Boke kotorske.

Mekteb u Gorici (Izvor Arhiv A. Jerkovića)

Arslanagića most, Sahat kule, Begova kuća ...

Iako Arslanagića most, Begova kuća, sahat-kule nisu sakralni objekti, ipak u ovoj priči o biserima arhitekture osmanskog vremena napominjem ih samo taksativno. O Arslanagića mostu, naprimjer, koji predstavlja primjer graditeljstva. Ovaj kameni most je 1573. ili 1574. godine sagradio veliki vezir Osmanskog carstva Mehmed-paša Sokolović u spomen na svoga sina koji je poginuo u borbi sa Mlećanima.

O tome svjedoče podaci iz Dubrovačkog arhiva. Mostovi u Višegradu, u Mostaru i u Trebinju, predstavljaju najznačajnije primjere mostogradnje u Bosni i Hercegovini i šire za vrijeme osmanskog doba. Arslanagića most je dug 92 a širok oko 4 metra. Sastoji se od dva velika svoda koji su visoki oko 15 metara, dva manja bočna luka i tri polukružna svoda s lijeve i desne strane mosta.

U neposrednoj blizini Arslanagića mosta bio je jedan han koji je podignut za potrebe radnika koji su ga gradili, a kasnije je služio putnicima da se odmore prije nastavka puta. Most je dobio ime po Arslan-agi koji je krajem XVII vijeka stigao iz Herceg-Novog pred progonom Mlećana. Venecijanci su protjerali muslimane iz Boke kotorske a oni su se naselili u Trebinje i okolini. Arslan-aga je dobio posjede istočno od Trebinja: na Zupcima, Necvjeću i Jasenu, i pravo da naplaćuje mostarinu preko rijeke Trebišnjice. Po njemu je nazvan Arslanagića most. Popravka ovog komunikacijskog objekta urađena je 1890. godine za vrijeme Austro-Ugarske.

Most, koji se nalazi na "stambolskoj džadi", premješten je kamen po kamen sredinom šezdesetih godina prošlog vijeka sa stare lokacije koja se nalazila uz željezničku prugu Trebinje – Bileća na današnje mjesto nizvodno između naselja Gradina (na desnoj obali rijeke) i Polica (na lijevoj obali). Kažu da samo iz tog razloga ovaj most koji je identičan originalu, ne nalazi

Ponos Trebinja Arslanagića most (Izvor Arhiv A. Jerkovića)

Arslanagića most je u toku II svjetskog rata miniran a jedan njegov dio je srušen. Zamijenjen je drvenom konstrukcijom, a kasnije betonskom.

se danas na listi Svjetske kulturne baštine. On je bio od neobične važnosti za komunikaciju i nazivao se prema dokumentima iz 1866. godine "Džisri kebir".

Arslanagića most danas je simbol Trebinja koji posjećuju brojni turisti iz cijelog svijeta, jer ako dođeš u Trebinje a ne posjetiš ovo remek djelo graditeljske baštine nisi bio tu. Most su poslije agresije na Bosnu i Hercegovinu lokalni Srbi "prekrstili" 1993. godine u Perovića most pokušavajući na taj način brisati sve veze sa historijskom turskom prošlošću. Ali, u narodu će ova ćuprija zauvijek ostati poznata kao Arslanagića most.

Sahat-kule

Po Trebinju i okolinu bilo je dosta kula.

Osman-paša Resulbegović sagradio je u Trebinju dvije džamije, mekteb, medresu, musafirhanu i sahat-kulu. Ova posljednja građevina nalazi se u starom gradu a podignuta je na samom početku XVIII vijeka. Ako čitamo Stevana Delića dolazimo do podatka da je sahat-kulu podigla porodica Dizdarević, koja je dio porodice Resulbegovića. Oni su stanovali u njoj tokom zime a ljeti su bili locirani na Gradini. Grad u Trebinju sagradio je početkom XVIII vijeka Osman-paša Resulbegović, trebinjski kapetan i kasniji miri-muhafiz.

On je tu podigao i sahat-kulu, koja stoji i danas. Nju je sagradio primorski graditelj. Prema arhiviskim dokumentima iz Dubrovačkog arhiva kamen je obrađivao Ivo Prokulo iz Stona. Ima pjesma koja je nastala u vrijeme građenja kule:

Sahat kula u Trebinju (Izvor: Arhiv A. Jerkovića)

Stara kula preuređena za moderno življenje

”Osman-paša, rodom iz Novoga
On je gradu temelj udario
Na sred grada kulu načinio
I u kuli sahat dobavio iz
Mletaka, za trista dukata.”

Sahat-kula ne radi od 1917. godine. Sat je nabavljen u Veneciji i plaćen 300 venecijanskih dukata. O njoj je pisao i Hamdija Kreševljaković u djelu *Sahat kule u Bosni i Hercegovini* i već pominjani Stevan Delić u djelu *Gata*čko polje, na str. 167. Sahat-kula je visoka između 16 i 18 metara, a za osnovicu ima kvadrat sa stranicom 3,70 metara. Postojale su još kule: Omera Kočića, Omera Galijatovića, Babahmetovića, Brankovića, Hadžiahasnovića, Landrovića, Saradžića i Šupljarevića. U ovim krajevima Mlećani su činili zla. Neke kule su zauzeli 1687. godine i potom zapalili.

Kule kojih je bilo po Hercegovini, po trebinjskom kraju naročito, vremenom su ili srušene ili su preuređene za stambene objekte ili magacine. Jednu smo vidjeli u Fetahagića mahali koja je u privatnom posjedu od pedesetih godina su ostale ruševine nakon ratova, kao na Klobuku, a jedna je danas u Starom Slanom. Kula se nalazi na desnoj obali rijeke Trebišnjice, svega petneastak minuta vožnje od centra Trebinja. Prodata je u privatno vlasništvo. Ona je danas već preuređena za moderno doba, sa novim krovom, istina nisam vidio satelitsku antenu, što nije iskjučeno da nije tu. Zamak se nalazi na historijski strateškom Putu soli između Osmanskog Carstva i Dubrovačke Republike, koja je nekada pripadala čuvenoj trebinjskoj familiji Resulbegovića. Ova slika je nastala početkom oktobra 2023.

Hadžiahmetovića kule u Mostaćima

Ovo je stambeno-fortifikacijski objekat iz osmanlijskog perioda u gradskom naselju Mostaći. Kula je smještena u neposrednoj blizini puta Trebinje − Stolac. Proglašena je Nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Čine ga kula sa kućom, avlijom, ekonomskim objektom, ekonomskim dvorištem i ogradnim zidovima.

Za vrijeme osmanske vladavine, u drugoj polovini 18. vijeka, sagrađeno je preko 40 kula, stambeno-odbrambenog karaktera uz važnije komunikacije i raskrsnice puteva. Prvenstveni cilj je bio osiguravanje bezbjednosti Trebinja i efikasnosti njegove odbrane. Ali ne samo to. One su izgrađene i u svrhu stanovanja aga i begova. Mlečani su 1687. i 1699. godine zauzeli i zapalili više kula i kuća u Trebinju i okolini. Danas je graditeljska cjelina Hadžiahmetovića kule u vlasništvu Medžlisa Islamske zajednice Trebinje, koje je obnovilo krovnu konstrukciju kule i postavilo novi pokrov.

Hadžiahmetovića kule

Kula je inače smještena je u Hadžiahmetovića mahali. Cjelokupna mahala je ograđena zidom od priklesanog kamena u krečnom malteru, visine oko 2 m. Unutar mahale, u zasebnim avlijama, nalazi se pet stambenih objekata sa pratećim ekonomskim prostorima. Svaka avlija ima svoj zaseban ulaz. Svi objekti su građeni od pravilno klesanog kamena u krečnom malteru. Objekti su jednospratni i dvospratni. Završeni su dvovodnim krovom i izvorno su bili pokriveni kamenim pločama. Mahala u cjelini prezentira utvrđenu izvangradsku stambenu strukturu. Kula je pravougaone osnove, izvedena na tri kata. Pokrivena je dvovodnim krovom.

Spahovića kula

Ovo je stambeno-fortifikacijski objekat iz osmanlijskog perioda u naselju Bihovo. Spahovića kula je proglašena za nacionalni spomenik Bosne i Hercegovine. Kada je kula izgrađena nema podataka. Ipak, prema građevinskim detaljima ona je podignuta krajem XVIII vijeka. U veoma je lošem stanju i nije u funkciji. Od objekata su ostali zidovi kule, konak, ekonomski objekat, zidovi mutvaka i zidovi dvorišta.

Objavljeno u "Službenom glasniku BiH", broj 36/07.

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika, na osnovi člana V, stav 4. Aneksa 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini i člana 39. stav 1. Poslovnika o radu Komisije za očuvanje nacionalnih spomenika, na sjednici održanoj od 7. do 10. novembra 2006. godine, donijela je

ODLUKU

I

Graditeljska cjelina - Spahovića kula sa dvorima u Bihovu kod Trebinja proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: nacionalni spomenik).

Nacionalni spomenik čini kula, konak, ekonomski objekat, ljetnja kuhinja, staja, avlije sa avlijskim zidovima i bašče.

Nacionalni spomenik se nalazi na lokaciji označenoj kao k.č. br. 325/1, 342, 343/1, 343/3, 343/4 i 343/7 (stari premjer), upisane u z.k. izvadak br. 14, 19, 20, 401 i 402, k.o. Bihovo, opština Trebinje, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Na nacionalni spomenik se primjenjuju mjere zaštite i rehabilitacije utvrđene Zakonom o sprovođenju odluka Komisije za zaštitu nacionalnih spomenika uspostavljene prema Aneksu 8. Opšteg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini (“Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 9/02).

1. Podaci o dobru

Lokacija

Graditeljska cjelina Spahovića kula sa dvorima u Bihovu kod Trebinja nalazi se na lokaciji označenoj kao k.č. br. 325/1, 342, 343/1, 343/3, 343/4, 343/7 (stari premjer); upisanoj u z.k. izvadak br. 14, 19, 20, 401, 402 k.o. Bihovo, opština Trebinje, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina.

Selo Bihovo se nalazi u Dživarskom polju, 5 km južno od Trebinja, na putu Trebinje - Dubrovnik. Kompleks Spahovića kula sa dvorima se nalazi na početku sela Bihovo.

Postoje dva ulaza u stambeni kompleks porodice Spahović koji se nalaze na jugoistočnoj strani, a pristup je ostvaren sa prilaznog seoskog puta.

Kula zauzima centralno mjesto kompleksa, južno od nje se nalazi ekonomski objekat, a sjevernije je konak. Kula je dužom stranom orijentisana u pravcu sjeverozapad–jugoistok, konak je dužom stranom orijentisan u pravcu istok–zapad, a ekonomski objekat u pravcu sjever–jug. Ulaz u kulu je sa sjeverozapadne strane, ulaz u konak se nalazi na južnoj strani, dok je ulaz u ekonomski objekat sa zapadne strane.

Istorijski podaci

Padom Hercegovine pod osmansku vlast smatra se pad posljednjeg grada, Herceg Novog 1482. godine (Rajković, 1982. str. 1).

Osmanska vlast je svojim zemljoposjednicima i novim feudalcima dodijelila velike posjede, tako da je bila nužna izgradnja novih stambenih objekata na selu. Osmanska feudalna gospoda (spahije) gradili su na svojim imanjima kamene dvorce koji su im obezbjeđivali stanovanje i odbranu. Te građevine su bile kule, stambeni objekti, kojih je nekada na području Bosne i Hercegovine bilo preko tri stotine. Pošto je u kulama bilo malo prostora za stanovanje, u tu svrhu, u neposrednoj blizini kula, građene su zgrade tzv. odžaci ili konaci. I oni su bili mnogobrojni u Bosni i Hercegovini. (Kreševljaković, 1954, str. 71-73)

Ne zna se tačno kada su se počele graditi kule u Bosni i Hercegovini, ali ih je bilo u XVII vijeku, a građene su još i prvih godina XIX vijeka. Jedna je postojala krajem XVI vijeka. (Kreševljaković, 1954, str. 73)

Remek djelo nije prepoznato

Begova kuća

Remek djelo osmanske arhitekture je Resulbegovića (Begova) kuća koja je podignuta uz desnu obalu Trebišnjice 1725. godine. Ona je bila ljetnikovac i porodična kuća, izgrađena iz dva dijela. Imala je ljetnji hamam. Kroz njega je proticala voda, a do prije agresije i devastacije na spartu se nalazio mali etnografski muzej. Ali u ovoj knjizi ne govorim detaljnije o Begovoj kući, jer to ne spada u temu ove priče. Samo pominjem da je barbarski srušena tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu (1992–1995) u sklopu srpskog iživljavanja na komšijama muslimanima.

Proglašena je nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Nacionalni spomenik čine mjesto i ostaci kompleksa Resulbegovića kuće, odnosno mjesto i ostaci haremluka i selamluka kompleksa – kuća, objekti magaza i konaka, objekat ahara, prostori pristupnog dijela i avlije, oivčeni ogradnim zidovima.

Dijelovi namještaja i sačuvani fragmenti orijentalno-islamske baštine nalaze se danas u prostorijama Medžlisa Islamske zajednice Trebinje. Poduzetnik Rodoljub Drašković nanovo je izradio replicu Begove kuće u Gradu sunca u blizini Trebinja.

Fotografija iz austrougarskog doba (Izvor: Arhiv A. Jerkovića)

Djelomični spisak bošnjačkih domaćinstava u Trebinju i okolici, 1807-1808. godine

I na kraju dajem spisak bošnjačkih domaćinstava u Trebinju, 1807−1808. godina, sistematiziran po dijelovima grada ili mahalama. Ovaj pregled je preuzet iz Proglasa za građansko društvo, 2021. autora dr. Nenada Filipovića.

I. Mahala Bregova ili Bregovi:

1. Resulbegović, 7 kuća.
2. Cvijetić, 1 kuća.

II. Trebinjski grad:

1. Landrović, 1 kuća.
2. Hadžismajlović, 9 kuća.
3. Nuković, 1 kuća.
4. Babović, 1 kuća.
5. Maksić, 1 kuća.
6. Riđešić, 1 kuća.
7. Demiragić, 1 kuća.
8. Hadžić, 2 kuće.
9. Maltiz, 3 kuće.
10. Akbabić, 1 kuća.
11. Brković, 1 kuća.
12. Glavović, 1 kuća.
13. Jalovčić, 2 kuće.
14. Hafiz-Ahmed-efendija, 1 kuća.
15. Pervanagić, 1 kuća.
16. Bašić, 1 kuća.
17. Bilalović, 3 kuće.
18. Žirmović, 1 kuća.
19. Grifić, 1 kuća.
20. Kurtović, 3 kuće.
21. Saradžić, 1 kuća.
22. Halvo-Halvadžić, 3 kuće.
23. Turojlović, 1 kuća.
24. Glavinić, 1 kuća.
25. Cvijetić, 1 kuća.
26. Krpić, 2 kuće.
27. Šakanba, 2 kuće.
28. Galijotović (od galijot, veslač na galiji; danas Galijatović), 1 kuća.
29. Šuljak, 1 kuća.
30. Malohodžić, 3 kuće.

III. Mahala Veliki most (tj. Arslanagića most)

1. Arslanagić, 12 kuća.
2. Mustafa, sin Salih-baše, 1 kuća.
3. Bećo, sin Salihov, 1 kuća.

IV. Selo Gorica

1. Karamehmedović, 10 kuća.
2. Misirlić, 3 kuće.
3. Demiragić, 1 kuća.
4. Galijotović, 1 kuća.
5. Kapetanović, 3 kuće.
6. Habul, 2 kuće.
7. Hamzić, 3 kuće.
8. Baraković, 2 kuće.
9. Karadža, 2 kuće.
10. Omanović, 2 kuће.

Trebinje kroz historiju, Pazar ulica

V. Mahala Gradina

1. Dizdar~Dizdarević, 5 kuća.
2. Habul, 1 kuća.
3. Klis, 1 kuća.

VI. Selo Hrupjela

1. Rišić, 2 kuće.
2. Kabil, 3 kuće.
3. Kurtović, 2 kuće.
4. Zećo, 4 kuće.
5. Habul, 1 kuća.
6. Ćapin, 1 kuća.
7. Ahšam, 1 kuća.
8. Mahović, 1 kuća.
9. Mursel, 3 kuće.
10. Resulbegović, 2 kuće.
11. Misirlić, 4 kuće.
12. Baraković, 1 kuća.
13. Omanović, 4 kuće.

VII. Selo Zasad

1. Babović, 3 kuće.
2. Ćosović, 1 kuća.
3. Duraković, 4 kuće.
4. Alečković, 3 kuće.
5. Begović, 1 kuća.
6. Resulović, 1 kuća.
7. Berber Ahmed, 1 kuća.
8. Čiljević, 2 kuće.
9. Nikšić, 2 kuće.
10. Kavafović, 1 kuća.
11. Salih, sin Sulejman-age, 1 kuća.
12. Berberović, 2 kuće.
13. Selak, 2 kuće.
14. Volić, 6 kuća.
15. Huseinov brat, 1 kuća
16. Oniži Hasan, 1 kuća.
17. Hadžibajramović, 2 kuće.
18. Kulaz~Kalaz, 1 kuća.
19. Zubčević, 1 kuća.
20. Topčibašić, 6 kuća.
21. Bučan, 2 kuće.

VIII. Selo Mostać (danas: Mostaći)

1. Abdulfetah, 11 kuća. [Napomena dr. Filipovića. Ovo je najteži upis, što se tumačenja tiče. Moguće ga je, poređenjem sa drugim osmanskim dokumentima XVIII i XIX vijeka te sa lokalnom antroponimijom, prevesti dvojako: i kao Fetahagić i kao Fetahović. Konačno rješenje nije moguće.]
2. Riđešić, 1 kuća.
3. Sarač, 1 kuća.
4. Šabanagić, 5 kuća.
5. Halvo~Halvadžić, 4 kuće.
6. Višo, 1 kuća.
7. Hadžiahmetović, 4 kuće.

IX. Selo Gomiljan (danas: Gomiljani)

1. Kočo, 4 kuće.
2. Viđen, 1 kuća.

X. Selo Voljavica~Voljavča (možda danas: Volujac):

1. Hadžihasanović, 1 kuća.
2. Đumrukčić, 1 kuća.
3. Čustović, 1 kuća.
4. Ćenanović, 1 kuća.

XI. Selo Pridvorce (danas: Pridvorci)

1. Hadžihasanović, 6 kuća.
2. Mujčin, 2 kuće.
3. Hodžić, 2 kuće.
4. Ćatović, 14 kuća.
5. Đumrukčić, 3 kuće.
6. Topčibašić, 1 kuća.
7. Jusuf, sin Abdagin, 1 kuća.
8. Bračković, 8 kuća.

XII. Selo Bihova (danas: Bihovo):
1. Alijagić, 7 kuća.
2. Spahović, 3 kuće.
3. Busuladžić, 5 kuća.
4. Berham (danas: Behram), 3 kuće.
5. Kurtagić, 2 kuće.
6. Hadžović, 6 kuća.
7. Budalica, 4 kuće.

XIII. Selo Izgonova (danas: Zgonjevo):
1. Ćenan, 4 kuće.
2. Galijotović, 10 kuća.
3. Duraković, 2 kuće.

XIV. Selo Rasovac:
1. Zubčević, 6 kuća.
2. Bešović, 2 kuće.
3. Hadžić, 1 kuća.

XV. Selo Čičeva (danas: Čičevo):
1. Erkočević, 5 kuća.
2. Fazlagić, 1 kuća.
3. Zubčević, 9 kuća.
4. Esadović (danas: Sadović), 2 kuće.
5. Omeragić, 1 kuća.
6. Duraković, 1 kuća.

XVI. Selo Poljice:
1. Hadži-Mufti-efendija, 1 kuća.
2. Geljo, 1 kuća.
3. Hadžijahjatović, 3 kuće.
4. Ahšamović (danas: Akšamović), 1 kuća.
5. Taraš, 1 kuća.
6. Đusić, 1 kuća.
7. Mula-Mustafa-efendija, 1 kuća.
8. Brigić, 4 kuće.
9. Pivodić, 1 kuća.
10. Arnaut, 1 kuća.
11. Salihamidžić, 1 kuća.
12. Nuković, 1 kuća.
13. Nuko i Ago, 1 kuća.
14. Robović, 1 kuća.

XVII. Selo Slana (danas: Staro Slano):
1. Kapić, 6 kuća.
2. Bučuk, 3 kuće.

XVIII. Selo Glavinić (danas: Glavinići):
1. Ibrahim tabak, 1 kuća.
2. Glavinić, 7 kuća.
3. Šokor~Šogor, 1 kuća.

XIX. Selo Grobište~Grbište~Grubiše (?) , (možda danas: Grab; Grbeši; Grbići):
1. Nikontović, 4 kuće.

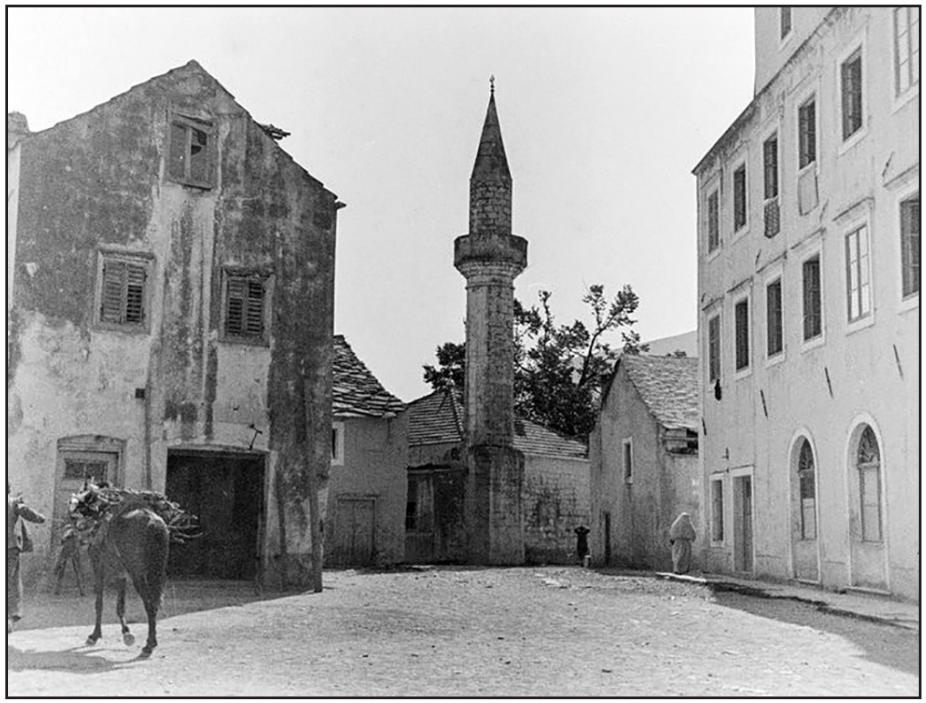
XX. Selo Trnovac (danas: Donji Trnovac: up. Begovića-Kula):
1. Begović, 16 kuća.

XXI. Selo Šaran (danas: Šarani):
1. Šaran, 11 kuća.

XXII. Selo Bodiroga~Bodiroge (danas: Bodiroge):
1. Malkoč, 5 kuća.

XXIII. Selo Turan (danas: Turani):
1. Ramić, 7 kuća.
2. Breko~Brego, 5 kuća.
3. Kalabić, 4 kuće.

XXIV. Nahija Žabica (u Ljubinju-prim. prev.):
1. Habul, 3 kuće.
2. Ćapin, 1 kuća.
3. Kosić, 1 kuća.
4. Glavović, 3 kuće.
5. Jalovičić, (danas: Jalovčić), 4 kuće.

Kastel u prošlosti i sliku

XXV. Nahija Ravne , selo Okolište (bilećki kraj-prim. prev.):

1. Bagtal, (danas: Bajtal), 13 kuća.
2. Šehović, 3 kuće.

XXVI. Selo Vraćenović (dans granični prelaz između BiH i Crne Gore) i Miruše (u Bilećkim Rudinama-prim. prev.). Defter navodi da pripadaju kadiluku Gacko.

1. Danović, (danas: Tanović), 4 kuće.
2. Brković, 1 kuća.
3. Pilatovac, 2 kuće.
4. Mujačić, 5 kuća.
5. Bilalović, 2 kuće.
6. Vilić, 1 kuća.
7. Atlić, 1 kuća.
8. Dulo-Dolo, 1 kuća.
9. Junusović, 1 kuća.
10. Šahinagić, 1 kuća.

XXVII. Selo Knež-Dôl (od Bileće prema Nikšiću-prim. prev.):

1. Jakubović, 17 kuća.
2. Mujčin, 1 kuća.

Autor zaključuje da bi bilo bi upitno uporediti porodična imena sa ovoga spiska sa imenima uvedenim u popisima od 1879–2013. godine i dodaje da bi se moglo uporediti sa spiskovima onih pobijenih u vremenu 1941–1945, te 1992–1995. godine. Spiskovi iseljenih u Tursku i Albaniju u više navrata (1878, 1882, 1902, 1918, 1918–1924, 1954–1956) bi dali također važne podudarnosti. I na kraju: trebalo bi utvrditi koliko je od ovih prezimena definitivno nestalo sa spiska stanovnika usljed agresije i genocida 1992–1995, koliko spada u sezonske posjetioce iz krugova dijaspore, a koliko ima stvarnih povratnika na ranija mjesta življenja nakon genocida i agresije 1992–1995. godine.

Bujuruldije – pravni dokumenti Osmanskog Carstva

Bujuruldije se bile vrlo često u upotrebi u pravnom saobraćaju Osmanskog Carstva. "Buyruldu" je bila osmanska pravna isprava. U njoj su bile naredbe centralne osmanske vlasti i namjesnika pokrajina. U početku ovom pravnom formom su se služili samo veliki veziri, dok su je namjesnici pokrajina počeli koristiti u XVII vijeku, koji su prije toga svoja naređenja pisali u obliku pisma. Bujuruldije su pisane na čvrstom papiru, različitih dimenzija. Pisane su prepoznatljivim stilom tzv. "divani pisma", deblje izvučenih, slobodnih i raskošnih poteza.

Bujuruldija ili bujruntija je oblik provedbe zakona. To su pašine ili valijine pisane naredbe.

Na vrhu bujuruldije priziva se Allah dž.š., što se izražava rječju "On", Bujuruldije poput berata i fermana na svom početku sadrže invokaciju (davet), uvijek u obliku riječi "Huwa" (On), kojom se podrazumijeva Bog. Tekst bujuruldije započinje nabrajanjem adresata kojima je upućena. Osim pečata svaka bujuruldija ima inskripciju (elkab), koja započinje nabrajanjem adresata kojima je upućena dakle ime(na) osobe(a) kojoj/kojima je upućen(a), zajedno sa funkcijama koje dotični primatelji obavljaju u osmanskom društvu. Uglavnom su to kadije, kapetani, zapovjednici (age), dizdari, oficiri, vojvode (vojni poglavari vlaških nahija), janjičarski serdari (janjičarske starješine u pojedinim mjestima ili nahijama), uglednici, janjičarski starješine u gradovima, ljudi od znanja, pandur-baše i panduri, emini (carinici) i posebno dubrovački emini. Poslije nabrajanja adresata (inskripcije) slijedi molitva da Bog sačuva vrline dotične osobe koje su joj potrebne za dobro obavljanje namijenjenih dužnosti.

Namjesnici su bujuruldije izdavali podređenim službenim osobama koje su djelovale unutar granica njihovog namjesništva. Adresati su primali na uvid prepise bujuruldija koje su (kao ovlaštene osobe) prepisivali kadije ovjeravajući ih svojim pečatom. Za razliku od fermana u bujuruldijama nema pravila uz nazive adresata upisivati pohvalne pridjeve i molitve za jačanje i povećanje adresatovih vrlina. Iznimka je kadija koji najčešće nosi naziv "čuvar Šerijata" uz uobičajenu molitvu "neka mu se povećaju vrline". Većina drugih službenika nosi naziv "ponosi među slavnima", "među njima sličnima", "među uglednima", uz molitvu "neka

▲52 Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića

Izvor: Islamizacija BiH, Hanefijski mesheb▲52

▲53 Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića

Pečat iz 1436.

Sultan Mehmed II Osvajač▲53

im se poveća slava" ili "snaga". Glavni dio teksta, Naracija (nakil), sadrži obrazloženje razloga koji su doveli do upućivanja naredbe.

Osmanska diplomatika dijeli bujuruldije u dvije grupe.

Bujuruldija spada u dokumente naredbodavnog karaktera, koje su u početku Osmanske države koristili najviši predstavnici centralne osmanske vlasti: veliki vezir, defterdar, kazasker i admiral. Od XVII stoljeća bujuruldije najčešće izdaju namjesnici osmanskih pokrajina. Osmanska diplomatika razlikuje dvije vrste bujuruldija.

Prvu vrstu čine bujuruldije koje predstavljaju samostalne dokumente napisane same za sebe, koje obuhvaćaju i opis okolnosti i naređenje (beyaz üzerine : iznad bijelog neispisanog). Nastale su najčešće na osnovu fermana i govore o važnim državnim, vojnim i civilnim pitanjima. Rješenje s bujuruldijom Mehmed-paše Kukavice iz 1754. poznato je kao "Travnički sporazum" kojim je okončan dugotrajni spor Dubrovčana i Mlečana. Ova vrsta dokumenata sadrži i pečat valije, obavezan je datum i stilizirani ispis riječi "buyuruldu".

Drugoj vrsti pripadaju bujuruldije koje su vrlo kratke, napisane iznad raznih vrsta molbi, žalbi, službenih izvještaja skica dermana, predstavki koje se nazivaju arzuhal (arzuhal üzerine: iznad molbe). Budući da su problematične okolnosti i prijedlog kako ih riješiti iznesene u podnesku, bujuruldija sadrži obično vrlo kratku zapovijed. Iako je namjesnikovo naređenje tek dio ovakve isprave, uobičajeno je da se ona cijela naziva bujuruldijom.

Tekst bujuruldije obično završava izrazom "buyuruldu", što znači "naređeno je" ispisanim u obliku nečitljive valovite crte zaobljenih ili oštrih vrhova. Riječ bujuruldija nastala je od pasiva glagola "buyurmak", koji u trećem licu jednine glasi buyuruldu (naređeno je).

U produžetku slijedi datum izdavanja, a oznaka mjesta izdavanja nije upisivana. Uz naređenje "učiniti tako" ponekad dolazi i upozorenje s prijetnjom "nipošto ne postupiti drukčije".

Dubrovačko bitisanje uz podređenost Osmanlijama

Političke i svake druge veze između Osmanskog Carstva i Dubovnika počele su se uspostavljati još na početku prodora imperijalne vojske u Bosnu krajem XIV vijeka. U početku su to bili površni, labavi odnosi, ali koji su dinamizirani za vrijeme vladavine Mehmeda II Fatiha (1451–1481). Osmansko Carstvo je bilo u ekspanziji pa je i položaj Dubrovčana bio takav ili pristati na diplomatska rješenja ili doživjeti sudbinu pokorenih zemalja, jer se nisu mogli nadati nikakvoj pomoći kršćanske Evrope. Kao iskusni lukavi latini, Dubrovčani su 1458. pristali na plaćanje poreza od 1.500 zlatnika godišnje, iskazati pri tome vjernost Osmanskoj Imperiji. Zauzvrat su bili zaštićeni a dobili su uz to cijeli niz povlastica. Njih će dubrovački trgovci obilato koristiti. Treba znati da je Osmansko Carstvo doživjelo veliku ekspanziju za vrijeme Mehmedu II Fatiha (Osvajača), jer je u tom periodu propala posljednja srpska despotovina (1459.), skoro cijelo Bosansko kraljevstvo je palo u njihove ruke, kao i

Hercegovina, tako da je sada Dubrovnik bio potpuno okružen Osmanskim Carstvom, koje je učvrstilo svoj ugovor o godišnjem porezu Dubrovčana, a zlatne dukate su svake godine poklisari nosili na Portu. Ova praksa je postojala do XVII vijeka kada je svake treće godine nošen harač. Naravno, da su put do Istanbulu Dubroovčani prelazili preko Bosne i doticati se sa bosanskom vlastelom, kadijama, kapetanima i drugima. Sve eventualne probleme koji su se pojavljivali trebalo je brzo rješevati. Dubrovčani su bili lukavi i sve su probleme, pojedinosti iz razgovora, dogovora, sa raznih sastanaka zapisivali i ostavljali u svojoj kancelariji, tako da danas razaznajemo njihove stavove i konkretizaciju na sjednicama Malog vijeća, kao što su razne upute poklisarima. Saznajemo i mišljenja osmanske vlasti o pojedinim događajima, trgovačkim i drugim poslovima, prometovanju robe između Dubrovnika i Osmanskog Carstva bilo kopnom bilo morem. Ova važna svjedočanstva ostala su zabilježena u spisima poznatim kao Acta Turcarum i danas se nalaze u Dubrovačkom arhivu. Svi spisi koji se odnose na kontakte sa Osmanlijama čuvani su u Turskoj kancelariji, a ona se nalazila u Kneževom dvoru. Ovaj arhivski materijal se čuvao i obrađivao po metodologiji koja je važila za sve državne kancelarije sve do sloma Dubrovačke Republike od strane Francuza 1808. godine kada je ispražnjen prostor Turske kancelarije.

Ovi dokumenti nisu trebali Francuzima. Izdvojili su samo sudske spise, a materijal sa turskim "pedigreom" nazvan Politički arhiv je izmiješan i razbacan. Tek sa dolaskom Austrije uveden je kakav-takav red pa je Politički arhiv napokon sređen. Austrijanci su iskazali zanimanje za latinske povelje, ćirilične i sultanske spise pa je u Beč otpremljena 1818. godine prva pošiljka ove arhivske građe, a druga 1833. godine sa oko 1.000 osmanskih dokumenta.

Plan Beča je bio da koncentrira sve osmanske dokumente u Zadru, našto su Dubrovčani izdvojili još 860 dokumenata i kazali da ne posjeduju više nijedan. Zna se da je Dubrovnik imao još 12.000 –13.000 dokumenata iz ovog perioda koje je čuvao u palati Sponza nakon požara što je zadesio Dubrovnik 1817. godine blizu Kneževog dvora za vrijeme Austrije.

Situacija se promijenila dolaskom arhivskog radnika Fehima Efendića[54] stotinjak godina nakon toga, kada je u periodu od 1933. do 1941. popisana osmanska građa, barem ono što je ostalo. Jer, nikada nije utvrđeno šta je propalo u vrijeme Dubrovačke Republike, francuske okupacije i austrijske uprave. U serija Acta Turcarum sačuvano je odnosno pohranjeno 15.000 dokumenata iz osmanskog perioda. Ovdje je riječ o originalnim dokumentina na osmanskom turskom jeziku, među kojima ima dosta neovjerenih primjeraka, nešto na hrvatskom i talijanskom jeziku. Ima nešto i na bosančici, latinici, ćirilici, a nešto i na hebrejskom, arapskom, armenskom.

S obzirom da je je ostao znatan broj rukopisa neistraženih, Dubrovački arhiv je pokrenuo 2002. godine aktivnosti na njihovim klasificiranju i inventarisanju. Značajan doprinos je dala doajen na ovom polju Vesna Miović, na čijem smo radu Dubrovačka republika u spisima namjesnika Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka temeljili ovaj kratki isječak koji se tiče i Trebinja.

[54] Fehim Efendić je rođen u Koraju 1908., a umro u Bugojnu 1983. godine. Poslije završetka Šerijatske gimnazije u Sarajevu, odlazi u Beograd gdje upisuje Filozofski fakultet, odsjek orujentalne filologije i narodne istorije. Fakultet završava 1928. nakon čega odlazi u Dubrovnik gdje popisuje osmansku građu. Nakon rata osniva Gimnazju u Bugojnu, a radi uporedo i u travničkoj Učiteljskoj školi. Bio je član Društva istoričara BiH. Ostavio je iza sebe blistav trag.

Statut grada Dubrovnika (Liber statutorum civitatis Ragusii), 1272, prijepis iz XV. st. (Državni arhiv u Dubrovniku, Leges et instructiones, sv. 9a)

Dubrovačka republika u spisima namjesnika Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka : s analitičkim inventarom bujuruldija (1643-1807) serije acta turcarum Državnog arhiva u Dubrovniku, 2008. Namjerljiv doprinos istraživanju ove teme dala je dr. sci Vesna Miović.

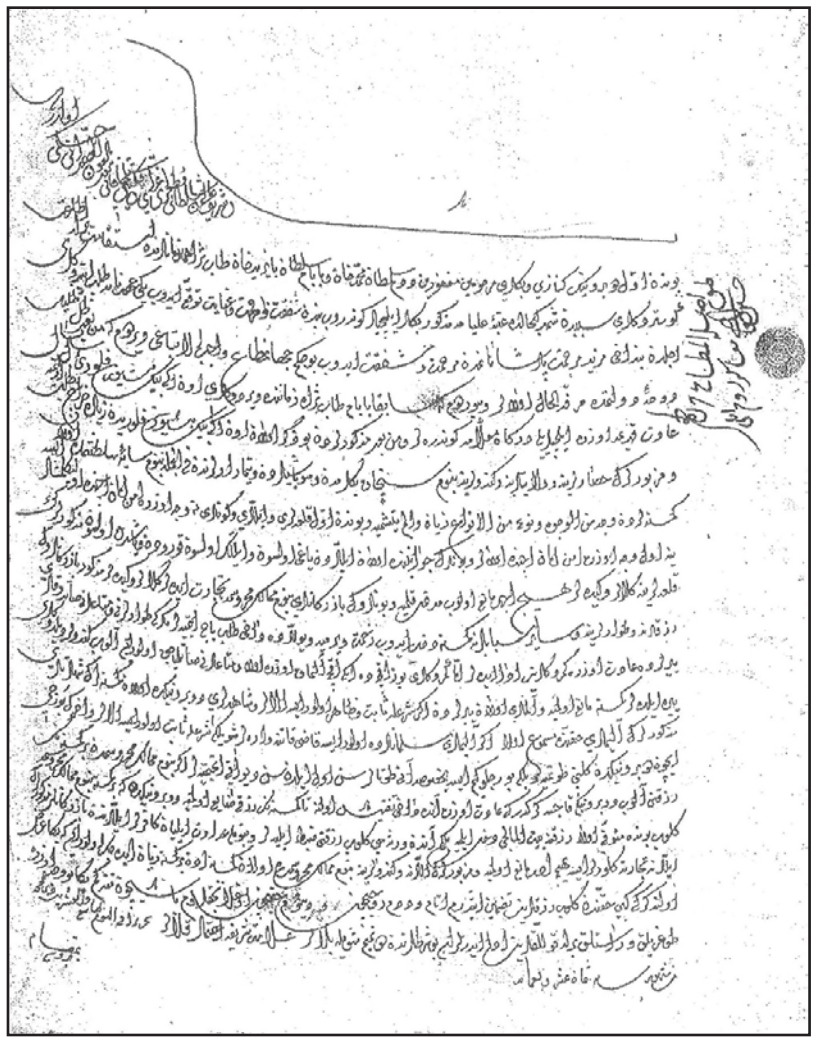
[55] Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića

[56] Bosanski pašaluk bio je osmanlijska provincija od 1580. do 1908. Kao najzapadnija osmanlijska provincija, obuhvatala je teritoriju današnje Bosne i Hercegovine, dijelove današnje Hrvatske i Crne Gore, te dio današnje Srbije. Poznat je i bio kao Bosanski ejalet, Bosanski beglerbegluk ili Bosanski vilajet. Pašalukom je vladao beglerbeg, kasnije valija, a poznat je bio kao bosanski paša.

[57] Hercegovački sandžak je osnovan 16. 1. 1470. i ušao je u sastav Rumelijskog ejaleta. Nakon osnivanja Hercegovačkog sandžaka Turci su nastavili sistematski organizirati, utvrđivati i proširivati svoju vlast u Hercegovini. Nešto poslije 20. 9.1471. Počitelj se predao Hamza-begu. Do 1475. Turci su osvojili sve gradove u unutrašnjosti Hercegovine, zatim Ljubuški u Neretvanskoj krajini i Rog na sjeveru. Samo su Novi i Risan bili izvan njihove vlasti u unutrašnjosti Hercegovine. Početkom 1482. predao se i Novi i time je završeno tursko osvajanje Hercegovine. Hercegovački sandžak je 1580. ušao je u sastav novoformiranog Bosanskog ejaleta. Za svoje usluge u borbi protiv autonomije Bosne Ali-aga Rizvanbegović je 1833. nagrađen izdvajanjem Hercegovine u poseban pašaluk.

Kako je Dubrovnik ostvarivao važne međudržavne odnose sa Osmanskim Carstvom najprije su istražene bujuruldije, zapovijedi namjesnika Bosanskog ejaleta[56] i Hercegovačkog sandžaka[57] u periodu od 1643. do 1807. godine. Najviše bujuruldija je iz Bosanskog ejaleta, a samo jedan manji broj izdali su namjesnici Hercegovačkog sandžaka. Ovi dokumenti nisu razdvajani zbog toga što je Hercegovački sandžak bio dijelom Bosanskog ejaleta pa bi stoga bilo neprikladno odvajati jedne od drugih. Jedan broj namjenika Bosanskog ejaleta su bili naročito od XVII vijeka na čelu hercegovačkog sandžaka. U ovaj inventar su uloženi i bujuruldije zamjenika bosanskih namjesnika (kajmekama) koji su jednom periodu upravljali Bosanskim ejaletom zbog odsutnosti namjesnika.

Bujuruldije namjesnika Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka Dubrovčanima

Najstariji sačuvani primjerak dubrovačke kapitulacije na osmanskom jeziku, ovjereni prepis kapitualcije, Sultan I (7.3.1513. - 29. Zul hidždže 918), Brusa.

Islamski život u Bosni i Hercegovini[55]

4. januara 1643. (12. Ševvala 1052.)

Deli Husejn-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta, kadiji gabeoskog kadiluka: dubrovački plemići poslali su pismo s pritužbom da dotični kadija njihovim predstavnicima, koji u Gabeli prodaju sol, nanosi nepravdu. Ako je istina da je njihovim ljudima nanesena nepravda, to je nedopustivo. Neka ubuduće ne tjera dubrovačke prodavače soli previsoko cijeniti zlatnike, srebrnjake i akče, nego neka ih štiti i ne da im razloga za pritužbe.

18. marta 1661. (17. Redžeba 1071.)

Kose Ali-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji gabeoskog kadiluka, muteselimu Hercegovačkog sandžaka: dubrovački poklisar Nikolica Gondola podnio je arzuhal[59] da su neki gabeoski vojnici odveli tegleće konje i stoku iz dubrovačkog sela Trnovica. Utvrdi li se da su gabeoski vojnici to učinili ljudima koji im nisu nanijeli nikakvo zlo, već su stajali mirno, stoku im treba vratiti. Dokle god stanovnici Trnovice ne nanose zlo stanovnicima Gabele, neka se ni oni u njih ne miješaju i ne zlostavljaju ih. Budu li ih gabeoski vojnici i dalje zlostavljali, neka ih privedu pravdi, stjeraju u red i neka se čuvaju nemara.

Dopisao gabeoski mula Maksud: Ovo sam osobno zaveo u registar i dao telalima oglasiti, pa nemojte da se opet onako ponašaju.

24. maja 1664. (28. Ševvala 1074.)

Suhrab Mehmed-paša, namjesnik Hercegovačkog sandžaka, kadiji novskog kadiluka, zapovjedniku, dizdaru, kapetanu, ostalim vojnim zapovjednicima novske tvrđave: Dubrovčani su poslali čovjeka s arzuhalom da je s dubrovačkog područja ukraden veliki broj ovaca i druge stoke, koja se sada nalazi u Glavovića, Ali-age sina Hadži-age i u još nekih drugih. Neka svi obrate pažnju na ovaj slučaj. Ako im je zbilja ukradeno toliko stoke, neka provedu dokazni postupak, donesu presudu i stoku oduzmu. Ne smiju dopustiti nezakonite postupke, već moraju ostati na putu pravednosti i zakonitosti.

13. oktobra 1667. (24. Rebi'ul-ahira 1078.)

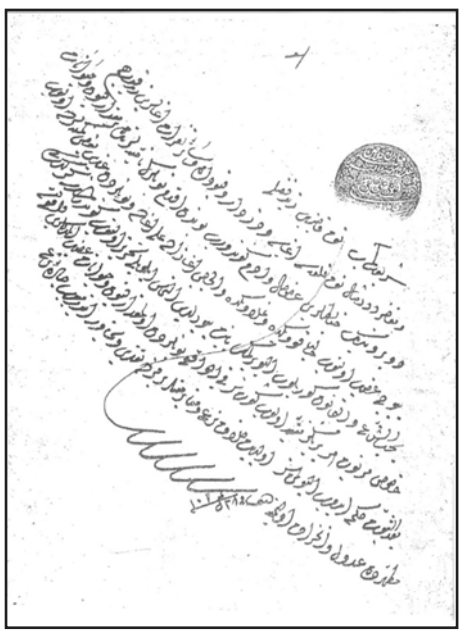
Mahmud-paša, namjesnik Hercegovačkog sandžaka, kadijama, muteselimu i vojvodama u Hercegovačkom sandžaku: dubrovački knez i vlastela imaju ferman da se nitko ne smije miješati ni ometati njihove mesare koji prolaze s ovcama, volovima, mašću (uljem), medom, žitaricama i bilo kojom drugom vrstom hrane kupljenom na području Srijema, Samandrije, Bačke i Beograda. Stoga, kad budu prolazili, neka ih nitko ne dira i ne zlostavlja. Kao što se raju čuva i štiti i dopušta joj se kupovanje živežnih namirnica, tako je i njima dopušteno.

11. maja 1704. (6. Muharrema 1116.)

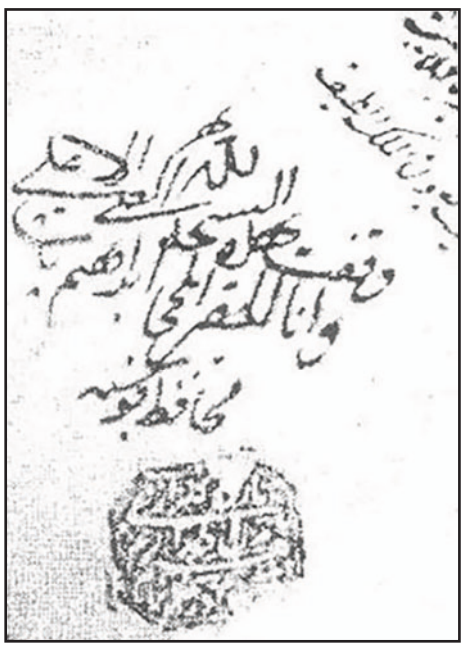
Elči hadži Ibrahim-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta, kapetanima koji se nalaze u blizini Dubrovnika i Crne Gore, časnicima u Kruševicama, ostalim vojnim zapovjednicima tvrđava: Dubrovčani su bosanskom divanu podnijeli arzuhal da ih Osmanlije, u skladu s fermanima koji se temelje na kapitulaciji, moraju čuvati i štititi. Ipak, Crnogorci su od prošle godine

[58] AD,Bujuruldije, 18

[59] arzùhāl, pisana molba; predstavka, memorandum.

Bujuruldija hercegovačkog namjesnika Suhrab Mehmed-paše kadiji novskog kadiluka, zapovjedniku, dizdaru,kapetalnu, i ostalim vojnim zapovjednicima novske tvrđave da vrate stoku ukradenu dubrovačkim podanicima (24.5.1664. - 28. Ševvala 1074.)[58]

Pečat Elči Ibrahim-Paše (Elči Ibrahim-pašina medresa, Travnik)

Dubrovnik. Statut carinarnice.

počinili mnoga zlodjela u Konavlima, a sada su poharali konavosko selo Mrcine. Budući da su Dubrovčani sultanovi štićenici, neka Crnogorcima ne dopuste ugrožavati ih. Ako se Crnogorci pojave na osmanskom području u blizini Dubrovnika, neka ih uhite i privedu pravdi. Uspije li im pak nanijeti štetu u Konavlima, za imenovane kapetane i časnike neće biti opravdanja, nego će biti odgovorni.

14. avgusta 1714. (3. Ša'bana 1126.)

Arzuhal glavnog dubrovačkog dragomana Luka Lučića: budući da su Dubrovčani vjerni haračari Osmanskog Carstva, otkako su se stavili pod carsku zaštitu, smiju za potrebe svoje zemlje kupovati osmanske žitarice i stoku, i to su smjeli čak i u vrijeme Kandijskog rata, rata protiv Nijemaca i Mletaka, i u nedavnom ratu protiv crnogorskih nevjernika. Budući da su Dubrovčani odani sultanovi haračari, zaštićeni su više od drugih i sultan im je dopustio kupovati žitarice i stoku bez ikakva ometanja, a sam bosanski namjesnik dao je nedavno dubrovačkom poklisaru sukladnu bujuruldiju. Međutim, kad su stanovnici ljubinjske kasabe podnijeli arzuhal bosanskom divanu ne dopustiti trgovcima voziti živežne namirnice i stoku prema moru sve dok se iz Crne Gore ne vrati osmanska vojska, izdao je bujuruldiju drukčijeg sadržaja. Budući da Dubrovčani nisu neprijatelji Carstva nego njegovi vjerni haračari, mole da im se ne brani trgovina na području Bosne i Hercegovine.

Numan-paša Ćuprilić, namjesnik Bosanskog ejaleta, namjesniku Hercegovačkog sandžaka Ebu Bekir-paši, kadijama kadiluka u sandžacima Bosne i Hercegovine, kapetanima tvrđava, eminima skala, uglednicima, ostalim ljudima od znanja: neka oglase svima da Dubrovčani imaju pravo bez zaprjeke kupovati žitarice i stoku za svoje potrebe i neka nikome ne dopuste u tome ih sprječavati.

29. juna 1716. (9. Redžeba 1128.)

Uzuri hadži Jusuf-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta, sandžakbegu Hercegovačkog sandžaka (po načelu arpaluka) Selim-paši: dubrovački poklisari podnijeli su bosanskom divanu predstavku da su na ljubinjskom sudu dobili rješenje kojim je utvrđeno da su panduri iz badžhane na Carini u blizini dubrovačke granice Dubrovčanima oduzeli tegleće konje, mule, ovce i volove. Neka privede na sud one koji su im zaplijenili stoku i neka provede pravdu. Budu li se trebinjski zapovjednici i drugi suprotstavljali, neka Jusuf-paši podnese arz, oduzme im naslov age i dodijeli drugima.

19. septembra 1716. (2. Ševvala 1128.)

Selim-paša, namjesnik Hercegovačkog sandžaka, trebinjskom muhafizu Osman-begu: ljubinjski sud izdao je rješenje da Dubrovčanima treba vratiti šest mula, sedam teglećih konja i veći broj ovaca i volova koje su im uzeli Mišura Balordić, Periša sin Save, Duka i drugi panduri u meterizu Hurmač u nahiji Trebinje, u blizini dubrovačke granice. Dubrovački

poklisari sada traže odgovarajuću bujuruldiju. Neka počiniteljima oduzmu stoku i vrate ju Dubrovčanima ili neka im počinitelji nadoknade nanesenu štetu. Ako ne nadoknade, neka ih uhite i ne puštaju.

13. marta 1719. (22. Rebi'ul-ahira 1131.)

Arzuhal Husejna iz Bara: išao je brodom iz Arnautluka u tvrđavu Bar kada se podigao nepogodan vjetar. Prošao je pored sedam, osam neprijateljskih tvrđava i stigao pred tvrđavu Dubrovnik. Međutim, tamošnji plemići nisu mu dopustili uploviti, a iz tvrđave su izišli naoružani nevjernici i u tome ga spriječili. Tada je otplovio pod tvrđavu Ston, gdje su ga opljačkali nevjernici iz dubrovačke tvrđave. O tome ima potvrdu u očevidu koji mu je izdao emin dubrovačke skale, pa moli da ljubinjski kadija provede pravdu. Defterdar Osman-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta, trebinjskom muhafizu Osman-begu, ljubinjskom kadiji: budući da su Dubrovčani opljačkali Husejna iz Bara, neka pozovu sposobnog dubrovačkog predstavnika i provedu sudsku istragu. Kada zakonitim putem utvrde imovinu i stvari koje Husejn spominje u svojem arzuhalu, neka mu ih vrate. Ako mu Dubrovčani ne budu htjeli vratiti, neka o tome izvijeste bosanski divan.

25. aprila 1731. (17. Ševvala 1143.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara Iva Marina Gozze: prije trideset dana, Trebinjac Salih Budalica oteo je dubrovačkom podaniku Vicku Lončariću iz sela Plat 19 koza. Osim toga, stalno dolazi pijan i nepodnošljivo zlostavlja ljude. Topal Osman-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji i kapetanu Trebinja: ako je istina da je Salih takav zlostavljač i da je nezakonito uzeo koze, neka ih vrati. Neka mu narede ne postupati suprotno dubrovačkoj kapitulaciji.

26. aprila 1731. (18. Ševvala 1143.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara Iva Marina Gozze: u trebinjskom kadiluku blizu Dubrovnika, na putu kroz Uskopje, nedavno su otvorene dvije krčme. Tko u njih uđe, izađe pijan, pobudali, dođe na dubrovačku skalu, psuje i svađa se. Budući da se takva zlostavljanja više ne mogu podnijeti, Dubrovčani traže da krčme budu zatvorene i zabranjene. Topal Osman-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji i kapetanu Trebinja: neka zatvore krčme i nikome ne dopuste postupati loše i suprotno starom običaju.

Dubrovnik

2. juna 1733. (19. Zul-hidždže 1145.)

Arzuhal dubrovačkog dragomana Miha: na putu kroz Uskopje u ljubinjskom kadiluku u blizini Dubrovnika nedavno su otvorene dvije krčme. Ljudi se ondje napiju, izgube pamet, siđu na dubrovačku skalu, psuju i vrijeđaju.

Osman-paša već je bujuruldijom naredio da ih moraju zatvoriti, no one su opet otvorene. Muhsin-zade Abdullah-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, trebinjskom kapetanu Ibrahim-paši, ljubinjskom kadiji: neka se krčme zatvore i neka se nitko ne usudi postupati suprotno kapitulaciji i starim običajima.

23. aprila 1743. (28. Safera 1156.)

Đumrukči Jegen Mehmed-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, trebinjskom muhafizu Ibrahim-paši, kadiji ljubinjskog kadiluka: stanovnik sela ljubinjskog kadiluka Nikola obavijestio je bosanski divan izvještajem ljubinjskog kadije da je njegov sin prije dva mjeseca po starom običaju odveo ovce na pašnjak u dubrovačko selo Kobaš, gdje su ga zgrabili dubrovački podanici iz Banića i odveli u Slano. Tamošnji knez silno se na njega razljutio, jer je došao a nije poštivao propise kontumacije, pa ga je dao vezati za drvo i naredio ljudima u njega pucati (?). Tako je jedan sultanov podanik javno mučenički ubijen. Neka zajedno s Mehmed-pašinim poslanikom, donositeljem ove bujuruldije, po zakonu istraže slučaj. Neka se pobrinu da dubrovački knez i plemići dovedu ubojice na granicu, gdje će ih suočiti s nasljednicima ubijenog. Neka zajedno s dubrovačkim plemićima odrede kaznu i

Četiri puta je Abdullah-paša Muhsinović bio bosanski vezir, u periodu od 1720. do 1749. godine. Bio je veliki vezir (predsjednik vlade) Osmanskog carstva. Slika turbeta u Travniku.

cijenu prolivene krvi prema zakonima Šerijata, ali i uvažavajući dogovor između Dubrovčana i Porte da oni sude svome podaniku za zločin koji je počinio na dubrovačkom području. Ne budu li ubojice bez odlaganja osuđeni, neka o tome smjesta obavijeste bosanski divan.

7. aprila 1746. (15. Rebi'ul-evvela 1159.)

Arzuhal vojnika tvrđava Trebinje, Krstac i Ključ: prihodi od carine na dubrovačkoj skali i klančarine (badža) na Ledenicama i na prilazima stonskoj slanici dodijeljeni su im za plaće, a sada im se to pravo ugrožava. Mole bujuruldiju naslovljenu na bosanskog deftedara da iz zapisa u svome uredu prepiše i objelodani na koje prihode imaju pravo. Bostandži Sulejman-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta: neka bosanski deftedar pogleda i izvijesti. Predstavka bosanskog deftedara: vojnicima tvrđava Trebinje i Ključ dodijeljeni su prihodi s dubrovačke skale, stonske slanice, te klančarine na prolazima Ledenice, Mrcine, Kuna, Duba, Jasenica, Vrgoska, Glavska, Golubov Kamen, Dubac, Trnova, Čepikuće, Topolo, Smokovljani, Osojnik, Gromača, Stupa i ostalim. Bostandži Sulejman-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta (14. travnja 1746./22. Rebiulevvela 1159.): vojnici imaju pravo na spomenute prihode i u to se nitko ne smije miješati.

22.maja 1747. (12. Džumadel-ula 1160.)

Sudski izvještaj Sulejmana, kadije Novske Bakije (19. travnja 1747./8. Rebiulahira 1160.): dubrovački podanici, razbojnici Vuko Hromčević iz Vodovađe, Huzić iz Gunjine i Koprivica iz Pločica došli su prije sedam mjeseci i kao gosti ušli u kuću Mustafe Kurtinog u selu Prijevoru, u nahiji Dračevica kadiluka Novska Bakija. Noću su ga okrutno ubili i zapalili mu kuću. Sudu je javljeno da imaju Mustafino ćebe i šalvare, te ovaj kadija smatra da je potrebno i najvažnije pokrenuti istragu.

Hekim-oglu Ali-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji Novske Bakije: neka zajedno s Ali-pašinim poslanikom, donositeljem ove bujuruldije, pokrene istragu u spomenutom selu i neka one koji su dužni pronaći ubojice potakne pronaći ih. Neka zatim provede pravdu, a ako to tamo ne bude moguće, neka poslanik dovede krivce na bosanski divan.

28. maja 1752. (14. Redžeba 1165.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara Nika Gozze: prije mjesec dana, mletački podanici Krivošijani uhitili su dvije djevojke iz dubrovačkog sela Vitaljine i odveli ih u ropstvo, o čemu je Ahmed-paša već ranije obaviješten, te je u vezi njihova oslobađanja pisao mletačkom Generalnom providuru. Sada je podnositelj ovog arzuhala primio pismo kojim ga dubrovački plemići obavještavaju da su Mlečani djevojke prodali Redžepu Ruševiću i Omeru Muhareviću u nikšićkoj kapetaniji. Dubrovčani mole Ahmed-pašu natjerati nikšićkog kapetana Hamzu djevojke osloboditi i predati. Ahmed-paša Ćuprilić, namjesnik Bosanskog

▲60 Ali-paša (1689 -1758) je bio osmanski državnik, a prezime Hekim-oglu označava da je sin liječnika (otac Nuh, glavni ljekar dvojice sultana). Godine 1736. imenovan je za bosanskog namjesnika. Sljedeć godine su krenuli Austrijanci na Bosnu, ali su poraženi od bosanske vojske. Hekim-oglu je bio i veliki vezir, a onda ponovo za namjesnika u Bosanskog ejaleta i hercegovačkog sandžaka. (Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića).

Hekim-oglu Ali Paša▲60

ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji kadiluka Onogošt, kapetanu kapetanije Onogošt Hamza-agi: ako se po zakonu utvrdi da su rečene djevojke dubrovačke podanice, neka za njihovo oslobađanje plate koliko treba i prodaju ih Dubrovčanima. Neka potom bosanskom divanu pošalju sudsko rješenje i izvještaj o zatraženom postupku.

29. maja 1752. (15. Redžeba 1165.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara Nika Gozze: dubrovački podanici uhitili su na Mljetu osmoricu hajduka koji su brodom išli u hajdučiju, i doveli su ih u Dubrovnik. Kad su ih upitali tko su, oni su odgovorili da su mletački podanici. Međutim, istraga je pokazala da je jedan od njih Vujadin, sin kneza Tomaša iz sela Osornika, u nahiji Spuž, a drugi Simo, sin prote Jova iz Nikšića. Dubrovčani su ih zatvorili, a onda su došli trebinjski age i rekli da je Vujadin njihov krvnik i da ga žele odvesti, na što su im Dubrovčani odgovorili da ga ne će pustiti iz zatvora i da će s Vujadinom i Simom učiniti ono što im naredi Ahmed-paša. Ahmed-paša Ćuprilić, namjesnim Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadijama kadiluka Ljubinje i Novska Bakija, kapetanima Nikšića i Trebinja: neka Vujadina i Sima izvedu pred sud. Utvrdi li se zakonom da su hajduci, neka ih zatvore u tamnicu u trebinjskoj tvrđavi i o tome izvijeste bosanski divan.

6. oktobra 1752. (27. Zul-ka'de 1165.)

Arzuhal dubrovačke vlastele: Trebinjci su u dubrovačkoj luci ostavili jedan brod, ali su prije toga iz njega iskrcali žitarice koje su kupili od osmanskih podanika u Alžiru, Tunisu i Tripoliju. Budući da će brod uskoro propasti i zakrčiti luku, mole bujuruldiju da ga emini dubrovačke skale daju vezati u luci u Gružu. Ahmed-paša Ćuprilić, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, eminu dubrovačke skale: neka postupi u skladu s navedenim sadržajem arzuhala. Neka se pobrine da brod bude vezan u gruškoj luci kako dubrovačka ne bi trpjela štetu.

Mehmed-paša Kukavica bio je bosanski valija u dva maha šest i po godina (1752-1756. i 1757-1760). Istakao se odlučnim mjerama za jačanje države i gradnjom mnogih poznatih objekata. Na slicui džamija i medresa u Foči

27. aprila 1753. (23. Džumadel-uhra 1166.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara Nika Bone: kada su dvojica zimija iz Trebinja gonili teglećeg konja eminu dubrovačke skale, naišli su na nekolicinu dubrovačkih podanica i podanika koji su se vraćali svojim kućama.

Ta su dvojica htjela s nemoralnim primislima nasrnuti na žene a muškarce su bestidno napali. Muškarci su izvukli žene iz njihovih ruku, a i sebe su zaštitili od njihove zloće i nasilja.

Stanovnici susjednog Trebinja, muslimani i zimije, dolaze u dubrovačka sela, nasilnički se ponašaju prema dubrovačkim podanicima, a napadaju i one koje sretnu putem. Dubrovčani mole bujuruldiju naslovljenu na trebinjskog kapetana Sulejman-bega zaustaviti nasilje. Hadži Mehmed-paša Kukavica Fočak, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, zamjeniku trebinjskog kapetana, ostalim zapovjednicima i časnicima: ako su iznesene tvrdnje

o nasilju istinite, neka ih smjesta spriječe i nikome ne dopuste postupke suprotne dobrosusjedskim odnosima i dubrovačkoj kapitulaciji. Bude li neposlušnih, neka o njima izvijeste bosanski divan kako bi bili osuđeni.

6. maja 1754. (13. Redžeba 1167.)

Hadži Mehmed-paša Kukavica Fočak, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, mirimiranu Sulejman-paši, kadiji ljubinjskog kadiluka, trebinjskom kapetanu i zapovjednicima: nedavno je ljubinjski kadija sastavio izvještaj o nekolicini dubrovačkih nevaljalaca koji su štapovima ubili Đura Mitrovog iz sela Golubinci u nahiji Popovo. Taj izvještaj sa sudskim rješenjem dao je nasljednicima ubijenog, a sada je napisana bujuruldija koju nosi Mehmed-pašin poslanik. Neka provedu istragu, pronađu počinitelje, uhite ih, dobro ih čuvaju i dovedu na sud zajedno s nasljednicima ubijenoga kako bi istina bila utvrđena a oni kažnjeni. Neka se dobro čuvaju nezakonitih postupaka.

16. jula 1754. (25. Ramazana 1167.)

Sudsko rješenje kadije Pljevalja Mehmeda i kadije Užica Alija (15. srpnja 1754./24. Ramazana 1167.): nakon dugotrajnog dubrovačko-mletačkog sukoba, dubrovački pregovarač Mato Sorgo i mletački pregovarač Giuseppe Zanoni postigli su sporazum da Mlečani više ne će naplaćivati tranzit dubrovačkim pomorcima u Jadranu, a Dubrovčani će zauzvrat, kada ga budu išči pozdraviti za njegovu posljednju plovidbu, kapetanu Zaljeva darivati srebrni poslužavnik vrijedan 20 mletačkih zlatnih cekina. Mlečani više neće zlostavljati dubrovačke pomorce i podanike. Sporazum je postignut posredstvom Hadži-Mehmed paše. Hadži Mehmed-paša Kukavica Fočak, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka: neka bude kako je po zakonu presuđeno.

16. aprila 1758. (7. Šabana 1171.)

Hadži Mehmed-paša Kukavica Fočak, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji ljubinjskog kadiluka, ugledniku Hasan-begu, kapetanima, zapovjednicima i časnicima tvrđava: dubrovački knez i vlastela obavijestili su Mehmed-pašu pismom da neki sarajevski i mostarski trgovci, kad kopnom i morem dolaze na dubrovačku skalu, ne poštivaju od davnina uobičajene kontumacijske propise i nasilni su u svojoj neuljudnosti. Neka imenovani, koji su dubrovački susjedi, Dubrovčanima pruže pomoć i zaštitu i bez milosti odmah uhite i zatvore svakog Sarajliju, Mostarca i drugoga koji ih ubuduće bude zlostavljao. O takvima neka žurno i isrcpno obavijeste bosanski divan.

10. septembra 1758. (7. Muharrema 1172.)

Arzuhal Mehmeda: Mehmed, koji je stanovnik sela Kotezi u ljubinjskom kadiluku, s trgovcem Bajramom je poslom išao na dubrovačku skalu. Prenoćili su u kući Ivana Čola u

dubrovačkom selu Čepikuće. Ničim izazvani, Čolo i još nekoliko osoba napali su Bajrama batinama, ubili ga, uzeli mu što je imao i sakrili mu tijelo. Mole bujuruldiju koju će poslanik donijeti kadijama Ljubinja i Stoca, te kapetanima Trebinja i Stoca da rečene dovedu na suočenje na lice mjesta i da provedu pravdu. Hadži Mehmed-paša Kukavica Fočak, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadijama ljubinjskog i stolačkog kadiluka, kapetanima stolačke i trebinjske tvrđave, eminu na dubrovačkoj skali: neka uz pomoć poslanika, donositelja ove bujuruldije, i uz pomoć dubrovačke vlastele dovedu spomenute na suočavanje s podnositeljem arzuhala, neka provedu pravdu i pošalju izvještaj o tom postupku.

31. avgusta 1761. (31. Muharrema 1175.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara Baltazara Gozze: Trebinjci sinovi amaldara Mehmeda Galijotovića i Mustafe-bega Zupca, nemaju mira, uporno siju zlo, a okomili su se na dubrovačke podanike i njihovu imovinu. Zaskaču ih, napadaju, ponekad i nožem, otimaju im stvari, robu i novac, a kadšto im skinu odjeću i oduzmu oružje. Ta nasilja, koja se iz dana u dan događaju, oni više ne mogu podnijeti. Muhsin-zade Mehmed-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, zastupniku kadije Trebinja, trebinjskom kapetanu, vojnim zapovjednicima, časnicima: budući da osmanske štićenike Dubrovčane napadaju iz trebinjske tvrđave, ako su prekršili zakon, neka ih uhite i kazne zakonskom kaznom, u skladu sa sadržajem arzuhala spomenutog poslanika. Neka im po zakonu, uz pomoć časnika i Mehmed-pašina poslanika, narede ubuduće ne zlostavljati dubrovačke podanike. Ako i nakon toga budu neposlušni i dođu pritužbe, neka ih zajedno s njihovim očevima privedu na bosanski divan, gdje će biti osuđeni.

15. jula 1764. (15. Muharrema 1178.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara Nikole Sarace: neki stanovnici sela u kadilucima Stoca, Ljubinja i Novske Bakije kradu stoku iz dubrovačkih sela i pašnjaka; stanovnici sela Dračevica u kadiluku Novske Bakije i Sava Tušup iz Mokrina ukrali su dubrovačkim podanicima iz sela Bani 15 koza i 2 magarca; Petar Pule koji stanuje na granici s dubrovačkim selom Postranjem ukrao je dubrovačkom podaniku Ivanu Šutalu 2 krave; Ali-baša Durakov iz palanke Slano i Osman-baša Mehmedov i Đuro Brkan iz trebinjskih sela ukrali su stanovnicima Petrova Sela 40 ovaca; Miloš iz jednog ljubuškog sela ukrao je Nikoli Daničiću iz sela Ošlje 2 kastrata i mulu. Maldovan Ali-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadijama kadiluka Stolac, Ljubinje i Novska Bakija, kapetanima, zapovjednicima, časnicima, uglednicima, ljudima od znanja: ako je, kako piše u arzuhalu spomenutog poslanika, stoka doista nepravedno i nezakonito oduzeta, neka je oduzmu i vrate vlasnicima. Budući da su Dubrovčani od davnina osmanski štićenici, nitko ih ne smije ovako zlostavljati. Bude li neposlušnih, neka o njima isrcpno izvijeste bosanski divan.

5. oktobra 1765. (19. Rebi'ul-ahira 1179.)

Sudski izvještaj ljubinjskog kadije Jusufa: hadži-Ahmed sin hadži-Omera, vojnik trebinjske tvrđave koja se nalazi u blizini ljubinjskog kadiluka, došao je na sud i rekao da ima čiftluk u selu Dračevica, koja se nalazi tik uz dubrovačku granicu, te ju stoga, kad ide onamo, mora prelaziti. Kad je jednom tako mirno išao, na putu u blizini dubrovačkog sela Bani zaskočili su ga Banjani Miho Andrijin i još petnaestorica, napali ga, ubili mu konja hicem iz puške, a njega pogodili u džube u bijele čohe, koje je u trenutku davanja ovog iskaza imao na sebi. Zatražio je istragu protiv onih koji takvim razbojnicima daju slobodu, štite ih, brane i kriju. Kapudan Mehmed-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji ljubinjskog kadiluka, kapetanu i ugledniku Trebinja: neka na mjesto događaja dovedu hadži-Ahmedova protivnika. Neka u skladu sa zakonom i uz pomoć poslanika požure istragu o opisanome nasilju i provedu pravdu. Budu li se i nadalje takvi upuštali u ovakve zločine, neka ih neodložno primjereno kazne, neka o postupku protiv njih izvijeste bosanski divan i pošalju izvadak iz kadijina registra.

12. novembra 1766. (9. Džumadel-uhra 1180.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara: prije tri i pol mjeseca, Trebinjci Mustafa Rikalović, Mehmed Oglanović i Rom Omer Merđanović hicem su iz puške na dubrovačkom području ubili jednog mladog dubrovačkog podanika. Nakon toga, bosanski namjesnik imenovao je poslanika koji je uhitio i zatvorio Mustafu i Mehmeda. Rom Merđanović je pobjegao te Dubrovčani mole da ga, ako se pojavi na području ljubinjskog kadiluka ili na dubrovačkim granicama, trebinjski kapetan i zapovjednik uhite i pošalju na bosanski divan. Ahmed-paša Ćuprilić, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji ljubinjskog kadiluka, kapetanu, zapovjednicima, časnicima trebinjske tvrđave: čim se Rom Omer pojavi u ljubinjskom kadiluku, neka ga smjesta uhite, zatvore i obavijeste bosanski divan.

25. juna 1768. (9. Safera 1182.)

Sudsko rješenje ljubinjskog kadije Jusufa (15. ožujka 1768./24. Ševvala 1181.): ljubinjski kadija Jusuf došao je na dubrovačku skalu i pokrenuo sudski proces zbog ubojstva Trebinjca Ali-bega Bračkovića, sina Hasan-kethude. Sudu su pristupili, osobno ili preko opunomoćenika, nasljednici ubijenoga, te dubrovački plemić Saro Bona. Tužitelji su izjavili da su Ali-bega na dubrovačkom području u blizini granice ubili i opljačkali dubrovački podanici Marko Antunov i Kristo. Tada su od dubrovačkog plemića primili 36 000 akči protuvrijednosti za pokradene Ali-begove stvari i novac i složili se da je spor time okončan. Silahdar Mehmed-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka: treba postupati u skladu sa sudskim rješenjem.

25. juna 1768. (9. Safera 1182.)

Sudsko rješenje ljubinjskog kadije Jusufa (30. svibnja 1768./13l. Muharrema 1182.): na temelju bujuruldije Silahdar Mehmed-paše, koju je donio njegov poslanik Mustafa-beg, sin Ibrahim-paše, kadija je u nazočnosti tog poslanika, Hasan-bega iz Trebinja, dubrovačkog emina i nekolicine muslimana uspostavio sud na dubrovačkoj skali. Pristupio je Mustafa-beg, sin Ahmed-bega, iz ljubinjske kasabe kao predstavnik Jovane, kćeri Mihajla iz nahije Boban u ljubinjskom kadiluku, a osobno su pristupili Jovan iz Mostara, sin spomenutog Mihajla, te dubrovački plemići Frano i Saro. Suočili su se. Tužitelji su izjavili da je Jovanin brat Spasoje putovao trgovačkim poslom i došao u kuću Luka Margaretića u dubrovačkom selu Gromači, gdje ga je Luko na pravdi Boga ubio i spalio mu tijelo. Plemići su odvratili da je to lažna optužba i u potpunosti ju odbacili. Zatim je od tužitelja zatražen valjan dokaz za tužbu, ali oni ga nisu mogli podnijeti. Zato je njihova tužba odbačena i više ju nemaju pravo podnositi. Silahdar Mehmed-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka: treba postupati u skladu sa sudskim rješenjem.

25. juna 1768. (9. Safera 1182.)

Sudsko rješenje ljubinjskog kadije Jusufa (30. svibnja 1768./13. Muharrema 1182.): u skladu s fermanom, ljubinjski kadija Jusuf zadužen je provesti istragu prema optužbi da su dubrovački podanici na nekoliko mjesta pomicali granične oznake i time okrnjili posjed Osmanskog Carstva. Kadija je došao na dubrovačku skalu zajedno s poslanikom bosanskog namjesnika i Hasan-begom iz Trebinja, a pridružio mu se i emin rečene skale. Pred njima su se suočili dubrovački plemići Frano i Saro s jedne strane, te s druge strane Trebinjci alemdar Salih sin Erkoča, Ali-aga sin Duran-kethude i alemdar Derviš sin Mehmeda, koji su dubrovačke podanike optužili da su pomicali granične oznake. Dubrovački plemići izjavili su da takvo nešto nije moguće, te da je točan položaj osmansko-dubrovačke granice upisan u defterima carske defterhane. Istraga je pokazala da su plemići govorili istinu. Silahdar Mehmed-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka: neka bude u skladu sa sudskim rješenjem.

Dubrovački trgovac

26. februara 1775.(25. Zul-hidždže 1188.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara Jerka Bone: Mostarac Mehmed-baša, sin Hazurija, došao je u Dubrovnik, nemi mira, već stalno izaziva svađe i nemire, pa Dubrovčani traže bujuruldiju zabraniti mu dolazak u Dubrovnik. Dagistanli Ali-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji ljubinjskog kadiluka, kapetanu trebinjske tvrđave, eminima dubrovačke skale: neka rečenome Mostarcu Mehmed-baši ne dopuste ići u Dubrovnik, bilo iz trgovačkih ili iz drugih razloga. Čim se pojavi, neka ga uhite, zatvore u trebinjsku tvrđavu, provedu istragu i po potrebi kazne.

15. juna 1775. (15. Rebi'ul-ahira 1189.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara Klimenta Menze: s obzirom na činjenicu da su svi biskupi i svećenici koji služe u Popovu i još nekim mjestima iz Dubrovnika, Dubrovčani mole da ih nitko ne ugrožava i ne ometa prilikom vršenja obreda. Ajvaz-zade hadži Halil-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji ljubinjskog kadiluka, časnicima: neka ne dopuste da ih itko ometa i protivi im se dok vrše svoje isprazne obrede.

15. juna 1775. (15. Rebi'ul-ahira 1189.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara Klimenta Menze: Trebinjci Osman Kenanov, Jovo i Mihajlo nedavno su Ivanu Vekiću iz dubrovačkih Konavala ukrali teglećeg konja, zbog čega su Dubrovčani uložili tužbu i dobili zakoniti sudski izvještaj. Sada mole namjesnika da ga izvoli pregledati i narediti lopovima vratiti konja. Ajvaz-zade hadži Halil-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji ljubinjskog kadiluka, kapetanu trebinjske tvrđave: neka uz pomoć namjesnikova poslanika istraže slučaj i nakon zaključenog dokaznog postupka vrate konja. Neka poslanik privede lopova na bosanski divan kako bi bio osuđen.

2. jula 1775. (3. Džumadel-ula 1189.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara Klimenta Menze: pokraj puta u dubrovačkoj nahiji Župi ima jedna crkvica u koju su ušli Bešir Timurov, Osman Akbabin i Hasan Brkov iz Korjenića, razorili ju a slike u njoj isjekli noževima i jataganima. Dubrovčani mole namjesnika takve naopake postupke proglasiti nedopustivima te narediti da se počinitelji pronađu i kazne. Ajvaz-zade hadži Halil-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadijama kadiluka Novska Bakija i Ljubinje, eminima na dubrovačkoj skali: neka uz pomoć poslanika utvrde štetu, privedu počinitelje, primjereno ih kazne i podnesu sudski izvještaj o tom postupku. Sudski izvještaj kadije (1. kolovoza 1775./3. Džumadelahire 1189.): osobe čija su imena navedena u arzuhalu privedene su uz pomoć poslanika na sud. Nakon ispitivanja otišli su u crkvu, gdje su počinitelji odrješito odrekli da su ju razorili. Pošto su, na zahtjev dubrovačkog dragomana, na to prisegnuli, zabranjeno im je ubuduće upadati u crkvu i uništavati slike.

9. septembra 1775. (13. Redžeba 1189.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara Klimenta Menze: dubrovački plemić Luko Sorgo obolio je od žučanog katara te se sprema otići na liječenje u Kiseljak u fojničkoj nahiji. Moli bujuruldiju da ga, zajedno s njegovom pratnjom, imovinom i stvarima, nitko ne ugrožava na putu. Ajvaz-zade hadži Halil-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadijama i časnicima u kadilucima na putu od dubrovačke skale do spomenutog mjesta, kapetanima i ostalim časnicima tvrđava: neka pripaze tom plemiću naći konak na sigurnim

mjestima i dodijeliti mu pouzdane vodiče. Neka ga u sigurnosti prate od jednog do drugog od njih. Neka njega, njegovu pratnju, imovinu i stvari zaštite od zlostavljanja.

24. aprila 1776. (5. Rebi'ul-evvela 1190.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara Baltazara Nikole Gozze: Mostarac Mehmed-baša, sin Hazurija, došao je trgovati u Dubrovnik, a stalno izaziva svađe, nasilan je prema ženama, uzrok je zlu i s njim nikako nema mira. Dubrovčani mole da Mehmed-baša više ne dolazi u Dubrovnik. Silahdar Mehmed-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji ljubinjskog kadiluka, trebinjskom kapetanu, eminima dubrovačke skale: neka ubuduće dobro paze i rečenom Mehmed-baši ne dopuste dolaziti. Ne posluša li, neka ga uhite i privedu na bosanski divan.

1. juna 1777. (24. Rebi'ul-ahira 1191.)

Arzuhal dubrovačkog trgovca Mata Fabrija: već nekoliko godina ima potvrdu da su mu Trebinjci Mehmed Behramov i SAlih Arnautov dužni. Dug mu nisu htjeli platiti navrijeme i time su mu nanijeli veliku nepravdu. Zato moli da dotični budu privedeni pravdi. Silahdar Mehmed-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, trebinjskom muhafizu Sulejman-paši, kadiji ljubinjskog kadiluka: neka uz pomoć poslanika privedu protustranke podnositelja arzuhala i neka ih natjeraju isplatiti mu iznos koji je po zakonu utvrđen na temelju spomenute potvrde.

1. juna 1777. (24. Rebi'ul-ahira 1191.)

Arzuhal dubrovačke podanice Vide: kad je išla u selo Kruševicu u kadiluku Onogošt blizu Dubrovnika, stanovnik tog sela, nasilnik napao ju je s nasilnim i bestidnim namjerama, udario,

ranio, i nanio joj veliku nepravdu. Vida moli bujuruldiju naslovljenu na trebinjskog muhafiza Sulejman-pašu i na Džafer-pašu da zajedno s namjesnikovim poslanikom počinitelja uhite, osude i kazne. Silahdar Mehmed-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, muhafizima Trebinja i Onogošta, zastupniku kadije Novske Bakije: neka spomenutog nasilnika uz pomoć poslanika privedu na sud, saslušaju ga i primjereno kazne.

25. maja 1778. (27. Rebi'ul-ahira 1192.)

Arzuhal dubrovačkog podanika Vlaha: ostavivši u jednoj krčmi grožđe koje je pobrao na svojoj zemlji u selu Mrcinama, otišao je zajedno s Mrcinjaninom Stjepanom Damovićem čuvati... Te noći su Nikola Marić iz Zubaca, Ilija, Tripko i Jovan Korčići iz Konjske i Marko, Simo i Kristo Sikir i Simo Podribaba iz sela Bogoje s još osmoricom lopova provalili u dvije krčme u Mrcinama i iz jedne ukrali 10 komada suhog mesa, 30 oka suhih smokava, 200 oka vina, 20 oka rakije, 22 oke maslinovog ulja, jednu vagu i pojas za pušku, a iz druge krčme suhe hrane za 200 groša i time su učinili veliku nepravdu. Moli da uhite počinitelje i provedu pravdu. Dagistanli Ali-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji kadiluka Novska Bakija, trebinjskom zapovjedniku Sabit Mehmed-begu: neka počinitelje uhite, oduzmu im sve stvari za koje zakonitim putem utvrde da su ih ukrali i neka pošalju izvještaj o tom postupku.

1. jula 1781. (9. Redžeba 1195.)

Arzuhal dubrovačkog dragomana Miha: Vasil i Damjan iz sela Zupci unajmili su od dubrovačkog podanika Nikole Lazovog jednog teglećeg konja, a na odlasku ih je presreo Trebinjac Hasan sin Zupca i konja im ugrabio. Rečeni dubrovački podanik Nikola tražio je da mu Hasan vrati konja, ali on je odugovlačio. Moli da se Hasanu zapovjedi vratiti konja. Defterdar-zade Abdullah-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadijama kadiluka Ljubinje i Novska Bakija: neka Hasanu, sinu Zupca, uzmu konja i predaju ga Nikoli.

7. jula 1789. (13. Ševvala 1203.)

Arzuhal dubrovačkog poklisara Vlaha Bone: sultanov ferman dopušta dubrovačkim svećenicima u kućama osmanskih podanika katoličke vjeroispovijesti u nahiji Popovo, propovijedati, čitati Evanđelje i obavljati druge obrede po katoličkim običajima i pritom ih nitko ne smije ometati. Unatoč tome, džizjedar koji je u kućama tih podanika u selu Trebimlja, u stolačkom kadiluku, našao dubrovačkog svećenika don Ivana Kristića, silom mu je naplatio džizju i zlostavljao ga iz dana u dan. Dubrovčani mole bujuruldiju da nitko ne zlostavlja dubrovačke svećenike, a da spomenutog džizjedara kazne i "povuku za uho". Arslan Mehmed-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji stolačkog kadiluka: neka

▲61 U zahtjevu Austrije da joj se predaju sve teritorije na "bosanskoj suhoj međi", dakle zapadno od rijeke Une, tj. današnja Krajina, Cetingrad, Kladuša, Cazin, Ostrožac, Krupa, Bužim itd. Ukupno 21 tvrđava i 4 kule. Osmanska uprava je uputila naredbu da se ne pruža otpor nego da joj se ove teritorije predaju. Dobivši ovakav ferman bosanski vezir Abdulah-paša je napisao odgovor "Bosna ti je sorguč carevini, Bosna ti je serhat carevini, Bosna ti je arslan na Stambol kapiji." U Travnik je brzo stigao otrov. Abdulah-paša je klanjao dnevni namaz, a potom, sjedeći na postećiji, tri puta je ponovio istih onih pet riječi koje je i sultanu napisao: "Baš vererdum bir taš verem!". Ovo je značilo: "glavu dajem, a kamena jednog ne dam". Pri trećem izgovaranju, uz tekbir i kelim i šehadet, nagnuo je maštrafu i ispio otrov. Za njega je Mula Mustafa Bašeskija rekao: "U odnosu na druge paše bio je dobar čovjek. (Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića)

Pored najstarije travničke Jeni džamije, nalazi se turbe slavnog Bošnjaka, rodom iz Sarajeva, Abdulah-paše Deftedarije (Deftedarevića). Bio je pravedni i ponosan bosanski namjesnik▲61

po zakonu istraže slučaj i ako se pokaže istinitim, neka džizjedara kazne. Neka poduzmu mjere predostrožnosti da se takve stvari više ne bi događale.

15. februara 1807. (7. Zul-hidždže 1221.)

Husrev Mehmed-paša, namjesnik Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, kadiji Sarajeva: u dubrovačkoj kapitulaciji piše da dubrovački trgovci, kada su platili carinu na robu kupljenu na osmanskom tlu, ne moraju plaćati reft i masdariju i da na području Rumelije nisu dužni ništa davati, uključujući i novouvedene namete. Međutim, u Sarajevo su stigli židovski trgovci, a tamošnji Židovi, koji žele omesti poslovanje dubrovačkih trgovaca, počeli su ih zlostavljati traženjem novca za nove namete. Dubrovački su poklisari zbog te teškoće podnijeli arzuhal Porti, te im je izdan ferman da takva vrsta zlostavljanja mora prestati. Dubrovčani sada traže sukladnu bujuruldiju. Neka ne dopusti Židovima da se diraju u dubrovačke trgovce.

Preuzeto iz sjajne knjige Vesne Miović: Dubrovačka Republika u spisima namjesnika Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka, Državni arhiv, Dubrovnik, 2008.

▲62 Koča Husrev Mehmed paša (1769–1855) bio je osmanski admiral, reformator i državnik. Bio je Kapudan paša (Veliki admiral) Osmanske mornarice. Došao je na položaja velikog vezira između jula 1839. i juna 1840. za vrijeme vladavine sultana Abdulmedžida I. Međutim, tokom 1820-ih, zauzimao je ključne administrativne uloge u borbi protiv regionalnih vojskovođa, reformaciji vojske i reformi turske odjeće. Predvidio je Krimski rat sa Rusijom. Godine 1806. postao je namjesnik Bosanskog ejaleta (pojavljuje se u romanu Ive Andrića *Travnička hronika*). Ponovo je imenovan 1808. za namjesnika Soluna.

Husrev Mehmed paša▲62

Geografska karta Bosanskog pašaluka

Hronika jednog vremena

Prije nego zavirimo u Hercegovačku hroniku, najprije čitaoca trebam uvesti u sadržaj historijskih zbivanja. Nakon što su pali pod vlast Venecije ili Mletačke Republike gradovi Novi, Imotski i Gabela, ostala je samo Trebinjska kapetanija. Ona je osnovana prije 1664. godine, a službeni naziv joj je bio Banj Vir. Vremenom je Trebinje postalo glavno i najvažnije utvrđenje. Uglavnom pominje se iza 1699. godine. U gradu je sjedio osim kapetana mirimiran muhafiz, a to je bio rang paše pod čiju vlast su potpadali vojni poslovi Novske Bekije, Cernice i Ljubinja.

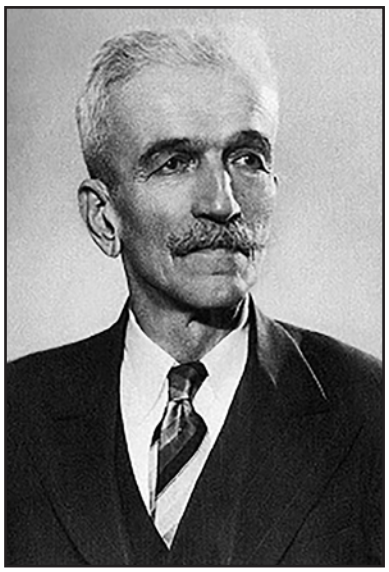
Trebinjska kapetanija se nalazila na teritoriju ljubinjskog kadiluka, tako da je osim Trebinja u njenom sastavu se nalazilo i Ljubinje. Sadašnji stari grad u ovome mjestu je podignut 1706. godine, a kasnije više puta dograđivan, utvrđivan i popravljan. Prvi put ime Trebinja kao urbanog grada pominje 1711. izaslanik ruskog cara Petar Mihajilo Miloradović. On je imenova kuće i dućane, a to je bilo vrijeme Osman-paše Resulbegovića. Iz svega proističe da je Osman-paša Resulbegović najzaslužniji za "renesansu" ovog grada. O porodičnom porijeklu trebinjskih kapetana do 1712. se ne zna. Inače, Novska kapetanija je bila najmonumentalnija i najjača hercegovačka tvrđava za osmanske vladavine. U njoj je bilo sjedište turskoga upravitelja i kadije novskoga kadiluka. Sve vrijeme vladavine Osmanlija Novi je imao osmansku posadu kojom je zapovijedao dizdar.

Krajem XVI vijeka ili možda nešto kasnije, ali svakako prije 1604. godine, organizirana je Novska kapetanija. Postojala su dva grada i to stari i novi Novi. Stari Novi zvao se i Gornji, a novi Novi Donji grad. Svaki od ova dva grada imao je zasebnog dizdara. I jedna kula u Novom gradu imala je zasebnog dizdara. Ne zna se koliko je ova kapetanija imala vojnika niti odakle su oni dobivali primanja.

U historiju Trebinja ozbiljno je zavirio Vladislav Skarić, koji je na više mjesta govorio o ovom gradu na jugoistoku naše zemlje. Zanimljivu studiju zapisao je 1933. u Glasniku Zemaljskog muzeja[63], a na osnovu dokumenata koje je vidio tokom svojih boravaka u Dubrovniku. Zanimljivo da je tražio historijsku arhivsku građe na turskom jeziku. Izučavajući turske akte

[63] Vladilslav Skarić (1869-1943). Poslije završene gimnazije studirao je historiju i geografiju u Grazu. Radio je kao profesor u srednjim školama u Banjoj Luci i Sarajevu. Skarić se sa značajnijim radovima javlja od 1909. godine. Bio je aktivista srpskog narodnog pokreta, pisao je za časopis *Bosanska vila* i bio jedan od osnivača Srpskog kulturno prosvjetnog društva *Prosvjeta*. Austrougarske vlasti ga hapse zajedno sa velikim brojem Srba odmah nakon atentata na Franza Ferdinanda 1914. godine. Prvi svjetski rat je proveo u austrougarskom zatočeništvu. Od 1919. godine postao je kustos, a od 1926. do 1936. bio je direktor Zemaljskog muzeja Bosne i i Hercegovine. U Glasniku Zemaljskog muzeja je objavio svoje najvažnije radove. Pred II svjetski rat je izvršio popis predmeta Muzeja Stare srpske pravoslavne crkve na Baščaršiji, a 1939. je zajedno sa Đokom Mazalićem i Darinkom Despić otvorio nove prostorije i novu postavku muzeja u crkvi.

Bavio se svim periodima historije BiH, ali je najviše doprinio proučavanju osmanskog perioda. Sam je naučio turski jezik, koji je neophodan za razumijevanje izvora za historiju osmanskog perioda.

Vladislav Skarić

iz tog perioda došao je do određenih saznanja o trebinjskom kraju u 18 vijeku. Ovaj prikaz temeljiit ću na podacima do kojih je došao Vladislav Skarić, ali i drugi povesničari Trebinja.

Većinu građe je u omotima br. 41 i 42 fascikle IX, sekcije B, koje su označene imenom "Banjvir", i u omotima br. 127—132 fascikle XIII—XVIII, opet u sekciji B, pod imenom Trebigne, ali i u novim fasciklama turskih akata, koji su bili smotani. Navodi da južni dio Hercegovine, onakav kakvog su ga Osmanlije preuzeli od Hercega Stjepana Vukčića i njegovih sinova, odgovara tačno oblasti stare Travunije.

Konstantin Jireček[64] na kojeg se pozivamo, stavio je granicu Travunije prema Zeti na liniju koja ide od kotorskog kraja do vododionice iznad izvora rijeke Zete. A tuda je, počevši od Risna, išla i granica osmanske Hercegovine prema Crnoj Gori. Zapadnu granicu Travunije prema Zahumlju stavio je Jireček na liniju koja ide od Dubrovnika preko Rijeke (Omble), pa kraj sela Začule, preko Popova i između Ljubinja i Ljubomira prema Gacku i konstatira da je "ova granica još prije Turaka bila zaboravljena". Ali su ostala neka mutna sjećanja na nju sve do sada.

Razlike između trebinjskog kraja i susjednih oblasti opažaju se čak i govoru današnjeg trebinjskog stanovništva. Među tvrđavama travunske oblasti, što ih spominje Porfirogenit, naziva on jednu, isto kao i oblast, Tervunija." Kasnije, međutim, nestalo je ime Travunije, a pojavilo se ime Tribinje, ali samo kao ime oblasti, koja je manja od stare Travunije. No, čini se, da su se granice stare oblasti, u cijelom njenom prostranstvu, sačuvale u vojničkoj podjeli, jer se još i u XVIII vijeku vlast trebinjskog miri-mirani-muhafiza protezala na sve župe stare Travunije, pa i dalje. Konstatira da su administrativnu podjelu starog Trebinja zadržali Turci, samo su župe prozvali nahijama. Nahije su bile Trebinje, Novi, Riđani, Banjani, Nikšić ili Onogošt, Cernica (Gacko) i Rudine, a, može biti i Piva. Manje administrativne jedinice bile su knežine (džemati), ali priznaje da "o njima znam vrlo malo, jer sam našao spomenutu samo Površku i Gomiosku knežinu u trebinjskoj nahiji. "Mislim, da je i Ljubomir bio knežina, ali u nahiji Rudinama." Po dolasku Osmanlija u ove krajeve primjenjivao se spahijsko-timarski sistem. Glavne djelatnosti bile su zemljoradnja i stočarstvo, a u gradovima je postojala trgovina i zanatstvo, dok je proizvodno stanovništvo tretirano kao vojnički stalež.

Kroz trebinjsku oblast je išlo nekoliko trgovačkih i vojničkih cesta. Jedna je išla od Risna kroz Riđane u Onogošt, a druga iz Novog kroz Zupce Trebinju (mjestu), gdje se sastajao sa dubrovačkom cestom. Iz Dubrovnika je polazio jedan drum i išao do Carine. Tu se razilazio na dvije strane. Jedan je krak vodio preko Drijena i mosta na Trebišnjici u Tvrdošima u mjesto Trebinje, a drugi kroz Uskoplje na Slano, a odatle u Ljubinje. Od ovoga je druma u Bjelin-Dolu polazio drugi drum, koji je išao dalje niz Lug i Popovo.

Osim velikih drumova iz trebinjskog su kraja vodili još mnogi putovi i staze preko klanaca u Dubrovnik. Dubrovački akti spominju klance kod dubrovačkih sela Mrcina, Kune, Dube i Jasenice, kod hercegovačkog sela Glavske, Ledenice, klanac Golub-Kamen iznad dubrovačke Rijeke i klanci kod dubrovačkih sela Osonika, Gromače, Slanog, Osim velikih drumova iz

[64] Konstantin Jireček je bio istaknuti češki historičar. Intenzivno je proučavao građu Državnog arhiva u Dubrovniku, a kao rezultat tih istraživanja nastaje značajan rad i za historiju srednjevjekovne Bosne (Trgovački drumovi i rudnici u srednjovjekovnoj Bosni i Srbiji, 1879, prevod Đorđa Pejanovića, Sarajevo 1950). Pored historije Bugara, napisao je historiju Srba (Istorija Srba, 1911-1918, više puta štampana 1952, 1978) koja je imala značajan uticaj na razvoj, prije svega srpske historiografije.

[65] https://bs.wikipedia.org/wiki/Konstantin_Jire%C4%8Dek

Konstantin Jireček[65]

trebinjskog su kraja vodili još mnogi putovi i staze preko klanaca u Dubrovnik. Dubrovački akti spominju klance kod dubrovačkih sela Mrcina, Kune, Dube i Jasenice, kod hercegovačkog sela Glavske, Ledenice, klanac Golub-Kamen iznad dubrovačke Rijeke i klanci kod dubrovačkih sela Osonika, Gromače, Slanog, Čepikuća, Smokve, Topole i još nekoliko. Politički i vojnički centar prvih vijekova turskoga vladanja bio je Novi. Pošto su ga Turci izgubili 1687. postade tvrđava Banj-Vir oblasnim centrom. U trećoj desetini XVIII vijeka iščezava ime "Banj-Vir", a tvrđava se naziva Trebinjski Grad. Kraj tvrđave se razvilo veće građansko naselje koje je bilo poznato kao Trebinje. Ali, kaže, da mu nije poznato kada se građansko naselje prozvalo Trebinje.

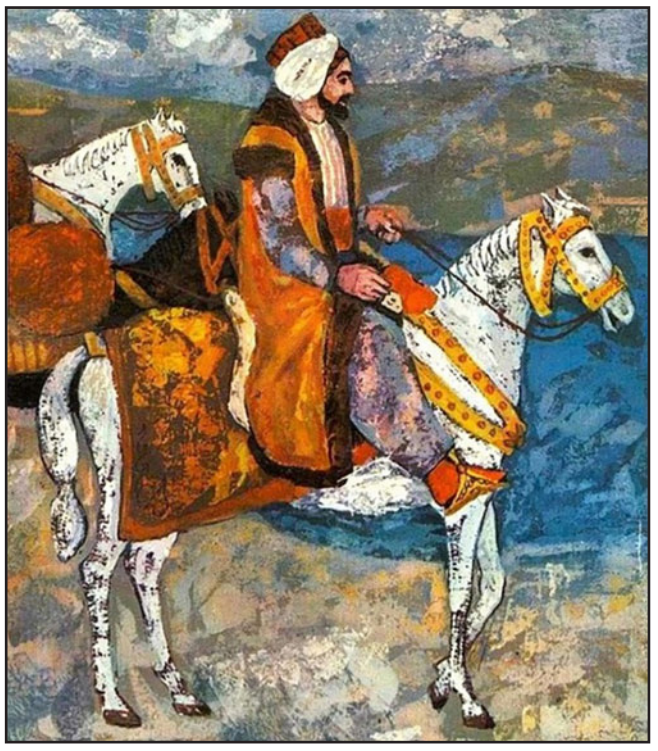
Kadije u Cernici, Ljubinju i Novom vršile su sudske postupke. Spominje da je i Onogošt vjerovatno imao svog kadiju, ali mu ime nije pronašao. Nakon gubitka Novog, njegov kadiluk se smanjio. Ipak, nije bio ukinut, nego je ostao i dalje, ali pod imenom Novske Bekije.

Ne zna se gdje je ovaj kadija sjedio. "Moglo bi se misliti, da je bilo u Trebinjskom Gradu, ali kako je Trebinjski Grad sa svojom okolinom spadao u sudsku oblast kadije od Ljubinja, to mi se čini nevjerovatno. Do gubitka Novog ovaj je kraj imao i svoje primorje, koje se pružalo od ulaska u Boku do blizu Perasta." Na njemu su bile dvije veće luke, Novi i Risan. Poslije gubitka Novog trebinjskom kraju nije ostalo ništa osim malog dijela pod Sutorinom.

Tvrđave, kule i šančevi. "U nekim vojničkim poslovima, kao što je dizanje i skupljanje vojske i zajedničko vodstvo, sve spomenute župe su sačinjavale jednu zajednicu. Dodaje dalje da je "u poslovima muhafiske vojske bila druga, manja zajednica, koja je imala, barem jedan, zajednički izvor za izdržavanje vojske — dohotke od dubrovačke skele i od slanice na dubrovačkom Slanom".

U ovoj, užoj, zajednici bilo je Gacko sa svojom tvrđavom Ključem. Istoj je zajednici pripadao i Klobuk u Korjenićima, ali je on imao tješnjih veza s Ključem, nego sa Trebinjskim Gradom. Dodaje objašnjenje "valjda s toga, što su (po Evliji Čelebiji) i Ključ i Klobuk bili u istoj nahiji (kadiluku)". Paše trebinjske vodile su brigu i o palankama ovoga kraja, o palankama na Slanom i u Koritima i o onoj u Ljubinju. Glavno utvrđenje užeg trebinjskog kraja bio je Banj-Vir, čije se ime spominje samo kratko vrijeme. Istim imenom zove se sada najdublje mjesto rijeke Trebišnjice kod varoši Trebinja. "Dubljina Banj-Vir nalazi se pod samom tvrđavom u Trebinju. Na staru tvrđavu, koje više nema, podsjeća sada ime jedne mahale, koja se zove Grad." Ranije su u Gradu stanovali mjesni muslimani preko zime, a preko ljeta po selima, neki u selu Bregovima kraj Trebinja. Spominje se izraz »Bregovi, gdje stanuju begovi«. Opis trebinjske čaršije je da je bila izvan grada. Prije se Grad zvao "Ićesar" (tačnije Ič-hisar), što bi se moglo prevesti kao unutrašnji dio tvrđave. Spominje "nekakvu tvrđavu" koja je bila u mjestu Trebinju i u XVII vijeku, a i ranije kako navodi Porfirogenit. Jedan kapetan trebinjske tvrđave se spominje 1665. godine. Vjerovatno je tu bila 1690. godine samo jedna kula, sa oborom, koji je bio opasan kamenim zidom.

▲66 https://sh.wikipedia.org/wiki/Evlija_%C4%8Celebija

Ilustracija Evlija Čelebija▲66

Po historičaru Salihu Sidki Muvekitu[67] Osmanlije su sagradili Banj-Vir 1706. godine kao zamjenu za izgubljeni grad Novi. Trebinjski Kasum-paša piše u jednom pismu, da je Banj-Vir nasred Trebinja. Zna se da je za njegova vremena došla zapovijest iz Porte, da se sagradi Banj-Vir. Ovaj posao je bio povjeren njemu i Ahmedagi, ćehaji bosanskog vezira. Zamolio je Kasum-paša Dubrovčane da mu pošalju majstore, "koji će mu žeći kreč". Grad Banj-Vir imao je svoga kapetana, dizdara (a nekad i po dvojicu) i nekoliko aga azepskih, fariskih, martoloških i topčijskih. Svi su oni, piše dalje, stanovali u tvrđavi, a izdržavali se prihodom mirijskih (carskih) zemalja i dohocima od dubrovačke skele i stonske slanice. On na osnovu dokumenata iz Dubrovačkog arhiva gradi priču da se u jednom beratu od 1795. spominju neke tabije, Velika Tabija i Osmanpašina, koje su bile dijelovi trebinjske tvrđave. U avgustu 1711. zatražile su age iz Banj-Vira Dubrovčane, da im pošalju ljude koji će vaditi kamen za jednu klačinu (peć za žeženje kreča), jer prave jednu zgradu u gradu. Ovakve poruke za slanje majstora, naročito klačinara, često su se ponavljale. Meštar od klačina Ilija Zot iz sela Čajkovice sa 6 argata poslan je 1712. godine. Osman, kapetan Banj-Vira, javlja u junu i julu 1714., da je stigao ferman o popravci Banj-Vira koji treba da se i utvrdi. Rečeno je da će pomoć dati kadiluci Ljubinje, Cernica i Novska Bekija, koji će poslati zidare i čerahore. Već sljedeće 1715. godine izgrađen je hendek (opkop) oko grada. Za tu namjenu je poslat novac. Osman kapetan u junu zamolio Dubrovčane "da mu pošalju 40-50 čerahora i 5-10 klačinara

Klobuk je najimpozantniji sredniovjekovni grad na ovim prostorima[68]

[67] Muvekit, Salih Sidki Hadžihusejnović je bosanskohercegovački historičar, koji se rodio u Sarajevu početkom XIX vijeka, a umro u Sarajevo, 1888. Radio kao bibliotekar Gazi Husrev-begove biblioteke i kao muvekit (tur. muvakkit) na izradi kalendara, po čemu je dobio nadimak. Napisao je *Povijest Bosne* (Tarih-i Bosna, I–II,[2] 1999), osobito zanimljivu zbog upotrebe mnogobrojnih osmanskih izvora.

[68] Grad Klobuk se nalazi u Korjenićima, 5 km južno od Župe. Ostaci grada nalaze se 30 kilometara od Trebinja, na strmim liticama, "prilijepljen u Stijenu kao orlujsko gnijezdo". Moguće mu je prići sa zapadne strane, sa magistralnog puta koji vodi ka Nikšiću. Stari grad Klobuk je 2006.proglašen nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.

U istorijskim spisima Klobuk se pominje kao jedan od gradova u oblasti Travunija koji u periodu kasnog srednjeg vijeka potpada pod vlast Nemanjića. Osmanlije su ga zauzele 1477.godine.U ovom gradu sjedio je dizdar, a na početku XVIII stoljeća Klobuk postaje sjedište kapetanije.Prema Evliji Čelebiji Klubuk je sagrađen 1664. godine, a tu je bila džamija u kojoj je klanjala posada.Nakon što je srušena u rusko-turskom ratu, obnovio ju je Hamzaga Begović.Turci su Karlovačkim mrom izgubili 1699. Risan, Herceg-Novi, etc.otad Klobuk opostao za njih izuzetno važno utvrđenje. Klobuk je važna pogranična tvrđava.Kod Klobuka je ratovala i Napoleonova vojska.Sredinom XIX stoljeća ustanovljena je granica između Crne Gore i Hercegovine. Nakon okupacije BiH od Austro-Ugarske 1878. turske trupe koje su bile stacionirane u Klobuku odbile su da se predaju.Tada su Austrougari počeli teškom artiljerijom bombardirati grad.Austrijamci su srušili sve objekte koji su se nalazili u gradu Klobuku. Klobuk je od tada nestao sa historijske pozornice. (Fotografija, Izvor: Srna)

i kamenara, koji cijepaju (lome) kamen. Hrana i plata daće im se potpuno". U jednom pismu od 21. februara 1737. piše da su ljudi, koji su dolazili da vade kamen, bili iz dubrovačkih sela Stravča i Dube. Još jedanput, između 1751. i 1775. građeno je u Banj-Viru (Trebinjskom Gradu) na osnovu carskoga fermana. Inače, ime Banj-Vir, kao ime trebinjske tvrđave, nije se dugo održalo. Zadnji put je spomenuto 23. septembra 1729. godine, a poslije se navodi samo Trebinjski Grad. Izuzetno spominje se ime Banj-Vir još samo jedanput negdje između 1751. i 1775. Iz arhivske građe je jasno da je posada u Banj-Viru odnosno Trebinjskom Gradu bila velika. Broj vojnika je ipak ostao nepoznat. "Zna se samo da je 1795. godine Osman-pašina tabija imala 17 azeba, a Velika tabija 25." U užem trebinjskom kraju bilo je još nekoliko manjih utvrđenja. Od njih je bilo najveće i najvažnije u Starom Slanom.

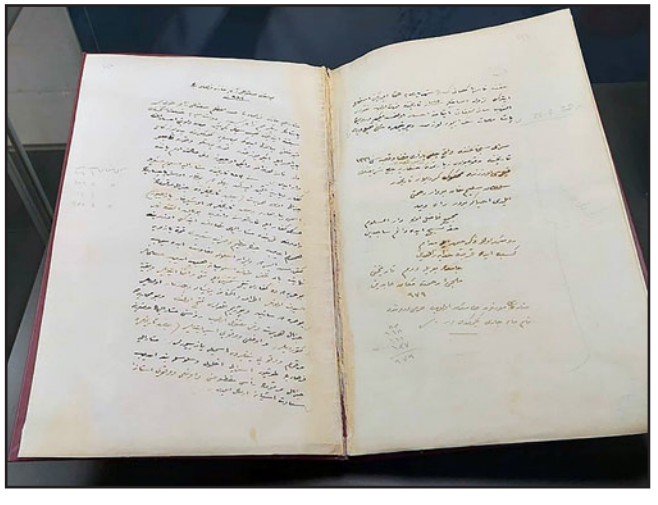
Zamak se nalazi na historijski strateškom Putu soli između Otomanske imperije i Dubrovačke Republike, koja je nekada pripadala čuvenoj trebinjskoj familiji Resulbegovića. Na geografskoj karti 1:75 000 (list Ljubinje und Slano), piše Skarić, "južni dio sela je označen imenom Palanka". Turski putopisac Evlija Čelebija[70] je 1664. opisao Slano kao manje utvrđenje sa jednom visokom kulom sa posadom od jednog dizdara sa 29 vojnika. Utvrđenje je posjedovalo mušketa i magacin za municiju. Čelebija kaže da na Slanom stoji jedan aga bosanskog vezira sa 50 vojnika, jedan aga hercegovačkog paše i jedan aga od čorbadžija novske tvrđave.

U XVIII vijeku Osman kapetan Resulbegović je na Slanom držao pandure. Osman paša je 1725. popravljao kulu na Slanom, koju je grom bio oštetio. Piše da je 1795. Slano imalo posadu od 66 azeba, ali ne vjeruje da su svi uvijek bili na okupu. Opisujući kraj kaže da "na mostu preko Trebišnjice u Tvrdošu bila je također kula. Most i kula se spominju 1694. godine" i precizira da je kula 1795. imala posadu od 29 azeba. U selu Uskoplju, u blizini dubrovačke granice, na mjestu gdje se sastaju ceste od Slanog i Trebinja, bila je carinska stanica, zvana "Carina" Za nju se govorilo da je srednjovijekovna carina na Ledenicama. "Negdje između 1721. i 1728. spominje se Carina kao grad i pored nje meteriz Kriještalica. Tu su također bile posade i to ne samo od trebinjskih muhafiza, nego su na Carini katgod (1715.) bili buljugbaša i sejmeni, koji su stojali pod direktnom komandom hercegovačkog paše. God. 1715. bio je starješina posade na Carini Sulejman-ćehaja Salihović, a negdje između 1721. i 1728. neki Fetahaga. U isto doba na Kriještalici je bio starješina neki Mustafa-aga. Čini mi se, da je početkom 1768. u istom svojstvu na Carini bio Alibeg Bračković." Poslije njega je bio neki njegov srodnik Ahmedbaša Bračković. Opisuje sastav Carine pa veli da je 1795. posada imala 48 azeba, a na Meterizu i Kriještalici 47 vojnika, ali nisu imali oznake kategorije. I na Obrću i u Bjelin-Dolu bile su male posade trebinjskih muhafiza. Opisuje dalje sastav posada i kaže da je na Sutorini bila također posada od azeba, dok su na Prijevoru i u Zubačkoj Planini stojali panduri, a sva tri mjesta su bila utvrđena. "Trebinjski je kraj imao više vrsta vojske, kao, janjičare, spahije, azebe, farise, martolose i topčije. Njima se mogu pribrojiti i čuvari reda i sigurnosti na putovima, panduri." U korespondenciji između

[69] Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića

[70] Evlija Čelebija (pravo ime Evlija ibn Derviš Mehmed Zili) bio je osmanski putopisac. Rođen je 1611. godine u Carigradu. Nije poznato vrijeme njegove smrti. Stekao je obrazovanje sa dvoru sultana Murata IV. Pored toga, bio je i hafiz Kur'ana. U toku četrdeset godina putovao je po tadašnjem Osmanlijskom carstvu i izvan njega, a učestvovao je i u brojnim bitkama. O svim svojim opažanjima i doživljajima napisao je opsežno djelo u deset knjiga pod imenom *Putopis* (Sejahatnama) ili "Tarihi sejjah".

Njegovi putopisi imaju veliki značaj za historiografiju. Čelebija u svojim putopisima opisuje gradove, historiju, građevine, običaje i tradiciju, kao i značajne ličnosti iz zemalja njegove posjete. Ostavio je i brojne zabilješke o Bosni i Hercegovini i Sarajevu

Tarih i Bosna (Povijest Bosne)[69]

▲71 Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića

▲72 Muhafiz je pojam iz osmanlijske vojne terminologije.Značenje se svodi na čuvara tvrđave. Raspon značenja može biti od običnog vojnika u gradskoj posadi do posadskog zapovjednika.Muhafiski naslov nosili su i bosanski veziri, kao glavni zapovjednici svih tvrđava u provinciji.Viši muhafizi u nekim naseljima poput Trebinja nazivaju se muhafiz, miri-muhafiz a drugdje miri-mirani-muhafiz, oni s pašinskim rangom miri-mirani-muhafizi. Npr. Osman Resulbegović, dok je bio miri-muhafiz zvao se begom, a kada je stekao rang miri-mirani-muhafiza stao se zvati pašom. Kapetani i dizdari, kao i niže age i prosti vojnici, koji su pod kapetanovim zapovjedništvom, spadaju u red muhafiza.Mustahfizi, azebi, farisi i martolosi su posadne jedinice (muhafizi).Dubrovački prevodioci osmanlijskih spisa i pisama azebe zovu pješcima i stražanima, farise konjanicima, a martolose sejmenima.Svi su oni muhafizi i imali su izdržavanje s raznih strana. Kad se mir ili emir doda riječi muhafiz ovo znači starješinu vojnika čuvara. Miri-muhafiz i miri-mirani muhafiz razlikuju se po tome što je miri-miran starješina nad starješinama.

Utvrđenje u Starom Slanom▲71

Dubrovčana i turske gospode, međutim, nikada se ne govori o vojničkim poslovima, a janjičari i spahije se spominju vrlo rijetko. Evlija Čelebija je u XVII vijeku spominjao posadu na Slanom, jednog agu od novskih čorbadžija, koji su bili janjičari. Kasnije, 1716. godine, je spomenut nekoliko puta janjičarski zapovjednik Mustafa-aga, kao trebinjski muhafiz, "a u jednom se aktu on naziva čorbadžijom". Međutim, malo se znalo o janjičarima ovoga kraja u XVIII vijeku, iako ih je moralo biti "sve dok nijesu bili rastureni u XIX vijeku". Napominje dalje da je svaka nahija imala po jednog serdara, kao starješinu nahijskih janjičara, naročito u XVIII vijeku. Veli da je janjičara bilo posvuda u Bosni i Hercegovini. Ali, to nisu bili pravi janjičari, koji su po naročitim spiskovima dobijali platu iz Carigrada, kao spomenuti Mustafa-aga, koji je bio janjičar visokog dvora. "Drugi, neregularni jenjičari, koji su se zvali bašama, nijesu dobijali plata", kao naprijed spomenuti Ahmedbaša Bračković s Carine i neki njegov srodnik Mustafabaša Bračković. O spahijama se malo zna, osim što se 1687. spominje Zaim Hajdarbeg. U njegovu zijametu su bila sela Volujac, Slivnica, Glavska, Poljice (ili Police) i Kremen-Do. Spomenuti Hajdarbeg se zauzimao za svoje čivčije kada su ih uznemiravali Dubrovčani i činili im zulume. "U jednom popisu bosansko-hercegovačkih spahija iz 1711. spominju se kao timari sela Pridvorci, Gorica, Police (ili Poljice), sve na Trebinjskom polju. Onda Podglivje ukraj polja. Istočno od Trebinja dva timara u selu Grmčaru (Grančarevo). U Šumi selo Česvinica (valjda sadanje zemljište Česvina ispod sela Uskoplja) i Kladov Do (sada zemljište u selu Klikovićima)."

O drugim rodovima više je podataka. Dizdari, kapetani, miri-muhafizi i paše (miri-mirani-muhafizi▲72) bili su vojnici i zapovjednici. Kaže da se često u aktima spominju "vojnici azebi, farisi i martolosi i njihove age; koji put i tobdžije i njihove age. Koliko je bilo ovih vojnika nije poznato. Ali spominje da je samo u jednom beratu od 11 muharrema 1210. (28 jula 1795.) našao ovo stanje o broju i vrstama vojnika: 1 džemat mustahfiza ... 33 vojnika 8 starih i novih džemata azeba 1-4 odreda ..... 397 " 1 džemat komordžija ... 25 " 8 starih i novih džemata farisa 1-6 odreda ... 390 vojnika 3 stara i nova džemata martolosa 1 i 3 odreda 47. U onim brojevima su sadržani i oni vojnici po kulama i utvrđenjima izvan tvrđave Trebinja, koji su spomenuti ranije. Mustahfizi, azebi, farisi i martolosi su posadne trupe (muhafizi). Mustahfizi će biti vojnici glavne tvrđave, Trebinjskog Grada, a ostali, u koliko nisu bili u toj tvrđavi, bili su razmješteni po drugim utvrđenjima." Spominje da su razni rodovi vojske izdržavani na razne načine, kao doznačavanjem prihoda od zemalja i ljudi na njima ili stalnim plaćama u novcu. Spahije su bile na dohocima svojih timara dok su regularni janjičari dobijali plate iz Carigrada. Muhafizi, vojnici i njihove starješine, izdržavani su od prihoda "sa raznih strana". Jedan broj vojnika je dobijao od carstva zemlju, koje su sami obrađivali. Oni državi za to nisu davali nikakvih doprinosa koje naziva "danak", jer su te zemlje, kao vojnička lena, "bile oslobođene od državnih danaka". Ali kako su bila mala lena od njih se živjelo slabo. Zbog toga je carska administracija njima davala, kako kaže, "neke plate u novcu, naročito

onima, koji su vršili stražarske dužnosti po granici, na klancima, mostovima i brodovima". Zna se da su dobijali nešto i od harača, što je ubiran od hrišćanskih podanika a jedan dio od dohodaka dubrovačke skele i stonske slanice.

Najniži zapovjednici u džematima mustahfiza, azeba, farisa, martolosa i topčija zvali su se age, ime, kojim su se služili i viši zapovjednici, dizdari i kapetani. O nižim agama Skarić nije imao nikakvih podataka. Samo je "dizdar"[▲73] aga višega ranga, koji je bio čuvar tvrđave Banj-Vir. Saznajemo da po kulama trebinjskog kraja nije bilo dizdara, nego su tu zapovijedale age nižega ranga. Istina, putopisac Evlija Čelebija spominje dizdara i na Slanom, ali to je bilo u XVII vijeku, a u XVIII se ne spominje nigdje. Objašnjava da je dizdar primao oružje i municiju, smještao ih u tvrđavske magacine i brinuo se, da budu u dobrom stanju. Dizdar je vodio računa i o snabdijevanje tvrđave hranom, a čuvao je zarobljenike i odgovarao za njihovo eventualno bjekstvo. Spominje se da nije smio napuštati tvrđavu bez naročitog odobrenja, koje se davalo rijetko. "Nije mi poznato, da li su dizdari imali kakve vlasti nad posadnom vojskom. Prije će biti, da je tu vlast imao samo kapetan." Trebinjska tvrđava je imala dva dizdara, "samo ne znam je li uvijek ili izuzetno po neki put", a "prvi dizdar, koji mi je poznat, bio je neki Hajdar-aga, negdje prije 1711." U avgustu iste godine spominje se dizdar Hasanaga i s njim još jedan Hasanaga. Ali dok se jedan Hasanaga zove dizdarom od Banj-Vira, za drugog se kaže samo da je dizdar. Jedan od njih zove se Resulbegović. God. 1714. spominju se izrično kao dizdari od Banj-Vira Hasan-aga i neki Mehmedaga. Neki Ahmed ili Mehmed bio je dizdar 1719. godine. Piše dalje Skarić da se Hasanaga Resulbegović spominje sve do 1731. godine, ali od 1718. kao Hadži-Hasanaga. Sve do 1775. nema spomena ni o jednom trebinjskom dizdaru. Zaključuje da to nije što ih nije bilo, nego što nije našao pisma ni akate koji ih spominju. Zna se, međutim, da su 1775. godine bila njih dvojica, Osmanaga i Husejin-aga. Sve do kraja vijeka, ne spominje se više ni jedan dizdar, dok o kapetanu trebinjske tvrđave ima jedan spomen iz 1664/5. godine. "To je bio neki Jusuf. Po jednom nedatiranom aktu, ali svakako prije 1701. godine, bio je trebinjski kapetan neki Kasum, a u maju 1701. Osman Begović, koji je bio živ još 31 maja 1712. godine." Ovoga datuma on je spomenut kao bivši trebinjski kapetan. Valjda je vršio kapetansku službu u popravljenom Banj-Viru, jer je Kasum-paša već prije 22. decembra 1702. bio trebinjski muhafiz, odnosno paša cijelog kraja. "Kako se 1. oktobra 1710. spominje kao kapetan neki Mehmedaga, valjda je Osman Begović bio kapetan cijeli niz godina od Kasuma do Mehmedage. Mehmedaga je brzo izgubio trebinjsko kapetanstvo. Zadnji put se spominje 31. maja 1712., a već 21. septembra iste godine kapetan je Osmanaga Resulbegović, koji se često pominje kao kapetan, a zadnji put 4. decembra 1715. Kapetanovao je još koji mjesec, sve dok nije postao trebinjski muhafiz u junu 1716. godine. Dubrovčani su mu čestitali 13. juna imenovanje za muhafiza i pozdravili njegov dolazak. Kapetansku dužnost i vlast opisao je Osmanaga u pismu Dubrovčanima od 5. januara 1715. ovako »... u našijem rukama što imamo berat od odžakluka, s kojijem sve ove države i carevi suditi (podanici) jesu franki i preporučili su se nami svi suditi, koji su u

[▲73] Dizdar (tur. < perz. dizdār, od diz: utvrda i gl. osnove -dār: držati, imati), zapovjednik tvrđave u Osmanskom Carstvu. Najčešće je imao titulu age. Služba je obično bila nasljedna. Komandovao je posadom za platu u visini prihoda od manjeg timara, zaštićenog ekonomskim imunitetom. Stanovao je uglavnom unutar zidina tvrđave, ali su poznati primjeri iznimnog uticaja, preduzetništva i velikaškog načina života dizdara. Dizdar je imao svoga ćehaju. Od toga su naziva nastala prezimena Dizdar i Dizdarević.

našem odžakluku, da ih mi imamo teftišiti (nadzirati i istrage voditi) i proces činiti, i ako bi koju gode krivicu učinili, vi znate, da ih možemo pedepsati.« Kapetanovo teftišenje i pedepsovanje ipak nije bilo neograničeno. Moglo se odnositi na "policajne prekršaje i izgrede slabije i jače prirode". U kriminalnim slučajevima je kapetan samo hvatao krivce, hapsio ih i vodio prvu istragu, a dalje je izvide činio i sudio ljubinjski kadija, u čijem je kadiluku bilo Trebinje. Kapetan je komandovao vojnicima u trebinjskoj tvrđavi i po kulama toga kraja. Postavši Osman miri-muhafizom moglo je, ali, čini mi se, nije moralo prestati njegovo kapetanstvo. On se tada, piše Skarić, ne zove više kapetan nego beg, a to je miri-muhafiska titula. Sve do 1719. godine ne spominje se niko kao kapetan od Banj-Vira. I zaključuje da to može biti slučajno. Iza Osmana mogao je odmah dobiti kapetanstvo njegov sin Ibrahim. Objašnjava dalje da se Ibrahim odmah počeo prezivati Osmanpašić, jer mu je otac postao paša. Sa ovim prezimenom pominje se prvi put 21. marta 1722. godine. Kaže da je kao kapetan Ibrahim spomenut prvi put 18. januara 1719. Kapetansku službu vršio je do iza 29. juna 1726., ali već mjesec i po ranije ima on titulu beg. Valjda je već tada bio miri-muhafiz a vjerovatno je neko vrijeme bio i kapetan i miri-muhafiz. "Novi kapetan, neki Jahja, spominje se prvi put 17. jula 1728., a zadnji put 23 septembra 1729." Ovoga puta se zove Jahjabeg. Iza njega, odmah 1730. godine, spominje se opet Ibrahim kao kapetan. Skarić priznaje da mu je njegovo kapetanstvo "nerazumljivo" i objašnjava da se zove kapetanom nakon što je postao paša. "Nije mi poznato, da li je ti bilo po nekoj navici ili je bio običaj, da se istoj ličnosti u istom kraju daju dva različita zvanja. Valjda jeste, jer ima primjera iz docnijeg vremena, da su baš Resulbegovići bili u isto vrijeme i miri-muhafizi i paše. Ali s tom razlikom, da to nije bilo u istom kraju. Dokle je trajalo ovo zagonetno Ibrahimovo kapetanstvo, ako ga je faktično i vršio, nije mi poznato." Sa hidžretskom 1148. godinom (druga polovina 1735. i prva polovina 1736.) spominje se prvi put novi kapetan, Ibrahimov sin Sulejman, a njegovo kapetanstvo traje do 1750. kada se spominje neki Hasanbeg kao zamjenik (većil) trebinjskog kapetana. Zadugo se nakon toga ne spominje niko na trebinjskom kapetanstvu sve do 1758. godine. Početkom januara kapetan je Hasan, koji nekoliko dana iza toga nosi titulu beg i zove se Hasanbeg. Zaključuje da je tada postao miri-muhafiz. Nekoliko godina iza, sve do 1761. godine, nema spomena o kapetanima, a onda je spomenut Jusuf, sin Sulejmanpaše Resulbegovića. On se do oktobra 1775. godine spominje kroz akte više puta, a posljednji put 13. aprila 1791. godine, nakon toga se više ni jedan kapetan. "I kapetani i dizdari, kao i niže age i prosti vojnici, koji su pod kapetanovom komandom, spadaju u red muhafiza"- kaže dalje. Muhafiz ima više značenja a u turskoj državnoj terminologiji svodi se na čuvara jedne tvrđave, "pa može značiti i običnog vojnika u gradskoj posadi i posadskog komandanta". Objašavajući značenje kaže da su titulu muhafiza imali čak i bosanski veziri, "svakako u svojstvu glavnih komandanata svih tvrđava u provinciji". Zanimljivo je da se trebinjski viši muhafizi zovu se čas miri-muhafiz, čas miri-mirani-muhafiz. Objašnjava dalje: "Mir ili emir ima također više značenja, a u vezi sa muhafiz znači starješinu vojnika čuvara (muhafiza)." U čemu je onda razlika? Razlika je u

tome što miri-miran znači starješinu nad starješinama. Pokušavajući objasniti značenje pojma kaže da Dubrovčani titulu muhafiz ili miri-muhafiz prevode sa "commandante" i "custode", a dužnost njegovu, koja se zove muhafeze, sa "custodia". Trebinjski muhafizi se zovu čas muhafizi, čas miri-muhafizi, a oni sa pašinskim statusom kao miri-mirani-muhafizi. Tako, Osman Resulbegović, dok je bio miri-muhafiz zvao se begom, a kada je stekao rang miri-mirani-muhafiza počeo se zvati pašom. Negdje prije 1700. godine trebinjski muhafiz je bio izvjesni Rizvanbeg, koga su Dubrovčani zvali *Risman Begh Commandante di Trebigne*, a u martu 1703. bio je Hasanbeg, koga Skarić smatra miri-muhafizom samo zato, što se zove begom. Isti je slučaj i sa Alibegom (od 7. maja 1706. do februara 1707.). Kaže dalje da premda se Alibeg spominje i poslije dodaje da "mora da je bilo neke promjene na trebinjskoj muhafezi, jer se u hidžretskoj godini 1119. (1707/8.) spominje neki Osman, ali izrično kao miri-muhafiz". No, već se od 3. septembra 1708. javlja ponovo Alibeg i spominje se do 31. avgusta 1711. On se stalno zove begom, a samo jedanput miri-muhafizom. Iza njega je došao opet Osmanbeg, ali na kratko vrijeme, pa se 15. jula 1712. spominje Mehmedbeg, a u decembru iste godine Alibeg. Čini se, da je i njegovo muhafizovanje trajalo samo nekoliko mjeseci, jer ga Dubrovčani 5. marta 1713. pozdravljaju kao miri-mirani-muhafiza (*presidente*). Od 15. marta do 5. maja 1715, naravno i prije prvog i poslije drugog datuma, miri-muhafiz je neki Sulejmanbeg. No, već 8. avgusta, dodaje, javlja Dubrovčanima Mehmedbeg, da je fermanom postavljen za miri-muhafiza trebinjskog, o čemu je obaviješten vezirovom bujuruldijom. Prispio je, veli, u Trebinje jučer. Zadnji put se on javlja na izmaku novembra 1715., a već 25. marta 1716. je spomenut kao muhafiz janjičarski aga, čorbadžija Mustafa, koji na tom položaju nije ostao ni dva mjeseca. Navodi da su zagonetne ove česte promjene muhafiza. Tim zagonetnije su kada se uporede sa dugim trajanjem muhafiske službe Mustafina nasljednika, bivšeg kapetana, Osmanbega Resulbegovića, čija je muhafiska služba trajala skoro 4 godine i potom prestala po unapređenju za miri-mirani-muhafiza. Pod ovim imenom se Osmanbeg, spominje prvi put 13. juna 1716. i to neposredno iza imenovanja, jer mu Dubrovčani toga datuma čestitaju i pozdravljaju njegov dolazak u Trebinje. Sigurno je prije toga bio kod vezira u Travniku "u poslu svoga imenovanja za miri-muhafiza". U ovom svojstvu spominje se posljednji put u septembru 1719. "Kako se poslije Osmanbega Resulbegovića ne spominju više nikako miri-muhafizi, moglo bi se misliti, da nisu više ni postavljani, a njihove poslove da su preuzeli miri-mirani-muhafizi ili kapetani. S ovim bi moglo biti u vezi to što se kapetan Sulejman zove više puta begom, a uz to ga nazivaju kapetanom. Isti je slučaj i sa Ibrahimom Resulbegovićem, koji se zove kapetanom i onda kada je bio paša. Navodi još jedan slučaj iz ranijeg vremena. Poslove miri-muhafiza vršio je 1712. neki Salihaga kao zamjenik pravog muhafiza Alibega, koji je u isto vrijeme bio i muhafiz trebinjski i sandžakbeg kliški. "Da li je ovo bilo baš ovako, ja ne znam", kaže u nedoumici Skarić i dodaje da se iz spomenika vidi da od 1719. nema miri-muhafiza nego se skoro poslije 4 decenije, pojavljuje nova titula muselim, koja, može biti, odgovara miri-muhafizluku. Prvi put se spominje kao

Dubrovačka Republika u slici

muselim neki Hasanbeg 12. decembra 1758. On je prije toga, 1. januara iste godine, spomenut kao kapetan Hasan, a odmah zatim, 11. januara, kao Hasanbeg, bez oznake čina. Valjda je već tada, smatra autor, dobio muselimluk. Poslije se on spominje vrlo često, sve do 2. avgusta 1774, najčešće kao Hasanbeg, a svega 4 puta (zadnji put 1764.) kao muselim i jedanput (2. jula 1769.) kao *commandante*. Njegova vremena spominje se između 5. decembra 1762. i septembra 1773. Arslanbeg, koji se 2. aprila 1768. naziva trebinjskim komandantom. Istog vremena spominju se po jedanput još dva bega, Sabit-Mehmed beg, sin Ibrahimpašin, u maju 1768. i Salihbeg, sin Hasanbegov, u avgustu 1774. godine. Onda je prošao dug period bez da je iko pomenut ni kao beg ni kao muselim. Nakon toga 1792. godine spominje se jedanput neki Ibrahimbeg, zatim 24. marta 1801. Sabit-Mehmedbeg kao muselim i muhafiz i 1805. Ibrahimbeg Arslanbegović. "Po spomenicima ne znam ništa o karakteru službe miri-muhafiza i muselima". Muselim, ili tačnije muteselim, znači zamjenik provincijskog guvernera i komandant jedne varoši ili distrikta. Miri-mirani-muhafiz ili paše spadaju u red najviših muhafiskih zapovjednika. Dubrovčani tu prevode kao *commandante* ili *presidente*. Oblast, u kojoj su vršili svoje vojničke dužnosti, prostrana je. U jednom nedatiranom pismu Kasumpaša piše Dubrovčanima da je zapovjedio svima turskim podanicima od Utova do Kolašina, da žive u miru sa dubrovačkim podanicima. Trebinjski paša Redžep pominje se još 1693. godine. "To će biti onaj Redžep-paša, čije ime Dubrovčani pišu *Scheich*. Više godina docnije pašovao je onaj, gore spomenuti, Kasumpaša, koji se spominje u decembru 1702. i u januaru i junu 1705." Paša, neki Mustafa, bio je sredinom 1712. trebinjski presidente, koji je u isto doba bio i sandžakbeg kliški. Kaže da ovo nije bio prvi ni posljedni put da su trebinjski muhafizi i paše bili ujedno i sandžakbezi kliški. Kliški sandžak držao je prije Mustafe ranije spomenuti trebinjski muhafiz Alibeg. On ga je jednom izgubio pa ponovo dobio prije 12. decembra 1712. godine. U isto vrijeme je postao i trebinjski paša *(presidente*). Nakon toga duže vremena nije bilo spomena trebinjskim pašama, sve dok pašaluk nije dobio Osman Resulbegović, negdje između 11. septembra 1719. i 14. aprila 1721. Njegovo gospodarenje je je trajala dosta dugo, ali se ne zna precizno kada je prestao obnašati vlast. Zadnji put se spominje 28. juna 1728. godine. Naslijedio ga je sin Ibrahim. Ne zna se tačno ni kada je Ibrahim počeo. Ibrahim se kao miri-mirani-muhafiz spominje prvi put 1731. godine, a "na pašaluku se spominje do 1. marta 1749. godine. Kao i njegovi prethodnici dobijao je često na upravu bosanske sandžake. Postao je kliški sandžakbeg poslije boja pod Banjom Lukom 1737. godine. Zvornički sandžak dobio je 7. jula 1742. sa titulom mutesarif, spominje i u aprilu 1743. godine. Kliški sandžakbeg postaje ponovo prije 1. marta 1749. godine. Trebinjski pašaluk iza njega dobija Sulejman, njegov sin, autor dodaje "kada je to bilo ne znam". Sulejman se sa pašinskim zvanjem spominje 25. novembra 1751., ali kao bivši kliški mutesarif. Kao trebinjski paša prvi put se spominje 27. januara 1752. Uz to se naziva i kliškim mutesarifom 1753. i 1754. a 1755. kao faktični mutesarif tog sandžaka, dok je 1756. opet kao bivši kliški. Sulejman

javlja Dubrovčanima 19. oktobra 1756. da je došla zapovijest od vezira o sakupljanju vojske iz okolnih gradova i kasaba protiv crnogorskih odmetnika.

Vojsku predvodi on lično. Pominje da je Sulejmanpaša 1768. godine imao mnogo neprilika zbog ubistva Alibega Bračkovića na Carini, kojeg su likvidirali dubrovački podanici. Ovo je dovelo do velikog uzrujavanja muslimanima trebinjskoga kraja. Sulejmanpašu su Dubrovčani novcem pridobili da se za njih zauzme kod bosanskog vezira, što je ovaj i učinio, ali je, kako sam veli, dopao velikih neprilika. Lišen je pašinskog zvanja i interniran u Skoplje (Ušćup). Želio je da se odatle izbavi i ponovo zadobije carsku milost pa je podmićivao sve oko sebe i kako kaže potrošio je sve što je imao, i pri tom se zadužio. Ali je naposljetku i uspio, te je u maju 1769. došla carska zapovijest da se može vratiti u Trebinje. Dobija na upravu banjalučki kraj, ali je živio u Trebinju. Posljednji put se spominje u aprilu 1775. godine kada je opet mutesarif kliški. Dosta vremena će proteći dok ponovo nije pomenut. "Prvi put se spominje kao miri-mirani-muhafiz Sulejmanpašin brat Sabit-Mehmed godine 1803. godine. Mnogo ranije, februara 1791, bio je on *miri-miran al presidio di Bihac,* kako vele Dubrovčani.

Ratni događaji. Trebinjski kraj je je bio poprište borbe između Turaka i Mlečana u velikom ratu 1683—1699. godine. Ovo naročito pošto je Novi pao u ruke Mlečana 1687. godine. Pošto su izgubili važnu stratešku tačku Turci su se povukli u unutrašnjost, u kojoj su se također vodili bojevi. Polje oko Trebinja bilo je opustošeno 1690. godine. Turci su se povukli na desnu stranu Trebišnjice, na kojoj su bili Trebinjski Manastir (Tvrdoš), kula na mostu, selo Mostaći i jedna kula u današnjem gradu, piše Skarić. Kako je manastir bio sagrađen kao tvrđava, turska ga je vojska zauzela i smjestila se u njemu 1693. godine. Zna se da su hrišćani trebinjskog kraja i lokalni popovi pomagali Mlečane. Ostale su nade i samo pusti snovi hrišćana da će Mlečani trebinjski kraj i zadržati. Nakon rata ostao je, ipak, u rukama Osmanskog Carstvo. Samo što se narod oporavio nakon strašnog rata, ponovo je bio uznemiren. Sultan Ahmed III je objavio rat Rusiji 30. novembra 1710. godine. Car Petar izdao je 3. marta 1711. proglas hrišćanima u Osmanskom Carstvu da se dižu na ustanak. Savjet o ovome dao je hercegovačkim izbjeglicama iz prošlog fata grof Savo Vladislavića. Podrška ustanku se posebno očekivala od Crnogoraca i Hercegovaca. Proglas je adresiran na crnogorskog vladiku Danila i na njegova brata kneza Luku Petrovića. Krajem maja donijeli su ga u Crnu Goru Hercegovac pukovnik Mihajilo Miloradović i Podgoričanin kapetan Ivan Lukačević. Vladika je sazvao Crnogorce na zbor i pročitao im je carev proglas. Primili su ga sa odobravanjem. Crnogorski vladika i pukovnik Miloradović su napravili kopije proglasa i napisali pisma koja su poslali u susjedne turske krajeve. Jedan proglas i pismo Miloradović je poslao mitropolitu trebinjskom Savatiju, koji je 1693. pobjegao u Boku pod mletačku vlast. Pisac dalje navodi: "U pismu, koje nosi datum 3. juna 1711., obećao je Miloradović (veli da tekst nije čitljiv) mitropolitu Savatiju i njegovu sekretaru i savjetniku egzarhu Hadži-Stefanu kuće i dućane Mustafage Ćatovića u Trebinju i sve kuće i ostalo imanje istoga Ćatovića u selu Pridvorcima i na drugim stranama. Sve to u privatnu svojinu mitropolitu Savatiju, a po smrti

▲74 Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića

Vladika Danilo▲74

njegovoj egzarhu Hadži-Stefanu." Zećani i obližnji Hercegovci su se odazvali. Združeni s Crnogorcima i Brđanima popalili su muslimanske kuće u okolini Onogošta, Spuža, Podgorice i Žabljaka i muslimane su stjerali u tvrđave. Zna se da je boj kod Onogošta bio je krvav a u njemu je bio i Miloradović. Mnogo je bilo žrtava, a muslimnai su Onogošt odbranili. Ruski car Petar nije dobro prošao na Prutu. Na brzu ruku je potom uglavio mir s Turcima 21. juna o čemu je obavijestio crnogorskog vladiku. Preporučio mu je da se okane svega i povuče se u svoja brda. Vladika je to i učinio.

Ratne aktivnosti protiv Turaka prestadoše, a Miloradović se jedno vrijeme zadržao u Crnoj Gori. Kako ruski car Petar nije izvršio dato obećanja iz ugovoru o miru, sultan mu je u decembru 1711. ponovo objavio rat. Crnogorci, obeshrabreni prošlim ratnim neuspjehom i činjenicom što su se Osmanlije spremale da na njih udare, ostali su mirni. Miloradović je napustio Crnu Goru u aprilu 1712. godine. Obećavao je pri odlasku zlatna brda Crnogorcima, ako Osmanlije budu pobijeđene od Rusije. Pretpostavlja da je pri odlasku imao nekakav dogovor sa crnogorskim četnicima. Neki od njih su mu se i pridružili, "jer se odmah iza toga javlja na drugoj strani sa 200—300 četnika". S njima je on došao u Konavle, u dubrovačku državu. S Dubrovčanima je vjerovatno postigao nekakav sporazum, dao im je obećanje da ako Rusija pobijedi, Dubrovniku će pripasti trebinjski kraj. Ovo su Dubrovčanima prebacivale trebinjske age što se vidi iz jednog pisma od 31. maja 1712. Iz njega se može naslutiti da je Miloradović preduzeo ovu akciju u dogovoru sa ruskom vladom. Ovo se da zaključiti po tome što Miloradović nije imao uza se dosta novaca nego su mu ga posuđivali Dubrovčani. Po svemu sudeći ovo nisu znali trebinjski zapovjednici, jer ovome nema traga u njihovim pismima. Miloradović je prema mišljenju Trebinjaca preduzeo na svoju ruku »bez kralja i bez bana, bez principa i bez kneza« i stalno je boravio na dubrovačkoj teritoriji (citira službeni akt: »i iz vaše države ne izlazi«) u Konavlima. Zna se da je došao sa kapetanom Ivom Crnojevićem. Od Dubrovčana je dobio na zajam hranu, municiju, topove i novac. Imali su oko sebe 200-300 ljudi, a kada zatreba pridružili su im se i oružani Konavljani. U jednom konavalskom manastiru održavani se sastanci, na koje je dolazio izvjesni kapetan Crnica. Tu su trajala vijećanja šta i kada raditi. Savjete je davao manastirski starješina. Njega su Trebinjci zvali Dumom. "Konavljani špijune i izviđaju, gdje ima dobra plijena. Hajduci — ovako ih zovu Trebinjci — udruženi sa dubrovačkim podanicima, prelaze na tursku teritoriju, pa plijene, pale, ubijaju putnike i razbijaju karavane, a onda se opet vraćaju u dubrovačku državu", piše na osnovu dokumenata Vladislav Skarić. Nastavlja dalje:

"U drugoj poli maja ubili su Konavljani u dubrovačkom selu Vodovađi tri turske levente, otsjekli im glave i odnijeli ih Crnojeviću, koji im je dao bakšiša 20 ruškpi cekina. Istoga vremena, poslije jednoga dogovora u manastiru, došli su hajduci sa mnogo Konavljana (veli ce »pesat«, valjda »petsat« = 500) na Trebinje. I zbog toga su se uzbunili svi hercegovački muslimani od Onogošta, Ključa, Klobuka i Banj-Vira." Trebinjsko polje je 31. maja bilo puno vojske. S njom je došao Bećirbeg od Foče i Ljubović od Nevesinja. Od Trebinjaca je zatražen

ilam (izvještaj) za bosanskog pašu, a poslije je poslan Porti "arzimahzar" (kolektivna predstavka). Od bosanskog paše Ahmeda došla je bujuruldija da se svako sprema, jer je fermanom pozvan sav bosanski ejalet na one zločince. Za seraskera je postavljen Ahmedpaša, a rumelijskom beglerbegu je zapovjeđeno da i on krene s vojskom. Trebinjske age su se nadale, da će ubrzo stići serasker, paša hercegovački, dvojica kapidžibaša i ostale paše. Ova velika vojska nije pozvana zbog Miloradovića, s kojim su vrlo lako mogli izići na kraj i obližnji Hercegovci. Vrlo je vjerovatno da su Trebinjci znali na koga je spremljena tolika vojska. Njome su oni plašili Dubrovčane. "Ova je vojska imala ići na Rusiju i na Crnu Goru. U uslovima mira između Turske i Rusije od 21. jula 1711. nije bilo ni govora o Crnogorcima. Zato su Turci 1711. činili pripreme da udare na Crnu Goru. Ali sporost u pripremanju i hladnoća osujetili su ovaj osvetnički pohod. "Ekspedicija je zbog toga odložena za 1712. godinu. Pretpostavka je da je Miloradovićeva akcija bila usmjerena na to da podstakne hercegovačke hrišćane na ustanak. Ona, međutim, nije imala uspjeha. "Kada je nakon toga i Rusija ugovorila mir s Turskom, povratio se i on natrag." Inače je ova krajina ostala mirna. Kada su Mlečani 1715. godine razorili Gabelu, poslan je tamo bivši tefterdar Osmanpaša Trebinjac da je naseli i čuva. U boju pod Banjom Lukom 1737. učestvovao je i Ibrahimpaša Resulbegović, koji je zbog zasluga dobio kliški sandžak. Kada je 1756. osmanska vojska iz Bosne napala na Crnu Goru, učestvovali su i Trebinjci. Sulejmanpaša Resulbegović javio je Dubrovčanima 19. oktobra da mu je "od vezira došla zapovijest da sakupi vojsku iz gradova i kasaba i da je povede".

▲75 Proleksis enciklopedija

Slika francuskog ratnog broda pred Dubrovnikom▲75

Osmanlije su trebalo da da stignu na Gatačko polje do 26. oktobra i da se tu sastane sa bosanskom vojskom. Sulejmanpaša je zatražio od Dubrovčana da mu za vojsku pošalju 50 oka crnoga praha, 200 oka olova i 500 oka pirinča. Jusuf kapetan je 1772. spremao svoje nefere na vojsku, valjda protiv Rusije, s kojom je Osmasko Carstvo ovoga vremena ratovala.

Napoleonova vremena. "Kada su se Rusi i Crnogorci pregonili sa Francuzima po primorju duž trebinjske oblasti, jedno odjeljenje Rusa, Crnogoraca i Bokelja, pod oberstlajtnantom Radulovićem, krenulo je u aprilu 1807. od Novoga prema Trebinju." Ali nisu mogli učiniti ništa. Oni su to pokušali i 18. maja napasti na Klobuk i Trebinje. Udruženi Francuzi i Turci su ih očekivali i nanijeli su im teške gubitke.

Pravoslavna crkva. Početkom XVI vijeka, prije 1509, sagrađen je nad desnom obalom Trebišnjice manastir, čija je crkva bila posvećena Uspenju Bogorodice. U drugoj polovini XVI vijeka, u manastiru je bila rezidencija hercegovačkih mitropolita, koji su tu stolovali sve do 1693. godine. Pisac navodi da je na drugoj strani Trebišnjice sagrađen - ne zna se kada - filijalni manastir u selu Dužima, gdje su rezidovali hercegovački mitropoliti do godine 1766. godine. Prije nego što je razoren ovaj rezidencijalni manastir, bio je sagrađen kao kakva tvrđava. Glavne zgrade, zajedno s crkvom, bile su opasane sa 4 strane čvrstim zidom od kamena, a okolo je bila ograda od jakih brvna. Sličnost manastira sa tvrđavom bila je uzrokom što su Turci zauzeli manastir prije septembra 1693. i u njemu se utvrdili. Povoda za to dali su mitropolit Savatije i kaluđeri. Oni su bili nevjerni Turcima, jer su pomagali mletačku ratnu akciju. Oni su pobjegli i skloniti se na mletačku teritoriju kod Novog. Nakon što je mletačka vojska 1694. došla u trebinjski kraj, ona je morala poslije uzmicati pred Turcima i razorili su manastir kako se Turci ne bi više mogli utvrditi u njemu. Neki kaluđeri nisu uspjeli pobjeći pa su se sklonili u filijalni manastir u Dužima. Izbjegli kaluđeri su mislili da će se glavni manastir moći obnoviti. Po svijetu su počeli skupljati priloge. Ali, sve te nade su se izjalovile. Privremeni boravak u Dužima pretvorio se u stalano obitavanje. U njemu se nastanio i novi mitropolit Đerasim. Manastir u Dužima bio isuviše mali i svakako neugledan za mitropolitsku rezidenciju. Pokušaji da se ovaj manastir proširi nisu uspjeli, jer je vladalo "nepovjerenje tursko, koje su svojom izdajom kaluđeri glavnog manastira zaslužili, bilo je valjda razlog, što se nije dozvoljavalo da se u Dužima sagradi išta solidno". Nakon 1748. dozvoljeno je da se na stare zgrade postavi krov od ploče i da se sagrade nove ćelije. Sve ovo nije bilo ni nalik starom, glavnom manastiru. O trebinjskim mitropolitima ne zna se gotovo ništa osim njihovih imena. Jedino je sačuvano pismo zadnjeg mitropolita Stefana Milutinovića (1760—1766) Hasanbegu Pašiću. U pismu se navodi da su neki ljudi napali mitropolita i oštrim ga oružjem izranjavali. Napadači su bili uhvaćeni i zatvoreni u trebinjsku tamnicu. Za svoju nevolju mitropolit je okrivio Hasanbega. Srpska patrijaršija je ukinuta 1766. godine a njene mitropolije predane carigradskoj patrijaršiji, koja je prestala postavljati Srbe za mitropolite.

Umjesto njih postavljani su Grci. I hercegovačka mitropolija je dobila Grka. Ona je prenijela rezidenciju u Mostar.

Klančarina. Turska država je radi osiguranja bezbjednosti putnika i robe postavljala straže na drumovima po palankama i pandurnicama, na mostovima, brodovima i po derventama. Straža je bilo i po granicama i u unutrašnjosti. Svi putnici, i domaći i strani, bili su obavezni plaćati putnu carinu (badžy- sejjah). Ljudi vojničkog i duhovnog reda bili su izuzeti, kao i muslimani, i vjerski velikodostojnici nemuslimanske vjere. Dubrovčani, koji su rano došli u dodir s Turcima, osigurali su velike trgovačke povlastice, kao npr. izuzeti su od plaćanja putne carine. Murat II dao im je 1442. neke povlasticu a sultan Mehmed II Osvajač im je to potvrdio. Isto su učinili i sultani Bajazid II i Selim I, a za njima i drugi.

U potvrdama se veli da dubrovački trgovaci za robu nisu plaćali ništa dok se ne proda.

U mjestu prodaje dubrovački trgovac je plaćao 2 odsto. Ne proda li je na jednom mjestu, Dubrovčanin je robu slobodno mogao ponijeti sa sobom na drugo mjesto. Putnu carinu Dubrovčani i Hercegovci zvali su "klančarina", a stražare, koji su čuvali i naplaćivali carinu, zvali su se klančari. Na trebinjskom mostu na Trebišnjici nalazile su se klančarske straže, na brodu pod palankom u Slanom, negdje kod Zavale i kraj dubrovačke granice na Kreštalici kod Carine. Osim toga na dubrovačko-hercegovačkoj granici bilo je još dosta mjesta gdje su stajali klančari. U aktu jednog bosanskog tefterdara od 1 rebi'ul-ahira 1154. (16 juna 1741.) spominju se klanci Mrcine, Kuna, Duba, Jasenica, Glavska, Osonik, Ledenice, Golub-Kamen,

Gromača, Slano (dubrovačko), Čepikuće, Smokva i Topola, zatim Vargota, Dubac, Trnova i Poduirsza, koje nijesam mogao naći na geografskoj karti. U aktu koji prezentira Skarić se veli, da ih ima još. Iako su Dubrovčani fermanima bili oslobođeni od plaćanja klančarine, oni su često bili uznemirivani od klančara. Stalno su se ponavljali pokušaji da se i od dubrovačkih podanika naplaćuje klančarina. Svjesni svoga prava dubrovačka vlast i njeni podanici stalno su se protivili tome. Kada se ne bi mogli odbraniti oni bi dobavljali nove fermane. Navode se dva uzroka što se sa turske strane uporno nasrtalo na dubrovačke trgovce. "Ili je turska uprava kadgod, može biti i vrlo često, propuštala da plati klančare, ili su taj novac zadržavala za sebe turska gospoda počevši od bosanskog vezira, pa su sa kakvim izgovorom naređivali klančarima da klančarinu ištu i od dubrovačkih ljudi. O pokušajima nezakonitog uzimanja klančarine ima podataka i iz XVII vijeka. U septembru 1656. novske age i poglavice pišu Dubrovčanima, kako su iz jednog dubrovačkog pisma razumjeli, da je neki Bučuk Alivojvodić sa 3 Vlaha haklajisao (zatražio putnu carinu) sarajevske trgovce (svakako Dubrovčane) i uzeo im od svakoga konja po jedan groš. To nije bilo sa znanjem i odobrenjem Novljana i Omerage Begzadića. — Drugi put, u oktobru 1684, trojica novskih aga javljaju Dubrovčanima, kako su neki Novljani postavili sami sebe za pandure na trebinjskom mostu radi dubrovačkih tovara, da haklajisavaju, što nije bilo u običaju. Zato neka Dubrovčani zabrane svojim trgovcima ići na Drijen, nego neka s tovarima idu na Slano. Ako to Dubrovčani ne poslušaju pa se kome šta dogodi, novske se age neće smatrati odgovornim (»da nije do nas«). Oni samozvani

▲76 Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića

Murat II▲76

panduriuzimaće uvijek, ako samo jedanput uzmu štogod. Ovo pravdanje novskih aga biće da je posljedica carske zapovijesti iz 1683. da se od dubrovačkih kiridžija (vitturini) ne uzima ništa u derventama. No, kako sam spomenuo ranije, piše Skarić, činile su to i straže državne sa znanjem i odobrenjem svojih starješina." Osman-kapetan Resulbegović piše Dubrovčanima 26. aprila 1713. godine, kako su Ahmed-paša i Durmiš-paša postavili ljude na putove da paze i čuvaju one, koji idu preko Trebinja i Lugova, "da je svakome mirno". Ljudima je dopušteno, da uzimaju neku bagatelu od kože i druge trgovine, koja prolazi. To da im bude u prah (barut) i opanke. Zato je bilo do sada mirno. No, dubrovački ljudi prolaze mirno, ali neće da daju ono što su paše odredile. Naročito se tome protive Lapačina, Sabrajilović i Miletić iz Postranja iz Župe, a to je na putu, koji vodi iz Trebinja preko Drijena, gdje stoje ljudi od knežine Gomioske i Površke. Ovi su ljudi došli Osman-kapetanu, pa mu se tužili i rekli mu da neće čuvati puta nego će otići. Dubrovnik se žalio samoj Porti pa je izišao ferman, koji zabranjuje uzimanje klančarine. Osman Resulbegović, za vrijeme pašinske vlasti (1721—1728), dobio je jednom od vezira bujuruldiju kojom mu se javlja o izlasku fermana o zabrani uzimanje klančarine. Osman-paša je dobio naređenje vezira da carsku zapovijest obznani i on javlja svojim agama, starješinama klančara, Fetahagi na Carini, Mustafa-agi na Kreštalici i Mustafa-agi na kuli od Zavale. Navode se, kako kaže pisac, glavna mjesta iz fermana i bujuruldije. Kaže se "da su čuvari klanaca postavljeni radi pažnje, da se putnicima ne dogodi što rđavo njihovu imanju i životu. Za taj posao će čuvari biti plaćeni od mirije, a od putnika ne smiju uzimati ništa. Osman-paša javlja 14. aprila 1721., da će doći na Carinu, da neferima (vojnicima) dade ulafe (plate). Kako su, Bog zna koliko puta, gažene ovakve carske zapovijesti ne treba se čuditi, što su trebinjske age, Jusufaga Fetahagić i Osman Zubac, zatražili od ljubinjskog kadije Ahmeda sudski dokumenat, kojim će im se legalizovati pravo na uzimanje putne carine. Kadija im je po njihovom zahtjevu 11. juna 1759. izdao muraselu, u kojojm se presuđuje da njih dvojica, na osnovu mufredat-teftera i bujuruldije, imaju pravo naplaćivati badž (carinu) od tovara, stoke i drugog na klancima dubrovačke skele sve do Gabele. Skarić piše dalje "Zadnja vijest, od onih, što sam ih našao, nalazi se u pismu trebinjskog muhafiza Hasanbega od 28. juna 1769. U pismu se veli, da »od starina vazda su naši klančari skođavali (schodere uzimati, skupljati) njihove klančarine i bivši vazda taki adet bivao je«. Ali i Dubrovčani su ponekad pravili greške. Ima jedno pismo od Mehmedage, većila hercegovačkog paše, bez datuma. On Dubrovčanima poručuje, da oni, po fermanu, mogu slobodno prohoditi, ali ne mogu sarajevski i biogradski trgovci. »Vi, veli im on, nemate ferman za svakoga«. Zbog toga traži, da uz tovare mora uvijek biti njihov vlasnik, inače tovara neće propuštati.

Skele. Najvažniji trgovački artikal koji su Dubrovčani izvozili u Hercegovinu i Bosnu bila je so, zato što su je trošili i ljudi i stoka. Još u srednjem vijeku su Dubrovčani uredili prodaju soli tako što su trgove soli sveli na najmanji broj kako bi lako mogli voditi najstrožiju kontrolu i sprečavati kontrabanad. To je bilo u obostranom interesu, i Dubrovnika i države srpske i

bosanske. Pod istim uslovima, "Dubrovčani su i s Turcima osigurali sebi ugovorima monopol u uvozu soli. Soni trgovi srednjega vijeka, na donjoj Neretvi i u Dubrovniku, ostali su i dalje, a novi se nijesu otvarali. Na jadranskom sjevernom primorju Mlečani su sebi osigurali uvoz soli u Bosnu na jedinoj skeli u Spljetu. No bosanskoj i hercegovačkoj gospodi ovakva ograničena prodaja nije bila po volji. Zato su vrlo često gazili privilegije, što ih je carstvo davalo Dubrovniku. A tako je bilo i sa drugom robom i sa izvozom." U martu 1703. Dubrovčani su napisali Hasan-begu trebinjskom, kako su saznali da je od nekog vremena išla roba na Novi i Risan, pa mole Hasanbega, da ovo spriječi. Jer, skele treba da budu samo u Dubrovniku i Spljetu, a sve druge skele da budu zatvorene.

U junu 1709. Alibeg, muhafiz trebinjski, javio je Dubrovčanima da je bosanski vezir dozvolio prodaju soli na Sutorini bez fermanskog ovlaštenja. Dubrovčani koji se nisu slagali sa novim vezirskim rješenjem iz Bosne, osujetili su ovo novim fermanom, koji je zabranjivao otvaranje novih slanica. Ali, piše dalje, da kao i u mnogim drugim poslovima, kada se za koju godinu ovo zaboravilo, ponovo je nastavljena ranija praksa. Skele su otvorene 1713. u Novom i Risnu, na mletačkoj teritoriji. No, nije bila u pitanju samo so nego i druge robe, koju su Mlečani, koji su bili vječiti dubrovački takmaci i neprijatelji, mogli proturiti. Naravo da su se Dubrovčani žalili na to, pa je opet izišao ferman da se nove skele zatvore. O tome je bio obaviješten vezirovom bujuruldijom Osman-kapetan, koji je saopćio Dubrovčanima da je zabranu objavio i da je postavio bekčije, odnosno čuvare. U vezi s tim sagradio je na trebinjskom mostu vrata od jake građe, "a lađe od mosta dovezao je k gradu". Ali, nakon toga se pokušavalo otvoriti skele u Novom i u Risnu, a Osman, kao paša, u sporazumu sa bosanskim vezirom zabranio je da se so uvozi preko Risna i Novog. Dubrovčani su nanovo bili primorani da se u junu 1728. žale Jahja-kapetanu, jer su Hercegovci nosili sir i vunu u Risan i Novi. U novembru 1751. spominje Sulejman-paša Dubrovčanima, da su "odskoro bile otvorene skele u Novom i Risnu", na što su se Dubrovčani žalili pa su ponovo fermanskom zapoviješću zatvorene. Prohodi tkanja su zabranjeni , kao i sve vrste hrane i stola. Mehmed Spahović i Suljo Abdić su ovo ignorirali pa su preko trebinjskog mosta preveli 500 brava za Novi. Trebinjske age i neferi poslali su za njima potjeru koja ih je stigla i nakon toga ih vratila nazad i pohapsila. Ovo isto su kasnije pokušali uraditi i neki dubrovački podanici. U Rudinama su kupili volove i brave ali su ih na mostu dočekali čuvari koji paze da se poštuje ferman. Sulejman-paša koji je dobro gledao na vlastitu korist spremao se 1754. da učini istu nezakonitu rabotu sa otvoranjem skele u Novom i Risnu, ali piscu nije bilo poznato da li je to i učinio. Možda je samo "pustio buhu" ne bi li uplašio Dubrovčane u cilju iznuđivanja nekakvog poklona. Ovo je vrlo vjerovatno i učinio jer je Dubrovčanima ovo javio njegov stric, Hasan Osmanpašić. I dubrovački podanici griješili su se o zabrane svoje države i to nije bio jedini slučaj. Navodi se dalje da su u junu 1731. javile trebinjske age da na pazaru u Mrcinama obližnji Hercegovci kupuju so, što je bilo zabranjeno. Ovo su age javile jer su od javne, dozvoljene prodaje soli imali koristi, a od tajne i nedozvoljene samo štete. Jedan

dio dohodaka od đumruka dubrovačke skele i od prodaje soli u Dubrovniku i na Slanom pripadao je turskim muhafizima kraj granice.

Vrlo vjerovatno su odatle dobijali plate samo muhafizi, age i neferi trebinjskog kraja i Bosanske krajine. "Još od prvog decenija XVIII vijeka spominje se dohodak od dubrovačke soli kao dotacija za izdržavanje trebinjskih muhafiza. Iz kasnijih dokumenata se vidi, da je pored soli i đumruk od dubrovačke skele i dohodak od klančarine, ukoliko su je dubrovački podanici htjeli davati, trošen na izdržavanje muhafiza. No, čini se, da u tome nije bilo stalnosti, već da su ovi dohoci, u cjelosti ili, može biti, samo djelomično, kadgod, oduzimani od Trebinjaca." Dubrovčani su u martu 1719. obaviješteni da su Trebinjci uzeli skele. Znači, da ih prije toga nisu imali. U drugoj polovini 18. vijeka jedan dio ili sve dat je muhafizima tvrđave Krupe, "koja je bila glava gradova Bužima, Vranograča, Jezerskog i Otoke u Bosanskoj Krajini". Ovi novci nisu bili namijenjeni samo muhafizima užeg trebinjskog kraja nego su upotrebljavani i za plate muhafiza Ključa (gatačkog) i podređenog mu Klobuka. Emini su skupljali prihode, a njih su kapetani i druge age birali svake godine između sebe i, "sa naročitim kredencijalnim pismom (temesućem) za dubrovačku vlast", poslani su na dubrovačku skelu i na stonsku slanicu da nadziru prikupljanje đumruka i prodaju soli i da primaju novac od dubrovačkih činovnika. Ponekad su emini primali so u naturi. Trebinjci su slali svoje emine svake godine prije 1. marta "po starom kalendaru", jer je toga datuma počinjala turska finansijska godina. Ključani su slali samo jednog emina. "Količina soli ili novca od nje spominje se koji put kao terzeria di sale, no koliko je to iznosilo ne znam. Samo se jedanput, god. 1731/2., spominje, da se na Slanom nakupilo soli 800 kablova i to od prilike za 9 mjeseci. Spominje se i nekakva petina od soli kao pravo Sulejman-pašino." Ali, ovo pravo je Sulejman-paša samovoljno uzurpirao za sebe, a ponekad je tražio od Dubrovčana zajmove povrh te soli. Ovo pravo Sulejman-pašino bilo je samo fiktivno. Na Sulejmanpašinu poruku 1761. godine, Dubrovčani su odbili dati trebinjskim eminima dohodak od soli i od đumruka.

Age su poučile Dubrovčane da zatraže od Sulejman-paše dokaz carsku dozvole, ako je ima. Age su znale da tih dokaza Sulejman-paša nema. Trebinjski emini nisu bili uvijek pouzdani. Zbog malverzacija neki među njima su smjenjivani prije vremena. Neferi (prosti vojnici) sumnjali su ponekad u svoje age da im plate od dubrovačkih para ne izdaju pošteno. Neki vojnici su tako 1767. pisali Dubrovčani mada njihove age so prodaju krišom. Age su, međutim, poručile Dubrovčanima da je po osmanskim zakonima da se sve plate predaju agama koje ih potom dijele neferima. Jer, age su uvijek upravljale skelom dubrovačkom i stonskom slanicom, što znači da ako neferi imaju što tražiti, "neka svaki, po graničarskom zakonu, traži platu od svoga age". Dubrovčani su prodavali bijelu so, ali ponekad i neku crvenu so, "što nije bilo po volji Hercegovaca". Spominje da je jednom prilikom bilo pritužbi i na mjeru. Navodi se pismo hadži Mustafe Ćerimagića, koji piše Osmanpaši da se spud za so promijenio. Sada, veli on, "tri spuda iznose 94 oke, pa trgovcima ne podnosi so kupovati, te stoga i ne dolaze u Ston. Ako tako ostane neće podnositi ni Trebinjcima." Spor između

trebinjskih aga i Dubrovčana izbio je 1749. zbog dohodaka od dubrovačke skele. Age su u vezi s tim poslale bosanskom veziru jednu predstavku. U njoj vele age, Dubrovčani izigravaju pravo na đumruk od robe, koja dolazi preko mora na dubrovačku skelu. Nama, vele oni, kapetanu, agama i neferima, koji smo na muhafezi od Trebinja i Ključa, visokim beratom je doznačena i data nam u odžakluk dubrovačka skela da od nje primamo carine. Trgovački brodovi, po starom običaju, plaćaju Dubrovčanima, što spada od trgovine, pišu age i dodaju da "ima neko vrijeme kako Dubrovčani od nas kriju neke trgovine (robu) da od njih ne naplatimo đumruk". Na ovaj način "oni čine štetu miriji. Zato age mole vezira, da stvar izvidi i da izda bujuruldiju". Oko neke carine – biće da je klančarina, kaže pisac, – vodili su se koji put sporovi između Trebinjaca i Stočana. Dubrovčani javljaju komandantu Hasanbegu u jednom svom aktu (od 2. jula 1769.) da apalontar (zakupnik) stolačke malićane smatra, "a granica između stolačkog kadiluka i dubrovačke države, počevši od dubrovačkog Slanog pa do mora, spada u njegovu malićanu i traži od Dubrovčana, koji preko granice uvoze robu iz Hercegovine, da mu plaćaju neku dažbinu", inače im neće dati sa prenesu robu. Ovim aktom Dubrovčani kažu da ne mogu plaćati dvaput za prelazak robe. Sve ukazuje da su tu dažbinu na istoj granici tražili i Trebinjci za sebe. U vezi s tim Dubrovčani napominju da je ovakav spor postojao još dva puta i da je spor sa stolačkim apalontarom došao i pred bosanskog vezira. Prodaja vina nije bila ograničena zabranama. Ali se čini da je vino prodavano "baram za jedan dio trebinjskog kraja i za plemena u unutrašnjosti, samo na Mrcinama". Tu su na pazar dolazili i raja i mletački podanici Novljani. Na vino kupljeno na Mrcinama nije se smio uzimati nikakav danak, što je precizirao neki stari zakon ili običaj. Ali, kao i kod klančarine, s turske se strane nije se na to obaziralo. Dubrovčani pišu 17. januara 1705. "da su čuli od svoga dragomana Luke, da će Kasumpaša zapovjediti nekom Kuzmanu od Zubaca, valjda pandurbaši, da ne brani svijetu ići u Konavli po vino i da od njih ne uzima nikakva badža, ni dacije na vino, jer je takav zakon od starine". Međutim, Kuzman je naplatio od Banjana koji su išli u Konavli po vino, "po 12 dinara na tovar, a 36 konja iz Nikšića, koji su također išli po vino, vratio je natrag". I pored ove zabrane badž na vino se uzimao i poslije. Trebinjski muhafiz Osmanbeg javio je Dubrovčanima u aprilu 1717. godine da na Zupcima panduri koji održavaju sigurnost uzimaju po 5 dinara na tovar vina. Osmanbeg veli da se na Konavlima ne uzima ništa više nego što se uzimalo od starine i da je u planini (zubačkoj?) postavio 15 ljudi da čuvaju. U vezi sa ovakvim smetnjama trgovini iznijeću, kaže dalje Skarić, nekoliko podataka o potpunoj zabrani trgovanja, o tzv. jasaku. Za vrijeme ratova Osmansko Carstvo je zabranjivalo da se u državu koja je s njom u ratu izvozi roba, niti da se uvozi roba te države da Osmansku Imperiju. Jasakom se zvala i djelomična zabrana izvoza jednog artikla, npr. izvoz žita, kada godina "izda", pa nastane briga da će stanovništvo ostati bez njega. Ovakva ucjena je postojala u odnosima sa Dubrovčanima. Protiv njih je upotrebljavan jasak i kao represalija u nekom teškom sporu ili graničnom sukobu. Osman-kapetan je 3. oktobra 1713. javio Dubrovčanima o jasaku, na žito, drugim riječima da je uspostavljen savremenim

rječnikom kazano embargo ne izvoz. Osman-kapetan im je javio 4. marta 1719. godine "da će gledati, da se skela otvori". Vjeruje se da je godine 1737. bio proglašen neki jasak. U jednom pismu od 21. februara Osman-kapetan poručuje Dubrovčanima miri-miran, "da uz jasak može ići roba u Dubrovnik, ali sa naročitom dozvolom i samo glavnim trgovačkim drumom". Dubrovčani pišu 21. marta 1766. Hasanbegu: »Zna dobro V(aša?) P(reuzvišenost?) carski ferman, da u vremenu od zatvora (jasaka) i od kontumacija ne imaju ljudi iz turske zemlje dolaziti klancima na ove skele ni u naš vilajet dohoditi nego velikijem putem i da u krepost od rečenog carskog fermana izišla je i bujuruntija s divana bosanskog, koja isto naređuje.« No i pored toga "došao je u Dubrovnik klancem preko Orsule Hasanbaša Kabilović". Dubrovčani se 27. januara 1768. tuže ćehaji bosanskog paše kako su Trebinjci stavili jasak na dubrovačku državu, koja je stari haračar turskoga caretva »i koji (dubrovački vilajet) je bio u svako doba i u svaku cirkostancu k'o malahan dio slavnoga imperija.« I kada je tursko carstvo udaralo jasak na sve strane »nikada nije se razumjelo za ovi vilajet.« Istoga dana žale se Dubrovčani i Sulejman-paši da su Trebinjci, svi zajedno, "protiv carske zapovijesti i vezirske bujuruldije, ustavili zahiru (hranu), koja bi prolazila za njihov vilajet i da im je Sulejman-paša dozvolio da to čine. Nadaju se, da će on od toga odustati." Na njihove tužbe odgovor se nije promijenio. Jasak je ostao i dalje na snazi. Dubrovčani zato ponovo 12. septembra pišu Sulejman-paši, izražavaju radost što će doći k njima. "Oni su bez zahire, koja se ne dozvoljava pronijeti s turske strane." Zamolili su ga da naredi, da se Dubrovniku dotjera malo uglja, stoke i druge hrane.

Nesigurnost i susjedski sporovi između Dubrovčana i Hercegovaca. Mira i sigurnosti, ipak nije bilo. Trebinjsko-dubrovačka granice bila je poprilično nesigurna. Vrlo često je otimana stoka, zabilježene su i krađe hajvana, a bilo je i ubistava i graničnih povreda. Obje strane, i Dubrovčani i osmanski zapovjednici, pokazivali su dobru volju da do toga ne dolazi. Ali, njihov trude je često bio uzaludan, jer se njihovi podanici bili neposlušni. Kasumpaša je javio Dubrovčanima početkom XVIII vijeka da je zapovjedio svima turskim podanicima od Utova do Kolašina, da žive u miru sa Dubrovčanima. Novi trebinjski muhafiz Mehmed-beg moli Dubrovčane u avgustu 1715. da ozbiljno preporuče svojim podanicima "da žive u miru sa carevom rajom i sa stražama i da ne propuštaju hajduka preko dubrovačke zemlje na carsku". Osman-paša javlja Dubrovčanima u julu 1726. da svoje podanike drže na uzdi, da ne čini zla »jere vi znate, ja našu raju i bijem i davim i aspri uzimljem, te se ne smjedu biti, jere sam im ja svezao ruke«.

Bjegunci. Iz svog sela Volujca, piše Zaim Hajdarbeg Dubrovčanima 13. februara 1687. pobjegao je "rajetin Jovan Sladojević". Kaže da "nije utekao u Perast, ni u Donje Hajduke, nego s čeljadi stoji u dubrovačkoj Župi, pa izlazi na klance i dočekuje Hajdarbegovu raju, koju hvata i vodi je u Župu". Knezu od Konavala pisao je Mehmedbeg trebinjski (1712—1715)

kako mu se bila odmetnula raja, te ih se sada veći dio nalazi na Zupcima i hoće da se povrate. "Knez sa soldatima oteo im je životinje i stvari, što su držali, i ne da im da dođu na tursku stranu. Bosanski paša se nalazi na ovoj muhafezi, pa ako on sazna za to, tužiće ga dubrovačkom knezu. Nego neka se konavaoski knez prođe toga." Trebinjski miri-miran piše Dubrovčanima u junu 1736. da im je ranije javio o Maksimu Zupcu... da će doći u petak ili subotu u Cavtat. Moli ih da svojim organima skrenu pažnju na to i da postave špijune ne bi li uhvatili Maksima.

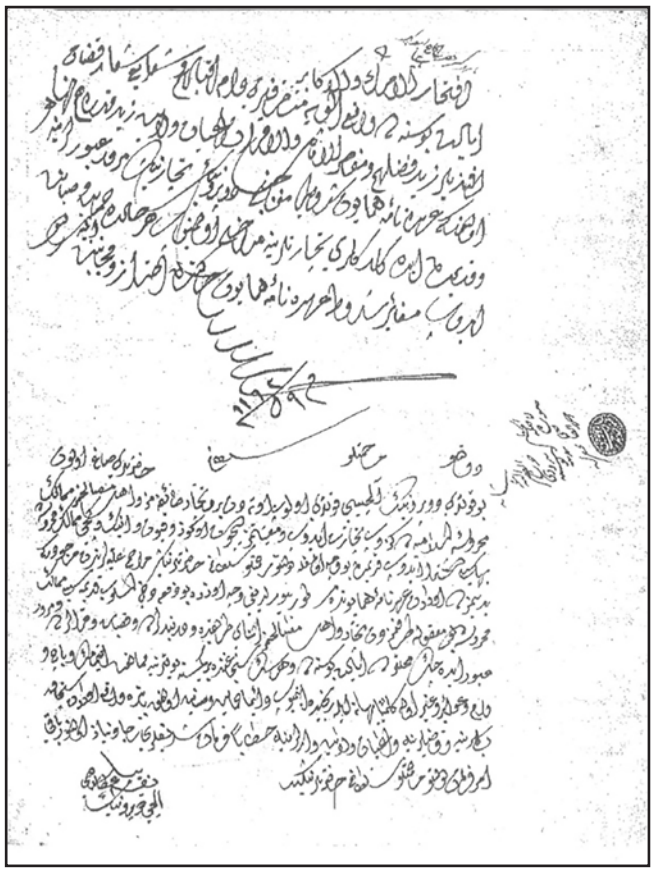
Stoka. Već pominjani Hajdarbeg, koji se vratio iz vojske (oko 1687.) žalio se Dubrovčanima da su njihovi ljudi iz sela Stravča oteli goveda i učinili nasilja dvojici njegovih čivčija iz Kremen-Dola. Trebinjci se žale 1713. dubrovačkoj vlasti na ponašanje njihovog podanika Luku Taraša "i druge lupeže iz dubrovačke zemlje", koji prelaze u trebinjski kraj pa kradu, otimaju i prodaju u dubrovačkoj zemlji. Dubrovački podanici Lovro Miletić i Andrija Sabrajilović iz Župe oteli su stoku Petra Marinovića ispod Lugova. Osmanbeg preporučuje Dubrovčanima 7. septembra 1716. godine da svojim podanicima zabrane otimačinu stoke raji u Šumi i Bobanima. Jer, od toga će, veli, imati štete i Dubrovčani.

Kada raja bude imala stoke, ona će je prodavati, pa će ista ići na dubrovačku skelu. "A ako se raja iz Šume i Bobana zbog krađa raziđe, put će se zatvoriti i Hercegovcima i Dubrovčanima." Trebinjski muselim Hasan žali se na dubrovačke podanike iz sela Dube koji su prešli granicu i upali u kuću Tome Brnjoša u selu Uvjeću i odnijeli mu 20 košnica.

Razbijanje karavana. Novski aga Ibrahimaga Vafirović bio je čuvar dervente na Slanom 1683. ili 1684. »gdje se čuvaju tovari od zlikovaca«. "On bude dignut pa postavljen Fazlaga Serdarević iz Ljubuškog." Ova smjena je bila nepovoljna Vafiroviću i drugim Novljanima. Radi toga i radi pljačke "skupe novske age, Ibrahimaga Vafirović s bratom, Babovićev sin Jusuf, ćehaja Mehmed, Jusuf sin Cettevichia (Ćetojevića?), Salih Amidžić, Sulejman Resulović i Arslanovićev sin Redžep, svi s družinom i sa nekoliko risanskih nefera". Oni su napali Slano. Spomenuti Serdarević jedva živ izvuče glavu "a oni ugrabiše 300 dubrovačkih tovara, što su ih tu našli, pa ih odagnaše u Novi. Na to je kajmekam bosanskog paše, Ibrahimbeg, poslao u januaru 1685. bujuruldije na mostarskog, ljubinjskog i novskog kadiju. U bujuruldijama se veli, da su razbojnici od Ljubinja, Gacka i Novog." Kajmekam kaže, da je za izviđaj odredio nekogAhmed-agu, pa ga preporučuje kadijama. Dubrovački dragoman[78] Pjetro Granković piše svojoj državi iz Sarajeva 24. januara 1685. i šalje u prilogu arz cerničkog kadije, upućen u Carigrad. U arzu se spominju sva, gore navedena, imena razbojnika. U jednom nedatiranom pismu Dubrovčanima Ibrahim Vafirović veli kako je čuo da Dubrovčani imaju zlu volju na njega, što im je razbio tovare, pa im, kao pravdajući se, kaže: »A vi znate, dok ja stah (na Slanom), da sve zdravo iđaše. Silom pake kako dođe Serdarević Novljani da me ubiju, jere š njime stanuh, za to na me zle volje ne imajte. Ja sam opet dao kulu (vojnicima?) u Novi

[77] AD, Bujuruldije, br. 167, ovjereni prepis sarajevskog kadija Ahmeda

[78] Dragoman je službeni naziv za prevodioca, tumača i službenog vodiča između zemalja turskog, arapskog i perzijskog govornog područja i administrativnih jedinica Srednjeg Istoka i evropskih diplomatskih (veleposlanstava, konzulata, vicekonzulata) i trgovačkih predstavništava na Bliskom Istoku. Dragoman je morao poznavati: arapski, turski, i nekoliko značajnijih evropskih jezika. Uloga dragomana je cijenjena u Otomanskom Carstvu, jer veliki dio visokih muslimanskih uglednika nije želio naučiti bilo kakav jezik nemuslimanskih zemalja.

Bujuruldija bosanskog namjenika Kodža hadži Ebu Bekir-paše iznad arzuhala dubrovačkog poklisara Nikše Ghetaldija o slobodnoj kupovini stoke u Bosanskom ejaletu za potrebe Dubrovnika, 22. 9. 1749.- 9. Ševvala 1162[77]

onomadne sto hiljad, ter su nam dali idžazet (dopuštenje), da stanemo opeta, da se careve skele ne zatvore. Nego ako ste kail, maknite, neka idu robe, kako su i prije mirno. A što su uzeli Novljani vaše, ja se ličim svega toga.« Početkom 1713. razbijen je bio blizu Carine jedan karavan od Misira.

Ubistva, napadi i pljačke. Dođoše hajduci iz Molunta preko Vitaljine na Prijevor da udare na pandure. Ovo se dogodilo za vrijeme velikoga rata u nedjelju 1. juna 1687. godine. "U Molunat su hajduci došli na 7 baraka i moglo ih je biti oko 100 ljudi. Panduri ih opaze odmah, pa ih pognaju do nad more, da su jedva imali kada ukrcati se u svoje brodice. Jednome od njih panduri odsijeku glavu i donesu je sandžakbegu od Dukađina i vezirovu delibaši Muratagi, koji su se tada nalazili u novskom kraju. Glava je bila jednog dubrovačkog podanika, što su posvjedočili neki njegovi rođaci. Istoga dana došao je Ibrahimaga Vafirović iz Bjelina Dola. Iz Molunta su hajduci otišli u Captat. 11 juna dođe sandžakbegu i Muratagi velika tužba od trebinjske Površi, kako su onih 100 hajduka sa drugih potajnih 500 udarili na sela Slivnicu, Ljekovu, Glavsku, Mrnjiće, Stubicu, Sparožiće, Ljubovu, Golu Glavicu, Bobovište i Biograd. Hajduci su onomadne, u ponedjeljak popalili sela, 3 čovjeka ubili, 60 kuća sažegli, odagnali 700 brava, 101 goveče, 60 konja, osim druge prateži, i to su sve odnijeli u Captat. Za njima je pošla potjera Vlaha i Turaka i gonila ih do vrh Župe. Mogli su im sve preoteti, da nije bilo dubrovačkih podanika. Turski tobožnji prijatelji, Rafo i Đivo, bili su tada u Župi i ništa nijesu htjeli učiniti." Tužioci su zamolili sandžakbega i Muratagu da o tom sastave arz paši hercegovačkom i veziru bosanskom. Osman kapetan se tužio 7. avgusta 1715. kako je, veli, "onomad u nedjelju pošlo nekoliko nefera iz Dubrovnika". Kada su prošli Ploče, piše dalje Skarić, neko iza busije pripuca na njih i rani Ibrahim-ćehaju Vafirovića, sina Selmanagina. Jahjakapetan se žalio Dubrovčanima 27. septembra 1729., kako su išle kiridžije Milutina sina Kišina Ivan Šakota iz sela Plane u Rudinama, Simo Kokotović iz sela Bileće, Jovan Manigodić iz sela Prijevora i drugi. Šćepan Rebić je išao sam za se vraćajući se iz Dubrovnika. Njih je dočekao sin nekog Lovre i Lapačina iz Postranja, pa su ranili nekoliko kiridžija. Negdje pri kraju 1746. ubiše neki dubrovački podanici u njihovu selu Topoli Nikolu Žagrilovića iz sela Moševića, kmeta Alibega Ljubovića. Nastala je mučna parnica, jer se uzbuniše ne samo Ljubović nego i njegovi kmetovi. Skupila se sva raja iz Ljubovića timara na jednom zboru i zaključiše da se stvar "goni sudom", da se pozove ljubinski kadija, da stvar ispita i "da se učini ćešf". Zaključeno je da ako se tako ne učini raja će se dići s timara i otići će na drugu stranu. I Ljubović je bio saglasan da se pozove kadija i povede parnica. Dubrovčani su se nećkali da stvar urede, pa je kod njih prijateljski intervenisao Ibrahim-paša Resulbegović i savjetovao im da ovo urede sa Ljubovićem na lijep način i "da se dalje ne goni". Dubrovačani ubiše 1754. Ljubovićeva čovjeka, nekoga Đuru Baju, a na izmaku 1749. dogodilo se opet jedno ubistvo u trebinjskom kraju. Dubrovački podanici od Mrcina bili su nešto kivni na Mustaj-bega Zupčanina. Kada je on jednom prolazio njihovim krajem na putu za Dračevicu,

dočekali su ga sa namjerom da ga ubiju "i gonili su ga natrag do Zubaca". Nisu ga stigli, ali su ga likvidirali drugom prilikom na izmaku 1749. godine. Zbog njegova ubistva muslimanski živalj trebinjskog kraja bio je snažno uzrujan. Proglašen je zbog toga jasak i obustavljen je svaki saobraćaj. Ni jedan trgovac ni s jedne ni s druge strane nije smio preći granicu. Kadija ljubinjski javio je o tome Mehmed-paši. Namjera mu je bila da uhapsi svakoga kojega god stigne od dubrovačkih trgovaca. "Da se stvar izvidi određen je za mubašira timarski tefterdar Mustafa ef. Babić i s njim zajedno većil trebinjskog kapetana Hasan-beg." Suđenje je povjereno mostarskom kadiji Ali ef. Njih dva su otišla u Trebinje sa 20 konjanika. Tužioci su bili otac i stric poginulog Mustaj-bega i njihov srodnik Ibrahim-aga Šarić. U aprilu 1750. otišao je tim poslom u Travnik stric ubijenog i Ljubinjac Bubić, "a kako je stvar svršena piscu nije poznato". Ali, još je veća konsternacija nastala po Hercegovini kada su dubrovački podanici krajem 1757. ubili na Carini Alibega Bračkovića. Nemiri su tresli Hercegovinu. Trebinjci su za svoj kraj proglasili jasak. Obustavljen je sav trgovački saobraćaj. Uzrujanost je bila velika, a što nije pala mrtva glava zasluga je Sulejman-paše. Stvar je javljena i bosanskom veziru. Dubrovčani su dali zadovoljštinu tako što su razorili kuće ubica i raspisali nagrade za njihove glave. Sulejman-paša se baš tada spremao na pohod u Travnik gdje je trebalo da se pokloni novom veziru. Njemu su preporučili da veziru saopći da su Dubrovčani učinili sve što su mogli. Sulejman-paša je za to bogato nagrađen i on se stvarno zauzeo za njih. Ali koliko god su činjena zla sa dubrovačke strane, za njima nisu zaostajali Trebinjci. U dubrovačkom selu Bosanka neki zulumćari su početkom 1715. učinili zlo. A koliko je stvar bila zamršena govori podadak da je radi nje u Trebinje došao ljubinski kadija Ahmed ef. koji se sastao sa dubrovačkim izaslanicima u hercegovačkom Slanom. A ovakvih je slučajeva bivalo. U dubrovačkoj žalbi iz jula 1763. se kaže da su sinovi Osmana Zupca i Salka Budalice, koji uzimaju klančarine na Carini, kada siđu na Brgat »neće da sjede s mirom nego zadirkuju svijet i zameću kavgu. Nekoliko haramija iz trebinjskog kraja upali su u jednu crkvu u Župi 1775. godine i izboli su noževima Gospin lik na velikom oltaru. Preko zubačke planine dolazili su i Crnogorci u Konavle i Zupce gdje su pljačkali i ubijali. U prvom deceniju 18. vijeka porobila je jedna četa Crnogoraca koju je vodio Pejo Pešikanović selo Prapratno u Konavlima. Crnogorske pljačkaše opisao je Osmanpaša Resulbegović. »Vi znate Crnogorce koji su hajini. Oni su jedni ljudi kako i zmije; kada se ufati ciči, a kad se pusti zviždi. A što pišete, da prelaze preko sela, vi znate, da sađu zubačkom planinom na Mrcine«.

Povrede granice. Povređivanje granice su vršile obje strane. U junu 1709. tužili su Dubrovčani Alibegu trebinjskom Hadžu Spahovića, Durana Pivodića i još dvojica muslimana "za otimanje zemlje dubrovačkim podložnicima u Riđilovoj Dolini.

Muhafiz Osman-beg se žalio 1719. na zla, što ih čine dubrovački podanici duž granice. On veli »... ali ti vaši ljudi čemu su na silu šćeli da otimlju i da biju žene, zašto ženu ne bije niko, nego oni, koji je drži svrh glave. ... zašto po našem sudu, ko bi digao ruku na ženu, ruka

▲79 Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića

mu se odreže«. Jahja-kapetan piše 1728. o nedjelu Đure Kolića iz Stravča, koji je prije 10 godina silom prisvojio neke zemlje seljana iz Poljica. "Godine 1733 nastao je spor oko zemalja na samoj međi kod sela Slavogostića između ovog sela i dubrovačkog Osonika. Dubrovački podanici Osoničani, da bi prisvojili nešto hercegovačke zemlje, krišom su pomakli među, odnosno međne biljege. Ovi su biljezi bili od drveta ili od sasječenog žbunja, a zvali su se granice. Seljani od Slavogostića opaze to, pa popale granice i postave nove na pravoj međi." Iste godine Ibrahim-paši su se žalili Alićehaja Bećo, Salih-bajraktar, Hasan odobaša i neki Sulejman. Oni su tužili Dubrovčane iz sela Postranja da dolaze na Greben da sijeku drva. "U sporovima teže prirode Hercegovci su kušali koji put, da na dubrovačkoj strani izviđaju spor, ali su se Dubrovčani tome energično protivili." Ibrahim-paša sa kadijama od Ljubinja i Bekije je namjeravao sići u Dubrovnik da izvidi neku stvar. Ali, Dubrovčani su im poručile da ne dolaze. Rekli su da otkada je Dubrovnik carski haračar nikad kadije nisu dolazile u Dubrovnik da sude nego samo onda kada su ih sami Dubrovčani zvali da sude Turcima i turskoj raji. U sitnijim sporovima Dubrovčani nisu imali volje da kažnjavaju svoje ljude pa su se služili lukavstvom. O tome se veli na jednom mjestu ovo: »Bio je početkom prošloga vijeka (18.) čovjek na Brgatu, koji se zvao Kurkut. Nije imao ništa pod vedrim nebom, a bio je od onijeh ljudi dobre ćudi, koji su, po slučaju, vazda držani kao smutljivci. Kada bi se god, dakle, kakva šteta ili kavga dogodila na turskoj međi, ko bi bio kriv? Ta niko nego Kurkut.

Put iz Dubovnika za Trebinje (F.Kanitz, Ilustrirte Zeitung, 1858.)▲79

Republika baci ga u tamnicu i poruči turskim vlastima, da je zlikovac kažnjen. A moj Kurkut blažen i srećan, što ga država hranila pod jednom strehom. Kad bi beg ili sandžak čuo da je Kurkut u tamnici, umirio bi se i ne bi više dodijavao. I, vele, da bi se vazda jedan Kurkut nahodio, da odgovara za svaku štetu na granici i da je opravi Turcima."

Trgovina i slanje dubrovačkog harača. Trebinjci su trgovali sa Dubrovčanima, ali i preko dubrovačke teritorije sa drugima. Trgovinom su se bavili i vojnički zapovjednici. Mirimuhafiz Osmanbeg je izvozio žito i kukuruz. U februaru 1712. Dubrovčani su mu napisali da su po njegovoj želji u Župi na Srebrnom sagradili dvije kuće za žito i kolokud (kukuruz) što dolazi od Trebinja. Poručili su mu da pošalje svoje ljude da čuvaju žito. — Osman-kapetan Resulbegović i Hasan-aga dizdar dali su 1714. godine u novčani zajam Hasanu Šaranu i Đuri Torbi da trguju. Dizdar Hasan Resulbegović kupio je iste godine za svoj grad žito u Arbaniji, jer je godina u Hercegovini podbacila. Muhafiz Osman-beg poručio je 1718. po trgovcu Mileti Sarajevcu da mu se kupe neke stvari u Mlecima. Dubrovačka Republika je od 1458. do svoje propasti 1808. bila haračar Osmanskog Carstva[80]. Osmanlije su 1483. zauzele prostor od Risna do Herceg-Novog i tako potpuno okružile dubrovačku državu. Harač, koji su Dubrovčani plaćali Osmanlijama nosili su njihovi poklisari preko Trebinja, a Trebinjci su im davali vojničku pratnju. Harač je nošen svake godine, ali se on spominje svega dvaput. Dubrovčani su poručili muhafizu Osman-begu u januaru 1719. da će njihov poklisar sa haračem poći u četvrtak 26 januara, pa su ga zamolili, da pošalje vojničku pratnju u Dubrovnik. On im je odgovorio da će na rečeni dan poslati svoga sina kapetana Ibrahima sa jednim do dva bajraka vojnika pješaka. Dubrovčanima je rečeno da iziđu na Ploče, da se sastanu s pratnjom. Sugerirano je da porane, da bi mogli do večeri stići u Trebinje.

Resulbegovići[81]**.** Ovo je bila najuglednija i sigurno najmoćnija porodica trebinjskog kraja u XVIII vijeku. "Među današnjim Resulbegovićima ima predanje, da oni potječu od hrišćanske porodice Burovića iz Boke kotorske". Ovo navodno potvrđuju tri pisma iz XVIII vijeka, koja je Ibrahim-paši Resulbegoviću napisao sopraintendenat Stanislav Burović. U svim pismima Burović ga naziva rođakom. "Prelazak na islam krštenoga Burovića mogao se dogoditi u prvoj polovini XVII vijeka, ako nije i prije. Jedan od njegovih potomaka mogao je biti neki Sulejman-aga, po kome su se dvojica novskih aga, Resulbeg i Dautaga kao njegovi sinovi, nazivali Sulejmanagićima. U dubrovačkij arhivi od Resulbega ima jedno pismo, koje je napisano u Novom, ćirilicom, a datirano 9. oktobra 1669. godine. U jednom pismu od 30. avgusta 1679. , opet ćirilicom, Dautaga ima titulu novskog kapetana. Za ova dva koljena, kaže pisac, "ne mogu tvrditi da su potomci Burovića, nego to uzimam samo kao mogućnost". Veću vjerovatnost ima, da su svi Resulbegovići XVIII i XIX vijeka potomci onog Resulbega Sulejmanagića." Porodica je još u drugoj polovini XVII stoljeća bila ugledna što se vidi što je pored begovske titule Resulbegove, njegov brat Dautaga bio novski kapetan. "Genealoška

[80] Dubrovačka Republika je od 1458. do svoje propasti 1808. bila haračar Osmanskog Carstva. Dubrovačka Republika počela je uspostavljati kontakt s Osmanlijama nakon njihovih prvih provala u Bosnu 1380-ih. Istovremeno su se nadale da će ih savezi kršćanskih zemalja otjerati s Balkana, te su stoga izbjegavale stvaranje čvršćih veza i održavali veze epizodne naravi uglavnom zbog trgovačkih pitanja. Dubrovačkim trgovcima odobrena je 6. decembra 1430. slobodna trgovina i kopnem i morem po cijelom Osmanskom Carstvu. Svake godine 1.000 dukata Dubrovčani su morali plaćati sultanu Muratu. Odnosi su ostali prilično labavi sve dok nije zavladao sultan Mehmeda II Fatih (Osvajač) i pobjedničkih pohoda njegove vojske. Dubrovčani su se obavezali 1458. godine da će plaćati 1.500 zlatnika godišnje i biti vjerni Osmanskoj Imperiji. Zauzvrat im je garantirano da će Republika biti zaštićena, kao i cijeli niz trgovačkih povlastica koje će trgovci koristiti na sve većem području. Dubrovački harač uvećan je 1469. godine sa 1.500 na 5.000 dukata godišnje, a 1471. na nagovor hercega Vlatka na 9.000 dukata za tu godinu i 10. 000 ubuduće. Povećale su se i carinske pristojbe, a konačan iznos koji je Turcima trebalo plaćati iznosio je 10 000 dukata harača i 2.500 za đumruk. Ustalio se 1481.godine, a godinu-dvije kasnije Osmanlije su potpuno okružile dubrovačko područje.

[81] Osman-paša Resulbegović je bio prvi kapetan (načelnik) grada Trebinje i jedan od utemeljitelja grada.

Nakon što je Herceg-Novi pao pod mletačku vlast 1687. godine, muslimani (današnji Bošnjaci) su se povukli iz tog grada u unutrašnjost bosanskog ejaleta. Naselili su istočnu Hercegovinu. Jedna od najcjenjenijih herceg-novskih porodica bili su Resulbegovići. Najprije su naselili Staro Slano, 12 km zapadno od Trebinja. Izgradili su svoj konak, našto podsjećaju ruševine koje se i danas tamo nalaze. Carskom naredbom Osman je imenovan pašom i kapetanom Trebinja, malog naselja koje je preko noći postalo važna pogranično mjesto.

Osman-paša je na lokaciji Banj Vir utvrdio je grad visokim bedemima (1698−1728) koji i danas postoje. Grad se nastavio širiti izvan njihovih zidina. Oko tvrđave je izgradio hendek, kroz koji je tekla voda iz Trebišnjice, a u grad se ulazilo preko pokretnih mostova. Podigao je Osman-pašinu džamiju (1726) i Begovu kuću. Pored toga izgradio je Sahat kulu, podigao je mnoge stambene zgrade i dućane. Gradu Trebinje je dao očaravajuću fizionomiju koja ga i danas čini poznatim.

[82] httpswww.biserje.batrebinje-grad-osman-pase-resulbegovica

[83] Izvor: Arhiv Adamira Jerkovića

tabela sumnjivih i dokazanih Resulbegovića bila bi ovakva: Burović Sulejmanaga Resulbeg Dautaga Osman Hadži-Sulejmanaga Ibrahim Salihaga Hasan Sulejman Sabit-Mehmed Salihbeg Jusuf današnji Kapetanovići u Trebinju. O Resulbegovu sinu Hadži-Sulejmanagi zna se samo toliko, da je bio jedan od aga vezira Mehmed-Numanpaše Ćuprilića (1713. ili 1716). Drugi, može biti najstariji sin Resulbegov, Osmanaga, bio je znamenitiji od svoga brata. Od 1712—1728 bio je on redom kapetan, miri-muhafiz i miri-miran-muhafiz (paša).[82] Za njega se zna da je bio vrlo vrijedan i energičan čovjek. U pismima između Dubrovčana i trebinjske gospode najviše je njegovih pisama, na stotine. Na svakom položaju koji je zauzimao interesovao se i brinuo za sve. I narod i podložne mu age držao je vrlo strogo. Sa Dubrovčanima je održavao prijateljske veze, ali je znao biti i energičan s njima, kada je mislio da su mu učinili što krivo. Pisac se pita da li je ikada išao u Dubrovnik. Odgovara: nije mi poznato. Ali je kao paša, u aprilu 1721. htio doći "da se pred gradom razgovori sa gospodom dubrovačkom". No poslije se predomislio. Za nekoliko dana je poručio Dubrovčanima da ne može doći, jer mu je, veli, mučno tamo sići sa kalabalukom (velikom pratnjom). "U Dubrovnik je često poručivao da mu se šalju krečari i drugi zidarski radnici kada je što zidao ili je koji put poručivao da mu se pošalje mljetačkog pirinča, kada se nadao gostima. Trošio je dvije vrste pirinča, mljetački i arbanaski."

Osim što je gradio i popravljao Banj-Vir (Trebinje) Osman je gradio i na drugim stranama. U Ljubinju je 1721. godine gradio džamiju. Kada je 1723., kapudanpaša Mustafa htio graditi džamiju u Počitelju, zamolio je Osman-pašu, da građenje nadzire. U isto vrijeme gradio je Osman svoje saraje (dvore) u Ljubinju. Od Porte je 1725. dobio zapovijed, da iznova počne graditi palanku u ljubinjskoj kasabi. Dane je provodio često u svojim ljubinskim sarajima. On se tamo povukao 1728. godine, kada je prestao biti paša. Osman Resulbegović je imao tri sina, Ibrahima, Saliha i Hasana. Najstariji od njih, Ibrahim, započeo je svoju vojničku karijeru kao kapetan, ubrzo nakon što mu je otac dobio titulu miri-muhafiza. Zna se da kada mu je otac postao pašom, počeo se prezivati Osmanpašić. I on je bio miri-muhafiz.

Nakon što mu se otac povukao, postao je i paša. Koji put je bio i sandžakbeg kliški i zvornički. Iako je njegova prepiska sa Dubrovnikom bila velika, nije ni blizu onolika, kao očeva. Čini se, da nije bio vrijedan i energičan kao Osman-paša. Ali, kažu za njega, da je bio dobar čovjek. Iako nije precizno utvrđeno čini se da je umro iza 1750. godine.

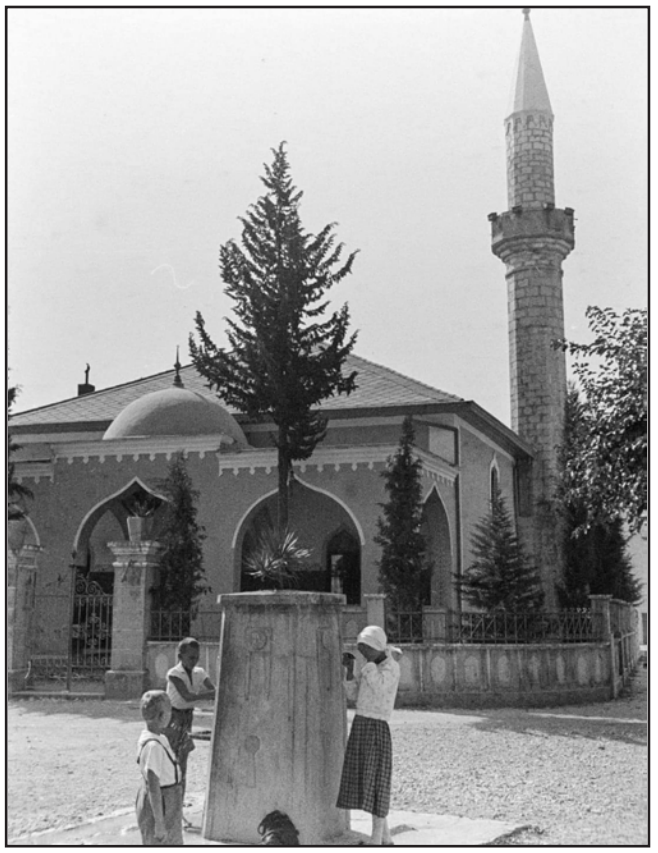

Trebinje – grad Osman-paše Resulbegovića[83]

Ova godina se spominje po posjeti trebinjskog kapetana nemoćnom ocu, "a to je valjda Sulejman". Geneološko stablo izgleda ovako. Ibrahim je imao dva sina, Sulejmana i Sabit-Mehmeda. Njegov brat Salihaga rijetko se, međutim, spominje u aktima, samo 1731. i 1736. godine. Hasan, drugi Ibrahim-pašin brat, bio je poznatiji od Salihage. I on je započeo karijeru kapetanstvom. Ubrzo postaje muselim i miri-muhafiz. Zna se da pašaluk nije dobio nikada, tu titulu je dobio Ibrahim-pašin sin Sulejman. Kao kapetan i muhafiz Hasan je bio manje energičan. Za vrijeme obnašanja njegove vlasti događali su se sporovi između Trebinjaca i dubrovačkih podanika. Kada je teško izranjavan mitropolit Stefan Milutinović, on mu je

prebacivao za pokušaj ubistva proglašavajući ga krivim, jer se atentat na njega dogodio u blizini careva grada, gdje je Hasan stanovao. Ibrahimpašin sin Sulejman počeo je, također, sa kapetanlukom oko 1735. godine. Miri-muhafiz nije bio nikada, nego je taj čin "preskočio", postajući odmah paša oko 1750. godine. Uz pašaluk trebinjski držao je više puta i sandžak kliški.

Skarić kaže: "Kakvih je bio vojničkih i upravničkih sposobnosti, nije mi poznato". Ali ističe mu ružnu karakternu osobinu gramzivosti. Njega su Trebinjci tužili carstvu negdje oko 1757. zbog globljenja, "pa je, čini mi se, bio dignut s pašaluka za neko vrijeme". Također, 1768. bio je svrgnut sa pašaluka i neko vrijeme interniran u starosrbijanskom Skoplju. I, ponovo, zbog gramzivosti. Za mito koje je dobio od Dubrovčana zauzimao se u aferi Alibega Bračkovića, koji je ubijen od dubrovačkog podanika. Zbog korupcionaštva je i smijenjen. Po vezirovoj zapovijesti Sulejman-paša je 1756. gradio iznova u derventi Koritima, između Bileće i Gacka, "tvrdu kulu od kamena i oko nje kamenit šaranpov". Izgleda da se na njegovom dvoru pilo dosta kahve. O tome govori njegov zahtjev Dubrovčanim da mu pošalju 50 oka egipatske kahve. Njegov brat Sabit-Mehmed spominje se prvi put 1791, kada je postao miri-mirani-muhafiz bihaćki. Bio je to i u trebinjskom kraju, ali kasnije. Osim ovih Resulbegovića, kojima se zna u kakvim su rodbinskim vezama bili, poznati su još neki, za koje se to ne zna. Među njima je bio Hasan-aga, dizdar tvrđave Banj-Vira. Sve ukazuje da je bio Osman-pašin brat. Poslije 1718. on se zove Hadži-Hasanaga. Kada je bio na bihaćkoj muhafezi Sabit-Mehmed spominje u jednom pismu od 2. februara 1791. kapetana Stare Ostrovice Hadži-Ibrahimbega sina Mehmedbegova. Njegov otac bio je kapetan u Staroj Ostrovici, koje on naziva svojim bližim srodnicima. Može biti, da je od Resulbegovića i onaj Osman-paša Trebinjac, koji se 1715. spominje kao bivši tefterdar. Njegov bi potomak mogao biti, smatra Skarić, Salihaga Tefterdarović, što se spominje 1794, a dalje potomstvo bi mogli biti današnji Tefterdarovići. Kada se ima na umu, da su skoro kroz cijeli XVIII vijek dizdari, kapetani, muhafizi i paše bili članovi porodice Resulbegovića, onda je vrlo vjerovatno, da je od iste porodice bila još jedna grana, koju je osnovao neki Osmanbeg, valjda onaj Osman što je 1707/8 bio trebinjski miri-muhafiz. Njegov bi sin mogao biti Arslanbeg, koji se 1762. spominje kao sin Osmanov, a 1763. kao sin bivšeg Osman-bega od Trebinja. Arslan-beg je 1768. bio komandant od Trebinja. Imao je brata Hasan-bega. Sin Arslan-begov je Ibrahim-beg Arslanbegović, trebinjski aga 1786—1805. i muselim 1792—1805.

Osman-pašina džamija u Trebinju. Slika džamije prije stotinjak godina.

Druge porodice i ličnosti. Osim Resulbegovića u trebinjskom kraju u XVIII vijeku se nije istakla nijedna druga porodica, "ali je, naravno, bilo još porodica, koje su se jače istakle mimo ostali svijet". O njima znam vrlo malo, kaže pisac. Spominjemo prema kazivanju pisca. Vafirovići su bili Novljani. Nekoliko puta se spominju od 1684., ali im se poslije 1715. gubi svaki trag. Ibrahim-aga Vafirović je spomenut "pri razboju dubrovačkih tovara na Slanom 1684. kao učesnik". Za nekog Vafirovića kojeg pominje Dubrovčani su govorili da je od

Trebinja, “ima svojih ziratnih zemalja i gore negdje iznad dubrovačkih sela Postranja i Plata. Od 1688. javlja Dubrovčanima da je Platnjanima i Postranjanima dozvolio da žanju lazine njegove zemlje i da sijeku drva, ali je tražio dohodak, “koji mu pripada od zemlje i gore”. Piše dalje za nekog Ibrahim-agu Vafirovića, sina Selman-agina. On je bio 1715. ćehaja ili nečiji ćehaja.

Spahovići, od 1709—1775. On piše da su bili neugledni i spominju se po zlu. Samo se Omeraga, spominje oko 1775. kao trebinjski aga.

Zupci (Zupčani, Zupčevići) su iz Zubaca. Spominju se od 1712. do 1763. od kojih nešto prije 1749. dva brata, Osmanaga i Mustajbeg. Osmanaga je živio u Trebinju i imao sina. A Mustajbeg u Zupcima. Za njega veli da je bio osion čovjek i zamjerio se Mrcinjanima koji su jedanput pokušali da ga ubiju a drugi put su mu 1749. došli glave.

Fetahagići su Trebinjci. Potiču od nekog Fetahaga,”kome ne znam prezimena”. On je između 1721. i 1728. bio aga posade na Carini. Kao trebinjski aga se spominje neki Jusufaga Fetahagić. Sa dubrovačkim trgovcem Ivanom Perićem Hasanbaša Fetahović se bavio trgovinom. Perić je davao Hasanbaši novac, a on je kupovao vunu i slao je Periću. Može biti, konstatira, da Hasanbaša nije ni bio od ove porodice. Među trebinjskim agama spominje se oko 1775. godine Sulejmanaga Fetahagić.

Ćatovići. Već spomenuti Mustafa-aga Ćatović imao je 1711. kuću i dućana u trebinjskoj kasabi “i kuća i zemalja u selu Pridvorcima i po drugim selima”. Oko 1775. bili su age trebinjskih muhafiza dvojica Ćatovića, Omeraga i Mahmudaga a 1794. spominje se Dervišaga Ćatović. Muslimani Prnjati živjeli su u selu Zagradini. “Koji put se u dubrovačkim aktima spomene i po koji hrišćanin. Iako su ovo neugledni ljudi iz stočarskog i težačkog staleža, spomeni na njih imaju naučnu vrijednost”, zaključuje Vladislav Skarić i na kraju dodaje: Upoređujući te spomene sa današnjim razmještajem stanovništva u trebinjskom kraju, “vidi se da kod stanovništva nije bilo gotovo nikakva pomjeranja” i ističe da iako je bilo seljenja stanovništva “ali nijesu cijele porodice ili rodovi, nego samo pojedinci”. Navodim ovdje i njih i kraj njihovih prezimena, u zagradi, godine kada se koji spominje. Lazar Magazinović iz sela Slivnice (1701), Perko Dabović, Vlah iz Kruševica (1712), Petar Marinović ispod Lugova (1713), Vlah Kučinar (1713), Petar Brkanović iz Slavogostića (1732), Savo (1736) i Konstantin (1763) Ukropine iz Ljekove, Mojo i Gojčo (Goicio) Mandagalji (1763), Vlasi Hristo i Staniša Šupljeglavi (1763), kmet Hasan-bega trebinjskog Staniša Kukurić (1774). Bez datuma je spomenut pandurbaša Damjan Kadijević i muslimani Malogići iz Zubaca.

Sjećanja na historiju trebinjskih Bošnjaka

U posljednjih dvadesetak godina od agresije na Republiku Bosnu i Hercegovinu, totalno rastrojstvo sakralnih objekata u Trebinju i pustošenje svega što je islamsko, primjetan je bio napredak u cilju obnove života na području ove opštine. Značajna aktivnost je učinjena u smislu vraćanja vakufske imovine stvarnim titularima i počela je obnova porušenih vjerskih objekata koji su trebali da budu znak da su u Trebinju postojali muslimani i da su oni još uvijek tu i da iskažu našu namjeru za ostanak ovdje. Trebalo je pokazati i djelom da su muslimani odlučni u tom svom naumu, što je jedan broj muslimani i pokazao jasno i bez dvoumljenja. Među njima sam bio i ja. Premda živim u Sarajevu, pokazao sam interesovanje

Govor o razmjerima oduzimanja vakufske imovine

za obnovu vjerskog života u Trebinje i njegovoj okolini. Nepunu deceniju nakon što smo obnovili džamiju u Lastvi, stigao mi je poziv iz Vakufske direkcije BiH da kao univerzitetski profesor sa trebinjskim korijenima, pripremim rad o uzurpaciji i nacionalizaciji vakufa u Trebinju za konferenciju što je trebalo da se održi u Trebinju u aprilu 2018. godine. Iako sam imao malo vremena na raspolaganju, jer je u Sarajevu boravila delegacija Poljskog državnog arhiva, pa zatim intenzivan rad na pisanju Uredbe o zaštitnom znaku Arhiva Federacije BiH i niz drugih događaja u kojima sam bio aktivni sudionik kao direktor Arhiva Federacije Bosne i Hercegovine, prionuo sam na pripremu teme.

U sklopu Dana vakufa u Bosni i Herecegovini u Trebinju je 19. aprila 2018. održana Konferencija u Osman-pašinoj džamiji. Govorio sam o uzurpaciji i nacionalizaciji vakufa u ovom gradu. Okrugli sto "Vakufi u Trebinju" prvi je poslijeratni naučni skup održan u organizaciji Islamske zajednice u BiH sa ciljem da doprinese boljem upoznavanju, očuvanju i unapređenju vakufske imovine na području općine Trebinje. Organizatori su bili Vakufska direkcija, Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka u saradnji sa Muftijstvom mostarskim i Medžisom IZ Trebinje. Učestvovalo je 10 izlagača, a ponuđeni referati su dali cjelovit pregled i analizu stanja vakufske imovine u Trebinju.

Moje izlaganje je objavljeno u knjizi Vakufi u Bosni i Hercegovini, Zbornik radova, 2018. Vakufi u Trebinju, str. 67-81. Rekao sam da je nakon II svjetskog rata nastupilo najteže razdoblje za vakufe u Bosni i Hercegovini. Govorio sam o razmjerim oduzimanja vakufske imovine u Trebinju. Stigao sam noć uoči konferencije, uz direktora Vakufske direkcije BiH dr. Senaid Zaimović, mostarskog muftija mr. Salema ef. Dedovića, Ramiza Jelovca, Dinu ef. Maksumića, izlagače dr. Fazileta Hafizović, Hamzu Lavića, dr. Elvira Duranovića, dr. Hikmeta Karčića, Šefika ef. Čavčića, Ahmeda Mehmedovića, mr. Mehu Manjgo, Sadika Fazlagić, dr. Ismeta Bušatlića, Sadmira Mustafić... Bilo je i drugih, koje sam vjerovatno izostavio, ali ne namjerno i stoga ih molim da mi oproste, ako sam. Svi smo radili na afirmaciji muslimana i bošnjaštva i da je ova konferencija poslužila kao "isječak sjećanja" na historiju Bošnjaka na ovim prostorima.

Uzurpacija i nacionalizacija vakufa u Trebinju

Nastanak vakufa u Trebinju i oduzimanje vakufske imovine 1959–1963

Historija Trebinja i trebinjske oblasti može se podijeliti u četiri velika razdoblja: do dolaska Slovena na ova područja, doba srednjovjekovne feudalne bosanske države, period osmanske uprave i moderno doba koje nastupa austrougarskom okupacijom, a traje još i danas.

Svako od ova četri velika razdoblja ima svoje brojne razvojne međufaze s manje ili više različitim odlikama i karakteristikama u odnosu na opće okolnosti pojedinih vremenskih perioda bosansko-hercegovačke i evropske historije. U ovom referatu ću se osvrnuti samo na najznačajnije historijske momete u trebinjskoj oblasti i samom Trebinju, koji se odnose na temu mog izlaganja, a koji se tiču nastanka vakufa, njihovog statusa u različitim vremenskim periodima, odnosno državnim okvirima, o upravljanju trebinjskom vakufskom imovinom i njenom oduzimanju nakon Drugog svjetskog rata.

O instituciji vakufa u Bosni i Hercegovini.

Riječ "vakuf" je arapskog porijekla, a znači zaklada, zadužbina ili legat. U pravnom smislu uvakufiti vlastitu imovinu znači stavljanje njenog prometa i prihoda za određene namjene u svrhu koju je odredio sam vakif.

Vakufi su islamske socijalo-pravne ustanove i vjerske zadužbine, a u naše krajeve su došli preko Osmanlija odnosno nakon osmanskih osvajanja naših krajeva i širenja islama i islamske

▲84 Arslanagića most na rijeci Trebišnjici je 1963. godine zbog izgradnje Hidroelektrane premješten, odnosno prenesen u centar Trebinja kod Gradine, a nakon posljednjeg rata 1992–1995 prekršten je u Perovića most.

Sahat kula u Trebinju koju je podigao sandžak-beg Osman-paša Resulbegović

prakse koja se širila uporedo sa rasprostiranjem islama. Uvakufljena imovina je imala, a i danas ima poseban status, a sam čin uvakufljenja je reguliran određenim pravnim propisima u kojima je izričito naglašeno da se mora poštivati volja oporučitelja i da se takva imovina ne može prisvajati nego mora služiti onoj namjeni koju je sam vakif svojom opurukom naveo. Najčešće je usmjerena u vjerske, kulturne i humanitarne svrhe kao i različite druge namjene. Od vremena kad su naše prostore zaposjeli Osmanlije pa do danas praksa uvakufljenja imovine nije nikad prestajala samo je u nekim historijskim periodima bila različitog obima. Vremenom su u svim našim gradovima, pa i Trebinju, oformljene brojne vakufske zadužbine od kojih su najbrojnije bile džamije, vjerske škole, vakufska groblja − mezaristani i česme. Poslovanje vakufskom imovinom je pravno regulirano, a odnos države prema toj imovini se mijenjao u zavisnosti od toga kako su se mijenjala državna uređenja. Svakako je položaj vakufske imovine bio najpovoljniji u periodu osmanske uprave, jer je islam bio državna vjera, odnosno država i vjera su se slile u jedno pa su pripadnici muslimanske vjere i njihove institucije imali privilegovan položaj.

U novim uvjetima i različitim državnim okvirima koji su se smjenjivali od austrougarske okupacije 1878. godine pa do 90-tih godina prošlog stoljeća odnos države prema vakufskoj imovini bio je manje povoljan, a daleko češće nepovoljan, jer nisu poštivane specifičnosti vakukufske imovine, koja je zbog takvog odnosa znatno umanjena. Ipak, najteži period za vakufsku imovinu bio je nakon Drugog svjetskog rata kad je najveći dio vakufske imovine i imovine Islamske zajednice prešao u društvenu svojinu.

Razvoj Trebinja kao muslimanskog grada i nastanak trebinjskih vakufa

Nakon pada srednjovjekovne bosanske države 1463. godine pa sve do početka XVI stoljeća područje Trebinja je bilo vojni logor i imalo izgled vojnog utvrđenja. U tim utvrdama skoro stoljeće i po stolovao je jedan aga sa svojom vojnom posadom. Godine 1664. osnovana je Trebinjska kapetanija, jedna od četiri hercegovačke kapetanije. Sadašnji Stari grad u Trebinju izgrađen tek 1706. godine. U historiografskoj literaturi je zabilježeno da je u vrijeme obnove putnih mreže Osmanske Carevine 1576. u Trebinju na rijeci Trebišnjici podignut kameni most koji je kasnije nazvan Arslanagića most i jedan je od najljepših mostova u Hercegovini sagrađenih u osmanskom periodu.▲84 Grad Trebinje se nalazi u jugoistočnoj Hercegovini i smješten u prostranom kraškom polju. Iako je ovaj prostor zbog veoma povoljnog geografskog položaja i klimatskih uslova bio nastanjen od davnina, o čemu svjedoče brojni materijalni dokazi, kao gradski centar počinje se razvijati tek od XVII stoljeća da bi u XVIII st. postao najvažnije mjesto u Hercegovini i sjedište osmanske vlasti. Ovaj društveni razvoj i privredno jačanje naselja i islamska obilježja počinje nakon što su, zbog nepovoljno završenih

ratova, Morejskog i Kandijskog, u njegovu okolinu doselili muslimani iz Boke kotorske, Imotske i Vrgorske krajine.[85] Nakon njihovog doseljavanja ubrzano je otpočela izgradnja kako civilnih tako i vjerskih objekata pa je Trebinje steklo položaj kasabe. Ovo se vjerovatno odigralo početkom XVIII stoljeća kada je Trebinje odabrano kao sjedište upravne vlasti, a ne samo odbrambene što je bilo u XVI i XVII stoljeću. Prvi poznati sandžak-beg koji je stolovao u Trebinju bio je Osman-paša Resulbegović.

Osman-paša je, dakle, izgradio trebinjsku tvrđavu 1706. godine i u njoj podigao džamiju poznatu kao Osman-pašina, a za sebe je izgradio konak. Resulbegović je kasnije u samom Trebinju sazidao i Carevu džamiju. Ovo su jedine dvije džamije u Trebinju za koje se zna ko ih je podigao što se vidi iz jednog odgovora Džematskog odbora IVZ Trebinje o stanju džamija koji je dostavljen 20. septembra 1962. godine Povjerenstvu IVZ Mostar.[86] Osman-paša Resulbegović je u Trebinju obezbjedio vodoopskrbu, podigao sahat-kulu, otvorio sibjan mekteb i nešto kasnije medresu. To je bio početak naselja koje se kasnije razvilo u značajan privredni i politički centar, a zahvaljujući doseljenim, odnosno protjeranim brojnim muslimanima − bošnjačkim stanovnicima naselje je dobijalo sva obilježja bosanske kasabe. Mnoga od tih obilježja Trebinje su se zadržala sve do pred posljednji rat 1992−1995 kada su porušeni, jer su podsjećali na "Turke i tursko", a Trebinjci Bošnjaci protjerani.[87]

Od njegovog vremena do danas u Trebinju su podignuti brojni vakufski objekti koji su često predstavljali i ukras samog grada, iako se za mnoge od njih ne znaju pravi vakifi. Mnogi vakufski objekti se pripisuju Osman-pašinom vakufu, iako ih on nije uvakufio. Međutim, ako za najveći broj vakufkih objekata nisu sačuvane vakufname evidentno je da su izgrađeni na vakufskoj zemlji. Jusuf Šahović je popisao sve vakufske nekretnine u trebinjskom srezu "da se ne bi zagubilo i zaboravilo, a vjerovatno da je toga mnogo i ostalo i napušteno." Ove Šahovićeve podatke koristio sam za popis trebinjskih vakufa. Postoji 14 trebinjskih džamija: "Osman-pašina džamija" Careva džamija, džamija u Zasadu, džamija u Mostaćima, džamija u Pridrevcima, džamija u Lastvi (sada Džamija Adamir Jerković)[88], džamija u Skočigrmu, džamija u Policama, džamija u Grančarevu, džamija u Ušću (rijeke Sušice), džamija na gradu Klobuku i u Kotezima.[89]

Osman-pašina i Careva džamija u vlasništvu Islamske vjerske zajednice su na temelju rješenja Zavoda za zaštitu spomenika kulture Narodne Republike Bosne i Hercegovine od 18. aprila 1962. godine proglašene spomenicima kulture.[90]

Neke od džamija posjeduju znatnu, uredno evidentiranu vakufsku imovinu:

– Vakuf Osman-pašine džamije broji 27 vakufskih parcela, objekata i zemljišta. Od toga nije nacionalizirana džamija, današnji Medžlis i jedna vakufska kuća;

– Vakuf Careve džamije broji 16 vakufskih parcela, što objekata što zemljišta, od toga je jedna džamija sa grobljem, pet gradilišta, četiri kuće sa kućištem i ostalo vrtovi, šume i groblje;

[85] Tokom XVII stoljeća Osmanska carevina je vodila nekoliko ratova sa evropskim državama (Austrijom, Rusijom i Mletačkom republikom/Venecijom, a za Trebinje i trebinjsku oblast najveći značaj imali su oni koje je vodila protiv Mletačke republike za prevlast u Dalmaciji, na Kritu (Kandija) i na Peloponezu (Moreji) u historiji poznati kao Kandijski (1615−1669) i Morejski rat (1684−1699). Jusuf Mulić: *Hercegovina, vojna i upravna jedinica Osmanskog carstva*, Knjiga 2/2, Sarajevo 2008.

[86] Džematski odbor je ovako odgovorio: "Na Vaš dopis u prilogu vam vraćamo 10 primjeraka upitnika o stanju džamija na području Trebinja. Što se tiče podataka o imenima džamijskih vakifa I godina njihove gradnje mi tih podataka nemamo. Jedino je poznato da je Osmanpašinu džamiju pravio Osman Resulbegović koja nosi njegovo ime. Ova džamija nije imala nikakve imovine, već je još 1908. godine kad je vršen gruntovni popis zemlje ubilježeno nešto zemljišta ove džemije. Careva džamija je imala lijep imetak. I jedna i druga prevljene su po prilici prije 270-280 godine".

[87] Među protjeranim Trebinjcima su i supružnici Ismet i Sehija Sadović koji su ostatak svog života proveli u Danskoj misleći na Trebinje. U svojoj knjizi *Trebinje i Trebinjci* u uvodnom dijelu pod naslovom Kratki historijat grada Trebinja opisali su šta je sve sagradio njegov najznačajniji vakif i kako se grad dalje širio i razvijao: 1705. godine Osman-aga Resulbegović je Dubrovniku uputio prepis careva fermana (naređenja-zapovijedi), kojom je naređeno zidanje grada.

Safvet beg Bašagić kaže da je tvrđava u Trebinju sagrađena u proljeće 1706. i službeno se zvala Banj Vir.

Zidovi koji i danas stoje bili su gotovi crnogorskih napada 1711. godine, a odolijevali su kasnije pred navalama mletačke i hajdučke vojske 1714−1718 godine. Odmah iza rata, 1719. oko grada je iskopan Hendek u koji je dovedena voda iz Trebinja, a sa zapadne strane podignut je pokretni most (na čekme ćuprija). Također, u okolini grada već je bio izgrađen čitav sistem malih utvrđenih mjesta čiji su se branitelji u slučaju potrebe u njih uvlačili.

Trebinje je, dakle, izgrađeno i utvrđeno u vrijeme kapetovanja Osman kapetana Resulbegovića, vrsnog ratnika i velikog vakifa, a tu fizionomiju sa manjim pregrađivanjima i dograđivanjima zadržalo je sve do ovog rata. On je u gradu 1719. godine podigao dvije džamije, jednu na ime Sultan Ahmed III, pa se zove Careva ili Stara džamija, a druga je nosila njegovo ime, Osman-pašina džamija 1726. godine. Dalje je izgradio tabiju, divahanu i hendeksku kulu, svoj konak (rezidenciju), više dućana i stambenih zgrada, mekteb, medresu, musafirhanu i sahat-kulu.

Povlaćenjem muslimana iz primorskih krajeva svi objekti islamskih obilježja koje su za oko 200 godina svoga gospodarstva izgradili u Novom, Risnu, Perastu itd. bili su uništeni mletačkom rukom. Svojim povlačenjem u Trebinje 1697. godine, oni su počeli graditi za svoje potrebe kako sakralne (vjerske) tako i profane (obične) objekte. Neke od mahala koje su podigli nosile su nazive po njihovim zavičajima kao Risan mahala ili po porodicama: Omanovića

mahala ili, pak, po nečemu drugom, careva, pašina mahala i sl. Neke su se porodice smjestile u Policama, neke na Gradini, u Hrupjelima i Gorici, i selima oko Trebinja. Kad su Mlečani 1717. godine zauzeli Imotski, nekoliko je porodica izbjeglo u Trebinje i nastanilo se u Kršu.

Prva džamija u Trebinju sagrađena je u Policama, u drugoj polovini XVII stoljeća na mjestu današnjeg hotela "Leotar" i bila je kratkog vijeka, jer su je zapalili uskoci Stojana Jankovića i Iliije Smiljanića koncem vijeka. Oni su često napadali Trebinje i okolinu, pljačkali, ubijali i odvodili u ropstvo muslimansko stanovništvo. Jedne su godine upali na Bajram i pobili u džamiji sve muslimane koji su u njoj klanjali. Mjesta gdje je njihove leševe izbacila voda nazvana su Šehitluci i Oglavci.

[88] Vakif Islamske zajednice Adamir Jerković je na mjestu stare porušene džamije u Lastvi koju su uništili srpski agresori napravio novu. Na inicijativu Medžlisa Islamske zajednice Trebinje preimenovana je u "Džamiju Adamir Jerković", koja je uvedena u Zemljišnu knjigu opštine Trebinje 10. 1. 2012. pod brojem: 095-0-Dn-12-000013.

[89] U navedenom odgovoru na upitnik o stanju džamija Povjerenstava IVZ Mostar od 20. 9. 1962. godine Džematski odbor IVZ Trebinje u vezi sa vremenu izgradnje i vakifima navodi: "Nijedna džamija nema tačnog datuma gradnje ni svoje vakufname pa, prema tome nemaju ni svog naziva, osim Careve i Osmanpašine. Iz ovoga proizlazi da su same džematlije u svojim selima pravile svoje seoske džamije. Džamija u Župi koja je porušena i pravi se nova, navodno je najstarija u Trebinju pa onda u Čičevu , dok su sve ostale novijeg datuma. Neke su pravljene pred dolazak Austro-Ugarske, a neke poslije okupacije, odmah u početku. Sve ovo što navodim je bez kakvih stvarnih podataka i navedeno je po pričanju starijih ljudi." U knjizi "Muslimanska baština u istočnoj Hercegovini" Hivzija Hasandedić, piše da je džamija u Lastvi sagrađena 1232.H ili 1816/1817. str. 304, (El –Kalem, 1990).

[90] Pojedini vjerski objekti su često proglašavani spomenicima kulture i stavljani pod zaštitu država. Međutim takvi objekti, odnosno spomenici kulture, od države nisu imali nikakvu pomoć. Nisu bili u boljoj poziciji od onih koji nisu dobili takav status. Zavod za zaštitu spomenika kulture nije imao finansijskih sredstava da objekte koje je proglašavao spomenikom kulture na bilo kakav način zaštiti ili materijalno pomogne.

– Vakuf džamije u Čičevu broji 19 katastarskih čestica i to džamija s mektebom te oranice, livade, pašnjaci, vinogradi i mezari;
– Vakuf džamije u Zasadu broji 13 katastarskih parcela i to džamija s mektebom, groblje, pašnjaci, oranice u i livade;
– Vakuf džamije u Pridvorcima broji u 9 katastarskih čestica i to kućište s kućom, gradilište, gradilište sa džamijom, groblje, bašte, oranice i pašnjaci;
– Vakuf u Lastvi broji 7 katastarskih čestica i to džamija (sada se zove "Adamir Jerković"), groblje, oranice, pašnjaci i livade;
– Vakuf džamije u Skočigrmu broji 28 katastarskih čestica i to džamija, kućište sa kućom, voćnjaci, vrtovi, oranice, šikare, pašnjaci i groblje. Zanimljivo je istaći da Vakuf džamije na Skočigrmu ima šumu od 10.000 kvadratnih metara u jednom komadu, kao i pašnjake od 5.000 i 8.000 kvadrata;
– Vakuf džamije u Župi broji 23 katastarske čestice i to gradilište, pašnjake, oranice, vrtove i groblje; Kad je 1962. godine građena željeznička pruga u Župi kod Lastve trasirana je pored ove džamije pa je morala biti izmještena na drugu lokaciju. U vezi sa poslovima i nastalim troškovima zbog izmještanja džamije, Džematski odbor IVZ Trebinje i vakufska uprava vodili su obimnu prepisku sa OO Trebinje, Straješinstvom IVZ NRBiH u Sarajevu i izvođačima poslova građevinskog preduzeća "Put" koji je nakon rušenja džamije u Župi dobio na korištenje 1.500 kvadratnih metara vakufskog zemljišta na korištenje.
– Vakuf džamije u Grančarevu broji 41 katastarsku česticu i to džamiju, kućište sa kućom, kućište sa dvorištem, nekoliko gradilišta, vrtova, livade i oranice. Ovaj vakuf posjeduje pašnjak Petkovo brdo u površini od 32.130 kvadratni metara, i
– Vakuf džamije u Mostaćima broji 39 katastarskih čestica, a među njima je džamija sa mektebom, kućište sa kućom, oranice, pašnjaci, vinogradi i šume. Ovaj vakuf ima na jednoj lokaciji 14.640 kvadratnih metara šume, a na drugom mjestu (šuma Magudovina) 11.450 kvadratnih metara.

Za četiri džamije u Policama, u Ušću (rijeke Sušice), na starom gradu Klobuku i u Kotezima nije navedena nikakva vakufska imovima. Osim džamijskih vakufa u Trebinju postoji još deset mektebskih vakufa, u: Trebinju, Zasadu, Mostaćima, Gorici, Brdima, Jasenu, Župi, Grančarevu, Lastvi i Dživaru. Kao posjednici vakufske imovine vode se i vakufi: Osmanpaše Resulbegovića, hadži Zejnebe Pervanagić, Sale Šakambet, Mušanage Cvijetića i Mujage Salahovića. U novije vrijeme uvakufljena je imovina za dva vakufa, u Mostaćima vakuf Munire Hadžiahmetović i u Starom gradu vakuf Vefika Turića. Možemo samo pretpostavljati, nakon

navedenog popisa, kolika bi to imovina bila da su za njih historijske okolnosti bile povoljnije, odnosno da nije bilo Zakona o nacionalizaciji i eksproprijaciji, temeljem kojih je privatna imovina postajala društvena. Vakufski prihodi su se mogli bolje iskoristiti da su šerijatske sudije uložile trud u svrhu boljeg iskorištavanja vakufskih dobara. Njihova indolentnost prema vakufskim dobrima odrazila se tako da danas nema ni jedne sačuvane vakufname, ako se zna da je bilo više vakifa (izuzuv novije vakufname Adamiru Jerkoviću za *D*žamiju Adamir Jerković u Lastvi, knjiga vakifa II broj 269).[91]

Oduzimanje vakufske imovine temeljem zakonskih propisa nakon 1945. godine

Oduzimanje imovine Islamske vjerske zajednice kao i vakufske imovine otpočelo je ubrzo nakon završetka Drugog svjetskog rata. Nova komunistička vlast je donijela nekoliko zakona po kojima je ograničavana i oduzimana privatna imovina kako fizičkim i pravnim licima tako i svim vjerskim zajednicama te vakufima kao građanskim zadužbinama, legatima.[92] Vakufska imovina je tretirana kao imovina Islamske vjerske zajednice pa su se i na nju odnosili svi propisi u vezi sa oduzimanjem imovine u vlasništvu Islamske vjerske zajednice (dalje IVZ).

Kako je Komunistička partija Jugoslavije imala i politički monopol stekli su se uslovi za efikasno sprovođenje različitih imovinskih zakona temeljem kojih je privatna imovina prelazila u društveni sektor, odnosno državno vlasništvo.

Od 1945. do 1958. godine doneseno je nekoliko restriktivnih zakonskih mjera (konfiskacija imovine, agrarna reforma i kolonizacija, nacionalizacija, eksproprijacija, arondacija) kojima je znatno umanjena imovina vjerskih zajednica, a najviše imovina Islamske zajednice.

U prvoj polovini 60-tih godina, nakon provođenja odredbi Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta[93] (dalje ZNNZGZ) najviše je bila pogođena vakufska imovina, jer su se vakufi u cijeloj Bosni i Hercegovini uglavnom izdržavali od iznajmljivanja pod zakup zgrada različite namjene. Član 11. ovog Zakona je za vakufsku imovinu bio izuzetno nepovoljan. Odredbom ovog člana Zakona trebalo je da se nacionalizuju sve zgrade i prostorije koje nisu služile vjerskim zajednicama za vršenje njihove vjerske djelatnosti niti su služile kao vjerske škole. Zakon je proglašen 31. decembra 1958. godine i trebalo je da sve radnje vezane za njegove odredbe budu završene do kraja 1962. godine, ali su se poslovi protegli do kraja 60-tih godina, a posljedice njegovog djelovanja u vezi sa rješavanjem vlasništva nad nacionalizovanim nekretninama i danas su prisutne, jer su predmet različitih sudskih sporova.

Zakon NNZGZ je imao 80 paragrafa raspoređenih u sedam poglavlja. Članom 1. u prvom stavu propisuje se da se najamne i poslovne zgrade nacionalizuju i postaju društvena svojina, a u drugom stavu se propisuje da u gradskim i prigradskim naseljima i građevinska zemljišta

[91] Vakufnamu je osim Vakufske direkcije izdao i reisu-l-ulema dr. Mustafa Cerić, 27. redžeb 1431./09. 7. 2010.godine.

[92] O ovome više vidjeti Denis Bećirović, Oduzimanje imovine Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini od završetka Drugog svjetskog rata do 1961. godine u: *Prilozi Instituta za istoriju*, br 40, 2011, 171-193

[93] Zakon o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta (Sl. list FNRJ 52/58).

mogu biti nacionalizovana i preći iz privatne u društvenu svojinu. Predmet nacionalizacije bile su stambene zgrade ili samo dijelovi stambenih zgrada koje su bile u svojini građanskih pravnih lica, društvenih organizacija i drugih udruženja građana. Pod ovu posljednju kategoriju potpadala je imovina vjerskih zajednica koju su predstavnici komunističke vlasti tretirali kao imovinu zemljoposjednika. Prema članu 34. ZNNZGZ pod građanskim zemljištem mogli su se nacionalizirati sva izgrađena i neizgrađena zemljišta koja su bila u užem gradskom području. Zakon je u članu 42. propisao i nadoknadu za nove korisnike nacionalizovanih (oduzetih) najamnih zgrada i stanova u visini 10% od stanarine u vremenu od 50 godina od njegovog objavljivanja. Ova je nadoknada bila samo simbolična, a često i neredovna pa su vakufi zbog nedostatka prihoda došli u situaciji da sasvim prestanu sa postojanjem. Zbog primjene ovog Zakona vakufima je oduzeta gotovo sva imovina "čime su čak prestali postojati uvjeti za rad vakufske uprave."[94]

U petom poglavlju ZNNZGZ koje se odnosi na sprovođenje nacionalizacije određeno je da postupcima vezanim za njeno sprovođenje rukovode za to određene posebne komisije pri opštinskim narodnim odborima (ONO). Kako bi se nacionalizacija odvijala ujednačeno Zakonom je određeno formiranje komisija pri republičkim izvršnim vijećima, a u Beogradu je pri Saveznom izvršnom vijeću (SIV) formirana krovna Komisija za nacionalizaciju. Komisija pri SIV je trebala donositi objašnjenja za primjenu ZNNZGZ i rješavati upravne slučajeve u najvišoj instanci. Njena objašnjenja spornih slučajeva su bila obavezujuća

[94] Denis Bećirović, navedeni članak, 189

Islamska zajednica bez imalo slobode u socijalističkom društvu

za sve niže komisije za nacionalizaciju. U skladu sa odredbama ZNNZGZ već u prvoj polovini 1959. godine u Sarajevu je otpočela sa radom Komisija za nacionalizaciju pri Izvršnom vijeću NRBiH (KN NRBiH) i djelovala je do kraja 1963. godine[95].

U arhivskoj građi nastaloj tokom ovog kratkog, ali za vjerske zajednice i naročito sa bosanskohercegovačke vakufe veoma bitnog perioda njenog djelovanja, ostali su brojni predmeti koji se odnose na žalbe Islamske zajednice, Vakufske direkcije Sarajevo, vakufskih povjerenstava i džematskih odbora. Uvidom u ovu dokumentaciju jasno se vidi da je samo mali broj žalbi djelimično ili potpuno prihvaćen. Uglavnom su više instance potvrđivale odluke opštinskih komisija za nacionalizaciju.

U skladu sa odredbama vezanim za sprovođenje ZNNZGZ u cijeloj Bosni i Hercegovini formirane su opštinske komisije za nacionalizaciju, a kao drugostepeni organi sreske komisije. Za sve njih nadležna je bila Republička komisija za nacionalizaciju pri Izvršnom vijeći BiH. Iako nije donosila rješenja o nacionalizaciji nego je samo pratila rad opštinskih, odnosno sreskih komisija za nacionalizaciju i potvrđivala ili pobijala njihove odluke sve opštinske i sreske komisije za nacionalizaciju su bile obavezne da jedan primjerak rješenja dostave i Republičkoj komisiji za nacionalizaciju pri Izvršnom vijeću Bosne i Hercegovine.[96]

[95] Među obimnom dokumentacijom najviše je predmeta koje se odnose na oduzimanje imovine vjerskim zajednicama među kojima je ona koja je pripadala Islamskoj zajednici, a najviše je predmeta koji se odnose na oduzimanje vakufske imovine.

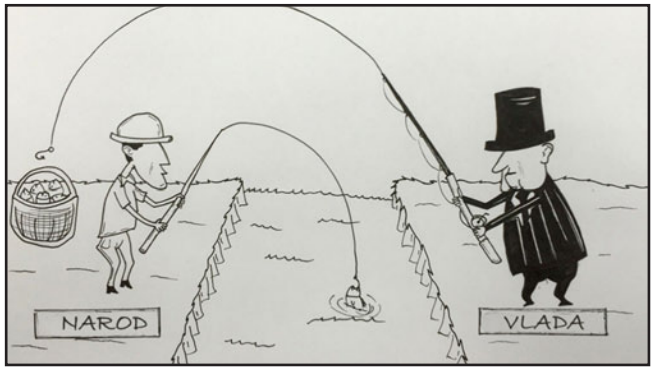
[96] Arhivski fond Komisije za nacionalizaciju pri Izvršnom vijeću Bosne i Hercegovine, 1959-1963 odnosi se na cjelokupnu teritoriju Bosne i Hercegovine. Fond sadrži 100 arhivskih kutija građe, od kojh se 98 odnosi na same postupke i sporove u vezi sa provođenjem nacionalizacije, a dvije kutije su različiti izvještaji KN BiH. Arhivski fond nastao tokom rada KN BiH je u Arhivu sređen i obrađen u vidu analitičkog inventara te je tako dostupan za korištenje i istraživanje.

Oduzimanje vakufske imovine u Trebinju 1960 – 1965

Problemi u vezi sa eksproprijacijom i nacionalizacijom privatne imovine u prvim desetljećima nakon Drugog svjetskog rata nisu mimoišli ni grad Trebinje i imovinu Islamske vjerske zajednice u Trebinju, koja je tada bila nadležna i za vakufsku imovinu. Vakufskom imovinom u Trebinju od austougarskog perioda upravljalo je Vakufsko povjerenstvo Trebinje, a od septembra 1962. godine reorganizacijom Islamske vjerske zajednice Vakufsko povjerenstvo je preimenovano u Džematski odbor IVZ Trebinje koji je bio podređen Povjerenstvu IVZ Mostar. Problemi u vezi sa upravljanjem vakufskom imovinom od austrougarske okupacije bili su brojni. Za grad Trebinje su najveći problem bili brojni mezarluci kojih je bilo po cijelom gradu. Ubrzo nakon što su austrugarski predstavnici vlasti zauzeli gradsku upravu pristupilo se proširenju ulica u skladu sa novim regulacionim planom.

Zbog toga je trebalo brojne mezarluke ekshumirati i premjestiti na drugu lokaciju. Problemi vezani za izmještanje mezara pratili su vakufsku upravu u Trebinju sve do decenija nakon Drugog svjetskog rata.

U samom gradu Trebinju bilo je dosta najamnih vakufskih zgrada napravljenih za iznajmljivanje stanova, dućana i kancelarijskih prostora, jer su sredstva od iznajmljivanja bili glavni prihodi kojim su se vakufi izdržavali. Sve su one došle pod udar Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta u cijelosti ili samo njihovi pojedini dijelovi. U pomenutom popisu vakufske imovine u Trebinju o nacionalizaciji najamnih zgrada koji

je uradio Jusuf Šahović navedeno je 12 velikih poslovnih zgrada od kojih je devet došlo pod udar Zakona, ali su mnoge od njih ponovo vraćene, djelimično ili u cjelini, u posjed vakufske IZ u Trebinju:

– Vakufska zgrada u ulici Zaima Hadžovića, bila je nacionalizovana, ali je danas vraćena u posjed Vakufa.

– Velika vakufska zgrada sa poslovnim prostorijama na koje su naknadno nadograđene i stambene prostorije. Zgrada se nalazi na mezaristanu (Kalajev park), a napravljena je pod predsjedništvom Ahmed ef. Šehovića iz zajma koji je dala Vakufska direkcija iz Sarajeva 1911. godine. Zgrada je u cjelini nacionalizovana i predana u ruke preduzeću Travunija. Od ukupno 12 poslovnih prostorija Vakufskoj upravi je vraćen samo jedan.

– Vakufska zgrada – muslimanski dom. U ovoj zgradi je bila radionica MKPD Gajret, a napravljena je 1935. godine iz priloga trebinjskih muslimana, Zgrada je bila nacionalizovana, a danas više ne postoji.

– Vakufska poslovna prostorija. Zgradu je izgradio Smail-aga Hajdarhodžić prije Prvog svjetskog rata na vakufskom zemljištu, a nakon njegove smrti prešla je u vakufski posjed. Zgrada je bila nacionalizovana a danas je u cijelosti vraćena Vakufu.

– Zgrada koja pripada vakufu Mostaći. Napravljena je od iznosa koji je primljen za mezaristan “na kojem se nalazi čitavo Trebinje”. Godine 2015. vraćena je Vakufu.

– Zgrada koja je bila u vlasništvu Mujage Salahovića, a nakon njegove smrti je uvakufljena i u njoj je do 1941. godine stanovao imam Osman-pašine džamije Mustafa ef. Buturović. Zgrada je nacionalizovana i nekim čudnim radnjama za vrijeme rata prodana.

– Vakufska zgrada koju su uvakufili hadži Zejneba Pervanagić i Muhamed ef. Cvijetić, a pripada vakufu Careve džamije. Zgrada je bila nacionalizovana, ali još nije vraćena u posjed Vakufa jer nisu sasvim riješeni vlasnički odnosi.

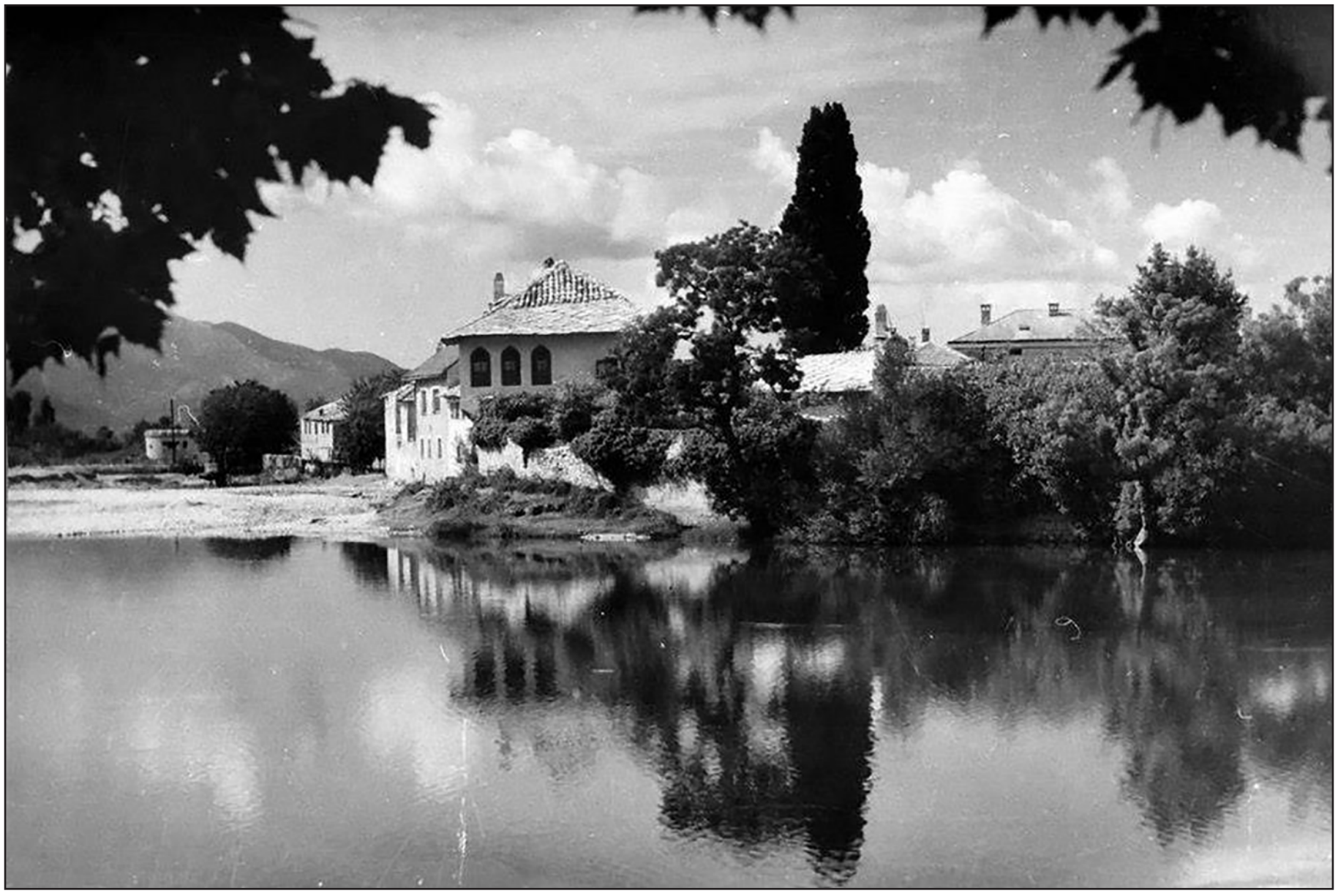
– Vakufska stambena zgrada koja se nalazi uz Osman-pašinu džamiju, a koja je u vrlo ruševnom stanju i nije poznato kad je sagrađena i koji je napravio.

Zgrada je bila nacionalizovana i u njoj je Vakufu bio ostavljen jedan stan za imama, ali ga nije mogao koristiti, jer nije nikad bio slobodan.

– Vakufska zgrada napravljena od dobrovoljnih priloga građana grada Trebinja, a služila je kao stan trebinjskog imama. Bila je nacionalizovana i vraćena je nakon rata.

– Vakufska stambena zgrada koja se nalazi uz sami zid mezaristana na Rastovcima. Kupljena je vakufskim novcem iza ostavštine Sadika Zubčevića i pripisana je vakufu Careve džamije. Nacionalizovana je i nije nikad vraćena Vakufu.

U vezi sa provođenjem ZNNZGZ u Džematski odbor IVZ u Trebinju kao i u ostale odbore i povjerensta u Bosni i Hercegovini, redovno su dostavljani raspisi Starješinstva IVZ BiH sa različitim uputama, najviše vezanim za podnošenje zahtjeva nadležnim organima da što više zgrada ili njihovih dijelova bude izuzeto od nacionalizacije. Starješinstvo je u raspisu od 10. 11. 1961. godine tražilo od svih povjerenstva i džematskih odbora da urade detaljnu

Samo nasilnički i divlji um mogao je srušiti ovakvu ljepotu Begove kuće

[97] Starješinstvo IVZ NRBiH, broj 5547/61

[98] Starješinstvo IVZ u SRBiH, Sarajevo, broj 2217/63

analizu o sljedećim podacima: koliko je i kojih vakufskih zgrada nacionalizovano, a koliko i kojih dijelova je izuzeto i ostavljeno za potrebe IVZ i za koje svrhe. U dostupnoj dokumentaciji nije sačuvan odgovor na ove upitnike niti je poznato da li je analiza urađena.[97]

Islamska vjerska zajednica i Vakufska uprava u okviru Zajednice upravljala je Vakufskom imovinom koliko je najbolje znala i pored stalnih organizacionih promjena. U Trebinju je vakufskom imovinom upravljalo Vakufsko povjerenstvo od austrougarske vlasti do septembra 1962. godine kada je u skladu sa novim Zakonom o Islamskoj vjerskoj zajednici preimenovano u Džematski odbor IVZ Trebinje. Međutim, ova je izmjena trajala samo godinu dana, jer je već u julu 1963. godine u sve džematske odbore upućen raspis Starješinstva IVZ u SRBiH u kojem su navedene ustavne odluke o izmjenama i dopunama Ustava IVZ u SFRJ.[98] U raspisu se navodi da su temeljem ustavne odluke ukinuti džematski odbori i povjerenstva IVZ, a da se umjesto njih uvedeni odbori Islamske vjerske zajednice. Tako je Džematski odbor Trebinje od 1. avgusta 1963. godine postao Odbor IVZ Trebinje. Prostorna nadležnost novoformiranog odbora je ostala ista i odnosila se na grad Trebinje i njegovu užu okolinu, a zaduženja odbora su navedena kroz devet tačaka, od koji se se prve četiri odnosile na upravljanje vakufskom imovinom. Džematski odbori:

1. Upravljaju svim vakufima na svom području,
2. Primaju izjave o uvakufljenjima i predlaganja Starješinstvu IVZ o osnivanju vakufa,
3. Određuju postavljanje i razrješenje mutevelija /upravitelja te vršenje nadzora nad njihovim radom.
4. U nadležnosti džematskih odbora IVZ je bilo i staranje o izgradnji, održavanju džamija i grobalja i čuvanje imovine IVZ te njenoj upotrebi za ciljeve IVZ na svom području.

U periodu dok su trajale ove organizacione promjene u skladu sa novim Ustavom IVZ u SFRJ Vakufska uprava u Trebinju je nastojala da njene zgrade u što manjem broju budu nacionalizovane ili da u njima za svoje potrebe sačuvaju bar neke prostorije. Ova je borba bila izuzetno teška, jer su sve vakufske poslovne zgrade bile izgrađene na najljepšim lokacijama u Trebinju.

Iz dostupne arhivske građe nastale u periodu 1960–1964. vidimo da je Vakufska uprava, osim problema sa nacionalizacijom najamnih zgrada, imala izuzetno mnogo problema i sa eksproprijacijom vakufskog zemljišta nakon što je 1958. godine odlučeno da se gradi hidroelektrana "Trebišnjica". Za njene potrebe trebalo je izgraditi branu Grančareve kako bi se vode rijeke Trebišnjice prikupljale u akumulacionom jezeru. U sačuvanoj dokumentaciji su brojni spisi koji se odnose na eksproprijaciju vakufskog zemljišta i kako su se odvijale isplate za eksproprisano zemljište za potrebe akumulacionog jezera koje su utvrđene Zakonom o eksproprijaciji iz 1958. godine. Zbog ovog velikog republičkog radilišta, zemljišta u blizini budućeg jezera i brane su eksproprisana i isplaćivana po zakonom utvrđenoj visini. Međutim,

iz dostupne dokumentacije džematskog odbora vidimo da ova isplata nije bila uvijek redovna i korektna. Za potrebe izgradnje akumulacionog jezera eksproprisane su velike parcele vakufa džamije u Grančarevu, Vakufa džamije u Pridvorcima, Vakufa džamije u Mostaćima i Vakuf mekteba u Gorici. Za potrebe izgradnje upravne zgrade Pogona Grančarevo u Trebinju je eksproprisano groblje vakufa Osman-pašine džamije u površini od 2.154 metra kvadratna. Nakon obavljene ekshumacije sazidana je u samom gradu velika upravna zgrada koja je i danas u funkciji.

Vakufska uprava Trebinje je veoma često morala da se "bori" za svaku naplatu, ako se već vakufsko zemljište nije moglo sačuvati. Džematski odbor IVZ Trebinje je u jednom dopisu Narodnom odboru opštine Trebinje uputio u martu 1963. godine sljedeći "protest" zbog neplaćanja oduzetog zemljišta:[99]

"Vašim rješenjem 04-III/2-30 od 3. 3. 1961. godine eksproprisane su nekretnine vakufa Careve džamije u Trebinju – stari mezari u Policama (kod hotela "Leotara) i zgrada HE "Trebišnjica", na njima i susjednim zemljištima već je podignuta, a da nam protuvrijednost niste isplatili. Saznali smo da su susjedna zemljišta privatnim vlasnicima već isplaćena pa molimo da se i nama određeni iznos od dinara 76.480 što prije isplati. Nadamo se da ćete nama navedeni iznos isplatiti u najkraćem vremenu, jer Islamska vjerska zajednica ima svojih neodloživih potreba, a prihoda skoro nema nikakvih.

[99] Džematski odbor IVZ Trebinje, broj 18/63

Zaključak

Institucija vakufa u Trebinju, gradu i njegovoj okolini, postoji od druge polovine XVII stoljeće od kad su u njega došli protjerani muslimani iz Primorja i tu nastavili živjeti. Kako su nastajali u periodu osmanske uprave kad je islam bio državna vjera, a vakufi islamske institucije, razumljivo je da su imali posjede na najljepšim lokacijama u gradu. Trebinjski vakufi su osnivani po cijelom gradu i njegovoj okolini, a u svakom dijelu grada je bio mezaristan, jer je u skladu sa islamskom tradicijom bilo obično da se mrtvi kopaju što bliže živih. Zbog ovakve raspoređenosti imovina koja je pripadala trebinjskim vakufima često je oduzimana temeljem različitih propisa, a najviše su bili na udaru mezaristani i najamne poslovne zgrade koje su bile osnovni izvor za izdržavanje i plaćanje različitih vakufskih potreba. Vakufska uprava u Trebinju je nakon što su njene najamne i upravne zgrade nacionalizovane došla u veoma tešak položaj, kao uostalom i cjelokupna institucija vakufa u Bosni i Hercegovini.

U vrijeme provođenja Zakona o nacionalizaciji najamnih zgrada i građevinskog zemljišta Narodne Republike Bosne i Hercegovine 1959−1964 i Zakona o eksproprijaciji NRBiH 1958−1963 Vakufska uprava Trebinje je nastojala da sačuva što više svoju imovinu i da je koristi kako je to najbolje bilo moguće.

Hronika novog vremena

U Trebinju je izvršen urbicid nad imovinom Islamske zajednice Bosne i Hercegovine. Iako nije izvršen genocid svejedno učinjen je progon Bošnjaka sa njihove zemlje, a imovina im je opljačkana. Najprije sam mislio da u ovu knjigu "ne petljam" ubistva i zločine koji su se dogodili ne tako davno. Ipak, nakon završetka rukopisa, shvatio sam da ne bi bilo korektno zbog generacija koje nisu upoznale strahote rata ne kazati kakav se ovdje odvijao zločin prema pripadnicima manjinskog naroda, a prije svega Bošnjacima. Ne bi bilo pošteno prema porodicama ubijenih zanemariti ova umorstva i ne kazati ništa o zločinu u Trebinju izvedenom tokom agresije na Bosnu i Hercgovinu.

U knjizi se govori također o zločinima prema spomenicima materijalne kulture, među kojima su sve džamije, koje su do temelja sravljene sa zemljom. To je urbicid. Također, kada nisu uspjeli silom pokrstiti muslimane, a i to su radili, prišlo se prekršatavanju objekata koji se nisu mogli odbraniti od ovakvog nasilništva. Prekršten je tako biser arhitekture, Arslanagića most, kojeg od pamtivijeka svi znaju pod tim imenom. Novi glavari su mu krštenicom promijenili ime u Perovića most. Ovo sve treba da bude bude opomena generacijama iza nas. Opomena zlikovcima da ne mogu silom ništa mijenjati, a nama koji smo pretrpjeli zlostavljanja da moramo biti još odlučniji da branimo našu kulturnu baštinu. Ovo će biti dugotrajan zadatak, jer je najteže mijenjati ljudsku svijest.

Ovo ispod su umoreni Trebinjci koji su bili krivi njihovim zlostavljačima samo zato što su bili po vjeri muslimani, a po nacionalnosti Bošnjaci. Među ubijenim su jedan Hrvat i jedan mladi Srbin, koji je branio svog druga muslimana od razularenih srpskih fanatika.

UBIJENI

1. AVDIĆ (Omer) BAJRO, rođen 1924. u Slanom, opština Bileća, stalno nastanjen u Trebinju. Pri pohodu na Dubrovnik pripadnici snaga Titogradskog korpusa ubijaju ga u njegovoj kući oktobra 1991. godine. U zločinu su učestvovali: MIROSLAV DERETIĆ, MIĆO (KRSTA) RATKOVIĆ zvani BEKRIJA i neki TOMAŠEVIĆ.
2. ALEKSIĆ (Rade) SRĐAN, rođen 1966. u Trebinju gdje je bio nastanjen. U avgustu 1992. štiti svoga druga GLAVOVIĆ AMIRA od pripadnika vojske "RS", na gradskoj pijaci u Trebinju. Divljački biva premlaćen, a od zadobijenih povreda umire u Medicinskom centru Trebinje. U premlaćivanju su učestvovali: LAZO REDŽO, SIMO KOVAČ i MILENKO KOVAČ.
3. BUDALICA (Ćamil) BADEMA, rođena 1969. u Trebinju. Pripadnici snaga Specijalne policije u saradnji sa terorističkom grupom LAZARA ŠKERA masakriraju je 25. 6. 1993. zajedno sa suprugom Hamidom i komšijom Hajdarević Semirom.
4. BUDALICA (Esad) HAMID, rođen 1955. godine u Trebinju. Pripadnici snaga Specijalne policije ubijaju ga u stanu 25. 6. 1993. godine.
5. BRAJIĆ (Niko) NIKOLA, rođen u Ravnom, opština Trebinje, gdje je bio stalno nastanjen. Uhapšen u oktobru 1991. od strane pripadnika tzv. JNA . Zatvaraju ga u logor u Bileći. Zvjerski je zlostavljan a nakon toga likvidiran. Učesnik u ubistvu je GOJKO KUJAČIĆ zvani GALE.
6. DIZDAREVIĆ (Salem) MIRALEM, rođen 1939. u Trebinju, gdje je bio stalno nastanjen. Pripadnici Specijalne milicije hapse ga 26. 7. 1992. u porodičnoj kući. Poslije saslušanja u lokalnoj stanici u Trebinju, milicioneri: Tabaković Jugoslav, Vuković Dragan, Ćeranić Nikola sprovode ga do željezničkog tunela (u pravcu pumpne stanice Vrelo oko), gdje ga tuku do smrti. Pronađen je mrtav u tunelu i pokopan na mezaru u Zasadu.
7. ELEZOVIĆ (Ahmet) TAHIR, rođen 1905. godine, stalno nastanjen u Trebinju. Umro od maltretiranja i zadobijenih povreda koje su mu nanijeli nepoznati počinitelji u vlastitoj kući.
8. ELEZOVIĆ (Ibro) FATIMA, rođena 1915. godine, stalno nastanjena u Trebinju. Maltretirana pa obješena u sopstvenoj kući februara 1993. od strane nepoznatih zločinaca.
9. GATAČKIĆ (Vahdet) AHMET, rođen 1966. u Trebinju, gdje je bio stalno nastanjen. U maju 1992. gubi mu se trag, a dvadesetak dana kasnije tijelo unesrećenog

je pronađeno na deponiji gradskog smetljišta. Masakrirali su ga pripadnici Šešeljevih Belih orlova na inicijativu kolega sa posla.

10. HAJDAREVIĆ (Hamdije) SEMIR, rođen 1960. u Trebinju. Ubijen u junu 1993. zajedno sa komšijama Budalica Hamidom i suprugom Bademom u njihovoj kući.

11. HARBA (Šaćir) DŽEMAL, rođen 1957. u Foči, stalno nastanjen u Trebinju. Pripadnici četničkog Gatačkog bataljona hapse ga u novembru 1992. zajedno sa Džemom Hodžićem. Hodžić uspijeva da se spasi bjekstvom, a Harbu poslije užasnih maltretiranja likvidiraju.

12. ISMAILI (Isen) SELIM, rođen 1933. godine, stalno nastanjen u Trebinju. Pripadnici četničkog Gatačkog bataljona, pod komandom oficira Kovačevića, ubijaju ga iz vatrenog oružja ispred kuće.

13. KURTOVIĆ (Mujo) RASIM, rođen u Ljubinju, stalno nastanjen u Trebinju. Poginuo je od granatiranja gradskog područja juna 1992. od strane vojske "Republike srpske".

14. TOPČIBAŠIĆ (Halid) HASAN, rođen 1952. godine u Trebinju, gdje je bio stalno nastanjen. Pripadnici Vojne policije koje je predvodio Veljko Popović ubili su ga u porodičnoj kući, na očigled supruge Milene i djece 23. novembra 1992 godine. Tom prilikom su ubili i njegovog brata Husu i snahu Hatidžu.

15. TOPČIBAŠIĆ (Halid) HUSO, rođen 1945. godine u Trebinju. Ubili ga pripadnici vojne policije, kako je opisano naprijed.

16. TOPČIBAŠIĆ (Murat) HATIDŽA, rođena 1942. u Trebinju, gdje je bila i nastanjena. Ubili su je pripadnici Vojne policije "Rs" sa mužem i djeverom u novembru 1992. godine.

NESTALI

1. OSMANKOVIĆ (Alija) HAMID, rođen 1956. godine, stalno nastanjen u Trebinju. Avgusta 1992 godine mu se gubi svaki trag i vodi se kao nestala osoba.

2. LEPIĆ (Esma) NUSRET, rođen 1957. godine.

3. ZUBČEVIĆ (Ahmed) HALIL, rođen 1944. godine. Otet je sa voza na relaciji Beograd – Bar u mjestu Štrpci 27. 2. 1993. od strane srpskih paravojnih jedinica. Odatle mu se gubi svaki trag zajedno sa 18 putnika Bošnjaka i jednim Hrvatom.

Prof. dr. Džemal Najetović
Sarajevo, 06.09.2023. godine

Recenzija knjige autora akademika prof. dr. sc. Adamira Jerkovića pod naslovom "Proviđenje".

Na molbu uvaženog autora akademika prof. dr. sc. Adamira Jerkovića da napišem recenziju njegove knjige pod navedenim naslovom, a nakon detaljnog uvida u rukopis iste, dajem sljedeće,

MIŠLJENJE

1. Uvod

Naš znameniti pjesnik Musa Ćazim Ćatić bio je u pravu kada je napisao: "Tko ne ljubi domovinu, šta ima drugo da ljubi".

Autor ove odlične knjige pojavio se kao proviđenje ljubavi prema zavičaju, rodnoj grudi, rodnom gradu i svojoj državi. Za njega je karakteristično da mu je zavičaj česta inspiracija za pisanje. Voljeti zavičaj je osjećaj koji se stiče po rođenju. Imati zavičaj znači imati korijen koji se njeguje i štiti. Sve osim zavičaja je tuđina u kojoj je čovjek, zbog raznih razloga bačen kao slučajno zasijano sjeme. Bez zavičaja čovjek je izgubio je tlo pod nogama, veliki oslonac u životu, a onaj ko ga zaboravi i ne zaslužuje ga. Kako autor stari sve ga više zove Lastva i Trebinje, gdje je rođen i odrastao. On je tu svoj na svom. Autor ima pravo što puno drži do zavičaja, jer nema zavičaja do rodnog kraja. Kako stari, sve ga više zove djetinjstvo i sve češće boravi u rodnom kraju.

Društvo čine ljudi. I društvo i država postoje radi ljudi. Nama je potrebna ambicioznija vizija za rješavanje povratničkih izazova (održivi povratak) sa kojima se suočavamo u ovom vremenu, s obzirom na sve učestaliju pojavu nasrtaja na povratnike. Nažalost, Bošnjaci su

u Trebinju i danas “balije”, “Turci” i sl. To zahtijeva hitne napore pomoći kako bi se spasili životi povratnika i njihova materijalna dobra.

Neophodno je nastaviti podržavati pojedince i nevladine organizacije koji se angažuju u pomoći povratka prognanika u mjesta prijeratnog življenja. Kao živo biće, čovjek treba imati minimalne uslove za egzistenciju. Egzistencijalne potrebe uvijek žele dograbiti više potrebe i crpe iz njih. Retrogradne pojave sužavaju egzistencijalne potrebe i dovode ljude na granicu životnog opstanka.

Kada je u pitanju progon 5.500 i ubistvo 177 (izvor CJB Trebinje) civila Bošnjaka sa područja Trebinja, Vučurević Božidar, Ćuk Dobroslav i njihovi poslušnici učinili su sve da pod tepihom ostane vječna sramota bačena na srpski narod, koji je u svakom slučaju žrtva nesuočavanja sa prošlošću. Nije istina da je bilo kako je bilo, prema tvrdnjama Božidara Vučurevića u svojoj knjizi “Ovako je bilo”. Bošnjaci nisu u “zdravlju i veselju” napustili rodnu grudu i rasuli se po bijelom svijetu. Nije istina da je “Vučurević spasio muslimane i da mu zbog toga treba podići spomenik”.

2. Tehnički podaci o knjizi i njen sadržaj

Naziv djela-naslov originala: “Proviđenje”.
Autor: Akademik prof. dr. sc. Adamir Jerković.
Recezenti: prof. dr. Safvet Halilović i prof. dr. Džemal Najetović.
Štampa i godina: “Grafotisak”, Grude, 2024.
Tiraž: 1000 kom.
Izdavač: BANU Sarajevo.

Knjiga ima 404 strane. Pisana je kompjuterskim ispisom sa uobičajenim proredom, marginom i formatom slova 12. Format knjige je 28x28 cm, tvrdi povez.

Sadržaj: Poklanjam džamiju Bošnjacima; Zašto je napisana knjiga; Priča o bratstvu i solidarnosti – nečovještvu varvarstvu; Proviđenje; Bolesna zemlja; Arhitekt podiže džamiju u Lastvi; Projekat Džamije Adamir Jerković; Tragovi bitisanja: Reisu-l-ulema u Hercegovini; Prvi dolazak reisu-l-uleme u Lastvu; Štampa o posjeti reisu-l-uleme Hercegovini; Vakufnama; Neuništiva džamija otvorila svoja vrata; Glas Trebinja pisao o obnovi džamije; Hadisko-sunnetska tradicija; Trnovit je put do zvijezda; Tarih u džamiji; Nakon dva stoljeća tmine, svjetlo nade; Svijetli munara na Džamiji Adamir Jerković: U Lastvi nakon dva stoljeća svijetle kandilji, Oslobođenje; Kako se rodila ideja o izgradnji turbeta; Projekt Turbeta u Lastvi; Turbe Adamira i Almine; Skenirani dokumenti dozvola, rješenja; Biseri arhitekture Osmanskog doba; Bujuruldije pravni dokumenti Osmanskog Carstva; Hronika jednog vremena; Sjećanja na historiju trebinjskih Bošnjaka.

3. Aktuelnost, originalnost i ocjena knjige

Kada je riječ o ovoj knjizi, cjelokupno njeno pisanje prožeto je osloncem na dokumentaciju i argumente. Pišući ovu knjigu, autor je sebi stavio u zadatak da piše bez predrasuda i pristrasnosti (*sine ira et studio*).

Ova knjiga je direktan doprinos izučavanju prilika vezanih za prijeratne, ratne i poslijeratne prilike na području Trebinja i aktivitet autora i drugih subjekata na izgradnji džamije i turbeta u Lastvi. Sa stručnog i praktičnog stanovišta, a posebno načina obrade pojedinih pitanja i korištene terminologije, knjiga je relevantna, originalna i bez kompilacije.

Pored onih koji su se bavili ili se bave sličnim istraživanjima, ova knjiga može koristiti i onima koje iz bilo kojih razloga interesuje problematika vezana za Trebinje.

Sadržaj knjige je u funkciji upoznavanja širokog kruga čitalaca sa tretiranom problematikom. Načinom prezentacije određenih sadržaja, autor podstiče čitalačku znatiželju jer nudi činjenice i argumente. Cjelokupno pisanje knjige oslonjeno je na dokumentaciju.

Na jasan, stručan i pregledan način, autor je uspio obraditi problematiku vezanu za tretirani sadržaj.

Stil pisanja je odmjeren i racionalan. Širina i dubina obrade pojedinih pitanja su u srazmjeri s njihovom praktičnom relevantnošću.

Uvod knjige predstavlja odličnu orjentaciju u smislu motiva i namjera da se napiše ova knjiga. To autor objašnjava na početku, dajući odgovor na pitanje zašto je ova knjiga uopće napisana.

4. Terminologija, jezik i stil

Autor je u knjizi pravilno koristio stručni vokabular. Tekst je primarno pisan opisnim i analitičkim jezikom. Jezik i stil su razumljivi, jasni, jednostavni, prirodni, odmjereni, racionalni, koherentni i stručni. Uspješno je izbjegao zamke frazeologije, u smislu da je poopštavao konkretne pojmove i koristio leksiku *sui generis*.

5. Ocjena i kategorizacija knjige

Ono što je u ovoj knjizi najbitnije su činjenice i dokumenti koje je autor prikupljao tokom niza godina. Teorijski i praktični diskurs sadržaja knjige, u najširem smislu, odlikuje stalno nastojanje afirmacije istine. U tom smislu, knjiga, u svojoj ukupnosti, nosi značajnu dozu edukativnog sadržaja, što je čini korisnom za studij brojnih nauka.

a) Ocjena knjige

1. Sadržaj knjige u potpunosti se odnosi na naslov.
2. Knjiga nema strukturalnih problema, niti nedovoljno obrađenih dijelova.
3. Sa aspekta stručnosti, knjiga je relevantna.
4. Suštinskih i formalnih primjedbi nemam.
5. Knjigu sa zadovoljstvom preporučujem za štampanje, čitanje i izučavanje.

b) Kategorizacija knjige

Ova knjiga je rezultat velikog i pasioniranog rada. Ima sve stručne karakteristike i može poslužiti širokom krugu korisnika kao značajan izvor informacija. Kategorizujem je kao veoma značajan naučni rad.

Džamije – svjetionici Islama

(Pogovor knjizi Proviđenje akademika dr. Adamira Jerkovića)

U islamu džamije imaju posebno istaknuto mjesto. Samo ime koje se, u islamskim izvorima i tradiciji, koristi kao sinonim za džamiju – *Bejtullah*, što znači *Božija kuća*, dovoljno govori o ulozi i značaju džamije u životu vjernika muslimana. Musliman je za džamiju blisko povezan još od svog ranog djetinjstva kada odlazi u džamiju, u mekteb, radi vjerske pouke i usvajanja prvih saznanja o vjeri, moralu i ponašanju. Ta veza bi trebala ostati trajna, i onda kada on stasa u odraslu osobu, jer islam svojim sljedbenicima preporučuje da tokom života stalno, svaki dan, odlaze u džamiju radi obavljanja namaza u džematu, s obzirom da je namaz koji se obavi u džematu mnogo vrijedniji od namaza koji se obavi pojedinačno.

Također, najveći muslimanski skupovi, džume i bajrami, obavljaju se u džamiji, a svi značajniji događaji u životu muslimana, poput sklapanja braka, nadijevanja imena djetetu, useljenja u kuću ili stan u bliskoj su vezi sa džamijom s obzirom da se šerijatski brak često sklapa upravo u džamiji, a povodom nadijevanja imena djetetu, useljenja u kuću i drugim sretnim prigodama u džamiji se uče *mevludi* i na taj način dijeli radost sa svojim komšijama, poznanicima, rodbinom i prijateljima. I kada umre musliman je opet vezan za džamiju; tada se, uglavnom, u džamijskom haremu ili ispred džamije klanja dženaza-namaz, koja je najdostojanstveniji ispaćaj čovjek s ovoga svijeta. Ukratko, onaj ko želi da bude istinski musliman mora svoj život organizirati tako da je u bliskoj vezi sa džamijom.

*Kako je nastao termin **džamija**?*

Riječ džamija je arapskog porijekla i nastala je od korijena *džeme'a*, što znači: *sastaviti, spojiti, skupiti, (po)staviti zajedno* itd. U arapskom jeziku džamija se kaže *el-džāmi'*, a u bosanskom je, radi olakšanja prilikom izgovaranja, arapski *'ajn* (slovo kojeg inače nema u našem jeziku) pretvoren u slovo *j* pa je tako nastala riječ *džamija*.

Od istog korijena je nastala i riječ *džemat* (ar. *džemā'atun*), u značenju: *skup, zajednica, grupa, okupljenost*. Džamije su, dakle, mjesta gdje se muslimani okupljaju radi obavljanja zajedničkog namaza, edukacije i drugih vjerskih manifestacija.[1]

Na našim balkanskim prostorima, a isti je slučaj i sa područjima gdje žive muslimani turskog porijekla, postoji razlika između pojmova *džamija* i *mesdžid*. Džamija je vjerski objekat koji ima munaru i u njemu se obavljaju zajednički islamski obredi (svakodnevni namazi u džematu, džuma-namaz, bajrami, vjerska pouka, vazovi i predavanja), što podrazumijeva da u toj džamiji ima stalni imam, dok je mesdžid vjerski objekat koji nema munare, mada je njegova uloga u osnovi ista kao i kod džamije s tom razlikom što se u (nekim) mesdžidima ne klanjaju džuma i bajram namazi jer se mesdžidi, uglavnom, izgrađuju u mjestima gdje je manji broj muslimana.

Interesantno je da se kur'anskom diskursu koristi termin *mesdžid* kao ime za džamiju. MESDŽID je nastalo od korijena *sedžede*, što znači *(u)činiti sedždu*, tj. svoje lice i čelo spusti na tle, pa je mesdžid, u osnovi, mjesto gdje se čini sedžda. Sedžda je izraz vrhunske pokornosti i poniznosti pred Uzvišenim Allahom, a sastavni je dio namaza, temeljnog i najvažnijeg islamskog propisa. Ustanova koja se gradi radi toga da bi se u njoj obavljao zajednički namaz koji je nezamisliv bez sedžde, dobila je ime mesdžid, tj. mjesto činjenja sedžde. S obzirom da sedžda nije samo puka fizička radnja u smislu pregibanja i spuštanja lica na tle, već je odraz vrhunske pokornosti Bogu, što podrazumijeva poznavanje islama, islamskog svjetonazora i učenja o čovjeku i njegovoj ulozi u svijetu koji ga okružuje, u mesdžidima/džamijama se, još od samog početka islama, obavlja i vjerska edukacija, naročito djece i mlađih naraštaja. U tom pogledu džamije imaju nezamjenjivu ulogu; one su rasadnici znanja, svjetionici vjere i mjesta gdje se podiže i odgaja čovjek.

Šta Kur'an kaže o džamijama?

O džamiji se govori su u brojnim kur'anskim tekstovima. Već je kazano da je kur'anski naziv za džamiju – *mesdžid*, što znači: *mjesto gdje se čini sedžda i obavlja namaz* Ovaj kur'anski naziv za džamiju je izuzetno važan jer upućuje na fundamentalnu ulogu džamije, a to je okupljanje muslimana radi obavljanja namaza u džematu. Namaz je temeljni islamski propis,

[1] Interesantno je da su muslimani svoje univerzitete nazivali istim imenom *el-džāmi'atu*, što je ostalo sve do danas pa se tako u današnjem modernom arapskom jeziku kaže: *Džāmi'atu-l-Azhar* – Univerzitet El-Azhar, *Džāmi'atu-l-Kahire* – Kairski univerzitet, *Džāmi'atu Dimešk* – Univerzitet u Damasku itd., što zapravo govori o tome da su prvi univerziteti, kao mjesta sveopćeg obrazovanja, kulture, odgoja i edukacije, nastajali upravo u džamijama. To je nesporna historijska činejnica, dovoljno je sjetiti se čuvenog univerziteta El-Azhar koji je nastao još u prvom milenijumu (osnovan je davne 972. godine), a nastao je u istoimenoj džamiji u Kairu. Prije njega u Tunisu je formiran univerzitet *Ez-Zejtūna* koji je također nastao u džamiji. Ovo, zapravo, govori o tome koliko su prve generacije muslimana vodile računa o tome da odgoj i obrazovanje budu u bliskoj vezi sa džamijom.

koji se svakodnevno obavlja tokom cijeloga života, pa je ova asocijacija na sedždu zapravo podsjećanje na ono što je esencijalno u samome islamu. Prema Kur'anu, sve što je stvoreno postoji i stvoreno je radi čovjeka, a on (čovjek) stvoren je radi toga da spozna Allaha, Mudrog i Uzvišenog Stvoritelja, i da Ga veliča nastojeći da postigne Njegovo zadovoljstvo u svim segmentima ljudske egzistencije na ovom svijetu.

Radi lakšeg pronalaženja kur'anskih tekstova koji govore o mesdžidu/džamiji poslužili smo se *Indeksom riječi Kur'ana* (*El-Mu'džem el-mufehres li elfāzi-l-Kur'āni-l-kerīm*), koji je priredio poznati egipatski učenjak Muhammed Fuad 'Abdulbaki. [2] U tom *Indeksu* imamo podatak da se mesdžid/džamija, u jednini, u Kur'anu časnom spominje 22 puta. U množini, pojam mesadžid/džamije spomenut je 6 puta. [3]

U mnogim ajetima se spominje sedžda i naredba Svevišnjeg Allaha melekima da je učine iz počasti prema Ademu, alejhisselam, kao i Iblisova, la'netullahi alejhi, oholost i odbijanje da se pokori Allahovoj naredbi. Zbog toga je on i proklet, tj. udaljen iz Allahove milosti. Njegovo neprijateljstvo prema čovjeku je, dakle, zbog sedžde i upravo u tom domenu on puno djeluje: mnoge ljude je odvratio od toga da klanjaju namaz i čine sedždu Svevišnjem Stvoritelju. Neobavljanje namaza je, shodno šerijatskim propisima, prijestup i spada u velike grijehe (*el-kebā'ir*) jer se na taj način čovjek isključuje iz Allahove milosti i okrilja. Ispravno je reći da se džamije i prave radi toga da bi se u njima zajednički klanjao namaz i činila sedžda, koju Svevišnji Stvoritelj izuzetno voli. Muhammed, alejhisselam, je u poznatom hadisu rekao "da je čovjek najbliži Allahu kada je na sedždi." U tom pogledu imamo veoma ineteresantan detalj u posljednjem ajetu sure *El-'Alek*, u kojem Allah, džele šanuhu, kaže: *Vesdžud vakterib! Sedždu čini i približi se (Meni)!* Time se jasno ukazuje na to da čovjek kada je na sedždi, on je tada u Allahovoj blizini i okrilju jer nije dozvolio lažnim božanstvima, kojih ima mnogo u svakom vremenu, da ga okupiranju i odvrate od robovanja samo Alllahu.

Zbog toga se u Kur'anu časnom hvale oni koji čine sedždu. Tako npr. u kur'anskoj suri *Et-Tevbe*, u kontekstu koji spominje vjernike za koje je Allah Uzvišeni pripremio Dženent i koje treba obradovati, kaže se: *"To su oni koji se kaju (čine tevbu), pobožni, koji Allahu zahvaljuju, koji poste, koji ruku' i sedždu čine (klanjaju namaz), koji traže da se čine dobra djela, a od nevaljalih odvraćaju, koji čuvaju Allahove granice (pridžavaju se Allahovih propisa). A vjernike obraduj!*" (*Et-Tevbe*, 112), a u suri *Ez-Zumer* također se pohvalno o njima govori: *"Nije li bolji onaj što u pobožnosti noć provodi, padajući licem na tle i stojeći, strahujući od onoga svijeta i nadajući se milosti Gospodara svoga...? Reci: "Zar su isti oni koji znaju i oni koji ne znaju? Samo oni koji pameti imaju pouku primaju!"* (*Ez-Zumer*, 9)

U Kur'anu časnom se, također, prijeti onima koji ne čine Allahu sedždu pa se ističe da će takvi na Sudnjem danu biti pozvani da učine sedždu ali to oni tada neće moći uraditi *"a bili su pozivani da licem na tle padaju (sedždu čine) dok su živi i zdravi bili".* (*El-Kalem*, 43)

Evidentno je da se u Kur'anu časnom, u tri ajeta, spominju džamije uz Uzvišeno Božije Ime – Allah, a ti ajeti su sljedeći:

[2] Prema ocjenama mnogih stučnjaka Abdulbakijev *Mu'džem* spada među najbolje i najpouzdanije savremene indekse, koji omogućavaju brzo pronalaženje bilo koje kur'anske riječi ili pojma. Zapravo, Abdulbakijev *Mu'džem* su koristili svi kasniji priređivači indeksa, bilo onih printanih ili elektronskih.

[3] Muhammed Fuad Abdulbaki, *El-Mu'džem el-mufehres li elfazi-l-Kur'ani-l-kerim*, Daru-l-hadis, Kairo, 1994, str. 438.

[4] Safvet Halilović, *Sira – životopis posljednjeg Allahovog Poslanika,* El-Kalem, Sarajevo, 2010., str. 182.

» وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا«

"Džamije su Allaha radi, i ne molite se, pored Allaha, nikome!" (*El-Džinn*, 18)

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّهِ مَنْ آمَنَ بِاللّهِ وَالْيَوْمِ الآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلاَةَ وَآتَى الزَّكَاةَ«
»وَلَمْ يَخْشَ إِلاَّ اللّهَ فَعَسَى أُوْلَئِكَ أَن يَكُونُواْ مِنَ الْمُهْتَدِينَ

"Allahove džamije grade i održavaju oni koji u Allaha i u onaj svijet vjeruju i koji namaz obavljaju i zekat daju i koji se nikoga osim Allaha ne boje; oni su, nadati se je, na pravom putu." (*Et-Tevbe*, 18)

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّن مَّنَعَ مَسَاجِدَ اللّهِ أَن يُذْكَرَ فِيهَا اسْمُهُ وَسَعَى فِي خَرَابِهَا أُوْلَئِكَ مَا«
»كَانَ لَهُمْ أَن يَدْخُلُوهَا إِلاَّ خَآئِفِينَ لهُمْ فِي الدُّنْيَا خِزْيٌ وَلَهُمْ فِي الآخِرَةِ عَذَابٌ عَظِيمٌ

"Ima li većeg nasilnika od onoga koji brani da se u Allahovim džamijama ime Njegovo spominje i koji radi na tome da se oni poruše? Takvi bi trebalo da u njih samo sa strahom ulaze. Na ovom svijetu doživjeće sramotu, a na onom svijetu patnju veliku!" (*El-Bekare*, 114)

U navedenim ajetima izneseno je nekoliko izuzetno važnih poruka:

1. Džamijama su iskazane posebne počasti jer ih Svevišnji Allah vezuje za Svoje Uzvišeno Ime pa kaže: *masādžidullāh – Allahove džamije*;
2. Džamije podižu i održavaju oni koji vjeruju u Allaha i Sudnji dan, što znači da ondje gdje ima džamija – tu ima i muslimana;
3. Kur'an ne samo da osuđuje rušenje džamija i prijeti onima koji to čine strašnom kaznom, već upozorava da je zabranjivanje da se u džamijama spominje Allahovo ime nasilničko djelo, zločin i težak grijeh.

Hadisi o džamiji i namazu u džematu

O tome koliko su Allahovom Poslaniku, alejhisselam, bile važne džamije govori činjenica da je on, odmah po dolasku u Medinu, gdje je mogao slobodno prakticirati vjeru, započeo gradnju džamije. Štaviše, u sirama se navodi da je Poslanik, alejhisselam, još i prije ulaska u Medinu, u mjestu Kuba, gdje je proveo četiri dana sagradio džamiju.[4]

Posebno su dojmljivi hadisi Allahovog Poslanika, alejhisselam, u kojima on govori o džamijama. U tim hadisima se izražava važnost izgradnje džamija, njihovog održavanja i obavljanja zajedničkog namaza u njima. Navest ćeme neke od njih:

* ***"Ko sagradi džamiju radi Allaha (postizanja Njegovog zadovoljstva), Allah će njemu sagraditi kuću u Džennetu."*** (Prenose El-Buhari, Muslim, Et-Tirmizi, Ibn Madže i Ahmed)

U drugoj verziji ovog hadisa Allahov Poslanik, alejhisselam, je rekao: ***"Ko sagradi džamiju, u kojoj će se spominjati Allahovo ime, Allah će njemu sagraditi sličnu u Džennetu."*** (Prenose En-Nesai, Ibn Madže i Ahmed)

Interesantno je da se u nekim verzijama ovog hadisa pojašnjava da se nagrada dobija i za džamiju koja nije velikih razmjera, pa se kaže: ***"Ko sagradi, u ime Allaha, džamiju, pa makar bila koliko gnijezdo ptice, pa čak i manja, Allah će mu sagraditi kuću u Džennetu"*** **(Ibn Madže), ili:** ***"Ko sagradi, u ime Allaha, džamiju, pa makar bila koliko mjesto gdje ptica polaže svoja jaja, Allah će mu sagraditi kuću u Džennetu."*** (Prenosi Ahmed u *Musnedu*)

Navedeni hadisi su, prema ocjeni hadiskih stručnjaka, vjerodostojni (*sahih*). Naravno, hadise u kojima se spominje veličina džamije ("kao gnijezdo ptice"), ne treba shvaćati u bukvalnom smislu, jer Allahov Poslanik, alejhisselam, je na ovaj način nastojao podstaći svoje sljedbenike da grade i izgrađuju džamije, Allahove kuće, koje su svjetionici islama i pokazatelji da u mjestima gdje se one grade ima muslimana. Veličina džamije nije bitna koliko je bitna namjera (nijet). U svim hadisima koji govore o vrijednosti (iz)gradnje džamija navodi se: *"Ko sagradi džamiju u ime Allaha"*, ili: *"radi postizanja Allahovog zadovoljstva"*, čime se naglašava važnost nijeta i iskrenog pristupa u gradnji džamija. Džamije se, dakle, isključivo podižu i grade radi Allaha i afirmacije Njegovog časne vjere dini-islama.

U brojnim hadisima Allahov Poslanik, alejhisselam, govori o važnosti obavljanja namaza u džematu, u džamiji, jer džamije su, prije svega, mjesta gdje se čini sedžda, tj. ponizno spušta čelo na tle, u zajedničkom namazu, s ciljem veličanja Allaha Uzvišenog i postizanja Njegovog zadovoljstva. U tom pogledu imamo i ove hadise:

* *"Ko se kod svoje kuće očisti a zatim ode u jednu od džamija da obavi jedan od Allahovih farzova, jednim korakom mu se oprašta grijeh a drugim podiže stepen (u Džennetu)."* (Muslim)

* *"Kad god neko ode u džamiju – jutrom ili naveče – Allah mu pripremi mjesto u Džennetu, koliko god puta ode ujutro i naveče."* (El-Buhari i Muslim)

* *"Namaz obavljen zajednički (u džematu) je vredniji od namaza pojedinca za dvadeset sedam puta".* (El-Buhari i Muslim)

* *"Ko uzme abdest i ode u džamiju, on je Allahu zijaret učinio, a obaveza onoga kome je zijaret učinjen je da počasti onoga koji ga je posjetio!"* [▲5]

* *"Sedam vrsta ljudi će biti u Allahovom hladu na dan kada nikakvog drugog hlada – osim Njegovog – neće biti: pravedan vladar, mladić koji odraste u pokornosti Allahu,* ***osoba čije je srce stalno vezano za džamiju,*** *prijatelji koji se vole isključivo u ime Allaha, sastaju se i razilaze samo s ciljem postizanja Njegovog zadovoljstva, čovjek kojega lijepa i ugledna žena pozove*

[▲5] Hadis bilježe El-Bejheki u *Šu'abu-l-iman*; Ibn Hibban u djelu *Ed-Du'afā'* i Et-Taberani u *El-Mu'džemu-l-kebīr***.** El-Hejsemi smatra pouivitvno ocjenjuje Et-Taberanijevu predaju. Također, vidjeti: El-Albani: *Silsiletu-l-ehādīsi-s-sahīha*, hadis br. 1169.

na blud, a on kaže: 'Ne, ja se bojim Allaha!', čovjek koji udjeljuje sadaku tako da mu ljevica ne zna šta mu je udijelila desnica i čovjek koji se sjeti Allaha u samoći pa mu oko zasuzi! (El-Buhari i Muslim)

Poruka navedenih hadisa je sasvim jasna: Allahov Poslanik, sallallahu alejhi ve sellem, je nastojao kod svojih sljedbenika razviti ljubav prema džamiji, koja je svjetionik islama i mjesto za podizanje čovjeka. Cilj svih islamskih propisa i jeste to da čovjek bude čovjek u pravom smislu te riječi. Sve neprijatnosti sa kojima se čovjek susreće u životu rezultat su ljudske djelatnosti koja nije usklađena s Božijim redom i zakonima koje je On propisao. Islamski propisi i odredbe su koncipirani tako da čovjeku, ukoliko ih redovno i pravilno obavlja, obezbjeđuju duhovni mir, stabilnost i unutarnje zadovoljstvo. Islam nudi takvu koncepciju života gdje se čovjek, živeći u skladu sa islamskim principima, afirmiše kao zdrava, kreativna i uravnotežena ličnost koju krase visoke moralne osobine.

Obavljanjem namaza, naročito u džematu, u džamiji/mesdžidu (u kur'anskoj upotrebi te riječi džamija/mesdžid je mjesto gdje se čini *sedžda*) čovjek stalno osvježava vezu sa svojim Stvoriteljem, a učestalost namaskih vremena ima za cilj da čovjek nikada ne zaboravi svrhu i zadatak svog života u vrtlogu ovosvjetskih kretanja i aktivnosti. I druge islamske odredbe, poput posta, zekata, hadža, institucije zikra (stalnog spominjanja i veličanja Allaha), dove (neposrednog i poniznog obraćanja Stvoritelju) imaju jedinstven cilj a to je formiranje zdrave i uravnotežene ličnosti, koja će biti svjesna svoje zadaće u životu i koja neće dozvoliti da postane rob (ovisnik) razuzdanim strastima niti bilo kakvim porocima koji narušavaju ljudsko zdravlje i život.

Allahov Poslanik, alejhisselam, je veoma afirmativno govorio o namazu u džematu kako bi, na taj način, podstakao muslimane da se pet puta dnevno okupljaju, da se međusobno viđaju, pozitivno djeluju jedni na druge, otklanjaju ono što je negativno u ponašanju kolektiviteta i podstiču ono što je lijepo i pozitivno.

Otuda se od muslimana i traži da svako druženje sa drugima bude isključivo radi postizanja Allahovog zadovoljstva jer se time iskorjenjuje svaka vrsta interesa i bilo kakva vrsta negativnosti. Zato Poslanik, alejhisselam, u predaji koju prenosi Ebu Hurejre, upozorava: *"Čovjek je vjere svoga prijatelja, zato pazite s kim se družite!"* (Ebu Davud), čime se podstiče na druženje sa čestitim i moralnim osobama koje će nas podsticati na afirmiranje dobrih djela i pozitivnog ponašanja.

* * *

Ako se imaju u vidu poruke navedene u prethodnim kur'ansko-hadiskim tekstovima, onda je više nego očito da je knjiga akademika prof. dr. Admira Jerkovića višestruko korisna.

To nije samo knjiga o **džamiji u Lastvi**, mjesta u okolini Trebinja, grada na jugu zemlje Bosne, već i hronika koja bilježi pamćenje o postojanju jednog evropskog muslimanskog naroda – Bošnjaka – koji tu vjekovima živi i egzistira. Nakon Berlinskog kongresa 1878.

godine, kada su Bošnjaci ostali potpuni nezaštićeni i ostavljeni na nemilost velikodržavničkih i zločinačkih projekata svjih susjeda, počele su epizode stradanja i golgote tog naroda. Agresija susjednih zemalja (Srbije, Hrvatske i Crne Gore) na međunarodno priznatu Republiku Bosnu i Hercegovinu, koja je počela u aprilu 1992. godine i trajala naredne gotovo četiri godine, imala je teške posljedice. Pored mučenja, progona, ubistava i zlostavljanja svih vrsta, Bošnjaci su doživjeli i to da im se ruše njihove džamije i drugi sakralni objekti. U prošloj agresiji srušeno je i devastirano preko devet stotina džamija. Jedna od njih je i džamija u Lastvi, koja je sagrađena još davne 1816. godine.

Zahvljujući ogromnom trudu i nesebičnom ulaganju svog vremena, života i imetka, vrijedni dr. Adamir Jerković i njegova supruga hadži-Almina, ponovo su sagradili ovu džamiju. Time su učinili dobro djelo i ugradili se u plejadu bošnjačkih vakifa – dobrotvora. Džamije su svjetionici islama i njih, po slovu Kur'ana, grade oni koji vjeruju u Allaha i budući vječni svijet. Stoga, pored čestitke našim vrijednim vakifima, molim Svemilosnog da ukabuli ovaj njihov trud i da učini da svjetlo islama ponosno sija, i u Lastvi i u drugim mjestima naše Domovine! Također, činimo Mu dovu i molimo Ga da zlotvore i zlikovce, koji su rušili i skrnavili Božije svetinje, stigne ono što su zaslužili, pa da budu pouka – da se nikada i nigdje više ne mogu činiti takva zlodjela!

26. augusta 2023. god.
10. safera 1445. h. god.

Prof. dr. hfz. Safvet Halilović,
redovni profesor Tefsira i Kur'anske antropologije,
član Vijeća povjerenika Svjetske unije islamskih čenjaka
(International Union for Muslim Scholars)

Akademik Adamir Jerković

Akademik Adamir Jerković je rođen 1958. godine u Zenici. Nakon završetka gimnazije 29. novembar u Zenici upisuje se na Pravni fakultet u Sarajevu. Nakon završetka magistrira historiju na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, a doktorira 2015. godine. Redovni je univerzitetski profesor. Predaje Historije države i prava, Odnose sa javnošću i Osnovne propagande. Obavljao je niz značajnih javnih funkcija. Radio je kao novinar i glavni i odgovorni urednik u više medijskih kuća, a posljednja je bila Televizija Bosne i Hercegovine u kojoj je radio kao urednik / komentator vanjske politike.

Akademik dr. Adamir Jerković

Akademik Adamir Jerković je bio politički angažiran. U peridu provedbe Dejtonskog mirovnog sporazuma postaje blizak saradnik i savjetnik prvom predsjedniku nezavisne Bosne i Hercegovine Aliji Izetbegoviću. Stručno se usavršavao u State departmentu u Washingtonu. Bio je član državnih delegacija koje je u zemlji i inostranstvu predvodio predsjedavajući Predsjedništva BiH Alija Izetbegović. Susreo se sa mnogim šefovima država, premijerima, ministrima vanjskih poslova i drugim svjetskim liderima a bio je uključen u rad međunarodnih konferencija. U vrijeme jačanja bosanskohercegovačkih institucija imenovan je odlukom članova Predsjedništva BiH za prvog portparola šefa države u njegovoj historiji. Istovremeno je nastavio da obavlja dužnost savjetnika predsjednika BiH Alije Izetbegovića. On je predvodio delegacije i izaslanstva u zemlji i izvan njenih granica. Bio je specijalni izaslanik predsjednika Predsjedništva BiH Alije Izetbegovića kod nekolicine šefova država. Nakon uspostavljanja diplomatskih odnosa kao prvi bosanskohercegovački funkcioner posjetio je NR Kinu u septembru 2000. godine. Kao lični izaslanik predsjedavajućeg Predsjedništva BiH Alije Izetbegovića predao je specijalnu poruku predsjedniku NR Kine Jiang Zeminu i kineskom rukovodstvu. Učesnik je brojnih međunarodnih konferencija.

Poslije povlačenja Alije Izetbegovića iz aktivne politike 14. 10. 2000. ostao je savjetnik privremenog člana Predsjedništva BiH dr. Halida Genjca, a onda i Beriza Belkića, iako nije bio član vladajuće Stranke za BiH. Učestvovao je na međunarodnim konferencijama posvećenim životu i djelu prvog predsjednika BiH, koji su poslije smrti Alije Izetbegovića održani u Kairu, Istanbulu, Ankari, Adani, Varšavi, Rigi, Vilniusu, Talinu, Bakuu, Bursi, Prištini,

IUS Univerzitetu u Sarajevu i brojnim drugim gradovima u zemlji i inostranstvu. Od 2003. do 2007. na dužnosti je savjetnika federalnog ministra rada i socijalne politike za pravne i ekonomske poslove u Vladi Federacije BiH. Odlukom Vlade Federacije BiH imenovan je 2000. godine za predsjednika Upravnog odbora Poštanske banke BiH / Postbank BiH. U poslovnoj politici banke nametnuo je strogu finansijsku disciplinu.

Nakon završenog mandata u Predsjedništvu BiH izabran je u prvi menadžment JP BH Pošta za pomoćnika generalnog direktora (za marketing). Razvio je modernu marketinšku koncepciju diverzifikacije vlastite ponude i proaktivnog odnosa na tržištu. Četrnaest godina je bio direktor Arhiva Federacije (BiH), kojeg je otvorio prema svijetu i uspostavio institucionalne veze sa sličnim inostranim ustanovama. Isti broj godina se nalazio na čelu Komisije za polaganje arhivističkog ispita u FBiH, a od 2009. osniva i vodi sve do 2020. strukovni savez Udruženje arhivskih i administrativnih radnika Federacije BiH, kada se njegovim odlaskom na druge dužnosti ono gasi. Sa prvim nekomunističkim premijerom Poljske Tadeuszom Mazowieckim otvorio je 2013. u Varšavi Međunarodnu izložbu Srebrenički inferno (o zločinu srpskih snaga u Srebrenici u julu 1995. godine). Isto je učinio u Frankfurtu am Main, u društvu sa nekadašnjim visokim predstavnikom Christianom Schwarz Schillingom, a u Kairu sa ministrom kulture AR Egipat Muhamed Saber Arabom. Napisao je brojne knjige, među kojima trilogiju Alija izbliza, Sjećanja na Aliju Izetbegovića, Magle nad Bosnom, Učitelji u administrativnom socijalizmu, Dosije o vremenu slavnom, The rule of Alija Izetbegović in the independence of Bosnia and Herzegovina, Alija Izetbegović and Srebrenitza, bosnian prospects after the genocide, Alija versus Machiavelli, Alija Izetbegović, thoughts and struggle, Continuity of greater Serbia hegemonistic politics through aggression and perfidious land grabbing trough agrarian reforms and colonisation, a koautor je djela Bosna, ovdje i sada. Dvanaest godina je obavljao dužnost glavnog urednika knjige “Anali”. Pisac je analitičkih tekstova u Oslobođenju i drugim medijima u zemlji i inostranstvu.

Dva puta je osvajao prvu novinarsku nagradu Zlatno pero, 1981. i 1983. godine. Dobitnik je Plakete Tvrtko Prvi Kotromanić, koju mu je dodijelio Arhiv Federacije BiH za ukupan doprinos u stabilizaciju arhivskih prilika u Federaciji Bosne i Hercegovine.

Član je Sabora islamske zajednice u BiH, Upravnog odbora Instituta za istraživanje genocida Kanada i Naučnog odbora Instituta za istoriju, demografiju i antropologiju Sandžaka. Krajem decembru 2023. izabran je u Programski savjet Medija centra.

Generalni je sekretar Bošnjačke akademije nauka i umjetnosti (BANU).

Govori: njemački, engleski i slovenački jezik.

Literatura

Ahmet Alibašić, Istorija osmanske države, FIN, Sarajevo, 2006.

Ivo Banac, Nacionalno pitanje u Jugoslaviji, Durieux, Zagreb, 1995.

Safvet-beg Bašagić, Znameniti Hrvati Bošnjaci i Hercegovci u turskoj carevini, Zagreb 1931.

Mehmedalije Bojić, Historija Bosne i Bošnjaka, Sarajevo, 2001.

Salko Čampara Hako i Fuad Kovač, Izdaja i zločin, Futur art, Sarajevo, 2010.

Stevan Delić, Gatačko polje;

Ratimir Gašparović, Bosna i Hercegovina na geografskim kartama od prvih početaka do kraja XIX vijeka, ANUBiH, Sarajevo, 1970.

H. Mehmed Handžić, Islamizacija Bosne i Hercegovine i porijeklo bosansko-hercegovačkih muslimana, Zagreb 1940

Hivzija Hasandedić, Genealoška istraživanja, Islamski centar Mostar, 2011.

Hivzija Hasandedić, Muslimanska baština Bošnjaka u istočnoj Hercegovini, Dobra knjiga, Sarajevo, 2017.

Hivzija Hasandedić, Musliamnska baština Bošnjaka II, Dobra knjiga, Sarajevo, 2017.

Hivzija Hasandedić, Muslimanska baština Bošnjaka u južnoj i srednjoj Hecegovini, Islamski centar Mostar, 1997.

Ekmeleddin Ihsanoglu, Historija osmanske države i civilizacije, Orijentalni institut, Sarajevo, 2004.

Mustafa Imamović, Historija Bošnjaka, Peporod, Sarajevo, 1997.

Mustafa Imamović, Historija države i prava Bosne i Hercegovine, University press, Sarajevo, 2014.

Mustafa Imamović, Pravni plložaj i unutrašnjo-politički razvitak BiH od 1878–1914.

Adamir Jerković, Continuity of greater Serbia hegemonistic politics through aggression and perhidious land grabbing trough agrarian reforms and colonisation, Arhiv Federacije Bosne i Herecegovine, 2016.

Adamir Jerković, Učitelji u administrativnom socijalizmu, Arhiv Federacije BiH, Sarajevo, 2019.

Hamdija Kreševljaković, Banje u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 1952.

H. Kreševljaković, Odakle su i što su bosansko-hercegovački muslimani, Zagreb, kalendar Danica,1916

Hamdija Kreševljaković, Sahat kule u Bosni i Hercegovini, Sarajevo

Hamdija Kreševljaković i Hamdija Kapidžić, Stari hercegovački gradovi, https://www.scribd.com/document/459326378/2-1954-pdf

Izet Kubat i Salko Čampara, Genocid nad Bošnjacima u istočnoj Hercegovini, Institut za istraživanje zločina protiv čovječnosti, Sarajevo, 2015.

Vesna Miović, Dubrovačka republika u spisima namjesnika Bosanskog ejaleta i Hercegovačkog sandžaka : s analitičkim inventarom bujuruldija (1643-1807) serije acta Turcarum Državnog arhiva u Dubrovniku, 2008.

Jusuf Mulalić, Konjic i njegova okolina: starosjedilačaki rodovi, 2005.

Leontije Nikolić, Srpske starine u Korjenićima u Hercegovini u br. 23 (1898.)

Vladislav Skarić, Glasnik Zemaljskog muzeja, Sarajevo, 1933.

Hazim Šabanović, Bosanski pašaluk, Svjetlost, Sarajevo, 1982.

Petar Šerović, Bijela u Boki kotorskoj, starine i porijeklo stanovništva, Beograd, 1954.

Galib Šljivo, Bosna i Hercegovina 1788–1812, I- XII, Planjax komerc, Tešanj, 2016.

Ibrahim Tepić, Bosna i Hercegovina u ruskim izvorima 1856–1878, Veselin Masleša, Sarajevo, 1988.
Anali I-XI, Arhiv Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2009–2019
Izveštaji u upravi u Bosni i Hercegovini, Zagre, 1906.
150 godina od protjerivanja muslimana iz Kneževine Srbije, Zbornik radova, Orašje, 2013.
Politika i privreda Bosne i Hercegovine pod austrogarskom upravom, ANUBiH, Sarajevo, 2002.
Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine, II, ANUBiH, Sarajevo, 1987.
Vakufi u Bosni i Hercegovini, Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, 2011.
Vakufi u Bosni i Hercegovini, Vakufi u Trebinju, islamska zajednica u BiH, Sarajevo, 2018.
Velika ilustrirana povijest svijeta I- XVIII, Otokar Keršovani, Rijeka, 1974.